

JUS NATURÆ
METHODO SCIENTIFICA
PERTRACTATUM.

PARS OCTAVA, SIVE ULTIMA.

DE

IMPERIO PUBLICO,

SEU

JURE CIVITATIS,

IN QUA

OMNE JUS PUBLICUM UNIVERSALE

DEMONSTRATUR

ET

VERIORIS POLITICAE

INCONCUSSA FUNDAMENTA

PONUNTUR.

AUCTORE

CHRISTIANO L. B. DE WOLFF,

POTENTISSIMI BORUSSORUM REGIS CONSILIARIO INTIMO, FRIDERICIANAE CANCELLARIO ET SENIORE, JURIS NATURAE ET GENTIUM ATQUE MATHESEOS PROFESSORE ORDINARIO, PROFESSORE PETROPOLITANO HONORARIO, ACADEMIAE REGIAE SCIENTIARUM PARISINAE, LONDINENSIS AC BORUSSICAE MEMBRO.

CUM PRIVILEGIIS

HALAE MAGDEBURGICAE M DCC XLVIII.

PROSTAT IN OFFICINA LIBRARIA RENGERIANA.

SERENISSIMO AC POTENTISSIMO

PRINCIPI

AC

DOMINO

DOMINO

FRIDERICO

REGI BORVSSIÆ, MARGGRAVIO BRANDENBVRGENSI, SACRI ROMANI IMPERII ARCHI-CAMERARIO ET PRINCIPI ELECTORI, SVPREMO SILESIÆ DVCI, PRINCIPI SVPREMO ARAVSIONENSI, NOVI CASTRI ET VALENGIÆ, NEC NON COMITATVS GLACENSIS, GELDRIÆ, MAGDEBVRGI, CLIVIÆ, JVLIACI, MONTIVM, STETINI, POMERANIÆ, CASSVBIORVM, VANDALORVM ET MEGAPOLIS, NEC NON CROSNÆ DVCI, BVRGGRAVIO NORIMBERGENSI, PRINCIPI HALBERSTADII, MINDÆ, CAMINI, VANDALII, SVERINI, RACEBVRGI, OSTFRISIÆ ET MVRSII, COMITI HOHENZOLLERÆ, RVPPINI, MARCÆ, RAVENSBERGI, HOHENSTEINII, TECKLENBVRGI, SVERINI, LINGÆ, BVRÆ ET LEERDAMI, DOMINO RAVENSTEINII, ROSTOCHII, STARGARDIÆ, LAVENBVRGI, BVTOVIÆ, ARLAYÆ ET BREDÆ

&c. &c. &c.

REGI AC DOMINO MEO LONGE CLEMENTISSIMO

REX AUGUSTE,

Boni Principis eſt ita regere Remp. ut poteſtate ſumma utatur ad ipſius ſalutem. Id inprimis ſibi datum exiſtimat, ut ſcientias protegat, veritatis amore virtutis amorem civibus inſtillet & eorum mores commodos atque mites effingat; ut ſecurum reddat populum ſuum ab omni impetu violentiæ hoſtilis; ut juſtitia, ſocietatem conjunctionis tam huma-

humanæ, quam civilis munifice & æque tuens, ſancte colatur, leges optimæ condantur & poenæ juſtæ de ſontibus exigantur, ne crimina & delicta maneant impunita; nec tamen ultra meritum puniantur; ut denique rerum omnium ad vitam commode, jucunde atque decore transigendam neceſſariarum copia adſit, & facilis ad opes atque divitias via, ſine quibus civitas potens eſſe nequit. Ita nimirum & beata erit Resp. & tuta ab omni vi hoſtium, ad ſummum perducta, quantum fert rerum humanarum conditio. Hæc autem tanta munia non rectius obire datur, quam ſi Princeps ſapiens atque prudens per ſe regat Remp. & miniſtris fidelibus utatur in exequendis iis, quæ ſtatuit atque decrevit. Nihil difficilius eſſe bono regimine, quam ſi Principem totum teneat fiducia conſiliario-

rum ſuorum, præſertim ſi aurem facilem præbeat adulatoribus, ubivis gentium cura ſagaci viderunt Principes, quibus bono regimine nihil magis curæ cordique fuit. Primi Sinenſium Imperatores, Monarchiæ vaſtiſſimæ ſine exemplo conditores, cum nihil magis curæ haberent, quam ut formam Reip. quam optime conſtituerent, ſucceſſores ſibi elegerunt viros perſpicaces, ſapientes, prudentes, induſtrios & ſalutis publicæ amantes, liberis, cognatis atque iis, quibus ſtudebant, præteritis, cumque adhuc in vivis eſſent, in imperii ſocios eosdem adſciverunt, ut eorum in regendo dexteritatem ac voluntatem experirentur. Tanta quoque erat Miniſtrorum, quibus utebantur, ſinceritas atque fidelitas, ut, ſi forte contingeret imperium uni eorum deferri ab Imperatore, is vero noſſet virum ad gubernandam

Remp.

Remp. ſe aptiorem, hunc imperatori maxime commendaret. Tantus iſto ævo erat veritatis amor, tanta ſalutis publicæ cura, ut vana gloria ſuperbire nollent, qui quod optimum erat fieri deſiderabant. Convenire hæc æternæ iſti legi, quam ipſa natura Imperantibus conſtituit, abundet patet ex iis, quæ in præſenti volumine demonſtrata ſunt. Et utinam omnes populorum Rectores ad normam iſtius legis dirigerent regimen ſuum! Hoc enim pacto bene ageretur cum toto genere humano, quod æterna illa lex, felicitatis omnis fons unicus atque perennis, arctiſſimis vinculis copulavit, modo hæc non revellerent qui illam contemnunt & utilitati propriæ ita ſtudent, ut nulla ipſos cura tangat alienæ. TIBI, REX SAPIENTISSIME, animo fixum immotumque ſedet, optime regere populum, qui im-

perio

perio tuo paret. Poteſtate igitur ſumma non aliter uti decreviſti, quam ut ſub regimine tuo floreat Resp. & futuræ felicitatis firma capiat fulcimenta. Vix ſolium conſcenderas, cum ad augenda ſcientiarum & literarum incrementa animum appelleres & quamvis a Minerva ad caſtra ſua TE Mars avocaret, non tamen inter arma abjiciebas curam omnem, quæ prima animum tuum occupaverat. Proxima vero cura erat, ut pacem & tranquillitatem perpetuam ſubditis tuis dares & terras tuas adverſus omnem vim hoſtium & injurias exterorum tutas præſtares. Quam deploranda ſit Juſtitiæ facies, dudum agroverunt veri Juſtitiæ ſacerdotes; ſed tanto malo nemo hactenus medelam fecit. TVAE igitur MAJESTATI reſervatum fuit, ut lites in foro ſine ulla mora & ſumtuum profuſione

fuſione

fuſione componantur, & cives tui Jure certo utantur, nec dubiis doctorum haud raro toto coelo inter ſe diſſentientium opinionibus tanquam aleæ fallaci juris controverſi definitiones committere teneantur. Immo nec minor eſt, quæ animum MAJESTATIS TVAE maxime ſollicitum tenet, de civitate locupletanda cura, quam commerciis tum inter ſe, tum cum exteris exercendis impendis. Conſona hæc ſunt iis, quæ ad bonum regimen & Remp. recte conſtituendam requiri in præſenti opere, quod Juri Naturæ colophonem addit, demonſtravi. Nullus itaque dubito fore, REX AC DOMINE CLEMENTISSIME, ut ultimum hunc Tomum, quem MAJESTATI TVAE humillima mente offero, eodem vultu ſuſpicias, quo omnes anteriores, hoc eſt, gratioſiſſi-

 mo.

mo. Totum hoc opus ab augusto Nomine tuo splendorem trahit, sed simul Gloriæ tuæ monumentum est, quod statui jussit pietas & animus gratus. Servet TE DEus, REX POTENTISSIME, ut feliciter perficias omnia, quæ in salutem subditorum tuorum animo concepisti. Ita vovet

AVGVSTÆ
MAJESTATI TVÆ

Subjectissimus ac fidelissimus
CHRISTIANVS DE WOLFF.

PRÆFATIO.

Siſtimus hic Tibi, benevole Lector, Tomum octavum eumque ultimum Juris Naturæ, quod methodo demonſtrativa in ſyſtema veri nominis redigere conſtitueramus, Agimus in eo de Imperio publico, ex pacto or-

tum ſuum trahente, quo civitates conſtitutæ. Imperium autem publicum, ſi in ſe ſpectetur, nihil aliud eſt quam Jus univerſis in ſingulos competens, quatenus eorum actiones ad finem civitatis dirigendæ. Ex hoc igitur metiendum eſt, ſed ita, ut ejus exercitium ad normam legis naturæ in anterioribus Tomis plenius expoſitæ componatur, ſive idem populus per ſe exerceat, ſive per alium, aut alios. Quemadmodum enim Jus naturæ regit omnes actus humanos, ita etiam eos, quibus exercitium imperii publici conſtat. Naturaliter non concipitur imperium civile, ſive publicum, niſi voluntarium, cum natura homines omnes liberi ſint, nec juri alterius quis ſubjici poſſit niſi voluntate ſua. Quamobrem nec naturaliter Jus iſtud aliter concipi poteſt, quam quale eſt in populo in civitatem libere

libere coëunte, Jure naturæ non repugnante, ſed potius approbante, immo jubente. Atque hæc ratio eſt, cur imperium publicum non conſideremus niſi quatenus voluntarium eſt. Quamvis enim contigerit, imperium quoque quæri in invitos, poſtquam civitates plures fuerunt conſtitutæ, & bella inter gentes orta ſunt, vel in eadem civitate factiones extiterunt, aut homines aſtuti & callidi imperium ad ſe traxerunt; de eo tamen non ante certi quid ſtatui poteſt, niſi Jure Gentium perſpecto, quod peculiari opere explicare conſtituimus. In præſenti non moramur objectiones, quæ a nonnullis fieri poterant, quod Jus Gentium a Jure naturæ quaſi ſeparemus, cum tamen gentes inter ſe non alio utantur jure niſi naturali: rationem enim inſtituti reddemus in ſequente opere, in quo Jus

Gentium omne fuſius demonſtraturi ſumus. Quoniam vero Jus Gentium ſeparatim tradituri ſumus, nonnulla in præſenti prætermiſimus, de quibus alias dicendum fuiſſet. Abſit itaque ut tibi perſuadeas id in curia factum fuiſſe! In præſenti imperium publicum primo conſideramus, quale ex pacto reſultat, quo in civitatem coivere homines libera ſua voluntate, ac per conſequens quale originarie in populo eſt, & quodnam jus populo in imperium tanquam rem ipſi propriam competit. Quoniam vero populus imperium vel ſibi retinere, vel pro lubitu in alium, vel alios transferre poteſt; expoſitis diverſis translationis modis oſtendimus, quænam inde oriantur diverſæ Rerump. formæ, & qualia ſint in iſtis jura pro varietate formarum varia. Ut vero diſtincte concipiantur ſingula jura, quæ impe-

imperium publicum continet; prolixe demonſtramus ea, quæ in Rep. conſtituenda ſunt, ut finis civitatis obtineatur. Extra omnem nimirum dubitationis aleam poſitum eſt, ſi lex naturæ det jus ad finem, eandem quoque dare jus ad media, ſine quibus conſequi non valemus, aut quibus ſaltem uti per officia lege naturali præſcripta licet. Atque ita demum manifeſta fiunt jura, ſine quibus imperium civile exerceri nequit, & quæ majeſtatica appellari ſolent. Quamvis vero per ea, quæ in civitate finis conſequendi cauſa conſtituenda ſunt, abunde intelligatur, quænam ſint tam imperantium, quam parentium officia; de iis tamen expreſſius adhuc quædam dicenda fuerunt. Plura ut dicam, ſuperfluum exiſtimo, cum per ſe pateant ei, qui vel fugitivo oculo ipſum opus perluſtrare voluerit.

rit. Atque ita Jus naturæ abſolvimus, cui omnem ſuam amplitudinem, quam habet, tribuimus, niſi ad idem nobis minime contradicentibus referre etiam volueris, quæ adhuc de Jure Gentium in peculiari volumine demonſtraturi ſumus. Ceterum non eſt, quod exiſtimes, nos in ea eſſe opinione, quaſi omnem ambitum Juris naturæ emenſi fuerimus, ut nihil prorſus addi poſſit. Jus enim naturæ non minus in exhauſtum quaſi mare eſt, quemadmodum quodvis aliud ſcientiarum genus. Sicuti autem ex *Euclidis* Elementis, tanquam ex fonte, derivantur continuo nexu cetera, quæ in Matheſi demonſtrantur; ita confidimus ex iis, quæ in Jure naturæ a nobis tradita ſunt, deduci ulterius poſſe, quæ in caſu quocunque emergente definienda veniunt. Neque etiam diſplicebit, ſi quis meliora

liora

liora noſtris dare potuerit, qui ſolo veritatis amore ducimur, non gloria ſtudio. Quodſi vero cuidam litigare viſum fuerit, eum certum eſſe velim, nos minime cum ipſo ſerram contentionis reciprocaturos: id quod nec ætati, nec dignitati meæ, nec moribus meis convenit, qui a litibus & altercationibus alienum ſemper habui animum & quantum potui cavere ſtudui, ne quis per me famæ ſuæ detrahi jure conqueratur. Fruatur unusquisque per me laude ſua ſive merita, ſive immerita, quam nemini invideo. Quemadmodum vero ego me adulari non ſino, cui nihil moleſtius accidit quam aſſentatoribus patefacere aures, cum modulo meo me metiri dudum didicerim; ita jure ab aliis quoque exigo, ne me adulatorem eſſe velint. Sæpius profeſſus ſum & adhuc profiteor, me non ad pompam philoſophari, ſed hoc unice mihi propoſitum

 eſſe,

esse, ut eorum studium juvem, qui a me se juvari posse confidunt, & ut alios ad magis præclara præstandum incitem atque præparem. Utinam vero omnes veritatis amore ducti ulterius progredi mallent, quam inutilibus repetitionibus aut frivolis & præcocibus censuris eorum, quæ nondum satis intelligunt, tempus fallere. Mihi tempus res longe pretiosissima est & multa adhuc agenda supersunt, ut maxime cavendum sit, ne vel pars minima male consumatur. In eo igitur tramite, quem ingressus sum, pergam, donec vis major gradum sistere jubeat, parum sollicitus, utrum huic, vel illi placeam, an displiceam, & probe gnarus dari plurimos, quibus displicere laudis est. Restat unum, quod silentio prætereundum non est. Jus in imperium confundendum non est cum ipso imperio. Jus in imperium, quale originarie in populo est, dominium

est:

eſt: ſunt enim res etiam incorporales in dominio. Et ab eo pendet diverſus modus habendi imperium, ut regna alia ſint patrimonialia, alia uſufructuaria: id quod etiam in Ariſtocratia locum habere poteſt. Ac inde porro eſt, ut modus habendi imperium nihil mutet in ipſo imperio, ſed hoc mutationem ſubire non poſſit ullam niſi pactione inter ſuperiorem & populum inita. Imperium vero ipſum perperam aſſimilatur dominio & non toleranda confuſione concipitur per modum dominii, in quo ſunt ſubditi & res ſubditorum, aut ſaltem terræ, in quibus imperium habet civitatis Rector. Nec minus a vero aberratur, ſi quis exiſtimet, dominium ita adhærere imperio, ut ſine eo concipi non poſſit. Negari haud quaquam poteſt, multos in Jus publicum univerſale irrepſiſſe errores, longo uſu probatos, quod illa non ſatis a ſe invicem diſtinxerint.

xerint. Intererat autem maxime generis humani, ne adeo diversa inter se confunderentur, cum confusio ista plurimorum bellorum causa extiterit & hodienum existat, quibus nihil magis nocuum generi humano cogitari potest. Trahunt post se bella ingentem cumulum malorum: id quod his ipsis diebus experiuntur gentes, in quas Mars furibundus sævit. Sed det DEVS hisce quoque malis finem! Halæ d. 19. Aprilis An. 1748.

JUS

JURIS NATURÆ
PARS OCTAVA.

DE

IMPERIO PUBLICO, SEU IURE CIVITATIS.

CAPUT I.

De origine civitatis atque imperii publici.

§. 1.

De indigentia domuum singularum.

D*omus singula sibi non sufficiunt in iis, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem ac jucunditatem, immo felicitatem faciunt, nec quiete jure suo frui, & quod ab aliis ipsis tribuendum satis tuto consequi, seque ac sua adversus vim aliorum defendere valent.* Domus perfecta componitur ex societate conjugali, paterna & herili (§. 1147. *part.* 7. *Jur. nat.*), consequenter in ea sunt maritus & uxor (§. 282. *part.* 7.

Jur. nat.), liberi (§. 633. *part.* 7. *Jur. nat.*) & servi atque ancillæ (§. 1081. *part.* 7. *Jur. nat.*), vel famuli atque famulæ (§. 1131. *part.* 7. *Jur. nat.*). Quotcunque tandem numeres liberos, quotcunque etiam famulos atque famulas, vel servos atque ancillas, si perpendas ea omnia, quæ ad vitæ necessitatem faciunt ejusdemque commoditatem ac jucunditatem, facile patebit, fieri minime posse, ut illorum opera ea consequaris, nec opus habeas tibi comparare ab aliis, quibus indiges cum tuis, nec alii vicissim a te sibi comparare habeant opus, quibus ipsi indigent. Quamobrem nemo in dubium vocare potest, quod nulla domus, etiamsi amplissima, sibi sufficiat quoad ea, quæ ad vitæ necessitatem ac jucunditatem faciunt. *Quod erat primum.*

Felicitatem consequimur legis naturalis custodia (§. 396. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), eademque eam conservamus (§. 397. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), consequenter virtus constanter colenda (§. 321. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), vitium omne fugiendum (§. 322. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). Patebit inferius, in Republica bene constituta quæ huc faciunt facilius obtineri posse, quam si domus singulæ sibi relinquantur. Tumque haud difficulter patebit, singulas domus sibi non satis sufficere in iis, quæ ad felicitatem faciunt, saltem ea non eadem facilitate consequi posse. *Quod erat secundum.*

Denique nemo non novit, eam esse plurimorum malitiam, ut alienis inhient, nec velint suum unicuique sponte tribuere, immo, nisi majus malum metuendum, vi tam corpus, quam res aliorum impetant. Quodsi ergo tuo quiete frui & ab aliis, quod tibi debetur, consequi volueris, vi arcenda est aliorum injuria & vi persequendum jus tuum adversus eos, qui id tibi reddere denegant, immo vi defendendum

dendum est corpus, defendendæ sunt res tuæ adversus aggressores. Singulæ igitur domus sine continuis bellis jure suo frui & quod ab aliis ipsis tribuendum consequi nequeunt (§. 1102. 1114. *part. 1. Jur. nat.*). Immo si plures homines malitiosi consocientur, singulæ domus adeo potentes non sunt, ut vi eorum resistant, consequenter se suaque defendant (§. 972. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem patet, singulas domus sibi relictas seu segreges, jure suo quiete frui, quod ab aliis ipsis tribuendum satis tuto consequi, seque ac sua adversus vim aliorum defendere haud quaquam posse. *Quod erat tertium.*

Non est quod existimes sumi in demonstratione propositionis præsentis, quibus contradicat experientia, quatenus & olim fuere & hodienum sunt gentes nonnullæ, apud quas ignoratur alieni cupido, ignorantur bella ac lites propter meum & tuum, immo apud quas plus valet vitiorum ignorantia, quam apud alias scientia virtutis. Etenim gentes istæ barbaræ ac incultæ sunt & vitæ simplicitate contentæ. Quamobrem si memineris eorum, quæ de vitæ simplicitate prolixe admodum demonstravimus, & annotavimus, cum de tollenda communione primæva & introducendis dominiis singularibus ageremus (§. 69. *& seqq. part. 2. Jur. nat.*); si quod subnasci potest dubium, id omne protinus evanescet. Demonstravimus in vitæ simplicitate homines non posse satisfacere obligationi naturali (§. 79. *part. 2. Jur. nat.*). Unde omnino sequitur, eos in simplicitate vitæ subsistere minime debere. Quodsi vero ab ea recedatur, cum fieri minime possit, ut omnes ad virtutem infucatam adducantur, experientia magistra facile discimus, si domus singulæ sibi relinquantur, nec inter se uniantur, continuum fore bellum, nec quemquam esse posse rerum suarum, immo ipsius vitæ securum, si vel maxime supponas, in multiplicandis rebus industrialibus & artificialibus nihil prorsus desiderari posse: id quod num supponi possit in illo hominum

minum ſtatu merito adhuc dubitari poterat. Equidem abſolute impoſſibile non eſt, ut domus ſingulæ ſibi relictæ ſibi invicem omnia humanitatis officia præſtent, ſibi invicem jus ſuum tribuant, nec una alteram lædat, quemadmodum urget lex naturæ, prouti ex iis intelligitur, quæ de officiis erga alios demonſtrata ſunt ſuo loco, ad domus utique applicanda (§. 161. *part.* 7. *Jur. nat.*); ſupponendi tamen ſunt homines, quorum conſtans & perpetua eſt voluntas nil quicquam faciendi, niſi quod legi naturæ convenit, & omnia omittendi, quæ eidem repugnant. Enimvero non ſupponendi ſunt homines, quales eſſe debent, ſed quales ſunt. Nemo igitur non agnoſcit, ſolam legis naturalis reverentiam efficere minime poſſe, ut in libertate naturali beati & ſecuri inter ſe vivant homines. Naturalis obligatio non ſufficit coërcendis hominibus, qui cupiditatum illecebris & affectuum impetu in transverſum abripiuntur.

§. 2.

Quomodo eidem conſulatur.

Quoniam domus ſingulæ ſibi non ſufficiunt in iis, quæ ad vitæ neceſſitatem, commoditatem ac jucunditatem, immo felicitatem faciunt, nec quiete jure ſuo frui, & quod ab aliis ipſis tribuendum ſatis tuto conſequi, nec ſe ac ſua adverſus vim aliorum defendere valent (§. 1.); *neceſſe eſt, ut plures domus inter ſe conveniant, quod vires mutuas impendere velint parandis iis, quæ ad vitæ neceſſitatem, commoditatem ac jucunditatem faciunt, varia negotia huc requiſita partituri; omnem curam adhibere, ut unusquisque jure ſuo quiete fruatur & quod ab alio ipſi tribuendum tuto conſequatur, nec a quoquam lædatur; conjunctis denique viribus ſe ſuaque adverſus vim aliorum defendere.*

Habemus hic motiva, quæ domus ſeu familias ſegreges impulerunt, immo impellere debuerunt, ut in unam ſocietatem, unum quaſi corpus, tanquam plura membra coaleſcerent, nimirum indigentiam, & impotentiam, quarum illa obſtat, quo minus

minus vitam cultiorem reddere possint, hæc autem in causa est, ut injuriis arcendis ac vindicandis non sint pares. Sunt qui hæc motiva disjungunt, quæ tamen conjungenda esse res ipsa loquitur, & ex speciali tractatione uberius elucescet, sit ita quod motivum posterius fortius impellat, & solum suadere potuisset domuum, seu familiarum unionem.

§. 3.

Societatem scilicet contrahendo. Quoniam societatem ineunt, qui de fine quodam conjunctis viribus consequendo inter se paciscuntur (§. 1. *part. 7. Jur. nat.*); *si plures domus inter se conveniunt, quod conjunctis viribus sibi parare velint, quæ ad vitæ necessitatem commoditatem ac jucunditatem, immo felicitatem faciunt, omnem curam adhibere, ut unusquisque iure suo quiete fruatur & tuto ab alio id consequatur, nec ab alio lædatur, conjunctis denique viribus adversus vim aliorum se defendere, societatem contrahunt.*

Patet itaque, quomodo homines impulsi fuerunt ad societatem compositam contrahendam, quæ ad majorem multitudinem extenditur, quam quæ in domibus locum habere poterat.

§. 4.

Civitas quid sit. Societas inter plures domus contracta eo fine, ut conjunctim sibi parent ad vitæ necessitatem, commoditatem ac jucunditatem, immo felicitatem requisita, & curent, ut unusquisque jure suo quiete fruatur & tuto ab alio id consequatur, atque se suaque adversus vim quamlibet externam defendant, *Civitas* dicitur, idiomate patrio ein Staat. Atque adeo patet, *pacto hominum civitates fuisse constituendas.*

Finem civitatis distincte exprimere voluimus, immo debuimus in definitione, cum ex eo cetera omnia, quæ sequuntur, sint demonstranda: neque enim satis clare ac perspicue paucis quibusdam verbis eundem exprimere licuit, præsertim si ea,

quæ hic traduntur, cum iis euidenter cohærere debeant, quæ in parte præcedente de societate in genere demonstrata sunt, & si demonstrationes subsequentes, quoad evidentiam nihil pati debeant detrimenti.

§. 5.

Populi seu genti definitio.

Multitudo hominum in civitatem consociatorum dicitur *Populus*, sive *Gens*, idiomate patrio ein Volck. Quamobrem cum civitas, tanquam societas (§. 4.) fine differat ab aliis societatibus (§. 3. *part.* 7. *Jur. nat.*); *multitudo hominum alio fine consociatorum, quam qui civitatis est, populus, sive gens non est.*

Non ex multitudine consociatorum, sed ex fine, cuius causa consociantur, censetur civitas. Etsi adeo coetus piratarum ac latronum tantus sit, ut civitati constituendæ sufficiat; cum tamen non alio fine consocientur, quam ut ex spoliis aliorum ditescant, in civitatem coaluisse dici nequeunt, nec per consequens populis, aut gentibus coetus istiusmodi annumerari potest. Plurimum vero refert coetum hominum sceleratorum criminis causa consociatorum a populo distingui, ne jura gentium ad eum perperam applicentur.

§. 6.

Cives quinam dicantur.

Membra civitatis, seu singuli, qui societatem civilem ineunt, dicuntur *Cives*.

Cum societatem civilem contrahant domus (§. 4.), membra civitatis videntur esse domus (§. 5. *part.* 7. *Jur. nat.*). Enimvero cum domus una non obligetur ceteris omnibus, inter quas cum ipsi societas contracta, nisi quatenus personæ, quæ sunt in una domo, obligantur personis, quæ sunt in ceteris; Civium nomine sensu magis commodo appellantur singuli homines, quos societas civilis tenet. Significatus hic vocabuli latior tanquam termini technici cum dudum sit receptus, nec a nobis restringendus erat.

§. 7.

§. 7.

Peregrinus dicitur, qui membrum civitatis nostræ, seu civis noster non est, *Peregrinus quinam dicatur.*

Opponitur nimirum peregrinus civi. Est vero vocabulum peregrini respectivuum. Unde qui alterius civitatis membrum est, respectu civitatis, cujus nos sumus membra, dicitur peregrinus, & nos peregrini sumus respectu illius, civitatis cujus ipse est membrum. Ita Germani sunt peregrini Gallis; Galli autem peregrini Germanis.

§. 8.

Incola dicitur peregrinus, cui habitare & rem suam agere permittitur in aliena regione. *Incolæ* igitur *membra civitatis, seu cives non sunt* (§. 6. 7.). *Incola quinam sit.*

Possunt peregrini recipi in numerum civium, quo facto peregrini non amplius sunt. Possumus vero etiam peregrinis saltem permittere, ut in regione nostra habitent & v. gr. mercaturam exerceant, vel etiam operas civibus locent, non tamen in civium numerum recipiantur.

§. 9.

Commune civitatis bonum consistit in eo, ut abundet iis, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem & jucunditatem faciunt & felicitati singulorum sufficienter prospiciatur, & tutus quilibet sit ab injuria aliorum & a vi externa hostium, ipsa denique civitas satis potens ad huic resistendum. Etenim commune societatis bonum est ipse finis, cujus gratia contracta (§ 11. *part.* 7. *Jur. nat.*). Quamobrem cum civitas sit societas (§. 4.), & ea contrahatur non alio fine, quam ut vires mutuæ impendantur parandis iis, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem & jucunditatem, immo felicitatem faciunt, ut unusquisque jure suo quiete fruatur & idem tuto ab aliquo consequi *Commune bonum societatis in quo consistat.*

fequi

sequi possit, nec a quoquam lædatur, consequenter ne jus ipsius violetur (§. 239. *part. 1. Phil. pract. univ.*), ac ideo ab injuria tutus sit (§. 859. *part. 1. Jur. nat.*), ut denique conjunctis viribus tota civitas se suaque adversus vim externam defendat (§. 4.), ac per consequens non modo quilibet securus sit de vi externa hostium, sed integra quoque civitas satis potens ad eidem resistendum (§. 972. *part. 1.* & §. 690. *part. 2. Jur. nat.*); commune civitatis bonum utique in eo consistit, ut abundet iis, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem & jucunditatem faciunt, ut singulorum felicitati sufficienter prospiciatur, ut tutus quilibet sit ab injuria aliorum & a vi externa hostium, ipsa denique civitas integra satis potens ad huic resistendum.

Finis civitatis multiplex est, consequenter & commune bonum plura complectitur, quam quæ uno vocabulo exprimi possint. Brevitatis tamen causa in posterum sequentibus utemur terminis, quibus suos significatus determinatos tribuimus.

§. 10.

Vitæ sufficientia quid sit.

Per vitæ sufficientiam intelligo abundantiam eorum, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem & jucunditatem requiruntur, & remediorum felicitatis.

Homo constat ex anima & corpore, ac ideo vivit non modo vitam animalis, verum etiam spiritus. Quodsi ergo nihil deesse debet, quæ ad vitam ullo modo requiruntur, non modo civitati in promptu esse debent, quæ ad vitam corporis faciunt, verum etiam quæ ad vitam animæ spectant. Consulendum est non minus animæ, quam corpori. Ac ideo fortuna cum felicitate conjungenda. Non videntur hæc abire a mente *Aristotelis* lib. 3. Polit. c. 6. ubi ad finem civitatis requirit vitam perfectam & sibi sufficientem.

§. 11.

Per *Tranquillitatem civitatis* intelligo vacuitatem a metu injuriarum. *Tranquillitas sit.*

Vacuus a metu injuriarum est animus non modo, quatenus verendum non est, ne injuria nobis inferatur, verum etiam quatenus ille spe injuriæ factæ reparandæ sustentatur. Qui enim novit injuriam factam sibi reparandam esse, ab ea sibi minus metuit.

§. 12.

Denique per *securitatem civitatis* intelligo vacuitatem a metu vis, præsertim externæ. *Securitas quid sit.*

Distinguimus tranquillitatem civitatis a securitate, quarum illa refertur ad statum civitatis internum, quatenus civis civem, aut civem incola non lædit, hæc autem potissimum ad statum externum, quatenus vis hostium, prædonum & latronum arcetur.

§. 13.

Fines civitatis sunt vitæ sufficientia, tranquillitas & securitas. Civitas enim constituitur, ut conjunctis viribus parentur, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem ac jucunditatem, immo felicitatem sufficiunt, ut unusquisque jure suo quiete frui ac id tuto ab alio consequi possit, nec a quoquam lædatur, ut denique conjunctis viribus se suaque adversus vim aliorum defendant cives (§. 4.). Enimvero in illo vitæ sufficientia (§. 10.), in isto civitatis tranquillitas (§. 11.), in hoc securitas consistit (§. 12.). Finis itaque civitatis est vitæ sufficientia tranquillitas & securitas. *Finis civitatis.*

Vulgo tranquillitas & securitas communi securitatis nomine veniunt; præstat tamen illam ab hac distingui, quemadmodum in sermone patrio fieri solet, quo illam nomine Ruhe, hanc nomine Sicherheit indigitamus, tranquillitatem & securitatem civitatis appellantes die gemeine Ruhe und Sicherheit.

Vitæ sufficientiam quidam a fine civitatis removent, quod etiam extra civitatem obtineri possit. Rectius tamen *Aristoteles*, prouti jam ante indicavimus (*not.* §. 10.), ad finem civitatis refert, cum extra hanc saltem non adeo commode obtineri queat, immo si curatius rem consideres, deficiente tranquillitate & securitate vix ac ne vix quidem obtineri possit. Idiomate patrio ea potissimum intelligitur, quando die gemeine Wohlfahrt dicitur, præsertim si junguntur verba Ruhe und Sicherheit, quamvis voce illa sensu latiori commune bonum etiam designare solemus, quod tranquillitatem & securitatem simul complectitur. Nos significatum vagum reduximus ad fixum, quo in sequentibus utemur.

§. 14.

Succincta civitatis definitio.

Quoniam fines civitatis sunt vitæ sufficientia, tranquillitas & securitas (§. 13.), societates autem, quarum in numero est civitas (§. 4.), fine differunt (§. 3. *part. 7. Jur. nat.*); *Civitas* brevius definiri potest, quod sit societas inter domos multas, seu ab ingente hominum multitudine vitæ sufficientis, tranquillitatis & securitatis gratia inita.

Non differt hæc definitio a superiori (§. 4.), quemadmodum statim patet, si terminos, quibus finis, cujus gratia civitas constituitur, indicatur, per suas definitiones (§. 10. & *seqq.*) explices.

§. 15.

De civitatis ordinatione.

Quoniam civitas constituitur vitæ sufficientis, tranquillitatis & securitatis gratia (§. 14.), qui vero vult finem media etiam velit necesse est (§. 941. *Ontol.*); *si civitas constituitur, ea ordinanda sunt, quæ ad vitæ sufficientiam, tranquillitatem & securitatem, seu commune totius civitatis bonum* (§. 9.) *consequendum requiruntur.*

Quam-

Quamprimum societas civilis inita, necesse omnino est, ut qui eam iniuerunt etiam consentiant in media, quibus finis, quorum gratia initur, obtineri possit. Quid enim finis consequendi causa fieri debeat, communi sociorum consensu determinandum (§. 44. *part.* 7. *Jur. nat.*): id quod dum fit, civitas ordinatur. Atque tum ea formam suam recipit, ut sit in specie hæc civitas (§. 944. 945. *Ontol.*)

§. 16.

Civitatis ordinatio dicitur *Respublica*, idiomate patrio **das gemeine Wesen.** *Resp. quid sit.*

Aristoteli Polit. lib. 3. c. 6. *τάξις πόλεως* appellatur, quam per ordinem civitatis interpretari solent. Sunt qui contendunt, Remp. perperam a civitate distingui, & civitatem atque Remp. pro synonymis habent. Enimvero quamvis non negamus, vocabula ista promiscue usurpari; ex collatione tamen definitionum statim patet, civitatem & Remp. a se invicem parum differre. Aliud sane pactum est, quo consentitur in finem; aliud vero, quo consentitur in media finem hunc consequendi. Sane non alia de causa disputatur, utrum civitas pacto uno, an pluribus diversis constituatur, quam quod civitas formam suam specificam nondum nacta sit, quando saltem singuli in hoc consenserunt, quod velint conjunctis viribus ea facere, quæ ad commune bonum obtinendum, hoc est, ad vitæ sufficientiam, tranquillitatem & securitatem faciunt. Aliud nimirum pactum est, quo societas civilis initur, seu civitas constituitur, aliud vero, vel alia pacta sunt, quibus constituta ordinatur, cum in specie perfecta, aut, si mavis, etiam in singulari, nondum dici possit, antequam ordinata fuerit. Determinatio autem eorum, quæ ad finem, cujus gratia civitas constituitur, consequendum faciunt, & in qua civitatis ordinatio consistit, non minus a pacto quodam dependet, quam ipsa civitatis constitutio (§. 44. *part.* 7. *Jur. nat.*). Quamprimum singuli consenserunt in hoc, quod commune bonum conjun-

ctis viribus promovere velint; animi civium uniuntur ad vitæ sufficientiam, tranquillitatem & securitatem conjunctis viribus obtinendam: ast ideo nondum uniti sunt quoad modum, quo finem istum obtinere velint. Quamvis adeo coaluerint in societatem civilem, nondum tamen determinata sunt ea, quæ ad Remp. faciunt, & per consequens peculiari pacto opus est ad civitatem ordinandam. Et revera civitas ordinata Reip. nomine demum appellari suevit.

§. 17.

Salus civitatis in quo consistat.

Salus civitatis consistit in non impedita fruitione vitæ sufficientis, tranquillitatis & securitatis. Etenim finis civitatis sunt vitæ sufficientia, tranquillitas atque securitas (§. 13.). Quamobrem si cives non impediantur, quo minus fruantur vita sufficiente, tranquillitate & securitate, finis civitatis actu obtinetur. Quoniam itaque salus societatis in eo consistit, si socii non impediantur, quo minus finem ejus actu consequantur (§. 11. *part. 7. Jur. nat.*); salus civitatis consistit in non impedita fruitione vitæ sufficientis, tranquillitatis & securitatis.

Relegenda hic sunt, quæ de salute societatis in genere annotavimus (*not.* §. 11. *part. 7. Jur. nat.*). Commune civitatis bonum est vitæ sufficientia, tranquillitas & securitas, quatenus hæ considerantur tanquam ea, quæ civitatem perficiunt (§.554. *Psych. empir.* & § 9. *b.*); quatenus vero hæc actu obtinentur, ut singuli cives iisdem frui possint, consequenter jam removentur impedimenta, quæ in statu naturali iisdem objicerentur, quo minus illis frui possent, salutis civitatis, vel etiam Reip. (§. 16.) nomine veniunt. Differentia itaque boni communis & salutis civitatis cum abstracta sit, abstractio autem hæc vulgo vix attendatur; ideo quoque vulgo commune bonum civitatis & salus civitatis vel Reip. promiscue tanquam synonyma usurpantur: id quod vel propterea monendum

dum diximus, ut quis ea, quæ a nobis subinde aliter enunciantur, quam vulgo fieri solet, ne vim inferamus significatui determinato terminorum, quem iisdem tribuimus, non diversa existimet, vel prorsus contraria iis, quæ vulgo ab omnibus tanquam vera admittuntur, nec rite intellecta a nobis rejiciuntur.

§. 18.

De bono communi civitatis promovendo & cura salutis ejusdem.

Quilibet civis obligatur bonum civitatis commune pro virili promovere & salutem civitatis curæ habere debet. Etenim civitas societas est (§. 4.). Enimvero quilibet socius commune bonum societatis pro virili promovere (§. 12. *part.* 7. *Jur. nat.*) & salutem ejus curæ habere debet (§. 16. *part.* 7. *Jur. nat.*). Ergo etiam civis quilibet obligatur bonum civitatis commune pro virili promovere & salutem civitatis curæ habere debet.

Nascitur hæc obligatio ex pacto, quo in civitatem coaluerant, qui antea sibi relicti rem suam sibi habebant.

§. 19.

Promotio boni communis specialius expenditur.

Quoniam commune bonum civitatis in eo consistit, ut abundet iis, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem, jucunditatem faciunt, ut felicitati omnium prospiciatur, ut quilibet tutus sit ab injuriis aliorum & a vi hostium, ipsa denique civitas satis potens ad huic resistendum (§. 9.), quilibet autem civis obligatur ad bonum civitatis commune pro virili promovendum (§. 18.); *quilibet civis pro virili conferre debet, quicquid ad vitæ sufficientiam, tranquillitatem & securitatem conferre potest* (§. 10. & *sqq.*).

Multa omnino sunt, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem & jucunditatem faciunt, multis quoque modis aliorum felicitati prospici potest. Non autem omnia possumus omnes.

 Qui-

Quilibet adeo huc conferre debet, quod poteſt & quantum poteſt. Comparatur ideo civitas rite ordinata corpori humano, quod ex diverſis admodum organis conſtat, quorum non omnium eadem eſt functio, idem uſus, ſed quorum unumquodque præſtat quod ſuum eſt, quo pacto obtinetur commune bonum totius corporis, ut ſingulis membris bene ſit.

§. 20.

Cura ſalutis civitatis ſpecialius expenſa.

Similiter quoniam ſalus civitatis conſiſtit in non impedita fruitione vitæ ſufficientis, tranquillitatis & ſecuritatis (§. 17.) ſeu boni communis (§. 9.), quilibet autem civis ſalutem civitatis curæ habere debet (§. 18.); *cuilibet civi curæ eſſe debet, ne vitæ ſufficientis, tranquillitatis & ſecuritatis, ſeu boni communis fruitio, vel a ſe, vel ab aliis ullo modo impediatur, ſed ea potius promoveatur.*

Poteſt quis conferre aliquid ad fruitionem vitæ ſufficientis etiam in iis, quæ ipſe conferre non poteſt, conſequenter concurrere ad promovendam ſalutem publicam, quando promovere nequit bonum publicum. E. gr. Ponamus aliquem diligentem eſſe in adminiſtranda oeconomia rurali, is pro virili ſymbolam ſuam confert ad vitæ ſufficientiam. Ponamus alii curæ eſſe, ut frumentum æquo pretio vendatur, vel ſi annonæ penuria ſit, ut vendatur; is nihil confert ad ea, quae ad vitæ neceſſitatem requiruntur, conſequenter ad vitæ ſufficientiam pertinent, facit tamen, ut iis frui poſſimus, conſequenter ad ſalutem civitatis promovendam concurrit. Atque hinc patet, non inanem eſſe diſtinctionem inter bonum commune civitatis & ſalutem ejusdem.

§. 21.

De non faciendo eo, quod communi

Nemo civium facere debet, quæ communi civitatis bono adverſantur, nec bonum proprium promovere cum neglectu communis, vel in praejudicium communis, neque etiam quicquam facere,

cere, quod saluti civitatis adversatur. Civitas enim societas est (§. 4.). Quamobrem cum sociorum nemo facere debeat, quæ communi bono adversantur, nec promovere bonum proprium cum neglectu communis (§. 21. *part.* 7. *Jur. nat.*), neque etiam quicquam facere, quod saluti societatis adversatur (§. 22. *part.* 7. *Jur. nat.*); nemo quoque civium facere debet, quæ communi civitatis bono adversantur, nec bonum proprium promovere cum neglectu communis, vel in præjudicium communis, neque etiam quicquam facere, quod saluti civitatis adversatur. *bono & saluti civitatis adversatur*

Sub facto hic etiam comprehenduntur non facta, quemadmodum etiam in aliis casibus. Qui omittit conferre ea, quæ ad bonum commune conferre poterat; is non minus deest officio suo & bono communi officit, quam qui facit, quod eidem repugnat.

§. 22.

Quoniam bonum commune civitatis in eo consistit, ut abundet iis, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem, jucunditatem faciunt, ut felicitati omnium prospiciatur, ut quilibet tutus sit ab injuriis aliorum, & a vi hostium, ipsa denique civitas potens sit ad huic resistendum (§. 9.), salus autem civitatis in non impedita fruitione vitæ sufficientis, tranquillitatis & securitatis (§. 17.); *nemo civium quicquam committere debet, quod vitæ sufficientiæ, tranquillitati ac securitati quomodocunque adversatur, nec ipse impedire, nec pati, ut ab aliis impediatur, quo minus vita sufficiente, tranquillitate & securitate frui liceat* (§. 21.) *Hoc specialius expenditur.*

Ut specialius expendantur, quæ in propositione præcedente continentur, non sine ratione a nobis fit. Facit enim ad contrahendas demonstrationes subsecuturas, prouti facile animadvertent, qui ad talia attentionem adferre voluerint.

§. 23.

§. 23.

Publicum & privatum quid sit, item quid Bonum publicum & privatum.

Publicum dicitur, quod ad civitatem universam spectat; *Privatum* vero, quod nonnisi singulos cives, respicit, seu ad eos pertinet. Immo in genere *Publicum* dicitur, quod ad universitatem quandam spectat; *Privatum* vero, quod ad singulos pertinet, qui in ea sunt. Unde bonum commune civitatis est *Bonum publicum*, & bonum proprium civis cujusvis est *Bonum privatum*.

Quodsi ergo quæsiveris, in quonam bonum publicum consistat, ea recolenda sunt animo, quæ de bono communi civitatis demonstravimus (§. 9.). Eodem autem modo publica calamitas vocatur, qua universi affliguntur; privata vero, quæ nonnisi singulis accidit.

§. 24.

De bono publico promovendo.

Quoniam bonum commune civitatis bonum publicum est (§. 23.), quilibet autem civis obligatur bonum civitatis commune pro virili promovere (§. 18.), nec quicquam facere, quod eidem adversatur (§. 21.); *civis quilibet bonum publicum pro virili promovere, nec quicquam facere debet, quod eidem adversatur.*

§. 25.

De privato non promovendo cum neglectu publici & in hujus præjudicium.

Similiter quia bonum proprium civis bonum privatum est, bonum autem universæ civitatis bonum publicum (§. 23.), nemo autem civium bonum proprium promovere debet cum neglectu communis civitatis, vel in præjudicium ejusdem (§. 21.); *nemo civium bonum privatum promovere debet cum neglectu publici, vel in præjudicium publici.*

Magis usitatum est, ut bonum publicum & privatum dicamus & ea sibi invicem opponamus, quam ut boni communis civitatis

civitatis & proprii civium appellatione utamur. Quamobrem antea demonstrata ad receptas loquendi formulas reducenda fuerunt.

§. 26.

Civitates legi naturæ convenienter fuerunt constitutæ. Etenim domus singulæ sibi non sufficiunt in iis, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem ac jucunditatem, immo felicitatem faciunt, nec quiete iure suo frui & quod ab aliis ipsis tribuendum satis tuto consequi, seque ac sua adversus vim aliorum defendere valent (§. 1.). Quamobrem cum societates contrahendæ sint, si vnius vires non sufficiunt ad finem aliquem consequendum (§. 137. *part. 7. Jur. nat.*): & ipsa natura homines ad societatem colendam obligat (§. 138. *part. 7. Jur. nat.*); societates quoque ineundæ sunt, ut vitæ sufficientiæ, tranquillitati & securitati consulatur (§. 10. & *seqq.*), ac ipsa natura homines ad istiusmodi societates colendas obligat. Enimvero societates inter domus multas, seu ab ingente hominum multitudine vitæ sufficientis, tranquillitatis & securitatis gratia initæ civitates sunt (§. 14.). Quamobrem patet homines civitates constituere debere, consequenter eas legi naturæ convenienter fuisse constitutas.

An civitates legi naturæ conveniant.

Facto equidem hominum constitutæ sunt civitates; non tamen propterea institutum mere humanum dici possunt: ipsa enim lex naturæ factum hoc urget & jus ad idem dat, ita ut non minus obligationi nostræ satisfaciamus, quam jure nostro utamur, dum civitates constituimus.

§. 27.

Quoniam civitates legi naturæ convenienter fuerunt constitutæ (§. 26.), lex autem naturæ voluntati divinæ con-

Quatenus civitates sint a Deo.

convenit (§. 284. *part. 1. Phil. pract. univ.*), & per consequens quod legi naturæ convenienter fit, id etiam voluntati divinæ convenienter; *civitates voluntati divinæ convenienter fuerunt constitutæ.*

Atque hinc patet quo sensu dici possit, civitates esse a Deo institutas, quatenus nimirum Deo tribuenda sunt, quæ a lege naturæ veniunt, cujus ipse autor est (§. 273. *part. 1. Jur. nat.*). Sane cum legi naturæ non repugnent dominia (§. 108. 118. *part. 1. Jur. nat.*); dominia quoque dici possunt esse a Deo, utut facto hominum communionem primævam deserentium introducta. Dependentiam & dominiorum, & civitatum a Deo facile perspiciet is, cujus animus notionibus satis distinctis ex operibus anterioribus haustis imbutus. Qui enim, quemadmodum fieri debet, opera præcedentia eo ordine perlegit, quo conscripta & edita fuerunt; abunde intelliget, notiones Juris naturæ non modo in se invicem, sed has quoque ulterius in alias simpliciores in diversis Metaphysicae partibus expositas continuo resolvi: vnde ignorata hac notionum analysi deficit ea claritas, qua percellitur mens alterius, qui successiva industria eandem sibi familiarem reddidit. Pendet etiam hinc demonstrationum evidentia, quam frustra expectabit, qui iusto ordine scientiam acquirere negligit. Quamobrem hic maxime valet illud pervulgatam, contra ignorantem principia non esse disputandum. Et hæc quoque ratio est, cur viri rerum suarum intelligentes controvertere nolint cum hominibus in ea scientiarum parte hospitibus, ad quam ea res spectat, quam in controversiam adducunt.

§. 28.

Quomodo cives civitati & civitas civibus *Si civitas constituitur, singuli se obligant universis, quod commune bonum promovere velint, & universi sese obligant singulis, quod sufficientiæ vitæ ipsorum, tranquillitati & securitati prospicere velint.* Etenim qui in civitatem coëunt, inter se paciscun-

cifcuntur de bono communi conjunctis finibus confequendo, fcilicet ne defint quæ ad fufficientiam vitæ requiruntur, & ut tranquille ac fecure vivere poffint (§. 14. 9.), confequenter finguli contrahunt cum univerfis & univerfi cum fingulis. Quamobrem cum ex pactis nafcatur obligatio præftandi ea, de quibus conventum eft (§. 789. *part. 7. Jur. nat.*); finguli, qui pacifcuntur cum univerfis, utique fefe obligant ad commune bonum promovendum, & viciffim univerfi fingulis ad profpiciendum ipfis de iis, quæ ad vitæ fufficientiam requiruntur, & ut tranquille atque fecure vivere poffint. *Singulis obligetur.*

Nimirum quilibet focius facere obligatur, quod ad finem focietatis confequendum facere poteft (§. 7. *part. 7. Jur. nat.*). Facit vero hoc ea intentione, ut ceteri idem faciant, confequenter nemo fefe obligavit univerfis quoad finem civitatis confequendum, nifi quatenus univerfi fefe etiam ipfi obligant. Singuli conferre debent, quod a fingulis; univerfi autem, quod ab univerfis proficifci poteft. Patebit autem ex fequentibus, quænam fint ea, tum quæ a fingulis in gratiam univerforum, tum quæ ab univerfis in gratiam fingulorum fieri poffint ac debeant. Atque tum perfecte intelligetur, quænam fit obligatio fingulorum, qua tenentur univerfis, & viciffim quænam obligatio fit univerforum, quibus obftringuntur fingulis.

§. 29.

Univerfis in civitate competit jus cogendi fingulos, ut fatisfaciant obligationi fuæ, fi vel facere nolint, vel in eo negligentes fe præbeant. Eft enim civitas focietas (§. 4.). Quamobrem cum fociis competat jus cogendi confocium, ut fatisfaciat obligationi fuæ, fi vel fatisfacere nolit, vel in eo negligentem fe præbeat (§. 9. *part. 7. Jur. nat.*); univerfis quoque in civitate competit jus cogendi fingulos ut obli- *De jure univerforum in fingulos.*

 gatio-

gationi suæ satisfaciant, si vel satisfacere nolint, vel in eo negligentes se præbeant.

Quamprimum in societatem coitur, seu pacto civitas constituitur; ex ipso hoc pacto universis nascitur jus in singulos.

§. 30.

Unde idem sit metiendum.

Jus universorum in civitate in singulos ex fine civitatis metiendum. Etenim in societate jus sociorum metiendum est ex fine societatis (§. 10. *part.* 7. *Jur. nat.*). Quamobrem cum civitas sit societas quædam (§. 4.); jus quoque universis in singulos competens ex fine civitatis metiendum.

Jus universorum in singulos extendendum non est ultra finem: neque enim ultra eundem singuli sese universis obligare voluerunt, ex hac autem obligatione universis natum est jus in singulos. Universi nullum jus in singulos haberent, nisi singuli hoc ipsis tribuissent. Quemadmodum nimirum sponte sua se iisdem obligarunt; ita etiam tribuerunt jus ex ista obligatione resultans, seu cum eadem necessario connexum.

§. 31.

Quale sit jus civitatis in cives.

Universis in civitate competit imperium in singulos. Jus enim, quod universis in singulos in societate competit, imperium est (§. 212. *part.* 7. *Jur. nat.*). Quamobrem cum civitas sit societas (§. 4.); jus quoque universis in singulos in eadem competens imperium est.

Ad propositionem præsentem illustrandam faciunt, quæ alibi in genere annotavimus (*not.* §. 212. *part.* 7. *Jur. nat.*). Imperium omne nascitur ex societate (§. 213. *part.* 1. *Jur. nat.*), natura vero homines omnes liberi sunt (§. 146. *part.* 1. *Jur. nat.*), nec ullus imperium in invitum sibi arrogare potest (§. 195. *part.* 7. *Jur nat.*). Quamobrem & imperium universi in singulos non habent, nisi quatenus singuli in societa-

cietatem coivere, & imperium universorum sua sponte subivere.

§. 32.

Imperium universis in singulos competens in civitate dicitur *Imperium civile*. Vocatur etiam *Imperium publicum*.

Imperium civile & publicum quodnam sit.

Nimirum Civile vocatur hoc imperium, quatenus ex civitate nascitur & ab ea inseparabile est, ita ut civitatem sine imperio concipere non liceat, quemadmodum triangulum concipi nequit sine tribus angulis duobus rectis aequalibus. Publicum vero idem appellatur respectu privati, quod in societatibus minoribus locum habet (§. 23.), & de quo dictum est in parte praecedente.

§. 33.

Quoniam imperium civile universis in singulos competit in civitate (§. 32.), universi autem in civitatem consociati populus sunt (§. 5.); *imperium civile originarie penes populum est.*

Penes quem originarie sit imperium.

Ad civitatem constituendam non aliud requiritur pactum, quam quod paciscentes conjunctis viribus vitae sufficientiam, tranquillitatem ac securitatem promovere velint (§. 14.). Ex hoc pacto oritur imperium civile. Quamobrem originarie nemini competere potest nisi iis, qui invicem pacti sunt, hoc est, populo, in quem invitum nemo sibi imperium jure arrogare potest (§. 195. *part. 7. Jur. nat.*), nec quisquam etiam invitum alterius imperio subjicere jure valet, cum libertas naturalis, jus homini connatum (§. 146. *part. 1. Jur. nat.*), a nemine cuiquam invito auferri possit (§. 64. *part. 1. Jur. nat.*).

§. 34.

Quoniam *imperium civile* originarie penes populum est (§. 33.); idem est *res populi propria* (§. 498. *part. 1. &* §. 132.

Quod sit res propria populi.

§. 132. *part. 2. Jur. nat.), & ad id, quod suum est, referendum* (§. 131. *part. 1. Jur. nat.)*

Cum ex pacto oriatur imperium civile (*not.* §. 33.), jus hoc acquisitum est (§. 35. *part. 1. Jur. nat.*), & acquiritur iis, qui pactum fecere, ac ideo eorum res propria est, quemadmodum sunt acquirentium propriæ res aliæ, quas ex pactis sibi quærunt.

§. 35.

Limites imperii civilis. *Imperium civile extendi nequit ultra eas actiones, quæ ad commune civitatis bonum, seu bonum publicum, consequendum pertinent.* Imperium enim omne cum extendi nequeat ultra actiones, quæ ad finem societatis consequendum faciunt (§. 214. *part. 7. Jur. nat.*); nec imperium civile extendi potest ultra actiones, quæ ad finem civitatis consequendum faciunt (§. 4.). Quoniam itaque commune civitatis bonum, hoc est, publicum (§. 23.), finis est civitatis (§. 4. 9.); imperium civile extendi nequit ultra eas actiones, quæ ad commune civitatis bonum, seu bonum publicum consequendum faciunt.

Ideo finem civitatis in definitione distincte exprimere voluimus, immo debuimus, ut imperii civilis, quod in abusum facile trahitur, limites accurate determinari possint, nec dum in nimium extenditur, jus in injuriam degeneret. Universi nimirum in civitate non plus juris in singulos sibi arrogare possunt, quam singuli universis in se conferre voluerunt. Tantum autem juris conferre debuerunt, quantum ad finem civitatis consequendum requiritur, consequenter tantum etiam tacite contulisse censentur. Naturaliter pactis omnia inesse intelliguntur, quæ ex iis, quæ expresse dicta sunt, necessario consequuntur: non autem plura insunt, quam quæ inde necessario consequuntur.

§. 36.

§. 36.

De jure populi disponendi de imperio civili.

Populus imperium vel sibi retinere, vel pro lubitu suo in personam unam, aut plures conjunctim, etiam in extraneam transferre potest, &, si in alium transfert, a voluntate ipsius dependet, qua lege idem transferre velit. Etenim in societate imperium vel sibi retinere possunt universi, vel in personam unam, aut plures, si ita visum fuerit, transferre (§. 216. *part.* 7 *Jur. nat.*), potest etiam societas idem transferre in extraneum (§. 217. *part.* 7. *Jur. nat.*), & a voluntate ejus pendet, qua lege transferre velit (§. 220. *part.* 7. *Jur. nat.*). Quamobrem cum civitas societas sit (§. 1.), & universi, qui in eam coiverunt, populus sint (§. 5.), penes quem originarie imperium civile est (§. 33.); populus quoque imperium vel sibi retinere, vel pro lubitu suo in personam unam, aut plures conjunctim, etiam in extraneam transferre potest, & a voluntate populi dependet, qua lege idem transferre velit.

Patet hinc, quale sit jus populi disponendi de imperio civili: quod utique non diversum est a dominio (§. 118. *part.* 2. *Jur. nat.*). Recte nimirum dicitur originarie imperium civile esse in dominio populi, cum etiam jura, res incorporales (§. 498. *part.* 1. *Jur. nat.*), in dominio esse possint (§. 216. *part.* 2. *Jur. nat.*).

§. 37.

Quidnam in Rep. instituenda primum determinari debeat.

Si civitas ordinanda, seu Resp. instituenda, universi inter se convenire debent, utrum imperium sibi retinere, an in personam unam, vel plures idem transferre, & num certa lege transferre velint. Etenim populus vel imperium sibi retinere, vel pro lubitu in personam unam, vel plures transferre potest, &, ubi in alium transfert, a voluntate ipsius dependet, qua lege idem transferre velit (§. 36.). Necesse igitur est, ut, quam-

primum

primum in civitatem coaluerunt singuli, determinetur, quidnam horum fieri debeat. Quamobrem cum in civitate, tanquam societate, communi omnium, qui in eam coiverunt, consensu determinandum sit, quid in eadem finis consequendi gratia fieri debeat (§. 44. *part.* 7. *Jur. nat.*); si civitas ordinanda, seu Resp. instituenda (§. 16.), universi inter se convenire debent, utrum imperium sibi retinere, an in personam unam, vel plures idem transferre, & num certa lege transferre velint.

Pactum hoc diversum est ab eo, quo civitas constituitur. Et quamvis non repugnet, ut de societate civili ineunda & de subjecto imperii una conveniatur, manent tamen pacta diversa, quorum illud, quod agit de societate civili ineunda, etsi non tempore, ordine tamen prius intelligitur altero, quo subiectum imperii definitur, cnm ex illo nascatur imperium (§. 213. *part.* 7. *Jur. nat.* & §. 4. *h.*), quod adeo nulli subjecto inesse potest, antequam natum fuerit.

§. 38.

De modo transferendi imperium in alium.

Quoniam populus, quando Resp. instituenda, convenire debet, qua lege imperium sit transferendum, si id in alium, vel alios transferre decrevit (§. 37.), imperium vero in alium transferri potest vel revocabiliter, vel irrevocabiliter, ad certum tempus, vel ad dies vitæ, tanquam transmissibile in certos alios, vel non transmissibile, plenum, vel certa parte deminutum, illimitatum, aut certo modo limitatum (§. 22. *part.* 7. *Jur. nat.*); *si populus constituit imperium in unam personam, vel in plures transferre, porro convenire debet, num idem revocabiliter, an irrevocabiliter, num ad certum tempus, an ad dies vitæ, num tanquam transmissibile, in certos alios, an tanquam non transmissibile, num plenum, an certa parte deminu-*

dominutum, num illimitatum, aut certo modo limitatum transferre velit.

Hoc pactum denuo diversum est ab eo, quo saltem conveniebatur, utrum populus imperium sibi retinere, an in alium, vel alios transferre velit. Neque enim conveniri potest de modo, quo imperium habere debet is, in quem transfertur, antequam conventum fuerit, id in alium, vel alios transferendum esse. Plures cum sint modi, quo populus imperium in alium transferre potest; nova utique deliberatione opus est, quomodo seu qua lege imperium sit transferendum, postquam translatio ejus decreta.

§. 39.

De imperio quoad exercitium & quoad substantiam translato.

Imperium a populo in alium transferri potest vel quoad exercitium, vel quoad ipsam substantiam. Quando enim populus imperium transfert in alium, a voluntate ipsius dependet, qua lege, seu quomodo transferre velit (§. 36.). Quamobrem cum imperium vel ea lege transferri possit, in alium, ut idem exerceat, vel ita, ut de ipso etiam imperio pro arbitrio suo disponere valeat; imperium utique a populo in alium transferri potest vel quoad exercitium, vel quoad ipsam substantiam.

Differentia hæc probe notanda est. Longe enim alia consequuntur, si quis saltem imperii exercitium habeat, & si ipsum imperium ejus sit, quemadmodum ex sequentibus clarius elucescet.

§. 40.

De imperio in usufructu & in patrimonio.

Si imperium transfertur in alium quoad exercitium, is idem habet in usufructu; si vero quoad substantiam, jure proprietatis idem possidet & per consequens in patrimonio habet. Quando enim imperium transfertur in alium quoad exercitium,

 is

is non habet nisi jus exercendi imperium, non vero de ipso imperio tanquam de re sua disponere potest (§. 222. *part.* 7. *Jur. nat.*). Quamobrem cum usumfructum habeat, qui habet jus eadem utendi fruendi, sed de ipsa substantia disponere pro lubitu non potest (§. 1420 *part.* 5. *Jur. nat.*); si imperium in alium quoad exercitium transfertur, is idem habet in usufructu. *Quod erat primum.*

Enimvero si imperium in aliquem transfertur quoad substantiam, is de ipsa substantia imperii, tanquam re sua, disponere potest. Quamobrem cum jus disponendi de ipsa substantia rei proprietas sit (§. 131. *part.* 2. *Jur. nat.*); si imperium in aliquem transfertur quoad substantiam, is proprietatem ejus habet, seu jure proprietatis idem possidet. *Quod erat secundum.*

Denique cum in patrimonio sint omnia bona, quæ quis habet (§. 452. *part.* 2. *Jur. nat.*), consequenter omnia etiam jura (§. 451. *part.* 2. *Jur. nat.*), imperium vero sit jus quoddam (§. 194. *part.* 7. *Jur. nat.*); qui imperium jure proprietatis possidet, consequenter is, in quem imperium quoad substantiam translatum, idem in patrimonio habet. *Quod erat tertium.*

Modus hic duplex habendi imperium probe notandus. Multæ nimirum inde decidendæ sunt controversiæ de successione in imperio & de imperii, vel partis ejus alienatione.

§. 41.

De usufructuario & proprietario imperii. Quoniam qui imperium accepit, idem habet vel in usufructu, vel in patrimonio, seu jure proprietatis (§. 40.), fructuarius vero est, seu usufructuarius, qui usumfructum habet (§. 1420. *part.* 5. *Jur. nat.*), & proprietarius, qui proprieta-

prietatem in re habet, seu cujus res propria est (§. 131. *part. 2. Jur. nat.*); *Qui imperium in civitate habet, vel usufructuarius imperii est, vel proprietarius.*

§. 42.

Rector civitatis est, is, cui imperium in civitate defertur, ut id exerceat. *Rector civitatis quinam sit.*

Rector nimirum societatis est is, cui imperium in societate defertur, ut id exerceat (§. 218. *part. 7. Jur. nat.*). Quamobrem cum civitas sit quædam societas (§. 4.); dicendus utique Rector civitatis erit is, cui imperium in civitate delatum est, & per consequens idem exercet proprio nomine. Quando enim populus imperium sibi retinet, & per consequens seipsum regit (§. 219. *part. 7. Jur. nat.*), Rectorem alium non habet.

§. 43.

Rectoris civitatis jus omne metiendum est ex voluntate, quæ populo fuit, cum imperium transferret. Etenim rector civitatis est rector societatis cuiusdam (§. 4. 42. *h.* & §. 218. *part. 7. Jur. nat.*). Quamobrem cum rectoris in societate jus omne metiendum sit ex voluntate, quæ fuit societati, cum imperium transferret (§. 222. *part. 7. Jur. nat.*); rectoris quoque civitatis jus omne metiendum est ex voluntate, quæ populo fuit, cum imperium transferret. *Unde metiendum jus Rectoris civitatis.*

Quod in genere monuimus de metiendo jure rectoris societatis (*not.* §. 222. *part. 7. Jur. nat.*); idem quoque firmiter tenendum de jure rectoris civitatis. Sane etiam in casu dubio, quando ad præsumtiones recurrendum, inquiri debet, qualis præsumenda sit voluntas populi imperium transferentis.

§. 44.

Imperium summum dicitur, in cuius actus nemini nisi *Summitas imperii in*

 habenti

quo consistat. habenti jus quoddam competit, ut ideo *Summitas imperii* consistat in independentia exercitii eiusdem ab alterius cuiusdam voluntate.

Nimirum qui summum imperium habet, idem pro lubitu exercet, seu prouti sibi visum fuerit, nec quisquam alius est, cuius arbitrio actus imperantis quomodocunque subsint.

§. 45.

De actibus summi imperii. Quoniam in summi imperii actus nemini ius quoddam competit (§. 44.); *qui summum imperium habet, eius actus a nemine irriti reddi possunt.*

Nimirum quicquid imperans agit, id mutari nequit, nisi quando ipsi ita visum fuerit; nemo autem alius actum eius quomodocunque infirmare potest, siue ciuis fuerit, siue extraneus. Valet hic de imperante, quod vulgo dicitur: sic volo, sic jubeo.

§. 46.

De libertate in imperando. Similiter quoniam qui imperium summum habet, in exercitio imperii non dependet ab ullo alio homine, nisi a seipso (§. 44.), qui vero in agendo non dependet ab ullo alio homine, nisi a seipso, liber est (§. 153. *part. 1. Jur. nat.*); *Qui summum imperium habet, in imperando, seu exercitio imperii prorsus liber est*, consequenter *eius conscientiae relinquendum, quomodo imperet* (§. 157. *part. 1. Jur. nat.*), *nec ulli hominum rationem reddere tenetur, quomodo imperio utatur, seu cur sic imperet, non aliter.*

Stat nimirum pro ratione voluntas imperantis, ipse autem suo stat judicio, non alieno. Imperans persona moralis est. Unde qui summum habet imperium persona moralis libera est. Quae itaque valent de libertate hominis naturali respectu cujusvis hominis tanquam individui physici; ea etiam valent

lent de imperante qua tali. Qui ergo libertatem hominis naturalem penitus perspicit; idem quoque absque ulla obscuritate perspiciet summitatem imperii, quae revera non consistit nisi in libertate imperantis qua talis (§. 153. *part. 1. Jur. nat.* & §. 44. *b.*)

§. 47.

Quantum libertas restringatur in civitate.

In civitate singulorum libertas restringitur quoad eas actiones, quae ad bonum publicum promovendum faciunt, quoad ceteras illa illibata manet: singuli quoque, quando in civitatem coëunt, liberi manent respectu peregrinorum. Quoniam enim in societate qualibet libertas sociorum restringitur, quoad actiones ad consequendum finem societatis requisitas (§. 169. *part. 7. Jur. nat.*); finis autem civitatis est vitæ sufficientia, tranquillitas & securitas (§. 13.), consequenter bonum publicum (§. 9. 23.); singulorum in civitate libertas restringitur quoad eas actiones, quæ ad bonum publicum promovendum faciunt. *Quod erat primum.*

Enimvero quando civitas constituitur, singuli se obligant universis, quod commune bonum promovere velint (§. 28.). Quamobrem cum nemo alterum sibi obligare possit ultra voluntatem ipsius (§. 382. *part. 3. Jur. nat.*); singulorum obligatio in civitate respectu universorum extendi nequit ultra eos actus, qui ad bonum publicum promovendum requiruntur. Libertas igitur naturalis quoad ceteras actiones illibata manet. *Quod erat secundum.*

Denique peregrini non sunt membrum civitatis nostrae (§. 7.), consequenter nemo peregrinus est in numero universorum, quibus singuli sese obligarunt. Quamobrem cum nulla ratio sit, cur propterea peregrinis ad certa quædam obligatus esse debeam, quia universis in

civitate me obligavi; qui in civitatem coëunt, respectu peregrinorum liberi manent. *Quod erat tertium.*

Probe hic perpendenda veniunt, quæ alias annotavimus (*not.* §. 169. *part.* 7. *Jur. nat.*), & ad civitatem, societatem omnium perfectissimam, applicanda, ut intimius perspiciatur, cur & quomodo libertas singulorum in civitate restringatur, ac ideo status libertatis mutetur. Mutant autem, qui in civitatem coëunt, statum respectu eorum, cum quibus pacti fuerunt, non vero respectu aliorum, ad quos pactum illud, quo civitas constituta (§. 4.), minime pertinet.

§. 48.

Quantum libertas societatum minorum in civitate restringatur.

Libertas domuum & societatum simplicium in civitate restringitur quoad ea, quæ ad bonum publicum, seu commune civitatis bonum spectant. Etenim in societate composita libertas societatum simpliciorum, ex quibus ea coalescit, restringitur quoad ea, quæ ad societatem compositam spectant (§. 170. *part.* 7. *Jur. nat.*). Enimvero civitas coalescit ex domibus (§. 4), domus vero ex societate conjugali, paterna atque herili, aut saltem ex binis componitur (§. 1147. *part.* 7. *Jur. nat.*). Quamobrem in civitate libertas domuum & societatum simplicium, ex quibus illæ componuntur, restringi debet quoad ea, quæ ad civitatem spectant, consequenter quæ ad bonum publicum, seu commune civitatis bonum spectant.

Ostendi etiam poterat hoc modo. Quando in societatem coitur, singulorum libertas restringitur quoad eas actiones, quæ ad bonum publicum promovendum faciunt (§. 47.). Quodsi ergo fuerint membra societatis cuiusdam minoris, veluti domus, aut societatis cujusdam simplicis, actiones quoque illorum quoad actiones ad societatem istam spectantes

ſpectantes reſtringi debent, quatenus bonum publicum id exigit.

Finis civitatis non modo reſpicit ea, quæ ſunt ſingulorum, verum etiam ſocietatum minorum, quas inter ſe contraxerunt. Unde qui in ſocietatem civilem coëunt, ſibi invicem quoque promittunt, quod conjunctis viribus bonum ſocietatum minorum, quarum membra ſunt, promovere velint. Quamobrem cum fines ſocietatum minorum contineantur in fine civitatis, qui fundamentum reſtrictionis libertatis eſt, libertas civitatum minorum ab eandem rationem & eodem modo reſtringenda venit, ob quam rationem & quo modo libertas ſingulorum reſtringitur.

§. 49.

De reſtrictione juris patrumfamilias, conjugum, parentum, liberorum, famulorum.

Quoniam libertas domuum & ſocietatum ſimplicium *in civitate* reſtringitur quoad ea, quæ ad bonum publicum ſpectant (§. 48.); *jura patrumfamilias, conjugum, parentum, liberorum, dominorum & famulorum reſtringuntur, quantum bonum publicum exigit.*

Nimirum jus harum perſonarum imminuitur, quantum bonum publicum exigit. Nec hoc durum videri debet, cum etiam ſaluti ſocietatum minorum & per conſequens omnium membrorum earundum qua talium proſpiciatur ab univerſis. Quemadmodum itaque univerſi obligantur ſingulis membris ſocietatum minorum qua talibus ad eorum ſalutem promovendam; ita etiam hæc qua talia viciſſim obligantur univerſis ad commune ipſorum bonum pro viribus promovendum. Clarius hoc eluceſcet ex ſpeciali tractatione de Rep. inſtituenda.

§. 50.

De libertate naturali civitatis.

Qualibet civitas naturaliter libera eſt. Etenim ſocietas quælibet naturaliter libera eſt (§. 166. *part. 7. Jur. nat.*). Quamobrem cum civitas ſit ſocietas (§. 4.); ea quoque naturaliter libera eſt.

Oſten-

Oftenditur etiam hoc modo. Singuli, quando in civitatem coëunt, liberi manent, respectu peregrinorum (§. 47.), consequenter eorum, qui non sunt membra civitatis (§. 7.). Quamobrem cum libertas civitatis eadem sit cum libertate singulorum, qui in civitatem coiverunt, simul sumta, quod per se patet; quælibet quoque civitas naturaliter libera est, respectu scilicet omnium, qui eius membra non sunt.

Libertas civitati non competit, nisi quatenus competit singulis ejusdem membris. Quemadmodum enim a libertate ipsorum dependebat, utrum sese invicem sibi obligare vellent ad bonum commune conjunctis viribus promovendum, nec ne; ita quoque in singulis actibus huc spectantibus non dependent ab ullo peregrino, seu extra civitatem constituto, ac per consequens qua membra civitatis liberi sunt, & universi simul, qui civitatem absolvunt, liberi sunt respectu eorum, quorum nulla est cum ipsis communio. Libertas civitatis fluit tanquam ex fonte ex libertate naturali singulorum, vi cujus in societatem coire licite poterant (§. 26.).

§. 51.

An civitati uni sit jus in alteram.

Quoniam quælibet civitas naturaliter libera est (§. 50.); *naturaliter civitas quælibet potestati civitatis alterius subjecta non est* (§. 135. *part. I. Jur. nat.*), consequenter *in eam civitati alteri jus nullum competit* (§. 134. *part. I. Jur. nat.*), cumque quilibet in agendo non dependeat ab ullo alio homine, nisi a seipso (§. 153. *part. I. Jur. nat.*), *quælibet civitas in iis, quæ ad civitatem spectant, non dependet a civitate alia, sed unice a seipsa.*

§. 52.

Quomodo civitas li-

Similiter quia civitas quælibet naturaliter libera est (§. 50.), vi libertatis autem naturalis unicuique permittendum,

dum, ut in determinandis actionibus suis suum sequatur judicium, quamdiu nil facit contra jus tertii (§. 156. *part. 1. Jur. nat.*), ejus quoque conscientiae relinquendum, quid agat (§. 157. *part. 1. Jur. nat.*), nec ulli hominum rationem reddere tenetur actionum suarum (§. 158. *part. 1. Jur. nat.*); *civitati* quoque *unicuique permittendum, ut in iis, quae ad civitatem spectant, suum sequatur judicium, quamdiu nil facit contra jus alterius civitatis, conscientiae illorum, qui membra civitatis sunt, relinquendum, quid in civitate agatur, nec ulli hominum rationem reddere illa tenentur actuum suorum.* *bertate sua fruatur.*

Cum idem jam demonstraverimus de societate qualibet in genere (§. 167. *part. 7. Jur. nat.*); poteramus idem quoque ex eo inferre de civitate. Ceterum hic quoque notandum est quod de principio hoc in genere annotavimus (*not. §. cit.*)

§. 53.

Quoniam naturaliter *civitas una potestati civitatis alterius* subjecta non est (§. 51.); *Si subjici debet, necesse est, ut vel facto suo, vel alieno eidem subjiciatur.* *Quomodo civitas una alteri subjici possit.*

Nondum hic definimus, utrum jure, an injuria hoc fiat: de eo enim in sequentibus demum disquirendum.

§. 54.

Civitates spectandae sunt tanquam personae singulares liberae, in statu naturali viventes. Etenim plures societates diversae spectandae sunt inter se tanquam personae singulares liberae in statu naturali viventes (§. 168. *part. 7. Jur. nat.*). Quamobrem cum civitates sint societates (§. 4.); eaedem quoque spectandae sunt tanquam personae singulares liberae, in statu naturali viventes. *Quomodo civitates spectandae inter se.*

Quae alias annotavimus, cum de societatibus in genere

idem evinceremus (*not.* §. 168. *part.* 7. *Jur. nat.*); ea etiam hic tenenda sunt. Fieri enim potest, ut plures civitates in unam compositam coalescant, vel etiam certis pactionibus una alteri sese obliget ad certas præstationes imperium diminuentes, prouti ex sequentibus elucescet.

§. 55.

De naturali libertate populorum.

Populus quilibet naturaliter liber est. Multitudo enim hominum in civitatem consociatorum populus est (§. 5.). Quoniam itaque naturaliter civitas quælibet libera est (§. 50.); populus quilibet naturaliter liber est.

Libertas civitati non competit, nisi quatenus competit singulis ejusdem membris (*not.* §. 50.). Singula vero hæc membra simul sumta populus sunt (§. 5.) Quamobrem libertas civitati competens illa ipsa libertas est, quæ populo competit, & eadem cum libertate naturali singulorum, qui per consociationem populus facti sunt. Per hanc autem consociationem nemini sese ad aliquam præstationem cum imminutione libertatis naturalis obligarunt, qui cum ipsis consociati non sunt.

§. 56.

Quomodo unus alteri subjici possit.

Quoniam *populus* quilibet naturaliter liber est (§. 55.) *nullus alii populo subjici potest nisi facto vel suo, vel alieno.*

Nondum hic loquimur de jure, sed saltem de facto. De illo enim demum dispiciemus suo loco.

§. 57.

Quale sit imperium in populo.

Imperium, prouti in populo originarie est, summum est. Etenim populus naturaliter liber est (§. 55.), ac ideo in agendo, & per consequens in exercitio imperii, quando id in alium nondum transtulit (§. 36.), non dependet nisi a seipso

ſeipſo (§. 153. *part. Jur. nat.*) ſeu propria ſua voluntate. Quamobrem cum imperium ſummum ſit, cujus exercitium non dependet ab alterius cujusdam voluntate (§. 44.); imperium, prouti originarie in populo eſt, ſummum eſt.

Summitas imperii fluit ex libertate naturali populi. Vi hujus alterius cujusdam poteſtati ſubjectus non eſt (§. 135. *part. 1. Jur. nat.*), conſequenter nemini jus quoddam in eodem (§. 134. *part. 1. Jur. nat.*), ac per conſequens in imperii, quod habet (§. 33.), actus jus quoddam competit. Eſt igitur imperium, quale originarie penes populum eſt, ſummum (§. 44.)

§. 58.

De libertate diſponendi de ſummitate imperii populo competente.

Quoniam imperium, prouti in populo originarie eſt, ſummum eſt (§. 57.), a voluntate autem populi dependet, quomodo imperium in alium transferre velit (§. 36.); *Si imperium in alium transfert populus, ſummitatem ejus vel ſibi retinere, vel in alium transferre poteſt.*

Non de eo hic quæſtio eſt, num prudentiæ ſit ſummitatem imperii transferre in Rectorem civitatis, an vero melius ſit, ut eandem populus ſibi retineat; ſed ſaltem quæritur, quid populus jure ſuo uſus facere poſſit. Imperium res populi propria eſt (§. 34.), & quatenus originarie penes ipſum eſt, ſummum eſt (§. 57.). De ſummitate igitur etiam imperii disponere pro lubitu poteſt (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*)

§. 59.

An ſummitas imperii ſemper penes populum.

Quoniam populus ſummitatem imperii in rectorem civitatis transferre poteſt (§. 58. 42.); *ſummitas imperii non ſemper neceſſario penes populum eſt*, conſequenter *populo non ſemper jus aliquod competit in actus Rectoris civitatis* (§. 44.), adeoque *nec jus coërcendi atque puniendi Reges imperio abutentes.*

Mortonius in commentario *Elisabethæ* exhibito apud *Buchananum* lib. 20. statuit, legem de puniendo Rege non solis Scotis propriam esse, sed omnibus nationibus & populis bene institutis communem. Olim nimirum Reges in Scotia, referente *Thuano* lib. 50. morte, vinculis, exilio puniti. Scotos liberam ab initio gentem Reges eo jure sibi creavisse, ut imperium populi suffragiis eis mandatum, si res posceret, eisdem suffragiis adimi posset. Et *Buchananus* rerum Scoticarum lib. 20. ait, factum animadvertendi in Reges novum non videri, nam multos Reges a Scotis morte, vinculis, exilio punitos, & non modo externis exemplis factum Scotorum confirmari posse, sed magnam quoque farraginem eorum ex antiquis historiarum monumentis ultro sese offerre. Tale quid de Lacedæmoniis refert *Cornelius Nepos* in vita *Pausaniæ* c. 3. & de antiquis *Burgundis* etiam *Ammianus Marcellinus*. Falluntur tamen, qui contendunt, jus istiusmodi in Rectorem civitatis semper absque ulla exceptione competere populo, prouti ex iis, quæ demonstravimus, obvium est. Recte observat *Grotius* de J. B. & P. lib. 1. c. 3. §. 8. sententiam istam, qua summitas imperii sine omni exceptione ad populum restringitur, innumeris malis causam dedisse & dare etiamnum posse, seditionibus scilicet, conjurationibus, tumultibus, bellis intestinis, dissentiente licet *Gronovio* in Notis ad hunc locum, qui Regum potius ac Magistratuum iniquitatem istis malis causam dedisse mavult. Inde tamen non sequitur summitatem imperii penes populum neutiquam esse, seu populum imperium transferentem summitatem ejus sibi retinere non posse, cum Rectoris civitatis jus metiendum sit ex voluntate populi imperium transferentis (§. 43.), nec de eo quæstio sit, quid exinde sequatur, si populus hac potius, quam alia lege transtulerit, & num prudenter, vel imprudenter fecerit, quod hac potius, quam alia lege transtulerit.

§. 60.

Imperium civile, seu publicum consistit in jure determinandi ea, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur. Etenim est jus universis in singulos in civitate competens (§. 32.). Quamobrem cum idem metiendum sit ex fine civitatis (§. 30.), seu bono communi (§. 9. 13.), vel publico (§. 23.), nec ultra eas actiones, quae ad bonum publicum consequendum pertinent, extendi possit (§. 35.); erit utique jus determinandi ea, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur.

In quonam imperium civile consistat.

Qui in civitatem coëunt, hunc finem sibi propositum habent, quod conjunctis viribus bonum commune promovere velint (§. 4. 9.), & ad hoc singuli sese universis & universi singulis obligant (§. 28.). Dum volunt finem, necesse etiam est ut velint media, sine quibus illum consequi non datur. Ea igitur media determinanda sunt & per consequens jus universis competens in singulos aliud esse nequit, quam jus determinandi ea, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur. Imperantis itaque est præscribere media, quibus bonum publicum consequi datur. Quamobrem qui intimius perspicit, in quonam bonum publicum consistat; is quoque intime perspicit, in quonam imperium civile consistat.

§. 61.

Imperium civile, seu publicum varia complectitur jura, quæ a se invicem separari possunt, seu non necessario eidem subjecto simul insunt. Etenim imperium publicum consistit in jure determinandi ea, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur (§. 60.). Quamobrem cum bonum commune civitatis, hoc est, publicum (§. 23.), consistat in eo, ut civitas abundet iis, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem

An imperium publicum sit jus indivisum.

 &

& jucunditatem faciunt, & ut felicitati singulorum sufficienter prospiciatur, ut tutus quilibet sit ab injuria aliorum & a vi externa hostium, ipsa denique civitas satis potens ad huic resistendum (§. 9.), consequenter plura a se invicem distincta complectatur; imperium quoque complectitur tot jura diversa, quot diversae illorum, quae ad bonum publicum pertinent, concipi possunt classes. Varia igitur complectitur jura. *Quod erat primum.*

Enimvero si fines illos diversos, qui simul intenduntur, & in quibus bonum publicum consistit, perpendere volueris, facile apparet, eos ita sese habere, ut unus absque altero intendi possit, nec posito uno ponantur quoque ceteri. Quamobrem etiam media ad unum consequendum necessaria per se minime dependent a mediis, quae ad alium consequendum requiruntur. Qui itaque praescribit media fini uni consequendo necessaria, is non tenetur praescribere media fini cuidam alteri consequendo inservientia, consequenter cum jura ad imperium publicum pertinentia non consistant nisi in juribus praescribendi media ista (§. 60.); jura, quae imperium summum complectitur, a se invicem separabilia sunt, nec necessario eidem subjecto simul insunt. *Quod erat alterum.*

Diversa illa jura, quae imperium publicum continet, rectius distinguentur, ubi ostenderimus, quaenam ad Remp. rite instituendam requiruntur, consequenter quibusnam opus sit mediis, ut finis civitatis ex asse obtineatur. Ut tamen non prorsus obscura maneant, quae hic demonstrantur, exempli saltem loco unum vel alterum horum jurium commemorare libet. Pertinent nimirum ad imperium publicum jus ferendi leges, jus decidendi controversias civium de jure, jus puniendi delicta, jus belli, jus tributa indicendi, jus circa sacra.

§. 62.

§. 62.

Imperium plenum dicitur, quod omnia jura complectitur ad imperium civile spectantia, nullo prorsus excepto: *Minus plenum* autem, quod non omnia jura complectitur ad imperium civile spectantia, sed a quo unum, vel alterum eorum ademtum. Quoniam jura omnia ad imperium civile spectantia non necessario simul insunt eidem subjecto (§. 61.), *si imperium in alium, vel alios transfertur, vel plenum, vel minus plenum transferri potest, prouti populo transferenti visum fuerit* (§. 36.) *Imperium plenum & minus plenum.*

Ita e. gr. populus sibi retinere potest jus belli inchoandi, vel tributa indicendi, seu onera nova imponendi.

§. 63.

Diversa illa jura, quorum unum absque altero subsistere potest, quæ tamen simul sumta imperium publicum constituunt, dicuntur *Partes imperii.* Partes hasce *Grotius* vocat *potentiales.* Atque hinc patet, *imperium plenum considerari ut totum nulla sui parte deminutum, minus plenum* autem ut partem ejus, seu complexum quendam partium potentialium quarundam, aut, si mavis, *ut imperium parte una, vel altera deminutum.* Immo porro patet, *imperium civile esse divisibile in partes potentiales.* *Partes imperii & ejus divisibilitas.*

§. 64.

Quoniam imperium civile divisibile est in partes potentiales (§. 63.), a populi autem voluntate dependet, quomodo imperium in alium transferre velit (§. 36.); *si populus imperium in alium transfert, aut indivisum transferre, aut in partes potentiales dividere, & partem divisam vel sibi retinere, vel certa lege in alium, vel alios transferre potest.* *Quomodo divisio fieri possit.*

Ita

Ita imperium in Rep. Hebræorum divisum erat ea lege, ut jus circa sacra Pontifici maximo, jus autem circa profana Regi competeret.

§. 65.

De summitate imperii divisi.

Si imperium dividitur in partes potentiales, summum esse potest pro qualibet parte divisa. Quando enim imperium dividitur in partes potentiales, diversa illa jura, quæ complectitur, & quorum unum absque alio subsistere potest, separantur, ut in diversis subjectis subsistant (§. 61. 63.). Enimvero summitas respicit exercitium imperii totius & singulos ejus actus facit inde pendentes a voluntate alia, quam exercentis (§. 44.), consequenter divisio minime obstat, quo minus actus ad exercitium cujuslibet juris spectantes maneant independentes ab alia, quam exercentis voluntate. Imperium itaque, si dividitur in partes potentiales, summum esse potest pro qualibet parte divisa.

Ita in Rep. Hebræorum non minus jus Pontificis maximi circa sacra, quam jus Regis circa profana summum erat, ita ut neutri competeret jus in actus alterius, eos scilicet, qui ad exercitium juris sui pertinebant. Sunt equidem qui absurdum dicunt duplex summum imperium in eadem civitate; sed cur absurdum sit, nulla ratione solida evincunt. Sane absurdum minime reputant, ut populus quædam jura ad imperium spectantia sibi retineat, in quibus dependere non vult a Rectoris voluntate. Nonne vero perinde est, sive jus sibi reservatum exerceat per se, sive idem transferat in alium, ut idem exerceat, prouti sibi videtur? Ex eo, quod corpus humanum sit monstrosum, si duo habeat capita, minime sequitur, Remp. fore monstrosam, in qua duo existunt imperia summa. Absurditas demum probata intelligitur, si demonstratum fuerit, imperio summo diviso finem civitatis obtineri minime posse, sed ex hac divisione sequi, quæ eidem e diametro

metro repugnant. Hoc enim in præſenti materia pro moraliter impoſſibili, conſequenter pro abſurdo habendum, ſi velimus uti mediis, quæ finem civitatis evertunt, aut ſaltem ab eodem abducunt.

§. 66.

Imperium limitatum dicitur, cujus exercitium certis legibus adſtrictum, vel conſenſu alterius indiget. *Abſolutum* vero eſt, quod limitatum non eſt. *De imperio limitato & abſoluto.*

Hobbeſius nullam agnoſcit differentiam inter imperium ſummum & abſolutum. Qui enim abſolutum habet imperium, is in eo exercendo ſuo ſtat judicio, cum nullius conſenſum requirere, nec ad certas leges actus ſuos componere teneatur. Enimvero inde nondum ſequitur, in actus ipſius nullum jus eſſe populo, ut iidem a voluntate ejus ſint prorſus independentes, nec, ſi eidem ita viſum fuerit, irriti effici posſint. Abſolutum itaque eſſe poteſt imperium, non tamen ſummum, ac per conſequens non inani ſubtilitate imperium abſolutum a ſummo diſtinguitur. Immo non implicat, imperium limitatum eſſe ſummum, quatenus equidem Rectori civitatis certæ præſcriptæ ſunt leges, juxta quas idem exercere debet; quodſi tamen contrarium fecerit, populo jus non eſt actus ejus irritos reddendi. Sed de eo uberius dicendum inferius, quando disquiremus, utrum imperium ſummum ſit irreſiſtibile, nec ne.

§. 67.

Quoniam imperium limitatur, ſi exercitium certis legibus adſtringitur, aut ad actus ejus certorum quorundam conſenſus requiritur (§. 66.); imperium autem minus plenum non omnia jura continet, quæ idem complectitur, (§. 62.) quoad exercitium tamen eorum jurium, quæ continet, certis legibus adſtringi, aut ad conſenſum certorum quorundam reſtringi poteſt; *imperium minus plenum limitatum* *An imperium minus plenum limitatum eſſe poſſit.*

esse potest. Et eodem modo patet, *imperium minus plenum etiam absolutum esse posse.*

§. 68.

An plenum pro parte limitatum, pro alia absolutum.

Immo quoniam imperium in partes potentiales divisibile, hoc est, in jura, quæ sigillatim subsistere possunt (§. 63.), consequenter non implicat, ut, si omnia jura, quae ad illud spectant, hoc est, imperium plenum (§. 62.), transferantur in unum, quoddam exercitium certis regulis adstringatur, vel a consensu certorum quorundam suspendatur, aliorum vero exercitium judicio habentis prorsus liberum relinquatur; imperium vero limitatum est, cujus exercitium certis legibus adstrictum, vel a consensu certorum quorundam suspensum, absolutum vero, quod ita limitatum non est (§. 66.); *si imperium plenum transferatur, pro aliqua parte limitatum, pro reliqua absolutum transferri potest, prouti scilicet populo transferenti visum fuerit* (§. 36.).

Omnis diversitas imperii oritur a voluntate populi idem in alium, vel alios transferentis. Cumque jus externum ex eadem unice metiendum sit, de jure Rectori civitatis competente ex principiis intrinsecis judicium fieri nequit. A diversitate autem imperii in Rectorem translati pendent diversæ regiminis formæ.

§. 69.

De imperio temporario & precario.

Imperium dicitur *temporarium*, quod ad certum tempus alicui confertur. Ei quodammodo affine est *Precarium*, quod confertur sub hac clausula, quamdiu voluerimus, seu quamdiu placuerit. Unde patet, *elapso tempore, ad quod imperium concessum, idem redire ad populum, precarium vero esse quolibet momento revocabile.*

Regnum

Regnum precarium olim fuisse *Vandalorum* in Africa & *Gothorum* in Hispania, observat *Grotius* de I. B. & P. lib. 1. c. 3. §. 11. n. 3. & idem in Notis de *Herulis*, *Longobardis*, *Burgundis*, *Moldavis*, *Norwegis* aliisque refert. Quamvis vero absurdum videatur nonnullis, imperium precario habere; minus tamen absurdum existimari debet, quam Regem ita subjicere populo, ut morte, vinculis & exilio puniri possit, quemadmodum olim in Scotia moris fuit (*not.* §. 59.). Minus incommodi habet imperium ex pacto revocare, quam Regem in judicium vocare, ut administrationis imperii rationem reddat, & pœnæ nomine imperio ipsum exuere, immo grauius in eundem animaduertere.

§. 70.

Imperium temporarium absolutum & summum esse potest. *Quale esse possit imperium temporarium.*

Qui enim imperium temporarium habet, is ad certum tempus idem exercendi jus habet (§. 69.). Enimvero propterea quod imperium saltem ad certum tempus exerceri possit, necesse non est ut exercitium certis legibus adstringatur, aut ad ejus actus consensus populi, vel aliorum quorundam requiratur, consequenter ut imperium sit limitatum (§. 66.). Quamobrem cum imperium absolutum sit, quod limitatum non est (§. *cit.*); imperium temporarium absolutum esse potest. *Quod erat unum.*

Similiter si imperium ad certum saltem tempus exercendum in aliquem transfertur, opus non est, ut populus sibi reservet jus in actus ejus, quo eos irritos reddere possit, quando displicuerint, modo exercendi imperium a tempore minime pendente, quod per se patet. Quamobrem cum imperium temporarium sit, quod nonnisi ad certum tempus collatum (§. 69.), summum vero, si nemini in actus ejus

jus quoddam competit (§. 44.); imperium temporarium summum esse potest. *Quod erat alterum.*

Grotius loc. cit. n. 12. regni temporarii exempla affert potestatem Amymonum apud Cnidios & Dictatorum apud Romanos. Horum autem imperium utique erat summum & absolutum. Equidem alii contendunt, dictatorem non fuisse monarcham, sed saltem magistratum extraordinarium; hanc tamen controversiam in praesenti nostram non facimus. Nobis enim sufficit demonstrasse, non implicare, ut imperium temporarium sit & absolutum, & summum, & exempli saltem loco adduximus Dictaturam Romanorum, de qua quid verius statuendum sit, e re nostra non est. Multo minus autem refert, quo titulo compellare Dictatorem velis.

§. 71.

Idem porro expenditur. *Imperium temporarium limitatum esse potest & stante imperio temporario summitas populo reservari.* Quando enim imperium alicui conceditur ad certum tempus, hoc minime obstat, ut exercitium ejus ad certas leges restringatur & ad nonnullos actus populi, vel certorum aliorum consensus requiratur, quod per se patet. Quamobrem cum imperium limitatum sit, ubi hoc obtinet (§. 66.), idem vero sit temporarium, si ad certum saltem tempus concessum (§. 69.); imperium temporarium limitatum esse potest. *Quod erat primum.*

Similiter quamvis imperium saltem ad certum tempus alicui conferatur, hoc tamen non obstante populus sibi reservare potest jus in ejus actus, ut, prouti placuerit, eos irritos reddere possit. Quamobrem cum in hoc jure consistat summitas imperii reservata (§. 44.); stante imperio temporario summitas populo reservari potest. *Quod erat alterum.*

§. 72.

§. 72.

Imperium precarium tam absolutum, quam limitatum esse potest, summum vero esse nequit. Imperium enim precarium confertur sub hac clausula, quamdiu placuerit, ac ideo quolibet momento, consequenter ob quemlibet actum, qui displicuerit, revocabile est (§. 69.). Quamobrem facile patet, necesse non esse, ut certus agendi modus imperanti praescribatur, nec ei injungatur, ut ad certos quosdam actus aliorum consensus requiratur; fieri tamen utrumque posse, siquidem ita visum fuerit. Quoniam itaque in casu priori imperium absolutum est, in posteriori autem limitatum (§. 66.); imperium precarium tam absolutum, quam limitatum esse potest. *Quod erat unum.* *Quale sit imperium precarium.*

Enimvero quoniam imperio saltem precario concesso populus sibi reservavit jus idem ob actum quemlibet revocandi, qui displicuerit (§. 69.); quando imperium saltem precario alicui conceditur, populus sibi reservat jus in singulos actus ejus, quem Rectorem constituit. Quamobrem cum imperium summum non sit, in cujus actus populo jus quoddam competit (§. 44.); imperium precarium summum esse nequit. *Quod erat alterum.*

Summitati nihil magis adversatur, quam precarium. Etsi autem libertati maxime favere videatur; saluti tamen civitatis parum convenit, quoniam de revocabilitate non semper idem est omnium judicium & factiones facile in diversam abeunt sententiam.

§. 73.

Imperium limitatum per se summum non est. Etenim si imperium limitatum est, exercitium ejus certis legibus adstrictum & quoad actus nonnullos consensus, vel universi populi, *An imperium limitatum sum-*

 vel

mum esse possit. vel certorum quorundam ex populo requiritur (§. 66.), consequenter exercitium ejus non est independens ab alterius cujusdam voluntate. Quamobrem cum imperium summum non sit, nisi ejus exercitium sit prorsus independens ab alterius cujusdam voluntate (§. 44.); imperium limitatum per se summum non est.

Reservavit nimirum populus sibi aliquod jus in actus imperantis, tum quatenus eos certis legibus alligavit, tum quatenus ad eos consensum certorum aliorum necessario requirit, cum non alio fine id fiat, quam quod nolit unice dependere a voluntate imperantis, nisi aliud sufficienter indicaverit (§. 81.)

§. 74.

Quomodo imperium limitetur. *Si imperium limitatur, ejus exercitium certis legibus adstringitur in iis, quæ semper eodem modo fieri possunt, ad ea vero, de quibus nonnisi ex præsenti tempore judicium fieri potest, utrum sint e re civitatis, nec ne, consensus vel universi populi, vel certorum quorundam ex populo requiritur.* Etenim si quædam semper eodem modo fieri possunt, de iis in antecessum constitui potest, quomodo fieri debeant, consequenter certa quædam regula præscribi, juxta quam imperans actus suos determinare tenetur (§. 475. *Ontol.*). Quamobrem cum regula istiusmodi lex sit (§. 131. *part. I. Phil. pract. univ.*); in iis, quæ semper eodem modo fieri possunt, exercitium imperii certis legibus adstringi potest, dum limitatur (§. 66.). *Quod erat unum.*

Enimvero si qua sunt, de quibus nonnisi ex tempore præsenti judicium fieri potest, utrum sint e re civitatis, nec ne; de iis in antecessum constitui nequit, quid fieri debeat, cum circumstantiæ prævideri nequeant, unde pendet judicium istud, consequenter de modo agendi certa lex præscribi

præscribi nequit *per demonstrata.* Quamobrem si in iis populus unice a voluntate imperantis pendere nolit, necesse est ut ad ea determinanda requiratur vel populi universi, vel certorum quorundam ex populo consensus. *Quod erat alterum.*

Non alio fine limitatur imperium, dum in alium, vel alios transfertur, quam quod populus nolit in omnibus unice dependere ab imperantis, vel imperantium voluntate, tum quod imperans in dijudicando eo, quod saluti publicæ convenit, a vero facile aberrare possit, tum quod cupiditatibus haud raro in transversum abripi queat. Quoniam itaque non aliter caveri potest, ne in exercendo imperio, quod in unum, vel plures collatum, a bono publico aberretur, quam eo modo, quem insinuat propositio præsens; ideo hæc ipsa lumen definitioni imperii limitati plenam affundit (§. 66.). Exemplum casus prioris est, si lege caveatur, ne imperans propria autoritate circa sacra quid mutet; casus vero posterioris, si sine consensu populi, vel certorum aliorum nova onera subditis imponere, vel bello alios lacessere nequeat.

§. 75.

De legum Rectori civitatis præscriptorum abrogatione & mutatione.

Leges, ad quas observandas populus imperantem, seu Rectorem civitatis adstringit, populi consensu tolli ac mutari possunt, prouti ipsi visum fuerit, modo jus Rectori quæsitum non diminuatum. Etenim imperium res propria populi est (§. 34.), consequenter de ejus exercitio pro arbitrio suo disponere potest (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*). Quemadmodum itaque a voluntate ipsius dependebat, qua lege imperium in alium transferre (§. 36.), consequenter ad quarum legum observantiam Rectorem civitatis adstringere vellet; ita quoque ab ejusdem voluntate dependet, num leges istas tollere, vel mutare velit. Quamobrem consensu ipsius tolli, ac mutari possunt, prouti visum fuerit. *Quod erat unum.*

Quo-

Quoniam tamen Rectori civitatis jus, quod consensu populi imperium deferentis semel acquisivit, invito iterum auferri nequit (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*), omnino autem jus aliquod quaesitum auferretur, si mutata lege, ad quam exercitium imperii delati adstrictum, jus ipsius diminueretur, quod per se patet; leges, ad quas observandas populus Rectorem civitatis adstrinxit, idem mutare nequit, si facta hac mutatione jus illius diminueretur. *Quod erat alterum.*

§. 76.

De imperio limitato in absolutum mutato.

Quoniam populus leges, ad quas observandas imperantem adstrinxit, tollere potest (§. 75.), istis autem legibus sublatis, imperium limitatum fit absolutum (§. 66.); *si Rectori civitatis imperium limitatum competit, populus idem in absolutum mutare potest.*

Si imperium limitatum in absolutum convertitur, jus Rectoris augetur, non diminuitur (§. 66.). Quamobrem nil prorsus impedit, quo minus id fieri possit.

§. 77

De legibus fundamentalibus civitatis.

Leges istae, ad quarum observantiam adstringitur Rector civitatis in exercitio imperii, dicuntur *Leges fundamentales civitatis.* Quamobrem patet, *per leges fundamentales limitari imperium Rectoris civitatis, easque tolli ac mutari posse, modo mutatione non diminuatur jus imperantis, seu Rectoris civitatis.*

Rector civitatis leges fundamentales pro lubitu mutare, vel tollere nequit. Repugnat enim, ut quis obligetur ad certarum legum observantiam, quas pro lubitu ipse mutare, vel prorsus tollere valet: id enim perinde foret, ac si alicui liberum relinqueretur, utrum eas observare vellet, nec ne.

§. 78.

§. 78.

Lex fundamentalis civitatis est, ut Rector ejus in certis negotiis requirat consensum vel populi universi, vel certorum quorundam ex populo. Etenim si Rectori civitatis præscribitur, ut in certis negotiis vel populi universi, vel certorum quorundam ex populo consensum requirat; regula ipsi præscribitur, juxta quam actus imperii in certis casibus obvenientibus determinandi (§. 475. *Ontol.*), nimirum quod eundem submittere debeat judicio vel populi universi, vel eorum, quos populus nominavit. Quamobrem cum ad requirendum populi, vel certorum quorundam ex populo consensum Rector civitatis obligetur, *per hypoth.* & istiusmodi regula lex sit (§. 131. *part. I. Phil. pract. univ.*), lex vero talis sit lex fundamentalis civitatis (§. 77.); ad leges fundamentales civitatis utique referendum, ut Rector ejus in certis negotiis requirat consensum vel populi universi, vel certorum quorundam ex populo.

Lex fundamentalis de consensu aliorum in certis negotiis requirendo.

Non est quod excipias, si ad leges fundamentales civitatis referendum, ut Rector civitatis in certis negotiis aliorum consensum requirat, non opus esse, ut in definitione imperii limitati requisitio consensus aliorum distinguatur ab adstrictione imperii ad certas leges (§. 66.); aliud enim est actum quendam per legem determinare, qualis semper esse debet, aliud vero actum quendam in singulari submittere judicio alieno, ac determinationem ejus suspendere ab alterius voluntate (§ 74.).

§. 79.

Si Rector civitatis, qui absolutum imperium habet, ipse certas leges constituit, juxta quas imperium exercere velit, vel quas sibi etiam certum concilium, sine cujus approbatione quid facere nolit; illas tamen leges non semper necessario sequi tenetur, immo eas

De legibus, quas sibimet ipse Rector civitatis præscribit.

prorsus tollere potest, si aliter visum fuerit, ac similiter etiam improbante concilio facere poterit, quod sibi visum fuerit. Etenim si Rector civitatis imperium habuerit absolutum, ejus exercitium ad certas leges adstrictum non est, nec ad quosdam actus requirere tenetur aliorum consensum (§. 66.). Quoniam itaque ipsi prorsus liberum est, quomodo imperium exercere velit; si certas leges constituit, juxta quas idem exercere velit, consequenter de iis, quæ semper eodem modo fieri possunt, in antecessum constituit, quod ipsi hoc modo saluti civitatis optime prospici videtur, consequenter quia hoc modo imperium exercere placet. Enimvero cum exinde non sequatur, quod sibi ademerit jus aliter faciendi, si aliter saluti civitatis prospici rectius posse judicaverit; ab ipsius utique voluntate unice dependet, num in casu dato legem, quam sibimet ipse præscripsit, sequi velit, an nolit, immo num eam prorsus tollere velit. Quamobrem eas non semper necessario sequi tenetur &, si ita visum fuerit, eas denuo tollere potest. *Quod erat unum.*

Quodsi certum concilium constituat, sine cujus approbatione nil facere velit; id denuo sua sponte facit, nec propterea sese obligavit huic concilio, quod eorum judicio stare debeat. Semper itaque ab ejus voluntate adhuc dependet, utrum negotium ad concilium deferre, & ubi detulerit, utrum ejus judicio stare velit, nec ne. Quamobrem concilio etiam improbante facere poterit, quod sibi visum fuerit. *Quod erat alterum.*

Nemo seipsum obligare potest ad aliquid faciendum, vel non faciendum, cum nemo se ipsum cogere possit, ut faciat, vel coërcere, si nolit. Quamobrem quoque leges, quas quis sibimet ipse præscribit, proprie loquendo leges non sunt, sed saltem regulæ, quas quis sibi observare proposuit. Immo quando

quando quis sibi proponit certum agendi modum, id omnino fecit ea reservatione, quod eum sequi velit, quamdiu commodum visum fuerit, ab eo autem recedere, si aliter magis fini a se intento convenerit. Similiter concilium, ad quod libere defert Rector civitatis negotium, de quo ex præsenti tempore statuendum, consiliariorum munere tantummodo fungitur; non autem eam ipsi contulit autoritatem, ut, quod decreverit, id ipse facere teneatur. Nemo sane intelligitur abdicare absolutum imperium, nisi expresse declaraverit, se eodem uti nolle.

§. 80.

An per eas imperium limitatum ac desinat esse summum.

Imperium absolutum non fit limitatum, nec desinit esse summum, si Rector civitatis sibimet ipse certas leges constituit, quas sequi velit, vel certum concilium, sine cujus approbatione quid facere nolit. Etenim si absolutum habet imperium, leges illas necessario sequi non tenetur, si aliter ipsi visum fuerit, immo eas prorsus tollere potest, atque improbante concilio facere, quod sibi videtur (§. 79.). Quamobrem cum imperium limitatum non sit, nisi Rector civitatis certas leges observare & ad certa negotia aliorum consensum requirere teneatur (§. 66.); si ipse sibi certas leges constituit, quas sequi velit, vel certum concilium, sine cujus approbatione quid facere nolit, per hoc imperium absolutum, quod habet, non efficitur limitatum. *Quod erat unum.*

Quoniam contra leges, quas sibi constituit Rector civitatis imperium absolutum habens atque summum, facere, immo eas tollere potest, & quod concilium a se constitutum improbat facere (§. 79.); propterea nemini nascitur jus in actus ipsius, quod leges istas, vel concilium istiusmodi constituerit, cum in agendo hoc non obstante non dependeat nisi a propria voluntate. Quamobrem cum imperium

perium summum sit, si ejus exercitium ab alterius cujusdam voluntate non dependeat (§. 44.); imperium non desinit esse summum, si Rector civitatis sibimet ipse certas leges constituit, quas sequi velit, vel certum concilium, sine cujus approbatione quid facere nolit. *Quod erat alterum.*

Leges istiusmodi ac concilium Rector civitatis non constituit, nisi quatenus absolutum ac summum habet imperium: alias enim neutrum facere posset auctoritate propria, sed populi ad utrumque requireretur consensus (§. 44. 66.). Constitutio igitur tam legum, quam concilii cum sit actus imperii absoluti atque summi, ea nec extingui potest jus, quod habet Rector civitatis, nec ex eadem præsumi ejus abdicatio. Quid enim absurdius, quam affirmare, quod jus amittatur exercendo, & ex eo, quod jure tuo utaris, colligere, quod id habere nolis? Si imperium transire deberet in limitatum, quod absolutum est, aut desinere esse summum, quod summum erat; non aliter hoc fieri poterat nisi singulari quodam pacto, quod Rector civitatis cum populo iniret, & quo se ad certas leges sequendas & ad actus nonnullos aliorum consensum adhibere obligaret, cum nemo alteri sese obligare possit nisi promittendo (§. 393. *part. 3. Jur. nat.*), nec Rector civitatis, qui imperium nonnisi in usufructu habet, imperium, quod ipsi collatum, pro lubitu suo absque consensu populi immutare queat. Leges itaque Rector civitatis, qui illimitatum, seu absolutum imperium habet sibi constituere non intelligitur nisi cum tacita hac exceptione, nisi aliter agere consultius sibi visum fuerit. Et similiter concilium constitutum intelligitur cum tacita hac exceptione, quod ejus judicio stare velit, nisi aliud sibi e re civitatis magis visum fuerit.

§. 81.

Quando populus Rectori civitatis *Si populus saltem exprimit voluntatem suam de nonnullis, qua Rector civitatis facere, aut non facere debeat, non vero expresse*

presse declarat se ejus judicio stare nolle, si secus fecerit, aut concilium constituit, sine cujus consensu nihil eorum decernere valet; nullum sibi jus in actus Rectoris reservat. Etenim quando populus in delatione imperii voluntatem suam Rectori civitatis declarat, quomodo certos quosdam actus determinari velit, consequenter quæ in certis casibus facere, aut non facere debeat, cum alia sit obligatio interna, quæ conscientiam saltem Rectoris stringit, alia externa, quæ effectum quendam juris inter Regem & populum producit (§. 656. *part.* 1. *Jur. nat.*); nuda declaratione voluntatis suæ de modo administrandi imperii non videtur populus aliud egisse, quam ut interne obligaret Rectorem ad imperium ita exercendum, cum pro vero habendum sit, quod sufficienter indicavit (§. 428. *part.* 3. *Jur. nat.*), consequenter ultra id, quod dictum est, obligatio Rectoris extendi non possit. Quodsi ergo non addat populus, se judicio Rectoris stare nolle, si secus fecerit, aut nullum concilium constituat, sine cujus consensu nihil illorum decernere valet; obligationem externam introducere voluisse minime intelligitur, cum nulla adsint sufficientia signa voluntatis hujus, consequenter nullum sibi jus in actus Rectoris reservavit.

quadam præscribat per modum officii.

Tacite excepta non intelliguntur, nisi quæ negotio ipsi actu insunt, aut ex iis, quæ expresse dicuntur, colligi possunt. Summitatis reservatio facti est, adeoque non præsumitur. Quodsi ergo populus eandem sibi quoad certos actus reservare velit, necesse est, ut vel verbis, vel facto quodam sufficienter declaret voluntatem suam Alias equidem justam habebit conquerendi causam, quod Rector civitatis fecerit, quæ facere non debebat, ac fidem, quam in suscipiendo imperio dedit, fefellerit, minime autem jus actus, qui displicent, irritos reddendi.

§. 82.

Imperium transferri nequit ea lege, ut populus univer- *An bonitas sus & malitia*

actus sit apta ad jus populi & Rectoris distinguendum. *sus recte imperanti parere debeat, male autem imperanti resistere eumque coërcere possit.* Quoniam enim recte imperatur, si quæ decernuntur ad bonum publicum promovendum faciunt (§. 60.), constat autem a posteriori de eo, quod ad bonum publicum promovendum facit, non omnium esse idem judicium, ut sæpe optime consulta habeantur pro pessimis & prava pro salubribus; bonitas & malitia actus non est apta ad jus Rectoris & jus populi distinguendum, sed si imperium inter populum & Rectorem dividi debet, necesse omnino est, ut juri utriusque tales assignentur fines, qui ex locorum, personarum, negotiorum discrimine unicuique patent. Quamobrem imperium nequit transferri ea lege, ut populus universus recte imperanti parere debeat, male autem imperanti resistere eumque coërcere possit.

Non confundendus est casus propositionis præsentis cum eo, quo populus sibi reservat jus in omnes actus Rectoris civitatis, consequenter totius imperii summitatem (§. 44.). Tum enim imperium administrare tenetur juxta populi, non suam voluntatem, sicuti magistratus munere suo fungitur juxta voluntatem superioris, a quo constitutus, cujus judicio stare tenetur, & cujus judicio subjiciuntur omnes actus ipsius. Immo si rem penitius inspicias, tum Rector civitatis imperium nonnisi precario habebit.

§. 83.

An hoc omni translationi imperii insit per modum tacitæ exceptionis. Quoniam imperium transferri nequit ea lege, ut populus universus recte imperanti parere debeat, male autem imperanti resistere, eumque coërcere possit (§. 82.); *falsum* omnino *est, imperium omne transferri cum tacita hac exceptione, ut populus universus Rectori civitatis recte imperanti parere debeat, ille autem si male imperet, populo subjiciatur*, consequenter *mutuam semper esse populi & Rectoris civitatis subjectionem* (§. 141. *part. I. Jur. nat.*).

Rector

Recte monet *Grotius* de I. B. & P. lib. 1. c. 3. §. 9. n. 2. si hoc admittatur, summam sequi confusionem, cognitionem de eadem re pro jure potestatis obtentu actus boni malive hinc ad se Rege trahente, inde populo, qualem rerum perturbationem introducere nulli populo in mentem venire potuit. Quomodo autem dividendum sit imperium inter populum & Rectorem civitatis, siquidem is plenum in hunc transferre nolit, & quomodo limitandum, si absolutum concedere detrectet, ex anterioribus abunde patet.

§. 84.

De officio cujuslibet Rectoris civitatis.

Omnis Rector civitatis, quacunque lege imperium in eum fuerit translatum, obligatur ad faciendum ea, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur, & ad non faciendum ea, quæ eidem adversantur. Etenim Rector civitatis nemo est, nisi quatenus imperium habet (§. 42.). Quamobrem cum imperium non consistat nisi in jure determinandi ea, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur (§ 60.), nec ultra eas actiones, quæ huc faciunt, extendi nequeat (§. 35.); Rector civitatis utique obligatur ad faciendum ea, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur, & ad non faciendum ea, quæ eidem adversantur, cumque non alio fine imperium in ipsum transferatur, nisi ut idem exerceat (§. 42.), non alia intentione in ipsum transfertur, quam ut decernat & exequatur ea, quae bonum publicum exigit, consequenter ad hoc faciendum obligatur, quacunque lege imperium in ipsum fuerit translatum.

Imperium non mutatur quoad determinationes essentiales quæ notionem ejus ingrediuntur, sive dividatur in partes potentiales, sive limitetur quoad exercitium. Imperio essentiale est, ut omnes ejus actus sint media, quibus finis civitatis, commune scilicet, seu publicum bonum obtinetur; ex constitutione

tutione enim civitatis aliud jus enasci nequit nisi ad eos actus, quibus finis civitatis obtinetur. Essentialia vero, quæ rei insunt, immutabilia sunt (*§.* 300. *Ontol.*). Non amplius erit imperium civile, si fingatur quocunque modo jus faciendi alia, quam quæ ad finem civitatis consequendum requiruntur, aut talia, quæ eidem repugnant. Populus itaque imperium in alium transferens non aliud transfert jus quam faciendi, quæ ad bonum publicum consequendum faciunt, & hunc finem semper propositum habere debet Rector civitatis, sive pleno, absoluto ac summo utatur imperio, sive minus pleno & limitato. Obligatio hæc promovendi bonum publicum naturalis est, a qua nec Rector civitatis seipsum liberare, nec populus eum dispensare potest.

§. 85.

De recto & malo regimine. Quoniam rector civitatis obligatur facere ea, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur, & ad non faciendum ea, quæ eidem adversantur (§. 84.), in exercitio autem imperii, quod in ipsum translatum (§. 42.), regimen consistit (§. 218. *part. 7. Jur. nat.*); *Rector civitatis recte imperat*, seu civitatem regit, *si ea facit, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur, male autem imperat, si ea facit, quæ bono publico adversantur.*

Regere civitatem non est, nisi determinare media, quibus bonum publicum promovetur, iisdemque uti, ut actu id promoveatur. Actus igitur Rectoris civitatis ad hunc finem tendunt: quodsi vero ab eodem aberrent, non facit is, quod est officii sui. Quousque vero ista aberratio eidem imputanda, suo demum loco disquiremus.

§. 86.

De suprema lege civitatis. *Salus publica in civitate suprema lex est.* Etenim civitas constituitur vitæ sufficientis, tranquillitatis & securitatis gratia

gratiâ (§. 14.), & qui in civitatem coëunt ad finem hunc conjunctis viribus consequendum sese sibi invicem obligant (§. 1. *part.* 7. *Jur. nat.*). Quicquid ergo in civitate ordinatur & a membris civitatis qua talibus fit, huc facere debet, ut universi vita sufficiente, tranquillitate & securitate fruantur. Quoniam itaque salus civitatis in non impedita fruitione vitæ sufficientis, tranquillitatis & securitatis consistit (§. 17.); eidem convenienter determinanda sunt omnia, quæ ad civitatem spectant. Salus igitur publica in civitate suprema lex est (§. 475. *Ontol.* & §. 131. *part. 1. Phil. pract. univ.*).

Legem hanc observare tenetur non minus Rector civitatis, quam civis quilibet. Et vnica cura illius esse debet, ut saluti civitatis prospiciatur; ipsius etiam est curare, ne quis civium faciat eidem adversa, nec in ea promovenda negligentem se præbeat. Legem hanc ipsa natura constituit, quatenus civitates legi naturæ, quod rationem sufficientem in natura hominis atque rerum habet (§. 135. *part. 1. Phil. pract. univ.*), convenienter fuerunt constitutæ (§. 26.). Immo quatenus eædem voluntati quoque divinæ convenienter constitutæ fuerunt (§. 27.), eadem lex ipsi quoque Deo autori tribui potest. Rectoris itaque obligatio ad salutem publicam promovendam & ei convenienter omne imperium exercendum non ex solo pacto venit, quo imperium a populo in ipsum translatum, sed a lege naturæ & ejusdem autore Deo, consequenter naturalis est & divina (§. 141. 275. *part. 1. Phil. pract. univ.*) ac ideo absolute necessaria & immutabilis (§. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*), Rector civitatis, si vel maxime absoluto & summo imperio utatur, ab eadem liber non est, Deoque rationem administrationis imperii reddere tenetur.

§. 87.

Quoniam salus publica in civitate suprema lex est (§. 86.) *Quomodo imperium*

transferre (§. 86.), *si imperium defertur in alium, non nisi eidem convenienti modo transferri debet*. cumque *lege naturæ perfectiva* obligemur ad id, quod melius est altero, eidem præferendum (§. 193. *part. 1. Phil. pr. & univ.*), *populus* lege ista *obligatur imperium transferre eo modo, quo saluti publicæ optime prospicitur.*

naturaliter populus obligetur.

Lex naturæ, præsertim perfectiva, obligat populum ad circumspecte agendum, quando imperium in alium transferre decrevit. Observantia ejus spectat ad animum deliberatum (§. 387. *part. 5. Jur. nat.*), sine quo is imperium transferre minime debet (§. 390. *part. 5. Jur. nat.*). Male igitur facit, si non sufficienter perpendit, quomodo saluti Reip. optime prospiciatur, imperio in alium translato, & reprehenditur absque injuria, si non satis eidem prospexit. Non tamen ex hac obligatione metiendum est jus Rectoris civitatis, sed ex voluntate populi transferentis (§. 43.). Dubium, quod suboriri forsan hic poterat, per ea tollitur, quæ mox sequuntur.

§. 88.

Qua lege omne imperium translatum intelligatur.

Quoniam suprema lex in civitate salus publica est (§. 86.); *imperium omne in Rectorem civitatis ea lege translatum intelligitur, sive absolutum fuerit atque summum, sive quodcunque modo limitatum, ut non exerceatur nisi saluti publicæ convenienter.*

Salus enim publica lex naturalis est, atque divina, quæ & Rectorem civitatis, & populum in conscientia tenet, & a qua ne latum quidem unguem recedere debet. Omni ideo translationi imperii eadem per se inest, nec absque ea fieri potest. Imperium enim absolutum non est licentia, ut Rector civitatis pro lubitu facere possit etiam saluti publicæ adversa. Tale enim quid si fecerit, male imperat (§. 85.). Absurdum quoque foret præsumere, quod populus alia intentione transtulerit

tulerit imperium in alium, ut is eodem abutatur in detrimentum salutis publicæ.

§. 89.

Quoniam imperium omne in Rectorem civitatis ea lege translatum intelligitur, sive absolutum & summum fuerit, sive quocunque modo limitatum, ut idem non exerceat nisi saluti publicæ convenienter (§. 88.); *si populus absolutum atque summum transfert in alium, non eo transfert animo, ut id aliter quam saluti publicæ convenienter exerceat, sed judicio salutem ipsius relinquit, quid e re civitatis sit, & in eo sese acquiescere velle declarat* (§. 44. 46.), *nec alio fine id limitat, si limitatum transfert*, consequenter actus imperantis ad certas leges adstringit, vel a consensu certorum aliorum suspendit (§. 74.) *quam quod putet hoc modo id saluti publicæ convenienter exerceri, ac præcaveri rectius posse, ne quid eidem adversum decernatur.* *Quo modo imperium absolutum ac summum, itemque limitatum transferri intelligatur.*

Imperium itaque absolutum & summum per se odiosum nomen non est, sed odium ab abusu accedit, quem non ultro concedit populus illud transferens, multo minus indirecte intendit, quasi ipsi perinde videatur, sive Rector civitatis saluti publicæ prospiciat, sive eidem noceat. Immo in summitate non intendit, nisi ut præcaveantur saluti publicæ adversa, veluti seditiones, conjurationes, tumultus, bella intestina. Similiter limitatum imperium non est invidiosum Rectori civitatis nomen, nec quicquam detrahit autoritati ejusdem, cum limitatione non præcaveatur nisi abusus imperii, a quo is maxime alienum habere debet animum (§. 84. 85.), & ejusdem interest, ut regimen ipsius approbetur a populo, quoniam amari præstat, quam timeri, prouti suo loco clarius elucescet, quando de prudentia civili agemus.

§. 90.

Imperium Rectoris civitatis tale est, quale populus in eum *Quale sit actu imperium*

Rectoris civitatis. *actu transtulit, non quale transferre debuerat.* Etenim imperium civile est res populi propria (§. 34.), consequenter de eo, tanquam re sua, pro arbitrio disponere potest (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*), & quamvis idem naturaliter obligetur transferre in alium nonnisi eo modo, quo saluti publicæ optime prospicitur (§. 87.) ipsi tamen vi libertatis naturalis permittendum est jure externo (§. 156. *part. 1.* & §. 398. *part. 3. Jur. nat.*), ut jure suo, quod in imperio habet, abutatur, consequenter idem transferat eo modo, quo saluti publicæ non satis prospicitur, quantum alio modo prospici potuisset. Et licet populus in transferendo imperio non satis expenderit, quid e re civitatis sit, consequenter defecerit animus deliberatus (§. 387. *part. 3. Jur. nat.*), qui adesse debebat (§. 391. *part. 3. Jur. nat.*); de animo tamen populi deliberato non statuendum est Rectori civitatis (§. 424. *part. 3. Jur. nat.*), sed contra ipsum pro vero habetur, quod sufficienter indicat, quando imperium transfert (§. 428. *part. 3. Jur. nat.*). Imperium itaque Rectori civitatis tale competit, quale populus in eum actu transtulit, non quale transferre debuerat.

Cum imperium spectari debeat tanquam res incorporalis, quæ originarie in dominio populi est (§. 34.); translatio imperii est alienationis quædam species, si nimirum ita transfertur, ut sit in patrimonio Rectoris civitatis (§. 662. *part. 2. Jur. nat.*), aut constitutio quædam ususfructus in re sua, si nimirum ita transfertur, ut Rector civitatis idem saltem exerceat, demta alienandi pro lubitu facultate (§. 1420. *part. 5. Jur. nat.*). Quemadmodum itaque dominus rem suam pro arbitrio suo alienare potest (§. 665. *part. 2. Jur. nat.*) & usumfructum alteri in eadem constituere (§. 1441. *part. 5. Jur. nat.*), & nuda transferentis voluntate acceptans efficitur dominus rei, vel jus istud acquirit, quod in eum ea transferre vult

vult (§. 13. *part. 3. Jur. nat.*); ita quoque Rector civitatis nuda populi voluntate jus in imperio acquirit, quod vel dominio, vel usufructui respondet, nec attendendum est, utrum populus recte faciat, nec ne, quod hoc, non alio modo imperium transferat. Distinguendum est jus externum, quod ex jure libertatis naturalis derivatur (§. 398. *part. 3. Jur. nat.*), a jure interno, quod ex obligatione naturali ortum habet (§. 396. *part. 3. Jur. nat.*). Illud tantummodo attenditur in translatione juris sui in alterum, minime autem hoc, cum alias nulla foret translatio juris satis firma, quæ non ex jure interno impugnari posset & lites difficillime, immo nunquam terminandas excitaret. Necesse autem est, ut jura hominum certa sint, ne continuis diffidiis sit locus, & vi libertatis naturalis conscientiæ uniuscujusque relinquendum, quomodo de jure suo disponat (§. 157. *part. 1. Jur. nat.*), sive recte, sive minus recte, modo tu non sis in causa, ut in gratiam tui minus recte disponat.

§. 91.

De habente imperium, quale est in populo.

Si imperium in Rectorem civitatis transfertur, quale est in populo; imperium habet plenum, absolutum, summum idque jure proprietatis, seu in patrimonio. Cum imperium sit originarie penes populum (§. 33.), & ex eo nascatur, quod societatem multitudo hominum contraxerit (§. 213. *part. 7. Jur. nat.*); omnia omnino jura ad imperium pertinentia populus habet, consequenter plenum (§. 62.). Et quoniam quilibet populus liber est, ac ideo quoad exercitium imperii a nemine dependet, nisi a seipso (§. 153. *part. 1. Jur. nat.*); nemo quoque ad certum agendi modum, vel ad consensum aliorum requirendum eundem adstringere potest, consequenter imperium, quod habet, absolutum est (§. 66.). Quamobrem cum præterea imperium, quale est in populo, summum sit (§. 57.), & res populi propria (§. 34.); si idem in Re-

ctorem civitatis transferatur, quale est in populo, imperium utique is habet plenum, absolutum, summum, idque jure proprietatis, seu in patrimonio.

Non majus esse potest jus Rectoris civitatis, quam si imperium habeat, quale in populo est. Nihil enim tum desideratur, quod quomodocunque de imperio concipi potest.

§. 92.

Imperium quinam plene, quinam minus plene habeat.

Imperium plene, seu pleno jure habere dicitur, qui id in patrimonio, seu jure proprietatis habet; *minus plene* autem, qui id in usufructu habet. Quamobrem *Qui proprietarius imperii est, imperium plene, seu pleno jure habet; Qui usufructuarius est, minus plene* (§. 41.).

Imperium, tanquam res incorporalis (§. 498. *part. 1. Jur. nat.*), perinde ac res incorporales aliæ, in dominio populi est (§. 217. *part. 2. Jur. nat.*), prouti jam supra annotavimns (*not.* §. 36.). Quodsi ergo populus imperium in alium transfert, vel dominium plenum, quod in eo habet, hoc est, tam proprietatem, quam usumfructum ejus in alium transfert, vel retenta proprietate saltem usumfructum (§. 137. *part. 2. Jur. nat.*). In casu itaque priori Rector civitatis dominium plenum in imperio habet, in posteriori autem minus plenum. Inde est, ut, si respiciamus modum habendi imperium, distingui omnino debeat, utrum quis id habeat pleno jure, an vero minus pleno. Et quia contingere potest, ut quis nullo jure habeat imperium, sibi tamen arroget vel dominium plenum, vel saltem usumfructum ejus; ideo generalirer præciso jure ab habendi modo imperium haberi dicitur vel plene, vel minus plene.

§. 93.

Qualis sit modus ha-

Quoniam imperium plene, seu pleno jure habet, qui id jure proprietatis habet (§. 92.), imperium autem origi-

originarie res populi propria est (§. 34.); *populus originarie imperium habet plene*, seu *pleno jure*. *bendi imperium originarius.*

Cum ex pacto, quo civitas constituitur, oriatur imperium civile (*not.* §. 33.); nulla sane ratio est, cur idem non pleno jure habere debeat populus, cum nemo sit, qui sibi in imperio jus aliquod arrogare possit.

§. 94.

Similiter quoniam Rector civitatis imperium jure proprietatis habet, si in eum transfertur, quale est in populo (§ 91.), qui vero imperium jure proprietatis habet, is idem plene, seu pleno jure habet (§. 92.); *si imperium in Rectorem civitatis transfertur, quale est in populo, idem plene, seu pleno jure habetur.* *Modus habendi imperium quale est in populo.*

Nimirum si imperium consideratur, quale est in populo, quamdiu scilicet nemo alius idem sibi acquisivit, non solum consideratur imperium in se, verum etiam jus, quod in eodem habet populus, veluti quod sit jus populi proprium, seu in dominio ejus existens.

§. 95.

Imperium plenum, absolutum ac summum minus plene haberi potest; imperium autem minus plenum & limitatum plene. Etenim cum per se pateat, imperium esse diversum a modo habendi imperium, tanquam rem a jure, quod in ea habetur; quemadmodum jus, quod in re habetur, nihil mutat in re ipsa, ita nec modus habendi imperium nihil mutationis affert imperio, quod habetur. Quamobrem sive imperium habeatur plene, sive minus plene (§. 92.); tale omnino erit, quale est, præciso habendi modo, consequenter si cui competat imperium plenum, absolutum ac summum, tale erit, *De modo habendi imperium plenum, absolutum, summum & minus plenum ac limitatum.*

erit, sive minus plene, sive plene habeatur: ac idem intelligitur de imperio minus pleno & limitato. Patet itaque imperium plenum, absolutum ac summum haberi posse minus plene; ex adverso autem minus plenum & limitatum plene.

Quando imperium a populo transfertur in Rectorem civitatis, a voluntate ipsius dependet, qua lege idem transferre velit (§. 36.). Quamobrem non modo definire potest, quale esse debeat imperium, quod Rectori civitatis competere vult; verum etiam modum habendi imperium (§. 38. & *seqq.*). Utrobiqne regnat libera populi voluntas, & in hac quærenda ratio est modi habendi imperium, non vero in imperio ipso. Quando nimirum statutum fuit, quale esse debeat imperium Rectori competens, nova omnino quæstio est, quomodo tale imperium habere debeat. Qualecunque igitur id fuerit, habere idem poterit tam plene, quam minus plene.

§. 96.

Dominii partes potentiales quænam dicantur.

Dominii partes potentiales dicuntur diversa illa jura, quæ in dominio continentur, veluti proprietas, jus fruendi & jus utendi.

Nimirum dominium, quatenus continet diversa jura, quorum unum absque altero subsistere potest, quæ vero simul sumta illud constituunt, partes habere fingitur, & respectu harum partium consideratur ut totum, eodem modo, quo supra imperium tanquam totum in partes potentiales divisibile spectavimus. Partes vero istæ sunt denuo divisibiles in alias partes, perinde ac totum. Ita e. gr. Proprietatis partes sunt jus alienandi & jus immutandi rem, quæ est in dominio. Iura autem in dominio contenta sigillatim existere posse concipiuntur, quatenus unum exerceri potest independenter ab altero, consequenter ab eo, qui altero caret. Ita re uti frui potest, qui

qui non habet proprietatem. Fundum immutare potest, qui non habet jus alienandi.

§. 97.

Quot modis modus habendi imperium variari possit.

Quot modis dominium dividi & partes ejus potentiales quæcunque limitari possunt; tot etiam modis variari potest modus habendi imperium. Jus, quod originarie in imperio populus habet, dominium est (§. 498. *part. 1.* & §. 217. *part. 2. Jur. nat.*), consequenter modus habendi imperium a dominio dependet. Quamobrem si is variari debet, aut dominium dividendum in partes potentiales, veluti ut populo competat proprietas, rectori civitatis usufructus, vel partes potentiales limitandæ sunt, veluti si Rectori civitatis competat jus imperium transferendi in successorem, sed ita ut quorundam ex populo requirere teneatur consensum. Tot igitur modis variari potest modus habendi imperium, quot modis dominium dividi & partes ejus potentiales quæcunque limitari possunt.

Habemus hic principium generale, ex quo deduci potest, quicquid de diversitate modorum habendi imperium concipitur. Sane hinc fluunt ea omnia, quæ de modo habendi imperium in anterioribus fuerunt demonstrata. Etenim si dominium transferatur indivisum, seu plenum, Rector civitatis imperium habet pleno jure, cum per omnia instar domini de eo disponere possit; quod si vero usufructus tantummodo transferatur, demta proprietate, dominium, in quo originarie imperium est, dividitur in partes potentiales, nimirum proprietatem & usumfructum. Si imperium fuerit temporarium, dominium non modo dividitur in partes potentiales, proprietatem scilicet, quæ manet populo, & usumfructum, quæ competit Rectori civitatis; verum etiam usufructus tanquam

res incorporalis limitatur, quatenus certo temporis spatio circumscribitur.

§. 98.

An imperium infeudari possit. *Imperium infeudari potest.* Est enim tanquam jus (§. 60.) res incorporalis (§. 498. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum etiam res incorporales infeudari possint (§. 259. *part. 6. Jur. nat.*); imperium quoque infeudari potest.

Ostenditur idem etiam hoc modo. Quoniam divisione qualibet dominii definitur modus quidam habendi imperium (§. 97.); modus quidam habendi imperium etiam determinatur divisione illius in directum & utile inter duas personas sub conditione mutuæ fidelitatis. Enimvero hac divisione dominii pleni res infeudatur (§. 156. *part. 6. Jur. nat.*). Ergo eadem etiam infeudatur imperium. Atque adeo patet, imperium infeudari posse.

Exempla imperii infeudari abunde prostant in Germania. Quoniam vero ostendimus *c. 1. part. 6. Jur. nat.* dari adhuc alias dominii utilis species; non repugnat, modum habendi imperium iisdem quoque conformari. Ita modus habendi imperium concipi potest ad modum emphyteuseos, ut dominus utilis habens imperium in recognitionem dominii directi præstet certam pensionem annuam domino directo & proprietatem habeat certa lege restrictam. Ceterum quæ de feudo & aliis dominii utilis speciebus demonstravimus, non sine cautione applicanda sunt ad modum habendi imperium, quando scilicet Rector civitatis imperium non habet, quale est in populo. Ita modus habendi imperium respectu populi per modum feudi sese habere potest, alias tamen adhuc determinationes admittit in Rectore civitatis, quatenus is non habet imperium infeudatum, quale in populo est. Sed de hisce apertius dicere non est hujus loci. Ne tamen dixisse videamur,

mur, quæ intelligi nequeunt, provocare tantummodo libet ad imperia infeudata, in quibus certa lege ſucceditur. Tum enim dominium utile, in quo feudum conſiſtit, diviſum eſt inter Rectorem civitatis & populum, ita ut ille tantummodo habeat uſumfructum, hic vero eam proprietatis partem, quæ dominio utili adhuc adhæret, etſi certa lege reſtrictam, ex qua jus ſuccedendi venit. Non tamen negamus, nec in hoc caſu modum habendi imperium ſemper eundem eſſe, propterea quod dominium utile quoad partes ſuas potentiales varias admittit limitationes.

§. 99.

Imperium deferri poteſt per modum fidei commiſſi, hoc eſt, ea lege, ut poſt certum tempus, vel moriens id reſtituat certo cuidam alteri. Quoniam enim a populi voluntate unice dependet, qua lege imperium alii deferre velit (§. 36.) & ex voluntate transferentis metiendum eſt omne jus Rectoris civitatis (§. 43.), per ſe autem patet, fieri poſſe, ut Rector civitatis certo tempore elapſo, vel etiam moriens id certo cuidam alteri reſtituat; quin hac lege transferri poſſit imperium, dubitandum non eſt. Quamobrem cum fideicommiſſum ſit, ſi hæreditas, vel etiam legatum ea lege alicui deferatur, ut illam, vel hoc alii reſtituat (§. 1070. *part.* 7. *Jur. nat.*); ſi imperium defertur ea lege, ut poſt certum tempus Rector civitatis, vel quando moritur certo cuidam alteri idem reſtituat, per modum fideicommiſſi defertur. *De modo habendi imperium fideicommiſſo ſimili.*

Imago fideicommiſſi conſpicitur in ſucceſſione lineali, de qua deinceps ſuo loco agemus.

§. 100.

Imperium infeudatum abſolutum, plenum ac ſummum eſſe poteſt, habetur tamen minus plene. Etenim quando imperium *An imperium infeudatum ſum-*

mum, plenum, absolutum esse possit & quinam sit modus habendi.

rium infeudatur, dominium, cui originarie subjectum est imperium, dividitur in utile & directum, ita ut utile sit penes Rectorem civitatis & populum, vel etiam penes istum solum, directum vero penes dominum directum (§. 156. *part. 6. Jur. nat.*), consequenter infeudatio unice respicit modum habendi imperium, non vero imperium ipsum (§. 97.). Quodsi ergo imperium, quod infeudatur, fuerit plenum, absolutum ac summum, tale etiam manebit, ubi infeudatum fuerit, consequenter infeudatum absolutum, plenum ac summum esse potest. *Quod erat primum.*

Quoniam tamen dominium directum, quod habet dominus feudi, seu directus (§. 158. *part. 6. Jur. nat.*), consistit in parte proprietatis per ejus restrictionem populo & Rectori civitatis ademta (§. 3. *part. 6. Jur. nat.*); imperium infeudatum non habetur jure plenæ proprietatis, consequenter minus plene. *Quod erat alterum.*

Nihil in hisce difficultatis est, modo intelligatur, quomodo differat imperium a modo habendi imperium, & quod a modo habendi imperium minime dependeat, quale sit imperium (*not.* §. 95.). Et quamvis vasallus ad certas præstationes domino feudi teneatur, veluti ad mittenda auxilia, si is bello implicetur; id tamen minime obstat, quo minus omnia jura ad imperium spectantia, nullo excepto, habeat & eadem prorsus libere exerceat, nec cuiquam competat jus aliquod in actus ipsius, consequenter ut imperium sit plenum (§. 62.), absolutum (§. 66.) atque summum (§. 44.). Infeudatio itaque per se domino directo nullum tribuit jus in imperio, quo actus idem exercentis dependentes efficerentur a voluntate illius, sed tantummodo in modo habendi imperium, ne de ejus alienatione libere disponere possit Rector civitatis vel populus, & in certo casu jus ad imperium, de quo in infeudatione conventum, veluti ut idem felonia amittatur (§. 452. *part. 6. Jur. nat.*

nat.), vel extincta familia Rectoris civitatis fit domini directi (§. 326. *part. 6. Jur. nat.*).

§. 101.

Quando infeudatio deroget summitati imperii.

Infeudatio summitati imperii derogare potest, si substantialibus feudi superaddantur quædam determinationes, quibus domino directo tribuitur aliquod jus in actus imperii. Quoniam enim a voluntate feudum constituentis dependet, quas determinationes substantialibus superaddere velit (§. 164. *part. 6. Jur. nat.*); quando imperium infeudatur, conveniri etiam potest, ut domino directo competat aliquod jus in actus imperii. Quamobrem cum imperium summum non sit, si cuidam alteri, quam habenti, competit jus quoddam in actus ejusdem (§. 44.); infeudatio summitati imperii derogare potest, si substantialibus feudi superaddantur quædam determinationes, quibus domino directo tribuitur jus aliquod in actus imperii.

Si populo ita videtur, is actus Rectoris civitatis subjicere quoque potest certa quadam lege Rectori civitatis alterius, vel populo cuidam alteri, ita ut huic competat jus aliquod in eosdem. Hoc in casu utique summitati imperii derogatur, quæ nec pleno jure apud imperantem, nec penes populum est. Quidni ergo etiam ita conveniri possit in infeudatione imperii, ut domino directo competat quoddam jus in ejusdem actus, præsertim si imperium in feudum detur.

§. 102.

Quale esse possit imperium per modum fideicommissi oblatum.

Imperium per modum fidei commissi delatum summum esse potest, absolutum ac plenum. Facile patet, si imperium per modum fideicommissi de[illegible]ratur, id saltem respicere modum habendi imperium, non vero ipsum imperium, cum aliud inde sequatur, quam ut imperium alteri cuidam restituatur,

tuatur, quale fuit delatum (§. 1070. *part. 7. Jur. nat.*), consequenter si imperium fuerit summum, absolutum ac plenum, quod quis accepit, idem quoque qua summum, absolutum ac plenum restituendum sit. Quamobrem patet, imperium per modum fideicommissi delatum summum, absolutum ac plenum esse potest.

Huberus de Jure Civit. lib. 1. sect. 3. c. 2. §. 28. imperium Regum electivorum per modum fideicomissi haberi existimat: quod in præsenti discutere nolumus, sed eo fine tantum addimus, ne quis putet, modum habendi imperium per modum fideicommissi esse adeo absurdum, ut nemini unquam jurium perito in mentem venerit. Quamobrem nec absurdum videri debet, quod ulterius inquiramus, an modus habendi imperium per modum fidei commissi obstet, quo minus id vel summum, vel absolutum, vel plenum esse possit.

§. 103.

An dominium fundorum aut rerum civium pertineat ad imperium.

Imperium non includit dominium fundorum, vel rerum quarumcunque civium. Imperium enim civile, seu publicum consistit in jure determinandi ea, quæ ad bonum publicum requiruntur (§. 60.), & in genere imperium nullum est nisi jus quoddam determinandi actiones liberas alterius (§. 194. *part. 7. Jur. nat.*), consequenter imperium civile non est nisi jus quoddam in actiones civium, quatenus nimirum eædem ad bonum publicum promovendum faciunt (§. 74.). Quamobrem cum dominium sit jus disponendi de rerum singularium substantia, fructu & usu (§. 131. 135. 136. *part. 2. Jur. nat.*); hoc cum imperio nihil commune habet. Imperium igitur non includit dominium fundorum, vel rerum quarumcunque civium.

Ipsa civitatum origo satis aperte loquitur, in civitatem coëuntes

coëuntes dominia rerum non abdicare, nec abdicare teneri. Coëunt in civitatem tranquillitatis & securitatis causa (§. 13.), ad quem finem etiam pertinet, ut dominia rerum sint tuta, nec aliorum vi exposita (§. 9. 11. 12.). Inter motiva in civitatem coëundi referendum quoque est, quod res suas singuli adversus vim & machinationes aliorum non satis defendere potuerint, & quod jure suo secure frui voluerint. Absurdum itaque est imperium civile confundi cum dominio fundorum & rerum quarumcunque civium.

§. 104.

An cum imperio transferatur.

Quoniam imperium non includit dominium fundorum, vel rerum quarumcunque civium (§. 103.); *quando imperium in alium transfert populus, non fundorum dominium, multo minus dominium ceterarum rerum, quas singuli habent, in eundem transfert*, consequenter *Rector civitatis*, cum non plus juris habeat, quam populus in eum conferre voluit (§. 43.), *fundorum dominus non est, multo minus dominus rerum ceterarum, quas cives singuli habent, & si contingat, dominium fundorum, vel rerum etiam aliarum cum imperio conjungi, erit tamen hoc jus ab imperio distinctum,* consequenter *id habebit non qua Rector civitatis, sed qua dominus fundorum, vel rerum etiam aliarum.*

Imperium atque dominium etsi sint duo jura distincta, non tamen ita sibi contrariantur, ut in eodem subjecto simul existere nequeant. Unde nec desunt exempla Regum, qui simul fundorum domini fuerunt. Ita constat Reges Ægypti consilio Josephi effectos fuisse fundorum dominos, Gen. XLVII. Et de Regibus Indorum idem tradunt *Diodorus* lib. 2. & *Strabo* lib. 15.

§. 105.

An qui imperium ab-

Quoniam dominium fundorum, vel rerum etiam aliarum

solutum & summum habet de rebus subditorum in utilitatem suam pro lubitu disponere possit.

aliarum, quas cives habent, ad imperium minime pertinet (§. 103.); *si Rector civitatis imperium habeat plenum, absolutum & summum, non tamen ideo de rebus civium in utilitatem suam disponere potest pro lubitu, &, si Rector civitatis fuerit fundorum, vel rerum, quas singuli in civitate habent, dominus, imperium habere potest minus plenum ac limitatum, nec dominium quicquam facit ad modum habendi imperium, ut, sive illud adfuerit, sive abfuerit, hoc haberi possit tam plene, quam minus plene.*

Hinc minime repugnat, ut, qui fundorum dominus est, imperium exercere teneatur prorsus ad populi voluntatem, sequendo nempe in omnibus ac singulis præscriptum agendi modum, &, ubi quædam emergunt, de quibus nonnisi ex præsenti statuendum, requirendo populi, vel certorum quorundam, quibus id demandatum est, consensum. Ac ita intelligendum puto, quod *Tesmarus* in Notis ad *Grotium* lib. 1. c. 3. §. 15. n. 2. dicit, fieri posse, ut omnis regni terra in patrimonio sit principis, salvo manente penes populum imperii jure.

§. 106.

An communio mixta consistat cum imperio civili.

Similiter quia dominium fundorum aliarumque rerum ad imperium minime pertinet (§. 103.); *imperium* quoque *non obstat*, *quo minus* res sint in dominio universitatis, seu populi universi, & singulis competat usus eorundem necessarius indifferenter, consequenter *populus sit in communione mixta* (§. 129. *part.* 2. *Jur. nat.*).

Communionem bonorum in Rep. suasit *Campanella* in Tractatu, quem de Rep. solis conscripsit, ubi eam ad ipsas quoque uxores extendit, cum liberi promiscue omnes communi sumtu sint alendi atque educandi. Imaginem communionis mixtæ bonorum cum imperio conjunctæ conspicimus in ordinibus religiosorum (*not.* §. 129. *part.* 2. *Jur. nat.*), & ea in causa fuit, ut bonorum in Rep. communionem commen-

daret

daret *Campanella*, optimam Reip. formam judicans eam, in qua res omnes, immo etiam uxores, fint cummunes.

§. 107.

Si imperium conjungatur cum communione mixta, seu si populus in eadem fuerit, administratio bonorum communium ad exercitium imperii pertinet. Imperium enim civile consistit in jure determinandi ea, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur (§. 60.). Quamobrem cum ad bonum commune civitatis, consequenter publicum (§. 23.), etiam pertineat, ut civibus prospiciatur de iis, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem & jucunditatem faciunt (§. 9.), & quia in communione mixta ad usum rerum singulis æquale jus competit (§. 129. *part. 2. Jur. nat.*), singulis prospiciendum sit eadem stante eodem modo; si populus fuerit in communione mixta, administratio bonorum communium utique ad exercitium imperii pertinet.

Quando bonorum administratio pertineat ad exercitium imperii.

Hinc de usu rerum communium in monasteriis disponit superior, cui competit imperium in religiosos, qui non minus voto paupertatis adstringuntur ad colendam communionem mixtam, quam voto obedientiæ ad acquiescendum in voluntate superioris. Quodsi singulis concedere velles in Rep. in qua bonorum communio obtinet, ut de usu rerum communium statuerent pro lubitu suo, id naturæ communionis mixtæ repugnaret (§. 129. 118. *part. 2. Jur. nat.*), & meram introduceret confusionem, cum litibus perpetuis, fini civitatis adversis (§. 4.). Quamobrem bonorum administratio ab exercitio imperii separari nequit, etsi dominium in se maneat jus distinctum ab imperio, ita ut imperio saluo communio tolli possit.

§. 108.

Communio primæva cum imperio civili consistere nequit. In communione enim primæva res omnes (§. 24. *part. 2. Jur.*

An imperio civili locus sit in com-

munione primæva. *Jur. nat.*), etiam induſtriales & artificiales ſunt commúnes omnium hominum (§. 29. *part. 2. Jur. nat.*), etiam illorum, quorum induſtriæ ac arti minime debentur (§. 32. *part. 2. Jur. nat.*). Enimvero qui in civitatem coëunt, ſeſe invicem ſibi obligant, quod conjunctis viribus ſibi parare velint ad vitæ neceſſitatem, commoditatem ac jucunditatem neceſſaria (§. 4.), conſequenter non eum habent animum, ut res, quæ ipſorum induſtria ac arte parantur, ſint etiam peregrinis quibuscunque communes. Immo cum neceſſe ſit, ut, qui in civitatem coëunt, in eadem regione habitent, quod per ſe patet; nec animum habere poſſunt, ut etiam alii peregrini in eadem domicilium ſibi conſtituant, qui in ſocietatem civilem conſentire nolunt. Quamobrem patet, communionem primævam cum imperio civili conſiſtere non poſſe.

A communione primæva diſcedere potuerunt homines, antequam de imperio cogitarunt: quod ſi vero ſupponas eos de imperio civili cogitaſſe, cum adhuc in primæva communione eſſent, quod utique fieri poterat, animadverſis incommodis, quæ ſecum fert ſtatus naturalis, de rebus dominio ſubjiciendis ſtatim quoque cogitaſſe concipiuntur.

§. 109.

Quomodo cum imperio introducatur dominium. Quoniam communio primæva cum imperio civili conſiſtere nequit (§. 108.), ab eo vero ſi receditur, aut communio poſitiva, aut dominia ſingularia introducenda (§. 117. & *ſeqq. part. 2. Jur. nat.*); *ſi in civitates coëunt homines, aut dominio ſingulari, aut univerſitatis res ſunt ſubjiciendæ.*

Nimirum cum neceſſe ſit, ut una habitent, regionem quandam dominio ſuo ſubjicere, ac deinde fundos vel dividere, vel communes poſſidere debent, & res ceteræ ſimiliter aut ſingulo·

gulorum propriæ, aut communes civium esse debent, vi pacti, quo civitas constituitur (§. 4.). Probabile vero est, dominia privata ante imperium civile coepisse, orta nimirum ex jure in rem usus necessarii causa actu apprehensam (§. 35. 36. *part. 2. Jur. nat.*) quorum tuendorum causa deinceps civitates constitutæ ad imitationem societatum minorum. Et ita videmus, quomodo homines natura duce & magistra dominia & imperium civile introduxerint. Nolumus hæc fusius persequi, quæ anteriorum gnarus haud difficulter per se assequi poterit.

§. 110.

De jure in res civium proprias.

Si salus publica exigit, ut Rector civitatis certo modo disponat de rebus civium; jus ita disponendi eidem competit. Etenim Rector civitatis, quacunque lege imperium in eum fuerit translatum, obligatur ad faciendum ea, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur (§. 84.). Quodsi ergo boni publici promovendi causa necesse fit, consequenter salus publica exigat (§. 17. 9. & *seqq.*), ut certo modo de rebus civium disponatur; lex ipsa naturæ eidem dat jus de rebus civium ita disponendi, prouti salus publica exigit (§. 159. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Patet itaque, si salus publica exigat, ut Rector civitatis certo modo disponat de rebus civium, jus ita disponendi eidem competere.

Lex naturæ dat hominibus jus ad ea, sine quibus obligationi naturali satisfacere non possunt (§. 159. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quoniam civitates legi naturæ convenienter fuerunt constitutæ (§. 26.), obligatio imperii exercendi ita, quemadmodum salus publica exigit, ab ipsa omnino lege naturæ venit, consequenter naturalis est (§. 141. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem quod ex hac obligatione nascitur jus (§. 23. *part. 1. Jur. nat.*), lege quoque naturæ datum intel-

 ligitur,

ligitur. Immo obligationem positivam, quatenus valet, firmat ipsa lex naturæ, prouti jam alias ostendimus.

§. 111.

De dominio eminente.

Jus disponendi de rebus propriis civium salutis publicæ causa in casu necessitatis imperanti, seu Rectori civitatis concessum dicitur *dominium eminens*. Et quoniam *Rectori civitatis* jus istud competit (§. 110.); eidem *competit dominium eminens in res civium*, ac per consequens *imperium continet dominium eminens tanquam partem potentialem* (§. 63.).

Differt dominium eminens a dominio communi, quod illo disponatur de rebus utilitatis publicæ, hoc autem utilitatis privatorum causa, & quod illo utatur qui civitatem regit, hoc autem privatus, cujus res sunt.

§. 112.

Num a populo in Rectorem civitatis transferatur.

Quoniam imperium continet dominium eminens tanquam partem (§. 111.); *quando populus imperium in alium transfert, dominium quoque eminens in eundem transfert, nisi idem sibi expresse reservet* (§. 38.).

Dominium eminens jus quoddam est, quod a ceteris juribus ad imperium pertinentibus diversum est, ac sine istis subsistere separatim potest. Quamobrem perinde ac alia jura idem sibi populus reservare potest, si ita visum fuerit, ac pro arbitrio suo limitare, si non absolutum concedere velit.

§. 113.

De jure in personam civium.

Si salus publica exigat, ut de ipsis civibus quibusdam, seu personis civium certo quodam modo disponat Rector civitatis; jus ita disponendi eidem competit. Ostenditur eodem prorsus modo, quo idem de rebus privatis civium demonstravimus (§. 110.).

In

In civitate singulorum libertas restringitur quoad eas actiones, quae ad bonum publicum promovendum faciunt (§. 47.). Quodsi ergo casus emergat, in quo actiones unius cujusdam, vel quarundam, aut plurium personarum ad promovendum bonum publicum necessariae sunt; de iis omnino disponere integrum est ei, qui imperium habet atque excercet. Et hactenus eidem competit jus quoddam singulare in personam ejus, quemadmodum in simili casu competebat in res ipsius (§. 110.). Ita in casu necessitatis Rector civitatis cogere potest subditos, ut militiae dent nomen, prouti suo loco dicemus.

§. 114.

De potestate eminente.

Jus disponendi de persona civis salutis publicae causa in casu necessitatis imperanti, seu Rectori civitatis competens dicitur *Potestas eminens.* Et quoniam *Rectori civitatis* jus istud competit (§. 113.); eidem *competit potestas eminens in personam civium*, ac per consequens *imperium continet potestatem eminentem tanquam partem potentialem* (§. 63.).

Potestas eminens differt ab ordinaria, quae imperio civili inest (§. 47.), quod ea saltem locum habeat in casu necessitatis, quae exceptionem facit ab eo, quod ordinarie fit. Unde potestas eminens latius extenditur, quam ordinaria, etsi eadem de causa ultra limites hujus provehatur, quae huic suos limites assignat. Exemplum, quod modo dedimus (*not.* §. 113.), rem illustrat.

§. 115.

Quando potestas quoque eminens transferatur in Rectorem civitatis.

Quoniam potestas eminens est pars imperii (§. 114.); *quando imperium in aliquem transfertur, potestas quoque eminens transfertur nisi populus expresse eandem sibi reservet, aut certa lege limitet* (§. 38.).

Limitatur dominium & poteſtas eminens, ne ſub ejus prætextu multa committantur, quæ ſaluti publicæ adverſa ſunt. Pſeudopolitici nimirum in detrimentum Reip. jus hoc ultra limites ſuos extendunt, & variis modis eodem abutuntur.

§. 116.

Jus eminens imperantis quid ſit.

Dominium eminens & poteſtas eminens conjunctim uno nomine *Jus eminens imperantis* dici ſolent, nimirum Jus eminens in bona & perſonam civium, ſeu ſubditorum. Quoniam vero tam dominio, (§. 111.), quam poteſtati eminenti locus non eſt, niſi quando ſalus publica exigit, ut de bonis vel perſona ſubditorum ita disponatur (§. 114.); *Jus eminens tum demum locum habet, quando ejus uſus eſt medium unicum ſalutis publicæ in caſu emergente promovendæ.*

Jus eminens ſola tuetur neceſſitas, modum autem accipit a ſalute publica.

§. 117.

Quale ſit jus.

Quoniam jus eminens imperantis, conſequenter tam dominium, quam poteſtas eminens (§. 114.), tum demum locum habet, quando ejus uſus eſt medium unicum ſalutis publicæ in caſu emergente promovendæ (§. cit.), ac per conſequens ſola neceſſitas eidem locum facit, propterea quod legi ſupremæ in civitate, quæ ſalus publica eſt (§. 86.), aliter ſatisfieri nequit, jus autem neceſſitatis eſt, cui ſola neceſſitas locum facit ad actus aliquos alias non licitos, propterea quod ſine iis obligationi cuidam indiſpenſabili ſatisfieri minime poteſt (§. 564. *part. 6. Jur. nat.*); *jus eminens imperantis, hoc eſt, tam dominium, quam poteſtas eminens, jus quoddam neceſſitatis, aut, ſi mavis, ſpecies quædam juris neceſſitatis eſt.*

Patet

Patet itaque ad dominium eminens & potestatem eminentem applicanda esse, quæ de jure necessitatis in genere demonstravimus *c. 4. part. 6. Jur. nat.* Monuimus (*not.* §. 564. *part. 6. Jur. nat.*), jus necessitatis oriri ex collisione legum, adeoque per modum exceptionis. Idem omnino valet de dominio & potestate eminente. Imperium non includit dominium fundorum, vel rerum quarumcunque civium (§. 103.), consequenter imperans de iisdem dominis invitis pro lubitu disponere nequit (*§. 118. part. 2. Jur. nat.*). Obligatur autem ad faciendum ea, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur (§. 84.). Quando itaque casus emergit, in quo imperans bonum publicum promovere nequit, nisi vel invito domino disponat de rebus ipsius, leges naturales, quarum altera jubet fieri, quæ salus publica exigit, altera vero prohibet, ne imperans invito domino de rebus ipsius pro lubitu suo disponat, inter se colliduntur. Quoniam itaque lege prohibitiva non continetur actus, qui medium unicum est satisfaciendi obligationi tuæ indispensabili (*§. 572. part. 6. Jur. nat.*), ac ideo exceptus intelligitur; si imperans salutem publicam promovere nequit, nisi vel invito domino de re ipsius disponat, disponere licet. Videmus itaque quomodo per modum exceptionis oriatur dominium eminens. Similiter in civitate singulorum libertas restringitur quoad eas actiones, quæ ad bonum publicum promovendum faciunt, quoad ceteras illa illibata manet (*§. 47.*), consequenter imperanti non competit jus de quibusvis actionibus civis pro lubitu disponendi, quasi omni libertate ademta. Quoniam tamen idem obligatur ad faciendum ea, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur (*§. 84.*); quando casus emergit, in quo imperans bonum publicum promovere nequit, nisi vel invitum adigat ad faciendum, vel patiendum, ad quod alias cogi minime poterat, libertate, quæ singulis civibus reservata, illæsa, leges utique colliduntur, quarum altera jubet fieri, quæ salus publica exigit, altera vero prohibet,

ne

ne ad hoc faciendum, vel patiendum civis adigatur. Unde porro quemadmodum ante patet, potestatem eminentem per modum exceptionis oriri. Necessitas facit dominum non dominum rerum suarum & civem servum, dominio rerum veluti in imperantem transeunte & libertate naturali, qua civis alias adhuc fruitur, in eundem quasi migrante. Dominium itaque & potestas eminens nihil invidiosum, aut hominibus liberis intolerabile habet, modo rite intelligatur, nec in abusum trahatur.

§. 118.

Quod jus eminens ex pacto oriatur, quo civitates constitutæ.

Qui in civitatem coëunt, in dominium eminens & potestatem eminentem tacite consentiunt. Etenim qui in civitatem coëunt sese invicem sibi obligant, quod commune bonum promovere velint (§. 28.), & singuli in universos transferunt jus se cogendi, ut satisfaciant huic obligationi, si satisfacere nolint (§. 29.), immo nemo eorum bonum suum privatum promovere debet cum neglectu, vel in præjudicium publici (§. 25.). Tacite igitur in hoc consentiunt, ut, si bonum publicum aliter promoveri nequeat, quam ut imperans disponat de rebus ipsorum, vel etiam de persona, id faciat. Quamobrem cum jus certo modo disponendi de rebus civium, si salus publica exigat, dominium eminens sit (§. 111.), jus autem disponendi de persona ipsorum in simili casu potestas eminens (§. 114.); qui in civitatem coëunt, in dominium eminens & potestatem eminentem consentiunt.

Ex eodem itaque pacto, quo imperium civile oritur (§. 33.), derivandum quoque est dominium, derivanda potestas eminens, immo vi ejusdem pacti jus omne eminens imperio civili inest. Absurdum omnino est, concipere jus determinandi ea, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur, quale

le est imperium (§. 60.), excipere tamen ea, quæ medium unicum sunt in casu emergente bonum publicum promovendi. Quatenus vero juri eminenti locum saltem facit necessitas in casu emergente (§. 116.), tanquam peculiare quoddam jus concipitur, quod per modum partis potentialis in imperio continetur (§. 111. 114.).

§. 119.

Qua æquitate dominium eminens exercendum.

Si de rebus singulorum vi dominii eminentis disponitur, de publico, quantum fieri potest, ipsis satisfaciendum, nec damnum nisi pro rata ferendum. Etenim vi dominii eminentis de rebus civium propriis disponitur salutis publicæ causa in casu necessitatis (§. 111.), quatenus scilicet usus hujus juris est medium unicum salutis publicæ in isto casu promovendæ (§. 116.). Enimuero in civitate conjunctis viribus salus publica promovenda (§. 4.), & per consequens unus solus res suas eidem impendere non tenetur. Quamobrem si de unius rebus propriis vi dominii eminentis disponitur, ad resarciendum damnum ceteri quoque suum pro rata conferre debent, consequenter ei, de cujus rebus disponitur, de publico satis faciendum, nec damnum ipsi nisi pro rata ferendum. *Quod erat unum.*

Denique si is sit rerum status, ut damnum, quod patitur is, de cujus rebus vi dominii eminentis disponitur, de publico satisfieri non possit, quemadmodum æquum erat, *per demonstrata n. 1.* cum nemo bonum privatum promovere debeat cum neglectu publici, vel in hujus præjudicium (§. 25.), tanquam damnum inevitabile ferendum, & per consequens ei, de cujus rebus vi dominii eminentis disponitur, de publico satisfaciendum, quantum fieri potest. *Quod erat alterum.*

E. gr. Diruendæ ſunt ædes tuæ munimenti cauſa. Æquum omnino eſt, ut ſolvatur pretium. Quodſi vero ad idem contribuere tenentur concives tui, ab æquitate quoque non abhorret, ut pro rata ipſe contribuas.

§. 120.

Limitationi imperii quanam tacita exceptio inſit.

Si in delatione imperii in ſpecie quædam exprimantur, quæ ad modum illud exercendi pertinent; tacita iis ineſt exceptio, niſi ſalus publica aliter exigat. Etenim ſi in delatione imperii quædam in ſpecie exprimantur, quæ ad modum illud exercendi pertinent, imperium limitatur (§. 66.). Enimvero populus imperium in alium transferens non alio fine id limitat, quam quod putet hoc modo id ſaluti publicae convenienter exerceri, ac rectius præcaveri poſſe, ne quid eidem adverſum decernatur (§. 89.), & quacunque lege imperium fuerit translatum, Rector civitatis obligatur ad faciendum ea, quæ ad bonum publicum promouendum requiruntur, & ad non faciendum ea, quæ eidem adverſantur (§. 84.); ſalute publica ſemper lege ſuprema in civitate exiſtente (§. 86.). Quodſi ergo ſalus publica in caſu emergente exigat aliud, quam quod quoad modum exercendi imperium fuit præſcriptum, a præſcripto modo utique recedendum, conſequenter ſi in delatione imperii in ſpecie quædam exprimantur, quæ ad modum illud exercendi pertinent, tacita iis ineſt exceptio, niſi ſalus publica aliter exigat.

Abſurdum omnino foret, velle, ut Rector civitatis non faciat, quæ ſaluti publicæ adverſantur, & hoc tamen non obſtante ad certum agendi modum eundem ita adſtringere, ut ab eodem recedere non liceat, etiamſi ſalus publica aliter exigat. E. gr. Si Rectori civitatis permiſſum eſſe minime debet noua tributa imponere; ubi caſus emergit, in quo tributa ordinaria minime ſufficiunt, ſed extraordinariis opus eſt, niſi

ſalus

salus publica periclitari debeat, casus iste omnino tacite exceptus intelligitur. Idem intelligitur, si permissum esse non debeat milite externo uti, aut leges novas ferre, & quæ sunt his gemina. Leges fundamentales, quibus certus agendi modus præscribitur, sunt media salutis publicæ promovendæ & in hac tanquam suprema lege (§. 86.) rationem sufficientem habere debent. Vi igitur supremæ legis cessant, quam primum salus publica aliud exigit.

§. 121.

Quomodo populus sibi jus reservet in actus imperantis exceptos.

Quoniam, si in delatione imperii in specie quædam exprimuntur ad modum illud exercendi pertinentia, tacite iis inexistit exceptio, nisi salus publica aliter exigat (§. 120.); *si populus jus quoddam sibi reservare velit in actus Rectoris civitatis a legibus fundamentalibus abeuntes, necesse est ut eos a consensu certi cujusdam collegii vel totius populi suspendat, nec sine eo sint validi* (§. 81.).

Nimirum si nullum collegium fuerit constitutum, quod de eo cognoscat, utrum salus publica exigat, nec ne, ut a lege fundamentali recedatur, judicium hoc omnino Rectori civitatis relictum, & per consequens ejus judicio stare tenetur populus, etsi ipsi aliter videatur. Fieri equidem potest, ut Rector civitatis, qui, cum imperium susciperet, promisit, se hoc facturum, vel non facturum, quod lege fundamentali præscribitur, vel ea prohibetur, fidem datam violet, ubi citra necessitatem a lege recedit; non tamen propterea populo competit jus actus ipsius irritos reddendi, quia acquiescendum est in eo, quod eidem videtur, ipse autem semper salutem publicam obtendere valet. E. gr. Ponamus, noua tributa non esse imponenda. Nisi simul constitutum fuerit, sine certorum quorundam consensu hoc fieri minime debere, siquidem extraordinaria exigit salus publica; Rector civitatis obtentu salutis publicæ nova imponere poterit, nullo quidem jure, ubi

 salutem

salutem publicam tantummodo obtendit, valide tamen, quatenus ejus judicio relictus casus exceptus. Aliter vero sese res habet, si Rector civitatis negotium ad certos alios, veluti ad collegium quoddam, referre tenetur, ut deliberetur, utrum publica salus exigat, ut extraordinaria tributa, vel nova imponantur, nec ne. Tum enim Rector civitatis stare tenetur judicio collegii, ac irriti sunt actus consensu hujus destituti, nec jubenti parere tenentur cives.

§. 122.

Capitulatio quid sit.

Pacta, in quibus de modo administrandi imperii inter Rectorem civitatis & populum convenitur, vel etiam eos, qui jus populi habent, dicuntur *Capitulatio.* Unde patet, *capitulatione tantummodo opus esse, si imperium limitetur* (§. 66.), *nec adsint leges fundamentales perpetua* (§. 77.), *quarum observantiam Rector civitatis in susceptione imperii promittere tenetur.*

Capitulationi tantummodo locum esse in prima delatione imperii, & in regnis electitiis facile patet. Erit autem in casu priori perpetua, cum ad eam adstringatur successores omnes; in his autem temporaria, quippe quæ non stringit nisi eum, quem populus Rectorem civitatis elegit. Sed hoc clarius elucescet ex iis, quæ de modo acquirendi imperium ex instituto demonstrabuntur.

§. 123.

Num ex ea metiendum jus populo reservatum & Rectori civitatis competens.

Quoniam in capitulatione convenitur inter Rectorem civitatis & populum, seu eos, qui jus populi habent, de modo administrandi imperii (§. 122.); *si cum capitulatione susceptum imperium, ex ea metiendum est jus populo reservatum & jus Rectori civitatis competens.*

Cum

Cum limitandi imperii causa capitulatio fiat, quæ de limitatione imperii in anterioribus demonstrata fuerunt, capitulationi uberiorem lucem affundunt.

§. 124.

Cum in capitulatione de modo administrandi imperii inter Rectorem civitatis & populum conveniatur (§. 122.), consequenter in eadem exercitium imperii certis legibus adstringatur (§. 131. *part. 1. Phil. pract. univ.* & §. 789. *part. 3. Jur. nat.*), leges vero fundamentales sint, ad quarum observantiam Rector civitatis in imperii exercitio adstringitur (§. 77.); *capitulatio lex fundamentalis imperii est.* ***An capitulatio sit lex fundamentalis imperii.***

Nil obstat, quod capitulatio tantummodo valeat, quamdiu Rector civitatis vivit, seu civitatem regit, cum quo facta fuit. Etenim populus leges fundamentales tollere ac mutare pro lubitu potest, quando nihil fit contra jus tertii, seu nemini ex ea jus quæsitum, quod invito auferri nequit (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*).

§. 125.

Quamdiu imperium tenet is, cum quo capitulatio facta, absque ipsius consensu nihil in eadem immutari potest. Quoniam enim pacta sunt servanda (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*), ex capitulatione acquiritur jus ei, cum quo facta (§. 23. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum nemini jus quæsitum auferri possit (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*); quamdiu imperium tenet is, cum quo capitulatio facta, absque ipsius consensu nihil in eadem immutari potest. ***De mutatione capitulationis vivente eo, cum quo facta.***

Facile patet sermonem hic esse de mutatione, quæ tendit ad jus Rectoris civitatis imminuendum, cum capitulatio fiat limitandi imperii causa, ut populus saluti suæ rectius consulat.

§. 126.

De pactis generalibus officium boni Rectoris exprimentibus.

Pacta generalia, quæ saltem exprimunt officium boni Rectoris, cum Rectore civitatis in susceptione imperii inita, nullum tribuunt jus populo in actus imperantis. Quoniam enim imperium in Rectorem civitatis non aliter transfertur, quam ut exerceatur saluti publicæ convenienter (§. 88.); si in pactis generalibus saltem exprimitur officium boni Rectoris, populus saltem expresse voluntatem suam declarat de eo, quod per se jam intelligebatur, nimirum quod velit, Rectorem civitatis imperium saluti publicæ convenienter administrare debere, non vero declarat, se ejus judicio stare nolle, si secus fecerit, sed judicio ipsius relinquit, quænam fieri debeant, ut officio suo rite fungatur. Quamobrem cum nullum sibi jus reservet in actus Rectoris civitatis, si voluntatem saltem suam exprimit de nonnullis, quæ Rector civitatis facere, aut non facere debet, non vero expresse declarat se ejus judicio stare nolle, si secus fecerit (§. 81.); pacta generalia, quæ saltem exprimunt officium boni Rectoris, cum Rectore civitatis in susceptione imperii inita, nullum tribuunt jus populo in actus imperantis.

Promissiones istiusmodi generales, quæ non absque juramento in susceptione imperii plerumque exiguntur, sunt, quod imperans saluti publicæ invigilare, jus cuique & justitiam administrare, populum oneribus non nimium grauare, eundem aduersus injurias cæterorum defendere velit, & quæ sunt his gemina. Etsi autem ad talia imperans naturaliter obligetur, nec ex promissione nascatur aliquod jus populo in actus ipsius; non tamen ideo superflua existimari debent istiusmodi promissiones, juramento præsertim firmatæ. Fortior enim efficitur obligatio interna, quæ conscientiam imperantis stringit, quatenus non modo naturaliter absque promissione obligatur imperans ad imperium recte exercendum, verum

etiam

etiam promittendo sese obligavit populo ad faciendum id, ad quod naturaliter obligatur, etsi is conscientiæ ipsius relinquat, ut imperium bene administret, ac per consequens solam fidem populo adstringat imperans, & sic accurate loquendo imperantis actus magis pollicitatio sit, quam perfecta promissio (§. 361. 367. *part. 3. Jur. nat.*), quamvis per inconstantiam loquendi imperans talia promittere vulgo dicatur.

§. 127.

An ea summitati imperii detrahant idemque limitent.

Quoniam pacta generalia, quæ saltem exprimunt officium boni Rectoris, populo nullum jus in actus imperantis tribuunt (§. 126.), consequenter nec exercitium imperii certis legibus adstringunt, nec vi eorundem ulli actus imperantis a populo irriti effici possunt, imperium vero absolutum est, cujus exercitium certis legibus non adstrictum, nec alterius consensu indiget (§. 66.), & summum est, in cujus actus nemini nisi habenti jus quoddam competit (§. 44.), summumque habet imperium, cujus actus a nemine irriti reddi possunt (§. 45.); *ob pacta generalia, quæ saltem exprimunt officium boni Rectoris, imperium non desinit esse absolutum, nec ea quicquam detrahunt summitati imperii.*

Imperium non ideo absolutum est, quod liceat imperanti facere saluti publicæ adversa, consequenter ipsius arbitrio relinquatur, utrum bene, an male imperare velit, sed quod ejusdem judicio relinquatur, quænam sint media salutis publicæ promovendæ. Non igitur implicat, ut promittat se imperium bene administraturum, ipsius tamen judicio relinquatur, quibusnam mediis salutem publicam promovere velit. Similiter imperium summum esse non desinit, quamdiu imperanti resistere eumque coercere non licet (§. 44.). Quamobrem cum imperium transferri nequeat ea lege, ut populus universus recte imperanti parere debeat, male autem imperanti resistere, eumque coërcere possit (§. 82.), consequenter multo

minus

minus ex eo hoc colligi queat, quod Rector civitatis in susceptione imperii populo polliceatur, se imperium bene administraturum; pacta quoque istiusmodi generalia inter Rectorem civitatis & populum inita summitati imperii nihil derogant.

§. 128.

An sint leges fundamentales.

Quia pacta generalia, quæ saltem exprimunt officium boni Rectoris, imperium absolutum minime tollunt, nec summitati ejus quicquam detrahunt (§. 127.), per ea quoque modus administrandi imperii minime determinatur, consequenter cum leges fundamentales non sint, nisi eæ, ad quarum obseruantiam Rector civitatis in exercitio imperii tenetur (§. 77.), & per quas ideo modus administrandi imperium determinatur; *pacta generalia, quæ saltem exprimunt officium Rectoris, leges fundamentales non sunt.*

Leges fundamentales de specialibus agunt, quæ ad modum administrandi imperium pertinent; non autem de generalibus, quæ officium continent.

§. 129.

De judice inter Rectorem civitatis & populum constituto.

Si imperium defertur ea lege, ut, si de juribus controversia oriatur inter Rectorem civitatis & populum, tertius quidam sit judex; id ipsum summitati detrahit. Etenim si controversia de juribus inter Rectorem civitatis & populum orta tertio cuidam dirimenda committi debet; tertio huic competit jus in actus Rectoris. Quamobrem cum imperium summum non sit, in cujus actus alii, quam habenti, jus quoddam competit (§. 44.); si imperium defertur ea lege, ut, si de juribus controversia oriatur inter Rectorem civitatis & populum, tertius quidam sit judex, id ipsum utique summitati detrahit.

Unum

Unum nimirum idemque eſt, ſive populus jus quoddam in actus imperantis ſibi reſervet, ſive idem transferat in alium. Quatenus enim tertius conſtituitur judex actuum imperantis, qui in controverſiam vocantur a populo, hujus quidem ſola voluntate; populus revera jus ſibi reſervatum in delatione imperii transfert in alium. Iſtiusmodi lege Friſii *Carolum V.* Cæſarem pro domino receperunt, quemadmodum legitur apud *Winſemium* in Hiſt. ad A. 1515.

§. 130.

De Rectore civitatis arbitrio tertii se ſubmittente.

Si Rector civitatis orta inter ſe ac populum controverſia ſe tertio ut arbitro ſubmittit; id ſummitati minime detrahit. Etenim ſi orta inter ſe ac populum controverſia ſe tertio ut arbitro ſubmittit, hoc facit ſua ſponte, quod medium hoc optimum judicet componendæ controverſiæ, non vero tertio cuidam jus competit in actus ipſius, ſicuti in caſu præcedentis (§. 129.). Quamobrem cum ſummitati imperii demum officiat, ſi tertio cuidam competat jus in actus ipſius, cujus judicio eos ſubmittere obligatur (§. 44.); ſi tertio ut arbitro ſe ſubmittit, id ſummitati minime detrahit.

Officium boni Principis eſt terminare controverſiam inter ſe ac populum ortam, ut ſecuritati Reip. conſulatur. Decernere igitur tenetur medium eam ſopiendi. Quamobrem ſi tale deprehendat compromiſſionem in arbitrum; nihil utique committitur, quod vel imperio abſoluto, vel ſummo repugnat. Sane ſi Rector civitatis ſponte ſua ad actum quendam requirit populi conſenſum, id ſummitati non derogat, quia eundem requirere non obligabatur. Nonne vero perinde eſt actum quendam ſuum ſubmittere judicio populi atque eodem ſtare, & eundem ſubmittere judicio tertii cujusdam conſenſu populi & in eo acquieſcere?

CAPUT II.

De diversis Rerumpublicarum formis.

§. 131.

Democratia, seu status popularis quid sit. Si imperium est penes totum populum, forma Reip. dicitur *Democratia*, subinde etiam *Status popularis*. Quamobrem patet, *in Democratia populum se regere per seipsum* (§. 219. *part. 7. Jur. nat.*).

Populus nimirum imperium vel sibi retinere, vel pro lubitu suo in personam unam, aut plures conjunctim transferre potest (§. 36.). Unde nascuntur tres Rerumpublicarum formæ simplices, quarum prima est, ubi populus imperium sibi retinet, nec alio Rectore utitur.

§. 132.

Quod ea sit maxime naturalis. Quoniam imperium civile originarie penes populum est (§. 33.), & qui in societatem civilem coëunt, liberi sunt (§. 146. *part. I. Jur. nat.*), homines autem libertatis amantes esse abunde constat; ideo *genio hominum in civitatem coëuntium maxime convenit, ut imperium sibi retineant, consequenter democratiam instituant.*

Vix itaque dubitandum est democratiam eam esse Reip. formam, quæ primum introducta, quemadmodum etiam constat eam inter plerasque gentes antiquissimam esse. Recte nimirum observat *Puffendorfius* lib. 7. c. 5. §. 4. quod præsumendum non sit, patremfamilias liberum, qui animadversis vitæ segregis incommodis ultro sese cum aliis sui similibus in civitatem congregabat, uno velut momento potuisse obliuisci pristini status, in quo omnia circa salutem suam proprio arbitrio disponebat, ut confestim unius sese arbitrio circa rem commu-

nem,

nem, cui & ipsius salus innectebatur, voluerit subdere. Quin potius illud æquissimum ab initio creditum, quod omnes spectat, ab omnibus curari debere.

§. 133.

Si imperium a populo, quale in ipso est, transfertur in unum, seu imperium, quale originarie in populo est, penes unum est, forma Reip. dicitur *Monarchia*. Quamobrem cum *Monarcha* habeat imperium, quod originarie in populo est (§. 33.), *jus populi habet, ac tantundem potest, quantum in democratia populus universus.* *Monarchia quid sit.*

Imperium in unum transferri potest vel quale in populo est, vel limitatum. Quando formæ Rerump. determinantur, primo omnino loco sumendum est, imperium plenum absque ulla limitatione, seu quale in populo est, transferri. Quamobrem in Monarcha supponimus imperium, quale in populo erat, antequam transferretur. Monarchia nimirum discernenda est ab ea Reip. forma, in qua unus quidem imperat, sed non absolute, consequenter quæ de Monarchia demonstranda veniunt ad formam hanc, ubi unus non absolute imperat, applicanda non sunt promiscue.

§. 134.

Quoniam Monarcha imperium habet, quale est in populo (§. 133.), si vero imperium in Rectorem civitatis transfertur, quale est in populo, is imperium plenum, absolutum & summum habet, jure proprietatis (§. 91.), nisi idem saltem translatum fuerit quoad exercitium (§. 40.); *Monarcha imperium plenum, absolutum & summum habet, idque vel in patrimonio, vel in usufructu* (§. *cit.*). *De jure Monarchæ.*

Modus habendi imperium non variat ipsum imperium, consequenter in diversis formis Rerumpublicarum distinguendis,

 ubi

ubi tantummodo attendendum, penes quemnam sit imperium civile & cujus judicio ac voluntate exerceatur, perinde est, sive imperium fuerit in patrimonio, sive in usufructu.

§. 135.

Aristocratia quid sit.

Aristocratia est ea Reip. forma, in qua imperium, quale originarie in populo est, penes certas quasdam personas, non penes totum populum est. Numerus imperantium in Aristocratia pro lubitu variari potest, modo eorum numerus sit minor pars populi. Dicuntur imperantes *Optimates*. Quoniam *optimates* imperium habent, quale originarie in populo est; iidem *in Aristocratia tantundem possunt, quantum in democratia populus universus.*

Quæ paulo ante annotavimus de Monarchia (*not.* §. 132.), ea etiam tenenda sunt de Aristocratia, ne, quæ de Aristocratia demonstranda veniunt, perperam applicentur ad aliam Reip. formam, in qua quidem plures imperant, sed non absolute.

§. 136.

De jure Optimatum.

Quoniam optimates imperium habent, quale est in populo (§. 135.), si vero imperium in Rectorem civitatis transfertur, quale est in populo, is imperium plenum, absolutum & summum in patrimonio habet (§. 91.), sed nonnisi in usufructu, si saltem quoad exercitium in ipsum translatum (§. 40.); *Optimates imperium plenum, absolutum & summum habent sive in patrimonio, sive in usufructu.*

Quæ de modo habendi imperium annotavimus (*not.* §. 134.) respectu monarchiæ, ea etiam valent respectu aristocratiæ.

§. 137.

§. 137.

Aristoteles quartam Reip. formam vocat *Timocratiam*, ubi imperium non est penes integrum populum, sed penes eos saltem, qui censi sunt & censum præstant, aut qui prædia possident, vel opibus præstant. Idiomate patrio dicimus, die eine gewisse Summe im Vermögen haben. *Timocratia quid sit.*

Vulgo non numerantur nisi tres Rerumpublicarum formæ, quia populus vel imperium sibi retinet, vel in alium transfert, &, ubi imperium transfert, id transfert vel in personam unam, vel in plures. Quoniam in Aristocratia non attenditur numerus eorum, penes quos imperium est (§. 135.); ideo Timocratia ab Aristocratia non distinguitur. *Huberus* de Jure civitatis lib. 1. sect. 8. c. 5. §. 8. Aristocratiam a Timocratia ita distinguit, ut forma Reip. dicatur Aristocratia, si eorum, penes quos imperium est, numerus non sit major, quam ut senatus inde constitui possit; Timocratia vero, si tantus sit numerus, ut ad senatum constituendum sit inconditus. In verbis sumus faciles & unicuique liberum relinquimus, quibusnam uti velit. Nobis tamen nulla necessitas videtur, ut Timocratiam ab Aristocratia distinguamus: cum enim, uti diximus, in Aristocratia non attendatur numerus eorum, penes quos imperium est, & diversitas numeri ex diversa qualitate illarum personarum emergit, quæ ad imperandum habiles sunt vi legis fundamentalis, Timocratia potius species quædam Aristocratiæ dicenda erat, quam forma quarta ab Aristocratia diversa.

§. 138.

Respublica mixta est, quæ in aliis ad monarchiam, in aliis ad aristocratiam, in aliis ad democratiam accedit. Unde facile patet, *mixtam Reip. formam oriri ex imperii divisione in partes potentiales* (§. 64.) *& ejus limitatione* (§. 74.). *Mixta Resp. quid sit.*

Nec minus patet, *mixtas Reip. formas pluribus modis differre posse.*

Vulgo monarchia, aristocratia & democratia vocantur formæ Reip. regulares, vel etiam simplices, ac multum deinde disputatur, an dentur formæ mixtæ Rerump. & num a tribus regularibus, quæ dicuntur, abeuntes pro irregularibus sint habendæ. Quod si vocabulorum significatum ita determinemus, quemadmodum a nobis factum est, & omnem formarum diversitatem derivemus ex iis, quae in capite præcedente demonstrata sunt; non opus erit ulla controversia, nec forma Reip. mixtæ quicquam habebit, quod sit absurdum, vel a praxi etiam alienum. Imperium civile vel est penes totum populum, vel penes certas personas e populo, vel penes unam. Unde enascuntur tres formæ simplices, Democratia, Aristocratia & Monarchia, imperio semper manente eodem, sive subjectum ejus sit populus, sive sint optimates, sive sit monarcha. Atque in hisce formis idem prorsus est jus ejus, vel eorum, qui regunt civitatem, nimirum in quolibet subjecto plenum, absolutum & summum. Enimvero vidimus in anterioribus, quando populus imperium transfert in alium, vel alios, cum a voluntate ipsius unice dependeat, quomodo seu qua lege transferre velit, cum imperium dividere posse in partes potentiales & partem unam vel alteram sibi reservare, aut alii cuidam deferre, posse etiam exercitium imperii limitare, posse denique sibi vel suo loco aliis quibusdam reservare jus quoddam in actus quosdam imperantis. Pro diversitate igitur divisionis imperii quoad partes potentiales, limitationis exercitii ejusdem & juris reservati in actus imperantis diversæ omnino oriuntur formæ Rerump. ubi alia formæ monarchicæ, alia aristocraticæ, alia democraticæ sunt. Cum itaque in istiusmodi Reip. forma misceantur, quæ in simplicibus separata deprehenduntur; ecquis reprehendere poterit, si istiusmodi formas dicamus mixtas? Et quoniam jus omne imperantis metiendum est ex voluntate populi, qui in eo determinando utitur libertate

sua,

sua, eccur istiusmodi forma irregularis dicenda? Sane quis populo præscripsit hanc regulam, ut vel ipse imperium per se exerceat, vel tale, quale habet, citra ullam mutationem vel in unum, vel in certas quasdam personas transferat? Quodsi vero concedatur, liberum esse populo, quomodo imperium transferre velit, ut melius saluti suæ prospiciat, quam in formis simplicibus prospectum videtur; is frustra contendet, in unam formam esse confundendas eam, in qua imperium plenum, absolutum & summum imperantis est, & eas, in quibus illud parte una, vel altera deminutum, certo quodam modo limitatum, jus in aliquod actus imperantis vel a populo sibi reservatum, vel aliis tributum, quasi hæc tantummodo accidant imperio, nec speciem varient. Qui autem hic concoquere nequeunt divisionem in partes potentiales & summitatem pro qualibet parte divisa; iis jam satisfactum est superius (§. 64. 65.). Et, si vel maxime tanquam absurdam rejicias divisionem in partes potentiales, admittenda tamen est limitatio imperii quoad exercitium & reservatio juris in quosdam actus imperantis, quæ ad mixtionem formarum simplicium adhuc sufficiunt & per eandem formas a simplicibus diversas producunt. Difficultates hic ortæ sunt, quod viri docti magis ex *Aristotele*, quam ex re ipsa sapere maluerint. Nobis ex re sapere visum est, & terminos rebus, non res terminis accommodare. Atque ideo nullam deprehendimus difficultatem, quæ nos morari possit.

§. 139.

Regnum dicitur ea Reip. forma, in qua imperium sive plenum, absolutum ac summum, sive quomodocunque limitatum, aut deminutum penes unum est, modo nulli extraneo competat aliquod jus in actus imperii, seu summitas civitati salva sit. Et persona ista, penes quam in regno imperium est, *Rex* dicitur. Unde patet, *omnem monarcham esse Regem, sed non omnem Regem esse monarcham* (§. 133.), *& regnum esse vel monarchiam, vel mixtam quandam Reip. formam.* *Regnum quid sit.*

Nimi-

Nimirum Rex dici nequit nisi is, qui præest civitati, cujus naturalis libertas prorsus salva est, ita ut nemini extraneo competat aliquod jus in actus imperii. Imperium scilicet summum est in civitate, etsi Rex non facere semper possit, quæ sibi videntur, sed ad certos actus opus habeat vel populi totius, vel quorundam ex populo consensu, immo actus quidam ad exercitium imperii spectantes ejus potestati prorsus subducantur. Equidem vulgo monarchia & regnum pro synonymis habentur; vix tamen synonymia convenit recepto usui loquendo, a quo minus abhorret significatus latior, quam vocabulo regni, & restrictior, quam monarchiæ vocabulo tribuimus.

§. 140.

De condominatu. *Condominatus* a nonnullis dicitur, si duo, vel tres habeant imperium indivisum in uno regno commune, veluti si duo, vel tres fratres simul imperent, si Regina suscipit maritum in societatem imperii, ut is una cum ipsa imperet, si Rex alium sibi adsciscit in societatem imperii, qui cum eodem simul imperat, seu imperium indivisum exercet. Duo, vel plures simul in uno regno imperantes dicuntur *Condomini*, vocari etiam poterant *Coreges*. Facile autem patet, *Condominos*, seu *Coreges imperare instar unius, eosque esse dignitate ac potestate pares, quasi in singulis regia potestas tota sola resideat.* Nec minus patet, *condominatui locum esse etiam in aliis formis mixtis Reip. ubi unus quidem imperat, sed quæ regnum non sunt, extraneo cuidam competente aliquo jure in actus imperii.*

Prostant exempla condominatus, seu imperii polyarchici, quod vocat *Puffendorfius*, tam in vetere, quam recentiore historia. Condomini isti cum imperium indivisum commune habeant, sociorum instar sunt. Sicuti autem in communione positiva dominium nonnisi unum existit (§. 131. *part. 3. Jur. nat.*)

nat.); ita quoque in condominatu imperium nonnisi unum est, quod indivisum in duobus vel pluribus seorsim residet tanquam in suo subjecto. Hinc & condominatus socia regna appellantur veteribus, veluti quando *Statius* ait; sociis comes discordia regnis. Ea tamen differentia hic intercedit inter communionem positivam & regna socia, seu condominatum; quod condominus non habeat imperium pro parte, prouti pro parte tantummodo dominus rei indivisæ socius est, sed in solidum. Res enim, quæ dominio subjacet, in partes ita dividi potest, ut in unaqualibet subsistat dominium eodem prorsus modo; sed non ita dividi potest regnum, in quo socii regnant, quippe quod supponitur tanquam in se indivisum in partes scilicet subjectivas, quemadmodum *Grotius* loquitur. Unde diximus, in condominatu imperium indivisum commune esse in uno regno.

§. 141.

Superior in civitate dicitur is, cui competit jus in actiones singulorum: *subditus* autem appellatur is, in cujus actiones alii, vel aliis conjunctim jus competit. Idem adeo est subditus, qui alias quoque subjectus vocatur (§. 201. *part.* 7. *Jur. nat.*), & superior, qui imperans dicitur. *Superior & subditus quinam sit.*

Diversa sunt nomina, quibus eædem personæ in civitate indigitantur: quæ etsi dubio procul eandem personam pro diverso respectu designent, usu tamen loquendi postea introductum est, ut promiscue usurpentur. Idiomate patrio superior appellatur der Obere, subditus der Unterthan.

§. 142.

In Democratia populus universus superior est; singuli autem subditi sunt. Etenim in democratia imperium est penes totum populum (§. 131.), consequenter universis competit jus determinandi actus singulorum, qui ad bonum publi- *Quinam sit superior, quinam sint subditi in Democratia.*

cum promovendum requiruntur (§. 60.). Quamobrem cum in civitate superior sit is, cui competit jus in actiones singulorum (§. 141.); populus universus in democratia superior est. *Quod erat unum.*

Quoniam in democratia populo universo competit jus in actos singulorum, *per demonstrata*, subditus vero est alteri is, in cujus actiones eidem jus quoddam competit (§. 141.); in democratia singuli sunt subditi universorum. *Quod erat alterum.*

Imperium civile resıdet in populo tanquam in universitate, cumque imperans, seu superior sit persona moralis, quæ determinatur per imperium, seu quæ spectatur tanquam subjectum imperii civilis, populus universus in democratia spectari debet tanquam persona moralis distincta ab individuis physicis, qui sunt singuli per consociationem populus conjunctim facti. Quemadmodum itaque singuli qua tales non sunt universi; ita nec subditi in democratia iidem sunt, qui superiores. Neque absurdum est, universos esse superiores, seu potius unam superioris personam gerere, singulos vero eidem subjectos, vel subditos esse.

§. 143.

Quinam in Aristocratia sit superior, quinam subditus.

In Aristocratia superior est universitas optimatum, singuli autem optimates, perinde ac populus reliquus subditi sunt. Etenim in Aristocratia imperium est penes optimates, prouti erat durante statu democratio penes populum universum (§. 135.). Imperium itaque civile residet conjunctim in optimatibus, tanquam in una persona morali, consequenter conjunctim ipsis, non singulis per se jus competit in actus civium. Quamobrem cum superior sit, cui competit jus in actiones singulo-

singulorum (§. 141.); in Aristocratia superior est universitas optimatum. *Quod erat unum.*

Enimvero quoniam in Aristocratia imperium competit optimatibus qua universis, singuli idem non habent, consequenter *per demonstrata* nec singuli sunt reliquo populo superiores. Quoniam vero ipsi perinde ac ceteri membra civitatis sunt, ideo necesse est, ut universis idem jus competat in singulos, quod competit in ceteros cives. Quamobrem cum subditus sit, in cujus actiones aliis jus quoddam competit (§. 141.); optimates in Aristocratia perinde ac populus reliquus subditi sunt. *Quod erat alterum.*

Minime absurdum est, ut in Aristocratia optimates conjunctim sint superiores, singuli autem subditi: superiorem enim facit imperium, hoc autem in optimatibus existit, quatenus universitas sunt, minime autem in singulis per se. Existit nimirum in optimatibus imperium eodem modo, quo existebat in populo, ac ideo de ipsis idem valet, quod de populo annotavimus (*not.* §. 142.).

§. 144.

Quinam sit superior in condominatu.

In condominatu tot sunt superiores, quot condomini, nec unus eorum subditus est alteri, vel ceteris, si plures duobus fuerint. Etenim regia potestas, seu imperium civile in singulis ita residet, ac si unus condominorum saltem imperaret, consequenter ea est singulorum autoritas, quæ foret unius. Enimvero si unus saltem imperaret, foret is superior, minime autem subditus (§. 141.). Quamobrem in condominatu tot sunt superiores, quot condomini, nec unus eorum subditus est alteri, vel ceteris, si plures duobus fuerint.

Patet itaque differentia, quæ intercedit inter Aristocratiam & condominatum. In Aristocratia imperium in optimatibus

existit tanquam in universitate, ut nonnisi omnes conjunctim dici possint superiores, seu imperantes: ast in condominatu imperium existit in singulis, ut unusquisque eorum sit superior, seu imperans;

§. 145.

Libertas civilis populi in quonam consistat.

Libertas civilis populi est independentia quoad actus ad bonum publicum promovendum requisitos a voluntate alterius.

Distinguenda nimirum est libertas naturalis, quæ singulis competit (§. 146. *part. 1. Jur. nat.*), a libertate civili. Illa respicit actiones quasvis humanas; hæc autem nonnisi eas, quæ ad finem civitatis consequendum faciunt. Libertas igitur naturalis latior est libertate civili.

§. 146.

De libertate civili in democratia.

Quoniam libertas civilis populi consistit in independentia quoad actus ad bonum publicum promovendum requisitos a voluntate alterius (§. 145.), in democratia autem imperium penes populum est (§. 131.) consequenter ipse determinat pro lubitu actus ad bonum publicum promovendum requisitos (§. 60.), ac ideo non dependet quoad eos ab ullius alterius voluntate; *in democratia populus libertate civili fruitur & populus liber dicitur non tantummodo respectu exterorum, verum etiam respectu sui ipsius.*

De libertate populi respectu extraneorum egimus supra (§. 55.). Hic vero consideramus populum tanquam liberum respectu sui ipsius. Fluit libertas civilis ex libertate naturali, eademque nititur tanquam basi, cum homines naturalis amantes etiam quoad eos actus, qui ad bonum publicum promovendum in civitate requiruntur, non prorsus inviti dependere voluerint a voluntate alterius, vel aliorum (*not.* §. 132.).

§. 147.

§. 147.

In monarchia & aristocratia populus libertate civili destituitur. Etenim in monarchia imperium plenum, absolutum & summum est penes monarcham (§. 134.), in aristocratia penes optimates (§. 136.). In illa igitut monarcha, in hac optimatum universitas determinat eos actus, qui ad bonum publicum promovendum requiruntur (§. 60. 62.), pro lubitu (§. 66.), nec ab ullius voluntate dependent monarcha & optimates (§. 44.). Quamobrem in monarchia populus unice a voluntate monarchæ, in aristocratia a voluntate optimatum dependet quoad eos actus, qui ad bonum publicum promovendum requiruntur. Quoniam vero libertate civili destituitur populus, si quoad actus ad bonum publicum promovendum requisitos ab alia, quam sua voluntate dependet (§. 145.); in monarchia & aristocratia populus libertate civili destituitur. *De eadem sublata in monarchia & aristocratia.*

Libertas civilis prædicatur de populo universo, non de singulis sigillatim. Quamobrem libertati civili non obstat, quod in civitate singulorum libertas restringatur quoad eas actiones, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur (§. 47.). Quando de libertate civili quæstio est, tum quæritur, utrum populus in determinandis actibus ad exercitium imperii civilis spectantibus, seu iis, quæ ad bonum publicum promovendum faciunt, a sua voluntate dependeat, an ab aliena, quam sequi teneatur. Atque tum omnino apparet, in monarchia & aristocratia quoad ea, quæ ad bonum publicum promovendum faciunt, determinanda nullam esse populo voluntatem, sed eum alienam sequi & in ea acquiescere debere.

§. 148.

Quoniam in monarchia & aristocratia populus libertate civili destituitur (§. 147.); *si populus in monarchiam, vel aristo-* *Quando populus eidem renunciet.*

aristocratiam consentit, consequenter imperium, quale habet, in alium vel alios transfert, libertati suæ civili renunciat (§. 103. *part. 3. Jur. nat.*).

Renunciatio libertatis civilis tacite inest ipsi translationi imperii pleni, absoluti atque summi in alium, vel alios, vt ideo expressa minime sit opus (§. 211. *part. 7. Jur. nat.*).

§. 149.

Quomodo prospiciatur libertati civili populi & libertati naturali singulorum.

In formis Rerump. mixtis libertati civili populi & libertati naturali singulorum prospicitur. In Rep. mixta imperium limitatur, & in partes potentiales dividitur (§. 138.). Quamobrem cum in limitatione imperii ejus exercitium certis legibus adstringatur, & certi actus a consensu vel populi, vel certorum quorundam ex populo suspendantur (§. 66. 74.), in divisione autem in partes potentiales certa jura ad imperium pertinentia imperanti adimantur (§. 63.); in formis Rerump. mixtis populus quoad actus ad exercitium imperii pertinentes, consequenter ad bonum publicum promovendum requisitos (§. 60.), non vult unice dependere a voluntate imperantis, nec vult exercitium imperii extendi ultra eas actiones, quæ ad bonum publicum promovendum faciunt. Enimvero libertati civili populi prospicitur, si is quoad ea, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur, unice a voluntate imperantis pendere nolit (§. 145.), & libertas singulorum naturalis salva manet in civitate, quatenus imperium non extenditur ultra eas actiones, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur (§. 47.). In formis itaque Rerump. mixtis libertati civili populi & libertati naturali singulorum prospicitur.

Formæ Rerump. mixtæ diversæ introducuntur, prouti populus hoc, vel alio modo melius prospici judicat libertati civili

vili suæ, tum etiam libertati naturali singulorum, cui inprimis præjudicatur, si imperans imperium in abusum trahit.

§. 150.

Quandonam forma Reip. apta sit ad finem civitatis consequendum.

Si imperantes norunt, quænam ad bonum publicum promovendum sint necessaria, & constans ipsis ac perpetua voluntas est nil faciendi, nisi quod ad bonum publicum promovendum necessarium judicaverint, omittendi autem omnia, quæ bono publico adversari deprehenderint; omnis Reip. forma apta est ad finem civitatis consequendum. Etenim si imperantes norunt, quænam ad bonum publicum promovendum sint necessaria; fieri omnino nequit, ut per ignorantiam faciant, quæ eidem adversantur, aut omittant, quæ ad idem promovendum fieri debent. Quodsi ipsis fuerit voluntas constans nil faciendi, nisi quod ad bonum publicum promovendum necessarium judicaverint, ex adverso autem omittendi, quicquid bono publico adversari deprehenderint; a proposito exequendi ea, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur, nullo sese modo abduci, nec ad faciendum quicquam, quod eidem adversatur, ullo sese modo adduci patietur, & ubi eadem voluntas perpetua est, in omni casu tales sese præstabunt (§. 1062. *part. 1. Theolog. natur.*). Sive igitur unus imperet, sive plures imperent, aut totus populus, & sive penes unum aut plures imperium fuerit absolutum ac summum, sive limitatum quocunque modo, consequenter qualiscunque tandem fuerit regiminis forma (§. 131. & *seqq.*), ea apta erit ad finem civitatis consequendum, si imperantes norint, quænam ad bonum publicum promovendum sint necessaria, & constans ipsis ac perpetua fuerit voluntas nil quicquam faciendi, nisi quod ad bonum publicum promovendum necessarium judicaverint, omittendi autem omnia, quæ bono publico adversari deprehenderint.

Ut

Ut finis obtineatur, necesse est ut agens norit media ad finem duceutia & ut velit mediis istis uti, nec ab hac voluntate ullo modo se abduci patiatur. Duo igitur hæc requisita si habuerit imperans, sive is unus sit, sive plures sint, qui imperant, sive populus universus imperium sibi retinere maluerit, finem civitatis consequi datur. Pendet nimirum a virtute intellectuali & morali imperantis promotio boni publici, minime autem per se a forma Reip. Hinc etiam experientia docet, salvas fuisse Resp. tum in statu populari, seu democratico, tum in aristocratico, tum in monarchico, nec ullam harum formarum per se esse ineptam ad finem civitatis obtinendum, quemadmodum etiam exempla in contrarium prostant in qualibet Reip. forma. Immo in mixtis quoque Reip. formis salus populi pendet a virtute intellectuali & morali eorum, qui ad exercitium imperii quomodocunque concurrunt.

§. 151.

Quandonam nulla apta sit.

Si imperantes ignorent, quanam ad finem civitatis consequendum necessaria sunt, aut ipis desit voluntas mediis ad eum ducentibus utendi, seu bonum publicum promovendi; in nulla ip. forma finis civitatis obtinetur. Etenim ex demonstratione propositionis præcedentis patet, ut finis civitatis obtineatur requiri in imperante & notitiam mediorum ad eum ducentium, & voluntatem constantem atque perpetuam bonum publicum promovendi. Quodsi ergo vel notitia deficiat, vel voluntas; qualiscunque tandem fuerit forma Reip. finem civitatis minime obtineri dabitur.

Difficile idcirco est determinare formam Reip. in qua ejus salus nihil patiatur detrimenti. Promotio boni publici semper pendet a judicio & voluntate eorum, qui Remp. regunt. Nisi igitur hi iis virtutibus fuerint iustructi, quæ ad rectum & bonum regimen requiruntur, sola Reip. forma rem minime confeceris. Sed de eligenda Reip. forma agere Politici est.

Hic

Hic enim tantummodo de jure agitur, conſequenter ſufficit demonſtraſſe, omnem Rerump. formam ſimplicem & ex ſimplicibus quomodocunque mixtam moraliter poſſibilem eſſe, hoc eſt, talem, in qua finis civitatis obtineri poteſt, modo ſint imperantes, quales eſſe debent.

§. 152.

An forma Reip. variet ſpeciem imperii.

Forma Reip. non variat ſpeciem imperii, ſeu nihil in eadem immutat. Etenim formæ Rerump. in eo differunt, quod imperium exerceatur vel ab vno, vel a pluribus, vel a toto populo (§. 151. & ſqq.), & quando imperium in mixta Rep. limitatur (§. 138.), limitatione exercitium ejus ſaltem certis legibus adſtringitur, aut in nonnullis a conſenſu vel populi totius, vel certorum quorundam ſuſpenditur (§. 74.) Quoniam itaque formæ Rerump. tantummodo conſiſtunt in modo exercendi ſeu adminiſtrandi imperium; per eas in ipſo imperio nihil mutatur, conſequenter forma Reip. ſpeciem imperii minime variat.

Imperium civile unum idemque eſt in qualibet civitate, conſiſtit enim in jure determinandi ea, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur (§. 60.). Quoniam vero non uno modo exerceri poteſt, ideo inde naſcuntur diverſæ Rerump. formæ, quæ determinant modum exercendi imperii civilis. Qualiscunque tandem fuerit forma Reip. tantundem juris competit iis, ad quos imperii adminiſtratio ſpectat ſimul ſumtis, quantum in ſtatu civitatis originario populo univerſo in ſingulos.

§. 153.

Quantum juris ſuperiori in ſubditos compe-

Quoniam forma Reip. non variat ſpeciem imperii, ſeu nihil in eadem immutat (§. 152.), imperium autem civile, quale ſcilicet originarie eſt, extendi nequit ultra eas

tat in quavis Reip. forma. actiones, quæ ad commune civitatis bonum publicum consequendum pertinent (§. 35.), & quoad actiones ceteras de libertate singulorum naturali delibat (§. 47.); *in qualibet Reip. forma non plus juris imperantibus competit in singulos, seu superiori in subditos, quam ad bonum publicum promovendum sufficit, nec in una Reip. forma imperium civile latius patet; quam in altera.*

Falluntur itaque, qui sibi persuadent, in democratia minorem esse potestatem, quam in Monarchia, vel Aristocratia, & minorem in Aristocratia, quam in Monarchia. Etenim jus imperii in qualibet forma reliqua mensuram suam capit ex democratia, in qua conspicitur in populo, quale originarie fit. Finis civitatis semper idem manet, quæcunque forma Reip. eligatur, quod per se patet (§. 4). Ex fine autem metiendum est jus, quod tale ac tantum esse debet, quale ac quantum requiritur, ut fine intento potiri detur. Quodsi fingas aliquod jus imperanti competens, quod in fine civitatis rationem sufficientem minime habet; unde id oriatur, ostendi minime poterit, nec dari poterit ulla ratio, cur illi competere debeat.

§. 154.

Ad quanam facienda in qualibet forma imperans obligetur. Cum in una Reip. forma imperium civile non latius pateat, quam in altera (§. 153.); *in qualibet Reip. forma imperans ea facere tenetur, ad quæ facienda populus obligatus fuisset, siquidem imperium sibi retinuisset, seu in statu populari permansisset.*

In nulla Reip. forma populus aliter pendere vult a voluntate ejus, vel eorum, qui imperium administrant, quam quatenus acquiescere vult in ipsorum judicio de eo, quod ad commune civitatis bonum promovendum requiritur. Ad recte imperandum requiritur judicium verum. Quodsi vero suppponas

ponas, imperantis judicium de eo, quod ad bonum publicum promovendum requiritur, esse verum; idem omnino erit in qualibet Reip. forma, & in qualibet faciet imperans, quæ faceret populus, si ex vero de salute publica statueret, quemadmodum debebat.

§. 155.

De regno patrimoniali & usufructuario.

Regnum patrimoniale dicitur, si imperium fuerit in patrimonio Regis; vocatur autem *usufructuarium*, si imperium saltem fuerit in usufructu Regis. Quoniam imperium in Regem transferri potest vel quoad exercitium, vel quoad substantiam (§. 39.), & si quoad substantiam transfertur, illud in patrimonio habet, si vero quoad exercitium, id non habet nisi in usufructu (§. 40.); *regnum tam patrimoniale, quam usufructuarium possibile est.*

De Monarchia jam ostendimus, quod imperium vel in patrimonio, vel in usufructu habere possit (§. 134.), consequenter patet quoque ex superioribus monarchiam esse vel patrimonialem, vel usufructuariam.

§. 156.

De Aristocratia patrimoniali.

Aristocratia patrimonialis dicitur, si imperium fuerit in patrimonio optimatum: *usufructuaria* vero vocatur, si imperium saltem fuerit in usufructu optimatum. Quoniam optimates imperium habere possunt vel in patrimonio, vel in usufructu (§. 136.); *Aristocratia tam patrimonialis, quam usufructuaria esse potest.*

Aristocratia patrimonialis etsi referenda non sit inter ea, quæ impossibilia sunt, rarior tamen est, ut ejus nomen inauditum pronunciet apud omnes Historicos & juris publici privatique scriptores *Huberus* de I. C. lib. 1. sect. 8. c. 3. ipse ta-

men ibidem ostendit, regimen Frisiæ occidentalis & quarundam vicinarum gentium esse patrimoniale aristocraticum.

§. 157.

Quomodo negotia definienda in statu populari.

Qui in civitatem coëunt, tacite conveniunt, quod parti majori visum fuerit, id habendum esse pro totius populi voluntate, nisi expresse de nonnullis aliter fuerit conventum scilicet, ut nonnisi unanimia concludant, vel certus votorum numerus vincat.

Qui enim in civitatem coëunt, societatem contrahunt (§. 4.) Enimvero qui societatem contrahunt, tacite conveniunt, quod majori parti visum fuerit, id habendum esse pro communi omnium sententia (§. 80. *part.* 7. *Jur. nat.*). Quamobrem qui in civitatem coëunt, tacite conveniunt, quod parti majori visum fuerit, id habendum esse pro populi totius voluntate. *Quod erat unum.*

Quodsi vero expresse de nonnullis aliter conveniunt, scilicet ut nonnisi unanimia concludant, vel certus votorum numerus vincat, cum in casu priori nihil concludi possit, nisi unanimia adsint, in posteriori autem nihil concludatur, quamdiu pro una sententia vel unum votum deficit (§. 107. *part.* 7. *Jur. nat.*); de negotiis istis exceptis pro voluntate totius populi haberi nequit, quod majori parti visum fuerit. *Quod erat alterum.*

Pertinent huc ea omnia, quæ prolixe satis de jure votorum seu suffragiorum demonstravimus (*§.* 62. *& seqq. part.* 7. *Jur. nat.*), ut ideo non opus sit inutili prolixitate ibidem demonstrata ad statum popularem applicare.

§. 158.

Voluntatem monarchæ

Quoniam in statu populari, qui resultat, dum in civitatem coitur (§. 4, 131.), pro totius populi voluntate habetur,

habetur, quod parti majori visum fuerit, nisi expresse de nonnullis aliter fuerit conventum (§. 157.); in Monarchia autem populus omne jus suum transfert in monarcham (§. 133.), in Aristocratia in optimates (§. 135.); *Quod monarchæ videtur in monarchia; quod optimatibus, in aristocratia habetur pro populi totius voluntate.* *& optimatum pro voluntate populi habendam.*

Quando nimirum populus jus suum transfert in monarcham, ipso facto sese obligat, quod ipsius voluntatem habere velit pro voluntate sua. Ac idem intelligitur in Aristocratia quoad optimates. In monarchia itaque & aristocratia populo nulla est voluntas propria circa ea, quæ ad exercitium imperii spectant.

§. 159.

Quoniam in monarchia, quod monarchæ; in aristocratia, quod optimatibus videtur habendum pro totius populi voluntate (§. 158.), voluntas autem dependet a judicio intellectus (§. 892. *Psych. empir.*); *quod in monarchia monarcha, in aristocratia optimates judicant de iis, quæ salus publica exigit, id pro judicio totius populi habendum*, consequenter *totus populus eodem stare tenetur.* *Judicium monarchæ & optimatum esse judicium populi.*

Quando nimirum populus jus suum transfert in monarcham, ipso facto sese obligat, quod judicio ipsius stare velit in iis, quæ salus publica exigit. Atque idem valet de optimatibus in aristocratia. In monarchia itaque & aristocratia populi nullum est judicium de iis, quæ ad salutem publicam promovendum requiruntur.

§. 160.

Monarcha in monarchia, optimates conjunctim in aristocratia populum repræsentant. Etenim monarcha in monarchia, optimates conjunctim in aristocratia jus populi habent, ac tantundem possunt, quantum populus in statu democratico *Quinam populum repræsentent in monarchia*

& aristocratiæ. (§. 133. 135.). Quoniam itaque monarcha & optimates per hoc ipsum jus, quod originarie populi est, in esse suo determinantur, tanquam personæ morales (§. 70. *part. 1. Jur. nat.*); monarcha utique in monarchia, optimates conjunctim in aristocratia populum repræsentant.

Nimirum populus, quatenus imperium habet, persona quædam moralis est, & eidem tribuitur intellectus, quatenus judicium de iis requiritur, quæ salus publica exigit in administrando imperio, voluntas vero, quatenus vult ea fieri debere, quæ ad salutem publicam promovendam facere judicat. Ultra hæc intellectus & voluntas personæ istius moralis non extenditur. Quando imperium transfertur sive in monarcham, sive in optimates, personam hanc moralem induit monarcha in monarchia, collegium, seu universitas optimatum in aristocratia. Et ita populum repræsentat monarcha in monarchia, collegium sive universitas optimatum in aristocratia, & qui antea populi erat intellectus, quæ erat populi voluntas, is intellectus, ea voluntas nunc monarchæ est in monarchia, nunc optimatum universim spectatorum in aristocratia. Absit vero, ut tibi persuadeas, quasi infra dignitatem monarchæ sit repræsentare populum, propterea quod absurdum existimas, ut superior repræsentet subditos (§. 133. 141.). Etenim populum repræsentat, quatenus habet jus, quod originarie populo inhæret, consequenter quatenus populus, quamdiu jus istud sibi retinet, superior est singulis (§. 142.), non quatenus singuli sunt subditi populo universo. Ut idem clarius appareat, duas pone Resp. quarum una est democratia, altera monarchia. Nonne in illa populus, in hac monarcha sunt una eademque persona moralis? Nonne in democratia populi universi eadem est autoritas, quæ monarchæ in monarchia? Nonne ideo monarcha in monarchia superior sit, quia in locum populi succedit, eumque repræsentat, quatenus superior erat, quamdiu status manebat popularis.

§. 161.

§. 161.

In Rep. mixta id pro voluntate totius populi habetur, quod legibus fundamentalibus convenit, aut consensu totius populi, vel certorum quorundam e populo confirmatum fuit. In Rep. enim mixta imperium limitatum competit imperanti (§. 138.), consequenter ejus exercitium in iis, quæ semper eodem modo fieri possunt, certis legibus adstrictum, de quibus autem ex præsenti nonnisi tempore judicium fieri potest, utrum ea sint e re civitatis, nec ne, ea a consensu vel totius populi, vel certorum quorundam e populo suspenduntur (§. 74.). Populus itaque vult, vt illa per leges fundamentales definiantur, ad hæc autem consensus vel totius populi, vel certorum quorundam e populo requiratur. Quamobrem id voluntati populi convenit, quod legibus fundamentalibus convenit, aut ad quod vel populi totius, vel certorum quorundam e populo requisitus fuit consensus. In Rep. mixta igitur id pro voluntate totius populi habendum, quod legibus fundamentalibus convenit, aut consensu totius populi, vel certorum quorundam e populo confirmatum fuit.

Quidnam in Rep. mixta habeatur pro populi voluntate.

Populus voluntatem suam declarat vel per se, ut in democratia (§. 131.), vel per alios, quorum voluntatem pro sua se habere velle se obligavit vel absolute, ut in monarchia (§. 133.), & aristocratia (§. 135.), vel quatenus certis legibus conformis, aut consensu certo munita, ut in Rep. mixta (§. 138.). Tot nimirum modis possibile est, ut quis voluntatem suam declaret. Ceterum ex iis, quæ hactenus demonstravimus, patet, quo sensu admitti possit, quod a nonnullis dicitur, in monarchia & aristocratia populum carere ratione, & eam in monarchia non esse nisi monarchæ, in aristocratia vero optimatibus, rationem monarchæ & optimatum esse loco rationis populo: id quod in Rep. mixta minime obtinet.

§. 162.

§. 162.

Magistratus quisnam sit. *Magistratus* dicitur, cui partes quædam imperii exercendæ committuntur a superiore in civitate. Unde patet, *magistratum partes sibi demandatas imperii non exercere proprio nomine, sed nomine superioris*, consequenter *eum rationem reddere teneri actuum suorum superiori, ac ab eo coërceri posse.*

Aliud omnino est imperare proprio nomine, aliud nomine alterius. Qui enim nomine alterius imperat, is non jus suum exercet, sed jus, quod est alterius, etsi habeat jus exercendi jus alterius. Aliud igitur est transferre in alterum imperium, aliud vero tantummodo jus exercendi imperium, ut scilicet id exerceat dependenter a sua voluntate.

§. 163.

De ministerio magistratus. Quoniam superior in civitate in magistratum tantummodo confert jus certas imperii partes suo nomine exercendi (§. 162.); *in administrando imperio magistratus ministerio utitur imperans, seu superior.*

Per magistratum nimirum facit imperans, quod vi imperii per se facere debebat, sed commode facere non poterat, aut prorsus non poterat. Perinde nimirum est, ac si quis opera aliena utitur in re sua.

§. 164.

An status popularis mutetur exercitio imperii aliis commisso. *Si populus exercitium imperii saltem committit uni, vel pluribus personis conjunctim, sibi autem reservat jus in omnes actus imperantis; status popularis non mutatur.* Etenim si populus exercitium imperii saltem committit uni, vel pluribus personis conjunctim, sibi autem reservat jus in omnes actus imperantis, seu imperium exercentis, eorum ministerio in exercendo imperio saltem utitur populus, & quibus facul-

tas

tas exercendi imperii data, ii tantummodo magistratus sunt, nequaquam vero superiores (§. 162. 141.), immo sunt subditi populi (§. 141.). Quamobrem cum imperium maneat penes populum, etsi is idem per alios exerceat, status autem popularis sit, in quo imperium penes populum est (§. 131.); si populus exercitium imperii saltem committit uni, vel pluribus personis conjunctim, sibi autem reservat jus in omnes actus imperantis, status popularis non mutatur.

Falluntur sane, qui sibi persuadent Reges & Optimates non esse nisi magistratus a populo ad gubernandam Remp. constitutos, siquidem vocabulum magistratus sumatur in significatu determinato, quem eidem tribuimus (§. 162.). Quando autem superior in civitate, veluti Rex in regno, collegium Optimatum in Aristocratia, dicitur Magistratus summus, die höchste Obrigkeit, id fit intuitu officii, quod idem est in casu propositionis præsentis Magistratus a populo constituti & Monarchæ, sive Regis in regno, universitatis seu collegii Optimatum in Aristocratia. Ex identitate autem officii non sequitur identitas juris ad eos actus, in quibus officium consistit. Sed sententia ista jam cadit per ea, quæ superius demonstrata & annotata fuerunt (§. 82.).

§. 165.

Si populo saltem competat jus constituendi quotannis certas personas, qui imperium civile exercent, electa autem imperium summum habeant; forma Reip. non est democratia, sed aristocratia temporaria. Etenim si penes eos, in quos imperium transfertur quoad exercitium ad certum tempus a populo, idem fuerit summum; imperium summum non est penes populum, quod per se patet. Enimvero si imperium summum non fuerit penes totum populum, forma Reip. democratia non est (§. 131.). Ergo si populo saltem competat *De Aristocratia temporaria.*

petat jus constituendi quotannis certas personas, quæ imperium civile exercent, electæ autem imperium summum habeant; forma Reip. democratia non est. *Quod erat unum.*

Quoniam itaque in casu propositionis præsentis imperium summum ad certum tempus est penes eos, quos populus elegit, ut isto tempore imperium exerceant, aristocratia vero est ea Reip. forma, in qua imperium summum est penes certas quasdam personas, non vero penes totum populum (§. 135.), eaque temporaria, si potestas summa iisdem saltem competit ad certum tempus; in casu proportionis præsentis forma Reip. aristocratia temporaria est. *Quod erat erat alterum.*

Jus eligendi certas personas, quibus demandatur exercitium imperii, pertinet ad modum disponendi de ipsa substantia imperii, consequenter ad proprietatem imperii (§. 131. *part. 2. Jur. nat.*). Hæc proprietas semper manet apud populum, si imperium penes eum, vel eos, qui idem exercent, saltem fuerit quoad exercitium. Dispositio autem illa non afficit modum exercendi imperium, a quo summitas imperii dependet, quippe quæ populo imperium transferenti nullum relinquit jus in actus ad exercitium imperii pertinentes (§. 44). Modus itaque transferendi imperium probe distinguendus est a modo exercendi imperium.

§. 166.

Territorium quid sit.

Territorium dicitur locus, in quo alicui imperium civile competit.

Ita territorium civitatis est regio, quam populus inhabitat & in qua originarie ipsi competit imperium civile. Quando nimirum populus terræ quandam partem occupans in societatem civilem coit, non modo fundos dominio suo subjicit,

verum

verum etiam imperium in istis occupat, ut, qui in eo commorantur, vel consensu ipsius bona quædam possident, juri populi subjecti sint. Possunt vero a populo vel eo, aut iis, qui jus populi habent, etiam constitui territoria magistratuum, quatenus definiuntur certa loca, in quibus imperii exercitium ipsis demandatum.

§. 167.

Quoniam populo, aut ei, vel iis, qui jus habent populi, in territorio imperium civile competit (§. 166.), *qui consensu populi in territorio commorantur, aut bona quædam possident, etiamsi membra alterius civitatis sint, in casu priori quoad personam suam, in posteriori quoad bona juri populi, aut ejus, vel eorum, qui jus populi habent, subjecti sunt, ipsi autem peregrini sunt* (§. 7.). *De iis, qui in territorio alieno commorantur, vel bona possident.*

Pendet a voluntate populi, utrum peregrinis permittere velit, nec ne, ut in territorio suo commorentur, vel bona possideant. Ita olim Sinenses non permittebant, ut quis peregrinus in territorium ipsorum accederet, poena capitali in eum constituta, qui in id ingredi auderet. Multo minus itaque permittendum est, ut in territorio nostro bona possideant. Pendet quoque a voluntate populi, utrum iis, qui bona possident, consensu suo jus civitatis dare velit, nec ne. Prostant hodie exempla, ubi jus civitatis denegatur peregrinis, etiamsi ipsis permittatur, ut bona possideant in alieno territorio.

§. 168.

A voluntate populi unice dependet, utrum imperium exerceri saltem debeat per patresfamilias, an ad exercitium ejus etiam admitti debeant foeminæ, impuberes aliique, qui rebus suis præesse non possunt, & peregrini, qui bona intra territorium civitatis possident. *Quanam persona in democratia sint exercidendi*

tii imperii capaces. *ſident.* Etenim imperium civile eſt originarie res populi propria (§. 34.), & in democratia propria manet (§. 131.). Quamobrem de ejusdem exercitio disponere poteſt, prouti ſibi commodum & ſaluti publicæ convenire videtur (§. 86.). Quamobrem a voluntate ipſius dependet, utrum imperium exerceri ſaltem debeat a patribusfamilias, an ad ejus exercitium quoque admitti debeant foeminæ, impuberes aliæque perſonæ, quæ rebus ſuis præeſſe non poſſunt, vel etiam peregrini, qui bona intra territorium civitatis poſſident.

Populus univerſus omnino complectitur perſonas omnes, quæ imperio eidem civili ſubſunt (§. 5.), conſequenter non ſolum patresfamilias, verum etiam foeminas, minores, infantes & perſonas quascunque alias. Immo quoniam etiam peregrini, qui intra territorium civitatis bona poſſident, quoad bona iſta imperio civili ſubjecti ſunt (§. 167.); abſurdum non eſt, ut qua poſſeſſores horum bonorum ad populum referantur, licet poſſeſſio iſta non obſtet, quo minus maneant membra civitatis alterius, conſequenter peregrini ſint (§. 7.). Abſurdum igitur non eſt, ut imperium exerceatur conſenſu omnium eorum, qui ad populum pertinent, vel certo quodam reſpectu ad eundem referri poſſunt. Quodſi enim qui fuerint, qui per ſe conſenſum ſuum declarare nequeunt, eundem ſicuti in privatis negotiis per alios declarare poſſunt. Et ſane ubi fæx infimæ plebis, ubi foeminæ, & perſonæ aliæ ab exercitio imperii excluduntur; conſenſum ſuum per ceteros declarare intelliguntur. Ita ubi ſaltem patresfamilias imperium exercent, eorum conſenſus habetur pro conſenſu omnium, qui in familia eorum, ſeu domo ſunt. Mariti conſenſum ſuum declarant ſuo & uxorum nomine, patres ſuo & liberorum nomine, heri ſuo & famulorum ſuorum nomine. Quando nimirum convenitur, ut imperium ſaltem exerceri debeat a patribusfamilias; vi hujus pacti jus ſingulorum, qui ſunt in eadem domo, coaleſcit in unum, quod in patresfamilias reſi-

det

det tanquam in ſubjecto, ita ut hujus voluntas habeatur pro communi omnium voluntate, & perſonæ ceteræ renunciaſſe intelliguntur juri ſuo conſenſum ſuum per ſe declarandi, ita ut deficiente patrefamilias ab exercitio imperii non minus excludantur, quam eo vivente. Ceterum cum ſaluti publicæ convenienter omnia ordinanda ſint in Rep. (§. 86.); ſi ad eam promovendam conducat certarum perſonarum excluſio, quin ea recte fiat dubitandum non eſt, ut ideo eædem in excluſionem conſentire debeant (§. 28.), & non rogatæ conſentire præſumantur.

§. 169.

Negotium publicum dicitur negotium, quod ad res totius civitatis ſpectat. *Negotii publici definitio.*

Opponitur *negotio privato*, quod ſpectat ad res ſingulorum. Denominatio fit convenienter diſtinctioni inter publicum & privatum (§. 23.).

§. 170.

Quoniam negotia publica ad res totius civitatis ſpectant (§. 170.), negotia autem ſint complexus omnium actionum ad aliquid obtinendum, vel efficiendum requiſitarum (§. 68. *part.* 7. *Jur. nat.*), & ad civitatem non referuntur niſi actiones, quæ ad bonum publicum, ſeu commune totius civitatis requiruntur (§. 35.); *negotia publica ea ſunt, quæ ad bonum publicum promovendum faciunt.* *Negotia publica de quonam agant.*

Ita e. gr. deliberatio, utrum bellum ſit ſuſcipiendum, an ab eo abſtinendum, negotium publicum eſt, quia ratio decidendi deſumenda ab eo, quod civitati expedit, præſuppoſita nempe quæſtione, an bellum, ſi ſuſciperetur, foret juſtum, nec ne.

§. 171.

Eorum cura ad quosnam pertineat in democratia.

Quia negotia publica ad bonum publicum promovendum faciunt (§. 171.), in democratia autem imperium est penes populum (§. 131.), consequenter populus determinare tenetur ea, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur (§. 60.); *in democratia cura negotiorum publicorum pertinet ad populum universum*, consequenter *negotia publica agi nequeunt nisi a populo universo, sive per se, sive per alios, quibus eadem agenda committit.*

Exercitium imperii absolvitur negotiis publicis. Unde ad ea pertinent, quæcunque finis civitatis fieri jubet. Quamobrem cum in democratia imperium pertineat ad populum universum, quod partim per se, partim per alios exercet, quibus exercitium suo nomine committit; omnia quoque negotia publica ad populum universum pertinent, agenda sive per se, sive per alios, quibus id committere visum fuerit. Quæ enim populus per alios facit, id per se fecisse putatur.

§. 172.

Idem ulterius expenditur.

Quia negotiorum publicorum cura ad populum universum spectat (§. 171.), a populi autem voluntate unice pendet, num exercitium imperii omnibus commune esse debeat, an vero quibusdam exclusis ad certam tantummodo populi partem pertinere (§. 168.); *cura negotiorum publicorum in democratia illorum est, ad quosnam exercitium imperii communi populi consensu restrictum.*

Status popularis non desinit esse talis, etiamsi non omnes promiscue ad exercitium imperii admittantur. Ac ideo quoque in democratia necesse non est, ut cura negotiorum publicorum pertineat ad omnes. Sane cum civitates primitus enatæ fuerint societate inter plures domus contracta (§. 4.), pa-

tres-

tresfamilias autem imperium domesticum habuerint, prouti etiam nunc apud plerasque gentes habent, aut earum moribus saltem habere debent, fit ita, quod naturaliter patrifamilias & matrifamilias conjunctim competat (§. 1155. *part.* 7. *Jur. nat.*); dubitari minime potest, quod ab initio in democratia imperium civile saltem fuerit penes patresfamilias, ac per consequens ceteræ personæ omnes ab ejusdem exercitio fuerint exclusæ. Quoniam vero hoc unice venit a pacto, quo civitates constituntur; nulla necessitas exigit, ut ne populus, si ita visum fuerit, aliter conveniat, nec quomodo convenerit, id juris sit.

§. 173.

Quanam requirantur si populus negotia publica per se agere debeat.

Si populus negotia publica per se agere debet, necesse est, ut in certo loco conveniat & singuli suam de eo, quod fieri debet, voluntatem declarent. Etenim cum in democratia pro voluntate populi habendum sit, quod parti majori visum fuerit, immo nonnulla negotia exitum habere nequeant, nisi vota unanimia adsint, aut certus adsit votorum numerus, de quo ut vincat conventum fuerit (§. 157.); si quod negotium publicum populus per se agere debet, necesse est ut singuli suam de eo sententiam declarent, consequenter ut eam declarare possint, in certo loco conveniant.

§. 174.

De comitiis.

Conventus negotiorum publicorum agendorum causa celebrati dicuntur *Comitia*. Quamobrem cum populus, si negotia publica per se agere velit, in certo loco illorum agendorum causa convenire debeat (§. 173.); *populus universus negotia publica per se nonnisi in comitiis agere potest.*

Patet hinc necessitas comitiorum in democratia. In democratia nihil fieri debet nisi populi universi consensu, quem obtineri

obtineri non posse per se patet, nisi populus aliquo in loco conveniat, consequenter nisi comitia celebrentur.

§. 175.

Cur populus omnia negotia per se agere non possit.

Quoniam populus negotia publica per se agere nequit nisi in comitiis (§. 174.), & per consequens necesse est ut certo in loco illorum causa conveniat (§. *cit.*), impossibile vero est, ut quotidie conveniat; *in democratia populus omnia negotia publica per se agere nequit*, consequenter *necesse est, ut ea, quæ quotidiana sunt, aut sæpius occurrunt, vel etiam moram non patiuntur*, ut scilicet populus convocari & de iis statuere possit, *aliis agenda committat, ac* ideo *certos magistratus constituat* (§. 162.).

Comitia forent perpetua, si negotia publica omnia per se agere vellet populus. Quam vero sit absurdum populum universum semper in comitiis commorari debere, nemo non statim videt.

§. 176.

Quænam in comitiis definienda.

De quibus nonnisi ex præsenti tempore in casu emergente statuendum, ea populus in comitiis definienda sibi reservare debet, modo patiantur moram. Etenim in democratia imperium est penes populum universum (§. 131.), consequenter ab eo determinandum, quænam boni publici promovendi causa fieri debeant (§. 60.). Quodsi ergo quædam occurrunt, de quibus nonnisi ex præsenti tempore statuendum, cum de iis in antecessum nihil constitui possit, necesse utique est, ut populus conveniat & facta deliberatione concludat, quid sit faciendum. Quamobrem cum hac de causa comitia sint celebranda (§. 174.); populus in comitiis definienda sibi reservare debet ea, de quibus nonnisi ex præsenti tempore in casu emergente statuendum. *Quod erat unum.*

Quo-

Quoniam vero populus convocandus, si comitia celebranda, ac ideo multi ex locis remotioribus in eum locum accedere tenentur, ubi celebrantur; multum omnino temporis spatium requiritur, si quid in comitiis decidendum, seu negotium quoddam in iisdem agendum. Quamobrem si negotium aliquod moram non ferat, quamvis tale sit, ut de eo statui non possit nisi ex præsenti tempore, id tamen a populo in comitiis decidi nequit, consequenter nec talium decisionem populus sibi reservare potest, sed eam magistratui committere tenetur. *Quod erat alterum.*

Ita de bello suscipiendo in casu aliquo emergente statui nequit, nisi ex præsenti tempore. Quamobrem hæc deliberatio & decisio fieri debet in comitiis, siquidem status perfecte popularis esse debeat.

§. 177.

De tempore comitiorum. *A voluntate populi unice dependet, utrum comitia statuto tempore semper sint habenda, an vero saltem in casu emergente, quo de re quadam ex præsenti tempore statuendum.* Pertinet enim hoc ad exercitium imperii, seu regimen (§. 218. *part.* 7. *Jur. nat.* & §. 60. *h.*). Quamobrem cum in democratia populus se regat ipsum (§. 131.) & de exercitio imperii, tanquam rei sibi propriæ (§. 54.), pro arbitrio disponere possit; a voluntate utique populi unice dependet, utrum comitia statuto tempore semper sint habenda, an vero saltem in casu emergente, quo de re quadam ex præsenti tempore statuendum.

§. 178.

De jure convocandi populum. *Si comitia saltem habenda, quando casus quidam emergit, in quo de re quadam ex præsenti tempore statuendum; necesse est, ut jus convocandi populum alicui conferatur & casus determinentur,*

quantum fieri poteſt, in quibus comitia habenda. Etenim ſi comitia non habeantur ſtatuto tempore, populus ignorat, quandonam convenire debeat. Quamobrem ſi in caſu quodam emergente convenire debet, neceſſe eſt ut ſit, qui eum convocet. Quoniam vero in democratia omnina fieri debent populi voluntate; nemo quoque ſibi arrogare poteſt jus convocandi populum, niſi populus id eidem contulerit. Quare ſi comitia ſaltem habenda, quando caſus quidam emergit, in quo de re quadam ex præſenti tempore ſtatuendum; neceſſe omnino eſt, ut alicui jus convocandi populum conferatur. *Quod erat unum.*

Enimvero cum in democratia ſummitas imperii ſemper maneat penes populum, (§. 131.), populo quoque competit jus in actus ejus, cui jus convocandi populum collatum (§. 44.), & per conſequens is jus ſibi collotum exercere debet non pro lubitu ſuo, ſed ad nutum populi. Quamobrem neceſſe eſt, ut populus ſpecialius determinet caſus, quantum quidem fieri poteſt, quorum cauſa comitia habenda. *Quod erat alterum.*

In Rep. omnia ordine fieri debent, & per conſequens nec in democratia per turbam omnia agi a populo. Quamobrem nec unicuilibet liberum eſſe poteſt populum convocare, quando ſibi viſum fuerit; ſed neceſſe omnino eſt, ut cura hæc cuidam committatur. Ne vero hic in convocando populo ſit negligens, quando e re civitatis fuerit comitia haberi; utique neceſſe eſt, ut caſus ſpecialius definiantur, in quibus populum convocare debet, veluti ſi circumſtantiæ præſentes ſuadeant, legem quandam ferri, aut olim latam abrogari, vel in nonnullis mutari, ſi de foederibus pangendis, aut pace ineunda deliberandum. Haec caſuum ſpeciaiis determinatio hunc quoque habet uſum, ne populus præter neceſſitatem convocetur, cum

cum comitia universi populi pluribus difficultatibus obnoxia sint, ut ea præter necessitatem non sint multiplicanda. Uberior autem istiusmodi rerum discussio ad Politicam pertinet.

§. 179.

De jure singulorum quoad convocationem populi.

Si quis e populo necessarium judicet, ut comitia habeantur; ei, in quem jus convocandi populum collatum, causas exponere debet, cur populum convocari necessarium judicet. Etenim si jus convocandi populum in aliquem fuit collatum a populo; nemo quoque alius idem sibi arrogare, consequenter populum pro suo lubitu convocare potest. Quoniam tamen quilibet bonum publicum promovere debet pro virili (§. 24.); si quis e re civitatis existimet, ut de re quadam statuatur a populo, ipsi omnino integrum est sua desideria palam facere, consequenter ei, cui jus convocandi populum competit, causas exponere, cur populum convocari necessarium judicet, & quoniam *per demonstrata* ipse eundem convocare nequit, illi causas exponere debet.

Hoc modo minime turbatur ordo, qui voluntate populi introductus, & quem sequi quivis e populo tenetur (§. 142.). Cumque judicium de necessitate comitiorum sit ejus, penes quem jus est convocandi populum; eo ipso quoque præcavetur, ne populus præter necessitatem convocetur. Quamvis enim expediat populum statuere de eo, cujus causa eundem convocandum esse judicat monitor; non tamen propterea necesse est, ut hac sola de causa comitia habeantur, cum ea esse possit, quæ fert moram, tuto differenda, donec aliæ causæ plures & magis prægnantes comitia urgeant.

§. 180.

De jure compellendi ad & cogendi

Siquis in convocando populo fuerit negligentior, vel prorsus nolit convocare, etiamsi sint causæ manifestæ, quæ comitia exigunt;

Q 2

eum, qui jus convocandi populum habet, ad eum convocandum.

ad populum convocandum compelli, immo cogi potest. Etenim cum in democratia summitas imperii sit penes populum (§. 131.); eidem quoque competit jus in actus ejus, qui jus convocandi populum habet (§. 44.). Quodsi ergo idem in convocando populo fuerit negligentior, immo monitus eundem convocare nolit; populo utique competit jus ipsum compellendi, immo cogendi, ut convocet.

Jus a populo in democratia concessum exerceri nequit pro lubitu, sed juxta voluntatem populi exercendum, sive is eandem constante quadam lege declaraverit, sive in casu quodam emergente eandem exercenti indicaverit. Jus hoc nullum foret, nisi conjunctum esset cum jure compellendi, seu cogendi eum, qui jus quoddam sibi concessum habet, ad idem, quando opus est, exercendum.

§. 181.

Quomodo compellatur.

Quoniam in convocando populo negligens, vel monitus eum convocare detrectans ad illum convocandum compelli, immo cogi potest (§. 180.), ad evitandum vero turbas requiritur, ut omnia in democratia certo ordine fiant; *populus jus monendi eos, quibus jus illum convocandi, concessum est, ut convocent, si negligentes fuerint, & ubi noluerint convocare, etiamsi adsint causæ manifestæ comitiorum, jus convocandi populum alicui conferre debet, qui vero negligentes aut refractarios sese præbuerunt, in comitiis populo rationem negligentiæ & repugnantiæ reddere tenentur, & ab eo coërceri possunt* (§. 131. 44.).

Sunt qui putant, in casu præsenti populum extra ordinem convenire debere. Equidem dubium non est, quin id facere possit, non tamen e re civitatis videtur. Cum convenire nequeat, nisi convocetur, necesse est ut quis jus convocandi sibi arroget, cui num omnes parere velint minime certum est. Unde

Unde facile oriuntur factiones & seditiones, quas esse noxias Reip. nemo diffitetur. Quoniam itaque in Rep. salus publica, quo etiam pertinet tranquillitas, suprema lex est (§. 86.), & per consequens eidem convenienter omnia ordinanda sunt; conventus istiusmodi extraordinarii, qui dicuntur, non facile sunt permittendi.

§. 182.

Jus comitiorum habere dicitur, qui votum in comitiis habet, consequenter ad comitia accedere potest. Quamobrem cum populus convenire possit, ut certæ personæ ab exercitio imperii excludantur, & per consequens idem nonnisi ad certas pertineat, veluti ad solos patresfamilias (§. 168.); *illi jus comitiorum habent, per quos exercitium imperii a populo in democratia restrictum,* consequenter *ceteri, si in comitiis comparere velint, non admittendi.* Unde porro consequitur, *iis, quibus jus convocandi populum competit, etiam committendum esse judicium de jure comitiorum, quibusnam competat, vel, si ita visum fuerit, etiam aliis.* *De jure comitiorum.*

E. gr. Si fœminæ exclusæ sint a comitiis, ad ea admittendæ non sunt, ubi venerint. Quodsi autem habuerint, quod ipsarum causa proponendum sit in comitiis, id deferre possunt ad eos, quibus jus proponendi in iisdem competit. Nulla vero hæc ratio foret, cur comitiis interesse vellent, & ad deliberationes adhiberi. Similiter si fæx infima plebis ab exercitio imperii exclusa, nec qui sunt ex ea, iis patet ad comitia accessus. Et eadem de his notanda sunt, quæ de fœminis modo monuimus.

§. 183.

Si qui jus comitiorum habet, ad ea non vocatur; injuria eidem fit. Qui enim jus comitiorum habet, ei votum in comitiis competit (§. 182.), consequenter ejus votum in deli- *De eo, qui ad comitia non vocatur.*

 bera-

berationibus, ut concludi possit (§. 74. *part. 7. Jur. nat.*), requirendum: quod ubi non fit, consequenter si is, qui jus comitiorum habet, ad ea non vocatur, jus ejus perfectum violatur (§. 239. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum violatio juris perfecti alterius injuria sit (§. 859. *part. 1. Jur. nat.*); si qui jus comitiorum habet, ad ea non vocatur, injuria eidem fit.

Justam igitur conquerendi causam habet, qui non vocatur, & de injuria ipsi facta tenetur is, qui jus convocandi habet. Naturaliter nec culpa excusat, licet absit dolus. In præsenti autem casu standum est jure naturali, quamdiu populus in leges positivas non consentit, quæ inter culpam atque dolum in hoc casu distinguunt.

§. 184.

Quo effectu quidam non vocentur. *Si in comitiis, ad quæ quis convocatus non fuit, qui jus comitiorum habet, quidpiam fuerit conclusum, ad quod unanimia requiruntur; is conclusum dissensu suo irritum reddere potest. Idem intelligitur, si plures non vocati dissensu suo majora efficiant.* Qui enim jus comitiorum habet, ei votum in comitiis competit (§. 182.), consequenter si ad concludendum unanimia requiruntur, sine eo nihil concludi potest (§. 107. *part. 7. Jur. nat.*). Quodsi ergo is, qui ad comitia vocatus non fuit, dissentit; conclusum erit nullum, consequenter ad comitia non vocatus conclusum in iisdem irritum facere potest. *Quod erat unum.*

Quoniam qui jus comitiorum habent, iis votum in comitiis competit (§. 182.), nemini autem jus suum invito auferri potest (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*); in numerandis votis, ut majora concludant (§. 79. *part. 7. Jur. nat.*), attendenda quoque sunt vota illorum, qui ad comitia non vocati, cum vocari

vocari debuissent. Quodsi ergo contingat, eos dissensu suo efficere majora; quod in comitiis conclusum irritum erit, & ipsorum sententia prævalebit. *Quod erat alterum.*

Qui itaque ad comitia vocati non sunt, recte contradicunt ei, quod conclusum fuit, & contendunt, ut votorum suorum quoque habeatur ratio. Unde patet, qua circumspectione uti debeat, qui jus convocandi habet, ne qui prætereantur, qui jus comitiorum habent.

§. 185.

A conventione populi dependet, utrum qui vocatus non compareat, vel comparere nequit, votum suum alii committere, aut per literas edere possit, an vero jus suffragii ad solos præsentes pertinere debeat. *De voto absentium.* Jus suffragii pertinet ad exercitium imperii, utpote comprehensum sub jure comitiorum (§. 182.). Quamobrem cum imperium, quod in democratia penes populum est (§. 131.), sit res populi propria (§. 34.), consequenter de iis omnibus, quæ ad exercitium imperii spectant, populus pro lubitu disponere possit (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*); de modo quoque suffragandi statuere potest, quod sibi visum fuerit. Quodsi ergo velit, ut in comitiis nemo nisi præsens per se votum ferre possit, absentis votum erit nullum: si vero velit, ut absens quoque votum suum alteri præsenti mandare, aut per literas populo congregato significare possit, votum quoque absentis in numerando attendi debet. Patet itaque a conventione populi dependere, utrum qui vocatus non comparet, vel comparere nequit, votum suum alii committere, aut per literas edere possit, an vero jus suffragii ad solos præsentes pertinere debeat.

Sunt equidem qui in comitiis democraticis nonnisi præsentium vota admittenda esse contendunt; non tamen eæ sunt, quas

quas afferunt, rationes, ut sententiæ ipsorum necessario subscribere teneamur. Ajunt enim jus suffragii non esse in patrimonio suffragantium, consequenter neminem jus sibi competens posse dare alii. Enimvero si absens committit præsenti, ut votum suum significet populo congregato; is jus suffragandi, seu votandi, quod habet, non transfert in alterum, multo minus id facit, si votum suum per literas indicat. Et quando additur, publicam utilitatem postulare, ut quilibet ipse per se negotio intersit; id quidem in omni casu verum non est, nec quod utilius, statim jus facit, a quo minime recedendum. Sane in democratia juris est, quicquid de exercitio imperii & modo idem exercendi visum fuerit populo, consequenter semper standum est iis, de quibus populus convenit.

§. 186.

Quando populus per deputatos conveniat in comitiis.

Si numerus populi maior fuerit, quam ut singuli in comitiis convenire possint; distribuendus is est in certos ordines & hi in coetus quosdam minores, qui certas personas eligant ipsorum nomine ad comitia mittendas. Etenim si populi tanta fuerit multitudo, ut singuli simul in eodem loco convenire non possint; impossibile omnino est, ut singuli per se votum edant, etsi jus comitiorum, consequenter votum in comitiis edendi (§. 182.), vi democratici status conveniat singulis (§. 191.). Necesse igitur est, ut votum suum edant per alios. Quamobrem ut hoc ordine ac citra ullam confusionem fieri possit; populus utique distribuendus est in certos ordines & hi quasi subdividendi in coetus minores, ut singuli eligant certas personas, per quas votum suum in comitiis edere velint. Hæ cum repræsentent coetus suos, a quibus electæ sunt, & qui singuli jus suum in eas quoad casum præsentem transtulerunt, aut, si mavis, exercitium juris sui iis commiserunt; si ad comitia mittuntur, perinde est ac si populus universus conveni-

conveniret. Patet itaque, si numerus populi major fuerit, quam ut singuli in comitiis convenire possint, populum dividendum esse in certos ordines & hos subdividendos in coetus minores, qui certas personas eligant ipsorum nomine ad comitia mittendas.

Status popularis non desinit esse talis, etiam integra populi multitudo non intersit comitiis. Sufficit, ut, quod concluditur, pro voluntate populi universi haberi possit, quatenus singulorum adest consensus, qualem in casu propositionis præsentis adesse, nemo non videt. Ponamus enim coetum certum, vel plurium hominum convenire, quod idem ipsis sit placiturum, quod ei, quem eligunt, videbitur; votum ejus omnino habendum est pro votis unaniminibus omnium eorum, qui sunt in coetu eligente. In quod igitur is consentit, aut vi legis fundamentalis, quæ votorum pluralitatem tuetur, consentire debet; in idem quoque consentire intelliguntur, quotquot in coetu eligente sunt. Hoc modo facile apparet, quomodo consensu universi populi fiant conclusa in comitiis, etiamsi in iisdem non præsens sit nisi certus deputatorum numerus. Parum refert, quibus nominibus appellentur illi coetus, in quos populus distinguitur, ac subdistinguitur, & quibus nominibus compellandi veniant illi, quos eligunt tanquam voluntatis suæ interpretes in comitiis. Nomina enim non ubivis eadem sunt, ubi res ipsa usu recepta est. Hic autem de re, non de nomine solliciti sumus.

§. 187.

In comitiis jus proponendi, vota colligendi & numerandi, atque per ea concludendi certa cuidam personæ a populo conferri debet vel concluso quodam generali, vel electione a præsentibus facta quoad comitia præsentia. Per se patet, necesse esse ut quidam sit, qui in comitiis ea proponit, de quibus deliberandum, vota colligit, numerat ac juxta ea concludit. Enimvero in

De directore comitiorum.

democratia omnia determinari debent a populo, quæ quomodocunque ad exercitium imperii pertinent (§. 131.). Quamobrem etiam a voluntate ejusdem dependet, quinam in comitiis proponere debeat deliberanda, vota colligere & numerare, conclusumque facere. Quoniam vero populus voluntatem suam declarare potest concluso quodam generali, quod est instar legis fundamentalis & in omnibus comitiis attendendum, vel in præsentibus comitiis eligendo certam quandam personam; ideo jus proponendi, vota colligendi & numerandi, atque ex iis concludendi certæ cuidam personæ conferre debet, aut concluso quodam generali, aut electione a præsentibus quoad comitia præsentia facienda.

Directore utique opus est in comitiis, ut citra confusionem justo ordine fiant, quæ agenda sunt. Quoniam vero director constitui potest perpetuus, sive quatenus hoc munus alteri cuidam proprium efficitur, vel in comitiis eligi aut ad dies vitæ, aut ad præsentia saltem comitia, libertati populi convenit, ut faciat, quod pro datis circumstantiis sibi melius videtur, & in eo sequatur suum judicium: id quod in omni casu obtinet, ubi aliquid non uno modo fieri potest.

§. 188.

Senatus definitio.

Senatus dicitur coetus certarum personarum, cui regimen publicum quoad ea, quæ quotidianæ administrationis sunt, vel quæ moram non ferunt, & executio illorum, quæ a superiore decreta sunt, committitur, & qui ad consilium de rebus publicis superiori subministrandum adsciscitur. Personæ singulæ, seu membra senatus *senatores* vocantur. Patet itaque *senatum esse superiorem quendam magistratum* (§. 162.), etsi magistratus senatui vulgo contradistinguantur, ita ut id nominis tribuatur personis in sensu restrictiori, quibus functiones inferiores ad regimen civitatis necessariæ atque ad certum

tum nonnisi civium numerum, seu loca certa restrictæ committuntur.

Quamvis nomen senatus pervulgatum sit, definitio tamen non adeo facilis est. Senatus instar personarum moralium est subjectum certorum jurium ad exercitium imperii civilis pertinentium, consequenter per ea in esse suo determinatur. Hæc autem jura a superiore in civitate in eum conferuntur pro lubitu, cujus voluntas cum libera sit, non eadem prorsus omni senatui conveniunt: neque enim senatus plus juris habere potest, quam superior in eum conferre voluit. Accedit, quod apud nos vocabulum senatus usurpetur de collegiis, quæ ex usu loquendi apud Romanos recepto minime eodem insigniri possunt. Equidem *Huberus* de I. C. lib. 3. sect. 1. c. 4. §. 2. consilii saltem de publicis rebus superiori subministrandi causa senatum adscitum in definitione sumit; ipse tamen §. 5. mox fatetur, fieri & posse, & solere plerumque, ut auctoritas & potestas quarundam rerum minoris momenti & quæ moram ferre nequeunt, illi tribuatur, cujus rei pro forma cujusque Reip. variet usus. Enimvero cum consiliarii a senatoribus distingui soleant; necesse omnino est, ut præter consilium aliud adhuc jus ipsis tribuatur, quod cum his commune non habent. Existimamus vero, si ad senatum Romanum respiciamus, qualis fuit in statu populari, nostram definitionem eidem satis convenire, nec eandem abhorrere a significatu hodienum in statibus popularibus receptum. Quicquid sit, in Jure Naturæ definitio senatus arbitraria est, cum in eodem de formis Rerump. agatur, quatenus possibiles sunt, & quid huic, vel isti conveniat vi notionis suæ; non vero quæstio sit de eo, quomodo Rerump. formæ a diversis gentibus fuerint constitutæ, quarum facta juxta naturæ legem examinanda. Neque enim ex factis hominum jus illud immutabile derivandum, sed hæc juxta istud dijudicanda. Quamobrem in determinando significatu vocabulorum, quibus usi sunt homines, vel hodienum utuntur, tanto major regnat libertas,

 quan-

quando longius a determinato quodam & fixo significatu absunt.

§. 189.

De auctoritate & potestate senatui conferenda in democratia.

Quoniam in democratia populus negotia publica per se agere non potest nisi in comitiis (§. 174.), senatui autem committere debet, quæ per se agere nequit (§. 188.); *tanto plus auctoritatis & potestatis in democratia conferri debet in senatum, quando rarius populus convenire*, consequenter *quando rariora comitia esse debent* (§. 174.).

Comitia plurimum difficultatis habent, ut ideo studere consultum sit, ne præter necessitatem sint frequentiora. Atque ea ratio est, cur in democratia pleraque regiminis publici comitiorum raritas ad senatum deducat, cui ea de causa jus perfectum in negotiis publicis admodum late patens concessum, ita ut status popularis Aristocratiæ quodammodo assimiletur, aut is ad mixtum ex democratia & aristocratia propius accedere videatur. Interest tamen id discriminis, ut in democratia semper salvum maneat jus populi in actus senatus, ac is rationem eorum populo reddere teneatur, siquidem huic in comitiis visum fuerit.

§. 190.

De necessitate senatus in democratia.

In democratia senatus necessario constituendus est. Etenim in democratia populus universus negotia publica per se nonnisi in comitiis agere potest (§. 174.) ac ideo impossibile est, ut omnia per se agat, sed quæ quotidiana sunt, vel etiam moram non ferunt, aliis expedienda committi debent (§. 175.). Quamobrem si qua sunt, quæ nonnisi populi consensu decerni poterant, cum tamen quotidie occurrant, vel moram minime ferant, ac per consequens a populo ipso per se decidi nequeant; ideo necesse est, ut ea expedienda virorum

virorum prudentum coetui committantur. Cumque his status Reip. maxime perspectus sit, ut quid e re civitatis sit rectius judicare queant aliis; iis simul committendum, ut consilium de iis populo in comitiis subministrent. Quoniam itaque coetus istiusmodi personarum, quibus ea committuntur, senatus est (§. 188.); in democratia senatus necessario constituendus.

Nullibi major est necessitas senatus constituendi, quam in democratia. In hac enim populus universus superior est (§. 142.), ac ideo quæ in aliis Rerump. formis superior ipse per se facit, nec magistratibus committit (§. 162.), ea populus per se facere deberet in democratia. Quoniam vero populus negotia publica agere nequit nisi in comitiis, quæ quotidiana esse nequeunt, sed rariora sunt & esse debent; necesse omnino est, ut, quæ populus per se expedire nequit, ea per senatum expediat. Quamobrem non sola executio eorum, quæ populus decrevit, ei committenda, sed potestas quoque sufficiens concedenda, ut, quod populus per se extra comitia facere nequit, faciat. Et ad officium ejus pertinet vigilantia, ut ad populum tempestive deferatur & ejus decisioni committatur, si salus publica quædam decerni exigit. Senatus Romanus, qualis fuit in statu populari, quæ hic dicuntur, ea abunde illustrat. Nec desunt exempla alia hodienum in civitatibus liberis. Cavendum tamen est, ne quæ ad abusum pertinent huc trahantur. Ceterum per ea, quæ modo diximus, abunde quoque perspicitur differentia inter senatum & alios magistratus, etsi ea major sit in democratia, quam in aliis Rerump. formis, & in ipsa democratia major, ubi rariora sunt comitia, quam ubi frequentius celebrantur (§. 189.).

§. 191.

In democratia jus convocandi populum, seu comitia indicandi committendum est senatui & jus proponendi ea, de quibus in comitiis *De jure senatui quoad*

comitia conferendo. *comitiis decernendum, aut saltem suppeditandi eadem illi, cui directio comitiorum commissa.* Etenim cum senatui regimen publicum commissum quoad ea, quæ quotidianæ administrationis sunt, vel moram minime ferunt, & alias a superiore peraguntur (§. 188.); status Reip. omnium optime eidem perspectus est, ut rectius aliis judicare possit de iis, quæ salus publica pro præsenti tempore exigit. Et quoniam præterea senatus de rebus publicis consilium superiori subministrare debet (§. *cit.*), in democratia vero populus universus superior est (§. 142.); si de quibusdam rebus publicis populus statuere debet, senatus rem ad populum deferre & sententiam ejus rogare debet. Quare cum in democratia necesse sit, ut jus convocandi populum alicui conferatur (§. 178.); in ea hoc jus senatui committendum. *Quod erat unum.*

Quoniam vero senatus vel ipse ea, de quibus populus sententiam suam dicere debet in comitiis, proponere potest, vel ea suppeditare illi, cui directio in comitiis commissa (§. 187.), a populi autem voluntate in democratia unice dependet, quomodo de iis, quæ ad exercitium imperii quomodocunque spectant, statuere velit (§. 131.); ideo senatui vel conferendum jus proponendi ea, de quibus in comitiis decernendum, vel saltem suppeditandi eadem illi, cui directio comitiorum commissa. *Quod erat alterum.*

Equidem videri poterat, quod senatus populum convocans indicare possit ea, de quibus in comitiis deliberandum, immo hoc non modo utile, verum prorsus necessarium judicari poterat, si populus in comitiis non comparet nisi per deputatos (§. 186.); non tamen hoc semper fieri consultum est, immo ne fiat necesse est. Contingere nimirum potest, ut de arcanis nonnullis deliberandum sit, quæ ne in publicum emanent, salus publica, suprema in omni Rep. lex (§. 86.), prohibet.

bet. In iis autem, quæ non uno modo fieri possunt, regnat populi libertas & voluntas ejus facit jus, quemadmodum jam antea observavimus (*not.* §. 187.).

§. 192.

In democratia populus sollicite prævavere debet, ne senatus, aut quis alius, cui pars quædam imperii exercenda commissa, summam potestatem injussu ejus usurpet, seu eam sibi vindicet. Etenim in democratia populus summitatem imperii sibi retinere & se per seipsum regere (§. 131.), consequenter ab aliorum voluntate dependere non vult. Quoniam tamen necesse est, ut senatum constituat (§. 190.), consequenter aliis regimen publicum quoad ea, quæ quotidianæ administrationis sunt, vel moram non ferunt, (§. 188.), immo etiam aliis partem quandam imperii exercendam committat (§. 175.), facile autem fieri potest, ut senatus paulatim summitatem imperii in se derivet; vel etiam alius, cui pars quædam imperii exercenda commissa, id faciat; ideo vigilandum populo est, ne quid horum fiat, & senatus vel alius jus sibi a populo concessum latius extendat. Sollicite igitur is prævavere debet, ne senatus, aut quis alius, cui pars quædam imperii exercenda commissa, summam potestatem injussu suo usurpet, seu eam sibi vindicet.

De prævacatione summæ potestatis in democratia.

Conservatio status mere popularis difficillima est: neque adeo facile prævavetur, ne in aristocratiam, aut monarchiam, minimum in mixtam quandam Reip. formam successive degeneret. Qui ad diversas Rerump. formas, quæ vel olim fuerunt, vel hodienum sunt, eorundemque, quas subierunt, mutationes animum advertere voluerit, fidem oculatam habebit. Quodsi ergo status popularis conservari debet, & magna circumspectione opus est in ordinanda Rep. & non minore vigilantia, ne quis jus majus usurpet, quam ipsi concessum.

§. 193.

§. 193.

De magistratibus legum fundamentalium & libertatis custodibus.

Quoniam *in democratia* populus follicite præcavere debet, ne senatus, aut quis alius, cui pars quædam imperii exercenda commissa, summam potestatem injussu ejus usurpet, seu eam sibi vindicet (§. 192.); ideo *constituendi sunt magistratus, quibus ea sollicitudo committitur,* consequenter *qui leges fundamentales* & independentiam populi ab aliorum voluntate, adeoque *libertatem* (§. 45.) *custodiunt.*

Exemplum istiusmodi magistratuum habemus in Tribunis plebis Romanorum, quamvis nec hi impedire potuerint, quo minus senatus partem imperii summi potiorem sibi vindicaret, manifesto indicio, conservationem status popularis rem esse longe difficillimam, quemadmodum modo annotavimus (*not.* §. 192.).

§. 194.

Norma eorum, quæ in democratia constituenda.

Similiter quia *in democratia* populus sollicite præcavere debet, ne senatus, aut quis alius, cui pars quædam imperii exercenda commissa, summam potestatem injussu ejus sibi vindicet (§. 192.) consequenter ne quoad actus ad bonum publicum promovendum requisitos fiat dependens a voluntate alterius, vel aliorum, neque ideo libertati ejus officiatur (§. 145.); *omnia ita ordinanda sunt, ne facile libertati populi offici possit*, ac ideo *si qua non uno modo fieri possunt, id eligendum, quod liberati populi conservandæ magis conducit.*

Libertatis amor ratio est, cur populus aliquis democratiam aliis Reip. formis præfert. Quoniam itaque hæc forma Reip. eligitur tanquam medium libertate fruendi; in eligendis iis, quæ in democratia constituenda, ratio alia esse non debet, quam quod hoc pacto libertati melius consulatur, quam alio. Quem-

Quemadmooum salus publica suprema lex est, sicuti in omni Rep. (§. 86.), ita etiam in democratia, si finem spectes; ita libertas suprema lex dici potest in democratia, quatenus media respicis, quibus finis iste obtinendus. Salutem enim suam, quæ a salute publica in civitate pendet, populus committere non vult alieno arbitrio, sed suo circa eam stare judicio.

§. 195.

In democratia singuli renunciant libertati suæ circa ea, in quæ pars major consentit. Etenim in democratia tacite convenitur, quod parti maiori visum fuerit, id habendum esse pro totius populi voluntate, nisi expresse de nonnullis aliter conveniatur, ut scilicet nonnisi unanimia concludant, (§. 157.). Quamobrem perinde est, ac si unusquisque declaret, se circa ea, quæ majori parti videbuntur, non stare velle judicio suo, sed dependere ab illorum voluntate, qui in parte majore sunt. Enimvero libertati suæ renunciat, qui hoc facit, (§. 153. *part. 1.* & §. 103. *part. 3. Jur. nat.*). In democratia igitur singuli renunciant libertati suæ circa ea, in quæ pars major consentit.

Quatenus libertati naturali renuncietur in democratia.

Sine hac renunciatione democratia subsistere nequit: impossibile enim est, ut de rebus publicis idem semper videatur singulis, consequenter plerumque de iisdem nihil decerni posset. Atque hinc patet, jus partis maioris in democratia in minorem manasse ex renunciatione singulorum. Neque hoc durum videri potest, quasi conditio singulorum non esset eadem, quæ tamen esse debebat: quem enim quoad præsens negotium contingit esse in parte minori, is quoad aliud erit in majore.

§. 196.

Quoniam in democratia singuli renunciant libertati suæ

De non renitendo parti majori.

suæ circa ea, in quæ pars major consentit (§. 195.), qui vero juri suo renunciat, ei, cui renunciat, se obligat, quod jure suo adversus ipsum uti nolit (§. 104. *part. 3. Jur. nat.*). *in democratia pars minor contradicere nequit ei, quod per majora fuit conclusum, sed se submittere debet sententiæ partis majoris.*

Hinc olim apud Romanos in Campo Martio, referente *Dionysio Halicarnassensi*, observatum, ut, cum pars major centuriarum, in quas populus erat divisus, consentiret, centuriæ reliquæ ne quidem rogarentur: etsi hoc minus naturale fuerit (§. 118. *part. 7. Jur. nat.*). Conferenda hic sunt, quæ alibi jam demonstravimus (§. 114. *part. 7. Jur. nat.*).

§. 197.

De renitente parte minore.

Si pars minor renitatur ei, quod per majora fuit conclusum; parti majori injuriam facit eamque lædit. Etenim pars minor contradicere nequit ei, quod per majora fuit conclusum, sed se submittere debet sententiæ partis majoris (§. 196.). Quoniam itaque jus, quod huic obligationi respondet, perfectum est (§. 908. *part. 1. Jur. nat.*); si pars minor renitatur ei, quod per majora fuit conclusum, id fit contra jus perfectum partis majoris. Quamobrem cum alteri injuriam faciat (§. 859. *part. 1. Jur. nat.*), eumque lædat, qui quid facit contra jus perfectum ipsius (§. 920. *part. 1. Jur. nat.*); pars major renitens ei, quod per majora fuit conclusum, parti majori injuriam facit, eamque lædit.

Pars minor excipere nequit, sententiam suam esse meliorem: quando enim vota inter se contendunt, meliora concludere nequeunt (§. 76. *part. 7. Jur. nat.*). Neque etiam qui in parte minore est excipere potest, quod per vota partis majoris conclusum sibi nocuum fore: nemo enim civium bonum privatum promovere debet cum neglectu publici, vel in præjudicium publici (§. 25.). Quid vero publice expediat, de eo valet

valet judicium partis majoris, nisi statuendum sit de eo, ad quod vi pacti unanimia requiruntur (§. 157.), quo in casu voto unius irritum efficitur, quod ceteris omnibus placet.

§. 198.

De voto decisivo in comitiis.

In democratia votum decisivum conferri alicui potest, vel in perpetuum, vel in præsentibus comitiis. Etenim in societate conveniri potest, ut socius unus habeat votum decisivum, vel in perpetuum, vel ad certum tempus (§. 105. *part.* 7. *Jur. nat.*). Quamobrem cum omnis civitas sit societas (§. 4.), & in democratia, in qua populus seipsum regit (§. 131.), consequenter per vota seu suffragia determinanda sunt ea, quæ ad bonum publicum promovendum faciunt (§. 40. 60.); populus in democratia votum decisivum alicui conferre potest vel in perpetuum, vel in præsentibus comitiis.

Voto decisivo negotium ad exitum perducitur (§. 102. *part.* 7 *Jur. nat.*), quod ob votorum paritatem exitum habere non poterat (§. 81. *part.* 7. *Jur. nat.*). Quamobrem ne nihil in comitiis agatur; in democratia voti decisivi maxima elucet utilitas. Quoniam vero a voluntate populi dependent omnia, quæ constituenda sunt, & in iis, quæ non uno modo fieri possunt, merum regnat populi arbitrium, cum se superiorem non habeat (§. 142.); ideo votum decisivuum vel uni, aut pluribus in perpetuum, vel saltem in præsentibus comitiis conferri potest, prouti nimirum populo placuerit, ut libertati suæ magis sit prospectum (§. 194.).

§. 199.

Cuinam votum decisivum competere debeat.

Quoniam in democratia votum decisivum conferri alicui potest vel in perpetuum, vel in præsentibus comitiis (§. 198.), in comitiis autem jus proponendi, vota colligendi & numerandi atque per ea concludendi certæ cuidam per-

personæ a populo conferri debet, vel concluso quodam generali, vel electione a præsentibus in comitiis facta quoad comitia præsentia (§. 187.); *conveniens* omnino *est, ut votum decisivum conferatur ei, quibus jus vota colligendi, numerandi atque per ea concludendi competit, quamvis nil obstet, quo minus etiam alii conferatur, si ita visum fuerit populo*, consequenter *votum decisivum conferri potest senatui* (§. 191.), *vel ei, cui directio comitiorum committitur.*

Rationes, quæ in medium afferri possunt, ut votum decisivum vel senatui, vel alii cuicunque committatur in comitiis, suadentes sunt, consequenter magis ad prudentiam civilem, seu Politicam spectant, quam ad Jus naturæ, præsertim in istiusmodi negotiis, in quibus jus externum tantummodo attenditur. Perfecta enim Resp. in qua omnia ordinantur juxta jus naturæ perfectivum, inter ea referenda, quæ optanda forent, non tamen in tanta hominum imperfectione sperari possunt. Quamvis in democratia omnia ita ordinanda sint, ne facile libertati populi officiatur, ac ideo, si qua non uno modo fieri possint, id eligendum, quod libertati populi conservandæ magis conducit (§. 194.), ac in omni Rep. salus publica suprema lex esse debeat (§. 86.); vi tamen ipsius libertatis, qua populus fruitur in democratia (§. 146.), eidem permittendum est, ut de eo, quod libertati suæ tuendæ ac saluti publicæ promovendæ convenit, suo stet judicio (§. 156. *part. 1. Jur. nat.*). Quodsi per imprudentiam, aut alia quavis culpa vel libertati suæ minus consulat, vel saluti publicæ obicem ponat, sibi imputet, quod non rectius de iis statuerit, quæ ad exercitium imperii in statu populari spectant. Omnia confundentur, si a jure externo, quod a voluntate populi ortum trahit, ad normam juris perfectivi singula reducere volueris. Valet etiam hic illud pervulgatum, in rebus humanis nil dari, quod omnimode perfectum sit.

§. 200.

§. 200.

De jure magistratus, qui custodes legum & libertatis populi sunt, in acta senatorum & magistratuum ceterorum.

Magistratibus, qui leges fundamentales & libertatem populi custodire debent, competit jus examinandi acta senatus & aliorum magistratuum, & ea deferendi ad populum, quæ correctione, vel animadversione indigent. Etenim magistratus, qui leges fundamentales & libertatem populi custodire debent, sollicite præcavere debent, ne senatus, aut quis alius, cui pars quædam imperii exercenda commissa, summam potestatem, injussu populi usurpet (§. 194.), consequenter ne plus juris sibi arroget, quam a populo sibi fuit concessum, ne id aliter exerceat, quam secundum populi voluntatem. Quoniam igitur officio huic suo satisfacere nequeunt, nisi in acta senatus & magistratuum aliorum inquirant, eaque examinent; ipsis omnino competit jus acta senatus & aliorum magistratuum examinandi. *Quod erat unum.*

Enimvero quoniam summitas imperii penes populum est in democratia (§. 131.), consequenter ipsi competit jus in actus Senatus & magistratuum quorumcunque aliorum (§. 44.), hique rationem actuum suorum populo reddere tenentur & ab eo coërceri possunt (§. 162.); idemque valet de senatu, tanquam magistratu superiore (§. 188.); magistratus legum fundamentalium & libertatis custodes, ea ad populum deferre tenentur, quæ correctione, vel animadversione indigent. Ipsis itaque competit jus ea ad populum deferendi, quæ a Senatoribus atque aliis magistratibus acta sunt & correctione, vel animadversione indigent. *Quod erat alterum.*

Non est quod existimes, magistratibus legum ac libertatis custodibus conferendum esse jus infirmandi acta senatus & magistratuum ceterorum, eosque coërcendi. Tanta enim aucto-

ritas repugnaret principio generali de omnibus in democratia ita ordinandis, ne facile libertati populi offici possit (§. 194.). Immo repugnat statui populari, ut præter ullam necessitatem summitatis imperii participes fiant alii, quæ, quantum fieri potest, tota penes populum manere debet in democratia. Et revera qui libertatis custodes esse debebant, eidem adversari poterant, si tanta auctoritate instruerentur. Sufficit itaque esse monitores in iis, quæ senatus atque magistratus per se emendare potest, ne malum longius serpat, antequam in comitiis populus de iisdem statuere possit. Quæ populus per se agere potest in comitiis, ea aliis committere non debet, cum in democratia seipsum regere velit (§. 131.).

§. 201.

De pluralitate votorum cum nonnullorum injuria conjuncta.

In democratia standum est sententia partis majoris, etiamsi in hac malitia adversus aliquos appareat. Ponamus enim non standum esse sententia partis majoris, si in ea malitia quædam adversus aliquos appareat. Necesse igitur erit, ut vota non numerentur, sed ponderentur (§. 71. 72. *part.* 7. *Jur. nat.*. Sed quando concludendum, vota ponderari nequeunt (§. 77. *part.* 7. *Jur. nat.*), consequenter qui consensit, ut majora concludant, is tacite quoque consentit, standum esse sententia partis majoris, etiamsi in parte majore malitia adversus aliquos appareat. In democratia igitur, ubi per pluralitatem votorum concludendum (§. 157.), standum erit sententia partis majoris, etiamsi in hac malitia adversus aliquos appareat.

Dudum observatum est, sine magnis injuriarum exemplis Remp. non posse haberi. Ferendæ autem eædem sunt, quod utilitate publica rependantur. Quodsi enim eædem ferri minime deberent, cum pars major recedere nollet a sententia sua obtentu juris sibi competentis, quod violari nefas sit (§. 197.), atque

atque malitia non sit aptus modus ad distinguendum partes inter se diffidentes, quæ superiorem non agnoscunt; sententiæ majoris partis nec in hoc casu reniti posset sine turbatione quietis publicæ. Quamobrem cum nemo civium bonum privatum promovere debeat in præjudicium publici (§. 25.), ad quod etiam spectat tranquillitas Reip. ac quies publica; injuriæ istiusmodi singulorum quorundam ferendæ sunt, ne Resp. in discrimen adducatur. Quomodo vero eædem rependantur publica utilitate contra singulos; alibi distinctius explicabitur. Non est quod excipias, non competere parti majori jus faciendi injurias iis, qui in parte minore sunt. Ultro enim hoc conceditur, non tamen inde recte infertur, propter injurias privatas vi agendum esse adversus partem majorem, cum in contrarium tacite consenserint, qui in civitatem coivere, prouti ex modo dictis intelligitur. Istiusmodi injuriæ referendæ sunt inter ea, quæ fortunæ adversæ tribuenda, ac ideo ferenda, quia mutari non possunt, & quæ multo frequentiores forent eædemque graviores, siquidem in statu naturali viveremus. Quicquid agas, nunquam id obtinebis, ut omnes injurias e Rep. elimines. Abunde itaque sufficit, si his non obstantibus status civilis adhuc præferendus sit naturali.

§. 202.

Casus excepius, quo sententia partis majoris non standum minori.

Si pars major in id conspiret, ut vel omnes qui in parte minore sunt, vel magnam eorum partem pro lubitu vita & bonis exuat; id parti minori ferendum non est. Etenim quando in civitatem coitur, singuli se obligant universis, quod commune bonum promovere velint, & universi sese obligant singulis, quod sufficientiæ vitæ ipsorum, tranquillitati & securitati prospicere velint (§. 28.). Quodsi ergo pars major in id conspiret, ut vel omnes, qui in parte minore sunt, vel magnam eorum partem pro lubitu vita & bonis exuat; pars major non satisfacit obligationi suæ. Quamobrem cum pars altera paciscentium ad id præstandum non teneatur,

quod,

quod debet, si altera præstare nolit, quod debet (§. 827. *part. 3. Jur. nat.*); si pars major in id conspiret, ut vel omnes, qui in parte minore sunt, vel magnam eorum partem pro lubitu vita & bonis exuat, nec pars minor amplius stare tenetur sententia partis majoris, quemadmodum vi pacti, quo civitas constituta, obligabatur (§. 196.), consequenter id parti minori ferendum non est.

Casus propositionis præsentis vix dabilis: quod tamen tacite sit exceptus, quando in jus partis majoris consentitur, nulla dubitandi ratio est. Quodsi enim ponamus, quando in civitatem coire volebant homines, singulos fuisse interrogatos, num etiam sententiæ partis majoris sese submittere velint, si ea id studio agat, ut vel omnes, qui in parte minore sunt, vel magnam eorundem partem vita & bonis exuat; nemo profecto in hoc consensurus fuisset, cum id e diametro repugnet fini, cujus causa in societatem coitur (§. 4.). Qui alteri se subjicit, libertati naturali renunciat quoad eas actiones, in quas imperanti jus concedit (§. 211. *part. 7. Jur. nat.*). Jus itaque partis majoris, quod idem est cum jure rectoris civitatis in democratia (§. 131. 157.), metiendum est ex pacto originario, quo parti majori jus quoddam in minorem concessum: quale autem sit hoc jus ex fine societatis æstimandum, cujus quippe consequendi causa parti majori in minorem jus aliquod concessum.

§. 203.

De jure partis majoris in minorem in executione conclusi.

Parti majori in democratia competit jus cogendi eos, qui in parte minori sunt, ut se submittant sententiæ suæ, & refractarios puniendi. Etenim pars minor obligatur se submittere sententiæ partis majoris, in iis scilicet, ad quæ non unanimia requiruntur (§. 196. 157.). Quamobrem cum hæc obligatio foret nulla, nisi eidem in parte majore responderet

ret jus cogendi eos, qui in parte minori sunt, ut se submittant sententiæ suæ, quod per se patet; parti majori in democratia utique competit jus cogendi eos, qui in parte minore sunt, ut se sententiæ suæ submittant. *Quod erat unum.*

Enimvero si pars minor renitatur ei, quod per majora fuit conclusum, partem majorem lædit (§. 197.). Quamobrem cum cuilibet natura competat jus puniendi eum, qui ipsum læsit (§. 1061. *part. I. Jur. nat.*); parti quoque majori competit jus puniendi refractarios, qui in parte minore sunt, propterea quod concluso partis majoris renituntur. *Quod erat alterum.*

Rationes quæ de jure puniendi in genere adduximus (§. 1057. & *seqq. part. 1. Jur. nat.*), locum quoque habent in jure puniendi refractarios, qui in parte minore sunt, parti majori in democratia competente. Et operæ pretium est, ut illas in hoc casu particulari expendas, ne durum videatur, quod tale non est. Sine jure cogendi eos, qui in parte minori sunt, ut concluso partis majoris sese submittant, & jure puniendi eos, qui refractarios sese præbent, democratia subsistere nequit. Per se autem patet, hoc jus extendendum non esse ad casum exceptum, de quo modo diximus (§. 202.), sed vix dabilem.

§. 204.

De jure partis minoris contra majorem in casu deficientis unanimis consensus.

Si ex conventione populi ad concludendum requirantur vota unanimia & pars major per pluralitatem votorum conclusum faciat; partem minorem lædit & huic competit jus executioni conclusi renitendi. Etenim si ex conventione populi ad concludendum requirantur unanimia; nihil concludi potest, quamdiu unanimia non adsunt (§. 107. *part. 7. Jur. nat.*). Quodsi ergo pars major per pluralitatem votorum conclu-

dat; perinde est ac si votis reliquorum nullum tribuat valorem, consequenter cum ea ejusdem sint valoris cum votis illorum, qui in parte majore sunt (§. 78. *part. 7. Jur. nat.*), contra jus partis minoris perfectum, quod scilicet ex pacto acquisivit, conclusum fit (§. 908. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum alterum lædat, qui quid facit quod est contra jus ipsius (§. 920. *part. 1. Jur. nat.*); si ex conventione populi ad concludendum requirantur vota unanimia & pars major per majora concludat, partem minorem lædit. *Quod erat unum.*

Enimvero unicuilibet competit jus perfectum non patiendi, ut alius ipsum lædat (§. 913. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum pars major lædat minorem, si per majora concludat, quando ad concludendum unanimia requiruntur, per *demonstrata;* parti minori competit jus perfectum non patiendi, ut conclusum executioni mandetur, consequenter jus executioni renitendi.

Parti minori non minus competit jus jus suum tuendi, quam parti majori. Prudentiæ vero est, num & quomodo jus suum illa tueri debeat ac velit (§. 257. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum ad prudenter agendum naturaliter obligemur (§. 258. *part. 1. Jur. nat.*); haud raro præstat de jure suo cedere idemque protestando conservare, quam parti majori se opponendo majori periculo se exponere & aleam sequi.

§. 205.

Dignitas civilis quid sit. *Dignitas civilis* est præcellentia cujusdam supra alios in Republica. Quoniam personæ omnes, quatenus sunt membra Reip. personæ morales sunt, quod per se patet, consequenter a se invicem differre nequeunt, nisi per certa jura ipsis competentia (§. 70. *part. 1. Jur. nat.*), consequenter

ter in Rep. nemo præcellere potest, nisi juribus, quibus promiscue omnes non utuntur: *dignitas civilis nascitur ex certis juribus, quæ uni præ aliis conceduntur.*

De dignitatibus civilibus agemus suo loco, quando scilicet de Rep. constituenda agetur.

§. 206.

Majestas quid sit. Dignitas ejus, penes quem summum iperium est indivisum, *Majestas* vocatur.

In hoc significatu sumitur vocabulum majestatis apud veteres, quamvis subinde significatu vago translatum fuerit etiam ad alios, qui partem imperii civilis exercebant participes quodammodo summitatis ejus. Ita *Livius* lib. 22. c. 3. majestatem Senatus, *Paulus* l. 9. ff. de Jurisd. majestatem prætoris dicit. Malumus vero significatum retinere strictiorem, qui apud *Ciceronem* occurrit populo majestatem, senatui auctoritatem tribuentem, ne a significatu recentiori, quo hodie utuntur Theologi, JCti & Polici, nimium recedat: istis enim majestas synonymon est imperii summi, seu summæ potestatis Reip. Patebit autem in sequentibus, ex definitione majestatis, quam hic damus, melius omnia demonstrari posse, quam si pro summo imperio accipiatur, ac per consequens pro jure, non vero pro dignitate, quæ a jure dependet. Accedit, quod nostris quoque moribus majestas titulus honoris sit, quo utique dignitas ejus significatur, cui is tribuitur.

§. 207.

Jura majestatica quænam sint. *Jura majestatica* appellantur jura, quæ ad summum imperium pertinent, ejusque exercitium.

Quænam illa sint, rectius patebit, ubi de Rep. constituenda & gubernanda egerimus. Quamobrem & nunc missam facimus divisionem jurium majestaticorum in majora & minora.

 Facile

Facile autem patet jura majeſtatica inde appellari, quod conveniant ei, qui majeſtate in Rep. effulget.

§. 208.

Cujusnam ſit majeſtas in democratia.

In democratia majeſtas populi qua talis eſt. Etenim in democratia imperium ſummum indiviſum penes populum eſt, quatenus populus eſt, hoc eſt, populus univerſus perſonam quandam moralem repræſentat, in qua tanquam in uno ſubjecto ſummum imperium indiviſum reſidet (§. 131. *h.* & §. 70. *part. I. Jur. nat.*). Quamobrem cum majeſtas ſit dignitas, quæ ob ſummum imperium, quod indiviſum poſſidetur, habenti competit (§. 206.); majeſtas in democratia populi qua talis eſt.

Probe conſiderandus eſt modus, quo ſummum imperium ineſt populo, ut pateat, quo reſpectu eidem competat majeſtas, ſeu ea dignitas, qua effulget, propterea quod ſummitatem imperii prorſus indiviſam habet. Singuli, qui conſociatione efficiuntur populus (§. 5.), non habent imperium ſummum indiviſum pro parte commune, ſed omnes ſimul ſumti idem poſſident atque exercent inſtar unius perſonæ. Quamobrem nec ſinguli eam dignitatem, quæ majeſtatis nomine venit, inter ſe communicant, ita ut ſinguli ejus aliquid participent. Quin potius ſicuti univerſus populus ſuperior eſt, ſinguli autem ſubditi ſunt (§. 142.); ita quoque populus nonniſi univerſus majeſtatem habet, ſinguli autem nihil majeſtatis habent. Quemadmodum nimirum repugnat habere imperium ſummum & eſſe ſubjectum habenti; ita quoque repugnat habere majeſtatem & eſſe ſubditum. Atque ideo in democratia nemo eſt, cui majeſtatis aliquid in ſingulari tribui poſſit.

§. 209.

De numero optimatum

Numerus optimatum in ariſtocratia a voluntate populi dependet.

pendet. Etenim aristocratia constituitur, si populus imperium, quod sibi retinere poterat, in plures transfert, quale originarie in ipso est (§. 135. 37.). Quamobrem cum de eodem tanquam re sibi propria (§. 34.), prouti sibi commodum & saluti publicæ convenire videtur (§. 86.), pro arbitrio suo disponere possit; a voluntate quoque ipsius dependet, in quot imperium, quale in se est, transferre velit, consequenter numerus optimatum in aristocratia a voluntate populi dependet. *in aristocratia.*

Quando in civitatem coitur, populi est eligere eam, quam vult, Reip. formam & in ea pro lubitu definire, quæ certo quodam modo determinanda sunt. Quicquid adeo populo placuerit, id juris erit.

§. 210.

A voluntate populi unice dependet, num in introducenda aristocratia ex omnibus populi ordinibus, etiam ex infima plebe, an saltem ex eminentiore ejus parte optimates constituere; num eorum regimen annuum, vel temporarium, an perpetuum esse; num successuros eligere, an certam successionis legem statuere; num jus optimatum ad certas familias, num ad possessionem prædiorum, vel aliam personarum conditionem restringere velit. Ostenditur eodem prorsus modo, quo propositionem præcedentem demonstravimus. *Unde oriantur diversæ species aristocratiæ.*

Non uno modo imperium summum a populo in plures transferri potest. Quamobrem cum in iis, quæ non uno modo fieri possunt, voluntas populi faciat jus (*not.* §. 191.); id valebit, quod populo circa translationem imperii in plures visum fuerit. Cum plures aristocratiæ species sint possibiles, ex iis populus pro lubitu eam eligere potest, in qua salutem suam minus periclitari existimaverit.

§. 211.

Quid sit aristocratia annua & temporaria & num possibilis.

Aristocratia annua, vel temporaria dicitur, quando regimen optimatum annuum est, vel ad certum quodcunque tempus restrictum. Quoniam imperium temporarium, quod ad certum tempus alicui confertur (§. 69.), absolutum & summum esse potest (§. 70.), in aristocratia autem imperium summum & absolutum est penes optimates (§. 136.); *aristocratia temporaria*, & per consequens *annua possibilis est.*

In Jure naturæ species aristocratiæ determinandæ sunt ex diversitate modi, quo imperium summum penes plures esse potest (§. 135. *b.* & §. 712. *Log.*). Tot igitur sunt species aristocratiæ, quot modis imperium summum penes plures esse potest. Parum vero refert, utrum prostent speciei alicujus exempla, nec ne.

§. 212.

An aristocratia precaria sit possibilis.

Aristocratia precaria esse nequit. Quodsi enim aristocratia precaria esse deberet, cum in illa imperium sit penes plures (§. 135.), in plures conferendum esset imperium a populo sub hac clausula, quamdiu voluerimus (§. 1125. *part. 5. Jur. nat.*), consequenter precarium (§. 69.). Enimvero imperium precarium absolutum quidem esse potest, ast summum esse nequit (§. 72.). Quamobrem cum optimates in Aristocratia imperium non modo absolutum, verum etiam summum habeant (§. 136.) consequenter forma Reip. aristocratia non est, ubi summitas imperii remanet apud populum; aristocratia precaria esse nequit.

Forma Reip. quæ speciem aristocratiæ precariæ mentiri poterat, nonnisi species quædam democratiæ est, & qui optimates videntur, nonnisi senatus sunt a populo precario constitutus (§. 188.). Quamdiu nimirum populo competit jus Rectoris civitatis acta infir-

infirmandi, quale omnino in quævis acta competit, si imperium precarium fuerit translatum (§. 69.), democratia minime mutatur (§. 131.).

§. 213.

Aristocratia perpetua est, si optimatibus competit imperium summum ad dies vitæ singulorum, aliis in locum decedentium quacunque lege succedentium. *Quid sit aristocratia perpetua.*

Coetus nimirum optimatum semper subsistit, si in locum decedentium certa quadam lege continuo succedant alii. Cumque coetus iste persona moralis sit, quæ per imperium absolutum ac summum determinatur (§. 70. *part. 1. Jur. nat.* & §. 136. *h.*); nunquam interit, sed civitas semper regitur ab optimatibus.

§. 214.

Aristocratia electiva est, quando populus eligit in locum decedentium successuros, vel jus eligendi in alios transtulit, veluti in ipsos optimates, aut, si mavis, quando quis jus optimatis consequitur electione. *Quid sit aristocratia electiva.* *Quando itaque populus eligit optimates, loca deficientia suppleturos, comitia celebranda sunt* (§. 174.); *his vero opus non est, si ipsi optimates habeant jus loca deficientia supplendi, vel hoc jus aliis quibusdam a populo fuerit concessum.*

Hinc facile patet ratio, cur jus eligendi optimates vel ipsis optimatibus, vel aliis quibusdam committatur.

§. 215.

Electio optimatum vel arbitrio optimatum relicta esse potest, vel certa lege fundamentali restringi, prouti visum fuerit populo statum aristocraticum eligenti. Ostenditur eodem modo, quo *De modo eligendi optimates.*

quo supra ostendimus, a voluntate populi dependere determinationem numeri optimatum (§. 209.).

Modus electionis pertinet ad translationem imperii, quæ a populi voluntate unice dependet & de qua pro lubitu ideo disponere potest (§. 36.). Cumque universus populus sit superior, singuli vero sint subditi (§. 142.); nec absurdum est, ut populus sibimet ipsi certam legem præscribat, quam in eligendis optimatibus sequatur.

§. 216.

De electione juxta legem fundamentalem a populo facta.

Si electio optimatum ad certam legem fundamentalem fuerit restricta, jus vero eligendi fuerit apud populum; unanimi populi consensu lex ista tolli, vel etiam in casu præsenti suspendi potest, nisi fiat contra jus ex lege ista quibusdam quæsito. Etenim cum populus universus non habeat se superiorem (§. 142.); leges, quas constituit, pro lubitu etiam tollere potest, consequenter multo magis eandem tollere potest in casu præsenti, seu suspendere. Quoniam tamen nemini jus suum quæsitum auferri potest (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*); nec populus jus quæsitum ex lege fundamentali electionis alicui auferre potest, consequenter lex ista tolli, aut suspendi nequit, nisi quando id non fit contra jus ex lege ista quibusdam quæsito.

Non est, quod excipias, si adsit populi unanimis consensus, consentire etiam eos, qui juxta legem fundamentalem erant eligibiles, sublata autem lege prætereuntur. Horum enim consensus non supponitur, quando contra jus ipsis ex lege fundamentali quæsitum ea tolli, vel suspendi debet. Necesse enim est, ut de jure suo cedant, vel ei in gratiam eligendi renuncient, antequam ceterorum consensu unanimi lex tolli, vel suspendi possit. Vix autem est, ut in sublationem, vel suspensionem legis consentiant, qui jus ex ea quæsitum habent. Neque etiam hic valet jus majoris partis, etiamsi alias

alias stabilitum, quia hoc conjunctum esse nequit cum injuria alterius.

§. 217.

Si optimatum jus supplendi loca deficientia subest legi fundamentali; electio contra eam facta nulla est. Etenim optimates jus eligendi a populo habent (§. 215.), consequenter non plus juris sibi arrogare possunt, quam a populo ipsis concessum. Quodsi ergo jus supplendi loca deficientia optimatibus competens certa lege fundamentali restrictum, electio contra eam facta nullo jure facta est, consequenter nulla est.

Quando electio ab optimatibus facta nulla sit.

Non est, quod existimes, hoc obstare, quo minus imperium absolutum atque summum sit penes optimates, quemadmodum in aristocratia requiritur (§. 136.). Electio enim optimatum pertinet ad modum acquirendi jus exercendi imperium, aut, si mavis, ad translationem imperii, quæ restringi potest, etiamsi acta optimatum ad exercitium imperii, seu regimen spectantia a populo infirmari nequeant, consequenter imperii summitas sit penes optimates (§. 44.).

§. 218.

Aristocratia successoria est, quando in loca deficientium succedunt certa lege alii, veluti si nulli quam e certis familiis nato concilia optimatum ingredi licet suo ordine, vel etiam promiscue quidam recipi debent juxta certam legem, numero optimatum non definito, veluti si omnes ex certis familiis nati admittantur, quamprimum majorennes facti. Patet autem, ut supra (§. 209.), *legem fundamentalem, quæ modum successionis præscribit, pendere a voluntate populi.*

Quid sit aristocratia successoria.

Legem successionis non repugnare aristocratiæ patet per ea, quæ modo annotavimus (*not.* §. 217.). In translatione

imperii populi regnat arbitrium (*not.* §. 191.), & quomodocunque imperium transferre voluerit, hoc nihil facit ad qualitatem imperii. Modus habendi imperium semper distinguendus est ab ipso imperio.

§. 219.

Quot modis succedi possit; si numerus optimatum constans sit. Quoniam lex fundamentalis, quæ modum successionis in aristocratia successoria præscribit, a voluntate populi dependet (§. 218.); *si numerus optimatum constans esse debet, in locum decedentis tot modis succedi potest, quot succeditur in regnis successoriis.*

Cum de successione in regnis successoriis deinceps ex instituto acturi simus; quæ hic dici poterant, ex infra dicendis petenda sunt. Optimatum coetus perinde Rector civitatis est, quam Rex, & unam repræsentat personam. Quamobrem si populo placuerit successio, de eadem eodem modo statuere potest in aristocratia, quo eandem definit in regno.

§. 220.

Quinam in aristocratia successoria & electiva sint juris optimatum capaces. *In numerum optimatum ex omnibus populi ordinibus adsciscí possunt aliqui, sive aristocratia successoria fuerit, sive electiva.* Etenim tam electio (§. 215.), quam successio ad certam legem fundamentalem restringi potest (§. 218.). Quamobrem cum ea etiam determinari possit, quænam personæ successionis & electionis debeant esse capaces, quod per se patet; in numerum optimatum ex omnibus populi ordinibus adsciscí possunt aliqui, sive aristocratia successoria fuerit, sive electiva.

Cum in administrando imperio occurrant, quæ ad omnes populi ordines spectant, & qui ex aliquo sunt ordine rectius intelligant ceteris, quæ ejusdem sunt ordinis, ac præterea quoque intersit ordinis cujuslibet, ne ab aliis supprimatur, vel in detri-

detrimentum ejus quædam decernantur; ideo absurdum non est, si ex omnibus populi ordinibus quidam in numerum optimatum recipiantur, neque id ullo modo derogat dignitati ordinum superiorum. Quodsi ergo aristocratia fuerit successoria, lege quoque definiri potest successio ex singulis populi ordinibus: si vero fuerit electiva, idem quoque de electione intelligitur.

§. 221.

Qualis sit aristocratia successoria.

Aristocratia successoria patrimonialis esse nequit, sed usufructuaria est. Etenim si aristocratia fuerit successoria, ex lege fundamentali jus quoddam succedendi certis quibusdam personis quæsitum (§. 218.), consequenter optimates nec universi, nec singuli jus suum pro lubitu transferre possunt in alium (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*), neque ideo de ipsa substantia imperii disponere (§. 662. 663. *part. 2. Jur. nat.*). Quoniam itaque in optimates imperium translatum non est quoad substantiam, sed saltem quoad exercitium, imperium vero in patrimonio non habet, sed saltem in usufructu, in quem non quoad substantiam, sed saltem quoad exercitium translatum (§. 40.); si aristocratia fuerit successoria, tam optimates universi, quam singuli jus aristocraticum non in patrimonio, sed in usufructu habent. Enimvero aristocratia usufructuaria est, non patrimonialis, si imperium fuerit in usufructu, minime autem in patrimonio optimatum (§. 156.). Quamobrem aristocratia successoria patrimonialis esse nequit, sed usufructuaria est.

Definitiones aristocratiæ patrimonialis & usufructuariæ jam supra dedimus (§. 156.). Quamobrem has species hic definire non denuo licuit, ubi ceteræ species definiuntur.

§. 222.

Quando aristocratia electiva non sit patrimonialis, sed usufructuaria.

Si in aristocratia electiva jus eligendi fuerit penes populum, vel penes optimates quidem, vel personas alias, certa tamen legi fundamentali adstrictum; aristocratia electiva non patrimonialis, sed usufructuaria est. Etenim si jus eligendi optimates fuerit penes populum, optimates imperium pro lubitu transferre nequeunt in alium, consequenter de ipsa imperii substantia disponere nequeunt (§. 662. 663. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum in optimates imperium non translatum sit quoad substantiam, sed saltem quoad exercitium, consequenter idem ipsi in usufructu habeant, non in patrimonio (§. 40.); si in aristocratia electiva jus eligendi fuerit penes populum, ea patrimonialis non est, sed usufructuaria (§. 156.). *Quod erat primum.*

Quodsi jus eligendi fuerit penes optimates, sed certæ cuidam legi fundamentali adstrictum, cum lex fundamentalis pendeat a voluntate populi, quod per se patet; optimates jus eligendi exercent juxta populi voluntatem, consequenter pro lubitu de ipsa substantia imperii disponere nequeunt (§. 662. 663. *part. 2. Jur. nat.*). Patet igitur porro, ut ante, aristocratiam electivam non esse in hoc casu patrimonialem, sed usufructuariam. *Quod erat secundum.*

Denique si jus eligendi optimates fuerit penes alios, quam optimates; populus de substantia imperii per eos disponit, non vero illi de eadem disponere possunt (§. 662. 663. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem denuo patet, ut ante, aristocratiam non esse patrimonialem, sed usufructuariam. *Quod erat tertium.*

§. 223.

§. 223.

Quid sit aristocratia patrimonialis perfecte & imperfecte talis.

Aristocratia perfecte patrimonialis est, si omnis proprietas imperii fuerit penes optimates: *imperfecte patrimonialis est*, si saltem jus exercendi imperium in alium pro lubitu transferre possunt optimates sive universi simul, sive singuli.

Differentia hæc probe notanda est, cum plus juris insit aristocratiæ patrimoniali perfecte, quam imperfecte tali. Aliud nimirum est rem pleno jure habere in patrimonio, aliud vero minus pleno, ita ut quædam jura ad exercitium dominii, in quo etiam res incorporales sunt, quale est imperium (§. 498. *part. 1. Jur. nat.*), pertinentia sint excepta,

§. 224.

De jure in aristocratia patrimoniali perfecte tali.

Si aristocratia fuerit perfecte patrimonialis, optimates etiam in extraneum jus optimatum transferre, de translatione hujus juris leges condere, formam Reip. immutare & in partes imperium dividere possunt. Etenim si aristocratia fuerit perfecte patrimonialis, omnis proprietas imperii penes optimates est (§. 223.), consequenter de omnibus iis, quæ afficiunt ipsam imperii substantiam, pro lubitu disponere possunt optimates (§. 131. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum translatio imperii in alios sit alienatio (§. 662. *part. 2 Jur. nat.*), & mutatio formæ Reip. respondeat mutationi fundi (§. 657. *part. 2. Jur. nat.*), qui vero rem alienat (§. 663. *part. 2. Jur. nat.*), aut fundum mutat, de ipsa substantia rei disponat (§. 658. *part. 2. Jur. nat.*), & idem faciat, qui rem, quam in dominio habet, in partes dividit, ac de iis pro lubitu disponit, quod per se patet; si aristocratia fuerit perfecte patrimonialis, optimates etiam in extraneum jus optimatum transferre, de translatione juris, quod habent, leges condere,

formam Reip. immutare & imperium, prouti visum fuerit, in partes dividere possunt.

Etsi aristocratia perfecte patrimonialis in se non sit impossibilis; merito tamen dubitatur, an ejus ullum extet exemplum, cum vix credibile sit, tantam potestatem in optimates conferre voluisse populum. An vero subinde aliquid hujus juris usurpaverint optimates, de eo dispiciant alii: facta enim non sunt hujus fori. Absit vero ut existimes, quæ hic demonstrantur, nulli usui esse. Plurimum enim refert, diversitatem formarum Rerump. intimius perspicere, ut de jure populi & imperantium accurate judicare possis.

§. 225.

De jure in aristocratia patrimoniali imperfecte tali.

Si aristocratia fuerit patrimonialis imperfecte talis, de translatione imperii leges condere possunt optimates, quas inter se observent; sed formam Reip. immutare nequeunt, neque imperium pro lubitu in partes dividere. Etenim si aristocratia fuerit patrimonialis imperfecte talis, optimatibus competit jus imperium pro lubitu in alium transferendi, sive universi hoc faciant, sive singuli saltem jus suum transferant (§. 223.). Quamobrem cum ab ipsorum voluntate dependeat, in quem & qua lege idem in eundem transferre velint; leges quoque de translatione imperii, quas inter se observent, condere possunt. *Quod erat unum.*

Quoniam vero præter hoc jus, alienandi scilicet jus suum, nullum aliud competit optimatibus (§. 223.); ideo quoque nec formam Reip. immutare, neque pro lubitu imperium in partes dividere possunt. *Quod erat alterum.*

Dubium videri poterat, annon jus dividendi imperium in partes potentiales pro lubitu optimatibus competat in aristocratia patrimoniali imperfecte tali. Quoniam enim imperium, quod

quod habent, integrum seu plenum in alios pro lubitu transferre possunt (§. 223.), videntur etiam ejus partem transferre posse pro lubitu in alios, consequenter imperium in partes potentiales dividere. Atat minime valet hæc consequentia. Etenim in aristocratia optimatibus singulis non competit jus nisi conjunctim cum aliis exercendi imperium. Quoniam itaque nemo in alterum transferre potest jus, nisi quod habet; singuli, consequenter etiam omnes conjunctim non transferre possunt nisi jus a pluribus conjunctim imperium exercendi. Universis ideo non competit nisi imperium, quod in se indivisum manere debet, ac per consequens neque ab universis imperium pro lubitu in partes potentiales dividi potest. Similiter cum mutata Reip. forma optimates non amplius conjunctim, sicuti ante, imperium administrent, ipsis autem jus aliud non competat nisi imperium conjunctim administrandi; mutatio formæ Reip. ab ipsis fieret nullo jure, consequenter ipso jure nulla foret. Quodsi ergo jus optimatibus competens penitus inspicias, circa propositionem præsentem nihil difficultatis remanet.

§. 226.

Qualis sit aristocratia, si jus optimatum prædiis inhæret.

Si jus optimatum inhæret prædiis, aristocratia patrimonialis imperfecte talis est. Dominus enim prædium suum pro lubitu alienare potest (§. 665. *part. 2. Jur. nat.*). Quodsi ergo jus optimatis prædio inhæret, idem una cum ipso alienatur. Quamobrem cum de substantia rei disponat, qui rem alienat (§. 663. *part. 2. Jur. nat.*), jus aristocraticum, hoc est jus imperium conjunctim cum aliis exercendi, in possessores prædiorum collatum est quoad substantiam, consequenter prædiorum possessores jus imperium conjunctim cum aliis exercendi, ac ideo coetus optimatum imperium in patrimonio habet (§. 40.). Aristocratia igitur patrimonialis est (§. 156.). *Quod erat unum.*

Enim.

Enimvero quoniam præter jus alienandi, quippe quod ideo optimatibus competit, quia prædiis, quæ possident, inhæret *per hypothesin*, aliud jus disponendi de ipsa substantia imperii minime competit, aristocratia autem imperfecte patrimonialis est, si saltem jus exercendi imperium in alium pro lubitu ab optimatibus transferri, consequenter alienari potest (§. 662. *part.* 2. *Jur. nat.*); si jus optimatum prædiis inhæret, aristocratia patrimonialis imperfecte talis est. *Quod erat alterum.*

Quoniam vix allegari potest exemplum aristocratiæ patrimonialis aliud, quam ubi jus optimatum prædiis inhæret, hæc autem aristocratiæ patrimonialis species imperfecte talis est; ideo contigit, ut aristocratia patrimonialis ab usufructuaria minime distincta fuerit. Accedit, quod totus coetus optimatum jus suum non simul alienare soleat, sed id successive fiat a singulis, & plerumque id jure hæreditario acquiratur, ut aristocratia successoria videatur. Enimvero non absurdum esse, ut in patrimonio esse dicatur, quod non plene in eodem habemus; abunde testantur alia jura, quæ non omnem proprietatem continent, prouti vidimus, cum de feudis aliisque juribus agnatis ageremus. Unde etiam liquet, aristocratiam non desinere esse patrimonialem, etsi jus alienandi prædia, quibus jus optimatum inhæret, certis legibus sit adstricta, ut alienatio non prorsus pendeat a voluntate alienantis, veluti si prohibitum sit, ne istiusmodi prædium veniat ad extraneum. Id enim civile est, & a lege positiva venit, quam vel populus tulit aristocratiam introducendo, vel optimates ipsi condiderunt (§. 225.).

§. 227.

De inseparabilitate juris optimatis

Si jus optimatis prædio inhæret; ab eodem separari & seorsim alienari nequit: usus tamen hujus juris ad certum tempus, vel quamdiu vivit prædii dominus alteri concedi potest. Etenim si

si jus optimatis prædio inhæret, id dominus prædii non simpliciter, sed mediante prædio habet, ita ut nonnisi per prædium in personam derivari possit, & ut ita cohæreat prædio, a voluntate populi venit (§. 210.), consequenter nullo modo a voluntate domini prædii dependet. Quamobrem nec dominus prædii id pro lubitu separare & seorsim in alium transferre, consequenter alienare (§. 662. *part. 2. Jur. nat.*), seu ex adverso prædium sine jure isto alienare & jus istud sibi retinere potest. *Quod erat unum.* *prædio inhærentis.*

Enimvero quoniam unicuique liberum est jus suum exercere vel per se, vel per alium, nisi alterum expresse fuerit prohibitum, quod hic minime supponitur; usum hujus juris, quamdiu vivit, adeoque etiam ad certum tempus, dum vivit, alii concedere potest prædii dominus. *Quod erat alterum.*

Quando populus jus optimatis in prædia confert, ut per ea in dominos derivetur; revera nonnisi exercitium juris hujus dominis competit, ita ut jus istud sit in fructu prædium possidentis, ejus vero proprietas prædio inhæreat. Perinde igitur est ac si prædium instar domini concederet, aut concedere deberet, domino seu possessori prædii usumfructum rei suæ. Quemadmodum itaque usufructuarius de ipsa substantia rei disponere nequit, nec proprietas eidem competit (§. 1421. *part. 5. Jur. nat.*); ita quoque dominus prædii de ipsa substantia juris optimatis pro lubitu disponere nequit, nec proprietatem hujus juris sibi arrogare potest. Similiter quemadmodum usufructuarius usumfructum, quem in re habet, alteri locare vel gratis concedere potest, quamdiu habet, & ad tempus quodcunque, quo habet (§. 1457. *part. 5. Jur. nat.*); ita quoque dominus prædii jus optimatis eidem cohærens, quamdiu exercitium hujus juris eidem competit, consequenter quamdiu prædium habet, alteri concedere potest vel ad

certum tempus, vel quamdiu vivit. Denique cum ususfructus constitui possit etiam sub hac conditione, ut usufructuarius re utatur per se, non per alium (§. 1459. *part. 5. Jur. nat.*); ita populus jus optimatis in prædia conferens & possessoribus eorundem quasi usumfructum in eodem constituens, hanc quoque addere potest legem, ut jus istud possessores prædiorum exerceant per se, non per alium, consequenter usum hujus juris alteri concedere nequeant. Patet itaque fictione hac, in moralibus rebus omnino admittenda, si jus optimatis possessori competens reducatur ad usumfructum, inexpectatam lucem affundi huic juri.

§. 228.

De jure optimatis prædio inhærente, si ususfructus in prædio constituatur.

Si cui ususfructus constituitur in prædio, cui jus optimatis inhæret; usus hujus juris non ad dominum, sed ad fructuarium pertinet. Etenim usufructuario competit jus utendi fruendi prædio (§. 1421. *part. 5. Jur. nat.*), consequenter etiam usus juris eidem inhærentis. Quamobrem cum prædio jus optimatis inhæreat, *per hypoth. sin*; si cui ususfructus constituitur in prædio, cui jus optimatis inhæret, usus hujus juris non ad dominum, sed ad fructuarium pertinet.

Facile patet sermonem hic esse de usufructu pleno, quando scilicet jus utendi fruendi omne in usufructuarium transfertur, absque ulla restrictione (§. 1449. *part. 5. Jur. nat.*). Veritas propositionis præsentis magis elucescit per ea, quæ modo ad præcedentem annotavimus (*not.* §. 227.). Ususfructus autem plenus semper constitutus intelligitur, nisi expresse contrarium dicatur.

§. 229.

De eodem, si ususfructus minus ple-

Si dominus prædii usumfructum in prædio, cui jus optimatis inhæret, constituit; usum juris optimatis sibi reservare potest. Quoniam nemo nisi dominus usumfructum in re ali-

qua

qua constituere potest (§. 1441. *part. 5. Jur. nat.*); a voluntate quoque ejus dependet, utrum usumfructum plenum, an minus plenum alteri in re sua constituere (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*), consequenter utrum juris cujusdam usum, qui ad usumfructum pertinet, sibi reservare velit, nec ne (§. 1449. *part. 5. Jur. nat.*). Quamvis itaque ad usumfructum etiam pertineat usus juris optimatis (§. 228.); eum tamen dominus usumfructum alteri constituens in prædio suo, cui jus optimatis inhæret, sibi reservare potest. *nus constituatur.*

Non est quod excipias, jus optimatis a prædio, cui inhæret, inseparabile esse, nec a domino prædii ab eo separari posse. Etenim dominus, dum prædii proprietatem retinet, quando usumfructum alteri in eodem constituit, jus optimatis a prædio non separat, etsi usum hujus juris separet ab usufructu, ad quem alias pertinet (§. 228). Cum per usumfructum prædium non alienetur, nec dici potest id alienatum sine jure, quod eidem inhæret, ita ut non amplius per prædium derivetur in eum, qui hoc habet.

§. 230.

Partes subjectivæ imperii quænam sint.

Partes subjectivæ imperii dicuntur imperium in personas, quæ incolunt certam territorii Reip. partem.

Opponuntur partes subjectivæ partibus potentialibus, de quibus supra diximus (§. 63.). Nimirum sicuti complexus omnium jurium ad imperium civile quomodocunque pertinentium consideratur tanquam totum, cujus partes sunt singula ista jura; ita quoque imperium, quatenus exercetur in personas diversas territorii partes inhabitantes, spectatur tanquam totum, cujus partes sunt imperium, quatenus exercetur in partes populi hanc vel istam territorii civitatis partem inhabitantes. Quemadmodum itaque imperium dividitur in partes potentiales, si jura ad imperium pertinentia a se invicem separantur,

rantur, ita ut in diversis subjectis subsistant (§. 64.); ita idem dividitur in partes subjectivas, si in diversas populi partes hanc, vel istam territorii partem incolentes imperium in diversas personas transfertur.

§. 231.

Quid sit divisio imperii in partes subjectivas.

Quoniam pars imperii subjectiva est imperium in partem populi, quæ una cum reliquo populo eidem imperio civili subest (§. 230.); *Imperium dividere in partes subjectivas idem est ac diversis imperiis diversas populi partes subjicere.*

E. gr. ponamus mortuo Augusto populum dividi in tres partes, seu, quod perinde est, totam regionem, quam inhabitat populus, & tribus ejus filiis singulis tribui imperium in una parte regionis, seu in unam populi partem; imperium dicitur divisum in partes subjectivas.

§. 232.

Ea porro expenditur.

Quoniam imperium dividitur in partes subjectivas, si diversæ populi partes diversis imperiis subjiciantur (§. 231.); *divisione imperii in partes subjectivas vel imperium in certam populi partem* transfertur in alium, adeoque *alienatur* (§. 662. *part. 2. Jur. nat.*), *vel tot diversa oriuntur summa imperia, in quot partes subjectivas id fuit divisum.*

Ita in exemplo, quod modo dedimus (*not.* §. 231.), loco unius tria diversa oriuntur summa imperia, & qui fuerant populus unus, nunc sunt tres populi. Quodsi vero contingat imperium in certam populi partem transferri in alium, populo reliquo manente sub eodem imperio, sub quo ante fuerat; imperium in hanc populi partem alienatur.

§. 233.

De originaria conven-

Qui in civitatem coëunt, tacite inter se conveniunt, ne in partes subjectivas imperium dividatur. Quando enim civitas

tione quoad divisionem populi in partes subjectivas.

tas constituitur, singuli se obligant universis, quod commune bonum promovere velint, & singulis universi sese obligant, quod sufficientiæ vitæ ipsorum, tranquillati & securitati prospicere velint (§. 28.). Quamobrem cum imperium civile consistat in jure determinandi ea, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur (§. 60.); qui in civitatem coëunt, utique sese sibi invicem obligant, quod eidem imperio civili subesse velint, consequenter nec pars populi se invitis ceteris, nec hi illam invitam eidem subducere possunt (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum divisione imperii in partes subjectivas populus universus non maneat sub eodem summo imperio (§. 231.); qui in civitatem coëunt, tacite inter se conveniunt, ne in partes subjectivas imperium dividatur.

Ex pacto originario, quo civitas constituitur, parti cuivis populi competit jus non patiendi, ut ex societate invita excludatur, nisi adsit justa exclusionis causa. Nascitur enim hoc jus ex obligatione (§. 23. *part. 1. Jur. nat.*), qua sibi invicem tenentur qui in civitatem coivere ad commune bonum conjunctis viribus promovendum (§. 4.). Si vero imperium in partem populi invitam pro lubitu nimirum populi reliqui alienatur, consequenter imperium in partes subjectivas dividitur (§. 231.); pars ista populi a societate invita excluditur, contra conventionem, consequenter contra jus ex ea sibi quæsitum, ac ideo ipsi injuria fit (§. 859. *part. 1. Jur. nat.*), minime ferenda (§. 913. *part. 1. Jur. nat.*).

§. 234.

An in democratia imperium dividi possit in par-

In democratia populus universus unanimi consensu imperium in partes subjectivas dividere possunt. Quoniam enim qui in civitatem coëunt, tacite inter se conveniunt, ne in partes subjectivas imperium dividatur (§. 233.); divisio imperii

tes subjectivas. perii in partes subjectivas repugnat pacto originario, quo civitas constituta. Enimvero pacta contrahentibus dissolvere licet mutuo dissensu (§. 840. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem si populus universus unaniminter consentiat, ut imperium in partes subjectivas dividatur; nil obstat, quo minus pactum originarium dissolvi, ac divisio imperii in partes subjectivas fieri possit.

Nihil hic fit, quod sit contra jus partis alicujus ex pacto quæsitum. Quando enim pactum dissolvitur, pars quælibet de jure suo cedit, quod ex eodem ipsi fuerat quæsitum. Unde valet pervulgatum istud, volenti non fieri injuriam.

§. 235.

An imperium a populo translatum sit divisibile in partes subjectivas. *Quando imperium transfertur in alium, vel alios, id fieri præsumitur sub tacita hac clausula, ne in partes subjectivas dividatur, nisi expresse aliud dicatur.* Quando enim civitas constituitur tacite convenitur, ne imperium in partes subjectivas dividatur (§. 233.), consequenter imperium originarie in partes subjectivas indivisibile est. Quando itaque populus imperium in unum, vel plures transfert, tale transfert, quale est, nisi aliud dicatur, consequenter in partes subjectivas indivisibile transfert. Quamobrem non præsumitur transtulisse idem, nisi sub tacita hac clausula, ne in partes subjectivas dividatur, si aliud non dicatur. *Quod erat unum.*

Quoniam tamen populus in democratia, consequenter quamdiu imperium penes ipsum est (§. 131.), unanimi consensu idem in partes subjectivas dividere potest (§. 234.); nil obstat quominus hoc jus, dividendi scilicet imperium in partes subjectivas, etiam transferat in eum, vel eos, in quem vel quos imperium transfert (§. 11. *part. 3. Jur. nat.*). Quodsi ergo ipsi

ipsi hoc visum fuerit, is vel illi, in quem vel quos imperium translatum est, etiam imperium in partes subjectivas dividere possunt, si ipsis visum fuerit. Quamobrem licet imperium in partes subjectivas dividere, si expresse hoc dicatur, vel aliud quidpiam, unde jus ita dividendi necessario sequitur. *Quod erat alterum.*

Cum intersit Reip. ne imperium in partes subjectivas dividatur, propterea quod civitatis potentia sese defendendi adversus hostes minuitur, consequenter divisio ista repugnat fini civitatis (§. 4.); ideo vix credibile, ut populus imperium transferens in unum, vel plures velit, Rectori civitatis permissam esse debere divisionem imperii in partes subjectivas. Facile autem apparet, sermonem hoc in loco tantummodo esse de divisione voluntaria. De ea enim, quæ involuntaria est, & ex jure belli oritur, dicendum erit in Jure gentium.

§. 236.

An sit licita in aristocratia & monarchia.

Quoniam imperium in partes subjectivas divisibile non est, si in unum, vel plures transfertur, nisi expresse aliud dicatur (§. 235.), in monarchia autem imperium summum in unum (§. 133.), in aristocratia in plures transfertur (§. 135.); *nec monarcha, nec optimates imperium in partes subjectivas dividere possunt, nisi in translatione imperii expresse aliud dicatur, vel,* cum *populus* jus sibi reservatum remittere possit, quando nil fit contra jus alterius, (§. 117. *part. 3. Jur. nat.*), idem *in divisionem unanimiter consentiat, nec jus tertii eandem impediat.*

Consensu populi a monarcha & optimatibus imperium in partes subjectivas dividi posse, clarius patet eodem modo, quo idem de populo in democratia paulo ante demonstravimus (*not.* §. 234.). In casu particulari, quando nimirum monarchia vel aristocratia usufructuaria est, id etiam exinde patet, quod

quod de ſubſtantia imperii diſponere nequeat Rector civitatis (§. 40.).

§. 237.

Quando juris optimatum foeminæ, pueri mente capti & exteri participes fiant.

Si jus optimatum prædiis inhæret, ejus participes fieri poſſunt foeminæ, pueri, mente capti & exteri, niſi lege fundamentali de alienatione prædiorum id præcaveatur, vel uſus hujus juris quoad perſonas iſtas ſuſpendatur. Quoniam enim non modo dominus prædium ſuum pro lubitu alienare poteſt (§. 673. *part. 2. Jur. nat.*), verum etiam jure hæreditario in prædium domini defuncti ſucceditur (§. 959. *part. 7. Jur. nat.*), vel ex teſtamento (§. 994. 999. *part. 7 Jur. nat.*), vel ab inteſtato (§. 1021. *part. 7. Jur. nat.*); facile contingit, ut prædium etiam veniat ad foeminas, pueros, mente captos & exteros; prouti ex libertate alienandi & teſtandi, atque ſucceſſione ab inteſtato in parte ſeptima demonſtrata abunde intelligitur, & quotidiana experientia loquitur. Quodſi ergo jus optimatis prædio inhæreat ac per conſequens a prædio in dominum quoad ejus exercitium derivetur; ejus participes fieri poſſunt foeminæ, pueri, mente capti & exteri. *Quod erat unum.*

Enimvero populus jus optimatum ad prædia reſtringens legem quamcunque addere poteſt, quæ ipſi viſa fuerit (§. 34.). Quamobrem legem quoque fundamentalem condere poteſt de alienatione imperii, qua præcavetur, ne ad certas perſonas, quas a jure optimatis excludere voluerit, prædia veniant, vel, ſi hoc fiat, uſus tamen juris quoad ipſas ſuſpendatur. *Quod erat alterum.*

Ita foeminæ excluduntur ac exteri, ſi illæ ac hi in prædiis ſuccedere nequeunt jure hæreditario, nec alio quocunque modo ea acquirere valent. Excluduntur non modo pueri & mente capti,

capti, verum etiam foeminæ & exteri, si lege statuatur, ne quis per alium jus suum exercere possit, quod prædio inhæret, ita nimirum usus juris suspenditur quoad eas personas, quæ vel ejusdem non sunt capaces, seu ipsum per se exercere nequeunt, vel quas in conventibus optimatum comparere parum convenit. Per se nimirum patet, quod, qui vel per ætatem, vel per mentis impotentiam jus suum exercere nequit, id exercere debeat per curatorem, bona ejus administrantem, ac idem similiter intelligi de foeminis, quæ in conventu, in quo ipsas comparere indecorum habetur, jus suum ipsæ exercere per se nequeunt.

§. 238.

Si aristocratia fuerit temporaria, elapso tempore jus optimatum cessat & quod agunt ipso jure nullum est. Quodsi enim aristocratia fuerit temporaria, veluti annua, jus exercendi imperium summum nonnisi ad certum tempus, veluti per unum annum, in optimates translatum (§. 211. 136.). Quamobrem cum per se pateat, optimates non plus juris habere, quam in ipsos fuit translatum; imperium quoque summum exercere nequeunt ultra tempus, ad quod ipsis exercitium concessum. Tempore igitur isto elapso, jus ipsorum cessat. *Quod erat unum.*

Quomodo finiatur jus optimatum in Aristocratia temporaria.

Quoniam optimates, tempore elapso, in quod imperii summi exercitium ipsis concessum, non amplius habent jus id exercendi, *per demonstrata;* si quid tum agunt, id nullo jure agunt, consequenter id ipso jure nullum est. *Quod erat alterum.*

Nihil hic asseritur, nisi quod in genere de omni jure temporario valet.

§. 239.

De initio juris in aristocratia temporaria successoria.

Si aristocratia temporaria fuerit successoria, veniente die, quo jus optimatum expirat, jus successorum statim incipit. Quodsi enim aristocratia fuerit successoria, in loca deficientium optimatum certa lege succedunt alii (§. 218.). Et si aristocratia temporaria fuerit, elapso tempore jus optimatum cessat (§. 238.), consequenter die veniente omnes optimates deficiunt, ac ideo statim ipso jure in eorum loca succedunt illi, quibus successio lege fundamentali defertur. Quamobrem si aristocratia temporaria fuerit successoria, veniente die, quo jus optimatum expirat, jus successorum statim incipit.

Voluntate populi nimirum aristocratiam temporariam successoriam introducentis, quam is lege fundamentali de succedendi modo lata declaravit, transit jus optimatum, hoc est, jus exercendi imperium summum ex optimatibus præsentibus veniente die, quo jus illorum expirat, in successores, ita ut eodem instanti qui fuerant optimates esse desinant & qui ex lege succedunt esse incipiant.

§. 240.

De subjecto imperii summi, antequam novi optimates eligantur a populo in aristocratia electiva temporaria.

Si aristocratia temporaria fuerit electiva & jus eligendi fuerit penes populum, interea temporis, donec optimates novi eligantur, imperium penes populum est, nisi certa lege definitum, quinam interea id exercere debeat, vel eadem cautum, ut ante diem, quo jus optimatum expirat, novi eligantur. Etenim si aristocratia fuerit temporaria, tempore elapso jus optimatum cessat & quod ultra istud tempus agunt, ipso jure nullum est (§. 238.). Quoniam itaque imperium originarie res populi propria est (§. 34.), & pro lubitu in optimates transfertur (§. 36, 135.); quando jus optimatum expirat, impe-

imperium summum ad populum redit, consequenter penes eum manet, donec iterum in alios transferatur. Quodsi aristocratia fuerit electiva, in locum decedentium eligendi sunt alii, qui succedunt in jus, quod illi habuerant (§. 214.). Quamobrem si jus eligendi fuerit penes populum, is alios optimates eligere debet: quod, ubi factum fuerit, imperium summum denuo apud ipsos est (§. 136.). Patet itaque, si aristocratia temporaria fuerit electiva & jus eligendi penes populum, imperium penes populum esse, donec optimates novi eligantur. *Quod erat primum.*

Enimvero quoniam populus de summo imperio tanquam re sibi propria (§. 34.), pro lubitu disponere potest (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*), & imperium transferre quoad exercitium, in quem & quamdiu voluerit (§. 36. 39.); ipsi quoque liberum est exercitium imperii, sive summi, sive summitate sibi retenta, interea temporis, dum penes se esse debebat, consequenter donec novi eligantur optimates, committere uni, vel pluribus aliis. Lege igitur fundamentali populus aristocratiam temporariam electivam introducens & jus eligendi sibi reservans definire potest, quinam interea imperium exercere debeat, donec optimates novi eligantur. *Quod erat secundum.*

Denique cum populus de summo imperio tanquam re sibi propria pro lubitu disponere possit (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*), & prouti saluti publicæ, supremæ civitatis legi (§. 86.), convenientius judicat in delatione imperii in alium (§. 87.); si ita eidem visum fuerit, ut aristocratia, quamvis temporaria, sine interruptione tamen continuetur, novi optimates eligendi sunt, antequam dies veniat, quo præsentium jus expirat. *Quod erat tertium.*

Electio novorum optimatum fieri potest vel ante diem, quo jus veterum expirat, vel post eundem. In casu posteriori aristocratia vel interrumpitur, vel sine interruptione continuanda, & ubi interrumpitur, populus vel per se exercet imperium, vel per alium. Quoniam igitur in aristocratia temporaria electiva jure eligendi populo reservato, non uno modo in locum decedentium successio fieri potest, id vero tum jus est, quod placuit populo, dum hanc Reip. formam introduxit (*not.* §. 185.); ideo patet, quæ in præsenti propositione demonstrantur, in hac specie aristocratiæ juris esse, prouti hoc, vel illud placuerit populo & is lege quadam voluntatem suam declaraverit.

§. 241.

Quantum sit jus optimatum temporariorum.

Optimates annui seu temporarii finito regimine ad reddendas rationes nemini tenentur, nec eorum acta infirmari, ipsi tamen nihil constituere possunt, quod valeat ultra tempus regiminis eidem præstitutum. Etenim in optimates etiam annuos seu temporarios transfertur jus summum (§. 211.); Quamobrem cum is nulli hominum rationem reddere teneatur, quomodo imperio utatur, seu cur sic imperet, non aliter (§. 46.), nec ejus actus a quoquam irriti reddi possint, qui imperium summum habet (§. 45.); optimates etiam annui finito regimine ad reddendas rationes nemini tenentur, nec eorum acta infirmari possunt. *Quod erat primum & secundum.*

Enimvero cum jus optimatum seu temporarium ad certum tempus sit restrictum (§. 211.); ideo nec constituere possunt, nisi quod valeat intra tempus regimini ipsorum præstitutum. Nihil itaque constituere possunt, quod ultra tempus istud valeat. *Quod erat tertium.*

Optimates etiam temporarii, quamdiu regimen ipsorum durat, sunt superior, & populus omnis reliquus iisdem subditus

tus (§. 143.): tempus enim nil mutat in jure, consequenter personam moralem intactam relinquit (§. 70. *part. 1. Jur. nat.*), etsi ejus dignitatam minuat (§. 205.), cum major utique dignitas sit, quæ perpetuo durat, quam quæ temporaria. Finito tempore, ad quod jus optimatum temporariorum fuit concessum, jus optimatum expirat, & quod ultra istud tempus agunt, ipso jure nullum est (§. 238.). Enimvero perinde est finito regimine aliquid constituere, ac durante eo constituere, quod valere debet regimine finito. Quamobrem optimates temporarii nil constituere possunt, quod ultra tempus regiminis ipsorum valeat.

§. 242.

De iis, quæ ultra tempus regiminis valent.

Quoniam *optimates annui* seu *temporarii* nil constituere possunt, quod valeat ultra tempus regiminis ipsis præstitum (§. 241.); *Si, quod constituerunt, finito regimine valere debeat, necesse est ut id vel expressa, vel tacita ratihabitione a successoribus confirmetur.*

Nimirum tum ea, quæ ab anterioribus constituta sunt, non valent tanquam ab ipsis constituta, sed tanquam placita nunc imperantium. Quamdiu autem successores contrariam voluntatem non declarant de iis, quæ ab ipsis constituta sunt; eadem velle ipsi quoque præsumuntur, præsertim si adsint rationes præsumtionis huius speciales, a salute publica, suprema Reip. lege (§. 86.), facile derivandæ. Nihil hic asseritur, quod a veritate alienum videri possit. Nimirum optimates temporarii, durante regimine ipsorum, tantundem possunt, quantum populus universus in democratia (§. 135.). Quemadmodum itaque populus constituere potest tamdiu valitura, quamdiu voluerit, voluntas autem tamdiu durare intelligitur, donec contraria vel expresse, vel tacite declaretur; ideo quæ optimates annui seu temporarii constituunt, ea tamdiu valere intelliguntur, quamdiu volunt successores, quorum voluntas præsumitur, donec contrariam declaverint. Aliter vero sese

res habet, si decernere audeant de iis, quæ nonnisi finito ipsorum regimine sub deliberationem cadunt. Tum enim jus suum ultra tempus regiminis extendunt, consequenter nullo jure decernunt.

§. 243.

De modo decernendi in aristocratia. *In aristocratia nihil constitui potest nisi per suffragia optimatum, & pluralitas votorum vincit, nisi lege fundamentali ad concludendum requirantur vota unanimia aut certus votorum numerus.* Etenim optimates imperium habent, quale est originarie in populo, & tantundem possunt, quantum in democratia populus universus (§. 135.), consequenter eodem modo imperium exercere tenentur, quo populus universus idem exerciturus fuisset. Enimvero si populus ipse imperium administrat, id habendum est pro voluntate totius populi, quod parti majori visum, nisi expresse de nonnullis aliter fuerit conventum, scilicet ut nonnisi unanimia concludant, vel certus votorum numerus vincat (§. 157.). Ergo etiam in aristocratia id demum valere potest, quod majori parti placet, nisi aliter fuerit lege fundamentali sancitum, utpote quæ a populi voluntate venit. Nihil itaque constitui potest nisi per suffragia optimatum, & pluralitas votorum vincit, nisi lege fundamentali ad concludendum requirantur unanimia, vel certus votorum numerus.

Optimates conjunctim populum repræsentant (§. 160.). Quamobrem quæ de populi jure demonstrata sunt in democratia, ea de jure optimatum conjunctim intelliguntur in aristocratia, nisi quatenus differentia quædam inde resultat, quod jus optimatum universorum spectandum veniat tanquam jus a populo in eosdem translatum, qui in translatione certam eidem legem dicere potuit. Inde est, quod in concludendo valeat lex fundamentalis, quam optimates consensu suo mutare nequeunt,

queunt, etſi, ubi nulla extat, legem condere poſſint de modo concludendi pro lubitu, ſed quæ in ariſtocratia temporaria non obligat ſucceſſores.

§. 244.

Si vota optimatum fuerint paria; populo non competit votum deciſivum. Ponamus enim populo competere votum deciſivum, ſi vota optimatum fuerint paria. Populo igitur competit aliquod jus in actus optimatum (§. 102. *part. 7. Jur. nat.*), conſequenter ſummitas imperii tota non eſt penes optimates (§. 44.). Quod abſurdum (§. 136.). *De paritate votorum in Ariſtocratia.*

Abſurditas quoque inde patet, quod optimates populum agnoſcere tenerentur ſe ſuperiorem: id quod ariſtocratiæ repugnat (§. 142.).

Sermo nimirum hic eſt de eo, quod ex notione ariſtocratiæ neceſſario ſequitur; non vero de eo, quod libera optimatum voluntate conſtituitur. Quodſi enim optimates inter ſe conveniant, ut, ſi vota inter ſe contendant, nec ob paritatem negotium exitum habere poſſit, ſtare velint eo, quod populo viſum fuerit; eodem ſtare tenentur ex compromiſſo, non jure populi. Vix autem iſtiusmodi conventio unquam dabitur, tum quod juri optimatum parum faveat, tum quod moleſtum admodum ſit deciſioni populi rem controverſam ſubmittere, qui nonniſi in comitiis decidere poteſt.

§. 245.

Si numerus optimatum fuerit ingens; optimates negotia publica nonniſi in comitiis agere poſſunt. Oſtenditur eodem modo, quo idem in democratia de populo demonſtravimus (§. 173. 174.). *Quando in ariſtocratia negotia publica in comitiis agenda.*

Fieri poteſt, ut numerus optimatum ad aliquot millia aſcendat. Atque tum ariſtocratia aſſimilatur democratiæ, & quæ in

in democratia a multitudine eorum, qui jus suffragii habent, veniunt, ea etiam obtinent in hac aristocratiæ specie, ut ideo non opus sit eadem de eadem denuo demonstrari. Ceterum hæc ratio est, cur externa species nonnullis subinde imponat, ut pro democratia habeant Reip. formam, quæ revera aristocratia est. Error tamen facile vitatur, modo ex definitionibus de formis Rerump. judices.

§. 246.

Cujusnam sit majestas in Aristocratia.

In aristocratia majestas optimatum coetui qua tali competit. Cum in aristocratia imperium summum sit indivisum penes integrum optimatum coetum (§. 135. 136.); propositio præsens eodem modo ostenditur, quo supra demonstravimus, in democratia majestatem populi qua talis esse (§. 208.).

Eadem hic quoque notanda sunt, quæ supra de majestate in democratia annotavimus (*not.* §. 208.). Nimium sicuti in Aristocratia universitas optimatum superior est, singuli autem optimates subditi sunt (§. 143.); ita quoque majestas non convenit nisi integræ optimatum universitati, singuli autem nihil majestatis habent.

§. 247.

De majestate in aristocratia temporaria.

Quoniam in aristocratia majestas optimatum coetui qua tali competit (§. 246.); *in aristocratia* etiam *annua*, seu *temporaria*, *isto anno*, *seu tempore*, *quo imperium summum exercent*, *majestas optimatum annuorum*, *seu temporariorum universitati competit.*

Sicuti nimirum tempus nil detrahit summitati imperii, quæ optimatibus competit; ita nec imminuit eorumdem dignitatem, quæ ab illa ortum trahit, consequenter majestas optimatum conjunctim spectatorum, seu universorum eadem est, sive

sive aristocratia fuerit perpetua, sive temporaria. Sane si singulis mensibus optimatum collegium esset aliud, non minus majestas eidem conveniret, quam si perpetuum est, cum idem sit constanter jus optimatum, sive idem exerceatur ab his personis, sive ab aliis. Quamobrem si ponamus certum esse numerum personarum, ex quibus singulis annis eliguntur, qui summum imperium exercent, aut qui certo ordine succedunt statuto tempore iis, qui nunc illud exercent; non totus ille coetus personarum optimatum universitas est, sed huic saltem accensentur, qui in præsenti summum imperium administrant, consequenter ultra hos non extenditur majestas. Etsi enim ceteri quoque dignitate conspicui sint (§. 205.); non tamen illa dignitas majestas est (§. 206.), neque dignitas universitati, sed saltem singulis propria. Absit itaque, ut dignitatem istam cum majestate confundas, aut quasi pro parte majestatis habeas, quæ in se prorsus indivisa est.

§. 248.

De senatu in aristocratia.

Si optimatum ingens fuerit numerus; senatui, qui ab ipsis constituitur, majestas minime competit. Si optimatum ingens fuerit numerus, senatum esse constituendum, eodem modo patet, quo ejus necessitatem in democratia evicimus (§. 190.). Enimvero cum senatui tantummodo committatur regimen publicum quoad ea, quæ quotidianæ administrationis sunt, vel moram non ferunt, & is ad consilium de rebus publicis optimatibus subministrandum adsciscatur (§. 188. 143.), consequenter summitas imperii penes optimatum universitatem maneat; nec majestas senatui competere potest (§. 206.).

Nil obstat, etsi senatus eligatur ex numero eorum, qui jure optimatum fruuntur. Cum enim non repugnet, ut singuli sint subditi universis (§. 143.); nec repugnat, ut nonnullis regimen Reip. ad certa negotia restrictum ita committatur, ut

universitati salvum sit jus in omnes ipsorum actus. Nihil hic occurrit, quod non eodem modo se habeat in democratia, in quo senatus etiam eligitur ex populo, consequenter ex numero eorum, penes quos in universum imperium summum est (§. 131.), & populo competit jus in omnes actus illius (§. 188. 162.). Universitas optimatum populum repræsentat (§. 160.), quorum numerus quo major fuerit, eo magis status aristocraticus populari assimilatur, ut, quæ ob multitudinem eorum, penes quos imperium summum est, fieri debent in democratia, ea etiam obtineant in aristocratia.

§. 249.

De aristocratia laxa & strictiori. *Aristocratia laxa* dicitur, quando ingens admodum optimatum numerus est, etsi is minorem populi partem faciat. Ast *Aristocratia strictior* vocatur, quando numerus optimatum non major est, quam qui quotidie convenire, aut citra moram convocari possit.

Cum numerus optimatum in aristocratia a populi voluntate dependeat, dum hæc forma Reip. eligitur (§. 209.); is per se definitus non est. Quodsi ergo ita visum fuerit populo, tantus esse potest, ut aliquot millia superet; potest etiam esse adeo exiguus, ut e. gr. in septenario terminetur. Quamobrem si aristocratiam distinguere velis in laxam & strictiorem, pro diversitate numeri; utique animus advertendus est ad differentiam, quæ ex ista diversitate resultat. Facile autem patet, eam non esse aliam, nisi ut vel multitudo optimatum obstet, quo minus quotidie convenire, aut citra moram convocari possint, vel ut singuli quotidie convenire, aut saltem citra moram convocari possint. In casu priori aristocratia communem habet impossibilitatem conventuum quotidianorum, aut citra moram instituendorum cum democratia; in casu autem posteriori a democratia in eo differt, quod, qui summum imperium exercere debent, negotiorum publicorum causa quotidie,

aut

aut saltem, si opus fuerit, citra moram ullam convenire possint. Quodsi aristocratiam laxam a strictiori aliter distinguere velis, valde vereor, ne id ulla utilitate fiat, & ut laxa a strictiori satis determinate distinguatur. Vagæ autem differentiæ in distinguendis speciebus non sunt admittendæ. Ceterum cum numerus major, quam ut optimates singuli quotidie convenire, aut citra ullam moram convocari possint, non constans sit, sed multum variari queat; aristocratia laxa magis vel minus talis esse potest: sed tum quantitas non variat speciem.

§. 250.

Si ingens eorum fuerit multitudo, qui ex numero suo eligunt certas personas, quæ vel ad certum tempus, vel perpetuo imperium summum exerceant; aut ex quibus certo ordine succedunt præsentibus alii imperium summum vel ad certum tempus, vel perpetuo exercentes; in casu priori soli electi, in posteriori succedentes quæ optimates sunt, & ipsis solis majestas competit, estque in illo aristocratia electiva, vel temporaria, vel perpetua strictior, in hoc autem aristocratia successoria temporaria, vel perpetua strictior. *De diversis aristocratiæ strictioris speciebus, quodammodo laxiorem mentiuntur.*

Cum imperium summum non sit penes multitudinem eligentium, vel eorum, ex quibus certo ordine succeditur, sed penes paucos illos, qui ad exercendum imperium eliguntur, vel aliis in hac functione succedunt; non integra multitudo eligentium, vel eorum, qui suo ordine spem succedendi habent, universitas optimatum sunt, sed illi saltem, qui eliguntur aut in aliorum locum succedunt, ut summum imperium exerceant (§. 135.). *Quod erat primum.*

Enimvero si optimates eliguntur, aristocratia electiva est (§. 214), eaque temporaria, quando regimen ad certum tempus restrictum (§. 211.), perpetua vero, si imperium penes electos ad dies vitæ manet (§. 213.). Quamobrem

obrem cum porro ariſtocratia ſtrictior ſit, ſi non major fuerit optimatum numerus, quam qui quotidie convenire, aut ſaltem citra ullam moram convocari poſſunt (§. 249.); ſi ingens fuerit eorum multitudo, qui ex numero ſuo eligunt certas perſonas, quæ vel ad certum tempus, vel perpetuo imperium ſummum exercent, ariſtocratia electiva temporaria, vel perpetua ſtrictior eſt. *Quod erat ſecundum.*

Similiter ſi in loca deficientium optimatum certa lege ſeu certo ordine ſuccedunt alii, ariſtocratia ſucceſſoria eſt (§. 218.), eaque temporaria, quando regimen ad certum tempus reſtrictum (§. 211.), perpetua vero, ſi imperium ſummum penes illos ad dies vitæ manet (§. 213.). Quamobrem cum porro ariſtocratia ſtrictior ſit, ſi is fuerit optimatum numerus, qui quotidie convenire, aut ſaltem citra moram convocari poſſunt (§. 249.); ſi ingens fuerit eorum multitudo, ex quibus ſuo ordine in loca optimatum deficientium ſuccedunt alii, ariſtocratia ſucceſſoria ſive temporaria, ſive perpetua ſtrictior eſt. *Quod erat tertium.*

Denique cum nonniſi illi optimatum coetum conſtituant, qui imperium actu exercent, in omni caſu propoſitionis præſentis, *per demonſtrata n. 1.* in ariſtocratia autem majeſtas competat optimatum coetui qua tali (§. 246.); in omni caſu propoſitionis præſentis nonniſi coetui electorum, aut certo ordine in loca deficientium ſuccedentium majeſtas competit. *Quod erat quartum.*

Quando jus optimatis pertinet ad ingentem multitudinem certarum perſonarum, ex quarum numero vel eliguntur, quæ regimen adminiſtrant, vel quædam certo ordine in eodem adminiſtrando ſuccedunt; imperium ſummum videtur eſſe penes omnem iſtam multitudinem, conſequenter ariſtocratiam laxam

mentitur isti Reip. forma (§. 249.). Enimvero facile detrahitur species. Aliud nimirum est regiminis esse participem, aliud vero ejusdem esse capacem. Eadem nimirum differentia hic intercedit, quæ inter id, quod actu est, & inter id, quod esse saltem potest. Qui participes sunt regiminis soli utuntur imperio summo, ac ideo optimates sunt; qui vero saltem illius capaces sunt, illi nonnisi spem habent fieri posse, ut usum imperii summi obtineant, ac ideo in numerum optimatum recipiantur (§. 135.). Dignitate igitur conspicui sunt singuli (§. 205.), universis autem nihil majestatis competit (§. 206.).

§. 251.

De jure optimatum mutandi aristocratiam laxam.

Aristocratia laxa in strictiorem, quæ laxam mentitur, ab optimatibus mutari potest, nisi lex obstet. In aristocratia laxa ingens est optimatum numerus (§. 249.), qui per consequens de negotiis publicis nonnisi in comitiis agere possunt (§. 245.), ac ideo ea, quæ quotidiana sunt, vel etiam moram non ferunt, aliis expedienda comittere tenentur, senatum scilicet constituentes (§. 188.). Quodsi ergo ipsis molestum videatur sæpius convenire, quin in senatum transferre possint omnem usum imperii summi, sibi tantummodo reservantes jus eligendi membra Senatus, seu Senatores, ex suo coetu, vel certo ordine succedendi in loca deficientium, dubitandum non est, cum exercitium imperii summi ipsis competat, modus vero exercendi, utpote nulli legi adstrictus *per hypothesin*, totus a voluntate ipsorum dependeat. Enimvero tum senatores fiunt optimates (§. 135.), & aristocratia, quæ laxa fuerat, strictior efficitur, etsi adhuc laxam mentiatur (§. 250.). Patet itaque aristocratiam laxam in strictiorem, quæ laxam mentitur, mutari ab optimatibus posse, nisi lex obstet. *Quod erat unum.*

 Atat

Atat cum optimates non plus juris habeant, quam a populo in ipsos fuit translatum (§. 210.); si populus magnum optimatum numerum constituens expresse dicat, velle sese, ut optimates conjunctim imperium exerceant, sicuti antea a populo universo exercebatur, nec iidem per paucos, qui quotidie convenire possunt, imperium summum exercere valent, sibi tantummodo reservato jure ex suo numero eligendi optimates, vel certo ordine in loca deficientium succedendi. *Quod erat unum.*

Modus exercendi imperium civile perinde distinguendus est ab ipso imperio, ac modus idem habendi. Si ille fuerit prorsus liber, seu nulli legi in delatione imperii adstrictus; perinde omnino est, sive optimates universi conjunctim exerceant, sive jus suum in paucos ex numero suo transferant, sibi tantummodo reservato jure ex ordine suo eos eligendi, qui idem exerceant, vel certo ordine in loca deficientium succedendi. Nihil hic committitur, quod repugnat pacto inter optimates & populum inito, quando imperium transferebatur. Exercent enim imperium illi, in quos idem quoad exercitium fuerat translatum, eo modo, qui ipsis commodissimus videtur: id quod arbitrio eorum fuerat relictum, cum modus iste nulli prorsus legi fuerit adstrictus. Alia vero longe est ratio, si in numerum optimatum recipere vellent alios, quam ex suo coetu: tum enim imperium alienarent, quod facere non licet, nisi aristocratia fuerit patrimonialis (§. 224.), qualem hic non supponimus.

§. 252.

An aristocratia patrimonialis praesumatur.

Aristocratia non praesumitur patrimonialis, sed usufructuaria. Etenim quando populus aristocratiam eligit, voluntatem suam ipso facto declarat, quod per plures regi velit & quidem per eos, quos designavit, eoque modo, quem indica-

indicavit (§. 135. 210.). Quamobrem nulla ratio est, unde colligi possit, quod ipsi perinde sit, sive a pluribus, sive ab uno regatur, & sive ab his, sive ab aliis, sive hoc, quem indicavit, sive alio modo, consequenter quod iis, in quos imperium transtulit, liberum fecerit, formam Reip. pro arbitrio immutare. Cum itaque aristocratia patrimonialis esse nequeat, si optimatibus formam Reip. immutare integrum non est (§. 224.); aristocratia quoque patrimonialis non præsumitur; sed per consequens usufructuaria (§. 156.).

Non est quod excipias, populum imperium summum in optimates transferentem non cogitasse de differentia, quæ inter aristocratiam patrimonialem & usufructuariam intercedit, consequenter cum nihil ea de re definiverit, liberum esse optimatibus, utrum patrimonialem, an usufructuariam esse velit, consequenter in casu emergente statuere posse, quod sibi convenientius, aut magis expedire visum fuerit. Interpretatio enim voluntatis populi imperium transferentis ita facienda, quemadmodum eam declarasset populus, si de ista differentia cogitasset, dum aristocratiam introduxit. Facile autem intelligitur, si populus tum rogatus fuisset, utrum de ipsa substantia imperii pro lubitu statuere permissum esse debeat optimatibus, nec ne, v. gr. aliam Reip. formam introducere, si ea commodior ipsis visa fuerit; eum responsurum fuisse, sese nolle ut sine consensu suo alia introducatur, cum ea, quam introduxit, Reip. forma sese ipsis maxime probaverit. Immo quæstio hæc non potuisset non eidem suspecta videri, quasi optimates jus suum in præjudicium libertatis populi contra ipsius voluntatem extendere vellent. Quodsi ea sit populi reliqui conditio, ut optimatibus resistere nequeat, si aliam Reip. formam introducere velit, aut quocunque modo alio de ipsa imperii substantia disponere, & optimates tale quid absque jure faciant, tum jus usurpant, quod ipsis minime convenit. Nunc vero quæstio non est de eo, quod facti est, sed de eo,

quod

quod juris est, nec de eo, quod physice fieri potest, sed de eo quod jure fit. Permittendum haud raro est, ut aliquid fiat contra jus nostrum; non tamen propterea alteri competit jus hoc faciendi. Immo subinde etiam ex ignorantia juris nobis, vel alteri competentis tale quid fieri permittimus, nec exinde inferri potest alteri competere jus hoc faciendi. Perperam igitur ex eo, quod prævidemus, populum repugnare non posse, quo minus ab optimatibus alia forma Reip. introducatur, infertur, optimatibus hoc licitum esse.

§. 253.

De tacito consensu populi in mutationem formæ Reip. ab optimatibus factam.

Si in aristocratia usufructuaria, aut in casu dubio, optimates, vel illi, qui ex numero suo eos eligunt, aut certo ordine in illorum loca vacua succedunt, formam Reip. mutant, populo non contradicente; in mutationem tacite is consentire videtur. Quoniam enim in aristocratia usufructuaria optimates, vel illi, qui jus eligendi, vel succedendi habent, de ipsa substantia imperii pro lubitu suo disponere (§. 156.), consequenter formam Reip. mutare nequeunt (§. 663. *part. 2. Jur. nat.*); si eam immutant, mutatio ipso jure nulla est, nisi consensus populi accedat, penes quem remansit proprietas imperii (§. 40. 156.). Quodsi populus non contradicat, dum optimates formam Reip. mutant, ejus consensu non requisito; in eam tacite consentire videntur. *Quod erat unum.*

Cum in casu dubio aristocratia usufructuaria præsumatur (§. 252.); in casu dubio idem valere debet, quod in usufructuaria aristocratia valere demonstravimus. *Quod erat alterum.*

Non est quod excipias, fieri posse ut populus ignoret jus suum, nec quid in casu dubio præsumendum sit eidem pateat. Consensus enim tanto facilius præsumitur, si populus non contradicit, quod putet, jus mutandi formam Reip. optimatibus ac

ac illis, ex quorum numero isti eliguntur, aut alii in loca deficientium succedunt, competere, aut in casu dubio jus illud ipsis concedere, quam controversum reddere mali. Fini civitatis adversatur, ut consensus sive expressus, sive tacitus ex ignorantia juris profectus pro nullo habeatur (§. 13.), cui tamen adversari nemo civium debet (§. 22.). Neque porro est, quod excipias, fieri posse ut populus non contradicat, quia prævidet, se contradictione sua non impediturum, quo minus forma Reip. mutetur. Ecquis enim non videt, populum tum malle jure suo cedere, quam contradicere? Qui vero jure suo cedit, consequenter ab altero fieri permittit, quod salvo jure suo is facere non poterat, in factum alterius utique consentit.

§. 254.

In aristocratia annua, seu temporaria optimates inviti intra annum aut tempus præstitutum ab iis, qui jus eligendi habent, revocari nequeunt, vel abdicari. Etenim optimates imperium summum habent (§. 136.), & in annua, seu temporaria jure isto utuntur per annum, aut tempus definitum (§. 211.). Quamobrem cum iis, qui jus eligendi habent, nullum competat jus in actus optimatum (§. 44.); jus autem ipsis non alia de causa auferri posset, quam quod eodem aliter utantur, quam visum fuerit eligendi jus habentibus; ideo patet, in aristocratia annua, seu temporaria optimates invitos revocari seu abdicari non posse ab iis, qui jus eligendi habent.

An optimates temporarii abdicari possint.

Optimates etiam annui, seu temporarii sunt populo & electoribus superiores, populus vero per istud tempus, quo regimen ipsis competit, ipsi etiam electores subditi sunt (§. 143.). Falluntur ideo, qui electores tanquam delegantes optimatibus tanquam delegatis superiores fingentes illis jus hos abdicandi intra tempus regiminis vindicare volunt.

§. 255.

De jure monarchæ in exercendo imperio.

Monarcha de omnibus negotiis publicis pro lubitu statuere potest: jure tamen interno obligatur ad non faciendum ea, quæ bono publico adversantur, sed ipsius judicio relictum est, utrum hoc modo bonum publicum promoveatur, nec ne. Etenim monarcha imperium habet absolutum ac plenum (§. 134.). Quamobrem cum imperium plenum complectatur omnia jura ad imperium civile spectantia, nullo prorsus excepto (§. 62.), consequenter ad omnia negotia publica extendatur (§. 170.), absolutum vero sit imperium, cujus exercitium nullis legibus adstrictum & nullius exigit consensum (§. 66.); monarcha de omnibus negotiis publicis pro lubitu statuere potest. *Quod erat primum.*

Enimvero omnis rector civitatis, quacunque lege imperium in eum fuerit translatum, obligatur ad non faciendum ea, quae eidem adversantur (§. 84.). Quamvis itaque monarcha de omnibus negotiis publicis pro lubitu decernere possit, *per demonstrata;* jure tamen interno obligatur ad non faciendum ea, quæ bono publico adversantur. *Quod erat secundum.*

Denique monarcha imperium summum habet (§. 134.). Quamobrem cum populus imperium summum in alium transferens judicio ipsius relinquat, quid e re civitatis sit, & in eo sese acquiescere velle declaret (§. 89.); monarchæ judicio relictum est, utrum hoc modo bonum publicum promoveatur, nec ne. *Quod erat tertium.*

Lex suprema in Rep. salus publica est, quæcunque tandem eius fuerit forma (§. 86.). Huic itaque convenienter etiam monarcha imperium exercere debet. Quemadmodum libertas non tollit obligationem (§. 159. *part. 1. Jur. nat.*); ita nec liber-

libertas in imperando monarcham liberat ab obligatione de negotiis publicis non aliter statuendi, quam quomodo saluti publicæ convenit. In eo autem dijudicando suo ut stet judicio ipsi permittendum. Quodsi ea rite comprehenderis, quæ de libertate hominis naturali demonstrata fuerunt in parte prima; ea haud difficulter applicabis ad libertatem monarchæ, quæ cum licentia in imperando confundenda non est, eidem perinde adversa, ac licentia in genere libertati hominis naturali repugnat (§. 150. *part. 1. Jur. nat.*).

§. 256.

Idem porro expenditur.

Conscientiæ monarchæ relinquendum, quomodo imperet, nec ulli hominum is rationem reddere tenetur, cur sic, non aliter imperet. Monarcha enim summum imperium habet (§. 134.). Quamobrem cum ejus, qui summum imperium habet, conscientiæ relinquendum, quomodo imperet, nec is ulli hominum rationem reddere teneatur, cur sic imperet, non aliter (§. 46.); monarchæ conscientiæ relinquendum, quomodo imperet, nec ulli hominum is rationem reddere tenetur, cur sic, non aliter imperet.

Valet in monarchia illud pervulgatum: stat pro ratione voluntas, sed rite intellectum. Neque enim hinc inferre liceret quasi nulla esse debeat ratio monarchæ, cur hoc potius fieri velit, quam aliud, aut quasi quæcunque rationes ad hoc, non aliud decernendum sufficiant, cum eædem petendæ sint a salute publica (§. 255.). Sed hoc tantummodo insinuatur, quod nemini rationes reddere teneatur, cur hoc fieri velit, istud fieri nolit, & subditis simpliciter acquiescendum sit in voluntate monarchæ.

§. 257.

An Rector civitatis temporarius

Rector civitatis temporarius monarcha esse potest. Rector civitatis temporarius est, qui imperium temporarium habet.

monarcha esse possit. habet. Quamobrem cum imperium temporarium absolutum & summum esse possit (§. 70.), monarcha autem sit, qui imperium absolutum & summum habet (§. 134.); rector civitatis temporarius monarcha esse potest.

Non absurdum videri debet, populum habere velle monarchas, eorum tamen jus restringere ad certum tempus, veluti ad unum annum. Quoniam enim omnium facillime contingit, ut monarcha jure suo abutatur; ne nimis noceat, qui male imperat, hoc pacto libertati suæ ac saluti magis consulere sibi videtur populus. Eadem sane ratio est, quæ populo persuadet aristocratiam annuam, vel temporariam. Exemplum monarchæ temporarii habemus in Dictatore Romano, qui, *Grotio* judice, revera erat monarcha annuus.

§. 258.

De majestate monarchæ. *Monarchæ competit majestas, etiam si temporarius fuerit.* Etenim monarchæ competit imperium plenum, absolutum ac summum (§. 134.). Enimvero cui imperium summum indivisum, quale est plenum atque absolutum (§. 62, 66.), competit, ejus majestas est (§. 206.). Monarchæ igitur majestas competit. *Quod erat unum.*

Enimvero monarcha temporarius monarcha est, quamdiu scilicet imperium summum penes eundem manet. Quamobrem cum monarchæ majestas competat, *per demonstrata*; etiam monarchæ temporario majestas competere debet, quamdiu scilicet imperio summo utitur. *Quod erat alterum.*

Majestas utique eadem est, sive imperium summum annuum fuerit, sive perpetuum, cum nulla adsit ratio, cur in illo casu major esse debeat, quam in hoc, *vi definitionis* (§. 206.): major tamen habetur dignitas ejus, cui majestas perpetuo competit,

petit, quam illius, qui saltem ad tempus eadem fulget, cum ad dignitatem faciat habendi modus (§. 205.).

§. 259.

Regnum asymneticum dici solet, quando imperium summum saltem ad tempus in aliquem transfertur. Quoniam monarcha temporarius monarcha verus est (§. 258.), & forma Reip. monarchia est, in qua imperium summum est penes unum (§. 133.); *regnum asymneticum monarchia esse potest.* Quoniam tamen imperium quoque limitatum ac certa parte deminutum ad tempus conferri potest, monarchia vero non est, si imperium plenum, absolutum ac summum non competat imperanti (§. 134.); *regnum asymneticum non necessario monarchia est.* *Regnum asymneticum quodnam sit.*

Sumimus nos vocabulum monarchiæ in stricto significatu, quem eidem tribuimus (§. 133.), laxiorem reservantes vocabulo regni (§. 139.). Vocatur autem a nonnullis monarchia hoc sensu accepta *Regnum plenum*, ab *Aristotele* παμβασιλεία, a Graecis autoribus aliis adhuc aliis nominibus insignitur.

§. 260.

Regnum Laconicum dicitur, in quo exercitium quidem imperii uni commissum, sed qui illud exercere tenetur juxta populi, vel procerum voluntatem. Unde patet, *in regno Laconico summitatem imperii vel esse apud populum universum, vel apud optimates* (§. 44.), *& Regem non esse nisi superiorem quendam magistratum* (§. 162.). Liquet porro, *in regno Laconico non valere, quod Regi videtur, nisi populo, aut optimatibus approbetur*, consequenter *Reges magis suadendi, quam jubendi potestate pollere.* Vocatur hæc species regni etiam *Principatus*, subinde cum addito, *Principatus merus.* *De regno Laconico, seu Principatu mero.*

Regnum Laconicum nomen traxit a Regibus Lacedæmoniis, quos pleno jure non fuisse Reges refert *Dionysius Halicarnassensis*, & hanc regni speciem, infimam utique, cum præter nomen vix quicquam juris relinquat Regi alias eidem competentis, merum principatum esse affirmat *Grotius* de I. B. & P. lib. 1. c. 3. §. 20. Regnum igitur Laconicum & Principatus pro synonymis recte habentur. Quodsi enim regnum Laconicum recipiatur tanquam terminus technicus, non opus est, ut in potestatem Regum Lacedæmoniorum accuratius inquiratur, & utrum merus fuerit principatus ista regni species, an vero aliquid adhuc juris vere regii illis relictum fuerit, definiatur.

§. 261.

De speciebus inter monarchiam & regnum Laconicum interjectis.

Inter monarchiam & regnum Laconicum, seu principatum merum plures regni species interjectæ sunt. Etenim in monarchia imperium plenum, absolutum & summum est penes monarcham, seu Regem (§. 134. 139.): ast in regno Laconico, seu principatu mero exercitium quidem imperii uni competit, sed summitas imperii omnis apud populum, vel optimates est (§. 260.). Enimvero in regno non necessario imperium plenum, absolutum ac summum penes Regem esse debet, verum fieri etiam potest, ut eidem saltem competat imperium limitatum, aut deminutum (§. 139.). Quamobrem cum imperium quoad exercitium multis modis limitari, &, quia diversa sunt jura sub imperio civili contenta, non uno modo certa sui parte diminui possit, pro diversitate autem limitationis ac diminutionis imperii varient Regum jura, regnorum autem species determinentur per jura Regibus competentia (§. 712. *Log.*); inter monarchiam & regnum Laconicum seu principatum merum plures regni species interjectæ sunt.

Non major concipi potest Regis potestas, quam in monarchia,

chia, nec minor, quam in regno Laconico; unde & illa regnum plenum appellatur, huic nomen regni abusive tribuitur, cum status revera popularis sit, aut aristocraticus, vel etiam ex populari & aristocratico quodammodo mixtus. Monarchia igitur & regnum Laconicum sunt duo extrema, inter quæ interjacent formæ Rerump. mixtæ ex monarchia & populari, seu democratia, monarchia & aristocratia, monarchia denique, democratia & aristocratia simul.

§. 262.

Regnum legitimum dicitur, in quo Rex imperium exercere tenetur juxta leges fundamentales vel perpetuas, vel in delatione imperii ipsi in specie præscriptas, seu capitulationem. Quoniam per leges fundamentales, consequenter & capitulationem (§. 124.), imperium civile limitatur (§. 77.), imperium autem limitatum per se summum non est (§. 73.); in regno legitimo jus aliquod in actus Regis si non omnes, saltem aliquos aut populo, aut proceribus, seu quibusdam e populo reservatum esse debet, consequenter summitas imperii non tota penes Regem est (§. 44.). Quamobrem cum in monarchia imperium summum sit penes solum Regem (§. 134.), in aristocratia penes optimates solos (§. 136.), in democratia penes populum (§. 131.); *regna legitima sunt mixta Reip. forma ex monarchia & democratia, vel ex monarchia & aristocratia, vel ex monarchia, democratia & aristocratia simul*, consequenter *omnes regni species inter monarchiam & regimen Laconicum*, seu *Principatum interjecta sunt regna legitima* (*not.* §. 261.). *De regnis legitimis.*

Formæ simplices Rerump. non indigent legibus fundamentalibus, quibus diminuitur libertas imperandi, quippe quæ integra est populo in democratia, optimatibus in aristocratia, monarchæ in monarchia. Et, si quas imperantes sibimet ipsis statuunt

ſtatuunt leges, quas obſervare velint, ab iis tamen recedere, immo easdem tollere poſſunt, quoties & quandocunque viſum fuerit. Perinde igitur eſt, ac ſi nullæ eſſent. Aliter vero ſeſe res habet in regnis legitimis, ubi imperans obligatur ab alio ad legum obſervantiam, quas vel invitus ſequi tenetur in imperio adminiſtrando. Ea nimirum regna demum legitima ſunt, in quibus poteſtas ſumma per leges fundamentales diminuitur. Relegenda hic ſunt, quæ ſupra de diverſitate legum, juxta quas imperium exercetur, demonſtravimus (§. 79. *& ſeqq.*).

§. 263.

Unde metiendum jus Regis in regno legitimo.

Quoniam in regno legitimo Rex imperium exercere tenetur juxta leges fundamentales vel perpetuas, vel in delatione imperii ipſi in ſpecie præſcriptas, ſeu capitulationem (§. 262.), imperium vero Rectoris civitatis tale eſt, quale populus in eum actu tranſtulit (§. 90.); *in regno legitimo ex legibus fundamentalibus & capitulatione metiendum eſt jus Regis.*

Per ſe patet, in regno legitimo non omnia poſſe Regem, quæ monarcha facere poteſt in monarchia. Quodſi igitur quæras, quænam ea ſint, quæ poteſtati ejus abſolutæ ſubducuntur; id ex legibus fundamentalibus & capitulatione definiendum, quippe quæ oſtendunt limites, intra quos poteſtas Regis coërcetur.

§. 264.

Regnum herile quodnam dicatur.

Regnum herile dicitur, in quo Regi in ſubditos & res ſubditorum idem jus competit, quod domino in ſervum, ſeu in quo Regi præter poteſtatem civilem etiam dominica competit, aut, ſi mavis, dominica poteſtas cum civili miſcetur. *Ariſtoteles* hanc regni ſpeciem imperium δεσποτικόν vocat, ab aliis *Dominatus* appellatur. Quoniam ſervus ad ope-

operas quascunque domino praestandas obligatur, quas præstare valet (§. 1106. *part. 7. Jur. nat.*) & quod per operas suas acquirit, id domini est (§. 1107. *part. 7. Jur. nat.*); *in regno herili Rex de operis subditorum sibi præstandis, & de rebus subditorum pro lubitu, seu, quemadmodum ipsi videtur, disponit & actiones publicas ad suam præcipue utilitatem dirigit.*

Imperia civilia instituta sunt salutis populi causa, prouti ex iis, quæ de origine eorum in superiorbus demonstrata sunt, abunde patet. Hinc & Rector civitatis, quacunque lege imperium in eum fuerit translatum, obligatur ad non faciendum ea, quæ bono publico, consequenter saluti populi (§. 23. 5.), adversantur (§. 44.). Ac propterea Rex dicitur esse propter populum, non vero populus propter Regem. Ab hac vero Reip. forma abit regnum herile, ubi Rex intendit primario utilitatem suam, secundario autem eam, quæ populi est, quatenus scilicet absque hac suam promovere nequit. Unde in regno herili populus est propter Regem, non vero Rex propter populum, sicuti servi sunt propter dominum, non vero dominus propter servos. Sunt qui imperium herile simpliciter damnant, tanquam juri naturæ adversum; sed an semper injustum sit, accuratius discutiendum.

§. 265.

Aristocratia quoque *herilis* dici potest, in qua optimatibus in subditos & res subditorum idem jus competit, quod domino in servum, seu potestas civilis cum dominica miscetur. Poterat hinc *Dominatus* in genere dici ea Reip. forma, in qua cum potestate civili miscetur dominica. Et hinc dominatus species erunt regnum herile & aristocratia herilis. Patet autem ut ante (§. 264.), *in aristocratia herili optimates imperare primario ad suam utilitatem, singulorum autem utilitatem nonnisi secundario intendere.* *Aristocratia herilis.*

Poteſtas dominica, quæ cum civili miſcetur in regno & ariſtocratia herili, non confundenda eſt cum dominio & imperio eminente, ſeu jure eminente in corpora & res ſubditorum. Hoc enim jus ſuperiori non competit niſi in caſu neceſſitatis & utilitatis publicæ cauſa (§. 116.); aſt illa conſtans eſt & propriam imperantis utilitatem reſpicit.

§. 266.

Imperium herile quidnam ſit.

Imperium herile dicitur, quod cum poteſtate dominica miſcetur, conſequenter per antea demonſtrata (§. 264.) *exercetur ad propriam utilitatem imperantis, & nonniſi ſecundario ad utilitatem ſubditorum.* Unde facile patet, *imperium herile non derivari a fine civitatis, cujus gratia conſtituitur, nec oriri ex pacto, quo civitates conſtituta* (§. 4.).

Imperium herile ſuos admittit gradus, prouti jus in perſonas & res ſubditorum ultra finem civitatis magis, aut minus extenditur, quemadmodum etiam poteſtas dominica non ſemper eadem eſt, ſed a naturali, de qua in parte ſeptima egimus, nunc magis, nunc minus recedit.

§. 267.

In quanam forma Reip. locum habeat.

Quoniam in regno herili & ariſtocratia herili imperium civile miſcetur cum poteſtate dominica (§. 264. 265.), imperium vero herile eſt, quod cum poteſtate dominica miſcetur (§. 266.); *imperium herile locum habet in regno & ariſtocratia herili.*

In democratia fieri nequit, ut imperium civile degeneret in herile, cum populus imperet ad propriam utilitatem, utilitate publica non exiſtente alia, niſi quæ populo propria eſt, & libertatis ſuæ conſervandæ cauſa imperium in alium, vel alios transferre nolit. Nec dici poteſt, majorem partem, quæ jus in minorem habet, perinde imperare poſſe ad propriam utilita-

utilitatem in detrimentum partis minoris, ac Regem in regno, optimates in aristocratia herili: neque enim eædem personæ constanter in parte majore sunt, nec pars minor a majore obligatur ad aliquid sibi faciendum atque dandum, sicuti subditi obligantur a Rege in regno, ab optimatibus in aristocratia herili.

§. 268.

Monarchæ non competit imperium herile, nec optimatibus in aristocratia. Etenim monarchæ & optimatibus competit imperium, quale originarie in populo est (§. 133. 135.). Enimvero imperium civile, quale originarie penes populum est (§. 33.), consistit in jure determinandi ea, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur (§. 60.), nec juri eminenti, consequenter potestati in personas (§. 114.) & res civium (§. 111.), locum facit nisi quando usus ejus medium unicum est salutis publicæ in casu emergente promovendæ (§. 116.). Quoniam itaque imperium herile non est, quando Regi, vel optimatibus non competit jus in subditos & res subditorum, quale dominus habet in servum, nec idem exercetur primario ad imperantis utilitatem (§. 266.); monarchæ in monarchia, optimatibus in aristocratia non competit imperium herile.

An monarchæ & optimatibus competat imperium herile.

Quibus monarchiæ nomen invisum est, illi imperium absolutum cum herili perperam confundunt. Si imperium absolutum est, imperantis judicio saltem relinquitur, ut de negotiis publicis statuat, quemadmodum ipsi visum fuerit (§. 66.); hoc tamen non obstante, imperium is exercere non aliter tenetur, nisi saluti publicæ convenienter (§. 88.), consequenter non omnia dirigere ad privatam suam utilitatem, tanquam primarium finem. Non tamen negamus, in monarchia per abusum jus monarchæ facile degenerare posse in herile, siqui-

dem contingat imperantem jus potentia metiri, ita ut justum habeatur id, cui resisti non potest. Immo nec diffitemur, tam in monarchia, quam aristocratia contingere, ut monarcha & optimates subinde imperio herili utantur, etsi monarchia in regnum herile, & aristocratia in herilem non prorsus mutetur.

§. 269.

An populus imperium herile transferre possit. *Si populus velit imperium herile transferre in Regem, vel optimates; hoc ipsi permittendum naturaliter, idem tamen transferre non præsumitur.* Etenim imperium herile potestatem civilem cum dominica miscet (§. 266.), ut Regi in monarchia (§. 264.), optimatibus in aristocratia competat jus in subditos eorumque res, quale domino in servos (§. 265.). Quoniam itaque naturaliter unicuique permittendum, ut se sponte alteri det in servitutem pro lubitu suo (§. 1090. *part.* 7. *Jur. nat.*); naturaliter quoque permittendum est populo, ut imperium herile transferat in Regem, vel optimates. *Quod erat unum.*

Enimvero quando populus imperium transfert in Regem, vel optimates, non transfert, nisi quale originarie penes ipsum est, nisi expresse aliquid amplius dicatur: quod per se patet. Quoniam itaque imperium civile non consistit nisi in jure determinandi ea, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur (§. 60.), præter hoc jus quoque non aliud transtulisse intelligitur populus, consequenter imperium herile, quod potestatem dominicam imperio civili jungit (§. 266.), transtulisse nunquam præsumitur. *Quod erat alterum.*

Facilius dantur rationes, cur homo quidam alteri se sua sponte det in servitutem, quam cur integer populus hoc faciat,

ciat, qui in alium, vel alios non intelligitur transferre imperium alia de causa, quam quod imperium per unum, aut aliquos facilius ac commodius administrari possit, quam per populum universum, qui non modo non sine molestia multoque sumtu convenit, quando de negotio publicis in comitiis statuendum, verum etiam difficulter adduci potest, ut amplectatur quod est melius, cum pluralitate votorum sit standum. Vix igitur concipi potest, ut populus nulla necessitate adactus sponte sua transferat in Regem, vel optimates imperium herile. Cum imperium civile per se non includat potestatem dominicam; quando agitur de imperio civili transferendo, de potestate dominica nulla incidit cogitatio, sed imperium transfertur, quale in se est. Et si vel maxime populus imperium transferens non habeat distinctam, vel prorsus adæquatam juris hujus notionem; non tamen habet animum præter imperium jus aliud transferendi, consequenter nec is, in quem id transfertur, vel minimi juris acquirere potest, quod ad imperium civile minime requiritur.

§. 270.

Quales sint subditi in regno herili.

In regno herili subditi omnes subeunt servitutem personalem. Etenim in regno herili imperanti idem competit jus in populum, seu subditos, quod domino in servum, & superior de operis subditorum atque de rebus eorundem pro lubitu disponere potest ad suam utilitatem (§. 264.). Quamobrem cum servitus perfecta sit, si dominus operas alterius pro lubitu determinare possit sibi præstandas (§. 1083. *part.* 7. *Jur. nat.*) & quicquid per eas acquiritur, id domini est (§. 1107. *part.* 7. *Jur. nat*), hic vero saltem ad vitæ conservationem necessaria eidem dare debeat (§. 1105. *part.* 7. *Jur. nat.*); in regno utique herili subditi omnes subeunt servitutem personalem.

In regno herili illi, qui reguntur, non modo fubditi funt, verum etiam fervi, nec cives proprie dici poffunt, quod nomen competit iis, qui imperio civili fubfunt. Omnia fubditorum bona funt imperantis propria, de iis autem tantum utendum relinquit idem fingulis, quantum fibi vifum fuerit, ut fubditi fcilicet conferventur & operas, quas exigit, præftare poffint. Jus quoque imperanti competit in omnes actiones fubditorum, ut fingulorum operis uti poffit, ad quod eas commodas judicaverit. Jus nimirum imperantis metiendnm eft ex jure domini in fervum. Quodfi ergo noveris ea, quæ de jure naturali domini in fervum demonftrata funt; jus quoque imperantis heriliter in fubditos haud difficulter definies. Quemadmodum vero in fervitute perfonali mores gentium plurimum recedunt ab æquitate naturali; ita quoque in fervitute civili, quæ obtinet in regno herili, mores gentium plurimum ab eadem æquitate removentur. Populus in regno herili fpectatur tanquam fervus, & finguli fubditi funt veluti membra fervilis corporis, quæ ad varias functiones apta, quibus utilitas imperantis promovetur. Imperans dominus eft & falvam vult Remp. propter fe, quatenus fcilicet utilitas propria promoveri nequit, nifi Rep. falva. Imperia herilia olim in toto oriente familiaria fuerunt, & hodienum in Africa omnique barbarie fervantur. Sed mores & olim plus permiferunt, & hodienum plus permittunt, quam lege naturali permiffum, ficuti idem obtinet in fervitute perfonali. Quoniam apud eosdem populos fervitus perfonalis in ufu olim fuit & hodienum eft; dubitandum quoque non eft, quin ex notione fervitutis perfonalis, quæ ipfis fuit, nata fit notio imperii herilis, ut jus Rectoris civitatis exæquaverint juri domini in fervos, quali apud ipfos ufi funt domini, vel hodienum utuntur.

§. 271.

An regnum herile fit na- Quoniam fervitus perfonalis perfecta naturaliter licita, fi quis non habet nifi operas, quarum præftatione fibi parare

parare valet ea, quæ ad vitæ necessitatem faciunt (§. 1087. *part. 7. Jur. nat.*), in regno autem herili subditi omnes servitutem personalem subeunt (§. 270.); *regnum* quoque *herile naturaliter in se illicitum non est.* *turaliter licitum.*

Licet populo sese imperanti in servitutem dare, si aliter sese servare nequeat. Huc etiam pertinet, si is, cui imperium defertur, aliter id accipere nolit, nisi ut sit herile. Immo quemadmodum *Aristoteles* quosdam natura servos esse dixit, hoc est, ad servitutem magis, quam libertatem aptos; ita quoque populi quidam eo sunt ingenio, ut imperium herile rectius ferant, quam civile, & salva magis esse possit Resp. si qui regunt imperio herili utantur, quam si civili. Qui argutantur, omne regimen ejus, qui regitur, causa esse comparatum; sumunt, quod probare debebant, sed non poterant probare, cum ex notione regiminis minime sequatur, & regimen dominicum reclamet.

§. 272.

Si populus in imperium herile consentit, regnum herile injustum non est. Etenim quando populus in imperium herile consentit, naturaliter ipsi permittendum est, ut eidem sese subjiciat (§. 269.). Quoniam igitur imperium herile exercendo tum nihil committitur, quod sit contra jus populi, injustum autem non est, quod non est contra jus alterius (§. 239. *part. 1. Phil. pract. univ.*); imperium quoque herile, in quod populus consentit, injustum non est. *Quando imperium herile non sit injustum.*

Sunt qui imperium herile omne tanquam in se injustum pronunciant, & regnum herile idcirco pro tyrannide habeant. Enimvero hi sunt, qui ex notionibus distinctis rationes subducere non didicerunt, & quibus invidiosum reddit herile imperium abusus, exercitium ejus plerumque comitans, quemadmodum abusus potestatis dominicæ indiviosam fecit servitutem,

turem, quæ in ſe nihil injurioſi habet. Quemadmodum melior eſt conditio hominis liberi, quam ſervi; ita quoque ultro conceditur, meliorem eſſe conditionem eorum, qui imperio civili, quam illorum, qui herili ſubſunt. Non tamen inde ſequitur, imperium herile in ſe eſſe injuſtum, ſicut & ſervitus nihil injuſti in ſe habet. Et ſicuti ſervitus non propterea damnatur, quod ſit contra naturam, quatenus ſcilicet adverſa libertati juri omnium hominum connato (§. 146. *part. 1. Jur. nat.*); ideo nec imperium herile damnandum, quod ſit contra naturam civitatis, quatenus ſcilicet adverſatur fini, cujus gratia civitas conſtituta. Quoniam hic nondum agitur de imperio jure belli acquiſito, quippe quod ad Jus Gentium ſpectat; ita quoque in præſenti nondum definire licet, utrum jure belli imperium herile acquiri poſſit, nec ne.

§. 273.

De officiis humanitatis ſubdito præſtandis.

In omni Reip. forma Rector civitatis ſubditis obligatur præſtare officia, quæ homo homini debet. Per ſe nimirum patet, hominem, propterea quod tanquam ſubditus poteſtati Rectoris civitatis ſubjicitur, non deſinere eſſe hominem. Quamobrem quæ homo homini naturaliter debet, ea quoque, ob immutabilitatem obligationis naturalis (§. 146. *part. 1. Phil. pract. univ.*), Rector civitatis in omni Reip. forma ſubditis debet, conſequenter iisdem officia, quæ homo homini debet, præſtare obligatur.

Rector civitatis ſubditos duplici modo conſiderare tenetur, tanquam ſubditos & tanquam æque homines. Quatenus eos conſiderat tanquam ſubditos, ea ab ipſis exigere poteſt, quæ a ſubdito debentur; quatenus vero eosdem ſpectat tanquam æque homines, iisdem præſtare tenetur officia, quæ homo homini debet.

§. 274.

Etiam in regno herili.

Quoniam in omni Reip. forma Rector civitatis ſubditis

ditis obligatur præstare officia, quæ homo homini debet (§. 273.); *in regno* quoque *herili Rex seu imperans obligatur subditis præstare officia, quæ homo homini debet.*

Ostendi idem poterat etiam hoc modo. In regno herili Regi seu imperanti competit ea potestas in subditos, quæ domino in servos (§. 264.). Enimvero dominus obligatur servo præstare officia, quæ homo homini debet (§. 1099. *part. 7. Jur. nat.*).* Ergo etiam Rex seu imperans in regno herili obligatur subditis præstare officia, quæ homo homini debet.

Quemadmodum servitus nihil habet, quod injuriosum videri possit, si dominus hoc subservet; ita quoque ab imperio herili recedit odium, si qui heriliter imperat, idem animo firmiter infixum habeat.

§. 275.

Similiter quia *Rector civitatis quilibet* subditis obligatur præstare officia, quæ homo homini debet (§. 273.); ideo *sibi cavere debet, ne in exercendo imperio, etiam herili* (§. 274.), *quicquam committat; quod officiis repugnet, quæ homo homini debet, nec subditum aliter sibi obligatum existimet, quam officia ista permittunt.* *De imperio, etiam herili, rite exercendo.*

Absit autem, ut tibi persuadeas, imperium herile officiis hisce repugnare, ac propterea injustum esse, tanquam juri humanitatis adversum. Qui enim ita sentiunt, ad facta heriliter imperantium animum attendunt, non ad modum, quo illud exerceri debet. Quemadmodum servitus non est jugum nimis durum ac intolerabile, si officia, quæ homo homini debet, dirigunt exercitium potestatis dominicæ (*not.* §. 1100. *part. 7. Jur. nat.*); ita quoque imperium herile non imponit

ſubditis jugum nimis durum ac intolerabile, ſi eadem officia exercitium ejus dirigunt.

§. 276.

De amore ſubditorum etiam in regno herili & eorum felicitate promovenda.

Cum Rector quilibet civitatis obligetur ſubditis præſtare officia, quæ homo homini debet (§. 273.), etiam in regno herili (§. 274.), homo autem hominem quemcunque amare (§. 619. *part. I. Jur. nat.*) & diligere debeat tanquam ſeipſum (§. 618. *part. I. Jur. nat.*), & operam dare, ut alii quoque homines ſint felices (§. 614. *part. I. Jur. nat.*); *Rector quilibet civitatis, etiam in regno herili, ſubditos amare & diligere debet tanquam ſeipſum, atque operam dare, ut ſint felices.*

Non eſt infra majeſtatem Rectoris civitatis ſubditos conſiderare tanquam æque homines, ac per conſequens voluptatem percipere ex eorum felicitate, ac ideo eandem promovere. Ecquis enim eſt, qui ſibi vel aliis perſuaſerit, eſſe infra majeſtatem divinam, ut Numen ſupremum amet homines & eos velit eſſe felices? Nemo ſane magis felicitatem generis humani promovere poteſt, quam Rector civitatis. Quo vero quis felicitatem aliorum magis promovere valet, eo magis quoque ad eandem promovendum obligatur (§. 177. *part. I. Jur. nat.*). Nec obſtat, quod imperium herile exerceatur ad Rectoris primario utilitatem. Id enim de bonis ac libertate ſubditorum derogare quiddam poteſt, ut iidem ſint minus fortunati (§. 409. *part. I. Phil. pract. univ.*); nequaquam vero neceſſe eſt, ut propterea reddantur infelices (§. 410. *part. I. Phil. pract. univ.*). Quodſi Rector civitatis perpetuo perpendat, quid ſuadeat amor, quemadmodum perpendere debet, qualiscunque tandem fuerit Reip. forma (§. 275.); verendum non eſt, ne imperium herile minore religione exerceatur, quam aliud quodcunque.

§. 277.

A voluntate populi regnum condituri unice dependet, utrum imperium in unum ita transferre velint, ut sedes vacans per electionem repleatur; an vero ita, ut successio juxta certum ordinem ab uno in alium devolvatur. Et ab eadem voluntate pendet, quamnam electionis ac successionis legem condere velit. Etenim populus pro lubitu imperium in unam personam transferre potest, & a voluntate ipsius dependet, qua lege transferre velit (§. 36.). Quamobrem cum idem transferre possit in personam unam ad certum tempus, etiam revocabiliter, vel ad dies vitæ, idque tanquam transmissibile in certos alios, aut tanquam non transmissibile (§. 38.); regnum conditurus pro lubitu imperium ita transferre potest, ut sedes vacans per electionem repleatur, aut ut successio juxta certum ordinem ab uno in alium devolvatur. *Quod erat unum.* *Diversitas regnorum unde oriatur.*

Enimvero cum unice a populi voluntate dependeat, in quemnam imperium transferre velit (§. 36.), & num per se, vel per alios Regem eligere velit; ab eadem quoque pendet legem condere tam electionis, quam successionis. *Quod erat alterum.*

§. 278.

Regnum dicitur *electivum*, quando populus eligit successorem, Rege deficiente, aut jus eligendi in alios transtulit. *Regnum electivum quid sit.*

Nimirum in regno electivo imperium transfertur in Regem ad dies vitæ, aut, si temporarium fuerit, vel precarium, ad certum tempus irrevocabiliter, aut ad tempus indefinitum revocabiliter. Quamobrem in utroque casu a Rege nunc regnante transmitti nequit in alium.

 §. 279.

§. 279.

Regnum successorium quid sit.

Regnum successorium dicitur, quando in locum Regis deficientis certa lege succedit alius.

Quando scilicet regnum successorium introducitur, populus in Regem transfert imperium tanquam certa lege transmissibile in alios, ut ideo deficiente statim adsit, qui succedat, nec nova demum electione opus sit.

§. 280.

De mutatione aristocratiæ in regnum.

Si aristocratia fuerit patrimonialis, a voluntate optimatum dependet, num regnum successorium, vel electivum introducere velint, & pro lubitu legem electionis ac successionis condere possunt. Etenim si aristocratia fuerit patrimonialis, optimates formam Reip. mutare possunt (§. 224.). Quamobrem cum regnum sit forma quædam Reip. (§. 139.), idque vel electivum (§. 278.), vel successorium (§. 279.); regnum quoque tam electivum, quam successorium condere, cumque non uno modo de electione & successione statui possit, leges quoque electionis & successionis condere valent. Pendet igitur a voluntate optimatum in aristocratia patrimoniali, num regnum successorium, vel electivum introducere velint, ac pro lubitu legem electionis ac successionis condere possunt.

Nimirum quod potest populus in democratia circa translationem imperii, idem etiam possunt optimates in aristocratia patrimoniali, quippe qui jus populi de substantia imperii disponendi habent. Non nego fieri posse, ut, cum aristocratia constitueretur, optimatibus concessum fuerit eam in regnum mutandi, si ita visum fuerit, sed nonnisi sub certa lege, veluti ut ex familiis optimatum, qui magno numero sunt, ab ipsis eligatur Rex, & regnum non sit nisi electivum. Enimvero talia

talia supponunt peculiaria pacta a populo cum optimatibus inita, quando imperium in ipsos transferebatur. Nobis vero in propositione sermo est de imperio simpliciter in optimates translato, sicuti in aliis, quando non expresse aliud dicitur.

§. 281.

At voluntate populi dependet, utrum imperium etiam in foeminas transferre velit, nec ne. Etenim populus de imperio, tanquam re sibi propria (§. 34.), pro lubitu disponere potest (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*), consequenter idem transferre in eam personam, a qua id exercitum iri confidit saluti publicæ convenienter (§. 88.). Quodsi ergo existimet imperium a foemina saluti publicæ convenienter exerceri posse; permittendum ipsi est, ut in eandem imperium transferat. A voluntate igitur populi dependet, utrum imperium etiam in foeminas transferre velit, nec ne. *An imperium in foeminas transferri possit.*

Populus nimirum cum naturaliter liber sit (§. 55.), ut suo stet judicio permittendum est (§. 156. *part. 1. Jur. nat.*). Nec quæritur, annon melius sit foeminas ab imperio excludere, quam eas ad idem administrandum admittere: jus enim facit populi voluntas, non vero quod melius est, ideo jus est, etsi naturaliter obligemur ad id, quod melius est, alteri præferendum (§. 192. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Obtinet hoc in omni translatione juris, nec ideo in translatione imperii hoc singulare est. Qui foeminas ab imperio exclusas esse volunt, eas ad imperandum parum aptas pronunciant vel defectu earum dotium, quæ ad recte imperandum requiruntur, vel quod omnibus negotiis publicis, veluti si populus adversus vim hostium defendendus, interesse nequeunt. Sed ratio prior fallit, experientia teste; posterior vero nihil probat, cum imperans per alios facere possit, quod per se facere nequit, nec ea de causa ab imperio arceantur viri. Qui objiciunt, per foeminas in extraneum devolvi imperium posse, si successorium

 fuerit,

fuerit, eorum ratio nulla est, cum a populi voluntate dependeat, utrum imperium in extraneam personam transferre velit, nec ne (§. 36.).

§. 282.

In quanam regni specie id fieri possit.

Quoniam a voluntate populi dependet, utrum imperium etiam in foeminas transferre velit, nec ne (§. 281.); *non minus in regno electivo foeminam, quæ imperet, eligere, quam in successorio eam successionis legem condere potest, ut certo ordine etiam succedant foeminæ.*

Rarius contingit foeminas eligi, quam in regno succedere. Eadem vero ratio, quæ in regno successorio foeminas admittit, eas quoque eligi permittit.

§. 283.

De jure successorem eligendi in regno patrimoniali.

Si regnum fuerit patrimoniale, Rex sibi successorem eligere potest, quem voluerit, filium, vel filiam, sive natu majorem, sive minorem, personam sibi cognatam, vel nullo sanguinis vinculo sibi junctam, etiam extraneam. Quodsi enim regnum fuerit patrimoniale, imperium in patrimonio Regis est (§. 155.) consequenter quoad substantiam in ipsum translatum, seu jure proprietatis idem possidet (§. 39. 40.), quoniam itaque de ipsa substantia imperii disponere potest pro lubitu suo (§. 131. *part. 2. Jur. nat.*); idem transferre potest in quamcunque personam voluerit, consequenter in filium, vel filiam, sive natu minorem, sive majorem, in personam sibi cognatam vel nullo sanguinis vinculo junctam, etiam extraneam.

Si regnum fuerit patrimoniale, nemini competit jus succedendi: implicat enim de substantia imperii disponere posse pro lubitu suo & alicui competere jus succedendi, quod violari

lari minime poterat, ſi pro lubitu ſuo de eo disponere, conſequenter id in alium transferre vellet (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*). Nec eſt, quod objicias, ſi imperium ſit in patrimonio, jure hæreditario id devolvendum eſſe ad liberos vel cognatos proximos: neque enim imperium ad hæreditatem pertinet, quod utique demonſtrandum.

§. 284.

Actus Regis regii ſunt, qui pertinent ad exercitium imperii; *Actus* vero *Regis privati* ſunt, qui ad idem non pertinet. *Actus Regis regii & privati quinam ſint.*

Ita leges ferre, tributa indicere, magiſtratus conſtituere, actus regii ſunt: aſt nubere, res ſibi comparare ad victum & amictum vitæque commoditatem ac jucunditatem neceſſarias actus Regis privati ſunt.

§. 285.

Quoniam Rex perſona moralis eſt, conſequenter Rex non eſt, niſi quatenus imperium habet (§. 70. *part. 1. Jur. nat.* & §. 139.), actus vero regii ſunt, qui ad exercitium imperii pertinent, ceteri privati (§. 284.); *Rex quoad actus regios tanquam Rex, quoad actus vero privatos tanquam perſona privata ſpectandus*, conſequenter *quoad actus privatos non fruitur niſi jure privatorum.* *Quatenus Rex tanquam perſona privata ſpectatur.*

Plurimum refert, ut actus regis regii ab actibus ejus privatis diſtinguantur, ne jus Regis latius extendatur, quam par eſt, & imperium regium in herile convertatur. An vero actus regis privati ſubſint legibus civilibus, an ſaltem naturali ſuo loco diſcutiemus.

§. 286.

§. 286.

De bonis Regis regiis & privatis.

Bona Regis regia vel publica sunt, quorum usus ad imperii administrationem & splendorem regium perpetuum destinatus. *Bona* vero *Regis privata* sunt, quæ ad usus ipsius privatos destinantur, aut quocunque modo ab ipso acquiruntur. Hæc etiam dicuntur *Bona ipsi propria.*

Rex considerari potest tanquam Rex & tanquam privatus (*not.* §. 285.). Quamobrem etiam bona, quæ habet, vel tanquam Rex, vel tanquam privatus habet. Rex est, quatenus imperium exercet, in ceteris spectatur tanquam privatus. Quamobrem qua Rex habet ea bona, quorum usus ad imperii administrationem requiritur, & qui ad splendorem regium perpetuum destinatur: qua privatus vero habet, quæ illuc non faciunt, nec respectu imperii ab ipso acquiruntur. Ita pecuniæ, quæ contribuuntur ad usus bellicos, tormenta bellica & alius belli apparatus in bonis Regis regiis sunt: ast quæ tabulæ regiæ sustentandæ causa dantur in bonis ejus propriis sunt. Similiter quæcunque Rex dotis nomine accipit, vel jure hæreditario acquirit, bona ejus propria, seu privata sunt; sed pecuniæ, quæ contribuuntur ad ferenda onera imperii in bonis Regis regiis sunt.

§. 287.

De bonis istis non confundendis.

Quoniam bonorum regiorum usus ad imperii administrationem & splendorem Regis perpetuum destinantur; privata vero ad usus ipsius privatos (§. 286.); *bona regia a privatis actu sunt separata bona, nec cum his in unam massam confundi possunt.*

Vidimus Regem duplicem repræsentare personam, nimirum personam moralem, quæ regis nomine venit, & personam privatam, quatenus scilicet homo est & aliis personis privatis quoad certos actus æquiparatur (§. 285.). Bona igitur

tur alia habet tanquam Rex; alia tanquam privatus. Quemadmodum itaque actus regii cum actibus Regis privatis confundendi non sunt, nec eidem juri subjecti; ita quoque bona regia cum bonis Regis privatis confundi minime debent, nec ejusdem sunt juris.

§. 288.

An ea maneant separata in regno patrimoniali.

Cum bona regia a privatis sint separata bona, nec cum his massam unam constituere possint (§. 287.); *si Rex imperium in patrimonio habeat, seu regnum fuerit patrimoniale; bona tamen regia a bonis Regis privatis actu sunt separata, ipso nimirum jure*, consequenter *si cui competit aliquod jus succedendi in bonis privatis, non tamen ideo jus competit succedendi in bonis regiis*, & per consequens *Rex qui imperium habet in patrimonio aliter disponens de bonis regiis, aliter de privatis nihil facit, quod est contra jus eorum, qui in bonis privatis succedendi jus habent.*

E. gr. Etiamsi Rex filium exhæredare non possit, sine justa causa (§. 1000. *part. 7. Jur. nat.*); imperium tamen cum bonis regiis in extraneum transferre potest. Exemplum habemus in primis Sinensium imperatoribus, qui filiis præteritis alios in imperio successores constituerunt, quos ad imperium exercendum aptiores judicabant.

§. 289.

An in iis eadem sit ratio in omni regno.

Immo quia bona regia a privatis sunt separata bona, nec cum his in unam massam confundi possunt (§. 287.); *eadem in omni regno bona Regis regia & bona ejus privata eidem juri minime subsunt, nec eodem modo in utrisque succeditur, nec qui his succedit, necessario etiam succedere debet in istis, nec qui in imperio succedit, succedere etiam debet in bonis Regis privatis*, consequenter *successio in imperio semper diversa manet ab hereditate* (§. 960. *part. 7. Jur. nat.*).

Ad hæreditatem quidem pertinent omnia jura, quæ oriuntur ex dominio, cui res ad vitæ necessitatem, commoditatem ac jucunditatem requisitæ subjiciuntur (§. 964. *part.* 7. *Jur. nat.*); non tamen propterea imperium ad eandem pertinet: quod si sit in usufructu, per se patet, id bonis ceteris accensendum non esse, si vero fuerit in patrimonio, manet tamen jus diversum ab iis, quæ ex dominio rerum ortum trahunt, quippe quod originem suam trahit ex civitate tanquam societate (§. 4. *h.* & §. 213. *part.* 7. *Jur. nat.*). Sane si nulla essent dominia rerum, imperio tamen civili poterat esse locus, ne communio rerum pareret lites & bella continua. Unde etiam non defuerunt, qui communionem bonorum mixtam, quam vocamus (§. 129. *part.* 2. *Jur. nat.*), qualis obtinet inter Religiosos apud catholicos, in Rep. introduci voluerunt, quos inter eminet *Campanella* in Rep. Solis. Quodsi ea perpenderis, quæ de communione primæva prolixe demonstravimus in parte secunda, & finem civitatis in superioribus explicatum trutinaveris; nihil superessit, quod dubium movere posset. Immo ordines religiosorum votum paupertatis cum voto obedientiæ conjungentes abunde loquuntur, quod & quomodo imperium cum communione mixta conjungi possit. Neque aliunde sese probavit idea Reip. in qua communio esset bonorum, *Campanellæ*, quam quod ordines Religiosorum ejus commoda ipsum docuerant, ac ipse eadem expertus fuerat, cum esset ex familia S. *Dominici*: sit ita, quod eadem commoda non tanta facilitate obtineri queant in civitate, quemadmodum in ordinibus religiosorum, etsi hi ordines repraesentent speciem quandam Reip. in qua communio bonorum viget, cum iidem etiam fruantur commodis, quæ ex Rep. proveniunt, quatenus in ea dominia locum habent.

§. 290.

Jus disponendi de bonis successione in iisdem — *Si regnum fuerit patrimoniale, Rex de bonis regiis & de successione in iisdem perinde disponere potest, ac de bonis suis privatis.*

vatis. Quodsi enim regnum fuerit patrimoniale, non minus bona regia, tanquam ad imperii administrationem aut splendorem regium perpetuum requisita (§. 286.), in ipsius patrimonio, consequenter dominio (§. 452. 448. *part. 2. Jur. nat.*), sunt (§. 155.), quam privata. Quamobrem cum dominus de rebus suis (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*), etiam de successione in iisdem pro lubitu disponere possit (§. 1025. 1005. 1008. *part. 7. Jur. nat.*); Rex etiam de bonis regiis, quemadmodum de privatis disponere potest. Cumque permittendus sit unicuique etiam abusus dominii sui (§. 169. *part. 2. Jur. nat.*); ipsi etiam permittendum est, ut de bonis regiis aliter disponat, quam ut eadem in administrationem imperii, aut conservationem splendoris regii impendat atque conservet, consequenter eodem prorsus modo de iisdem & de successione in iisdem disponere potest ac de bonis suis privatis. *nis Regi competens in regno patrimoniali.*

Manent hoc non obstante bona regia a bonis Regis privatis actu separata (§. 287.), quamvis vi liberæ administrationis illorum ipsi *per demonstrata* permittendum sit, ut de iis aliter disponat, quam debebat, veluti bona regia & privata in unam personam conferens, etiamsi imperium in aliam transferat. Quodsi objicias, jus eligendi successorem a populo in Regem esse delatum, sed ea lege, ut bona quoque regia promiscue omnia maneant successoris; id ex pacto singulari venit, non ex regni patrimonialis simpliciter talis, cui scilicet nulla pacta adjecta sunt, notione fluit. Per pacta nimirum immutari posse jura, noto notius est.

§. 291.

Si regnum fuerit patrimoniale, Rex formam Reip. mutare potest, ac imperium in partes potentiales dividere. Quoniam in regno patrimoniali Rex imperium habet in patrimonio (§. 155.), *De mutatione regni patrimonialis.*

 quem-

quemadmodum in ariſtocratia patrimoniali habent optimates (§. 156.); Rex in regno patrimoniali idem facere poteſt, quod facere licet optimatibus in ariſtocratia patrimoniali. Enimvero optimates in ariſtocratia patrimoniali perfecte tali formam Reip. mutare & imperium in partes potentiales dividere poſſunt, quippe qua diviſione forma Reip. mutatur (§. 224.). Ergo etiam Rex in regno patrimoniali formam Reip. mutare poteſt ac in partes potentiales dividere.

Poterat propoſitio præſens eodem modo demonſtrari, quo idem de optimatibus in ariſtocratia perfecte patrimoniali oſtendimus (§. 224.); ſed ne demonſtratio eadem repetenda foret, eam dependenter a propoſitione ſuperius demonſtrata demonſtrare maluimus, non quod ea neceſſario ſupponi debeat, ſed quia nobis viſum fuit de ariſtocratia agere, antequam de monarchia egimus. Contrarium fieri poteſt, ſi de monarchia priori loco agatur.

§. 292.

Quid ſit regnum patrimoniale perfecte ac imperfecte tale.

Regnum patrimoniale perfecte tale eſt, ſi omnis proprietas imperii fuerit penes Regem: *imperfecte* vero *tale*, ſi ſaltem jus transferendi imperium pro lubitu fuerit penes Regem.

Proprietas varia complectitur jura, prouti vidimus in parte ſecunda, quæ ſunt partes ejus potentiales, quatenus a ſe invicem ita ſeparari poſſunt, ut diverſis ſubjectis inhæreant. Quando regnum patrimoniale ſimpliciter dicimus, proprietatem omnem imperii Regi competere ſumimus, neque enim jus ullum ad eam pertinens excipitur, ac propterea ſemper intelligitur regnum patrimoniale perfecte tale, niſi expreſſe aliud dicatur, hoc eſt, niſi modus habendi imperium quoad proprietatem ad certum quoddam jus, tanquam partem ipſius poten-

potentialem restringatur: prouti idem obtinet in aliis quoque juribus, quæ partes potentiales habent.

§. 293.

De jure in regno patrimoniali imperfecte tali.

Si regnum patrimoniale non fuerit nisi imperfecte tale; Rex formam Reip. immutare nequit, neque eam in partes potentiales dividere potest. Etenim si regnum patrimoniale fuerit nonnisi imperfecte tale, Regi saltem competit jus imperium pro lubitu transferendi (§. 292.), non vero praeterea aliud, quod ad proprietatem pertinet. Quamobrem jus immutandi Reip. formam eidem non competit, consequenter eandem immutare nequit (§. 156. *part. 1. Phil. pract. univ.*). *Quod erat unum.*

Cumque forma Reip. immutetur, si in partes potentiales dividatur (§. 63.), Rex autem in regno patrimoniali imperfecte tali eandem immutare nequeat *per demonstrata n. 1.* in regno patrimoniali imperfecte tali Rex imperium in partes potentiales dividere nequit. *Quod erat alterum.*

Non attenduntur hic pacta alia translationi imperii adjecta, quibus modus habendi imperium restringitur. Quodsi enim taliæ adjecta fuerint pacta, ex ipsis definiendum, quid Regi liceat, quid minus. Sed prolixum nimis foret, omnia ista pacta in præsenti discutere velle.

§. 294.

Num imperium patrimoniale in partes subjectivas dividi possit.

Si regnum fuerit patrimoniale voluntate populi, in partes subjectivas dividi nequit, nisi hoc expresse fuerit permissum, aut populus in divisionem consentiat: quodsi vero independenter a voluntate populi imperium patrimoniale Rex acquisivit, idem quoque in partes subjectivas dividere potest. Quodsi enim regnum fuerit patrimoniale populi voluntate, proprietatis jus extendi

nequit ultra voluntatem populi, quod per se patet. Enimvero quando imperium voluntate populi transfertur in Regem, id fieri non præsumitur nisi sub tacita hac clausula, ne in partes subjectivas dividatur, nisi expresse aliud dicatur (§. 235.). Quamobrem si regnum patrimoniale fuerit voluntate populi, in parte subjectivas dividi nequit, nisi hoc expresse a populo fuerit permissum. *Quod erat primum.*

Quoniam vero perinde est, sive populus in delatione imperii expresse permittat divisionem imperii in partes subjectivas, sive in divisionem, quam Rex intendit, consentiat, aut factam ratihabeat, quod per se patet; si regnum patrimoniale vel maxime fuerit voluntate populi, hoc tamen non obstante in partes subjectivas dividi potest, si populus in divisionem consentiat. *Quod erat secundum.*

Quodsi denique Rex independenter a voluntate imperium patrimoniale acquisivit, quod quomodo fieri possit suo loco ostendetur; in disponendo de substantia imperii unice dependet a propria voluntate ac idem prorsus habet jus, quod populo originarie competit. Quamobrem cum populus universus unanimi consensu imperium in partes subjectivas dividere possit (§. 234.); Rex quoque, qui imperium patrimoniale independenter a voluntate populi habet, idem in partes subjectivas dividere potest. *Quod erat tertium.*

Ne nodum in scirpo quærant, qui ad carpendum alios sunt proni; tenendum est, quod eum independenter a populi voluntate imperium patrimoniale habere dicamus, in quem populus proprio motu idem non transtulit, sed qui alio quocunque modo, veluti jure belli, idem acquisivit. Ceterum ex præsentis demonstratione patet, in genere dici non posse, quod regnum patrimoniale a Rege dividi possit pro lubitu inter

ter liberos suos, multo autem minus quod dividi debeat inter liberos utriusque sexus, si Rex voluntatem suam de successione in imperio minime declaret, antequam moriatur, ut loco unius imperii summi oriantur plura (§. 232.), consequenter loco regni unius regna plura.

§. 295.

An Rex, qui imperium in patrimonio habet independenter a populi voluntate, præsumatur voluisse, ut in partes subjectivas dividatur.

Si regnum fuerit patrimoniale independenter a voluntate populi; Rex, qui voluntatem suam de successione in imperio non declaravit, non præsumitur voluisse, ut imperium in partes subjectivas dividatur, sed potius, ne dividatur. Etenim si imperium dividitur in partes subjectivas, tot oriuntur summa imperia, in quot partes subjectivas id fuit divisum (§. 232.) & diversæ populi partes diversis imperiis subjiciuntur (§. 231.), consequenter potentia in singulis regnis minuitur, cum minor multitudo hominum non adeo valide sese defendere possit adversus vim externam, quam major. Immo divisio imperii in partes subjectivas non satis convenit fini omni civitatis, quod finem hunc consideranti facile patet (§. 4.). Quamobrem cum Reges malint esse potentes, quam impotentes, & potentiam suam augere potius studeant, quam non augere, nec facile velle videntur ea, per quæ finis civitatis non satis obtinetur, nisi affectu perverso in contrarium abripiantur; nec Rex, etiamsi imperium independenter a voluntate populi habet, ac idem in partes subjectivas pro lubitu dividere possit, ubi voluntatem suam de successione in imperio non declaravit, præsumitur voluisse, ut imperium in partes subjectivas dividatur. *Quod erat unum.*

Enimvero quoniam imperium vel dividendum est in partes subjectivas, vel non dividendum, cum tertium non detur, Rex autem, etiamsi idem in patrimonio habeat independen-

pendenter a voluntate populi, non tamen præsumitur voluisse, ut in partes subjectivas dividatur *per demonstrata*; utique idem voluisse præsumitur, ne dividatur. *Quod erat alterum.*

Parum sapientes se probant Reges, qui imperium in partes subjectivas dividunt, præsertim si dividunt inter liberos utriusque sexus, ut per filias devolvatur in extraneos. Quamobrem præsumtio divisionis in partes subjectivas etiam repugnat sapientiæ Regis. Quilibet autem Rex præsumitur intelligere ea, quæ e re civitatis sunt, & quæ regnum suum stabile ac firmum etiam posteris suis faciunt.

§. 296.

An liberi omnes in partes subjectivas æquales succedere debeant.

Quoniam Rex, si vel maxime regnum fuerit patrimoniale independenter a voluntate populi, quando voluntatem suam de successione in imperio non declaravit, non præsumitur voluisse, ut imperium in partes subjectivas dividatur, sed potius, ne dividatur (§. 295.); *in regno patrimoniali independenter a voluntate populi tali, quando Rex voluntatem suam de successione in imperio non declaravit, succedere nequeunt liberi omnes defuncti simul, ita ut imperium in partes æquales subjectivas inter ipsos dividatur.*

Equidem vulgo simpliciter asseritur, in regno patrimoniali utriusque sexus liberos succedere in partibus subjectivis æqualibus, quemadmodum in hæreditate, nisi Rex de successione aliter disposuerit; sed qui ita sentiunt, tacite supponunt, non dari regna patrimonialia libera populi voluntate constituta, sed si qua dentur, ea populo invito esse introducta, vi præcipue armorum. Sed cum in se minime repugnet, ut etiam populus imperium patrimoniale transferat in Regem, & subinde esse possit is Rep. status, ut istiusmodi translationem suadeat ipse civitatis finis, qualis fuisse videtur initio imperii Sinici,

nici, de quo alias diximus in Notis ad Orationem de Sinarum philosophia practica; inter imperium patrimoniale voluntarium atque invitum utique distinguendum erat. Si qui hebetiores imperium ad hæreditatem referunt; illos in unum confundere a se invicem separanda, ex anterioribus facile patet.

§. 297.

Regnum voluntarium dicitur, quando imperium libera voluntate populi in Regem fuit delatum: ast *invitum*, quando imperium Regi alio quocunque modo, veluti vi armorum in populum invitum acquisitum. Possunt etiam *Imperia* eodem modo distingui. *Regnum voluntarium & invitum quid sit.*

Hic loci agitur de regnis voluntariis, nisi expresse aliud dicatur. De regnis autem invitis, quæ jure belli acquiruntur, agemus in Jure Gentium. *Regna* etiam *patrimonialia voluntaria* sunt, quæ talia sunt voluntate populi; *invita* autem, quando independenter a voluntate populi imperium patrimoniale Rex habet.

§. 298.

De regno patrimoniali voluntario testari potest Rex, ea tamen lege, ut maneat indivisum, nisi voluntate populi divisio expresse permissa, aut populus in eam consentiat; ast de invito, quomodocunque libuerit. *De regno per testamentum relicto.* Si enim regnum patrimoniale fuerit voluntarium, imperium patrimoniale in Regem populi voluntate fuit delatum (§. 297.), consequenter Rex sibi successorem eligere potest, quem voluerit (§. 283.), sed non dividere in partes subjectivas, nisi hoc expresse a populo fuerit permissum, aut populus in divisionem consentiat (§. 294.). Quamobrem cum per testamentum voluntatem suam de successione in imperio Rex declarare possit (§. 994. *part.* 7. *Jur. nat.*) & testamentum naturaliter facere liceat (§. 999. *part.*

part. 7. *Jur. nat.*); de regno patrimoniali voluntario Rex testari potest, ea tamen lege, ut maneat indivisum, nisi voluntate populi divisio expresse permissa, aut populus in eam consentiat. *Quod erat unum.*

Enimvero si regnum patrimoniale fuerit invitum, imperium in Regem non voluntate populi delatum, sed is idem alio quodam modo, veluti vi armorum acquisivit (§. 297.), consequenter imperium patrimoniale independenter a populi voluntate habet. Quamobrem cum in hoc casu imperium in partes subjectivas dividere possit (§. 294.), de eodem vero etiam testari *per demonstrata*; de regno patrimoniali invito Rex per testamentum quomodocunque disponere potest, scilicet ut idem maneat indivisum, sive ut inter duos, aut plures dividatur in partes subjectivas æquales, aut quacunque ratione inæquales. *Quod erat alterum.*

Cum imperium non pertineat ad hæreditatem, seu universitatem rerum Regis privatarum post mortem relictarum, testamentum autem sit declaratio voluntatis de translatione dominii rerum post mortem suam relictarum (§. 994. *part.* 7. *Jur. nat.*); non videtur Rex de regno testari posse. Testamenta nimirum non videntur convenire nisi rebus, quæ sunt in dominio privatorum. Enimvero dubium hoc haud difficulter removetur. Rex nimirum duplicem repræsentat personam, moralem scilicet, quatenus Rex est, hoc est, imperium habet, & physicam, quatenus privatus est, hoc est, homo, qui perinde ac alii rebus indiget ad vitæ necessitatem, commoditatem atque jucunditatem. Si regnum fuerit patrimoniale, qua Rex patrimonium habet diversum ab eo, quod qua privatus habet. In illo sunt imperium tanquam res in corporalis (§. 498. *part.* 1. *Jur. nat.*) & bona regia (§. 286.); in hoc autem bona privata. In regno patrimoniali non minus imperium & bona regia sunt in patrimonio Regis qua Regis,

Regis, quod *regium* appellari poterat, quam bona privata in dominio privato. Quemadmodum itaque testatur de bonis privatis, si voluntatem suam declarat, cujusnam ea post mortem suam esse debeant (§. 994. 996. *part. Jur. nat.*), sed qua privatus; ita etiam de imperio & bonis regiis qua Rex testatur, quando voluntatem suam declarat, quinam in regno succedere debeat, & cujusnam esse debeant bona regia post mortem suam. Quamvis autem uno actu testetur de bonis privatis & imperio atque bonis regiis; declaratio tamen voluntatis suæ de utrisque duo diversa testamenta sunt, quorum unum absque altero fieri potest.

§. 299.

Differentia testamenti Regis regii & privati.

Testamentum Regis regium est, in quo disponitur de imperio & bonis regiis; *testamentum Regis privatum* est, in quo disponitur de bonis ipsius privatis. Bona ista cum ab his actu sint separata, nec in unam massam confundi possint (§. 287.); *testamentum Regis regium & privatum sunt duo testamenta a se invicem semper separanda.*

§. 300.

Quando in regno ex testamento & in bonis privatis ab intestato succedatur.

Quoniam in testamento regio disponitur de imperio & bonis regiis; in privato autem de privatis (§. 299.); *si Rex, qui imperium in patrimonio habet, in testamento saltem disponat de imperio & bonis regiis, non vero de privatis, testamentum mere regium est, & in bonis privatis succeditur ab intestato* (§. 1021. *part. 7. Jur. nat.* & §. 289. *h.*).

Quando in testamento disponitur de successione in imperio & bonis regiis, non vero de privatis; satis patet, Regem voluisse, ut in privatis ab intestato succedatur. Quoniam enim successio ab intestato per se manifesta est, non opus erat, ut de ea demum voluntatem suam Rex declararet. Ex silentio itaque recte eandem voluisse præsumitur. Ponamus in testa-

mento in regno successorem institutum esse extraneum filio præterito. Minime dicendum est, illum quoque institutum esse hæredem, qui succedat in bonis privatis: sed filius in bonis privatis succedit ab intestato.

§. 301.

De successione in regno patrimoniali ab intestato.

Si regnum fuerit patrimoniale, Rex vero voluntatem suam de successione in eadem nullo modo declaraverit; filius primogenitus, aut natu major, vel deficientibus liberis agnatus proximus succedit. Quoniam enim raro, immo vix ac ne vix quidem contingit, ut Rex, etiamsi regnum in patrimonio habeat, consequenter praeteritis liberis atque agnatis successorem quoque extraneum, vel nullo sanguinis vinculo sibi junctum eligere possit, imperium in extraneum, aut alium nullo sanguinis vinculo sibi junctum transferat, illud autem præsumitur, quod plerumque fit, non quod rarius, ubi nullæ rationes peculiares prostant (§. 248. *part. 7. Jur. nat.*); Rex, quamvis regnum in patrimonio habeat, hoc tamen non obstante, velle præsumitur, ut dignitas regia maneat in familia sua, aut hac deficiente, apud eos, qui cum ipso sunt in eadem familia, praesertim arctiori. Quodsi ergo voluntatem suam de successione in regno nullo modo declaret; velle præsumitur, ut regnum maneat penes liberos suos, aut, his deficientibus, penes eos, qui cum ipso sunt in eadem familia. Et quia regnum patrimoniale voluntarium in partes subjectivas dividi nequit, nisi populi voluntate §. 294. 297.), invitum autem ut dividatur Rex velle non præsumitur, ubi voluntatem suam non declaravit, sed potius, ne dividatur (§. 295. 297.); si is voluntatem suam de successione in regno non declaravit, unus saltem ex liberis, vel his deficientibus ex agnatis succedere potest. Quamobrem cum non sit medium aptum ad discernendum

nendum partes diffidentes, ut is succedat, qui ad regnandum aptior, consequenter ratio intrinseca deficiat, cur unus liberorum, vel agnatorum alteri sit præferendus; ad rationem extrinsecam confugiendum, ac ideo filius primogenitus, aut natu major in linea descendentium, agnatus proximus in collaterali succedat necesse est.

Ubi deficit voluntas expressa, negotium tamen exitum habere debet, ibi locum habet voluntas præsumta, & ubi deficit ratio intrinseca, in ejus locum extrinseca succedit, ut præsumtio fieri possit. Principia hæc generalia sunt, quibus etiam utendum in casu præsenti particulari. Naturale hominibus est, ut liberos suos velint esse fortunatos, quemadmodum etiam velle debent (§. 732. *part. 7. Jur. nat.*), & fortunam eorum, qui sanguinis vinculo sibi junguntur, in gloriam propriam vertant, tanto quidem majorem, quanto arctius fuerit istud vinculum. Atque eadem de causa qui sunt in fortuna regia malunt, eandem manere familiæ suæ propriam, quam ut ad extraneam abeat. Habemus itaque fundamentum præsumtionis, ubi standum est voluntate volentis, ac permittendum ut faciat, quod vult, non vero quæritur quid rectius fieri potuerat.

§. 302.

De successione foeminarum in regno patrimoniali.

Si moribus conveniat, ut foeminæ ab imperio excludantur, in hypothesi propositionis præcedentis ad successionem in regno admitti nequeunt: quod si vero moribus conveniat, ut promiscue cum masculis, vel his deficientibus demum admittantur, in casu priori foemina natu major præfertur masculo natu minori, in posteriori autem foemina tum demum succedit, si nullus adsit masculus. Quoniam enim Rex voluntatem suam de successione in regno non declaravit, *per hypothesin*; standum est voluntate præsumta. Quod moribus convenit, etsi aliter esse possit,

cum tamen de alio non cogitent homines, id ita esse debere sumunt, consequenter in casu dubio quod moribus convenit velle præsumuntur (§. 248. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem si moribus conveniat, ut foeminæ ab imperio excludantur, in hypothesi propositionis præcedentis in regno succedere nequeunt, quodsi vero moribus conveniat, ut promiscue cum masculis, vel his deficientibus demum admittantur, in casu priori vi demonstrationis præcedentis foemina natu major præfertur masculo natu minori, in posteriori autem tum demum succedit, si nullus adsit masculus.

Si id præsumendum, quod moribus convenit, in casu dubio attenduntur quoque mores vicinarum gentium communes. Juris enim etiam videtur in nostra gente, quod consuetudo apud omnes vicinas jus facit, cum istiusmodi mores pro communi gentium jure accipi soleant, quo in civitate sua utuntur.

§. 303.

Casus particulares. Quoniam moribus standum est, si Rex de successione in regno patrimoniali voluntatem suam non declaravit (§. 302.); *si moribus promiscue foeminæ ac masculi in regno succedant, ubi Rex voluntatem suam de successione in eodem non declaravit, soror natu major præfertur fratri natu minori, foemina propriori sanguinis vinculo illi juncta cognato remotiori; si vero foeminæ non admittantur nisi deficientibus masculis, foemina succedit, quæ propriori vinculo sanguinis jungitur Regi defuncto.*

§. 304.

Quando imperium patrimoniale ad popu- *Si Rex, qui imperium in patrimonio habet, non declaret voluntatem suam de successione in imperio, nemo autem superstit, qui defuncto vinculo sanguinis conjungitur; imperium ad populum redit & populus fit sui juris.* Quando enim Rex, qui imperium

rium in patrimonio habet, non declarat voluntatem suam de successione in imperio, ea præsumenda est (*not.* §. 301.). Enimvero si nemo adsit, qui sanguinis vinculo ipsi conjungitur, imperium is transferre nequit nisi in extraneum, aut in personam, quæ cum ipso non est in eadem familia, consequenter ejus parum interest, in quemnam idem transferatur. Quoniam itaque nulla datur ratio, ob quam præsumi possit, in quemnam imperium transferri voluerit; nemo quoque est, qui ulla ratione successionem prætendere possit. Regnum igitur patrimoniale desinit, consequenter imperium ad populum, penes quem originarie est (§. 33.), redit. *Quod erat unum.*

lum redeat, seu desinat.

Enimvero si, imperium ad populum redit, nemo amplius est, cui jus quoddam in ipsum competat, quod per se patet, consequenter populus ab alieno imperio liberatus fit sui juris. *Quod erat alterum.*

Perinde igitur est, ac si civitas demum esset constituta, & regno desinente status fit popularis, seu regnum in democratiam vertitur (§. 131.).

§. 305.

De jure populi quando regno finito imperium ad ipsum redit.

Si regno finito imperium ad populum redit; populus Reip. formam eligere potest, quamcunque voluerit. Quando enim regnum finitur, nemo est, cui jus quoddam sit ad regnum, consequenter qui successionem prætendere possit, quod per se patet. Imperium igitur, quod ad populum redit, perinde penes populum est, ac si originarie penes ipsum esset. Enimvero quando imperium originarie penes populum est, is imperium vel sibi retinere, vel pro lubitu suo in personam unam, aut plures conjunctim transferre potest, & a voluntate ipsius dependet,

qua

qua lege transferre velit (§. 36.). Quamobrem cum democratia sit, si imperium penes populum universum fuerit (§.131.) monarchia, si penes unum (§.133.); aristocratia, si penes plures conjunctim (§. 135.), & Resp. mixta, si imperium in partes potentiales dividatur, aut ejus exercitium quomodocunque limitetur (§. 138.), seu certa lege transferatur (§. 77.); si finito regno imperium ad populum redit, populus Reip. formam eligere potest, quamcunque voluerit.

Finito regno, reviviscit status originarius, qualis fuerat, cum civitas primum constituta fuisset. Jus itaque populi in imperium prorsus idem est, quale tunc temporis fuerat, consequenter de imperio & ejus exercitio atque modo idem habendi vi libertatis suæ disponere potest, prouti sibi commodum existimaverit.

§. 306.

De diversitate juris eligendi regem.

Si regnum fuerit electivum, vel populus universus jus eligendi prorsus liberum sibi reservare, vel idem simpliciter in alios transferre, vel denique certas electionis leges condere potest. Etenim si regnum fuerit electivum, Rege deficiente successor eligendus (§. 278.). Cum jus transferendi imperium in personam unam, consequenter eligendi Regem (§. 139.), originarie penes populum sit (§. 36.), quilibet autem jus suum vel per se, vel per alium exercere possit, quod per se patet; si regnum fuerit electivum, vel populus universus jus eligendi sibi reservare, idque prorsus liberum (§. *cit.*), vel in alios transferre potest. *Quod erat unum.*

Enimvero cum quilibet jus suum in alium transferre possit quacunque lege voluerit (§. 11. *part. 3. Jur. nat.*); jus eligendi Regem populus in alios transferre potest, quacunque

cunque lege voluerit, conſequenter certas electionis leges condere. *Quod erat alterum.*

Si populus univerſus jus eligendi Regem ſibi reſervat, ſtatus quoad electionem Regis democratiæ æquiparatur; ſi vero illud in alios translatum, ariſtocratiæ. Quamobrem quæ de exercitio imperii demonſtrata fuerunt in democratia, ea facile applicantur ad electionem Regis & in caſu priori; quæ vero de illo oſtendimus in Ariſtocratia, ea ad electionem Regis applicanda veniunt in caſu poſteriori, obſervata nimirum differentia inter imperium & jus eligendi, ſeu habita ſaltem ratione modi exercendi jus: per ſe nimirum patet, ad ipſius imperii exercitium alios actus requiri, quam ad exercitium juris eligendi.

§. 307.

Quoniam *populus, quando jus eligendi in alios transfert,* legem electionis eligentibus præſcribere poteſt, quam voluerit (§. 306.), & a voluntate ipſius dependet, in quamnam perſonam imperium transferri velit (§. 36.); *legem* quoque *præſcribere poteſt, ut non eligatur, niſi indigena; maſculus, non foemina, perſona certæ ætatis, vel qualitatis; quæ eſt ex certa familia, aut nonniſi ex certis familiis, & quæ ſunt alia, per quæ perſonæ eligibilitas determinari poteſt.* ***De eligibilitate perſonarum.***

Quando dicitur, perſonam certæ qualitatis eligi debere; nonniſi iſtiusmodi qualitates intelliguntur, quæ quomodocunque indigitantur, ut ab aliis ſui ſimilibus diſtingui poſſint (§. 28. *part. 3. Jur. nat.*), neque ideo ulli diſputationi obnoxiæ ſunt, veluti ſi dicatur Regem eligi debere ex illuſtri familia, qui tot majores ſuperet, ſeu ab iis genus ſuum deducit, qui religioni receptæ addictus &c. Quodſi enim aliæ commemorentur, veluti ut eligatur, qui ad regnandum aptus ſit, patriæ amans, pius & ita porro; ea ſaltem per modum officii

præscribuntur, non vero per modum legis, quæ actum eligentium eidem contrarium irritum efficere potest.

§. 308.

De modo electionis

Similiter cum *populus* eligentibus legem de modo electionis præscribere possit (§. 306.); *definire potest tempus, intra quod Rex eligendus, numerum votorum ad electionem requisitorum, locum, in quo convenire debent electores & quæ alia sunt hujusmodi in electione observanda.*

§. 309.

De electione legitima & illegitima.

Electio legitima dicitur, quæ juxta leges de electione Regis conditas facta: *illegitima*, quæ legi cuidam contrariatur. Hinc in casu primo *Rex* dicitur *legitime electus;* in casu posteriore *illegitime electus*, cumque electoribus non plus juris competat, quam in eos translatum fuit, consequenter quod ad leges istas restringitur; *populus non tenetur ratihabere electionem illegitimam.* Quoniam tamen jus suum remittere potest (§. 117. *part. 3. Jur. nat.*); *eam ratihabere potest, si velit, & Regem electum agnoscere, immo in casu emergente electoribus permittere, ut in electione legem aliquam insuper habeant, subinde etiam permissio præsumi potest, nimirum quando impedimenta insuperabilia sese offerunt, quo minus lex aliqua observetur.*

Impedimenta ista necessitatem physicam imponunt electoribus, ut a lege in dato casu recedant, veluti si exercitus hostilis vicinus sit loco electioni destinato, vel pestis, aut alius morbus contagiosus in eodem sæviat. Subinde etiam is esse potest Reip. status, ut saluti publicæ, quæ suprema lex est (§. 86.), aliter consuli non possit, nisi recedatur a lege quadam electionis, veluti si Resp. indiget auxilio alieno Regis cujusdam potentis, qui id ferre non vult nisi sub hac conditione, ut ipse eligatur, lege autem vetitum sit, ne extraneus eligatur.

§. 310.

§. 310.

Si jus eligendi fuerit penes populum, qui tamen in certam electionis legem consensit; ab ea in electione recedere potest, modo nemini jus ullum ex ea quaesitum. Quodsi enim jus eligendi fuerit penes populum, & ipsemet in certam electionis legem consensit; legem hanc, quando visum fuerit, tollere quoque potest, consequenter etiam eam tollere quoad casum praesentem, ac ideo ab eadem recedere, si ita visum fuerit. Quoniam tamen jus quaesitum nemini invito auferri potest (§. 336. *part. 3. Jur. nat.*); a lege electionis, ex qua jus aliquod quaesitum alicui, populus recedere nequit sine consensu eorum, quorum interest. Patet itaque populum, si penes eum fuerit jus eligendi, a lege electionis, in quam consensit, recedere posse, si ita visum fuerit, modo nemini jus ullum ex ea quaesitum.

De lege electionis a populo sibimetipsi lata.

Qui legem sibimet ipsi statuit, ab ejus utique voluntate pendet, utrum eadem stare velit, nec ne, cum nemo adsit, qui eundem cogere possit, ut eandem observet (§. 156. *part. 1. Jur. nat.*). Aliter vero sese res habet, si eadem lege jus quoddam in alterum fuit translatum, qui legis autorem cogere potest, saltem cogendi jus habet, ut sibi jus suum reddat, nec idem violet. Ponamus e. gr. populum convenisse, ut ne Rex eligatur, nisi ex certa familia. Haec utique familia lege ista acquisivit jus ad regnum, ut ex ipsa Regem eligi necesse sit, nec ea pati teneatur, ut, qui de familia sua non est, eligatur. Quod si eligatur, eidem injuria fit (§. 859. *part. 1. Jur. nat.*), nec ea Regem electum agnoscere tenetur, etsi votorum pluralitas alias vincat.

§. 311.

Lex electoribus praescripta a populo tolli potest, nisi ex ea jus quoddam alicui quaesitum. Ostenditur eundem in modum, quo propositionem praecedentem demonstravimus.

De lege electoribus praescripta.

Notandum vero legem electionis esse posse talem, ut electoribus ex ea jus quoddam sit quæsitum, quam perinde mutare minime possunt, ac si ex ea jus quoddam ad regnum quæsitum fuerit. Ita electores pati minime tenentur, ut jus eligendi quocunque modo restringatur, veluti si ipsis liberum sit ex suo etiam numero eligere Regem, ne ex eodem eligatur, vel qui ex familia eorum est.

§. 312.

Quousque jus Regis electi extendatur.

Rex electus nihil constituere potest, quod valeat ultra tempus regiminis eidem præstitutum. Etenim si Rex eligitur, exercitium imperii in ipsum transfertur vel ad dies vitæ, vel ad certum tempus, aut tempore quocunque revocabile (§. 38.). Quamobrem cum non plus juris habeat, quam in ipsum fuit translatum, si imperium in ipsum translatum ad dies vitæ, tamdiu id exercere potest, quamdiu vivit, si ad certum tempus, donec tempus istud finiatur, si denique tempore quocunque revocabile, quamdiu populo aut iis, qui jus populi habent, placuerit, consequenter actus ad exercitium imperii spectantes tamdiu validi sunt, quamdiu regimen durat. Nihil igitur constituere potest Rex electus, quod valeat ultra tempus regiminis eidem præstitutum.

Tempore nimirum elapso, in quod exercitium imperii fuit concessum, jus omne Regis expirat, & quod ultra istud tempus agit, ipso jure nullum est: perinde vero est, finito regimine aliquid constituere, ac durante eo constituere, quod valeat ultra tempus regiminis ipsi præstitutum, prouti idem jam annotavimus de optimatibus temporariis (*not.* §. 241.).

§. 313.

De iis, quæ ultra tempus regimi-

Quoniam Rex electus nihil constituere potest, quod valeat ultra tempus regiminis eidem præstitutum (§. 312.); si

si quod constituit finito regimine valere debeat, necesse est, ut vel expressa, vel tacita ratihabitione a successore confirmetur. *nis valere debent.*

Animo hic recolenda sunt, quæ de optimatibus temporariis supra annotavimus (*not.* §. 242.).

§. 314.

Si Rex electus moritur, aut tempus regimini ipsius præstitum finitur, vel jus in eum translatum revocatur; imperium ad populum redit. Etenim imperium originarie penes populum est (§. 33.) & res populi propria (§. 34.), quando vero populus eligit Regem, imperium in ipsum transfert (§. 139.) vel ad dies vitæ, vel ad certum tempus, vel tempore quocunque revocabile (§. 38.). Quodsi ergo tempus regimini ipsius præstitutum finiatur, cum nemo sit, qui imperium prætendere possit; idem ad populum redit. *Penes quem sit imperium sede vacante.*

§. 315.

Quoniam *Rege electo mortuo, aut tempore regimini ipsius præstituto finito* imperium ad populum redit (§. 314.); *a voluntate populi dependet, utrum Regem novum eligere & qua lege imperium in ipsum transferre velit, an aliam quamcunque Reip. formam introducere.*

Nimirum tum perinde est, ac si civitas demum esset constituta & Resp. instituenda, consequenter populus convenire potest, utrum imperium sibi retinere, an in personam unam, vel plures idem transferre, & num certa lege transferre velit (§. 36.).

§. 316.

Interregnum dicitur status Reip. in quo sedes regia vacat. Quamobrem *tempore interregni imperium penes populum est* (§. 314.), cumque is pro lubitu jus suum in alium *De interregno.*

 quem-

quemcunque transferre possit (§. 12. *part. 3. Jur. nat.*) & lege quacunque, quæ placuerit (§. 11. *part. 3. Jur. nat.*), *lege deferre potest exercitium imperii in quemcunque, vel quoscunque voluerit, quamdiu durat interregnum, idemque pro lubitu limitare.*

Tempore nimirum interregni imperium, quod penes populum est, idem exercere potest vel per se, vel per alium, aut alios, prouti placuerit.

§. 317.

Vicarius regni quinam sit.

Vicarius regni dicitur, qui imperium exercet tempore interregni. Patet itaque, *vicarii jus æstimandum esse ex lege fundamentali de vicariatu regni &, si vicarius certa lege designatus fuerit, regimen ipsius eo ipso momento incipere, quo Regis jus finitur, seu sedes vacare incipit, ac finiri, quamprimum Rex novus fuerit electus.*

Quamprimum Rex novus fuit electus, sedes non amplius vacat, consequenter interregnum finitur (§. 316.), adeoque jus vicarii expirat. Quoniam vero populus tempore interregni imperium non minus in partes potentiales, quam subjectivas dividere valet, prouti ex anterioribus facile patet; ideo plures esse possunt vicarii tempore interregni, sive divisio fiat in partes potentiales, sive in subjectivas. Quantum vero & quale sit jus vicariorum plurium, ex lege fundamentali definiendum. Quamobrem opus non est, ut ad quæstiones particulares descendamus, ac præter necessitatem simus prolixiores.

§. 318.

De promissione regis electi.

Rex electus promittere tenetur, quod imperium saluti publicæ convenienter, &, si certæ leges eidem præscribuntur, secundum easdem idem exercere velit. Etenim imperium omne, sive

ve absolutum fuerit atque summum, sive quocunque modo limitatum, transferri intelligitur ea lege, ut non exerceatur, nisi saluti publicæ convenienter (§. 88.). Quamobrem cum Rex electus acquirat jus sibi delatum acceptatione sua (§. 13. *part. 3. Jur. nat.*); utique declarare debet, quod imperium, quale offertur, habere & ita exercere velit, prouti populus idem exerceri vult (§. 2. *part. 3. Jur. nat.*), consequenter ad id se obligare, adeoque promittere debet, quod saluti publicæ convenienter id exercere velit (§. 393. *part. 3. Jur. nat.*). *Quod erat unum.*

Quoniam vero populus imperium offerens Regi electo, cujus exercitium ad certas leges fundamentales, seu capitulationem, quæ & ipsa lex fundamentalis est (§. 124.), restrictum, nisi sub hac conditione offert, ut idem juxta leges fundamentales exerceat, ideo ut ante patet, Regem electum promittere debere, quod juxta leges fundamentales imperium exercere velit. *Quod erat alterum.*

Populus per promissionem sibi obligat Regem ad recte imperandum in omni casu (§. 363. *part. 3. Jur. nat.*), & non modo naturaliter ipsi competit jus hoc exigendi, quatenus imperium in alium transferre non debet, nisi ut saluti publicæ convenienter administretur (§. 87.), sed etiam ex pacto cum Rege inito, dum imperium sibi oblatum acceptans promittit, quod saluti publicæ convenienter id exercere velit (§. 788. *part. 3. Jur. natur.*), etsi populus judicio ipsius relinquat, quomodo saluti publicæ convenienter exerceatur, consequenter in eodem sese acquiescere velle eo ipso declaret, ut nullum actum in specie ab ipso exigere possit, quem saluti publicæ promovendæ convenire existimat. Si leges fundamentales præscribunt certos actus & quoad eas libertas imperandi limitatur; necesse omnino est, ut Rex populo sese obliget, quod eas sancte observare, nec quicquam contra easdem committere velit.

velit. Tumque populo competit jus actus hosce in specie exigendi, nec permittendi contrarios.

§. 319.

Quale sit regnum electivum.

Regnum electivum non patrimoniale, sed usufructuarium est. Quodsi enim regnum fuerit electivum, imperium in Regem transfertur nonnisi ad dies vitæ, aut ad certum tempus, vel tempore quocunque revocabile, & Rege mortuo aut tempore regimini ipsius præstituto finito, vel jure quod in eum translatum fuerat, revocato, imperium ad populum redit (§. 314.). Quamobrem imperium in ipsum non transfertur, nisi quoad exercitium. Quamobrem cum imperium quoad exercitium translatum sit in usufructu, non vero in patrimonio Regis (§. 40.), regnum vero usufructuarium sit, non patrimoniale, si imperium sit in usufructu Regis (§. 155.); regnum electivum patrimoniale esse nequit, sed usufructuarium est.

Repugnat regnum esse electivum & patrimoniale. Si enim regnum fuerit electivum populus, vel qui jus populi habent in locum Regis deficientis novum eligere debent; si vero regnum fuerit patrimoniale, Rex sibimet ipsi eligit successorem, aut alius eidem succedit ex voluntate illius præsumta (§. 283. 301.).

§. 320.

An Rex electus imperium abdicare possit.

In regno electivo Rex imperium sine consensu populi abdicare nequit. Imperium enim in ipsum transfertur vel ad dies vitæ, vel ad certum tempus, vel quamdiu populo libuerit. Quamobrem quando illud acceptat, consequenter declarat, quod idem suscipere velit (§. 2. *part. 3. Jur. nat.*); cum populo convenit, quod id administrare velit vel quamdiu vivit,

vit, vel tempore convento, vel quamdiu populo placuerit, adeoque ad hoc eidem se obligare intelligitur, consequenter conventio ista promissionem continet (§. 393. 703. *part. 3 Jur. nat.*). Quoniam itaque conventio ista pactum est (§. 788. *part. 3. Jur. nat.*), pacta autem servanda sunt (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*); pro lubitu suo declarare nequit, se imperium, quod ipse in alium transferre non potest, diutius habere nolle, consequenter imperium abdicare nequit (§. 115. *part. 3. Jur. nat.*). *Quod erat unum.*

Quoniam tamen populi saltem interest, ne imperium Rex abdicet, quod per se patet, quilibet autem jus suum remittere potest, quamdiu nihil committitur, quod est contra jus tertii (§. 117. *part. 3. Jur. nat.*); quin Rex consensu populi imperium abdicare possit dubitandum non est. *Quod erat alterum.*

Si quis Rex eligitur, imperium utique ex pacto cum populo, aut iis, qui jus populi exercent, acquirit. Rex, qui imperium acceptat, promittit, quod populum regere velit; populus autem promittit vicissim, quod imperanti parere velit. Quemadmodum itaque hi obligantur ad parendum, ita Rex obligatur ad populum regendum. Omnis obligatio necessitas moralis agendi est (§. 118. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Sicuti igitur non arbitrii populi est, utrum Regi imperanti parere velit, nec ne; ita quoque imperio suscepto non amplius arbitrii Regis est, utrum imperium administrare velit, nec ne.

§. 321.

Si in regno electivo imperium in Regem translatum fuit ad dies vitæ, a populo, aut iis, qui jus populi habent, abdicari nequit: quod si imperium concessum fuerit ad certum tempus, antequam id fuerit finitum, abdicari nequit. Etenim si imperium

An Rex abdicari possit.

in Regem fuit translatum ad dies vitæ, ipsi competit jus administrandi imperium, quamdiu vivit; ad tempus certum autem, si imperium ad certum tempus in ipsum translatum fuit. Quamobrem cum nemini invito jus suum auferri possit (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*); nec Regi a populo, aut iis, qui jus populi habent, auferri potest. Quoniam itaque jus in eum translatum eidem aufertur, si abdicetur, quod per se patet; si in regno electivo imperium in Regem translatum fuit ad dies vitæ, a populo, aut iis, qui jus populi habent, abdicari nequit, nec abdicari potest ante tempus regimini ipsius præstitutum.

Rex abdicatur, si populus declarat, quod eum diutius Regem habere nolit, consequenter jus in ipsum collatum revocat (§. 741. *part. 3. Jur nat.*). Enimvero jus in Regem, dum eligitur, irrevocabiliter translatum intelligitur, si imperium ad dies vitæ in eundem transfertur, non revocabile ante tempus præstitutum, nisi expresse aliud dicatur, neque enim transferri potest ea lege, ut populus universus recte imperanti parere debeat, male autem imperanti resistere, eumque coërcere, consequenter in poenam jus suum auferre possit (§. 82.), nisi imperium precario deferatur, ut idem exerceat, quamdiu placuerit, consequenter quocunque tempore revocabile (§. 38.). Imperium revocabiliter translatum non præsumitur, cum incertum sit, an Rex idem hoc modo transferendum acceptaturus fuisset. Semper itaque irrevocabiliter translatum intelligitur, nisi expresse aliud dicatur, sicut idem ad dies vitæ translatum intelligitur, nisi tempus certum in delatione imperii definiatur.

§. 322.

De imperio sub clausula commissoria.

Si Regi defertur imperium sub lege commissoria, ut regno cadat, quando hoc fecerit, vel non fecerit; regnum amittit, si fecerit, vel non fecerit. Etenim pactum, cui lex commissoria addita

addita, statim resolvitur, si non præstetur, quod ex eo præstandum (§. 1088. *part. 4. Jur. nat.*). Quodsi ergo pacto, quo imperium in Regem translatum, addita lex commissoria, ut regno cadat, quando hoc fecerit, vel non fecerit, si id fecerit, vel non fecerit, regnum statim amittit. *in Regem translato.*

Nimirum clausula ista commissoria obligationem populi efficit conditionatam, quæ conditione existente statim expirat, ut ideo Rex qui fuerat ipso facto esse desinat. Quamobrem quando regnum committitur, non opus est, ut a populo Rex demum abdicetur (*not. §.* 321.) quippe quem Regem non amplius agnoscere tenetur. Si vero Rex abdicandus, tamdiu Rex manet, donec abdicatus fuerit.

§. 323.

In regno successorio imperium defertur lege, quam populus condidit, aut, si nulla extet, more gentium vicinarum succeditur. Etenim a voluntate populi regnum successorium conditurі unice dependet, quamnam legem successionis condere velit (§. 277.). Quamobrem cum ex ea acquiratur jus succedendi, in regno successorio imperium defertur lege, quam populus condidit. *Quod erat unum.* *De modo succedendi in imperio.*

Enimvero cum successioni locus esse nequeat, nisi populus, a cujus unice voluntate dependet, quomodo successio fieri debeat (§. 277.), in prima delatione imperii successionis certam legem condidit; si de ea nihil dictum fuerit, necesse est ut modum succedendi supposuerit. Quamobrem cum alius supponi non potuerit, quam qui apud gentes vicinas obtinet, qui solus tunc temporis, quando primum Regem elegit, & regnum successorium esse debere declaravit animo ipsius obversatus intelligitur, (§. 512. *part. 6. Jur. nat.*) si nulla pecu-

liaris lex de ſucceſſione in regno extet, more gentium vicinarum ſuccedatur neceſſe eſt. *Quod erat alterum.*

Nimirum modus ſuccedendi definitur vel expreſſa populi voluntate, vel præſumta. Illud obtinet, ſi lex ſucceſſionis condatur a populo; hoc autem, ſi more gentium vicinarum ſucceſſio fieri debet. Quando populus liber regnum ſucceſſorium introducit, nullas vero de eo, atque ſucceſſione in eodem leges condit; id facit ad imitationem gentium aliarum, quibus regna ſucceſſoria ſunt. Quamobrem talia ut ſint, qualia ſunt regna iſta, & ut eodem modo ſuccedatur, quo in iſtis ſucceditur, voluiſſe intelligitur. Cum itaque jus omne Regis metiendum ſit ex voluntate populi imperium in ipſam transferentis (§. 43.); in caſu dubio ad mores gentium vicinarum recurrendum, niſi alia indicia manifeſto alio ducant. Et idem tenendum eſt de ſucceſſione.

§. 324.

Cur regna ſucceſſoria introducantur.

Regna ſucceſſoria introducuntur eo fine, ut ſucceſſor ſit certus. Quamvis enim regna electiva fini civitatis maxime convenire videantur, quod eligi poſſit perſona ad imperium ſaluti publicæ convenienter adminiſtrandum maxime apta, id quod in omni delatione imperii intenditur (§. 88.); quoniam tamen in regnis electivis, inprimis ſi jus eligendi fuerit penes populum univerſum, aut ſaltem penes magnam ejus partem, propter factiones in electione facile oriantur turbæ Reip. infeſtæ, conſultius videtur, ut regna ſint ſucceſſoria. Qui igitur talia regnis electivis præferunt, utique voluiſſe intelliguntur, ut ſucceſſor ſit certus, conſequenter regna ſucceſſoria non alio fine introducta, quam ut ſede vacante ſtatim adſit, qui ſuccedat, ac ideo ut certus ſit ſucceſſor (§. 932. *Ontol.*).

§. 325.

Quoniam regna successoria introducuntur eo fine, ut successor certus sit (§. 324.); *in casu dubio populus de successione id voluisse præsumitur, quod successionem facit certam.* *De præsumtione quoad successionem.*

Non est quod objicias, si successio introducta fuerit ad imitationem vicinarum gentium, dici non posse eam introductam esse eo fine, ut successor certus sit; tum enim ideo hunc succedendi modum eligit populus, quia placuit gentibus aliis, consequenter ob eundem finem, qui ab iis intentus fuit.

§. 326.

Modus succedendi hæreditarius est, si eodem modo in regno succeditur, quo in hæreditate ab intestato succedi solet. Quamobrem *qui Regi defuncto ab intestato existit hæres, idem etiam in regno succedit, nisi quod unus saltem admittatur, si plures fuerint hæredes, nec divisio in partes subjectivas expressa populi voluntate permissa* (§. 235.), *vel condominatus eidem placuerit* (§. 140. 323.), *& foeminæ prætereantur, si ad imperii administrationem non admittantur* (§. 307.). *Modus succedendi hæreditarius.*

Quamvis enim modus succedendi ab intestato statuatur norma successionis in regno; quoniam tamen successio in regno semper diversa manet ab hæreditate (§. 289.), non necesse est, ut illi per omnia consentiat, sed saltem quatenus permittunt alia, quæ populo de forma Reip. placuerunt, consequenter quantum ea fert Hinc inter plures masculos, quorum idem jus est ad hæreditatem defuncti, unus ceteris præfertur, & foeminæ exclusæ tanquam non extantes spectantur, ac per consequens is succedit in regno, qui Regi defuncto hæres existeret, si illæ abessent.

§. 327.

De successione foeminarum masculis deficientibus.

Quoniam *secundum modum succedendi hæreditarium* Regi defuncto in regno succedit, qui eidem ab intestato hæres existit (§. 326.); *si foeminæ non admittantur, nisi deficientibus masculis, Regi ultimo succedit filia, vel quæ eum sanguine proxime attingit foemina.*

Nimirum quando foeminæ non admittuntur, nisi deficientibus masculis, filia Regis ultimi, aut cognata proxima fictione juris habetur pro masculo, in cujus quippe locum surrogatur, prætereunda, si masculus adesset,

§. 328.

De successione in regno, si plures extiterint hæredes.

Si Regi defuncto plures extiterint hæredes, natu major præfertur natu minori. Quodsi enim plures extiterint hæredes, unus saltem admittendus, nisi expressa populi voluntate divisio in partes subjectivas fuerit permissa, aut condominatus eidem placuerit (§. 326.): quod cum præsumi non possit (§. 245. *part. 2. Jur. nat.*), a nobis quoque nec hic, nec in sequentibus supponitur. Quoniam vero hæredum plurium idem jus est ad hæreditatem, quod per se patet; ratio intrinseca ex jure scilicet hæreditario desumenda deficit, consequenter ad extrinsecam deveniendum, ob quam unus ceteris præferendus. Quamobrem natu major, ut qui prior jus aliquod ad regnum acquisivit, præfertur natu minori (§. 325.).

Populus successionem in regno instituit ad vitandas controversias, quieti publicæ adversas, quæ ut conservetur plurimum interest. Quamobrem ubi populo modus succedendi hæreditarius placet, non aliud voluisse præsumitur, quam ut natu major hæredum vincat natu minorem, cum hoc pacto omnis controversia facillime vitetur, alio pacto non eadem facilitate evitan-

evitanda, ut successio maximam habeat certitudinem, quam habere potest.

§. 329.

Si expressa populi voluntate foemina cum maribus promiscue admittendæ, foemina natu major præfertur filio natu minori: foemina promiscua tamen admissio non præsumitur. Etenim si populus voluntatem suam, dum modum succedendi hæreditarium instituit, expresse declaravit, quod foeminæ cum maribus ad regnum promiscue sint admittendæ, nulla habita sexus differentia; standum est populi voluntate (§. 307.). Quodsi ergo contingat, foeminas cum maribus in hæreditate Regis defuncti concurrere, cum hæredibus pluribus existentibus natu mojor præferatur natu minori (§. 328.); foemina natu major præferenda mari natu minori. *Quod erat unum.* *Quando foemina mari in successione præferenda.*

Quoniam mares tum ad bella, tum ad alias imperii partes foeminis magis idonei censeatur, ac ideo plerumque his in regnis præferuntur, id autem præsumitur, quod plerumque fit, nisi rationes prostent, quæ alio ducunt (§. 245. *part. 2. Jur. nat.*); populus quoque regnum hæreditarium instituens non præsumitur voluisse, ut cum maribus foeminæ promiscue admittantur. *Quod erat alterum.*

Monumenta historicorum abunde loquuntur, foeminas ad regnum vix unquam esse admissas, nisi deficientibus masculis, ut ideo hoc pro communi plerarumque gentium more haberi debeat, ad quem populus regnum hæreditarium instituens respexisse recte præsumitur (§. 323.). Teste *Justino* lib. 2. cap. 4. apud Amazones regnarunt foeminæ, ac idem de Indis nonnullis refert *Mandelslo* in Itinere suo Indico.

§. 330.

Quonam foemina natu major præfertur mari natu minori, *Casus particulares.*

nori, *si expressa populi voluntate masculi cum foeminis promiscue admittantur* (§. 329.); quando hoc obtinet, *filia natu major præfertur filio natu minori & foemina natu major mari natu minori, si simul in hæreditate defuncti Regis concurrunt.*

Idem nimirum hic obtinet, quod in regno patrimoniali, quando Lex voluntatem suam, quam declarare poterat, de successione in regno non declaravit (§. 303.).

§. 331.

De jure repræsentationis in successione regni. *Si in successione in bonis defuncti jus repræsentationis obtinet, jus quoque repræsentationis locum habet in successione regni.* Etenim si modus succedendi hæreditarius institutus, eodem modo succeditur in regno, quo in hæreditate ab intestato (§. 326.). Quamobrem si in successione in bonis defuncti jus repræsentationis obtinet, idem quoque locum habet in successione regni.

Quando scilicet populus vult, ut eodem modo in regno succedatur, quo jure hæreditario succeditur; animo ipsi obversatur modus succedendi ab intestato, qui lege apud ipsum introductus, vel moribus invaluit. Interpretatio autem voluntatis populi facienda est de eo, de quo verisimiliter is cogitavit, cum modum succedendi hæreditarium decrevit (§. 512. *part. 6. Jur. nat.*).

§. 332.

Quomodo isto jure succedatur. Quoniam *jus repræsentationis* locum habet in successione regni, *si* idem *obtinet in successione in bonis defuncti* (§. 331.); in hoc casu *nepos natu major ex filio præfertur filio natu minori & nepoti juniori foeminis exclusis, aut nonnisi maribus deficientibus admittendis, nepos etiam ex filia eidem præfertur, siquidem foeminæ cum maribus promiscue admittantur.*

Cum

Cum nepotes & neptes in locum parentum defunctorum succedant & eos conjunctim repræsentent jure repræsentationis (§. 981. *part. 7. Jur. nat.*); absque ulla difficultate deciduntur etiam casus alii, in quibus nepotes cum liberis Regis defuncti, vel liberi ulterioris gradus cum liberis gradus propioris ad hæreditatem concurrunt.

§. 333.

Regni capax dicitur, qui in regno succedere non prohibetur. Ast *regni incapax* dicitur, qui in regno succedere prohibetur. Quoniam modus succedendi a voluntate populi regnum successivum instituentis pendet (§. 277.); *voluntas populi personas quasdam regni capaces, alias incapaces efficit.* Quamobrem *si populus velit, foeminas quoque succedere; eadem regni capaces sunt: quodsi vero nolit eas succedere, regni incapaces sunt.* Distingui autem potest inter capacitatem absolutam & respectivam. *Respectiva capacitas* est, vi cujus quis succedere potest, si ordo voluntate populi definitus ipsum tangit: *absoluta* autem, vi cuius quis sede vacante succedere debet, ita ut aliis regni capacibus præferendus sit. *Quinam regni sit capax quinam incapax.*

E. gr. ponamus, hanc esse populi voluntatem, ut in regno non succedant nisi mares a primo Rege descendentes & sede vacante succedat agnatus ejusdem gradus natu maximus. Foeminæ tum erunt, ut diximus, regni incapaces, erunt etiam incapaces, qui a primo rege non descendunt, mares. Omnes vero, qui a primo rege descendunt, regni capaces sunt, quatenus tamen succedere nequeunt, nisi ordo a populo definitus eos tangat, capacitas eorum nonnisi respectiva est. Enimvero qui proximus Regis defuncti agnatus est & inter eos, qui pari gradu sunt, ætate maximus, ejus absoluta capacitas est. Nimirum respective quis capax est respectu eorum, qui capaces sunt: absolute autem capax quis est respectu eorum, qui per se regni incapaces non sunt, actu tamen succedere nequeunt

ſede vacante, quia jus alterius potius obſtat. Qui reſpective capaces ſunt, eos lex certo ordine collocat & ſede vacante eum ad regnum vocat, qui primum tenet locum, conſequenter capacitatem ipſi tribuit prævalentem, quam abſolutam appellare libuit. Qui reſpective capax eſt, nondum habet omnia requiſita habilitatis ad ſuccedendum ſede vacante; habet autem, qui abſolute capax eſt. Illius capacitas nondum eſt ſufficienter determinata; hujus tamen capacitas omnimode determinata eſt, qua determinatione deſignatur individuum ad ſuccedendum habile.

§. 334.

Qualis ſit capacitas reſpectiva.

Quoniam vi capacitatis reſpectivæ tum demum quis ſuccedere poteſt, ſi ordo ſuccedendi a populo definitus ipſum tangit (§. 333.); *capacitas reſpectiva conditionata eſt*, conſequenter *nonniſi jus conditionatum ad regnum tribuit*, *adeoque incertum.*

Nimirum omnibus a primo Rege deſcendentibus maribus in hypotheſi præcedente (*not.* §. 333.), a populo regnum ſucceſſorium inſtituente promitti intelligitur ſucceſſio, ſed uni eorum quoties ſedes vacat, abſolute, ceteris nonniſi conditionate. Quamobrem differentiæ capacitatis reſpectivæ & abſolutæ lumen affunditur per ea, quæ de promiſſione pura & conditionata demonſtravimus in parte tertia Juris naturæ.

§. 335.

Regnum hæreditarium quodnam ſit.

Regnum hæreditarium dicitur, in quo jure hæreditario ſucceditur. Quamobrem cum præter modum ſuccedendi hæreditarium dentur adhuc alii, prouti ex ſequentibus patebit & experientia conſtat; *non omne regnum ſucceſſorium hæreditarium eſt.*

Vago

Vago equidem significatu regna etiam alia hæreditaria, idiomate patrio Erb-Reiche, appellantur, in quibus alio modo, quam hæreditario succeditur, veluti si successio linealis obtinet, de qua mox dicemus, quia successionem obiter inspicientibus speciem regni hæreditarii mentitur; attamen in Jure naturæ, siquidem methodo demonstrativa uti volueris, significatus vagus ad fixum reducendus (§. 144. *Disc. præl.*), nec confundenda sunt, quæ a se invicem discernenda.

§. 336.

Quoniam in regno hæreditario jure hæreditario succeditur (§. 335.), successio autem in imperio, consequenter in regno (§. 139.), semper diversa manet ab hæreditate (§. 289.); *regnum hæreditarium pars hæreditatis bonorum privatorum Regis non est, sed separata ab eadem hæreditas.* ***An regnum hæreditarium sit pars hæreditatis.***

Nihil in successione hæreditaria in regno obtinet, quod paradoxum videri possit. Etenim dantur quoque alia bona, veluti feudalia, emphyteutica, in quibus alio modo succeditur, quam in allodialibus. Immo huc etiam pertinet jus patronatus in Jure Romano & jus præcipui in eodem.

§. 337.

Cum regnum hæreditarium sit separata quædam hæreditas ab hæreditate bonorum Regis privatorum (§. 336.); *for regni in hæreditario succedere potest, qui hæreditatem bonorum Regis privatorum adire non vult*; consequenter *in regno succeditur absque bonorum reliquorum onere.* Unde *hæres regni non tenetur solvere debita privata Regis defuncti absque consensu suo contracta, hæreditate bonorum privatorum repudiata.* ***An successor regni hæreditatem repudiare possit.***

Neque hoc singulare est in regno hæreditario: idem enim obtinet in hæreditate in feudis. Regnum naturaliter non amittit hæres, etiamsi ultimam Regis defuncti voluntatem im-

plere noluerit. Jus ſuccedendi in regno metiendum eſt ex populi voluntate (§. 277.), non ex voluntate Regis defuncti. Notandum vero eſt, quando quæritur, an ſucceſſor ſolvere teneatur debita a Rege defuncto contracta, diſtinguendum eſſe inter debita publica, ſeu regia, & inter debita Regis privata. Illa nimirum ſunt onus hæreditaris regni, hæc vero onus hæreditatis bonorum Regis privatorum. Diſcernuntur autem vel cauſſa debendi, vel ex conſenſu populi, aut eorum, qui jus populi habent, quatenus is aut adeſt, aut præſumitur, & denique ex qualitate debiti, veluti ſi debeatur pretium rei privatæ. Ita nimirum evaneſcent difficultates, quas quidam objiciunt, qui ſucceſſorem ſimpliciter ad ſolvendum debita anteceſſoris obligatum eſſe contendunt, quaſi fides tollatur, præcipuum generis humani vinculum, & ipſi Principes, quo tempore maxime pecunia indigent, pauperentur & nudi deſtituerentur, cum nemo mutuum dare velit, qui ſciat ſe recipere ſuum non poſſe, ſi moriatur princeps ante ſolutionem. Recte autem ait *Grotius* lib. 2. c. 7. §. 19. non ob hæc hæreditarium ordinem a populo fuiſſe electum, ut ſcilicet tanquam hæres id demum haberet ſucceſſor, quod ſupereſt ſoluto ære alieno, ſed ut certi quid eſſet (§. 324.), & reverentia conciliaretur ex ſanguine, ſimulque ex genere & educatione ſpes eſſet præclaræ virtutis, ut regni poſſeſſor regnum magis curaret animoſiusque defenderet, ſi id ipſum iis eſſet relicturus, quos ipſe ob acceptum beneficium, aut ob caritatem maximi faceret.

§. 338.

An modus ſuccedendi hæreditarius mutetur, mutata ſucceſſio

Si in regno ſucceditur jure hæreditario, eo modo ſucceditur, quo tempore regni inſtituti ab inteſtato ſuccedebatur in bonis defuncti, nec is mutatur, etiamſi modus ſuccedendi ab inteſtato poſtea mutetur. Quoniam enim omne jus ſuccedendi metiendum ex populi voluntate (§. 277.); eo modo ſuccedendum eſt, de quo populus tempore inſtituti regni cogitavit.

vit. Quamobrem cum modum succedendi hæreditarium decernens voluerit, ut eo modo succedatur, quo ab intestato succeditur (§. 326.), adeoque de alio modo succedendi ab intestato non cogitaverit, quam quo tunc temporis ab intestato succedebatur; si in regno succeditur jure hæreditario, eo modo succeditur, quo tempore instituti regni ab intestato succedebatur. *Quod erat unum.* *ne ab intestato.*

Quodsi ergo lex succedendi ab intestato in bonis defuncti postea mutetur, cum tamen nemini jus succedendi, etsi conditionatum (§. 334.), ex voluntate populi tempore instituti regni declarata acquisitum invito auferri possit (§. 477. *part. 3. Jur. nat.*), auferendum utique, si modus succedendi mutetur, ideoque alius ordo succedendi introducatur; ordo succedendi in regnum, qui convenit legi succedendi ab intestato in bonis defuncti tempore instituti regni, non mutatur, etiamsi modus succedendi ab intestato postea mutetur. *Quod erat alterum.*

Quando populus voluntatem suam de modo succedendi hæreditario declarat, Regi utique promittit, quod ab ipso per nativitatem descensuri succedere debeant, si juxta legem succedendi ab intestato tunc temporis usitatam ordo ipsos tangat. Ex hac promissione conditionata qui a primo Rege ascendunt acquirunt spem succedendi, quamprimum nascuntur (§. 471. *part. 3. Jur. nat.*), quæ num jus sit excitatura, incertum est, quamdiu ordo succedendi a Rege descendentem non actu tangit. Hæc autem ipsa spes invito adimi nequit (§. 477. *part. 3. Jur. nat.*), nec differt a jure, quod hic conditionatum dicitur. Promissio autem populi tempore instituti regni facta perdurat, quatenus populus semper manet idem & valida subsistit, quatenus Rex regnum acceptat pro se & descendentibus suis, potestate acceptandi pro his a populo in ipsum translato (§. 753. *part. 3. Jur. nat.*).

§. 339.

Quomodo succedatur in regno infeudato.

Quoniam in regno hæreditario eo modo succeditur quo tempore instituti regni succedebatur in bonis defuncti (§. 338.); *si regnum postea infeudetur, in eo succeditur, quemadmodum ab intestato succedebatur in allodio tempore instituti regni: quodsi vero regnum ab initio fuerit feudum, in eo succeditur, quemadmodum eodem tempore in feudo succedebatur.*

Si a tempore regni instituti successio feudalis differt a successione in allodio, & regnum fuerit infeudatum; quando populus in delatione imperii de modo succedendi hæreditario loquitur, animo ejus obversari non intelligitur nisi successio feudalis, ac per consequens voluntas ejus accipienda est de successione feudali (§. 512. *part. 6. Jur. nat.*). Unde porro patet ut in demonstratione præcedente, valere successionem, quæ in feudis obtinet tempore instituti regni, etiamsi ea postea mutetur, uti in demonstratione præcedente. Relegenda quoque hic sunt, quæ modo ad eandem annotavimus (*not.* §. 338.).

§. 340.

An in regno hæreditario succedatur jure naturæ.

Similiter quia in regno hæreditario eo modo succeditur, quo tempore instituti regni in bonis defuncti succedebatur (§. 338.); *ad successionem in regno non admittuntur, qui jure naturæ ad successionem in bonis ab intestato admitti poterant, si eos lex civilis tempore instituti regni ab hæreditate arcet.*

Jus succedendi metiendum est ex populi imperium deferentis, voluntate (§. 277.), non ex jure naturæ, cui hic locus esse nequit, cum aliæ sint rationes, cur juri naturæ hic modus succedendi ab intestato probetur, quam cur populus certum quendam succedendi modum statuat. Populus imperium deferens minime cogitat de modo succedendi ab intestato, qualem jus naturæ maxime probat; sed de eo, qui per leges patriæ observatur. Quamobrem de hoc, non de illo accipienda

da est ejus voluntas (§. 512. *part. 6. Jur. nat.*). Non est, quod objicias, in Jure naturæ demonstrandum esse, quomodo hoc jure succedi debeat in regno. Juris enim naturæ est, ut populus modum succedendi definiat pro lubitu (§. 277.), consequenter ut ex populi voluntate nascatur jus succedendi & ex ea sit metiendum. Minime hic quæritur, quid fini civitatis convenientius fieri potuerit, ut secundum jus naturæ perfectivum præferatur quod est melius (§. 192. *part. 1. Phil. pract. univ.*): neque enim quod est melius jus facit.

§. 341.

Quinam liberi succedere nequeant in regno hæreditario.

Quoniam ad regnum hæreditarium non admittuntur illi, quos lex civilis tempore instituti regni ab hæreditate arcet (§. 340.); *si lex civilis tempore instituti regni ad hæreditatem non admittit liberos illegitimos, illegitimi quoque in regno hæreditario succedere nequeunt*, consequenter *non admittuntur nisi secundum leges patriæ nati, non spurii, non adulterini* (§. 537. *part. 7. Jur. nat.*).

Nimirum cum ex lege civili facienda sit interpretatio voluntatis populi, prouti ex antea dictis abunde patet (*not.* §. 338. 340.); pro liberis legitimis, hoc est, ex matrimonio natis (§. 536 *part. 7. Jur. nat.*) non habentur, nisi lex patriæ pro matrimonio agnoscat pactum de concubitu, ex quo proles nata. Ex matrimonio civiliter justo qui nascuntur, secundum leges patriæ nati dicuntur.

§. 342.

De liberis lege fundamentali a successione exclusis.

Si populus certam legem de nativitate liberorum Regis condit, ut sint successionis capaces; qui secundum legem istam nati non sunt, in regno succedere nequeunt. Populus enim imperium deferre potest ea lege, quæ ipsi placuerit (§. 277.). Quamobrem legem quoque certam condere potest de nativitate liberorum Regis, ut sint successionis capaces. Quoniam

niam itaque hac lege ſtandum eſt (§. 43.); qui ſecundum eam nati non ſunt, in regno ſuccedere nequeunt.

Quando regnum hæreditarium inſtituitur, imperium defertur Regi & iis, qui ab ipſo ſunt deſcenſuri per nativitatem. Ut igitur quis ſuccedere poſſit, neceſſe eſt, ut certum ſit, eum a Rege primo deſcendere. Quodſi ergo populus maximam certitudinem habere velit, ac præcavere, ne liberi ſuppoſititii forſan admittantur; de modo naſcendi legem utique condere poteſt, veluti ut adſint perſonæ quædam illuſtres, dum partus in lucem editur, quarum teſtimonio probatur eum ex Regina editum fuiſſe (§. 1014. *part. 5. Jur. nat.*). Similiter etſi concubinatus, qualis erat apud Romanos, naturaliter matrimonium ſit, & cum eo conveniat conjugium ad morganaticam; legem tamen condere poteſt populus, ne ex tali matrimonio nati ſuccedant, & hoc voluiſſe præſumitur, quando iſtiusmodi matrimonium pro juſto non declarat lex civilis. Huc etiam pertinet, ſi Rex matrimonium contrahit cum foemina ignobili, ubi lege fundamentali definitum, qualem ſibi tori ſociam adſciſcere debeat. Ita ſi lege prohibitum ſit, ne perſonam extraneam ducat Rex; ex ea nati regni capaces non erunt, utpote non nati ſecundum patriæ legem (§. 341.), quos unice regni capaces eſſe voluiſſe populus intelligitur.

§. 343.

De renunciatione foeminarum in regno ſucceſſorio.

Si in regno ſucceſſorio foeminæ non admittantur, niſi deficientibus maſculis; renunciationes foeminarum inutiles ſunt. Etenim ſi foeminæ non admittantur, niſi deficientibus maſculis, Regi ultimo ſuccedit filia, vel foemina, quæ eum ſanguine proxime attingit (§. 327.), conſequenter foeminæ ceteræ jus nullum ſuccedendi habent, utpote lege ſeu voluntate populi excluſæ (§. 281.), qua unice ſtandum (§. 43.). Quamobrem cum jus ſuccedendi habere debeat, qui eidem renun-

renunciare vult & renunciatio fieri in gratiam alterius (§. 103. *part. 3. Jur. nat.*); facile patet, nulla hic renunciatione esse opus, consequenter renunciationes prorsus inutiles esse.

Renunciatio ista repugnat notioni renunciationis: neque enim simpliciter fit, ut foemina succedere nolit, deficientibus licet masculis, cum eadem sibi reservet jus succedendi, quando non fuerit alius, qui succedat. Quamobrem vel declarare intelligitur, quod succedere nolit, quamdiu extant masculi a primo Rege descendentes, vel si ultimus Rex habeat filiam, aut adsit, qui ex ea descendat. Utrumque superfluum est, cum per legem successionis foemina succedere nequeat, quamdiu masculus extat, qui a primo Rege descendit, nec admittatur ad successionem, si Rex ultimus habeat filiam, aut nepotes vel neptes ex eadem cujuscunque gradus, aut adsit foemina cognatione eidem proxima. Istiusmodi itaque renunciationes tantummodo pariunt de successione lites, quasi juri cuidam suo in gratiam masculorum renunciatum esset, quas tamen populus successorio regno instituto quam maxime evitare intendit (§. 324.). Natæ sunt istiusmodi renunciationes ex confusione hæreditatis bonorum & hæreditatis regni, cum tamen hæc ab illa tanquam diversa semper sit distinguenda (§. 336.).

§. 344.

De regressu ad foeminas deficientibus masculis.

Populus regnum successorium instituens hanc quoque legem successionis condere potest, ut deficientibus masculis regnum deferatur foeminæ Regi primo cognatione proximæ, vel ejus descendentes, seu ad eandem regressus fiat: id tamen voluisse non præsumitur, nisi adsint rationes manifestæ, quæ eo ducunt. Quando enim populus regnum successorium instituit, ab ejus unice voluntate dependet, quamnam legem successionis condere velit (§. 277.) & ex ea æstimandum est jus ad regnum (§. 43.). Quoniam igitur successio in regno etiam hoc modo

fieri potest, ut deficientibus masculis regressus fiat ad foeminas, tamdiu exclusas, quamdiu extabant masculi; regressus iste valet, si populo ita visum. *Quod erat primum.*

Enimvero cum successoria regna non introducantur alio fine, quam ut successio certa sit (§. 324.); id autem omnium optime obtineatur, si Regis ultimi filia, vel foemina cognatione eidem proxima succedat, quod per se patet; populus quoque regnum successorium instituens ea lege, ut deficientibus maribus succedant foeminæ, voluisse intelligitur, ut filia Regis ultimi, vel hac deficiente foemina cognatione eidem proxima succedat, consequenter nunquam præsumitur regressus ad foeminas, quae primum Regem sanguine propius attingunt. *Quod erat secundum.*

Quodsi vero adsint rationes manifestæ, ex quibus ea populi voluntas colligitur; præsumtio hæc utpote rationibus particularibus innixa vincit præsumtionem generalem, quam modo diximus *n. 2.*, consequenter regressus est admittendus. *Quod erat tertium.*

Studio dico, rationes ad fundandam præsumtionem regressus manifestas esse debere, ne sumantur, quæ licet facta fuerint nullo tamen jure facta fuerunt, qualia sunt pacta contra præsumtionem generalem facta & quæ supponunt regnum pertinere ad hæreditatem bonorum, aut Regem præsentem de successione in regnum pro arbitrio disponere posse, quæ absurda esse ex anterioribus abunde patet.

§. 345.

Quando renunciatio foeminarum non inutilis. *Si per legem successionis tempore instituti regni factam valet regressus ad foeminas, quæ primum Regem sanguine propius attingunt; fœminæ renunciare possunt in gratiam filiæ ultimi Regis, vel etiam foeminarum, quæ primum Regem ulteriori gradu san-*

sanguine attingunt. Quoniam enim renunciatur juri futuro & conditionato in gratiam alterius, quod per se patet, modo attentione sufficiente utaris; nihil hic committitur, quod renunciationi repugnat (§. 103. *part. 3. Jur. nat.*), consequenter cum quilibet juri suo renunciare possit (§. 118. *part. 3. Jur. nat.*); nihil quoque obstat, quo minus istiusmodi renunciatio valeat.

Casus propositionis præsentis utique possibilis est (§. 79. *Ontol.*), non vero de eo jam quæritur, utrum facile, an difficulter dabilis sit. Neque diffitemur, male sibi consulere populum, si istiusmodi successionis modum instituat, ut deficientibus masculis pateat regressus ad foeminas exclusas. Tutissimum omnino est (§. 324.), ut foeminæ semel exclusæ semper exclusæ maneant, aut remotiores non admittantur, nisi propiori non extante. Immo omnium optime tranquillitati Reip. prospicit populus, si voluntatem suam in prima delatione imperii expresse declaret, ut foemina semel exclusa semper exclusa esse debeat, quæ etiam in casu dubio præsumitur (§. 324. *b,* & §. 515. *part. 6. Jur. nat.*).

§. 346.

Successio linealis est, in qua regnum continuo ab uno ad alterum devolvitur in linea recta, nec ad aliam ceteris propiorem fit transitus, nisi illa extincta. Quoniam regna successoria introducuntur eo fine, ut successor sit certus (§. 324.), major autem certitudo obtineri nequit, quam si regnum continuo devolvatur ab uno in alterum in eadem linea, & ea extincta fiat transitus in lineam ceteris eidem propiorem; prouti ex ipsa notione lineæ rectæ agnationis & cognationis facile patet (§. 563. 570. *part. 7. Jur. nat.*); *successio linealis omnium maxime convenit fini regnorum successoriorum* (§. 932. *Ontol.*). *Quænam sit successio linealis.*

E. gr. Ponamus Regem primum duos habere filios, a quibus singulis descendunt tres nepotes, cum tertio autem nepote ex filio primogenito extingui lineam primam. Regnum ipso mortuo devolvitur ad filium primogenitum, ab eo ad nepotem primi gradus, ab hoc ad nepotem gradus secundi, & ab hoc denique ad nepotem gradus tertii. Hoc mortuo regnum demum pertinet ad filium natu minorem, & ab eodem regnum transmittitur eodem, quo ante, ordine ad nepotes ipsius. Quodsi ponamus nepotem tertii gradus primi Regis in linea prima duos habere filios, a quibus rursus in duabus lineis succedunt alii, quorum ipse stipes communis est (§. 559. *part. 7. Jur. nat.*); devolutio regni continuabitur in linea prima, & eadem extincta fiet transitus in secundam, præterita linea aut lineis pluribus, si existunt, quæ stipitem communem filium natu minorem primi Regis habent, ac ita porro. Quamobrem facile patet, successorem non magis certum esse posse, quam in hoc genere successionis.

§. 347.

Cur mortui habendi pro vivis & quomodo regnum transmittatur.

Quoniam *in successione lineali* regnum continuo ab uno in alterum devolvitur in eadem linea recta, nec ab ea fit transitus nisi hac extincta ad eam, quæ ceteris ipsi propior est (§. 346.); *mortui habentur pro vivis, & regnum per eos devolvitur ad eum, qui in vivis est, in eadem quidem linea semper a persona gignente ad genitam, quando vero fit transitus de linea in lineam ab ea, quæ ultima est in linea regnatrice ad illam, quæ in linea ceteris propiore primum locum occupat, seu quæ lineam istam inchoavit, aut defunctæ proxima est, vel esset, si viveret.*

Mortui ideo habendi sunt pro vivis, ut absque difficultate pateat, quomodo succedi debeat, nec ulla de successione dubitatio locum habeat. E. gr. ponamus filium primi Regis natu majorem mori ante patrem, itidemque ex eo, quem habet

bet nepotem, ipſo autem mortuo ſupereſſe nepotem ſecundi gradus, ſeu pronepotem. Fingitur ideo regnum a patre transmitti in filium natu majorem, qui cum mortuus id administrare non poſſit, idem transmittit in filium ſuum Regis primi nepotem, qui cum itidem non amplius ſit in vivis, id in filium ſuum, Regis primi pronepotem transmittit. Hoc pacto conſtans manet regula, ut regnum non transmittatur niſi a perſona gignente in genitam, aut ſi talis non exiſtat, in eam, quæ primum locum occupat in linea obliqua propiore, ſeu defuncto proximam.

§. 348.

Quoniam in ſucceſſione lineali mortui habentur pro *Quomodo*
vivis & per eos regnum transmittitur ad eorundem deſcen- *jus ad re-*
dentes (§. 347.); *jus mortuorum transit ad eos, qui ab ipſis* *gnum trans-*
deſcendunt, & a vivis in mortuos, a mortuis in vivos ſemper *mittatur.*
transmittitur, conſequenter *in ſucceſſione lineali manifeſtum eſt, jus ad regnum ſucceſſores non habere a Rege, a quo deſcendunt, ſed a populo, qui talem ſuccedendi modum definivit* (§. 277.), *ſeu ab ejus autore.*

In regno hæreditario Rex, dum moritur, jus ad regnum transmittit ad eum, qui ſanguine proxime ipſum attingit, nec mortuorum in transmiſſione ulla habetur ratio. Atque eadem ratio eſt, cur ex ipſo modo ſuccedendi non appareat, jus ad regnum ſucceſſori non competere, niſi ex voluntate populi, vel autoris modi ſuccedendi: etenim Rex quoque, qui regnum in patrimonio habet, modum quendam ſucceſſionis introducere poteſt perinde ac populus liber regnum inſtituens (§. 283.).

§. 349.

Quoniam mortui habentur pro vivis *in ſucceſſione li-* *An juri re-*
neali & ab iis regnum transmittitur in vivos (§. 347. 348.); *præſentatio-*
liberi non ſuccedunt in locum parentum, conſequenter *jus ad re-* *nis in ſuc-*

 gnum

cessione lineali sit locus. *gnum non habent jure repraesentationis* (§. 981. *part.* 7. *Jur. nat.*).

Juri repraesentationis locus nullus est in successione lineali, sed unusquisque succedit jure suo proprio,

§. 350.

Successio linealis agnatica quaenam sit. *Successio linealis agnatica* dicitur, si foeminae a successione in regnum & ex iis descendentes in aeternum excluduntur, seu introducta in regno successorio, ad cuius administrationem nulla admittitur foemina.

Successio haec obtinet in Gallia: unde & *successio juris Francici* appellatur. Ideo autem placet haec successio, ne per foeminarum matrimonia ad peregrinos imperium deveniat, seu Regem aut principem externum, moribus aliis quam patrios adsuetum, nec insertis per matrimonium externis in familiam regiam stirps regia antiqua nimium rejiciatur.

§. 351.

An filia Regis ultimi vel ex ea descendentes succedere possint. Quoniam *ubi successio linealis agnatica obtinet*, foeminae ad regnum non admittuntur, sed cum descendentibus suis etiam masculis in aeternum excluduntur (§. 350.); *filia Regis ultimi eidem succedere nequit, nec succedere potest masculus ex ea natus, immo deficientibus masculis nullus datur regressus ad foeminas exclusas.*

In successione lineali agnatica foeminarum a primo Rege descendentium nulla prorsus habetur ratio, ac per consequens nec eorum, qui ex iis nascuntur, ut perinde sit, ac si abessent.

§. 352.

Successio linealis co- *Successio linealis cognatica* dicitur, si foeminae quoque admittantur ad successionem in regno: quod cum duplici modo

modo fieri possit, vel ut foeminæ pari jure utantur cum maribus, vel ut masculis deficientibus succedat foemina Regi ultimo proxima, illam *successionem linealem cognaticam primi generis*, hanc vero *successionem linealem cognaticam secundi generis* appellare lubet. Posterior quoque *successio castiliana* vocari solet, quia in regno Castiliæ usitata. *gnatica quanam & quotuplex sit.*

Vulgo equidem successionis linealis duæ tantummodo constituuntur species, nimirum agnatica, de qua ante diximus (§. 350.), & cognatica, quæ castiliana vocatur, quod ejus, quam primi generis diximus, vix exempla ullibi gentium existant; in Jure tamen naturæ, ubi de facto sermo non est, saltem quæritur, quinam modus succedendi sit possibilis, quoniam ex possibilibus populus eligere potest eum, qui placuerit. Quamobrem successionem linealem cognaticam primi generis silentio præterire non debuimus.

§. 353.

Quoniam *in successione lineali cognatica primi generis* foeminæ pari jure cum maribus utantur (§. 352.), *si foemina cum mare pari gradu concurrit, natu major præfertur mari natu minori*, consequenter *in pari gradu nulla datur sexus prærogativa* (§. 93. *part. I. Jur. nat.*), *& successio continuatur in liberis ejus ac ipsis postponuntur masculi cum suis liberis.* *Qualis sit successio linealis cognatica primi generis.*

Nimirum linea ultimi possessoris regni continuatur per filiam natu majorem, perinde ac in agnatica per filium natu majorem. Habentur vero etiam hic mortui pro vivis, quemadmodum in omni successione lineali (§. 347.), ita ut per mortuos continuo ordine regnum devolvatur ad eam personam, quæ in vivis est. Successio hoc modo satis certa est, neque enim sexus differentia certitudini successionis ullo modo officit: regnum tamen ad extraneos Principes per matrimonia miris modis devenit, nisi Principibus extraneis nubere prohibean-

beantur, ac propterea familia Regis primum a populo electi, quippe quæ per mares potissimum continuatur, foeminis in aliam familiam transeuntibus, dum nubent, nimium postponitur. Et hæc dubio procul ratio est, cur is succedendi modus sit inusitatior.

§. 354.

Qualis sit successio castiliana.

Quoniam *in successione lineali cognatica secundi generis*, seu *Castiliana* foemina possessori regni ultimo proxima ad regnum demum vocatur, deficientibus masculis (§. 352.); *si foemina cum mare pari gradu concurrit, natu major postponitur mari natu minori*, consequenter *in pari gradu datur sexus prærogativa & ætatis prærogativa non obtinet nisi in eodem sexu* (§. 93. *part. I. Jur. nat.*), *& successio continuatur in eadem linea per masculos, quamdiu masculi supersunt, nec continuatur per foeminam, nisi quando in eadem deficiunt mares ex maribus nati.*

E. gr. Ponamus Regem primum habere duos filios & filiam unam natu maximam. Regnum ab eo devolvitur ad filium ejus primogenitum, filius autem secundo genitus & filia sunt autores linearum collateralium, quarum ea, quæ per filium natu minorem inchoatur præfertur alteri, quæ inchoatur per filiam, utrinque continuanda per liberos ipsorum & si plures habeant in plures dispergenda habita sexus atque ætatis ratione. Hinc regnum a filio primogenito, sive in vivis fuerit, sive mortuus, devolvitur ad filium ipsius primogenitum & ita porro, nec venit ad foeminam in eadem linea, nisi quando possessor regni ultimus in eadem prolem masculam non habet, sed nonnisi filiam, aut filias, ubi in casu priori filia unigenita, in posteriori autem filia primogenita succedit, aut, si viveret, succedere deberet. Ut autem pateat, a quanam persona regnum devolvatur ad eam, quæ succedere debet, mortuorum habenda ratio est. Ponamus exempli causa Regem ultimum in linea regnatrice habuisse filium, qui sine prole,

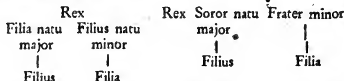
le decessit, & dum moritur non superesse nisi filiam natu minorem, natu autem majorem similiter sine prole decessisse. A Rege, quando moritur, regnum devolvitur ad filium, ab eo autem ad filiam primogenitam, & ab hac demum ad filiam natu minorem. Nimirum si filius esset in vivis, ipse succederet &, si improles moreretur, regnum relinqueret sorori natu majori, siquidem ea adhuc viveret, hac autem sine prole moriente regnum veniret ad sororem natu minorem & successio deinde continuatur in liberis ejus, eo ordine, quem admittit sexus & ætatis prærogativa. Hoc equidem modo regnum per foeminas quoque ad extraneum Principem devenit; non tamen tanta varietate, quanta obtinet in successione lineali cognatica primi generis (*not.* §. 352.).

§. 355.

Modus succedendi declaratur exemplis.

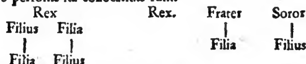
Similiter quia in successione lineali cognatica primi generis foemina natu major pari gradu præfertur mari natu minori (§. 352.), in successione autem lineali cognatica secundi generis eidem postponitur (§. 353.); *in successione lineali cognatica primi generis filius ex sorore natu majore præfertur filiæ ex fratre minore & filia ex filio natu majore præfertur filio ex filia minore natu; ast in cognatica secundi generis filia ex filio semper præfertur filio ex filia & filia ex fratre filio ex sorore, in utroque autem filius majoris fratris fratri minori.*

Manifesta hæc sunt, si liberi Regis suo ordine collocentur, veluti in casu primo

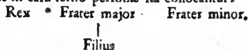

Nimirum in filia natu majore Regis continuatur linea regna-

trix, in filio autem natu minore incipit nova linea. Transitus de linea in lineam non fit, quamdiu in illa persona quædam existit. Mortuo igitur Rege regnum devolvitur ad filiam natu majorem, postposito filio natu minore, & per illam, cum mortua sit, ad filium ipsius, consequenter etiam filia ex filio natu minore postponitur. Quodsi enim filius ex filia natu majore moriatur improles, ascendendo ad Regem demum itur ad lineam proximam, & regnum venit ad filium natu minorem, a quo, cum mortuus supponatur, devolvitur ad filiam ejus. Similiter si Rex improles moritur, regnum venit ad lineam proximam, quam inchoat soror, quæ natu major supponitur fratre quem habet. Hac autem ante illum mortua, ab ea devolvitur ad filium ipsius, postpositis fratre minore ante Regem mortuo atque filia ipsius, quæ adhuc in vivis est, tanquam in linea remotiori existentibus. Similiter in casu secundo personæ ita collocandæ sunt.

Atque tum statim patet, a Rege regnum devolvi ad filium, & ab eo, si mortuus sit ante patrem, ad filiam ipsius, postposita filia Regis cum filio suo, ad quam venire nequit nisi a filia filii ascendendo ad lineam proximam, quam filia Regis inchoat, siquidem illa sine prole decedat. In exemplo altero Rege sine prole mortuo regnum devolvitur ad fratrem & ab eo, cum mortuus ante Regem supponatur, ad filiam ejus, &, ubi hæc improles obit, ascendo ad lineam proximam, in qua regnum venit ad sororem, & ab ea ad filium ejus transmittitur. Denique in casu tertio personæ ita collocantur:

Ita statim apparet, si Rex improles moriatur, regnum devolvi ad lineam proximam, quam inchoat frater Regis natu major,

jor, utpote propter prærogativam ætatis minori præferendus. Quamobrem cum non fiat transitus de linea in lineam, quamdiu in linea regnatrice superest, qui succedere possit, a fratre majore mortuo regnum transmittitur ad filium ipsius postposito fratre minore. Et quia supponitur, non adesse sororem Regis, quæ ob prærogativam ætatis cum suis liberis regnum ad se traheret; filius fratris majoris præfertur fratri minori in utraque successione lineali cognatica. Facile autem intelligitur, in collocandis personis habendam esse rationem prærogativæ ætatis, atque sexus, qualis obtinet in qualibet successionis specie.

§. 356.

Si deficiente agnatica substituitur successio linealis cognatica, regnum devolvitur ad filiam Regis ultimi & ejus liberos masculos, vel ad cognatam proximam, veluti sororem & ejus liberos masculos. Quoniam enim successio cognatica non substituitur agnaticæ nisi eo fine, ut, Rege ultimo mortuo certa sit successio (§. 324.), successio cognatica non latius extendenda, nisi quantum sufficit, ut finis iste obtineatur. Quamobrem cum hoc fiat, si deficientibus nonnisi masculis admittatur foemina una cum maribus, qui ex ea descendunt, successio quoque cognatica non amplius extendenda. Quamobrem regnum tantummodo devolvitur ad filiam, vel proximam cognatam, & deinde secundum legem successionis agnaticæ succedunt liberi ejus masculi.

De substitutione successionis cognaticæ in locum agnaticæ.

Nimirum quando hæc substitutio fit, deficientibus masculis foeminæ obtingit regnum, quæ eo loco est, quo si esset mas, illud ad eam devolveretur. Subit itaque foemina in locum masculi paris gradus, & successio in ejus linea exclusis foeminis continuatur. Deficientibus masculis foemina habetur pro masculo, ut successio continuari possit. Locum ideo foeminæ non facit nisi necessitas, qua sublata successio agna-

tica est. Probe autem notandum est, substitutionem cognaticam in ipsa lege successionis tempore instituti regni condita contentam esse debere, siquidem foeminæ vel ex ea nati ad capessendum imperium admitti debeant. Quodsi enim deficiente stemmate masculino, a populo vel iis, qui jus eligendi habent, in locum Regis ultimi evehitur foemina, veluti filia, aut soror, vel masculus ex ea natus; hoc fit libera electione, nec propterea dici potest singularis successionis species, in qua linea cognatica substituatur agnaticæ, cum tunc eligi poterat persona quæcunque alia. Accedit, in eo casu lineam cognaticam quamcunque, etiam remotiorem, exclusa propriori, agnaticæ deficienti substitui posse, immo novum succedendi modum introduci: id quod minime succedit, si initio is succedendi modus fuerit stabilitus, ut, quoties deficit masculus, successio cognatica agnaticæ substituatur. Contingere autem potest, ut, facta ista substitutione, imperium per tempus satis longum sit penes foeminas. Ponamus enim Regem ultimum tres habere filias. Eo mortuo regnum transmittitur in natu majorem, hac autem sine prole moriente, ad secundam. Quodsi hæc non habuerit filium, aut ex filio ante matrem mortuo tantum supersit neptis, ad hanc regnum venit & ab ea ad filiam ipsius, si nullus adsit filius. Quodsi hæc sine prole moriatur, regnum ab ea devolvitur ad filiam tertiam & ut ante ad liberos ejus sexus foeminei, quamdiu masculi desunt. Tale quid metuendum non est, si libera electione linea cognatica substituitur agnaticæ: tum enim excludi, aut potius præteriri possunt lineæ, quæ maribus carent, & foemina quoque præteriri potest, etiamsi in vivis sit, quæ lineam inchoat, & eligi vel filius, vel nepos ejus.

§. 357.

De successione secundum gradus familiæ. Concipi adhuc possunt alii successionum modi. Talis est, ut eo ordine quisque ad regnum vocetur, quo autori stirpis regiæ proximus, habita ætatis &, quando foeminæ exclu-

excluduntur sexus ratione, seu ut successio fiat secundum gradus familiæ primi Regis, nec fiat transitus de uno gradu in alterum, quamdiu in gradu propiore quis superest. Patet itaque *in successione secundum gradum familiæ primo Regi succedere omnes filios pro ætatis ordine, inde omnes nepotes habita ratione tam ætatis parentum, quam propriæ & sic porro.*

Modum hunc succedendi olim obtinuisse in Numidia ex *Livio* lib. 29. c. 29. colligitur. Exempla alia in medium afferunt *Grotius* lib. 2. c. 7. §. 24. & *Puffendorfius* lib. 7. c. 7. §. 14. Potest autem hic succedendi modus ad imitationem successionis linealis dividi in agnaticum & cognaticum. In priore excluduntur foeminæ, in posteriore foeminæ vel postponuntur maribus in pari gradu, vel admittuntur cum maribus secundum ætatis ordinem. Immo locum hic quoque habere potest substitutio successionis cognaticæ in locum deficientis agnaticæ, ita ut, si in ultimo familiæ gradu tantum supersint foeminæ, natu major subeat in locum maris & in ejus familia deinceps continuetur successio eo modo, quo in familia primi Regis. Non opus esse, ut prostent successionis cognaticæ & substitutionis, quam diximus, exempla, ex anterioribus abunde liquet.

§. 358.

Alius succedendi modus est, quo patri non succedit filius, sed sororis filius, seu in genere nonnisi filii ex filiabus Regum, non vero a primo Rege descendentes mares succedunt, habita ratione ætatis filiarum, si plures una fuerint. Poterat *successio* hæc dici *Malabarica*, quia per totam Malabariam recepta, quamvis etiam mos idem succedendi observetur apud plures alios Indiæ populos. *De successione ex filiabus Regum natorum.*

Ratio, ob quam placet hic succedendi modus, hæc est, quod putent, de filiis ex filiabus Regum multo certiorem esse fidem, quod sint ex prosapia regia, quam de iis, qui ex uxo-

 ribus

ribus Regum nascuntur. Ut modus succedendi clarior evadat, ponamus primum Regem habere filium & filiam, ex hac vero ipsi nasci nepotem. Nepos hic defuncto succedit excluso filio cum omnibus liberis cujuscunque gradus. Quodsi ergo hic denuo habuerit filiam, qui ex ipso nascitur avo suo succedit. Si aliam præterea habuerit filiam juniorem, nec filia natu major filium pepererit, succedet filius ex juniore, ac ita porro.

§. 359.

Singularis succedendi modus.

Apud Chatramotitas, Arabum nationem, referente *Strabone* l. 16. successit in regno non filius patri, sed qui primus e nobili genere post constitutum Regem nascitur. Quare simul ac aliquis in imperio constitutus esset, omnes nobilium virorum uxores prægnantes conscribebantur & custodes apponebantur, qui observarent, quæ prima peperisset. Nam ejus filius ex lege assumtus & ad regni successionem regaliter educatus.

Modus hic succedendi introductus videtur ad evitandas turbas, quæ in electione Regis ex familiis nobilibus ortæ fuerant: ita enim earum consensus in regnum successorium facile impetrabatur, quod antea erat electivum. Ac præterea ad regni successionem educari poterat futurus successor, ut tanto certior esset spes regiminis boni.

§. 360.

Modus alius eidem affinis.

Ad ejus imitationem excogitari potest modus alius, ut certæ familiæ eligantur, ex quibus sede vacante successor assumendus, ea quidem lege, ut natu maximus ceteris præferatur.

Quodsi dicas, convenientius esse, ut ad regni successionem assumatur, qui ad imperandum aptior sit; ex iis, quæ sæpius jam

jam inculcavimus, patet, hunc modum non esse aptum ad discernendum partes dissidentes, & in eo casu regnum potius fore electivum, quam successorium. Per se autem liquet, cum lege populi, aut eorum, qui jus populi habent, omnis succedendi modus definiatur (§. 277.), quicunque modus succedendi eligatur, eidem a populo certas statui posse leges, prouti saluti Reip. se optima ratione consulere posse visum fuerit.

§. 361.

Immo certæ quoque eligi possunt familiæ, ex quibus ordine suo succedant Reges, veluti si quatuor fuerint familiæ, primum ex prima, secundo ex secunda, tertio ex tertia, quarto ex quarta, ac deinceps iterum ex prima & ita porro succedat mas natu maximus, vel etiam foemina natu maxima, si quoque foeminas ad regnum admittere visum fuerit. *Adhuc alius.*

Nolumus curiosius inquirere in plures succedendi modos, sufficit enim in genere constare, quod quivis modus possibilis locum habere possit, qui populo placuerit (§. 277.).

§. 362.

Si regnum fuerit patrimoniale, filius a patre exhæredari potest: in successorio alio, etiamsi regnum hæreditarium sit, exhæredari nequit, ut ne in eodem succedat. Etenim si regnum fuerit patrimoniale, Rex sibi successorem eligere potest, quem voluerit, etiam extraneum (§. 283.), consequenter pater filium non modo præterire, verum etiam expresse declarare potest, ut ne is in regnum succedat. Quoniam itaque istiusmodi declaratio exhæredatio est (§. 1000. *part. 7. Jur. nat.*); si regnum fuerit patrimoniale pater filium exhæredare potest. *Quod erat primum.* *An filius a patre exhæredari possit.*

Enimvero

Enimvero si regnum fuerit successorium, imperium defertur lege, quam populus condidit, aut, si nulla extet, moribus gentium vicinarum succeditur (§. 323.), quos legis instar esse patet (§. 277.). Jus igitur ad regnum non habet filius a patre, sed a populo. Quamobrem nec pater filio jus adimere potest (§. 336. *part. 3 Jur. nat.*). Quoniam itaque jus ad regnum filio adimitur, si exhæredatur (§. 1000. *part. 7. Jur. nat.*); filius a patre, si regnum successorium fuerit, sed non patrimoniale, exhæredari nequit. *Quod erat secundum.*

Quamvis vero modus succedendi hæreditarius fuerit; cum tamen regnum hæreditarium non sit pars hæreditatis paternæ, sed separata quædam hæreditas (§. 336.), & modus succedendi saltem a populo ad formam successionis ab intestato redactus (§. 326.), illo non obstante, jus ad regnum non a patre, sed a populo habet filius, consequenter ut ante patet, etiamsi regnum fuerit hæreditarium, hoc tamen non obstante filium a patre exhæredari non posse. *Quod erat tertium.*

Quæcunque igitur sunt justæ exhæredationis causæ, eæ tamen non attenduntur in successione in regnum. Sed ferendum patri, ut filius succedat, quem etiam jure naturali exhæredare potest.

§. 363.

Exhæredationis effectus si regnum fuerit successorium. Quoniam pater filium exhæredare nequit, si regnum fuerit successorium, qualiscunque tandem placuerit succedendi modus (§. 362.); *si filius a patre exhæredatur, in bona ejus privata succedere nequit, exhæreditus tamen succedit in regnum quod patrimoniale non est, & bona regia* (§. 286. 289.).

Cum

Cum bona Regis privata ad regnum minime pertineant (§. 286.), de iis quoque tanquam privatus disponit, consequenter quoad ea ob justas causas filium exhæredare potest (§. 1000. *part. 7. Jur. nat.*), etsi eum exhæredare non possit quoad regnum, aut bona regia. Quodsi ergo Rex filium exhæredet, allegatis etiam justis exhæredationis causis; is tamen nonnisi quoad bona ipsius privata exhæredatus intelligitur, & ad ea restringenda exhæredatio, propterea quod exhæredatio quoad bona regia & regnum ipso jure nulla est (§. 362.).

§. 364.

Quomodo jus succedendi in regnum acquiratur.

In successorio regno jus succedendi suo ordine acquiritur per nativitatem; quasi spes vero jus istud succedendi per nativitatem acquirendi per conceptionem in utero materno. Etenim quando regnum successorium instituitur, in primum Regem transfertur imperium certa lege in nondum natos morte possidentis successive transmittendum (§. 277. 279.). Enimvero si jus in te transfertur certa lege in nondum natos, dum transfertur, morte possidentis successive transmittendum; quamprimum illi nascuntur jus acquirunt in jus in te translatum succedendi, conditione lege definita existente, quamprimum vero concipiuntur in utero materno, quasi spem acquirunt per nativitatem jus istud succedendi acquirendi (§. 836. *part. 6. Jur. nat.*). In regno itaque successorio jus suo ordine succedendi acquiritur per nativitatem, quasi spes vero jus istud succedendi per nativitatem acquirendi per conceptionem in utero materno.

Clarius hoc elucescit ex specialibus succedendi modis, quos hactenus explicavimus.

§. 365.

De jure parentum in

Quoniam in regno successorio jus succedendi suo or-

Jus succedendi liberorum. dine acquiritur per nativitatem, quasi spes vero jus istud succedendi per nativitatem acquirendi per conceptionem in utero materno (§. 364.), & tam jus acquisitum (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*), quam quasi spes acquirendi per nativitatem jus conditionatum succedendi in jus in primum acquirentem transmissibiliter collatum foetui adhuc in utero existenti adimi nequit (§. 838. *part. 6 Jur. nat.*); *parentum voluntate nec jus succedendi liberis natis, nec quasi spes jus istud per nativitatem in utero materno conceptis acquirendi adimi potest.*

Nihil hic asseritur, quod non sit evidens, modo animo comprehenderis ea, quæ alibi in genere demonstravimus, præsertim de quasi spe foetus in utero (§. 836. *& seqq. part. 6. Jur. nat.*), nec jus succedendi in regnum cum jure hæreditario confundas (§. 289.).

§. 366.

De abdicatione regni. *Rex regnum abdicare potest pro se & liberis nondum natis, nec in utero materno conceptis; sed non pro jam natis aut in utero conceptis.* Quando enim regnum successorium instituitur, ea populi voluntas est, ut successio ab uno in alium devolvatur, & in locum Regis deficientis certa lege succedat alius (§. 279.). Quamobrem cum lege successionis jam designatus sit successor, si Rex deficiat, non ea fuisse intelligitur populi voluntas, ut regnum sibi delatum necessario acceptet is, ad quem devolvitur, vel ut id, quamdiu vixerit, administret, ubi acceptaverit. Liberum itaque ipsi est, quandocunque visum fuerit, declarare, quod diutius regnum habere nolit, consequenter idem pro se abdicare potest (§. 115. *part. 3. Jur. nat.*). *Quod erat primum.*

Enimvero quoniam parentum voluntate nec jus succedendi liberis natis, nec quasi spes jus istud per nativitatem

tem

tem acquirendi in utero materno jam conceptis adimi potest (§. 365.), adimitur autem natis jus succedendi, in utero materno conceptis quasi spes jus istud acquirendi, si pater declaret se nolle, ut liberi in regnum succedant, consequenter si pro liberis suis jam natis, aut in utero materno conceptis regnum abdicet (§. 115. *part. 3. Jur. nat.*); Rex pro liberis jam natis, aut in utero materno jam conceptis regnum abdicare nequit. *Quod erat secundum.*

Cum vero nondum natus jus nullum habere possit (§. 830. *part. 6. Jur. nat.*), nec antequam foetus in utero materno concipitur, spem acquirendi per nativitatem jus succedendi habeat (§. 836. *part. 6 Jur. nat.*); si pater declaret, se nolle, ut in regnum succedant liberi sui nondum nati nec jam in utero materno concepti, nihil ipsis adimitur. Quamobrem cum Rex pro liberis suis abdicet regnum, si declaret nolle sese, ut iidem in regnum succedant (§. 115. *part. 3. Jur. nat.*); quin pro liberis nondum natis, nec jam in utero materno conceptis regnum abdicare possit, dubitandum non est. *Quod erat tertium.*

Regnum successorium non alio fine introducitur, quam ut successor sit certus (§. 324.). Finis iste obtinetur, etiamsi Rex pro se regnum abdicet, cum non desit alius, qui succedat. Immo si fuerit ultimus in familia regnatrice, seu primi Regis, parum interest, sive populus, regno abdicato, sive Rege mortuo, de eodem statuat. Quod si regnum abdicet Rex pro se ac liberis suis nondum natis, nec jam in utero materno conceptis, non demum opus est populi consensu. Ponamus enim populum velle, ut nondum natorum, nec in utero materno conceptorum habeatur ratio; cum is, quem deficiente Rege ordo tangit, ad regnum sit admittendus, lege autem successionis eidem detur successor, ordo succedendi perturbatur, contra finem, qui regni successorii institutione intenditur.

In successione quidem lineali mortui habentur pro vivis, ut evidentior sit modus succedendi: eadem vero ratio non exigit, ut nondum quoque nati habeantur pro natis, aut, qui in utero materno nondum existunt, pro jam conceptis, neque populus in prima delatione regni quicquam juris in eos transferre potuit (§. 834. *part. 6. Jur. nat.*).

§. 367.

De renunciatione.

Successioni in regno quilibet renunciare potest pro se & liberis nondum natis, nec in utero materno conceptis, sed non pro jam natis, aut saltem in utero materno conceptis. Cum juri succedendi in regnum renuncietur, si sufficienter in gratiam alterius declaretur, se in regnum succedere nolle, nec succedendi jure adversus alterum uti velle (§. 103. 104. *part. 3. Jur. nat.*), quemadmodum qui regnum abdicat declarat, se idem diutius habere nolle (§. 115. *part. 3. Jur. nat.*); facile patet propositionem præsentem eodem modo ostendi, quo præcedens demonstrata fuit.

Ita in successione lineali filius natu major, qui vitam coelibem agit, renunciare potest in gratiam fratris minoris, ut regnum mortuo patre ad hunc & ab eo descendentes devolvatur. Tum vero patet, renunciationem hanc fieri non posse in gratiam nepotis Regis ex filio natu minore, si is jam habeat filium, dum renunciat. Quamvis vero si coelebs renunciet, postea uxore ducta, ipsi nascantur filii; hi tamen per nativitatem jus succedendi suo ordine acquirere nequeunt, quoniam regressus de linea in lineam fieri nequit, nisi idem reservetur. Si autem regressus referatur, prærogativa lineæ in lineam, vel lineas alias transfertur, ut ideo renunciatio cum regressu reservato tanquam peculiaris actus a nuda renunciatione distingui posset, modo vocabulis commodis non destitueremur. Qui ita in gratiam alterius renunciat, jus suum cum jure alterius revera commutat, consequenter facta commutatione

tione quilibet jus alterius ad eos, qui ex ipso descendunt, transmittit, linea nimirum una in locum alterius substituta.

§. 368.

Quoniam juri succedendi in regnum renunciari nequit pro liberis jam natis, vel in utero materno conceptis (§. 367.) ac idem valet de abdicatione regni (§. 366.); *si quis juri succedendi renunciet pro se ac liberis suis, vel regnum pro se ac liberis abdicet; renunciatio & abdicatio pro liberis jam natis, aut in utero materno conceptis, ipso jure nulla est*, consequenter *in successione lineali agnatica patri succedit filius, vel nepos, adeoque nec illa abdicatio, vel renunciatio nocet ex iisdem nascituris.* Similiter patet, *in aliis succedendi modis renunciationem & abdicationem non nocere juri succedendi suo ordine liberorum, natorum, nec ex iis nasciturorum.* *Quando renunciatio & abdicatio pro liberis ipso jure nulla, nec nascituris nocet.*

Nimirum nascituris non nocet renunciatio & abdicatio, quamdiu tempore renunciationis, aut abdicationis adest, qui in locum abdicantis, vel renunciantis vi legis successionis succedit, & ex quo deinceps successive nascuntur, a quorum uno ad alterum regnum devolvitur eo ordine, qui lege successionis continetur. Populus, qui permittit renunciationem & abdicationem, nec eam expresse prohibuit, nolle etiam intelligitur, ut jus succedendi per eos propagetur ad nascituros, qui renunciarunt juri succedendi & regnum abdicarunt. Quamvis itaque simpliciter tantummodo renunciarunt, vel nulla liberorum, seu ex ipsis nasciturorum mentione facta, regnum abdicarunt; nondum nati tamen, nec in utero materno jam concepti nihil juris per nativitatem aut conceptionem acquirere possunt, ut adeo superfluum existimari debeat renunciatio, vel abdicatio pro nascituris. Ceterum cum jus succedendi non aliter acquiri possit, quam populus regnum successorium instituens voluit (§. 277.); dubium non est, quin renunciatio & abdicatio nocere etiam possit jam natis ac in utero ma-

terno conceptis, si lege tempore instituti regni lata expresse hoc dictum fuerit. Etenim tam per nativitatem non acquiritur jus suo ordine succedendi, nisi sub hac conditione, si is, a quo regnum ad acquirentem devolvi debet sive immediate, sive mediate, non renunciet, aut regnum abdicet. Absit itaque, ut fingas contradictionem, quasi populus velit jus aliquod per nativitatem acquiri, & non acquiri, vel legem successionis injustam pronuncies, quasi jus quæsitum eadem auferatur.

§. 369.

An filius in regia fortuna natus præferendus filio ante regni adeptionem natus.

Filius ante regni adeptionem natus præferendus ei, qui in regia fortuna natus est in quavis successionis specie, nisi expresse in prima delatione imperii contrarium dicatur. Quando enim regnum defertur primo regi, cum successorium esse debeat, ea lege defertur, ut, qui ab eo per nativitatem descendunt, suo ordine succedere debeant (§. 277. 279.). Quodsi ergo a populo non distinguatur inter liberos in fortuna regia & ante eandem natos, ut illos a successione vel prorsus excludi, vel saltem hisce postponi velit; regni perinde capaces sunt ante ejus adeptionem nati, quam qui in fortuna regia postea nascuntur. Hæc igitur differentia cum non sit attendenda, nisi populus eam attendi expresse voluerit; filius omnino ante regni adeptionem natus præferendus ei, qui in regia fortuna natus est, in qualibet successionis specie, nisi expresse in prima delatione imperii contrarium dicatur.

Fons omnis juris succedendi voluntas populi est (§. 277.). Quamobrem in iis, quæ non uno modo fieri possant, decidendis semper recurrendum est ad voluntatem populi in prima delatione imperii vel expresse declaratam, vel ex iis, quæ tum dicta & gesta sunt, necessario, vel probabiliter colligendam. Qui aliunde rationes conquirit in quæstionibus de successione in regnum decidendis, nihil agit: neque enim hic quicquam valent

valent rationes, quibus quod melius evincitur, populo quidem attendendæ in lege successionis condenda, non vero in jure successionis declarando. Ita facile patet, ex notione juris hæreditarii perperam inferri, quod pater filium exhæredare possit, ut ne in regno succedat. Quamvis enim populus modum succedendi ad legem successionis ab intestato, qualis apud eum obtinet, alligaverit; non tamen ideo jus succedendi in regnum filius a patre habet, sed a populo, consequenter patri nullum jus in idem competit, quod non expressa populi in regni successorii institutione in eum fuit collatum, veluti si id juri hæreditario expresse fuerit exæquatum & cum eodem unitum, ita ut, quod leges permittunt in successione in bonis, idem in successione in regno permissum esse debeat tenenti. Similiter patet, abdicationem patris nocere non posse liberis in regnis hæreditariis, propterea quod in liberos nihil transferre possint, regno abdicato: neque enim in regno hæreditario jus succedendi a patre in filium transfertur, sed idem perinde ac pater filius populi voluntate habet, nisi populus aliter in prima imperii delatione voluntatem suam expresse declaraverit, aut gentium vicinarum tunc temporis recepti mores aliud suaserint (§. 323.).

§. 370.

An nepos ex filio priori præferendus filio posteriori.

Nepos ex filio priore præferendus filio posteriori in successione lineali, immo etiam neptis ex illo huic præferenda in successione lineali cognatica; in regnis vero hæreditariis individuis filius posterior præferendus nepoti ex filio priore, si jus repræsentationis jure civili regionis tempore instituti regni non obtinuit, atate autem major in casu opposito præferendus atate minori. Quodsi regna fuerint dividua, in casu priori concurrunt ad partes, in posteriori filius posterior præferendus nepoti ex filio priore. Etenim in successione lineali mortui habentur pro vivis & regnum per eos devolvitur ad eum, qui in vivis est, in eadem quidem linea

linea ſemper a perſona gignente ad genitam, nec fit tranſitus de linea in lineam, niſi linea regnatrice extincta (§. 347.). A rege igitur regnum devolvitur ad filium ejus natu priorem, & ab hoc ad filium ipſius, ſeu nepotem Regis, immo in cognatica ſucceſſione etiam ad filiam illius, ſeu neptem Regis (§. 354.), conſequenter nepos ex filio priore & in regno cognatico etiam neptis ex eodem præfertur filio poſteriori. *Quod erat primum.*

Enimvero ſi regnum fuerit individuum, per ſe patet, nonniſi unam perſonam in idem ſuccedere poſſe. Quodſi vero jure hæreditario ſuccedatur, *per hypothesin*, & plures Regi defuncto extiterint hæredes, natu major præfertur minori (§. 328.). Quamobrem ſi tempore inſtituti regni jus repræſentationis obtinet, cum tum idem locum habeat in ſucceſſione regni (§. 331.), nepos ex filio natu major præfertur filio natu minori: id quod jam ſupra demonſtravimus (§. 332.). *Quod erat ſecundum.*

Enimvero ſi jus repræſentationis non obtinet, cum nepos non ſuccedat in locum parentis (§. 981. *part. 7. Jur. nat.*), nepos uno gradu remotior eſt Regi defuncto, quam filius poſterior (§. 578. *part. 7. Jur. nat.*). Quamobrem cum jure hæreditario filius excludat nepotem, ſi juri repræſentationis locus non ſit (§. 1033. *part. 7. Jur. nat.*); filius quoque poſteriot prætertur nepoti ex filio priore, non attenta ætatis prærogativa. *Quod erat tertium.*

Quodſi regnum dividuum fuerit, cum jure hæreditario eodem modo ſuccedatur, quo in bonis defuncti ſucceditur (§. 326.), regnum inter filios diuidendum in partes ſubjectivas æquales, & qui jure repræſentationis ſuccedunt, eam partem accipiunt, quam parens ipſorum accepiſſet, ſi adhuc

adhuc in vivis esset (§. 990. *part.* 7. *Jur. nat.* & §. 231. *h.*). Quamobrem cum nepos ex filio priori concurrat cum filio posteriori, si jus repræsentationis obtinet (§. 981. *part.* 7. *Jur. nat.*), minime autem, si eidem non sit locus, quod per se patet; ideo in casu priori regnum inter nepotem ex filio priori & filium posteriorem Regis defuncti dividendum, in posteriori autem filius posterior præfertur nepoti ex filio priori, prouti patet *per demonstrata* n. 3. cum scilicet nonnisi unus regni capax sit (§. 333.), consequenter nullus divisioni locus relinquatur. *Quod erat quartum.*

Nullam hic habemus rationem foeminarum, ne præter necessitatem casus propositionis præsentis multiplicemus. Quodsi enim admittantur foeminæ, quando cum maribus concurrunt pro maribus habentur, atque ideo ad eas applicantur, quæ de illis demonstrata fuerunt.

§. 371.

Quodsi dictum fuerit, ut proximus succedat in regnum.

Si jus repræsentationis obtinet, nepos ex filio priore in regno hæreditario habita ratione ætatis præfertur filio posteriori, etiamsi dictum fuerit, ut Regi defuncto proximus succedat. Etenim si jus repræsentationis obtinet, nepos succedit in locum patris sui (§. 981. *part.* 7. *Jur. natur.*), consequenter pari gradu agnatus Regi defuncto censetur cum filio posteriori, ita ut hic non amplius propior eidem dici possit (§. 569. *part.* 7. *Jur. nat.*). Inter nepotem igitur ex filio priore & filium posteriorem non amplius attenditur gradus, sed ratio saltem habetur ætatis. Quamobrem si jus repræsentationis obtinet, nepos ex filio priore in regno hæreditario individuo præfertur filio posteriori, habita saltem ratione ætatis, etiamsi dictum fuerit, ut Regi defuncto proximus succedat.

Ita nimirum facienda interpretatio, ut absurdum evitetur,

quod sequeretur verborum significatui stricte inhærendo (§. 484. *part. 6. Jur. nat.*). Vtique vero absurdum est locum facere juri repræsentationis & hoc non obstante admittere differentiam gradus inter eos, qui jure repræsentationis cum aliis concurrunt: id enim perinde est, ac illos cum his censere pari gradu.

§. 372.

An filius ex fratre priore præferendus fratri posteriori.

Si Rex sine liberis moriens relinquat ex fratre priore filium & fratrem tertium, seu posteriorem; in successione lineali filius ex fratre priori præfertur fratri posteriori: in regno hæreditario individuo, si jus repræsentationis obtinet, filius ex fratre priori natu major præfertur fratri posteriori & contra, in regno autem dividuo concurrunt ad partes subjectivas; si vero jus repræsentationis non obtinet, frater posterior præfertur filio ex fratre priori. In successione enim lineali mortui habentur pro vivis & regnum a Rege sine liberis moriente devolvitur ad fratrem priorem, etsi mortuum, ab hoc autem ad ejus filium (§. 347.). Quamobrem filius ex fratre priore præfertur fratri posteriori. *Quod erat primum.*

In regno hæreditario individuo si plures Regi defuncto extiterint hæredes, natu major præfertur natu minori (§. 328.). Quamobrem cum jure repræsentationis liberi succedant in locum parentum (§. 981. *part. 7. Jur. nat.*); filius ex fratre priore præfertur fratri posteriori, si eum ætate vincat, & contra. *Quod erat secundum.*

Quodsi autem regnum fuerit dividuum, cum filius ex fratre priori pari gradu censeatur cum fratre posteriore (§. 981. *part. 7. Jur. nat.*); illud inter eos dividendum in partes subjectivas (§. 231.). *Quod erat tertium.*

Cum jus repræsentationis hic spectetur in linea collaterali, eidem

eidem vero in ſucceſſione in regnum locus non ſit, niſi quatenus obtinet in ſucceſſione in bonis tempore inſtituti regni (§. 331. 338.); me vel tacente patet, nec jus iſtud attendi in caſu propoſitionis præſentis, ubi in linea collaterali ſubitio in locum parentum recepta non eſt.

§. 373.

An filius defuncti fratris patruo Regis præferendus.

Defuncti fratris filius, vel etiam filia præfertur patruo Regis tam in ſucceſſione lineali, quam in hæreditaria, ſiquidem in hac juri repræſentationis locus relinquitur, ubi vero hoc non obtinet, qui ſexu aut ætate potior eſt vincit. In ſucceſſione lineali mortui habentur pro vivis & per eos regnum devolvitur ad hos, qui in vivis ſunt, quando vero fit tranſitus de linea in lineam, ad eum, qui in linea regnatrici extinctæ proxima primum locum tenet (§. 347.). Rex igitur ſine liberis moriens regnum devolvit ad fratrem defunctum, minime vero ad patruum ſuum (§. 582. 601. *part. 7. Jur. nat.*). Quamobrem defuncti fratris filius præfertur patruo Regis in ſucceſſione lineali. *Quod erat primum.*

In ſucceſſione lineali cognatica non fit tranſitus de linea in lineam propter ſexum (§. 352.). Quamobrem cum in ſucceſſione lineali Rex ſine liberis moriens regnum devolvat ad fratrem, non ad patruum, *per demonſtrata*, defuncti fratris filia præfertur patruo Regis. *Quod erat ſecundum.*

Quodſi in ſucceſſione hæreditaria juri repræſentationis locus relinquatur, filius defuncti fratris ſuccedit in locum fratris, conſequenter in jus ejus (§. 981. *part. 7. Jur. nat.*). Quoniam itaque frater Regi defuncto ſucceſſiſſet, non patruus, quod in dubium minime vocatur; defuncti fratris filius quoque præferendus patruo. Et idem patet eodem

modo de filia, si foeminæ cum maribus promiſcue admittantur. *Quod erat tertium.*

Enimvero ſi jus repræſentationis locum non habet, nec filius fratris in hujus locum ſubit (§. 981. *part.* 7. *Jur. nat.*). Quodſi ergo duo ſimul extiterint hæredes defuncti, natu major præfertur natu minori (§. 328.), & ubi foeminæ non admittuntur, niſi deficientibus maſculis, ob prærogativam ſexus mas quoque præfertur foeminæ. *Quod erat quartum.*

Oſtendimus jam ſupra ad ſucceſſionem in regno non admitti eos, qui jure naturæ ad ſucceſſionem ab inteſtato admitti poterant, ſi eos lex civilis tempore inſtituti regni ab hæreditate arcet (§. 340.). Quamobrem ex lege quoque civili definiendum, quinam ſimul jus ad regnum habeant, & inter quos ætatis, vel etiam ſexus prærogativa attendenda.

§. 374.

De Nepote ex filio filiæ præferendo.

Nepos ex filio filiæ præfertur in ſucceſſione tam lineali, quam hæreditaria, niſi foeminæ cum maribus promiſcue admittantur. Niſi enim foeminæ cum maribus promiſcue admittantur, quamdiu adeſt mas ſucceſſionis capax, is foeminæ ſemper præfertur, quod per ſe patet. In ſucceſſione itaque lineali mortui habentur pro vivis & regnum a Rege devolvitur ad filium etiam defunctum, ab eo autem ad filium ipſius, ſeu nepotem Regis (§. 347.). Quamobrem patet in ſucceſſione lineali, niſi foeminæ cum maribus promiſcue admittantur, quemadmodum fit in ſucceſſione cognatica primi generis (§. 352.), nepotem ex filio præferri filiæ Regis. *Quod erat unum.*

Similiter niſi foeminæ promiſcue admittantur cum maribus, ſed demum, quando deficit mas, qui ſuccedere poſſit,

poſſit absque ulla demonſtratione ulteriori patet, nepotem ex filio quoque præferendum eſſe in ſucceſſione hæreditaria, ſive ſubitio in locum parentum recepta ſit, ſive minus (§. 326.). *Quod erat alterum.*

Nimirum etſi nepos non ſuccedat avo jure hæreditario, ſi jus repræſentationis non obtinet; filia tamen in ſucceſſione in regnum eidem poſtponitur per legem ſucceſſionis, quæ foeminas admitti non vult, quamdiu adeſt, qui a Rege defuncto deſcendit. Quodſi vero foeminæ excluderentur etiam ab hæreditate paterna in gratiam maſculorum; jure hæreditario etiam in bonis defuncti ſuccederet nepos, non filia. Quamobrem nihil hic admittitur, quod cum jure hæreditario per ſe pugnet.

§. 375.

De nepote minore ex filio & majore ex filia.

Nepos minor ex filio præfertur nepoti majori ex filia in ſucceſſione lineali agnatica & cognatica ſecundi generis: in primo genere ſucceſſionis cognaticæ non præfertur, ſi filia ætate vincat filium. In ſucceſſione hæreditaria nepos major ex filia præfertur nepoti minori ex filio, niſi lege ſucceſſionis deſcendentes ex filio præferantur deſcendentibus ex filiabus. Nepotem minorem ex filio præferendum eſſe nepoti majori ex filia in ſucceſſione lineali agnatica & cognatica ſecundi generis eodem modo patet, quo in propoſitione præcedente demonſtravimus nepotem ex filio præferendum eſſe filiæ (§. 374.). *Quod erat primum.*

Enimvero in primo genere ſucceſſionis cognaticæ filia natu major præfertur filio natu minori & ſucceſſio continuatur in ejusdem linea (§. 353.), conſequenter filius ipſius, ſeu nepos ex filia præfertur nepoti ex filio, ſive is natu major, ſive minor fuerit. *Quod erat ſecundum.*

Porro in ſucceſſione hæreditaria nepos ex filio con-

concurrit cum nepote ex filia, cum pari gradu existant (§. 594. *part.* 7. *Jur. nat.*). Quodsi ergo lege successionis cautum non sit, ut descendentes ex filiabus postponantur descendentibus ex filiis, quod sanciri posse a populo dubio omni caret (§. 277.); nepos minor ex filio postponendus nepoti majori ex filia ob prærogativam ætatis. *Quod erat tertium.*

§. 376.

De nepte ex filio primogenito & filio Regis.

Neptis ex filio primogenito excludit filium in successione lineali cognatica utriusque generis: in hæreditaria non item, etiamsi jus repræsentationis receptum sit, nisi in hoc casu neptis ætate vincat filium & foeminæ cum maribus promiscue admittantur ad successionem. In successione lineali cognatica utriusque generis filius primogenitus præfertur filio minori, cumque mortui habeantur pro vivis & per eos regnum transmittatur ad descendentes (§. 347.), a filio primogenito ad neptem Regis devolvitur (§. 353. 354.). Neptis igitur ex filio primogenito excludit filium in successione lineali cognatica utriusque generis. *Quod erat unum.*

Enimvero in successione hæreditaria proximus succedit Regi defuncto (§. 326.), consequenter filius præfertur nepti ex filio tanquam remotiori, etiamsi foeminæ cum maribus promiscue admittantur (§. 578. *part.* 7. *Jur. nat.*). Quodsi jus repræsentationis locum habeat, neptis ex filio primogenito & filius pari gradu sunt (§. 981. *part.* 7. *Jur. nat.*). Quodsi vero foeminæ non admittantur, nisi deficientibus masculis, filius adhuc nepti ex filio primogenito præfertur; si foeminæ cum maribus promiscue admittantur, filius tamen natu major præfertur nepti ex filio primogenito natu minori, nec hæc illi præfertur, nisi ætate eum vincat (§. 328.).

(§. 328.). Patet itaque in successione hæreditaria, etiamsi jus repræsentationis receptum sit, neptem ex filio primogenito non excludere filium, nisi in hoc casu neptis ætate vincat filium & foeminæ cum maribus promiscue admittantur ad successionem. *Quod erat alterum.*

§. 377.

Filia fratris natu maximi præfertur fratri Regis natu minori in successione lineali cognatica; in regnis vero hæreditariis tris natu postponitur, nisi in hoc casu filia fratris ætate vincat fratrem minorem & foeminæ cum maribus promiscue succedant. In successione enim lineali regnum a Rege improle devolvitur ad fratrem natu maximum (§. 347.), cumque in cognatica propter sexum non fiat transitus de linea in lineam (§. 352. & seqq.), ab eodem ad filiam suam. Filia igitur fratris natu maximi præfertur fratri Regis natu minori. *Quod erat unum.*

De filia fratris natu maximi & fratre Regis natu minori.

Enimvero si in regnis hæreditariis jus repræsentationis non obtinet, patet ut ante (§. 376.), filiam fratris natu maximi postponi fratri Regis natu minori tanquam remotiorem propiori, ubi vero jus repræsentationis obtinet, propter prærogativam sexus adhuc postponi, nisi in hoc casu filia fratris natu maximi vincat ætate fratrem Regis minorem, & foeminæ cum maribus promiscue ad regnum admittantur, non habita prærogativa sexus. *Quod erat alterum.*

Atque ita demonstravimus omnes casus, quos tanquam controversos commemorat *Grotius* de J. B. & P. lib. 2. c. 8. §. 29. *& seqq.* Inde autem patet, quomodo in omni casu reliquo controversiæ de successione in regnum sint decidendæ. Nihil in controversiis istis componendis difficultatis occurrit, modo ex genuinis principiis casus definiantur, nec factis hominum

minum juri ſuccedendi adverſis quæ vel clariſſima ſunt efficiantur obſcura.

§. 378.

Num Rex & populus de dubia ſucceſſione judicare poſſit.

Controverſiam de jure ſuccedendi ſuo ordine nec Rex præſens, nec populus decidere poteſt. Etenim in regno ſucceſſorio imperium defertur lege, quam populus condidit, aut, ſi nulla extet, more gentium vicinarum ſucceditur (§. 323.), qui ideo inſtar legis eſt, in cujus locum tacite ſurrogatur. Quoniam itaque jus ſuccedendi ſuo ordine acquiritur independenter a Regis voluntate, quod is nemini, prouti ſibi viſum fuerit, auferre poteſt (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*); idem quoque de jure ſuccedendi judicium ſibi ſumere non poteſt. Quamobrem ſi de eo controverſia oriatur; Regi nullum competit jus eam decidendi, conſequenter nec is eandem decidere poteſt. *Quod erat unum.*

Similiter cum populus in regni ſucceſſorii inſtitutione modum ſuccedendi definiverit, a quo invitis iis, quibus inde jus quæſitum eſt, recedere non licet (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*); nullum amplius ipſi competit jus de ſucceſſione, prouti ſibi viſum fuerit, ſtatuendi, quamdiu quidam adſunt, qui ſucceſſionis ſunt capaces. Quamobrem ſi inter eos de ſucceſſione controverſia oriatur, nec populo competere poteſt jus eandem decidendi, conſequenter is eandem decidere nequit. *Quod erat alterum.*

Jus ſuccedendi ſuo ordine pertinet ad modum habendi imperium, qui ſub imperio non continetur. Quamvis itaque Regi imperium quoad exercitium fuerit delatum, judicium tamen de modo ſuccedendi ad idem minime ſpectat. Ex eo igitur, quod imperium exercere debeat, neutiquam colligi poteſt, eidem competere jus controverſiam de ſucceſſione decidendi.

cidendi.

cidendi. Quoniam vero non plus juris sibi sumere potest Rex, quam voluntate populi regnum successorium instituentis in eum fuit delatum; præter jus exercendi imperium aliud ipsi non competit, consequenter nulla prorsus apparet ratio, ob quam jus decidendi controversiam de successione inter eos, qui successionis capaces sunt, ipsi tribui possit. Quemadmodum Rex rationem nullam allegare potest, cur jus decidendi controversiam de successione in casu dubio sibi competere debeat; ita quoque populus pro se nullam allegare valet. Stare is debet lege, qua successionis capaces efficiuntur a primo Rege descendentes. Quodsi inter eos controvertatur, quemnam ordo tangat, ut succedat, hanc controversiam ipsimet inter se componere tenentur tanquam juris sui arbitri, quippe quod a populi voluntate non amplius dependet.

§. 379.

An jus decidendi hanc controversiam populus Regi deferre, aut sibi reservare possit.

Populus in prima institutione regni successorii Regi deferre potest jus controversiam de jure succedendi in casu dubio decidendi; vel etiam idem sibi reservare potest. Quoniam enim a voluntate populi regnum successorium condituri unice dependet, quamnam successionis legem condere velit (§. 277.); nemo est qui dubitet, eam quoque legem condi posse, ut Rex ex iis, qui ab ipso descendunt, successorem pro lubitu eligat, vel ut populus idem faciat. Quodsi igitur hoc simpliciter obtinere potest, dubio quoque caret, quin in certo casu fieri possit. Enimvero perinde est, sive Rex, aut populus in casu dubio successorem ex regni capacibus eligat, quem voluerit, sive controversiam de jure succedendi in casu dubio decidat, prouti sibi visum fuerit. Quamobrem populus in prima institutione regni successorii Regi deferre potest jus controversiam de jure succedendi in casu dubio decidendi; vel etiam idem sibi reservare.

Quoniam ius successionis ex voluntate populi regnum successorium instituentis metiendum (§. 277.); in casu dubio jus prælationis, seu prærogativa inter regni capaces ei competit, cui in hypothesi propositionis præsertis Rex vel populus eandem tribuerit. Qui itaque postponitur, de injuria sibi facta conqueri non potest (§. 859. *part. 1. Jur. nat.*). Ut vero Regi deferatur jus decidendi controversiam de successione in casu dubio, vel populus idem sibi reservet sive per se, sive per alios quoscunque exercendum, fini regni successorii maxime convenit (§. 324.).

§. 380.

Quomodo controversia ista componenda.

Controversiæ de jure successionis eodem modo componendæ, quo in statu naturali controversiæ de jure dubio finiuntur. Etenim controversiam de jure successionis nec Rex praesens, nec populus decidere potest (§. 378.). Qui itaque judicem nullum habent, in cujus sententia ipsis sit acquiescendum; non alio jure uti possunt, quam quod in statu libertatis obtinet, ubi nemo alterius cujusdam potestati subjectus est (§. 136. *part. 1. Jur. nat.*); consequenter naturali (§. 124. *part. 1. Jur. nat.*). Controversiæ igitur de jure successionis eodem modo componendæ, quo in statu naturali controversiæ de jure dubio finiuntur.

Quomodo controversiæ componendæ sint in statu naturali, prolixe demonstravimus in parte quinta c. 4. §. 867. & seqq.

§. 381.

Num & quando jus belli illarum causa competat.

Quoniam controversiæ de jure successionis eodem modo componendæ, quo in statu naturali controversiæ de jure dubio finiuntur (§. 380.), in causa autem dubia nemini jus belli per se competit (§. 1100. *part. 5. Jur. nat.*), sed pars

pars utraque potius obligatur quærere conditiones, quibus bellum vitetur (§. 1108. *part.* 5. *Jur. nat.*); *naturaliter de jure successionis litigantibus jus belli per se minime competit, sed utraque pars obligatur quærere conditiones, quibus bellum vitetur.* Et eodem modo patet, *jus belli non competere nisi transactionis causa, si pars altera colloquium amicabilis compositionis, vel transactionis causa acceptare nolit, nec compromittere velit in arbitrum, multo minus consentire in sortem* (§. 1103. *part.* 5. *Jur. nat.*).

Vulgo ex eo, quod controvertentes de jure successionis communem judicem non habeant, statim infertur, controversias istas vi armorum esse decidendas, quasi jus belli statim incipiat, ubi judicia cessant, & jus belli nascatur ex defectu judiciorum, cum tamen bellum naturaliter prius sit judiciis, & hæc demum in locum belli successerint in statu civili, protri ex subsequentibus patebit. Jura naturaliter non nascuntur nisi ex obligatione passiva (§. 23. *part.* 1. *Jur. nat.*). Quamobrem & jus belli semper supponit aliquam obligationem, ex qua oriatur, veluti in casu præcedenti obligationem controversiam amicabiliter, vel per transactionem, aut arbitros componendi. . Bellum nimis exitiosum est humano generi, quam ut lex naturæ, quæ felicitati ejusdem consulit, jus belli cuidam concedat in alium absque extrema necessitate & absque injuria alterius. Non de eo nobis sermo est, quod vulgo fieri solet, sed quod fieri debet: neque enim facta hominum legi naturæ adversa jus faciunt. Voluntate hominum non constituuntur jura, nisi quatenus de rebus suis vi libertatis naturalis pro lubitu disponunt (§. 156. *part.* 1. *Jur. nat.*). Sed hæc suo loco clariora evadent, vbi de jure gentium sumus acturi. Neque tamen etiam desunt exempla, quibus modus componendi controversiam de jure successionis juri naturali conformis comprobatur, qualia refert *Puffendorff* de J. N. & G. lib. 7. c. 7. §. 15.

§. 382.

De arbitrio populi in decidendo jure controverso successionis.

Si de jure successionis litigantes judicio populi controversiam decidendam submittunt; populum arbitrum eligunt. Etenim populo non competit jus controversiam de jure successionis decidendi (§. 378.), consequenter in ejus judicio competitores regni acquiescere minime tenentur. Quodsi ergo judicio populi controversiam decidendam submittunt, per compromissum populum eligunt, ut rem controversam decidat (§. 944. *part. 5. Jur. nat.*). Quamobrem cum arbiter sit, qui per compromissum eligitur, ut rem controversam decidat (§. 945. *part. 5. Jur. nat.*); si de jure successionis controvertentes judicio populi controversiam decidendam submittunt, populum arbitrum eligunt.

Etsi nimirum populus destituatur jure decidendi controversiam de jure successionis, hoc tamen non obstat, quo minus competitores regni jus istud in populum conferant, cum arbitrum eligere possint, quemcunque voluerint, utpote de re sua statuentes, de qua pro lubitu statuere possunt.

§. 383.

An jus decidendi controversiam de successione in populum conferri possit.

Quoniam naturaliter jus belli competitoribus regni non competit, nisi quando pars altera amicabilem compositionem, vel transactionem, vel compromissum in arbitrum acceptare velit (§. 381.), populus autem arbiter eligitur, si *competitores regni* judicio populi controversiam decidendam submittunt (§. 382.); quin *iidem jus decidendi controversiam de successione in regnum conferre possint, dubitandum non est.*

§. 384.

De jure possidentis.

In casu dubio populus sequi debet possessionem: Etenim in

in casu dubio populo non competit jus decidendi controversiam de jure successionis (§. 378.) consequenter competitoribus regni relinquere debet, ut ipsimet controversiam istam inter se componant. Quamobrem cum controversiam suam quodammodo facerent, si eum, qui in possessione est, regno exuere vellet, propterea quod ipsi controversia movetur ab alio; nullum jus ipsi competere potest possidentem regno pellendi. In casu igitur dubio possessionem sequi debet.

Nulla datur ratio, cur populus regno pellere debeat eum, qui in possessione est, ob controversiam ab alio ipsi motam. Neque enim verendum est, ne alteri forsan invito jus suum auferat, cum possessionem non sequatur, nisi quamdiu adhuc incertum est, cuinam jus ad regnum competat, nec alter ad possessionem admitti possit, quamdiu de jure regnandi controvertitur. Possessio utique debetur ei, cui jus competit. Quamdiu vero incertum est, cuinam jus competat, consequenter possessio debeatur, cum æqualis sit utriusque conditio, possessio in dubio relinquenda omnino est ei, qui prior eandem acquisivit.

§. 385.

Si plures fuerint competitores regni, quorum neuter possidet; populus neutri auxilia adversus alterum ferre debet. Ponamus enim populum uni auxilia ferre adversus alterum; hujus utique jus adversus alterum vi persequi studet, consequenter jus succedendi eidem vindicat, ac ideo judicium sibi sumit de controversia, quæ inter competitores agitatur. Quoniam itaque eidem jus nullum competit controversiam de jure succedendi decidendi (§. 378.); neutri quoque competitori auxilia adversus alterum ferre debet.

An populus uni competitori adversus alterum auxilia ferre possit.

Populus uni non magis favere debet, quam alteri in re,

 quæ

quæ ad ipsum minime spectat, nec ullo modo sese immiscere controversiæ alienæ, in quam ipsi jus nullum competit. Nec refert, quid populo videatur de jure succedendi, cum neuter competitorum in ejus judicio acquiescere teneatur (§. 378.). Populus itaque indifferentem sese præbere debet utrique, donec ipsimet de jure suo statuerint, qui de eo controvertunt.

§. 386.

An bellum sit modus aptus decidendi controversiam de successione.

Bellum non est modus aptus decidendi controversiam de jure succedendi in regnum. Etenim si bello decidenda controversia de jure succedendi; pro vero habendum, jus succedendi ei competere, qui alterum vicerit. Enimvero alterum vincit is, cujus vis major est, vel quem subinde fortuna juvat. Quoniam itaque ex eo intelligi nequit, cur jus succedendi victori potius, quam victo competere debeat; victoria quoque ratio nulla est, cur victori competere debeat jus succedendi (§ 56. *Ontol.*). Patet ideo bellum non esse modum aptum decidendi controversiam de jure succedendi.

Ostendimus alias in genere, duellum non esse modum aptum decidendi controversiam de jure (§. 1092. *part. 5. Jur. nat.*). Perinde vero est, sive duello, sive bello controversia sit decidenda (§. 1102. *part. 1.* & §. 1090. *part. 5. Jur. nat.*). Hinc jure naturæ bellum non permittitur tanquam medium controversiam decidendi, sed tanquam medium partem alteram ad finiendam controversiam compellendi (§. 381.), Absit vero ut tibi persuadeas, hoc ipso imminui jus imperantium. Neque enim hic sermo est de jure manifesto, ob quod privato etiam jus belli competit in eum, qui id tribuere ipsi non vult (§. 1104. *part. 1. Jur. nat.*); sed de dubio, de quo controvertitur. Neque in casu dubio jus belli simpliciter pro absurdo habetur, sed saltem quatenus venditatur pro medio decidendi controversiam de jure dubio. In

Jure

Jure naturæ omnia accurate distinguenda sunt, ut inter se consentiant, quæ in eodem demonstrantur, nec diversorum confusio pariat contradictiones. Quæ adhuc dubia videri poterant, ea suo loco clariora evadent, ubi de jure belli ex instituto acturi sumus.

§. 387.

Ius imperantis in Rep. mixta unde metiendum.

In Rep. mixta jus imperantis, aut imperantium metiendum est ex legibus fundamentalibus. Etenim in Rep. mixta imperium limitatum competit imperanti, seu imperantibus (§. 138.), consequenter ejus exercitium certis legibus adstringitur in iis, quæ semper eodem modo fieri possunt, de quibus autem ex præsenti tempore judicium ferendum, utrum ea e re civitatis sint, nec ne, ea a consensu vel totius populi, vel certorum quorundam e populo suspenduntur (§. 74.), immo etiam nonnulla ad exercitium imperii spectantia potestati imperantis, vel imperantium prorsus subducuntur (§. 138. 64.). Quamobrem cum leges fundamentales sint, ad quarum observantiam rector civitatis adstringitur (§. 77.), & iis quoque accenseri debeat, ut idem in certis negotiis requirat consensum vel populi universi, vel certorum quorundam ex populo (§. 78.), consequenter etiam ne sibi arroget jus, quod populus vel sibi reservavit, vel in alios transtulit; jus omne imperantis, vel imperantium in Rep. mixta metiendum est ex legibus fundamentalibus.

Resp. mixta concipi nequit sine legibus fundamentalibus. Quando enim populus Remp. mixtam instituit, declarare tenetur voluntatem suam de modo limitandi imperium (§. 90. 138.). Quod vero populus vult, id pro lege habendum. Superius ostendimus in regnis legitimis ex legibus fundamen-

talibus

talibus & capitulatione metiendum esse jus Regis (§. 263.). Quoniam autem regna legitima tantummodo species sunt Reip mixtæ (§. 262.), præter ea vero etiam dantur aliæ, veluti ex statu democratico & aristocratico mixtæ, aut etiam ex monarchico, democratico & aristocratico simul; ideo necesse quoque erat, ut, quod supra de regnis legitimis in specie fuit demonstratum, idem hic in genere de omni Rep. mixta demonstraretur.

§. 388.

De imperante contra leges fundamentales plus sibi arrogante.

Quoniam in Rep. mixta jus imperantis metiendum est ex legibus fundamentalibus (§. 387.), consequenter is plus juris sibi arrogare nequit, quam per eas eidem conceditur; *populus* quoque *vel ii, qui hac in parte jus populi habent, ferre non tenentur, ut imperans jus quoddam sibi arroget contra leges fundamentales*, consequenter *nec pati, ut in partem juris populo, vel aliis ex populo reservatam involet.*

Qui in jus alterius involat, utique id violat, seu facit, quod est contra jus alterius (§. 239. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem imperans involans in partem juris populo, vel aliis ex populo reservatam, populum lædit (§. 920. *part. 1. Jur. nat.*), quod is pati non tenetur (§. 913. *part. 1. Jur. nat.*).

§. 389.

De mutatione juris regni in regnis legitimis.

Si regnum successorium fuerit legitimum; per capitulationem, aut leges novas fundamentales jus successoris imminui nequit, augeri vero potest: si vero fuerit electivum, jus Regis electi imminui & augeri pro lubitu potest. Etenim si regnum successorium fuerit, successori competit jus ad regnum, quale institutum fuit eo tempore, quo successio introducta fuit. Quale nimirum jus collatum fuit in primum Regem, tale etiam transmitti debuit in successores. Quamobrem cum nemini

nemini invito jus ſemel quæſitum auferri poſſit (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*); in regno autem legitimo jus Regis per certas leges fundamentales ſit definitum (§. 262.); per capitulationem, aut novas leges fundamentales jus ſucceſſoris imminui nequit. *Quod erat primum.*

Enimvero cum a populi voluntate vnice dependeat, quantum juris in rectorem civitatis conferre velit (§. 38.): nil obſtat, quo minus in Regem præſentem, vel ejus ſucceſſorem plus juris conferat, quam per leges fundamentales ipſi competit, conſequenter pro lubitu jus ejus augere poteſt. *Quod erat ſecundum.*

Denique ſi regnum fuerit electivum, nemo eſt, mortuo Rege præſente, cui jus aliquod ad regnum competat. Quamobrem ſi Rex novus eligitur, a populi unice voluntate dependet, quantum juris in eum conferre velit (§. 36.). Quamvis itaque regnum hactenus fuerit legitimum, conſequenter jus Regis per certas leges fundamentales definitum (§. 262.), & populus velit, idem legitimum manere; hoc tamen non obſtante, per capitulationem, vel per leges fundamentales ante electionem conditas jus Regis novi pro lubitu augere, atque imminuere poteſt. *Quod erat tertium.*

Rex, qui eligitur, nullum habet jus ad regnum, antequam eligitur, conſequenter populus ei deferre non tenetur jus, quale habuit anteceſſor, ſed quale voluerit. Nulla igitur ipſi fit injuria, ſi jus ejus quomodocunque minuatur. Quando eligitur, ab ipſius arbitrio pendet, utrum imperium, quale offertur, acceptare velit, nec ne: quando vero acceptat, eo ipſo declarat, ſe jus ſuum non ex jure anteceſſoris, ſed ex legibus, quibus id definitur, metiri velle.

§. 390.

De diversitate juris in regno legitimo Regibus competente.

Si in regno successorio legitimo Regi uni plus juris conceditur, quam per leges fundamentales eidem competit; successoribus propterea non idem concedere tenetur populus. Etenim si regnum fuerit legitimum, per capitulationem, vel per leges fundamentales definitum est jus Regis (§. 262.), consequenter si idem successorium fuerit, successoribus non competit jus ad regnum, nisi quale institutum fuit eo tempore, quo successio introducta. Quamvis itaque, si voluerit, jus Regis augere possit populus (§. 389.); cum tamen id unice a voluntate ipsius dependeat (§. 38.) quod concedit uni Reg, id propterea non concedere tenetur omnibus, consequenter si Regi præsenti plus juris concedit, quam per leges fundamentales eidem competit, non propterea idem successoribus quoque ejus concedere tenetur.

In regno itaque successorio legitimo Rex unus plus juris habere potest, quam alter, si populo ita visum fuerit. Prægnantes autem adesse possunt rationes, ob quas Regis jus augetur, pro statu præsentis temporis, vel qualitate Regis. Hæ rationes cum non sint perpetuæ, absurdum quoque foret ob rationes temporarias jus perpetuum constituere velle. Ceterum probe notandum est, hic saltem quæri, quid jure fieri possit, minime autem an consultum sit, ut Regis præsentis jus ultra vim legum fundamentalium augeatur.

§. 391.

De remissione juris in regno legitimo.

Si in regno legitimo Rex præsens de jure suo quid remittit; id successori non nocet. Etenim quamdiu Rex præsens vivit, nihil juris in administratione regni successori competit, quod per se patet. Quamobrem cum quilibet de jure suo remittere possit, quantum voluerit, quamdiu nil facit, quod est contra

contra jus alterius (§. 117. *part. 3. Jur. nat.*); quin in regno legitimo Rex præsens de jure suo remittere possit, quantum voluerit, dubitandum non est. *Quod erat unum.*

Enimvero successori competit jus ad regnum, quale constitutum eo tempore, quo successio introducta (§. 727.). Quamobrem cum Rex præsens eidem invito nihil juris adimere possit (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*); dum de jure suo quid remittit, id successori nocere nequit. *Quod erat alterum.*

Non est, quod objicias, successorem, si filius fuerit, aut eidem hæres extiterit, factum antecessoris præstare debere: id enim perperam huc trahitur, cum successor jus suum non habeat ab antecessore, &, si vel maxime regnum hæreditarium fuerit, consequenter jure hæreditario succedatur (§. 335.), regnum tamen hæreditarium pars hæreditatis bonorum privatorum Regis non fit (§. 336.). Quemadmodum Rex præsens regnum abdicare nequit pro jam natis, aut in utero conceptis (§. 366.), nec regni capax pro iis renunciare (§. 367.), sed ea abdicatio & renunciatio ipso jure nulla est (§. 368.); ita etiam remissio juris iisdem nocere nequit, quippe quæ æquipollet renunciationi partis cujusdam juris, quod ipsis ad regnum competit.

§. 392.

Quoniam successori non nocet, si in regno legitimo Rex præsens de jure suo quid remittit (§. 391.), populus vero per capitulationem, vel leges fundamentales novas jus illius imminuere nequit (§. 389.); *si Rex præsens de jure suo quid remittit, successor id, quod remisit, contra populum etiam invitum vindicare potest.* *Quod id vindicari possit a successore.*

Facile patet, successoribus non nocere factum plurium an-

receſſorum: horum enim quilibet jus ſuum remittit pro ſe, nulla vero eſt remiſſio, ſi extendatur ad futuros alios ſucceſſores, quorum quilibet jus ſuum vindicare poteſt. Alia vero eſt ratio, ſi remiſſio juris a Rege facta extendatur ad nondum natos tempore remiſſionis, quatenus nimirum nemo adhuc tunc temporis exiſtit, qui regni capax ſit. Quamobrem ſi in remiſſionem nunc viventes omnes, qui regni capaces ſunt, conſentiant; remiſſio quoque valet in perpetuum. Brevitatis cauſa de his ſingulis ſigillatim dicere noluimus, cum ex anterioribus facile demonſtrentur.

CAPUT III.

De Rep. conſtituenda.

§. 393.

Quid ſit conſtitutio Reip.

Conſtitutio Reip. eſt determinatio modi, quo finis civitatis obtinendus.

Dum ſocietas civilis initur, ſeu civitas conſtituitur, homines inter ſe conveniunt, quod conjunctim ſibi parare velint ea, quæ ad vitæ neceſſitatem, commoditatem ac jucunditatem, immo felicitatem requiruntur, & curare, ut unusquisque jure ſuo quiete frui ac tuto id ab alio conſequi valeat, atque ſe ſuaque adverſus vim quamlibet externam defendant. Ut igitur finem, quem intendunt, conſequantur, determinandus eſt modus, quo is obtineri poteſt: quod ubi fit, Resp. conſtituitur. Neceſſe igitur eſt, ut inquiramus, quomodo Resp. ſit conſtituenda, cum alias officium tam imperantium, quam parentium, atque jura ſingulorum intelligi nequeant. Unde etiam ſuperius jam monuimus, antequam demonſtratum fuerit, quænam ad Remp. conſtituendam requirantur, jura ſub imperio contenta ſufficienter enumerari non poſſe (*not.* §. 63.).

§. 394.

§. 394.

Principium Reip. constituendæ.

Quoniam Resp. constituitur, dum modus determinatur, quo finis civitatis obtinetur (§. 393.) finis autem civitatis in vitæ sufficientia, tranquillitate & securitate consistit (§. 13.); *ut Resp. rite constituatur, ostendendum est, quid fieri debeat, ut in civitate abundent ea, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem & jucunditatem requiruntur, una cum remediis felicitatis, ut singula membra civitatis vacui sint a metu injuriarum, ut denique vacua quoque sint a metu vis externa* (§. 10. 11. 12.).

Patet itaque, ex quonam fonte deducenda sint ea, quæ ad Remp. rite constituendam requiruntur, & ad quænam advertendus sit animus, ne quicquam eorum prætermittatur, quæ huc pertinent. Diximus jam superius in vitæ sufficientia, tranquillitate ac securitate consistere bonum publicum (§. 9. & seqq.). Quamobrem quando Resp. constituenda, inquirendum est, quomodo bonum publicum promoveatur. Ubi hoc docuerimus, manifestum erit, quantum intersit vivere in civitate, & quantum status civilis antecellat naturalem.

§. 395.

De observantia legis naturæ promovenda.

In Rep. constituenda opera danda est, ut qui ad legem naturæ servandam proni sunt juventur, nec ab aliis impediantur; ceteri autem vi adigantur, ut minimum actus externos ad legem naturæ componant. Etenim in constituenda civitate determinandus est modus, quo communis omnium felicitas promovetur, ac quilibet tutus est ab injuria alterius (§. 394.). Quamobrem cum felicitatem legis naturalis custodia consequamur (§. 396. *part. I. Phil. pract. univ.*), nec sine ea eandem acquirere, ac conservare valeamus (§. 397. 398. *part. I. Phil. pract. univ.*), immo ejusdem transgressione felicitas amittatur (§. 401. *part. I. Phil. pract. univ.*), eadem vero le-

ge determinentur actus, quales esse debeant, ne quis ab alio lædatur (§. 669. & *seqq. part. I. Jur. nat.*); in constituenda Rep. opera omnino danda est, ut singuli actiones suas ad legem naturæ componant, consequenter ut qui ad eam servandam proni sunt juventur, nec ab aliis impediantur; ceteri autem vi adigantur, ut minimum actus externos ad legem naturæ componant.

Ad observantiam legis naturæ nemo cogi potest, quippe quæ in qualibet actione requirit omnem facultatum nostrarum vsum (§. 302. *part. I. Jur. nat.*), consequenter consensum quoque actionis externæ cum internis, ne invita sit actio. Quamobrem si quis felix esse nolit, id ferendum est. Cavendum tamen, quantum fieri potest, ne felicitati aliorum obicem ponat. Ac ideo ferendum non est, ut actiones externæ legi naturæ sint adversæ: internæ enim non nocent alteri, etsi obsint felicitati agentis. Hinc facile intelligitur, cur in civitate actus externi potissimum spectentur &, ne extra oleas evagentur, coërceantur, quatenus vero actuum internorum etiam habenda sit ratio. Sed hæc omnia ex sequentibus clariora evadent.

§. 396.

Quomodo promovenda.

Quoniam in Rep. constituenda opera danda est, ut qui ad legem naturæ servandam proni sunt juventur, nec ab aliis impediantur; ceteri autem adigantur, ut minimum actus externos ad legem naturæ componant (§. 395.); *ea instituenda sunt, quæ mediorum vicem præstant officiis lege naturæ præscriptis pro virili satisfacturis & eorundem praxin facilitant, atque obligatio civilis introducenda, ubi naturalis non sufficit ad coërcendos actus externos bono communi civitatis, seu fini ejusdem adversos.*

Obligatio naturalis efficax non est, nisi penes eos, qui ratione

ne utuntur: qui vero eam insuper habent, & quorum appetendi ac aversandi facultas sensu atque imaginatione regitur, penes eos nil quicquam valet naturalis obligatio. Opus igitur est alia, quæ rationem sufficientem in sensu atque imaginatione habet, ut appetitus sensitivus & aversatio sensitiva trahatur in actum externum legi naturæ conformem, consequenter agens faciat, quod facere nollet, vel non faciat, quod facere mallet. Porro hinc patet, quod veritati non prorsus conveniat, quando vulgo dicitur, in Rep. saltem rationem haberi honestatis externæ. Ut enim ea conservetur, omni studio agitur, ubi fieri nequit, ut interna vigeat, quæ primario intenditur. Nisi hæc probe considerentur, impossibile est, ut omnia demonstrentur, quæ in Rep. instituenda sunt & in ea administranda fieri debeant, quamvis in Rebusp. ipso usu comprobentur.

§. 397.

Idem speciatius expenditur.

Quoniam lex naturæ nos obligat ad nos & statum nostrum perficiendum (§. 152. *part. I. Phil. pract. univ.*), & unumquemque etiam obligat ad perfectionem alterius statusque ipsius conferre, quantum valet (§. 222. *part. I. Phil. pract. univ.*); & in civitate conjunctis viribus omnia fieri debent (§. 9.), in Rep. autem ea instituenda sunt, quæ sustinent vicem mediorum obligationi naturali satisfaciendi, & praxin officiorum lege naturali præscriptorum facilitante (§. 390.); ***in Rep. suppeditanda sunt media se statumque suum perficiendi conjunctis viribus & ut facilius idem fieri possit, quam in statu naturali, providendum.***

Patet itaque, ea, quæ de officiis hominis erga seipsum & erga alios ac ceteris inde dependentibus demonstrantur, nos manu ducere ad ea, quæ in Rep. instituenda sunt. Quamobrem omnia hic pendent a Jure naturæ, quod in statu naturali obtinet, ac eodem pro cynosura utendum, ne a via recta aberretur.

erretur. Hac via si progrediamur, manifestum quoque evadet, quomodo alii alios impedire possint, quo minus fruantur illis commodis, quæ ex statu civili per se in singulos redundare poterant ac debebant, consequenter quænam obligatio introducenda sit, ut impedimenta ista, quantum datur, removeantur.

§. 398.

Quantus esse debeat civium numerus.

Tantus esse debet numerus civium, quantus requiritur ad paranda ea, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem & jucunditatem omnium, ad promovendam eorum felicitatem eosdemque tutos præstandos ab injuriis concivium & vi externa, seu ad promovendum commune civitatis bonum eamque adversus vim hostium defendendam. Etenim ad societatem quamlibet tot requiruntur personæ & tales requiruntur, quot & quales ad finem societatis consequendum sufficiunt (§. 174. *part.* 7. *Jur. nat.*). Quamobrem cum civitas sit societas & eo fine contrahatur, ut conjunctim sibi parent ad vitæ necessitatem, commoditatem ac jucunditatem, immo felicitatem requisita, & curent, ut unusquisque jure suo quiete fruatur & tale id ab alio consequatur, atque se suaque adversus vim externam defendant (§. 4.), consequenter ut tuti sint tam ab injuriis concivium, quam vi externa, qui vero hanc societatem ineunt, socii (§. 4. *part.* 7. *Jur. nat.*), adeoque cives sint (§. 6.); tantus quoque esse debet civium numerus, quantus requiritur ad paranda ea, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem & jucunditatem omnium, ad promovendam eorum felicitatem eosdemque tutos præstandos ab injuriis concivium & vi externa, consequenter ad promovendum commune civitatis bonum eamque adversus vim hostium defendendam (§. 9.).

In omni societate nihil agitur, nisi vires, quæ in societate uniun-

uniuntur, sint sufficientes ad finem consequendum, & societas, si quo virium defectu laborat, admodum imperfecta est (*not.* §. 174. *part. 7. Jur. nat.*). Quamobrem civitas quoque imperfecta est, quæ aliquo virium defectu, consequenter civium laborat, ut finem civitatis per se consequi minime possit. De numero itaque civium non postrema cura est in civitate rite constituenda. Non sufficit nosse, quænam sint media consequendi finem civitatis; sed si eum consequi actu volueris, necesse etiam est, ut ne desint vires mediis istis utendi. Qui quid facere vult, habere debet vires ad faciendum sufficientes, sine quibus ad actum non perducitur, quod intrinsece possibile est.

§. 399.

De numero civium justo minore.

Quoniam tantus esse debet *civium numerus, qui bono communi civitatis promovendo & defensioni adversus insultus hostiles sufficit* (§. 398.), *ne minor sit*, quam qui huic fini consequendo sufficit, *omni sollicitudine cavendum*, consequenter *etiam dispiciendum, ne desint tales, quales ad hunc vel istum finem particularem consequendum requiruntur.*

Utrum numerus civium sufficiens sit, nec ne, æstimandum est ex fine civitatis, quippe qui conjunctis viribus obtinendus. Quamobrem non modo spectanda est simpliciter civium multitudo, verum etiam attendendæ sunt qualitates, quæ pro diversitate finium particularium diversæ esse debent in diversis subjectis. Vires nimirum fini civitatis consequendo non natura insunt omnes, &, si quæ earum natura insint, non tamen singulis inhærent subjectis. Quando autem vires singulorum ordinantur ad communem universorum finem, propter quem in societatem coivere; civitas jam spectatur tanquam persona, quæ viribus fini eidem proposito consequendo sufficientibus instructa.

§. 400.

De numero civium justo majore.

Civium numerus non major esse debet, quam ut ne desit sufficiens copia eorum, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem ac jucunditatem requiruntur cum universim, tum in specie eorum, qui idem vitæ genus sequuntur. Quoniam enim eo fine in civitatem coëunt homines, ut conjunctim sibi parent ad vitæ necessitatem, commoditatem ac jucunditatem requisita (§. 4.); necesse omnino est, ut singulis saltem prospiciatur de iis, quæ ad vitæ necessitatem faciunt, si vel maxime commoditati ac jucunditati eodem modo consulere non detur, præsertim cum non omnes eodem modo ad commune civitatis bonum concurrant. Quamobrem cum civium numerus tantus esse debeat, ut fini civitatis consequendo sufficiat; major esse nequit, quam ut ne desit sufficiens copia eorum, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem ac jucunditatem requiruntur vel universim, vel etiam in specie eorum, qui idem vitæ genus sequuntur.

Nemo alteri obstaculo esse debet, quo minus consequatur ea, quæ ad vitæ necessitatem saltem faciunt, si vel maxime consequi non detur ea, quæ commoditati atque jucunditati inserviunt. Id vero præcaveri nequit, sive universus civium numerus justo major fuerit, sive is in hoc vel isto genere fuerit nimius. Incommoda, quæ inde magno numero sequuntur, quotidiana & obvia loquitur experientia, ut ea recensere prolixum nimis foret atque superfluum.

§. 401.

De numero eorum determinando, qui certum

Quoniam civium numerus non major esse debet in aliquo vitæ genere, quam ut singuli acquirere possint ea, quæ ad necessitatem, immo etiam pro suo vitæ genere ad commoditatem, jucunditatem & decorem faciunt (§. 400.);

in

in quolibet vitæ genere determinandus est numerus eorum, quibus vitæ genus id sequi permissum. *sequuntur*

Nihil hic asseritur, quod a praxi sit alienum. Exemplum allegare poteram patriam. Hoc autem monere consultum duxi, quod hodie non desint, qui e re civitatis esse existimant, ut ad quodlibet vitæ genus admittantur, quotquot idem sequi voluerint. Per se autem patet, in nullo vitæ genere minorem esse debere numerum, quam idem requirit finis civitatis: id quod etiam cum eo, quod dictum est, consentit.

§. 402.

De civium numero augenda.

Si civium numerus fuerit minor, quam qui ad bonum publicum promovendum sufficit, inprimis ad defensionem Reip. adversus vim hostium; de eo augendo sollicitus esse debet superior. Eadem cura ipsum tangit, si in aliquo vitæ genere desint tales, qualium opera ac studio indiget civitas. Etenim non minor esse debet civium numerus, quam quantus requiritur ad bonum commune civitatis, sive publicum (§. 23.), promovendum & Remp. adversus vim hostium defendendum (§. 399.). Quodsi ergo civium numerus minor deprehendatur, quam qui huic fini consequendo sufficit; ut is augeatur, curæ omnino esse debet superiori. *Quod erat unum.*

Similiter dispiciendum est, ne desint tales, quales ad finem civitatis consequendum requiruntur (§. 399.). Quamobrem si in aliquo vitæ genere desint tales, qualium opera & studio civitas indiget; superiori utique curæ esse debet, ut hic defectus suppleatur. *Quod erat alterum.*

Jure naturæ tantummodo ostenditur, quid fieri debeat: media vero præscribere, quibus id obtinetur, prudentiæ civilis est, de qua suo loco acturi sumus.

§. 403.

Quando a civitate discedere licet. *Si civium, aut, si mavis subditorum numerus major fuerit, quam ut omnibus de his prospicere detur, quæ saltem ad vitæ necessitatem faciunt; iis discedere licet, quorum opera ad promovendum bonum publicum carere potest Resp.* Etenim non major esse debet civium numerus, quam ut ne desit sufficiens copia eorum, quæ ad vitæ necessitatem, tum etiam commoditatem ac jucunditatem, quantum datur, faciunt, in specie etiam eorum, qui idem vitæ genus sequuntur (§. 400.). Quodsi ergo numerus civium major fuerit, quam ut iis de his prospicere detur, quæ saltem ad vitæ necessitatem faciunt; a civitate sine damno ejusdem discedunt, qui abundant. Quamobrem cum civitas sit societas (§. 4.), a societate autem discedere liceat, quando id sine damno societatis fieri potest (§. 187. *part.* 7. *Jur. nat.*); si civium numerus major fuerit, quam ut iis de his prospicere detur, quæ saltem ad vitæ necessitatem faciunt, tot utique discedere possunt, quot abundant. *Quod erat unum.*

Enimvero si quorum opera & studio Resp. ad bonum publicum promovendum carere nequit, hi non sine ejus damno a civitate discedunt. Quamobrem cum civitas sit societas (§. 4.), a societate autem discedere non liceat cum damno sociorum (§. 186. *part.* 7. *Jur. nat.*); nec his a civitate discedere licet, quorum opera & studio Resp. maxime indiget. Quamvis ergo si civium numerus major sit, quam ut omnibus prospicere detur de iis, quæ ad vitæ necessitatem faciunt, tot discedere possint, quot superabundant, *per demonstrata;* non tamen discedere licet nisi iis, quorum opera ac studio Resp. ad promovendum bonum publicum carere potest. *Quod erat alterum.*

Ex hoc principio generali in casu quolibet dato facile judicium fieri poterit, num cuidam sit permissum, aut permittendum, ut a civitate discedat. Nimirum quando in civitatem coëunt homines, inter se conveniunt, quod conjunctis viribus parare velint ea, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem & jucunditatem faciunt & adversus vim hostium sese defendere (§. 4.). Hinc vero non modo singuli sese obligant universis, quod pro virili conferre velint ea, quæ ad finem civitatis consequendum faciunt; verum etiam universi sese obligant singulis, quod ipsis prospicere velint de iis, quæ saltem ad necessitatem vitæ faciunt, ne scilicet eadem ipsis desint nisi ipsorummet culpa. Quodsi ergo universi satisfacere nequeunt obligationi suæ, nec singuli pacto stare tenentur, cum omnis obligatio mutua supponat alterutram tanquam conditionem. Quamvis vero ex eo, quod universi præstare nequeunt singulis, quæ vi pacti debentur, his nascatur jus discedendi; nondum tamen hoc jus respectu individuorum determinatum est. Cum enim quilibet pro virili conferre debeat, quantum potest ad bonum publicum promovendum, non omnia autem possint omnes; ideo ut jus discedendi respectu individuorum determinetur, porro considerandum est, utrum eorum, qui discedere volunt, opera atque studio Resp. carere possit, nec ne. Atque inde est, quod jus discedendi saltem restringendum sit ad eos, quorum opera atque studio Resp. carere potest, aut non indiget. Ponamus e. gr. non superfluum esse eorum numerum, qui agros colunt; iis discedendi jus minime competit, etsi in aliis vitæ generibus sint plures, quam quibus de iis prospicere datur, quæ saltem ad vitæ necessitatem faciunt. In casu autem opposito discedere licet agricolis. Hinc patet, quale jus competat superiori in singulos quoad statum manendi.

§. 404.

Quoniam iis discedere non licet a civitate, quorum opera & studio maxime indiget ad bonum publicum promovendum, *De discessu divitum.*

 etiamsi

etiamſi civium numerus abundet (§. 403.), per ſe autem patet, quod interſit Reip. ne divites ac locupletes diſcedant, aut pecunia parata exportetur, *civitas permittere non tenetur, ut divites ac locupletes diſcedant*, ſeu *pecuniam paratam exportent*. conſequenter *ſi quis dives aut locuples diſcedere velit*, cum quilibet ſocius damnum culpa datum reſarcire teneatur (§. 179. *part.* 7. *Jur. nat.*), *civitati competit jus exigendi, ut damnum Reip. inde oriturum reſarciat.*

Quoniam pecunia omnium ſimul ad divitias civitatis pertinet, cum ea inſtar perſonæ unius conſideretur; divitum numero hic accenſetur, qui diſceſſurus pecuniam paratam ſecum aufert, qua in domicilii mutatione ad proſpiciendum vitæ neceſſitati præſenti minime indiget.

§. 405.

De diſceſſu eorum, qui in aliquo vitæ genere alios antecellunt.

Ex eadem ratione liquet, *civitati competere jus prohibendi, ut ne diſcedat, qui in aliquo vitæ genere præclaram Reip. operam præſtare poteſt.*

Equidem non ignoro, durum ſubinde videri nonnullis, ſi manere cogantur, cum alibi fortunam augere poſſent; non tamen ex eo, quod tibi melius, naſcitur jus diſcedendi a civitate, cum alias permittendum foret, ut quis cum damno ejus diſcedat, quod utique abſurdum (§. 4. *h.* & §. 186. *part.* 7. *Jur. nat.*). Obligatio, qua quis tenetur civitati, minime permittit, ut jus tuum metiaris ex utilitate propria: ſola ſane utilitas ratio ſufficiens juris non eſt (§. 265. *part.* 3. *Phil. pract. univ.*), quin potius ex obligatione tua naſcitur jus civitatis, de quo dictum eſt in propoſitione præſente (§. 23. *part.* 1. *Jur. natur.*).

§. 406.

De diſceſſu eorum, quo-

Si quorum opera ad defendendum Remp. adverſus vim hoſtium

ſtium fuerit opus; iis diſcedere non licet, niſi æque idoneos in lo- *rum* opera
cum ſui ſubſtituere poſſint. Etenim cum ad finem quoque ci- *ad defenſio-*
vitatis pertineat defenſio Reip. adverſus vim hoſtium (§. 4.); *nem Reip.*
eidem utique adverſatur diſceſſus eorum, quorum opera ad *neceſſaria.*
defenſionem Reip. adverſus vim hoſtium neceſſaria. Quamobrem cum damnum in ſocietate, conſequenter in civitate (§. 4.), detur, ſi quid fit, quod fini conſequendo adverſatur (§. 177. *part.* 7. *Jur. nat.*), cum damno autem ſociorum a ſocietate diſcedere non liceat (§. 186. *part.* 7. *Jur. nat.*); nec diſcedere licet iis, quorum opera ad defendendum Remp. adverſus vim hoſtium fuerit opus. *Quod erat unum.*

Enimvero quoniam a ſocietate recedere licet, ſi quis ſocium alium æque idoneum in locum ſui ſubſtituat (§. 188. *part.* 7. *Jur. nat.*); ſi cujus opera ad defendendum Remp. fuerit neceſſaria, idem tamen alium æque idoneum in locum ſuum ſubſtituat, ei diſcedere licet. *Quod erat alterum.*

Ne quid difficultatis hic ſuperſit, relegenda ſunt ea, quæ alibi annotavimus (*not.* §. 188. *part.* 7. *Jur. nat.*). Quodſi quæratur, cujusnam ſit judicium de idoneitate ſubſtituti; facile apparet, judicium eſſe ejus, cujus eſt jus exigendi operam ad defenſionem Reip. præſtandam, minime vero ſubſtituentis, ut ideo non opus ſit, id demum demonſtrari.

§. 407.

Cum conſenſu ſuperioris quilibet a civitate diſcedere poteſt. *De diſceſſu*
Jus enim prohibendi, ne quis a civitate diſcedat, civitatis *cum conſen-*
ſuperiori in eadem competit, cujus quippe ſolius intereſt, ut *ſu ſuperioris.*
ne quis diſcedat & cui ſoli ſinguli obligantur ad conferendum pro virili, quantum poſſunt ad finem civitatis conſequendum (§. 4.). Quamobrem cum unusquisque jus ſuum

remittere

remittere possit, quando id fit illæso jure tertii (§. 117. *part.* 3. *Jur. nat.*), civitas autem, aut superior jus remittat, quando in discessum consentit (§. 95. *part.* 3. *Jur. nat.*); cum consensu superioris quilibet a civitate discedere potest.

In casu propositionis præsentis non attenditur damnum, quod civitati ex discessu emergit: pro damno enim non habetur jactura ejus, quod quis sua voluntate amittit.

§. 408.

De gregatim discedentibus.

Gregatim sine consensu superioris a civitate discedere non licet, nisi ea sit rerum penuria, ut extrema vitæ necessitati prospicere discedentibus non detur: Etenim per se patet, quo major fuerit civium numerus, eo aptiorem esse Remp. ad defensionem sui adversus vim externam. Quamobrem cum fini civitatis repugnet, si plures gregatim a civitate discedant (§. 4.), consequenter discessu damnum detur civitati (§. 177. *part.* 7. *Jur. nat.*), cum damno vero sociorum a civitate discedere non liceat (§. 186. *part.* 7. *Jur. nat.*); gregatim quoque sine consensu superioris a civitate discedere non licet. *Quod erat unum.*

Enimvero cum manere in societate sit damnosum iis, quibus prospici nequit de iis, quæ ad extremam vitæ necessitatem requiruntur, quod nemo facile in dubium vocaverit, socius autem renunciare potest societati, si eam sibi fore damnosam prævidet (§. 190. *part.* 7. *Jur. nat.*); nemo quoque in civitate manere cogitur, si ea sit rerum penuria, ut extremæ vitæ necessitati prospicere non detur. Quamobrem in tanta rerum penuria gregatim discedere licet, in qua discedentibus prospicere non datur extremæ vitæ necessitati *Quod erat alterum.*

Si

Si gregatim discedatur a civitate, fini civitatis adhuc aliter derogari potest, quatenus fieri potest, ut deficiant ea, quæ ipsorum opera & industria paranda vitæ necessitas, commoditas atque jucunditas exigit, vel alio respectu ad bonum publicum promovendum requiruntur.

§. 409.

De extraneo in civitatem recipiendo.

A voluntate populi, sive ejus, qui jus populi habet, voluntate unice dependet, utrum extraneum seu peregrinum in civitatem suam recipere velit, nec ne, & qua lege eum recipere velit. Civitas enim societas est (§. 4.) & populus sunt socii universi (§. 5. *h.* & §. 4. *part.* 7. *Jur. nat.*). Quamobrem cum nemo in societatem recipi possit nisi communi sociorum consensu (§. 180. *part.* 7. *Jur. nat.*); a voluntate populi consequenter ejus, qui jus populi habet, unice dependet, utrum extraneum, sive peregrinum in civitatem suam recipere velit, nec ne. *Quod erat unum.*

Quando quis in civitatem recipitur, per se patet in ipsum transferri jus quoddam, quod antea non habeat, & quoniam non recipitur nisi voluntate populi, seu ejus, qui jus populi habet, *per demonstrata*, jus quoddam populus in in ipsum transfert, de quo pro arbitrio suo disponere potest. Quoniam itaque jus quoddam nostrum in alium transferre valemus ea lege, qua voluerimus (§. 11. *part.* 3 *Jur. nat.*); si populus extraneum, seu peregrinum in civitatem recipit, ab ipsius voluntate unice dependet, qua lege eum recipere velit. *Quod erat alterum.*

Vidimus in anterioribus, populum jus suum in alium, vel alios transferre posse, ac per consequens populum fecisse intelligi, quod facit is, qui jus populi habet. Quæ igitur de populo universo qua populo in sequentibus demonstrabuntur,

ea etiam intelligenda sunt de eo, vel iis, qui jus populi habent.

§. 410.

De diversitate receptionis peregrinorum.

Quoniam *a voluntate populi unice* dependet, qua lege *peregrinum* in civitatem recipere velit (§. 409.); a voluntate ipsius unice dependet, *utrum* eum *membris ceteris civitatis seu civibus aequiparare, an vero non omnia civium jura eidem conferre, aut saltem permittere velit, ut in regione sua habitet & rem suam agat, consequenter eum tanquam civem sive aequalem, sive inaequalem* (§. 78. 79. *part. I. Jur. nat.*), *an vero tanquam incolam recipere velit* (§. 8.).

Populi est statuere de eo, quod e re civitatis sibi videtur (§. 60. 34.). Peregrino igitur non facit injuriam, si eum civibus suis aequare nolit, vel saltem incolae jura concedit (§. 859. *part. I. Jur. nat.*). Si qui recipiuntur, civibus quoad omnia jura non aequiparentur, membra civitatis minus digna sunt. Incolae vero cum proprie loquendo non sint membra civitatis (§. 8.); tutela saltem civitatis fruuntur & sub ea esse dicuntur.

§. 411.

Indigenae & advenae quinam sint.

Indigenas appellamus, qui ex parentibus civibus in ea regione, in qua habitant, nati sunt. Opponuntur ipsis *Advenae*, qui aliunde eo veniunt, ubi habitant, vel ex advenis nati sunt.

Liberi nimirum eodem jure censentur, quo utuntur parentes. Quamobrem si parentes fuerint cives, seu membra civitatis; civium quoque jure fruuntur liberi eorum. Si parentes fuerint membra civitatis minus digna, talia quoque erunt eorundem liberi. Quodsi parentes fuerint saltem incolae, ipsorum quoque liberi tantummodo incolae censentur. *Servus*

distin-

distinguit inter indigenas, advenas & convenas. Indigenas vocat, qui ibi, ubi habitant, sunt geniti; advenas, qui de uno loco in eam regionem venerunt, in qua habitant; convenas denique, qui de diversis locis venerunt. Quoniam vero respectu civitatis perinde est, sive plures ex uno loco, sive ex diversis adveniant; advenas a convenis distingui non necessarium duximus. Et quamvis indigenatus tantummodo a *Servio* referri videatur ad natale solum; lubuit tamen significatum restringere eo modo, ut cum moderno loquendi usu consentiat, praesertim cum is magis convenire videatur instituto præsenti.

§. 412.

Jus civitatis, vel etiam *Indigenatus* dicitur, quo cives fruuntur. Quamobrem *si peregrinus tanquam membrum civitatis recipitur, jus civitatis, seu indigenatus eidem confertur.* Enimvero quoniam incolæ cives non sunt (§. 8.); *si peregrinus tanquam incola recipitur, eidem jus civitatis, vel indigenatus minime confertur.*

Jus civitatis, vel Indigenatus quid sit.

Poterat equidem subtiliter jus civitatis a jure indigenatus distingui, ita ut indigenatus complectatur modum habendi jus civitatis, quasi per nativitatem; subtilitas tamen hæc parum utilitatis habet in præsenti negotio. *Huberus* de Jure Civitatis lib. 2. sect. 2. c. 1. civibus etiam accenset incolas: sed omnis controversia, num incolæ sint cives tandem ad logomachiam redit, cum a definitione civis pendeat, quam arbitrariam esse nemo in dubium vocabit, nisi qui verba a rebus, quas significant, distinguere nondum didicit. Alia vero est quæstio, quinam significatus vocabuli civis naturæ civitatis magis conveniat. Qui societatem civilem ab initio libera voluntate contrahunt, eos esse cives, seu civitatis membra, nemo in dubium vocaverit. Eos, qui ex ipsis nascuntur, cum per eosdem civitas conservetur, civium quoque numero accensendos

 esse,

esse, nemo itidem negaverit. Peregrini autem cum libera populi voluntate recipiantur, non plus juris acquirere valent, quam populus iisdem concedere vult. Quamobrem si eos æquali jure cum civibus censere velit & ex civibus natis æquiparare; cives utique erunt & pro indigenis habendi. Si vero non tantum juris concedere malit, quantum est civium reliquorum; cives quidem erunt, sed minus digni, ut tanquam advenæ adhuc distinguantur ab indigenis. Si saltem habitationem & jus rem suam agendi in suo territorio concedit; a civibus non male distinguuntur incolæ, nec jus incolatus cum jure civitatis aut indigenatus confunditur. Patet itaque, nos vocabulis eum tribuere significatum, qui rebus a se invicem discernendis maxime convenit. Sed eam, qua nos utimur libertate, lubentes etiam aliis concedimus, nemini loquendi legem præscribentes.

§. 413.

De advenis temporariis. *Advenæ temporarii* sunt, qui aliunde non eo animo veniunt, ut perpetuo apud nos habitent, sed saltem aliquo temporis intervallo, ut commorentur, v. gr. negotii cujusdam causa. Unde patet, *advenas temporarios nec civibus* (§. 6.), *nec incolis annumerandos esse* (§. 8.).

Vocantur subinde cives temporarii, sed improprie, vago quodam significatu ob rationem, quæ ex sequentibus constabit.

§. 414.

De natis ex iisdem. Quoniam advenæ temporarii nec cives, nec incolæ sunt (§. 113.); *qui ex iis nascuntur eo in loco, ubi commorantur, nec ibidem cives, nec incolæ sunt, sed civibus aut incolis ejus loci accensentur, ubi cives vel incolæ sunt parentes.*

Jus civitatis aut incolatus a parentibus cum liberis communicatur

nicatur per nativitatem: nihil vero hic confert locus nativitatis. Unde etiam liquet, nos ad indigenatum recte requisivisse, ut quis ex parentibus civibus nascatur (§. 411.), nullo facto discrimine, utrum parentes habeant jus civitatis per nativitatem, an vero concessione populi. Absurdum itaque foret pro Sueco haberi eum, qui ex parentibus Germanis natus est in Suecia negotii cujusdam causa ibidem commorantibus. Quænam enim ratio fingi potest, ut per locum nativitatis ad liberos propagetur aliquod jus, quod parentes minime habent, ad liberos, inquam, quos iidem secum in patriam reduces adducunt, in qua cum ipsis habitant.

§. 415.

An civibus & incolis jus discedendi adimi possit.

Si lege sancitum, ut ne quis civium discedat, vel etiam incola; nec civis, nec incola jus discedendi habet, nec discedere licet, nisi populi consensu. Etenim si specialiter fuerit conventum, ne quis a societate recedere possit, nisi consociorum consensu recedere licet (§. 189. *part. 7. Jur. nat.*). Quamobrem cum civitas sit societas (§. 4.), si populus ab initio convenerit, vel postea lege sancitum fuerit, ut ne quis civium discedat, nec is jus discedendi habet, nec ei discedere licet, nisi populi consensu. *Quod erat unum.*

Similiter cum incolæ subjecti sint legibus civitatis, quod per se patet, vel etiam inde intelligitur, quod iis non concedatur jus habitandi & rem suam agendi in hac regione, nisi sub ea conditione, ut imperio civili subjecti sint; si lege cautum sit, vel etiam posthac caveatur, ut ne discedant, nec ipsis competit jus discedendi, neque discedere possunt nisi consensu populi, seu superioris. *Quod erat alterum.*

Ne quid dubii quoad incolas remaneat, notandum est, legem de non discedendo aut ante jam latam esse, quam quis in numerum incolarum admittitur, aut postea demum ferri. In

casu priori patet, neminem recipi in numerum incolarum, nisi sub hac conditione, ut ne pro lubitu discedat, seu jus incolatus non accipere quenquam nisi cum onere manendi. Quodsi excipias, lege ista non obstante, posse alicui incolatum conferri salvo jure discedendi; id minime ei, quod diximus, contrariatur: tum enim non discedit nisi superioris consensu, prouti habet propositio præsens. Quodsi lex posthac demum sancitur & habitationem continuat incola, in eam legem consentit, consequenter perinde est ac si sub ea conditione in numerum incolarum receptus fuisset, ut ne liber sit discessus. Dubium itaque tantummodo videri poterat, an cogi possit ad manendum, si statim discedere velit, dum lex de non discedendo fertur. Verius tamen videtur, quod omnino non possit. Qui enim civitati se aggregant, in id consentire intelliguntur, ut ratum habeatur, quod populo, seu Rectori civitatis visum fuerit, consequenter tacite se obligant, quod discedere nolint, si discessus prohibeatur. Accedit, quod Rectori civitatis competat jus de ipsis personis civium certo modo disponendi, si salus publica exigat (§. 113.). Quidni etiam de incolis, quorum minus jus est quam civium? Incolæ non obligatione, sed jure saltem cedunt civibus.

§. 416.

Quando quis civis esse desinat. *Qui a civitate discedit, ex cive fit peregrinus.* Qui enim a civitate discedit, membrum illius civitatis esse desinit; quod per se patet. Enimvero qui membrum civitatis nostræ non est, peregrinus est (§. 7.). Quamobrem qui a civitate discedit ex cive fit peregrinus.

Facile patet, propositionem præsentem valere non minus de discessu involuntario, quando quis jussu superioris abire cogitur, quam de voluntario, si quis sua sponte abit.

§. 417.

Quoniam qui a civitate discedit, ex cive fit peregrinus (§. 416.) a populi autem voluntate unice dependet, utrum peregrinum in civitatem recipere velit, nec ne, & qua lege eum recipere velit (§. 409.); *si qui recessit reaire velit, populus eum in civium numerum recipere non tenetur,* consequenter *reditu suo jus civitatis non recuperat.* Immo eodem modo patet, *quod, qui fuerat civis, eundem populus ne quidem in numerum incolarum admittere teneatur.* *An reditu jus civitatis recuperetur.*

Aliud nimirum est a civitate discedere, aliud abire cum animo redeundi. Quamvis itaque absentia per aliquod tempus non noceat civi; nocet tamen discessus a civitate, cum discedens animo non redeundi absit, &, si non verbis, ipso tamen facto declarat, quod membrum civitatis esse amplius nolit, nec imperio ejus subjectus esse velit.

§. 418.

Quoniam qui a civitate discedit, ex cive fit peregrinus (§. 416.); *qui post discessum nascuntur liberi, etiam peregrini sunt.* *De liberis post discessum natis.*

Jus enim civitatis per nativitatem a parentibus in liberos transmittitur (*not.* §. 415.). Quodsi ergo illi cives amplius non sint (§. 416.); per eos quoque jus nullum in liberos transmitti potest.

§. 419.

In eum, qui a civitate discessit, civitati nihil amplius juris competit. Etenim qui a civitate discedit, ex cive fit peregrinus (§. 417.), consequenter cum membra tantummodo civitatis singula obligentur universis (§. 6. 28.), obligatio illius, qui discedit, expirat. Quamobrem cum ex hac *An jus civitati competat in eos qui discesserunt.*

obliga-

obligatione nascatur jus civitati in civem (§. 23. *part. 1. Jur. nat.*); quando quis a civitate discedit, jus quoque, quod civitati fuerat in eum, expirat, consequenter eidem in illum nihil amplius juris competit.

Patet ut ante (*not.* §. 416.), propositionem præsentem intelligendam esse tam de discessu voluntario, quam involuntario. Civitati non competit jus in civem, nisi quatenus membrum civitatis est & qua membrum eidem obligatur ad bonum publicum promovendum & civitatem adversus insultus hostiles defendendum. Quamprimum igitur quis membrum civitatis esse definit, nihil quoque juris civitati in eundem remanet, quemadmodum ipse ad nihil civitati obligatur.

§. 420.

De copia rerum necessariarum, & voluptuariarum.

Rectori civitatis cura esse debet, ne desit rerum ad victum, amictum, habitationem, vitæque commoditatem ac jucunditatem necessariarum copia omnibus sufficiens. Quando enim civitas constituitur, universi sese obligant singulis, quod sufficientiæ vitæ ipsorum prospicere velint (§. 28.), consequenter quod curæ habere velint, ut ea abundent, quæ ad vitæ necessitatem, consequenter ad victum, amictum & habitationem, illiusque commoditatem ac jucunditatem requiruntur. Quamobrem cum Rectoris civitatis sit determinare ea, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur (§. 42. 60.); eidem curæ esse debet, ne desit rerum ad victum, amictum & habitationem vitæque commoditatem atque jucunditatem necessariarum copia omnibus sufficiens (§. 9. 23.).

In Rep. bene constituta abundare debent res tam necessariæ quam utiles & voluptuariæ (§. 499. & seqq. *part. 1. Jur. nat.*). Si quorundam deprehenditur defectus, ipsa Resp. imperfectione laborat: neque enim finis obtinetur, qui in civitate intenditur

ditur (§. 13.). Perfectio autem civitatis, tanquam societatis (§. 4.), non consistit nisi in aptitudine ad finem istum consequendum (§. 171. *part. 7. Jur. nat.*). Equidem non omnium rerum eadem est necessitas, ac ideo res utiles voluptuariis, necessariæ tam voluptuaribus, quam utilibus præferendæ (§. 502. *part. 1. Jur. nat.*); nemo tamen in dubium vocabit, præstare Remp. in qua omnium rerum sufficiens copia adest, altera, qua vitæ saltem necessitati prospicitur, omni commoditate, ne dicam jucunditate procul remota. Si quis ea de re dubitet, is tantummodo conferat genus vivendi populorum incultorum cum vivendi ratione, quæ inter gentes cultiores, veluti inter nos, obtinet: quanta enim sit differentia inter utrumque vivendi genus facile animadvertet, nec ipsi erit animus statum suum cum statu barbarorum commutandi.

§. 421.

De rebus industrialibus & artificialibus multiplicandis.

Quoniam Rectori civitatis curæ esse debet, ne desit rerum ad victum, amictum & habitationem vitæque commoditatem ac jucunditatem copia omnibus sufficiens (§. 420.), natura autem non res omnes sua sponte profert, neque tanta copia, quanta omnibus sufficit, sed earum proventus industria humana promovendus, & ex rebus pure naturalibus atque industrialibus arte humana parandæ sunt aliæ artificiales (§. 503. & seqq. *part. 1. Jur. nat.*); *superiori curæ esse debet, ut res industriales & artificiales, quantum datur, multiplicentur*, consequenter *ut subditi rerum naturalium proventum industria ac labore suo promoveant & ex iis alias utiles atque voluptuarias conficiant.*

Non est quod dicas, homines sua sponte ferri ad ea, quæ ad vitæ necessitatem faciunt, ut de iis sibi comparandis cogitent; ferri etiam ad ea, quæ vitam commodam atque jucundam faciunt, modo commoditatem ac jucunditatem vitæ cognoscant, cum alias ignoti nulla sit cupido. Neque enim inde sequitur curam parandi res industriales & artificiales nul-

lam pertinere ad Rectorem civitatis, quoniam in civitatem coitur, ut unusquisque, quæ huc faciunt, facilius obtinere possit (§. 4.) & ad hanc curam universi se obligaverint singulis si non expresse, saltem tacite (§. 28.). Diximus res industriales & artificiales multiplicandas esse, quantum datur: neque enim solum parantur in usus proprios civium, verum etiam in usum commerciorum, prouti suo loco clarius elucescet.

§. 422.

De cura circa laborem. Quoniam Rectori civitatis curæ esse debet, ut subditi rerum naturalium proventum promoveant, quantum datur, labore ac industria sua atque ex iis alias utiles & voluptuarias conficiant (§. 421.); *ferendum non est, ut otio diffluant, quibus vires ad laborandum suppetunt, & curandum, ne cuiquam desit labor, qui laborare vult* (§. 395. *h.* & §. 514, 515. *part. 1. Jur. nat.*).

Equidem homines naturaliter obligantur ad laborandum (§. 514. *part. 1. Jur. nat.*) & otium naturaliter prohibitum (§. 515. *part. 1. Jur. nat.*), & hæc obligatio non modo respicit laborantem, sed etiam alios, quibus is utilis esse potest, prouti abunde intelligitur ex iis, quæ alibi demonstrata sunt (§. 506. & *seqq. part. 1. Jur. nat.*); non tamen ideo cura omnis circa laborem removenda est a superiore in civitate, cum ejus sit curare, ut omnes satisfaciant obligationi naturali, qua tenentur aliis (§. 395.), & singuli quoque vi pacti, quo constituta est civitas & quo continuatur, sese obligarunt universis, quod naturali isti obligationi satisfacere velint, ac in universos transtulerint jus a se exigendi, ut satisfaciant (§. 28. *h.* & §. 23. *part. 1. Jur. nat.*); ex adverso vero universi sese obligaverint singulis, quod, quantum datur, ipsis prospicere velint de mediis obligationi isti satisfaciendi (§. 28.).

§. 423.

De cura circa laborem. *Opera danda est, ut quilibet studio ac labore suo tantum acquirere possit, quantum ad res, si non utiles & voluptuarias, saltem necessa-*

cessarias comparandum sufficit. Quoniam enim Rectori civitatis curæ esse debet, ne desit rerum ad victum, amictum, & habitationem vitæque commoditatem ac jucunditatem requisitorum, consequenter necessariarum, utilium & voluptuariarum (§. 499. & *seqq. part. 1. Jur. nat.*) omnibus sufficiens copia (§. 420.), unicuique autem laborandum est, non otiandum (§. 422.), ut scilicet sibi comparare res, quibus indiget, possit; opera omnino danda, ut quilibet studio ac labore suo tantum acquirere possit, quantum ad res si non utiles & voluptuarias, saltem necessarias comparandum sufficit (§. 502. *part. 1. Jur. nat.*).

Laboramus non alio fine, quam ut acquiramus pecuniam, qua nobis comparemus ea, quibus indigemus, quatenus scilicet laboramus nostri causa. Quamobrem non sufficit, ut Resp. abundet rebus necessariis, utilibus & voluptuariis; sed danda quoque opera est, ut subditi eas sibi comparare possint, consequenter ut labore suo tantum acquirant, quantum ad eas comparandas sufficit. Facile patet, ad eandem curam simul pertinere, ut ubivis locorum prostent res, quibus indigent singuli & quas sibi comparare volunt.

§. 424.

Quoniam opera danda est, ut quilibet studio & labore suo tantum acquirat, quantum ad res, si non utiles & voluptuarias, saltem necessarias sibi comparandum sufficit (§. 423.); *tam laborum, quam rerum pretia ita determinanda sunt, ut quilibet eas sibi comparare possit, quibus indiget.* *De pretio rerum & laborum determinando.*

Relegenda hic sunt, quæ de pretio rerum determinando alias demonstravimus (§. 303. & *seqq. part. 4. Jur. nat.*). Hic enim saltem ostenditur, curam determinandi pretia rerum atque laborum ad superiorem pertinere, vi pacti originarii,

 quo

quo civitates constitutæ, & unde manent omnes obligationes ac iura in civitate. Ideo enim in civitatem coitur, ut rectius atque facilius ea fiant, quæ naturaliter fieri debent, in statu autem naturali fieri nequeunt, vel non ita commode fieri possunt. Atque inde elucescit Reip. utilitas, nec postrema ea censeri debet, quod singulis provideatur cura aliena iidemque consequuntur, quod per se consequi minime poterant, si extra civitatem viverent.

§. 425.

De numero civium in quolibet vitæ genere determinando.

Quoniam opera danda est, ut quilibet studio & labore suo tantum acquirat, quantum ad res si non utiles & voluptuarias, saltem necessarias sibi comparandum sufficit (§. 423.); hinc nova ratione intelligitur, quod supra jam ostendimus (§. 401.); *in quolibet vitæ genere determinandum esse numerum eorum, qui idem sequuntur.*

In iis, quæ ad Remp. spectant, haud raro plures sunt rationes, quarum una sola sufficit ad evincendum id, quod fieri debet, aut non. Quando vero plures concurrunt, tanto major est necessitas, ne negligatur, quoniam negligendo non uno modo peccatur. Nostrum jam non est recensere incommoda, quæ ex numero civium in eodem vitæ genere justo majore sequuntur, tum quod experientia eadem doceat, tum quod distincta eorundem cognitio ad prudentiam potius civilem pertineat, quam ad jus publicum universale, de quo in præsenti agimus. Omnia autem ista incommoda, qualiacunque fuerint, fini civitatis repugnant, quatenus adversantur aliis, quæ eidem conveniunt. Fini nimirum civitatis quoque repugnat, quicquid quomodocunque officiis civium erga se invicem contrariatur.

§. 426.

De cura circa notitiam

In Rep. curandum est, ut cives ac incolæ instituantur de

Deo

Deo & officiis erga ipsum, tum etiam de officiis erga seipsos & erga alios, iisque omnibus, quæ in suo vitæ genere usui scitu necessaria atque utilia sunt. Etenim lege naturali homines obligantur ad certa officia erga Deum, erga seipsum & erga alios: id quod ex parte prima Juris naturalis abunde patet. Quamobrem cum in Rep. instituenda sint, quæ mediorum vicem præstant officiis satisfacturis & eorundem praxin facilitant (§. 396.), nemo autem officiis istis satisfacere possit, si eadem ignorat, vel, ubi didicit, iterum oblivioni det; in Rep. omnino curandum est, ut cives atque incolæ de Deo & officiis erga ipsum, tum etiam de officiis erga seipsum & erga alios instituantur. *Quod erat unum.*

eorum, qua ad recte vivendum scitu necessaria.

Et quoniam unusquisque hominum eligere debet vitæ genus, ad quod aptus est (§. 533. *part. 1. Jur. nat.*), & quo se utiliorem concivibus suis præbere potest (§. 534. *part. 1. Jur. nat.*), ac præterea sibi comparare tenetur eum facultatum usum, qui ad laborem suum recte obeundum requiritur (§. 530. *part. 1. Jur. nat.*), consequenter etiam animum imbuere eorum notitia, quæ in suo vitæ genere eidem scitu necessaria atque utilia sunt; ut ante patet, in Rep. curandum esse, ut cives atque incolæ acquirant notitiam eorum, quæ in suo vitæ genere iisdem scitu necessaria atque utilia sunt (§. 396.). *Quod erat alterum.*

Posterius etiam inde colligitur, quod inprimis eam rerum notitiam nobis comparare debeamus, cuius usus in eo, quod sequimur, vel eligimus, vitæ genere magis necessarius (§. 222. *part. 1. Jur. nat.*).

§. 427.

Qui ad scientias & artes perficiendas apti sunt; ii omni modo juvandi, ut iisdem vacare possint. Si qua enim dantur

De subsidiis eorum, qui ad scientias

& artes perficiendas apti. ad perfectionem hominis statusque ejusdem promovendum necessaria, quæ non in omnium potestate sunt, ad ea consequenda non obligantur nisi ii, quorum in potestate ista sunt (§. 184. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum non quilibet aptus sit ad scientias & artes perficiendas, quod per se patet; ad eas quoque perficiendas non obligantur, nisi ii, qui apti sunt. Quoniam vero qui apti sunt, non semper necessariis subsidiis instructi sunt, ut scientiis aut artibus perficiendis vacare possint; ideo omni modo juvandi, ut possint (§. 396.).

Interest generis humani, ut scientiæ ac artes excolantur, &, quantum datur, perficiantur. In Rep. itaque bene constituta habenda quoque ratio est scientiarum atque artium, ut indies magis magisque perficiantur, & in communem utilitatem vertantur. Dotes animi non æqualiter cum opibus distribuuntur. Quamvis itaque quis aptus fuerit ad scientias & artes excolendas atque perficiendas; non tamen iis vacare datur, cum quærenda sit pecunia primum, ut necessaria vitæ subsidia comparari possint. In civitate conjunctis viribus agendum, ac ideo alii dotes animi, alii opes suas cum aliis communicare tenentur, quasi communione quadam vi pacti, quo societas civilis contracta, introducta. Quamobrem quilibet prodesse debet ceteris iis, quæ possidet, ac propterea qui apti sunt ad scientias atque artes perficiendum, iis suppeditanda sunt necessaria subsidia, ut iisdem vacare possint. Tota civitas corpus quoddam repræsentat humano simile, cujus diversa sunt membra, functionibus suis a se invicem distincta. Quodsi ergo omnia functionem suam debite præstent, & unum alteri adjumento sit, ut præstare possit; toti corpori bene est.

§. 428.

De cura circa vitæ genus quod sequuntur. *Similiter qui ad certum vitæ genus apti sunt, iidem omni modo adjuvandi, ut idem sequi possint, inprimis illi, qui præclari quidpiam in eo præstare possunt; parum apti vero omni studio ab eodem*

eodem arcendi. Etenim unusquisque hominum eligere debet vitæ genus, ad quod aptus est (§. 533. *part. 1. Jur. nat.*), & quo se utiliorem aliis præbere potest (§. 534. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum non modo in Rep. quilibet juvandus sit, ut naturali obligationi satisfacere facilius possit, quam si extra Remp. sibi soli relictus constitueretur (§. 396.), verum etiam Reip. intersit, ne parum apti aliquod vitæ genus sequantur, utpote qui non rite præstare possunt, quod debent, & ne ex adverso idem sequi impediantur, qui præ aliis præclari quiddam in eodem præstare valent; vel saltem necessariis subsidiis ad præclari quid præstandum destituantur; illi omnino, qui ad certum vitæ genus apti sunt, omni modo adjuvandi, ut idem sequi possint, ac illi inprimis, qui præclari quidpiam in eo genere præstare possunt, parum apti vero omni studio ab eodem arcendi. *qui debent subditi.*

Principium hoc admodum foecundum est, cum multa specialia inde fluant; cura autem, quam injungit superiori, seu Rectori civitatis, haud exigua est, nec postrema, cum Resp. vix dici possit bene constituta, nisi quævis vitæ genera sequantur illi, qui ad ea apti sunt. Quodsi contrarium sumatur, facile intelligitur, quænam incommoda inde sequantur, & quam parum finem civitatis consequi detur. Neque difficile est incommoda ista addiscere a posteriori, modo animum advertas ad eos, qui aliquod vitæ genus sequuntur, sive liberalius, sive illiberalius, ad quod parum apti sunt, etsi pro diversitate generis non omnes Reip. noceant eodem modo.

§. 429.

Curandum est, ut liberi absque sumtu parentibus oneroso instituantur in iis, quorum notitia ipsis necessaria ac utilis, & ut ad ea vita genus destinentur, ad quod apti sunt, atque ad idem præparentur, & ne negligantur illi, quorum parentes sumtus necessarios suppe- *De cura civitionem liberorum.*

suppeditare nequeunt. Etenim parentes obligantur ad omnem diligentiam adhibendam, ut liberi rerum cognitu sibi possibilium cognitionem acquirant (§. 648. *part. 7 Jur. nat.*), &, ubi ad usum rationis perveniunt iisdem scientiam boni & mali legumque naturalium, quantum sufficit, instillent & ad bona atque mala vera ab apparentibus discernenda perducant (§. 689. *part. 7. Jur. nat.*), ut mature pietatem consequantur (§. 699. *part. 7. Jur. nat.*) & Deum agnoscant (§. 700. *part. 7. Jur. nat.*). Quoniam itaque vix fieri potest, ut ipsimet per se huic obligationi satisfaciant, tum quod ad instruendum liberos eosque in his singulis instituendum non sint apti, tum quod per alia, quæ ipsis agenda sunt, parum vacat; per alios hoc facere tenentur. Quamobrem cum in Rep. curandum sit, ut ad satisfaciendum officiis lege naturali præscriptis media suppeditentur, & eorum praxis quovis modo facilitetur (§. 396.); curandum utique est, ut liberi absque sumtu parentibus oneroso instituantur in iis, quorum notitia ipsis necessaria atque utilis. *Quod erat primum.*

Similiter cum parentes liberos certo vitæ generi destinare debeant, cui apti sunt & quo se utiliores aliis præbere possunt (§. 719. *part. 7. Jur. nat.*), & mature eosdem ad idem præparare (§. 720. *part. 7. Jur. nat.*), ea vero cura ad Remp. pertinet, ut numerus eorum, qui aliquod vitæ genus sequuntur, determinetur (§. 401.), nec ad aliquod sequendum admittantur parum apti, qui vero apti sunt, omni modo adjuventur, ut idem sequi possint, præsertim si quid in eodem præclari præstare valent (§. 428.); ea quoque cura Remp. tangit, ut liberi a parentibus destinentur vitæ generi, ad quod apti sunt, atque ad idem præparentur. *Quod erat secundum.*

Quodsi

Quodsi denique parentes sumtus facere non possint in institutionem liberorum, cum intersit Reip. ne iidem negligantur, in eadem vero conjunctis viribus commune civitatis bonum promovendum (§. 4. 9); liberi quoque negligendi non sunt, quorum parentes sumtus necessarios ad institutionem eorum suppeditare nequeunt. *Quod erat tertium.*

Natura homines ducit ad educationem sobolis suæ, ut liberi, quos genuerunt, vitam hominis vivere possint (§. 255. *part.* 7. *Jur. nat.*), sicque genus humanum conservetur ac propagetur: In civitate vero educanda proles est, ut ex civibus geniti vitam quoque civis vivere possint, sicque genus civium propagetur & civitas conservetur. Conservatio civitatis utique ad curam Reip. pertinet. Quamobrem eidem quoque subduci nequit educatio liberorum. In his unice posita est spes, ut civitas perennet. Itaque ut finis ejus obtineatur non modo pro præsenti, verum etiam futuro tempore, nihil omittendum est, quod universitas conferre potest ad id, ut liberi recte educentur.

§. 430.

De jure civitatis in educationem liberorum.

Quoniam in Rep. qui sua sponte legem naturæ servare nolunt, vi adigendi sunt, ut actus saltem externos ad legem naturæ componant (§. 395.), parentes autem ad liberos educandos obligantur (§. 263. *part.* 7. *Jur. nat.*), & in Rep. curatur, ut liberi absque sumtu parentibus oneroso instituantur in iis, quorum notitia ipsis necessaria atque utilis & ut ad vitæ genus, cui destinantur, præparentur (§. 429.), consequenter media educationem facilitandi suppeditantur, *parentes vi compellendi sunt, ut publicæ institutioni liberos suos committant.*

In Rep. educatio prolis non modo ad curam parentum, verum

rum etiam civitatis pertinet (*not.* §. 429.). Quamobrem in ea permittendum non est, ut educatio a parentibus negligatur, consequenter ut ii non utantur mediis, quibus liberi in spem Reip. educari possunt. Quemadmodum vero in Rep. non tollitur obligatio naturalis, quippe in se prorsus immutabilis (§. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*), sed ejus adimpletio saltem facilitatur & quantum datur, promovetur (§. 395.); ita quoque in educanda prole cura parentum cum cura publica conjungenda, nec illi educationem curæ publicæ ita committere debent, ut suam prorsus abjiciant.

§. 431.

Quod omnes legere, scribere, computare debeant discere.

Similiter quia liberi instituendi sunt in iis, quæ in eo, quod sequentur, vitæ genere ipsis utile est (§. 429.), & parentes compellendi, ut publicae institutioni liberos suos committant (§. 430.), in quolibet autem vitæ genere unicuique utile est, ut legere, scribere ac computare discant, quod a posteriori recte sumitur; *id inprimis cura esse debet, ut liberi, dum educantur & publice instituuntur, legere, scribere ac computare discant, nec permittendum parentibus, ut in hisce addiscendis illos negligant.*

Nemo fateri cogitur, inter defectus Reip. bene constitutæ referendum esse, si desit occasio publicæ institutioni tradendi liberos, ut legere, scribere & computare discant vel sumtu parentibus non nimis oneroso, vel absque eorum sumtu, si pauperes fuerint. Pauperum enim in Rep. non minus habenda est ratio, quam ceterorum, qui proprios in educationem liberorum sumtus facere possunt: in civitate nimirum conjunctis viribus promovetur commune bonum, consequenter ne quis negligatur in necessariis, universitati prospiciendum.

§. 432.

Præceptores quinam sint.

Præceptores dicuntur, qui pueros & adolescentes instituunt

stituunt in iis, quæ ipsis discenda sunt. Sunt autem *publici*, qui publica auctoritate constituti sunt, ut instituant: *privati* autem, seu *domestici*, quos unusquisque liberis suis in domo sua constituit.

Genio seculi nostri, quo vana ambitio hominibus persuasit, ut vocari malint, qui non sunt, vocabulo præceptoris nescio quid abjecti adhæret, ita ut præceptores domestici informatores vel gubernatores appellari malint, quam præceptores. Sed vanitas istiusmodi quemadmodum hic, ita nec in aliis, quæ sequentur, attendenda venit, tantoque minus, quanto certius est, eam non esse omnibus gentibus cum nobis communem.

§. 433.

Schola quid sit.

Scholæ dicuntur loca, in quibus publica auctoritate instituuntur pueri, adolescentes atque juvenes in iis, quæ ipsis discenda sunt.

Etsi tantummodo sexus masculini mentionem faciamus in definitione, brevitatis causa; non tamen propterea excluditur sexus foemininus, quatenus ea, quæ discenda sunt, utrique sexui communia sunt. Huc enim ducit commoda interpretatio.

§. 434.

Scholarum distinctio & quid sit universitas, sive Academia.

Scholæ inferiores, dicuntur, in quibus pueri atque adolescentes instituuntur in iis, quæ memoria comprehenduntur. *Scholæ* autem *superiores* sunt, in quibus juvenes docentur ea, quæ vi intellectus comprehendenda, consequenter ad scientiam rerum scitu necessariarum, vel utilium perducuntur. Vocantur hæ apud nos *Academiæ*, vel etiam *Universitates*.

Constat homines gaudere facultatibus cognoscendi tam inferio-

ferioribus, quam ſuperioribus (§. 54. 55. *Pſych. empir.*) & ad illas referri ſenſum, imaginationem atque memoriam, ad ſuperiores autem intellectum & quæ ab eodem dependent, prouti ex Pſychologia empirica manifeſtum eſt. Uſus facultatum inferiorum homini natura ineſt, non demum acquirendus (§. 200. *part. 1. Jur. nat.*), uſus autem ſuperiorum minime, ſed demum exercitio acquiritur (§. 199. *part. 1. Jur. nat.*), cumque unusquisque in ſe experiatur ac ex Pſychologia empirica abunde pateat, uſum facultatum ſuperiorum præſupponere ea, quæ uſu inferiorum addiſcuntur; ideo pueris & adoleſcentibus maxime convenit, ut addiſcant ea, quæ uſu facultatum inferiorum addiſci poſſunt, conſequenter quæ memoria comprehenduntur, juvenibus autem, ut ad uſum facultatum ſuperiorum adducantur & ea doceantur, quæ vi intellectus comprehenduntur. Quamobrem me judice Scholas non male diſtinguuntur diverſitate facultatum cognoſcendi, quemadmodum in definitionibus præſentibus fecimus. Cum verò natura non faciat ſaltum, ſed ab uno extremo ad alterum procedat per gradus intermedios, ideo quoque non adeo arcti ſunt limites inter Scholas inferiores, & ſuperiores, quarum quoque idiomate patrio hohe Schulen appellare ſolemus, quin etiam in inferioribus ad uſum facultatum ſuperiorum adduci poſſint adoleſcentes, immo ad hunc uſum præparari pueri, quantum fert ætas. Notandum præterea eſt, nos hic diſcernere ea, quæ a jure nobis proprio veniunt ac moribus, ab iis, quæ juri naturæ conveniunt. Jura enim iſta particularia inſtabilia ſunt, nec ubivis gentium eadem, immo ſæpe variant in gente eadem pro diverſitate temporum: jus vero naturæ, quod tradere nobis propoſitum, immutabile jus eſt & ad id illa conformari debent, ne quid ſtatuatur, quod idem tollat, ſi quidem ratione firma niti debeant.

§. 435.

Profeſſor quinam ſit. Qui in Scholis inferioribus docent, ſeu pueros & adoleſcentes inſtituunt, iis remanſit Præceptorum nomen: qui

qui vero in Academiis docent, seu juvenes ad scientiam rerum scitu necessariarum & utilium perducunt, *Professores* appellantur.

Professorem definimus, qualis esse debet, non vero qualis forsan hic, vel ille est, vel subinde contingit temporum infelicitate esse plurimos. Recolenda nimirum animo sunt, quæ modo prolixe monuimus (*not.* §. 434.). Jus naturæ non potest effingi ad similitudinem morum; sed mores ex illo dijudicandi sunt. Distinguuntur Scholæ pro diversitate eorum, quæ in iisdem docentur: Sed ea differentia a constituto venit, & parum momenti ad præsens institutum affert. Apud nos *Gymnasia* medium quendam locum inter Scholas triviales, quæ vocantur, & Academias, seu Universitates obtinent. In iis adolescentes ad studia academica præparantur, immo etiam docentur, quæ in academiis doceri solent, ut ideo quoque docentes in classe superiori *Professores* recte dicantur. Ast in jure naturæ, seu publico universali, illius parte, necesse non est, ut Gymnasia sigillatim consideremus.

§. 436.

De scholis & academiis & Praeceptoribus atque Professoribus constituendis.

In Rep. scholæ & academiæ constituendæ sunt, & in iis constituendi Praeceptores & Professores, qui probe callent ea, quæ docere debent, dono docendi instructi sunt, omnem in institutione diligentiam adhibent ac moribus sese discentibus commendant. Etenim in Rep. curæ esse debet Rectori civitatis, ut liberi eorum, qui in Rep. degunt, absque sumtu parentibus oneroso instituantur in iis, quorum notitia ipsis necessaria est atque utilis, in eo præsertim vitæ genere, quod sequi debent, & ne illi quoque negligantur, quorum parentes sumtus necessarios suppeditare nequeunt (§. 429.). Quamobrem cum ea, quæ a pueris, adolescentibus atque juvenibus discenda sunt, doceantur in scholis, partim inferioribus,

partim superioribus, sive Academiis (§. 433. 434.), qui vero in Scholis pueros & adolescentes instituunt, Præceptores, qui juvenes in Academiis, Professores sint (§. 432. 435.); in Rep. scholæ & academiæ sunt constituendæ, & in iis Præceptores ac Professores constituendi. *Quod erat primum.*

Enimvero qui alios docere debet, is ut norit ea, quæ debet docere, necesse est, quod per se patet. Quamobrem cum Præceptores & Professores docere debeant alios (§. 432. 435.); Præceptores ac Professores constituendi sunt, qui ea, quæ docere debent, probe callent. *Quod erat secundum.*

Porro cum experientia constet, non omnes esse aptos ad docendum, qui ea, quæ docenda sunt, optime callent; qui docere debet alios, docendi quoque dono instructus esse debet. Unde porro patet, non constituendos esse Præceptores & Professores, nisi qui dono docendi instructi sunt. *Quod erat tertium.*

Quoniam discentes ideo instituendi sunt, ut discant ea, quæ discere debent, quod per se patet; Præceptores quoque & Professores, qui eos instituere debent (§. 432. 435.), nihil eorum omittere debent, quod facere possunt, ut animi discentium notitia eorum imbuantur, quæ ipsi docere, hi discere debent. Quamobrem cum diligentes sint, ubi hoc faciunt (§. 751. *part. I. Phil. pract. univ.*); Præceptores & Professores constituendi sunt, quorum diligentia indefessa comperta est. *Quod erat quartum.*

Denique cum pueri, adolescentes ac juvenes manuducendi quoque sint ad virtutem & bonos mores (§. 395. 396.), exemplorum vero in eo maxima vis sit (§. 281. & *seqq. part. 2.* *Phil.*

Phil. pract. univ.) praeterea constat autoritatem docentium vilescere apud discentes, si illi pravis aut inelegantibus moribus deformentur, eo ipso autem non exiguum obstaculum poni discentibus in discendo; Praeceptores atque Professores constituendi sunt, qui moribus sese discentibus commendant. *Quod erat quintum.*

Scholae & Academiae sunt Seminaria Reip. in quibus educantur cives futuri in quovis vitae genere. Quamobrem cum Reip. intersit bonos habere cives; haud postrema cura esse debet Rectoris civitatis, ut in scholis & academiis pueri, adolescentes & juvenes rite instituantur. Patet quoque Praeceptores & Professores utilissimam Reip. operam praestare & de ea optime mereri, si munere suo rite fungantur, in casu autem opposito plurimum eidem dare damnum. Unde porro colligitur, maxima circumspectione opus esse, ut munus Praeceptoris & Professoris non conferatur in indignos. Qua vero circumspectione hic utendum sit, in Politica doceri debet. Ipsa experientia docet, gentes incultas & barbaras esse, ubi desunt scholae & academiae, ac in pejus ruere omnia, si Praeceptores & Professores munere suo non rite fungantur.

§. 437.

De cura superioris, ut Praeceptores & Professores munere suo rite fungantur.

Curandum est, ut Praeceptores & Professores in scholis & academiis munere suo rite fungantur. Constituendi enim sunt Praeceptores ac Professores, qui rite callent ea, quae docere debent, dono docendi instructi sunt, omnem in institutione diligentiam adhibent ac moribus sese discentibus commendant (§. 436.). Quoniam vero minime sufficit eos esse muneri, quo fungi debent, aptos; verum ut finis scholarum & academiarum obtineatur, necesse sit ut munere suo actu rite fungantur; curandum quoque est, ut singuli hoc faciant.

Recolenda hic sunt animo, quae modo annotavimus (*not* §. 436.).

§. 436.). Quomodo vero hac cura fungatur superior, in Politica uberius explicandum. Hic enim saltem docetur, quænam ad imperium pertineant in Rep.

§. 438.

De incrementis scientiarum & artium promovenda.

In Rep. bene constituta curandum est, ut scientiæ ac artes, quantum datur, nova indies capiant incrementa. Quoniam homines obligantur distinctam rerum sibi cognitu possibilium cognitionem (§. 220. *part. I. Jur. nat.*) & artem inveniendi, quantum datur, acquirere (§. 250. *part. I. Jur. nat.*), & cui amplior est facultatum, virium ac rerum usus & auxilium alienum majus, is ad plura præstanda obligatur aliis (§. 177. *part. I. Jur. nat.*), qui scientias & artes novis inventis locupletare, easque perficere valent, ad hoc faciendum obligantur. Quamobrem cum in Rep. ea instituenda sint, quæ mediorum vicem præstant officiis, seu obligationi naturali satisfacturis & illorum praxin facilitant (§. 396.); in Rep. bene constituta curandum est, ut scientiæ atque artes nova indies, quantum datur, capiant incrementa.

De toto genere humano bene merentur, qui scientiarum & artium incrementa promovent, præsertim si veritates detectas ad usum vitæ transferant. Videbimus autem suo loco, sicuti homo nullus sibi soli vivit, sed prodesse quoque debet aliis, ita quoque civitatem unam, aut, si mavis, populum unum aliis prodesse debere. Rector itaque civitatis non solum de civibus suis, sed de aliis etiam gentibus bene meretur, si curet, ut scientiæ atque artes excolantur ac indies magis magisque perficiantur. Accedit, eas gentes, apud quas scientiæ & artes indies magis perficiuntur & novis inventis locupletantur, inter ceteras gloria emineant & auctoritatem apud eas habeant. Patebit autem suo loco, quænam sit ea in re civitatis obligatio, quando de Jure gentium acturi sumus.

§. 439.

§. 439.

Societates scientiarum dicuntur, quæ eo fine instituuntur, ut scientiæ ac artes perficiantur & novis inventis locupletentur. Vocantur etiam *Academiæ Scientiarum.* *Societas scientiarum quid sit.*

Ostendimus alibi, cum de jure & officiis eruditorum ageremus, eruditos conjunctis viribus rerum cognitionem ac scientiam promovere debere (§. 863. *part. 6. Jur. nat.*). Huic officio non rectius satisfieri potest, quam si societates scientiarum instituantur: in hisce enim conjunctis viribus tenditur ad communem finem (§. 1. *part. 7. Jur. nat.*). Ex iis autem, quæ de societate in genere demonstravimus c. 1. part. 7. deducenda sunt ea, quæ ad societates scientiarum spectant, habita ratione finis earundem, quippe ex quo obligationes & jura sociorum metienda sunt, non neglectis iis, de quibus specialiter conventum est (§. 10. *part. 7. Jur. nat.*). Non probanda hic est coeca imitatio societatum istiusmodi alibi institutarum, cum etiam hic valeat pervulgatum istud, duos, cum faciunt idem, non facere idem. Imitatio rationalis esse debet (§. 208. *part. 2. Phil. pract. univ.*), ad quam manu ducit theoria de societate in genere modo laudata.

§. 440.

Quoniam in Rep. bene constituta curandum est, ut scientiæ ac artes, quantum datur, nova indies capiant incrementa (§. 438.), per societates autem scientiarum scientiæ ac artes perficiuntur & novis indies inventis locupletentur (§. 439.); *in Rep. instituenda est societas scientiarum.* Cum vero in civitate omnia referenda sint ad finem civitatis (§. 4.); *opera* quoque *danda est, ut societas scientiarum ea detegere ac perficere studeat, quæ e re civitatis sunt.* *De societate scientiarum in Rep. instituenda.*

Officium boni civis est conferre ea pro virili, quæ ad bonum publicum promovendum conferre potest (§. 24.). Ea

obligatio non tollitur, quando quis fit membrum societatis scientiarum, sed potius augetur, cum publici boni promovendi causa publica autoritate ac sumtu publico instituantur societates scientiarum. Non sufficit praeclare mereri de scientiis atque artibus, sed etiam praeclare mereri tenentur membra societatis de Rep. Quamvis in veritatibus indagandis non semper ratio haberi possit utilitatis, quippe quae non semper praevideri potest; sollicite tamen dispiciendum, ut veritates inventae ad usum Reip. quovis modo aptentur, & ut societas se utilem eidem praebeat, quantum potest, sique praevidet, quaenam veritates eidem utiles esse possint, in iis detegendis assiduam collocet operam. Minime verendum, ne praejudicium utilitatis obstet progressui in veritate invenienda, & ne eodem veritates plurimae, praesertim illae, quae non sunt ad captum nisi paucorum, immo paucissimorum, tanquam steriles damnentur. Qui enim finem civitatis intime perspicit, prouti eundem in anterioribus explicavimus, qui omnem obligationem naturalem emensus est, quam in parte prima enodavimus, qui principium generale constituendae Reip. paulo ante traditum (§. 395.) ad animum revocat, qui denique utilitatem rite aestimare didicit, nec judicium de ea suum deproperat; is societatem scientiarum intra arctiores limites minime coërcebit, quam par est. Nullum hic est judicium eorùm, qui ea mentis perspicacia destituuntur, sine qua verum videri nequit. Nullibi magis peccatur, quam ubi de veritatum utilitate statuendum, propterea quod judicium de ea nimis arduum atque difficile ac nimium tribuatur praejudiciis pro diversitate personarum plurimum variantibus.

§. 441.

Finis societatis scientiarum distinctius explicatur.

Quoniam *societas scientiarum* eo fine instituitur, ut scientiae atque artes perficiantur & novis inventis locupletentur (§. 439.); eadem *veritates tum per scripta publici juris facta, tum inter homines diversa vitae genera sequentes dispersas colligere,*

colligere, in rationes earum inquirere easdemque observationibus & experimentis comprobare, ad certitudinem perductas in ordinem redigere atque cum aliis connectere, ex iis, quæ inventa sunt, alias deducere ac omni diligentia errores & defectus in scientiis & artibus obvios corrigere ac supplere tenetur, quantum datur.

Tempus fallitur, si iis inveniendis opera navetur, quæ dudum ab aliis inventa fuerunt. Quamobrem qui animum ad veritatem inveniendam appellunt, nosse debent ea, quæ jam ab aliis inventa sunt: id quod etiam hunc usum præstat, ut alia detegere valeant, de quibus alias non cogitassent. Interest autem, ut verum a falso, certum ab incerto separetur, & ad hoc multum præsidii affert rationis & experientiæ connubium perpetuum. Errores corriguntur, si veritates in eorum locum substituantur, nec opus est, ut serra contentionis reciprocetur cum hominibus rixosis, quibus veritas parum curæ cordique est. Societas scientiarum veritatis amans & studiosa agere debet quod suum est, officiorum, quæ decent eruditos, tenax. Ceterum finem, cujus gratia instituitur, distincte explicare debuimus, ut suo loco appareat, quibusnam mediis idem obtineatur.

§. 442.

Præses societatis scientiarum dicitur is, cujus curæ demandatum est, ut omnia recte fiant in societate, consequenter cui imperium in societate delatum est (§. 194. *part.* 7. *Jur. nat.*). *Præses societatis scientiarum quinam sit.*

Idem ergo est, quem in genere Rectorem societatis diximus (§. 218. *part.* 7. *Jur. nat.*). Quamobrem quæ de Rectore societatis in genere demonstravimus (§. 224. *part.* 7. *Jur. nat.*), ea ad Præsidem societatis scientiarum facile applicantur, habita saltem ratione finis, qui eidem proprius est, nec neglecta differentia, quæ inter societatem intercedit, quæ ab imperante in civitate instituitur, & eam, quam socii sua sponte,

 seu

ſeu proprio motu per ſe contrahunt: Quæ nimirum ſunt univerſitatis partes in ſocietate privata, eadem ſunt Rectoris civitatis in ſocietate ab ipſo inſtituta. Quemadmodum itaque in ſocietate omnia determinanda ſunt communi ſociorum conſenſu, ita in ſocietate ſcientiarum a Rectore civitatis inſtituta omnia determinanda ſunt juxta voluntatem inſtituentis, a qua pendet, quantum juris in Præſidem ſcientiarum conferre velit. Quemadmodum in civitate imperium non uno modo conferri poteſt in ſuperiorem; ita quoque idem ad illius ſimilitudinem diverſis modis conferri poteſt in Præſidem ſcientiarum. Sufficit itaque indicare fontes, unde haurienda eſt theoria ſocietatis ſcientiarum, cum nobis permiſſum non ſit in præſenti ea tradere ex inſtituto.

§. 443.

Qualis eſſe debeat Præſes ſcientiarum.

Quoniam Præſes ſocietatis ſcientiarum curæ habere debet, ut omnia recte fiant in ſocietate (§. 442.), ſocietas vero veritates jam detectas colligere, in rationes earum inquirere easdemque obſervationibus & experimentis comprobare, ad certitudinem perductas in ordinem redigere, atque cum aliis connectere, ex iis, quæ inventæ ſunt, alias deducere ac omni diligentia errores & defectus in ſcientiis & artibus obvios corrigere ac ſupplere tenetur, quantum datur (§. 441.), inprimis autem operam dare, ut ea detegat & perficere ſtudeat, quæ e re civitatis ſunt (§. 440.); *Præſes ſcientiarum in omni ſcientiarum & artium genere probe verſatus eſſe debet, aut ei adjungendi ſunt Directores in diverſis ſcientiis atque artibus excellentes.*

Quatenus eruditi conjunctis viribus rerum cognitionem ac Scientiam promovere debent (§. 863. *part. 6 Jur. nat.*); ipſa naturæ lege ſocietas quædam inter ipſos conſtituta eſt (§. 1. *part. 7. Jur. nat.*), qualem ipſa natura inter homines omnes inſtituit (§. 142. *part. 7. Jur. nat.*). Et hinc intelligitur, quo

quo sensu admitti possit, dari *Remp. literariam.* Societas hæc regitur sola lege naturali, cum careat Præside, cui imperium in socios concessum. Unde ea observanda in eadem sunt, quæ de officiis atque jure eruditorum demonstravimus integro capite in parte septima Juris naturæ. Enimvero sicuti non omnes homines, tanquam membra societatis illius naturalis magnæ, quamdiu in statu naturali vivunt, officio suo satisfaciunt & unicuique jus suum tribuunt; ita quoque non omnes eruditi officii omnes partes adimplent, ut boni sint cives in Rep. literaria. Eadem igitur de causa instituendæ sunt societates scientiarum in Rep. qua de causa in civitatem coitur statu naturali relicto. Ac ideo porro in societate scientiarum in Rep. instituta rectius satisfieri potest officiis eruditorum & præcaveri, ne unus jus alterius violet, quam in vulgo sic dicta Rep. literaria, in qua proh dolor! haud raro valet proverbium Germanorum, quo quis dicitur eo perversior, quo doctior, je gelehrter, je verkehrter: fit ita, quod etiam Rector civitatis coërcere debeat perversos eruditorum mores & intra limites officii eosdem continere (§. 395.).

§. 444.

De necessitate legum in societate scientiarum.

Societas scientiarum suas habere debet leges. Etenim quælibet societas suas habere debet leges (§. 46. *part 7. Jur. nat.*). Quamobrem societas quoque scientiarum leges suas habere debet (§. 439.).

Vide, quæ alias de necessitate legum in qualibet societate annotavimus (*not.* §. 46. *part. 7. Jur. nat.*).

§. 445.

Statuta quid sit.

Leges *societatis Statuta* ejusdem appellantur. In genere enim leges particulares universitati cuidam in specie præscriptæ *Statuta* vocari solent.

In civitate statuta distinguuntur a legibus non tam re, quam nomi-

nomine, cum utrisque definitio legis in genere competat (§. 131. *part. 1. Phil. pract. univ.*), quatenus scilicet leges omnibus promiscue civibus feruntur, quodcunque tandem vitæ genus sequantur, statuta vero universitati cuidam particulari propria sunt, quippe quorum ratio desumta est ex certo vitæ gegenere, aut ex aliis circumstantiis particularibus.

§. 446.

De materia statutorum societatis scientiarum.

Quoniam statuta societatis leges sunt, ad quas membra societatis actiones suas componere tenentur (§. 445.) leges autem in qualibet societate præscribunt media, quibus finis societatis obtinetur (§. 49. *part. 7. Jur. nat.*); *statuta* quoque *societatis scientiarum præscribere debent media, quibus finis ejusdem obtinetur.*

Probe hic perpendenda sunt, quæ in eam rem in genere alibi annotavimus (*not.* §. 49. *part. 7. Jur. nat.*).

§. 477.

De libertate philosophandi societati scientiarum concedenda.

Societati scientiarum concedenda est philosophandi libertas. Etenim societas scientiarum veritates ab aliis detectas colligere & ad certitudinem perducere debet, ac novas detegere (§. 441.). Quamobrem cogi nequit, ut aliorum de rebus philosophicis sententiam defendat tanquam veram, utut contrarium ipsi videatur; sed permittendum est, ut suam de iis sententiam publice proponat, sive ea receptis vulgo opinionibus conformis sit, sive contraria. Quoniam itaque liberas philosophandi consistit in permissione publice proponendi suam de rebus philosophicis sententiam (§. 151. *Disc. prælim.*); societati scientiarum concedenda est philosophandi libertas.

In societate scientiarum facilius præcaveri potest, ne liber-

tas

tas philosophandi vertatur in licentiam sentiendi, ex qua damnum redundare possit in Remp. quatenus disseminantur opiniones religioni & bonis moribus, vel statui civili adversæ, cum suas habeat leges (§. 444.), quas ut stricte observent singula membra Præses curæ habere debet (§. 442.), quippe custos legum. Contradictorium est, committere alicui veri inquisitionem atque investigationem & eidem præscribere, ut quædam sine inquisitione sumat tanquam vera & ex iis deducat, quæ inde consequuntur, iisdemque conformet, quæ statuit. Diffiteri non possumus, promiscuam libertatem philosophandi sua habere incommoda, & haud raro Reip. esse damnosam. Sed talia vix metuenda sunt, si libertas philosophandi concedatur societati scientiarum suis non modo legibus munitæ, verum etiam istiusmodi membris instructæ, quæ usum ab abusu separare norunt, præsertim cum de omnibus communi sociorum consensu statuatur.

§. 448.

Præsidi cura esse debet, ut concordia sociorum conservetur, discordiis vero locus non relinquatur. Etenim socii quilibet concordes esse debent (§. 136. *part. 7. Jur. nat.*). Ergo etiam socii in societate scientiarum concordes esse debent. Et quoniam Præses scientiarum curæ habere debet, ut omnia recte fiant in societate (§. 442.); consequenter etiam ut socii sint concordes *per demonstrata*; curæ omnino eidem esse debet, ut sociorum concordia conservetur. *Quod erat unum.* ***De concordia sociorum conservanda.***

Enimvero quoniam concordes esse nequeunt socii, si discordiæ relinquatur locus (§. 132. 133. *part. 7. Jur. nat.*), præsidi autem curæ esse debet, ut concordia sociorum conservetur, *per demonstrata n. 1.* idem quoque discordiis locum nullum relinquere debet. *Quod erat alterum.*

Leges

Leges societati præscriptæ tendunt etiam ad concordiam sociorum conservandam & discordiis omnem aditum in societatem præcludendum. Præses societatum custos legum est, nec permittere debet, ut aliquis sociorum committat eidem adversa (§. 442. 446.). Præses itaque permittere non debet, quæ discordiis in societate locum faciunt.

§. 449.

De cura societatis scientiarum circa oeconomiam ruralem, artes manuarias & opificia.

Societas scientiarum inquirere debet in ea, quæ ad oeconomiam ruralem, veluti rem agrariam, hortensem & pecuariam pertinent, nec non ad artes manuarias & opificia, præsertim ea, quæ ad cognitionem naturæ aliquid conferunt & ope Matheseos perfici possunt. Societas enim scientiarum inquirere debet in omnes veritates inter homines diversa vitæ genera sequentes dispersas (§ 441.) operamque dare, ut ea detegat atque perficiat, quæ e re civitatis sunt (§. 440.). Quamobrem inquirere quoque debet in ea, quæ ad oeconomiam ruralem, veluti rem agrariam, hortensem & pecuariam, nec non ad artes manuarias & opificia pertinent. *Quod erat unum.*

Et quoniam cognitio naturæ & cultus Matheseos societati scientiarum curæ esse debet (§. 439.), ad naturæ autem cognitionem non parum confert notitia eorum, quæ in re rustica & variis opificiis atque artibus manuariis obvia sunt, prouti a posteriori abunde constat, nec minus notum est, artes manuarias & varia in re rustica ope Matheseos perfici posse; societas scientiarum utique in ea potissimum inquirere debet, quæ ad cognitionem naturæ aliquid conferre, vel etiam ope Matheseos perfici possunt. *Quod erat alterum.*

Quamvis unicuique sociorum permittendum sit, ut in eo genere veritatum ingenii sui vires exerceat, ad quas amplificandas

candas & propagandas maxime aptus est, cum nihil faciendum sit invita Minerva; propterea tamen negligenda non sunt, quæ manifestam in Rep. utilitatem spondent (§. 440.). Eligenda nimirum quoque sunt membra, quæ in hoc genere veritatum operam suam non inutiliter collocant. Physica & Mathesis non in sola speculatione subsistere debet; sed reddenda quoque est generi humano utilis. Omnis enim theoria propter praxin est, etsi non semper immediate ad eandem tendat. Qui alto supercilio contemnunt ea, quæ vulgo prodesse videntur, tanquam vulgaria, abjecta & excelsis ingeniis minus digna; illi vano quodam fastu ducuntur, ut ad pompam magis, quam ad utilitatem generis humani philosophari malint: in quo sane non uno modo peccant, quod facile pervidere est iis, qui in Jure naturæ versati sunt.

§. 450.

De historia & scientia rei rusticæ, artium & opificiorum.

Quoniam societas scientiarum inquirere debet in ea, quæ ad omnem rem rusticam, ad artes manuarias & opificia pertinent (§. 449.); *historiam accuratam omnis rei rusticæ, omnium artium & opificiorum conscribere & in rationes singulorum, quæ ubivis occurrunt, sollicite inquirere & quænam ulterius perfici possint disquirere debet* (§. 439.).

Dudum agnovit *Robertus Boyle*, quantum adjumenti afferant ad naturæ cognitionem notiones ex re rustica, & artium atque opificiorum officinis desumtæ & nostram ea de re sententiam diximus alibi in præfatione ad opus quoddam de Venatione idiomate Germanico conscriptum ab *Henrico Wilhelmo Doebelio*. Notiones autem foecundas inde derivare non licet, nisi accurata prostet singulorum in re rustica & omni artium ac opificiorum genere descriptio. Insunt singulis notiones generales, quæ ab eo, qui sufficiente acumine utitur, abstrahi & instar notionum communium in veritate investiganda adhiberi possunt. Historiam huic usui aptam condere

non est cujusvis, nec unius hominis. Artes perficere atque opificia absque istiusmodi historia, immo scientiam earundem tradere ea nondum supposita minime licet. Artem perficere velle nisi penitus perspectam ausus temerarius est. Non desunt exempla, quæ in medium adduci poterant, nisi famæ virorum in suo genere alias optime meritorum parcendum esset (§. 893. *part. 6. Jur. nat.*). Quodsi mihi liceret esse adeo felici, ut ea, quæ de arte inveniendi animo concepi, in ordinem redigere possem; modum derivandi notiones foecundas ex iis, quæ vulgo obvia sunt, expositurus & exemplis confirmaturus essem. Sed hæc a providentia divina dependent.

§. 451.

De iis, quæ ad prudentiam civilem spectant.

Societas scientiarum inquirere debet in omnia, quæ ad civitatem rite constituendam, gubernandam, conservandam & perficiendam requiruntur. Omnes enim artes, consequenter etiam liberales (§. 871. *part. 6. Jur. nat.*), quas inter principem quendam locum obtinet ars Remp. rite constituendi, gubernandi & conservandi, perficere debet, & novis inventis locupletare (§. 439.), ac inprimis operam dare, ut ea detegantur ac perficiantur, quæ e re civitatis sunt (§. 440.). Dubitandum igitur non est, quin etiam ad societatem scientiarum pertineat inquirere in ea omnia, quæ ad eam rite constituendam, gubernandam, conservandam atque perficiendam requiruntur.

Nostram de theoria negotiorum publicorum sententiam diximus in Horis subsecivis Marburgensibus. Et per ea, quæ ibidem fusius exposita sunt, propositionis præsentis veritas clarius elucescit. Quantum defectu istiusmodi theoriæ peccetur, tum quod qui publicis negotiis præsunt non ea pollent mentis vi, qua ad prolixas discussiones agendorum opus est, aut propter multitudinem negotiorum istiusmodi discussionibus vacare

care nequeunt, tum quod plerumque alios imitentur, non vero semper satis feliciter, nisi ante imitanda ad rationis trutinam rite exigantur. Non curamus dubia, quæ forsan moveri poterant. Neque enim alia esse poterunt, quam quæ parit ignorantia modi, quo societas scientiarum huic labori par esse possit. Eum vero exponere non est hujus loci, quamvis nonnulla jam prævidere detur per ea, quæ de artibus & opificiis perficiendis modo tradidimus (§. 450.).

§. 452.

De societatibus artium.

Societates artium dicuntur, quæ eo fine instituuntur, ut educentur artifices in arte, quam profitentur, exercenda excellentes. Vocantur etiam *Academiæ artium.* Qui igitur *in societatibus vel Academiis artium educati sunt artifices, tirones in urbibus optime instituere possunt.* Istiusmodi Academiæ sunt *Academia Pictorum*, in qua ars pingendi exercetur: *Academia Architectorum*, in qua architectura docetur: *Academia Musicorum*, in qua Musica docetur.

Quamvis artium perficiendarum curam ad societatem scientiarum retulerimus (§. 449. 450.); diversa tamen sunt societatis scientiarum & societatis sive academiæ artium munia. Illa enim acquiescit in historia atque scientia artium (§. 450.); hæc vero praxin artis docet. Unde mutuis consiliis se invicem juvare & sibi mutuo prodesse possunt.

§. 453.

Quod in Rep. instituenda.

Quoniam in academiis artium educantur artifices excellentes, qui tirones in urbibus optime instituere possunt (§. 452.), interest autem Reip. ut artes rite exerceantur, quod sumere licet, & ipsa obligatio naturalis ad laborem suum recte perficiendum insinuat (§. 522. *part. I. Jur. nat.*);

Uu 2 ideo

ideo *in Rep. bene constituta instituendæ quoque sunt societates, seu academiæ artium.*

Rector civitatis curæ etiam habere debet ea, quæ ad vitam commode atque jucunde transigendam requiruntur (§. 420.). Quamobrem absonum videri minime debet, si illius cura etiam extendatur ad educandum artifices, qui operam suam huc conferre valent. Quemadmodum vero in hoc universo omnia inter se admirando prorsus modo connexa sunt; ita quoque scientiæ atque artes sororio quodam vinculo cohærent, ut mutuis auxiliis indigeant ad sui perfectionem, nec ea, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem & jucunditatem faciunt, ita a se invicem separata sunt, ut non haud raro a se invicem dependeant. Otiosus spectator est rerum humanarum, qui dependentiam istam nondum animadvertit. Absit itaque ut tibi persuadeas, artibus carere posse Remp. quæ tantum ad jucunditatem facere videntur, vel etiam iis, quæ commoditati consulunt ad vitam beatam minime facienti. Istiusmodi judicia, etsi bonis animis sese subinde commendent, qui vanitatis spirant contemtum, deproperantur tamen ab hominibus, qui hebetiores sunt, qnam ut rerum omnium nexum penitus perspicere valeant. Sed demus exemplum, ut illorum hominum, quorum laudanda est voluntas, sed acumen deficit, ἀβλεψίαν quodammodo juvemus. Sine arte pictoria rite exculta artem sculptorum procul abesse a perfectione sua patet. Ecquis vero est, qui nesciat, quantum intersit in omni Historia naturali, in philosophia experimentali, in astronomia, in architectura, in anatomia, in mechanica practica aliisque multis disciplinis, ut tabulis æneis accurate incidantur, quæ, cum oculis subjici deberent, subjici autem non possint, accurata imagine repræsentanda veniunt. Rerum autem istarum ideæ animo infiguntur tum in scientiæ, tum in vitæ usum.

§. 454.

De cura ut opifices la-

Rectori civitatis curæ esse debet, ut omnes opifices labore suo

suo rite fungantur. Etenim naturaliter opifices omnes obligantur laborem suum recte perficere (§. 522. *part. I. Jur. nat.*), eodemque ita perfungi, ut finem per eum intentum ex asse consequantur (§. 523. *part. I. Jur.*). Quamobrem cum Rector civitatis operam dare debeat, ut obligationi naturali satisfaciant cives (§. 395.); eidem quoque curæ esse debet, ut opifices labore suo rite fungantur. *bore suo rite fungantur.*

Ostenditur etiam hoc modo. Rectori civitatis curæ esse debet, ut res artificiales in usum civium multiplicentur (§. 421.), & nemo non ultro concedet, eas debere esse ad usum, cui destinantur, maxime aptas. Quamobrem cum opifices parent res artificiales, & eædem ad usum, cui destinantur, maxime aptæ deprehendantur, siquidem illi laborem suum recte perficere eodemque ita perfungi studeant, ut finem per eum intentum ex asse consequantur; rectori civitatis curæ etiam esse debet, ut omnes opifices labore suo rite perfungantur.

Non ignotæ sunt querelæ civium, si opifices desiderentur, qui labore suo rite perfungi nesciunt, aut per negligentiam, vel malitiam nolunt. Neque ignota sunt damna, quæ incurrunt cives, siquidem opifices res artificiales non rite faciant. Talia cum obvia sint, prolixe recenseri non est opus; sufficit attentionem ad ea excitasse.

§. 455.

Quoniam Rectori civitatis curæ esse debet, ut omnes opifices labore suo rite fungantur (§. 454.), nemo autem labore suo rite fungi potest, nisi qui novit, quomodo eodem rite fungi debeat & habitum eodem rite fungendi sibi comparavit, quod per se patet; *necesse est ut sint opifices ex-* *Cura ista porro expenditur.*

cellentes, qui alios instituere possunt & curandum ut fideliter instituant, nec in numerum eorundem recipiantur, nisi apti, nec ferendum, ut in opificio quis desiderari patiatur industriam suam.

Paucis hic multa complectuntur sive opificia in genere spectes, sive in specie, & in Politica latum campum aperiunt, ubi de mediis dispiciendum, quibus illa obtinentur.

§. 456.

De cura superioris circa virtutem.

Curæ esse debet Rectori civitatis, ut subditi sint virtute dediti, & ne a virtutis tramite ad vitia deflectant, & qui deflectunt a vitiis revocentur & in viam rectam reducantur. Etenim in civitatem quoque ideo coëunt homines, ut sint felices (§. 4.). Ast sine virtute nemo felix esse, nec felicitas a virtute sejungi potest (§. 400. *part. 1. Phil. pract. univ.*), vitio vero deditus felix esse nequit (§. 403. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Rectori itaque civitatis curæ esse debet, ut subditi sint virtute dediti & ne a virtutis tramite ad vitia deflectant, qui vero deflectunt, ab iisdem in viam rectam revocentur.

Ostenditur etiam hoc modo. In Rep. constituenda opera danda est, ut qui ad legem naturæ servandam proni sunt juventur, nec ab aliis impediantur, ceteri autem vi adigantur, ut minimum actus externos ad legem naturæ componant (§. 395.). Quamobrem cum in habitu actiones suas legi naturali conformiter dirigendi actiones suas virtus (§. 321. *part. 1. Phil. pract. univ.*), in habitu contrario vitium consistat (§. 322. *part. 1. Phil. pract. univ.*) & continuo committendo actiones legi naturæ conformes virtus (§. 324. *part. 1. Phil. pract. univ.*), continuo autem committendo actiones legi naturæ contrarias vitium conservetur & augeatur (§. 325. *part. 1. Phil. pract. univ.*); Rectori civitatis curæ esse debet, ut subditi sint virtuti dediti & ne a virtutis tramite

mite ad vitia deflectant, & qui deflectunt a vitiis revocentur & in viam rectam reducantur.

Non deerunt forsan, qui existimaturi sunt, quod in Rep. ratio saltem habenda sit honestatis externæ, ut scilicet actus subditorum externi legi naturæ conveniant, actionum vero internarum, quæ ad virtutem requiruntur (§. 328. *part. 1. Phil. pract. univ.*), minime. Enimvero decipit eos error, quod vident, in Rep. actus saltem externos puniri, non vero cogitationes. Alia vero quæstio est, quinam actus in Rep. sint puniendi; alia vero, quibusnam subditi adsuefieri debeant. Accedit quod honestas externa non sufficiat ad arcendas injurias omnes, cum interna honestate carentes non desistant a machinationibus occultis & aliis clam nocere non vereantur. Virtute vero non certius contra injurias quasvis præsidium est. Quodsi fieri posset, ut subditi omnes efficerentur virtuosi, curam omnem honestatis externæ abjiceret Rector civitatis, cum ea virtutem sua sponte comitetur: ast quoniam illud fieri nequit, honestas saltem externa promovetur, quantum datur.

§. 457.

Inprimis Rectori civitatis curæ esse debet, ut subditi sint pii. Etenim Rectori civitatis curæ esse debet, ut subditi sint virtuti dediti, nec ab ejus tramite ad vitia deflectant (§. 456.). Enimvero si pietas cum virtute conjungitur, ea facilius acquiritur & conservatur (§. 344. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem Rectori civitatis inprimis curæ esse debet, ut subditi sint pii. *De pietate promovenda.*

Qui pietatem cum virtute conjungit, actiones legi naturæ conformes committit, difformes omittit, quia Deus illas committi, has omitti vult (§. 341. *part. 1. Phil. pract. univ.*), consequenter sola voluntas Dei motivum sufficiens est actiones alias committendi alias omittendi (§. 887. *Psych. empir.*), si vel maxime quis non capiat actionum intrinsecam bonitatem & malitiam, quæ alias motiva

motiva agendi & non agendi sunt (§. 337. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Et quoniam Deus in omnibus actionibus colendus (§. 1124. *part. 1. Jur. nat.*), hoc autem facit, qui pius est (§. 1127. *part. 1. Jur. nat.*), virtus omnis absque pietate imperfecta est. Immo qui pius non est, ei facile persuadet utilitas, ut a virtutis tramite deflectat.

§. 458.

De cultu divino promovendo. *Rectori civitatis curæ esse debet, ut subditi Deum colant.* Etenim homines obligantur per ipsam essentiam atque naturam suam colere Deum (§. 1122. *part. 1. Jur. nat.*) & ut Deum colant præceptum legis naturalis est (§. 1123. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum Rector civitatis operam dare debeat, ut subditi actiones suas ad legem naturæ componant (§. 395.); eidem quoque curæ esse debet, ut Deum colant.

Ostenditur etiam hoc modo. Rectori civitatis curæ esse debet, ut subditi sint pii (§. 457.). Quamobrem cum pius actiones suas determinet vi motivorum ab attributis divinis & providentia divina desumtorum (§. 339. *part. 1. Phil. pract. univ.*), consequenter edat actiones, quas editurus non esset, nisi pro certo haberet dari Deum, Deum autem colit, qui certas edit actiones, quia agnoscit Deum esse, eas non editurus, nisi eundem agnosceret (§. 511. *part. 2. Theol. nat.*); Rectori civitatis curæ esse debet, ut subditi Deum colant.

Poterat idem probari adhuc aliter; sed opus non est, ut simus prolixiores in re satis manifesta. Pertinent ad cultum divinum officia omnia erga Deum (§. 1234. *part. 1. Jur. nat.*). Quodsi ergo Rector civitatis providere debet, ut Deus colatur; nihil eorum omittere tenetur, quæ conferre potest ad hoc, ut subditi officiis erga Deum satisfaciant.

§. 459.

Doctores publici dicuntur, qui publica autoritate constituuntur, ut eos, qui in civitate degunt, de Deo & voluntate ejus, de virtute ac vitiis & cultu divino instituant, ad virtutem incitent & a vitiis revocent. Quoniam Rectori civitatis curæ esse debet, ut subditi sint virtuti dediti, nec ab jus tramite ad vitia deflectant, & qui deflectunt, eos ab iisdem in viam rectam revocentur (§. 456.), ut sint pii (§. 457.), & Deum colant (§. 458.); consequenter officiis erga Deum satisfaciant (§. 1234. *part. I. Jur. nat.*), *Doctores publici in Rep. sunt instituendi.* *De Doctoribus publicis.*

Doctores publicos hic vocamus nomine generali, qui populum publice docent & ea curant, quæ ad cultum divinum spectant. Modus colendi Deum religio vocatur (§. 512. *part. 2. Theol. nat.*). Cum gentes omnes non eodem modo colant Deum; religio non eadem est apud omnes. Diversitas religionum diversa quoque peperit nomina eorum, quibus cultus divini cura commissa est. Ita apud Protestantes *Ministri Ecclesiæ* dicuntur. Vocantur etiam subinde *sacerdotes*, quamvis non satis apte, certe alio sensu, quam apud Catholicos; nonnunquam etiam *Concionatores*. Sed in Jure naturæ, ubi de iis potissimum agitur, quæ ex principiis rationis deducuntur, ea attendenda non sunt, quæ ex alio fonte derivantur & denominationem suam inde accipiunt.

§. 460.

Quoniam *doctores publici* populum instituere debent de Deo & voluntate ejus, de virtute colenda ac vitiis fugiendis atque cultu divino, eundemque ad virtutem incitare & a vitio revocare (§. 459.); *necesse est, ut notitia Dei & voluntatis ejusdem, & tam eorum, quæ ad theoriam, quam praxin* *Quales illi esse debeant.*

virtutum & vitiorum, omnemque cultum divinum pertinent, ſint inſtructi & ad docendum apti. Quoniam vero alios exemplo noſtro virtutes docere & ad earum ſtudium incitare debemus (§. 639. *part. 1. Jur. nat.*), exempla bona aliis præbentes, mala vero non prodentes (§. 930. *part. 1. Jur. nat.*), inprimis etiam exemplum Deum rite colendi (§. 1242. *part. 1. Jur. nat.*), exemplorum etiam magna vis eſt (§. 299. *& ſeqq. part. 2. Phil. pract. univ.*), præſertim ſi præbeantur ab iis, qui alios docere debent, ac inprimis penes plebem imperitam, quod indies experimur; *doctores publici in virtutis quolibet genere ac cultu divino præter alios excellere debent.*

Si in religione naturali ſubſiſtamus, quemadmodum in Jure naturæ fieri debet, quod non progreditur ultra ea, quæ beneficio rationis cognoſcuntur, ex iis, in quibus doctor publicus populum inſtituere debet, patet, eum in Theologia naturali, in Jure naturæ, in philoſophia morali & civili, ſeu Ethica atque Politica, & in Hiſtoria naturali & Phyſica, quatenus ad cognitionem Dei a poſteriori acquirendum facit, verſatum eſſe debere. Et quia Theologia inprimis naturalis ſupponit Ontologiam, Pſychologiam & Coſmologiam generalem, Philoſophia autem moralis Ontologiam & inprimis Pſychologiam empiricam; eundem quoque Ontologiæ, Cosmologiæ & Pſychologiæ empiricæ non imperitum eſſe debere, ut vero in addiſcendis ſcientiis iſtis inoffenſo pede progrediatur, & facultatibus cognoſcendi rite utatur, Logicæ quoque & Matheſi puræ methodo veterum pertractatæ operam aſſiduam navare. Religio naturalis a revelata ſeparari nequit. Quamobrem ſi vel maxime hæc in civitate introducta; doctores tamen publici omnibus iſtis ſcientiis operam dare debent, nec ad Theologiam revelatam accedere, niſi iſtis præmiſſis. Atque hinc intelligitur, ex quibusnam judicium fieri poſſit, num quis ad munus doctoris publici obeundum ſit aptus, ſi a religione revelata diſcedas, quæ præterea alia adhuc requirit iſtis

superaddenda, sed a foro nostro aliena. Per se autem patet, nobis hic non esse sermonem nisi de iis, quorum notitia imbutus esse debet animus doctoris publici, quæ tamen omnem aptitudinem nondum absolvit. Cum populum docere debeat & ad virtutis studium, vitiorum fugam incitare; non destitui debet iis dotibus, quæ ad docendum requiruntur, tam naturalibus, quam exercitio acquisitis: qua de causa arte quoque oratoria carere nequit. Et quatenus exemplo quoque populum docere debet agenda & non agenda ac modum Deum sincere colendi; ad aptitudinem omnino pertinet, probis moribus ac pietate esse conspicuum. Non sine ratione disertius dicere libuit, quæ propositio præsens in se continet. Ad ea enim non modo animum attendere debent, qui ad munus doctoris publici sese præparant; verum etiam illi, quibus demandata est cura constituendi Professores. Quodsi Professores desiderentur, qui ea tradere rite valent, quæ ad doctoris publici munus adspiranti cognitu necessaria sunt; fieri vix poterit, ut Resp. habeat doctores publicos, qui munere suo rite fungantur. Caret igitur etiam fructu, quem ab iis sperare poterat.

§. 461.

Templa dicuntur ædificia eo fine extructa, ut in iis conventus cultus divini gratia celebrentur. Dicuntur etiam *Ædes sacræ*, vel *Ædes Dei*; idiomate vernaculo Kirchen. *Templum quid sit.*

Apud Romanos adjiciebantur nomina Deorum, quibus ædes istæ erant dicatæ, ut ædes Jovis, ædes Mercurii, ædes concordiæ: templum vero sine adjectione dicebatur ædificium sacris usibus destinatum.

§. 462.

Quoniam homines natura obligantur ad conventus cultus divini gratia celebrandos (§. 1251. *part. 1. Jur. nat.*), in civitate vero cura etiam habenda, ut Deus colatur (§. 458.); *De templis in Rep. condendis.*

458.); eo quoque fine extruenda sunt ædificia, ut in iis conventus cultus divini gratia celebrentur, consequenter cum hæc ædificia templa sint (§. 461.), *in Rep. templa sunt condenda.*

Sunt qui templorum extructionem ad superstitionem referunt, quasi in ædibus privatis conventus cultus divini gratia celebrari possint. Atque nullus dubito fore, ut iidem existiment, absurdum esse, ut templorum in Rep. exstructio ad Jus naturæ referatur. Enimvero perpendant velim, nos eorum extruendorum necessitatem non aliunde, quam ex principiis Juris naturæ deduxisse, quæ ipsimet in dubium vocare minime possunt. Quod vero ex indubiis Juris naturæ principiis necessaria consequentia deducitur, id utique Juris naturæ est.

§. 463.

Quod in iis munere suo fungi debeant doctores publici.

Doctores publici munere suo fungi debent in templis. Etenim in templis celebrantur conventus cultus divini gratia (§ 461.). Enimvero in his conventibus docendi sunt qui conveniunt, quinam sit Deus, quænam sit ejus de actionibus nostris determinandis voluntas, quomodo sit colendus, & adhortandi, ut Deum colant, quæque his gemina sunt (§. 1241. 1252. *part. 1 Jur. nat.*). Quamobrem cum hoc munus demandatum sit doctoribus publicis (§. 459.); doctores publici munere suo fungi debent in templis.

Constituuutur doctores publici populi instituendi causa (§. 459.), & templa conduntur, ut cultus divini gratia, cujus illa institutio pars haud postrema est (§. 1241. *part. 1. Jur. nat.*), convenire possit populus. In Rep. igitur constituuntur doctores publici, ut in templis populum doceant, & in iis cultus divini causa convenire debeat populus. Ita sane obtinetur, ut unus multis instruendis sufficiat, & vel omnes, qui in eodem loco habitant, vel certe multi simul cultui Dei externo vacare possint.

§. 464.

§. 464.

De conventiculis privatis in ædibus doctorum publicorum.

Quoniam doctores publici munere suo fungi debent in templis (§. 463.), *officio eorum parum convenit in ædibus suis privatis conventus privatos instituere cultus divini causa,* consequenter *Rector civitatis id ferre non tenetur.*

Turbant ordinem Reip. qui conventus privatos instituunt cultus divini causa, qui celebrari debent in templis ex constitutione Rectoris civitatis, & ipsimet si hoc faciant doctores publici munus suum suspectum reddunt populo, vel eum superstitiosum efficiunt, quasi cultus istiusmodi privatus melior sit cultu publico. Pietatis pomposæ cultores conventicula privata vel cultui divino publico præferunt, vel eidem jungunt, ut aliis videantur sanctiores. Ast cum inde plurima mala in Remp. redundent, in Rep. bene constituta recte non tolerantur. Nihil vero absurdius cogitari potest, quam si doctores publici, qui in templis populum instituere debent, & quibus tempus abunde sufficit, ut quæ docenda sunt ipsum doceant, in contemtum muneris sui conventiculis privatis delectentur. Sed quidni ab initio hominibus bonæ mentis persuadet inscitia, quod deinceps alii vel coeco impetu, vel ob rationes a veritate alienas imitantur?

§. 465.

De figura templorum.

Templa ita extruenda sunt, ut sint cultui divino apta. Conduntur enim eo fine, ut in iis conventus cultus divini gratia celebrentur (§. 461.). Quamobrem cum necesse sit, ut qui in iis conveniunt cultui divino commode vacare possint; ita extruenda sunt, ut cultui divino apta sint.

Ædificium recte extructum dici nequit, nisi fini, cujus causa extruitur, sit aptum. Quamobrem nec templum recte extructum dici poterit, nisi aptum sit fini, cujus causa extruitur, cultui nimirum divino (§. 461.). Lex naturæ nos obligat

ligat ad actionum omnium rectitudinem (§. 189. *part. 1. Phil. pract. univ.*), immo etiam ut recte laborem nostrum perficiamus (§. 522. *part. 1. Jur. nat.*), ac ideo operam demus, ut ne res artificiales, quarum in numero templa sunt, sua careant perfectione (§. 525. *part. 1. Jur. nat.*), consequenter singula in iisdem distinguenda determinentur per finem, cujus gratia fiunt (§. 524. *part. 1. Jur. nat.*). Nihil igitur hic præcipitur, quod sit a principiis Juris naturalis alienum, etsi hoc minime videant, qui nexum veritatum ad Juris scientiam pertinentium minime perspexerunt. Architecti vero est ex hoc fine deducere, quomodo templa extruenda sint, ut pateat structuræ a structura aliorum ædificiorum differentia. Et quid conveniat, ad prudentiam civilem pertinet.

§. 466.

Dies festi quinam sint. *Dies festi* dicuntur, qui cultui divino publico destinantur.

Ita in Rep. Hebræorum Moses diem septimum hebdomadis cultui divino destinaverat, qui dicebatur *sabbathum*. Unde hodienum dies iste, qui *Saturni dies* dici solet, etiam *dies Sabbathi* appellatur. Apud Christianos dies primis hebdomadis, qui *dies Solis* vocatur, cultui divino publico dicatus, ac ideo *Dies* quoque *Dominica*, vel simpliciter *Dominica* dicitur. Fuere apud Judæos festi dies etiam alii, qui *Festorum* nomine insigniuntur, ob rationes peculiares instituti, quales etiam apud nos celebrantur.

§. 467.

Quod sint in Rep. instituendi. *In Rep. instituendi sunt dies festi.* Etenim ipsa lege naturali homines obligantur conventus cultus divini gratia celebrare (§. 1251. *part. 1. Jur. nat.*), ac eorum causa (§. 461.) condenda sunt in Rep. templa (§. 462.) & doctores publici constituendi (§. 459.), qui munere suo in iisdem fungun-

funguntur (§. 463.). Quamobrem necesse est, ut certi determinentur dies, in quibus cultui divino publico vacandum, consequenter cum dies cultui divino publico destinati sint dies festi (§. 466.); dies festi in Rep. sunt instituendi.

Patet itaque juris naturalis esse, ut certi dies cultui divino destinentur, etsi ratio naturalis nulla dari possit, cur dies præcise septimus, vel ex septem unus illi sit dicandus. Ideo Sabbathum dici potest juris naturalis, quatenus est dies cultui divino dicatus, non vero quatenus dies est præcise septimus. Et ea de causa in locum diei septimi a Christianis surrogari potuit dies primus hebdomadis concursum cum Judæis evitaturis, ut libertate tam naturali, quam christiana usi ipso facto comprobarent, se lege Mosaica non teneri: id quod Ecclesiæ quoque placuit in celebrando Paschate. Quodsi Sabbathum esset juris naturalis, ob immutabilitatem hujus juris (§. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*) in ejus locum surrogare non licuisset diem primum hebdomadis, seu diem solis. Non est quod excipias, diebus festis non esse locum nisi in Rep. seu in statu civili, consequenter eos esse non posse juris naturalis, cum status civilis non a natura sit institutus, sed demum hominum facto introductus (§. 4.). Etenim in statu naturali non modo Paterfamilias in domo suo dies festos instituere potuit sed & debuit; verum etiam plures patresfamilias in ædibus vicinis habitantes inter se convenire possunt, quod cultus divini causa convenire velint, ac ideo eidem certos dies destinare. Eo enim ducit obligatio naturalis ad celebrandos conventus cultus divini gratia (§. 1251. *part. 1. Jur. nat.*).

§. 468.

An in diebus festis ab omni labore sit vacandum.

In diebus festis a labore consueto & negotiis ordinariis vacare debemus, nisi quæ sine neglectu officiorum naturalium differri non possunt. Etenim dies festi cultui divino publico destinantur (§. 466.), consequenter in iis instituendi sumus de Deo

Deo & voluntate ejus, de actionum nostrarum eidem conveniente determinatione & modo eum colendi, adhortandi etiam sumus, ut Deum rite colamus in omnibus nostris actionibus, virtuti studeamus, vitia fugiamus (§. 1241. 1124. *part. 1. Jur. nat.* & §. 459. 463. *h.*). Quamobrem cum eorum meminisse debeamus, quando occasio agendi offertur, & voluntatem efficere constantem ac perpetuam ea agendi, quæ docti sumus; necesse omnino est, ut ea statim animo recolamus, eadem perpendamus, & ad nos applicemus, ne cogitationes aliæ animum ab iis avertant. Quoniam itaque hoc fieri nequit, nisi in diebus cultui divino destinatis a labore consueto & negotiis ordinariis vacemus, quod per se patet; in diebus festis a labore consueto & negotiis ordinariis vacare debemus. *Quod erat unum.*

Enimvero cum officia naturalia lege naturali præscribantur (§. 225. *part. 1. Phil. pract. univ.*), quæ vero ab hac lege venit obligatio necessaria & immutabilis sit (§. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*); officia quoque naturalia negligere non licet. Quamobrem cum ea, quæ nunc fieri debent nec differri possunt, utique præferenda sint iis, quæ alio quoque tempore fieri possunt, eorum autem meditatio, quæ in conventibus publicis edocti sumus, in aliud quoque tempus differri possit, immo cultus divinus non unice restringatur ad diem festum, sed hominis tota vita cultus divinus esse debeat (§. 1253. *part. 1. Jur. nat.*); in diebus festis non illicita sunt negotia ordinaria, quæ sine neglectu officiorum naturalium differri minime possunt. *Quod erat alterum.*

Rigor legis mosaicæ de Sabbatho non est juris naturalis, quemadmodum ex demonstratione partis primæ propositionis præsentis liquet: hoc tamen non obstante tacitam ea lex habet

bet exceptionem, quam in parte altera expressimus, ipso Christo interprete, cum die Sabbathi hydropicum curaret. Quousque vero eundem extendere debeat Rector civitatis, prudentiæ ipsius relictum (§. 456. & *seqq.*).

§. 469.

De diversitate festorum.

Dies festi differunt pro diversitate dogmatum, quæ in iis publice proponuntur. Etenim dies festi in eo conveniunt, ut in iis cultui publico vacemus (§. 466.) & doctores publici populum in templis instituant de Deo & voluntate ejus, de cultu Numini exhibendo & de theoria & praxi virtutum (§. 459. 463.). Quamobrem cum dogmata alia sint aliis magis ardua, veluti ea, quæ agunt de summis Dei beneficiis; ideo dies festi differre nequeunt nisi diversitate dogmatum, quæ in iis proponuntur.

Convenit hoc moribus Christianorum, apud quos festis magnis annumerantur festa nativitatis, resurrectionis Christi, atque missionis spiritus S. cum summa Dei beneficia sint, quæ ad oeconomiam salutis pertinent. Et quoniam dogma Trinitatis mysterium maxime arduum est, a quo tota oeconomia salutis dependet; festum quoque Trinitatis illis accensetur, & ob eandem rationem in Ecclesia Romana festum Corporis Christi. Utile vero est, differentiæ festorum ideam habere populum, præsertim plebem, quæ sensu magis & imaginatione, quam ratione ducitur, ne suam desiderari patiatur attentionem, quam ad ardua dogmata percipienda & ponderanda afferre debet, & ut devotio ejus magis excitetur ac conservetur. Convenit hoc gratiarum actioni, quam Deo debemus (§. 1212. *part. 1. Jur. nat.*) & celebrationi nominis divini (§. 1204. *part. 1. Jur. nat.*) nobis præceptæ (§. 1205. *part. 1. Jur. nat.*). Quamvis vero in Rep. festa ab hominibus instituantur, non tamen propterea habenda sunt pro instituto mere humano, cum ex demonstrationibus anterioribus abunde

pateat, ea non iſtitui niſi ipſa lege naturæ jubente (§. 467.), conſequenter voluntati divinæ convenienter (§. 284. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). Quod, Deo volente, immo jubente, inſtituitur, pro inſtituto divino utique habendum, quatenus ejus voluntati convenit: quo ſenſu etiam Rectores civitatis a Deo conſtituti dicuntur, etſi populus jus, quod habent, in eos contulerit, ut ideo in ſacris literis ordinationi divinæ refragari dicantur, qui ipſis refractarios ſe præbent.

§. 470.

De conventibus in templis diebus feſtis non negligendis.

Conventus publicos in templis diebus feſtis negligere non debemus. Etenim in templis conventus celebrantur diebus feſtis cultus divini cauſa (§. 461. 466.), ac ideo in Rep. templa condenda (§. 462.), feſta inſtituenda ſunt (§. 467.). Quamobrem cum ipſa natura obligentur homines conventus cultus divini cauſa celebrare (§. 1251. *part. I. Jur. nat.*), ut is conjunctim peragatur (§. 1252. *part. I. Jur. nat.*), in civitate autem Rector ejusdem curare debeat, ut Deus colatur (§. 458.); conventus publicos in templis diebus feſtis negligere non debemus.

Non eſt quod excipias, te jam noſſe ea, quæ in iſtis conventibus docentur. Etenim refricanda quoque eſt memoria eorum, ut eorundem meminerimus, quorum meminiſſe debemus, incitandi ſumus ad ſtudium virtutis, & odium vitiorum fovendum in animis noſtris: inprimis vero exempla bona præbenda ſunt (§. 1242. *part. I. Jur. nat.*), & cultus publicus, ſi rite ſeſe habet, plurimum utilitatis unicuique affert, cui pietas & infucata virtus curæ cordique eſt. Hæc omnia ſatis aperta ſunt, etſi intra cancellos religionis naturalis ſubſiſtamus, nec μετάβασιν εἰς ἄλλο γένος committamus, Theologis ultro relinquentes ea, quæ ipſorum ſunt.

§. 471.

§. 471.

Quoniam conventus publici in templis diebus festis non negligendi (§. 470.), Rector autem civitatis curæ habere debet, ut Deus colatur (§. 458.), ac eo fine templa condere (§. 462.) & dies festos instituere (§. 467.), immo in præstandis officiis negligentes vi adigere, ut minimum actus externos ad legem naturæ componant (§. 395.); *Rector quoque civitatis adigere vi potest subditos, ut conventibus publicis in templis diebus festis intersint, nec eos temere negligant.* ***De non ferendo neglectu cultus divini publici.***

Quid hic fieri conveniat, ne superior officio suo desit, & ne jure suo abutatur, ad prudentiam civilem pertinet. Quamobrem insuper quoque habemus objectiones, quæ a nonnullis moveri posse facile prævidemus. Nobis hic sufficit nihil asseruisse, nisi quod ex principiis evidentibus intulimus, quæ nemo in dubium vocare potest, nisi qui nexum veritatum in Jure naturæ demonstratarum intime non perspexit. Homines plerumque de iis, quæ ad philosophiam moralem pertinent, judicium ei conformant, ad quod eos ducit appetitus ipsorum. Ceterum non sine ratione addimus, neglectum minime ferendum temerarium esse debere. Quemadmodum enim vacuitas a labore in diebus festis admittit exceptionem (§. 468.); ita quoque necessitas, ut quis cultui publico intersit, non ea est, quæ omni prorsus exceptione caret.

§. 472.

Quoniam *in Rep.* ferendum non est, ut quis cultum publicum Numinis temere negligat (§. 471.); ita *multo minus ferendus est contemtus religionis* (§. 512. *part. 2. Theol. nat.*). ***De contemtu religionis minime ferendo.***

Differt utique neglectus cultus divini a contemtu ejusdem Quemadmodum enim, qui intermittit alteri deferre honorem debitum, non ideo eundem contemnit (§. 538. 787. & *seqq. part. 1. Jur. nat.*); ita quoque qui cultui divino publico

 non

non intereſt ejus contemtoribus propterea ſtatim accenſendus. Contemnit religionem, qui nullum ei pretium ſtatuit ac irreverenter de eadem loquitur, vel factis quibuscunque declarat, ſe eam pro re nihili habere (§. 787. *part. 1. Jur. nat.*).

§. 473.

De atheismo & Deismo non propagando.

Cum in Rep. ferendus non ſit contemtus religionis (§. 472.), athei vero omnem religionem pro figmento habeant (§. 516. *part. 2. Theol. nat.*), & Deiſtæ irreligionarii ſint (§. 564. *part. 2. Theol. nat.*), qui vi erroris ſui religionem pro re nihili habent (§ 529. 512. *part. 2. Jur. nat.*); *in Rep. tolerandum non eſt, ut atheismus & deismus diſſeminetur.* Immo cum *in Rep.* Rector civitatis vi adigere poſſit ſubditos, ut cultui divino publico interſint, nec eum temere negligant (§. 471.); in eadem quoque *athei & Deiſtæ, qui atheismum & Deismum publice profitentur*, ſeu *ſe tales eſſe declarant*, hoc eſt vel exiſtere Deum, vel eum curare res humanas aperte negant (§. 411. 529. *part. 2. Theol. nat.*), & obligationem divinam quoad legem naturæ tollunt (§. 539. *part. 2. Theol. nat.*), *tolerandi non ſunt.*

Athei & Deiſtæ confundendi non ſunt cum iis, qui Deum exiſtere vel curare res humanas ignorant, aut num exiſtat, vel res humanas curet, dubitant. Hi enim quamvis ignorent dari religionem, vel num detur dubitent; non tamen ideo eandem contemnunt, cum illi de re ſibi ignota prorſus non cogitent, hi vero eandem in medio relinquant. Facile autem intelligitur, ignorantiam ſimplicem exiſtentiæ divinæ non cadere in eum, qui in Rep. vivit, ubi Deus colitur.

§. 474.

De ſuſpicione

Ferendum non eſt, ut qui acumine pollent, vel aliis acutiores habentur, atheiſmi ſuſpecti reddantur: immo ipſi quoque ſibi

sibi cavere debent, ne seipsos in suspicionem atheismi aut Deismi adducant. Etenim si illi, qui acumine pollent, vel aliis acutiores habentur, atheismi suspecti reddantur; facile inde nascitur præjudicium, quasi acumine pollentes assensum præbere nequeant propositioni, quod detur Deus, consequenter quod perspiciant, existentiam Dei probari sufficienter minime posse. Quamobrem porro facile contingit, ut qui præjudicio hoc capiuntur, vel in dubitationem de existentia Dei adducantur, vel sibi persuadeant, probabilius esse, non dari, quam dari Deum, ut ideo ad atheismum via sternatur. Quoniam itaque in Rep. ferendum non est, ut atheismus disseminetur (§. 473.); ideo nec ferendum, ut qui acumine pollent, vel aliis acutiores habentur, atheismi aut Deismi suspecti reddantur. *Quod erat unum.* *Deismi vitanda nec viris claris importanda.*

Et quia idem verendum est, si qui acumine præstant & aliis acutiores habentur, ipsimet sese atheismi, aut Deismi suspectos reddant, nemo autem aliis exempla mala præbere debet (§. 930. *part. I. Jur. nat.*); qui acumine præstant & inprimis si & ab aliis acutiores ceteris habentur, sollicite sibi cavere debent, ne seipsos in suspicionem atheismi, vel etiam Deismi adducant. *Quod erat alterum.*

Nihil magis solenne est, quam ut consequentiarii mathematicos & philosophos ea defendentes, quæ opinionibus ipsorum contrariantur, atheismi, aut minimum Deismi suspectos reddant. Immo sunt, qui putant, Matheseos studium & intimiorem rerum naturalium cognitionem ad atheismum, vel Deismum seducere sui cultores. Quemadmodum vero consequentiariorum licentia refraenanda; ita error de Matheseos accuratiori studio & intimiori rerum naturalium cognitione evidenter refutandus. Quoniam vero non omnes capiunt demonstrationes, sine quibus error refutari nequit; ideo qui

Mathesi ac Physicæ operam navant, omnium maxime operam dare debent, ut omnem atheismi atque Deismi suspicionem a se depellant.

§. 475.

De opinionibus religioni & bonis moribus adversis non disseminandis.

Permittendum non est, ut publice disseminentur opiniones religioni & bonis moribus adversæ. Tolerandum enim non est, ut religio in contemtum adducatur (§. 472.), sed curæ potius habere debet Rector civitatis, ut Deus colatur (§. 458.). Quamobrem cum opiniones religioni adversæ candem in contemtum adducant, adeoque cultui divino obsint; ut errores religioni adversæ publice disseminentur, permittendum non est. *Quod erat unum.*

Similiter cum Rectori civitatis curæ esse debeat, ut subditi sint virtuti dediti, nec a virtutis tramite ad vitia deflectant (§. 456.), a virtutis autem tramite ad vitia abducantur, si eorum animi opinionibus bonis moribus adversis imbuantur, quod per se patet; permittendum quoque non est, ut publice disseminentur opiniones bonis moribus adversæ. *Quod erat alterum.*

Contradictorium est constituere doctores publicos, qui populum instituant de Deo & voluntate ejus, de cultu divino, de virtutibus ac vitiis, eundem ad virtutem colendam incitent & a vitiis avocent, ac permittere, ut ab aliis publice disseminentur opiniones, quæ religioni & bonis moribus adversantur. Illud cum fieri debeat (§. 459.); hoc utique permittendum non est. Quamvis vero hæc satis manifesta sint; in praxi tamen multæ sese offerunt difficultates, non facile superandæ; supponimus hic religionem esse veram, hoc est, Deum coli eo modo, quo colendus est. Supponimus bonitatem morum æstimari lege naturæ, consequenter eam absque errore cognitam esse atque perspectam. Ast non ubique viget vera religio;

gio; haud raro erroneæ opiniones in Jure naturæ communi quodam consensu receptæ sunt. Contingit itaque, ut religioni adversari putetur, quod apprime eidem convenit, & ut bonis moribus minime adversum existimetur, quod pravis accenseri debet. Quodsi jam non permittatur, ut disseminentur opiniones religioni & bonis moribus adversæ; fovendi erunt errores de Deo & cultu ejusdem, non emendandi mores pravi, quibus populus infectus est. Ecquis vero non videt, hæc repugnare iis, quæ curæ habere debet Rector civitatis per ea, quæ antea demonstravimus, nec convenire officiis lege naturali præscriptis? Enimvero quamvis singulis permittendum non sit, ut disseminent opiniones religioni receptæ & bonis moribus adversæ; non tamen hinc sequitur, Rectorem civitatis omnem abjicere debere curam, ne perversæ de Deo & cultu ejus foveantur opiniones & pro bonis moribus reputentur, qui pravis potius accensendi. Sed horum discussio ad Politicam potius spectat, quam ad Jus naturæ.

§. 476.

Quoniam permittendum non est, ut disseminentur opiniones religioni & bonis moribus adversæ (§. 475.); *ideo permittendum non est, ut imprimantur libri, vel alibi impressi vendantur, qui continent opiniones religioni & bonis moribus adversas.* Et quoniam in civitate nil admittendum, quod fini ejusdem repugnat (§. 22. 9. 13.), consequenter *nec permittendum, ut disseminentur opiniones fini civitatis adversæ, ea de causa nec permittendum erit, ut imprimantur libri, vel alibi impressi vendantur, qui continent opiniones fini civitatis, seu statui publico adversas.* *Quorum librorum impressio & venditio prohibenda.*

Hæc quidem apud nos uno probantur ore; praxis tamen ab iis longe recedit. Sub prætextu libertatis philosophandi aut sentiendi licentia quædam sentiendi invaluit, quæ plurimum obest religioni. Nec pudet eruditos, qui libros publici

juris

juris faciunt, pessimos, quibus delectantur, prodere mores. Immo apud nos turpibus moribus non accensetur, aliorum bene meritorum famæ detrahere, & eorum contemtum ad gloriam vertere.

§. 477.

De Censoribus librorum.

Censores librorum dicuntur personæ, quibus demandatum est, ut ne permittant imprimi libros, opiniones religioni, bonis moribus & statui publico adversas continentes. Quoniam permittendum non est, ut libri imprimantur, qui continent opiniones religioni, bonis moribus & statui publico adversas (§. 475.); *in Rep. censores librorum sunt constituendi, nec permittendum, ut sine censura libri imprimantur, ac omni modo curandum, ut munere suo rite fungantur censores.*

Censores non rite funguntur munere suo, si vel legere ea negligunt, de quibus judicium ferre debent, vel si ea non satis perpendunt, vel denique si amori & odio in censendis libris plurimum tribuunt, vel etiam aliis de causis, in quos prolixe inquirere non est nostri instituti. Nihil vero magis dedecet censores, quam si invidia se eo adduci patiantur, ut libellos famosos approbent, imprimi permittant, tendentes ad eos infamandos, quorum famam tueri non uno nomine obligantur. Dolendum omnino est, quod, qui eruditi nomine superbire volunt, nondum didicerint, quinam esse debeant eruditi mores eumque commendent. Scripta inprimis eristica moribus istis contrariantur, cum dudum invaluerit mos conviciis inter se certandi: qui etsi turpis foetus impotentis animi sit, a censoribus tamen pro laudabili habetur. Sed quomodo coërcenda sit censorum negligentia & malitia, in Politica disquirendum.

§. 478.

§. 478.

Superiori curæ esse debet, ut in cultu divino publico ceremoniæ aptæ & convenienter instituantur, atque iisdem recte utatur populus, ut abrogentur, quæ majorem habent abusum, quam usum & si quæ nullo fine adhibentur, iis significatus conveniens, siquidem detur, imponendus. Etenim ipsa lege naturali obligamur instituere ceremonias in cultu divino externo (§. 1249. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum cura cultus publici pertineat ad superiorem civitatis (§. 458. & *seqq.*); eidem quoque curæ esse debet, ut ceremoniæ in cultu divino publico instituantur. Et quoniam ceremoniæ aptæ esse debent ac convenientes (§. 488. *part. 2. Phil. pract. univ.*); eidem omnino curæ esse debet, ut in cultu divino publico ceremoniæ instituantur aptæ ac convenientes. *Quod erat primum.*

De ceremoniis in cultu divino.

Enimvero ceremoniæ instituuntur propter usum (§. 507. *part. 2. Phil. pract. univ.*), sine quo actus temerarii forent, cum nullo fine adhiberentur (§. 277. *part. 3. Jur. nat.*), & revera nullæ forent (§. 465. *part. 2. Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum perinde sit, ac si ceremoniæ non fuissent institutæ, si quæ institutæ sunt, nullæ fuerint, temere autem nil quicquam sit faciendum (§. 278. *part. 3. Jur. nat.*), & omnis actio recta esse debeat (§. 189. *part. 1. Phil. pract. univ.*); superiori, qui curæ habet ceremoniarum institutionem *per demonstrata*, curæ quoque esse debet, ut populus iisdem recte utatur. *Quod erat secundum.*

Cum a ceremonia sit abstinendum, quæ maiorem admittit abusum, quam usum habet (§. 508. *part. 2. Phil. pract. univ*), superiori autem curæ esse debeat, ut populus ceremoniis recte utatur, *per demonstrata n. 2.* eidem quoque curæ esse debet, ut ceremoniæ abrogentur, quæ majorem abusum

abusum admittunt, quam usum habere possunt. *Quod erat tertium.*

Quia vero ceremonia non ideo abroganda, quod nulla est, si significatus conveniens eidem imponi possit (§. 466. *part. 2. Phil. pract. univ.*), superiori autem incumbit, ut ceremoniæ aptæ & convenientes instituantur, *per demonstrata n. 1.* eidem quoque curæ esse debet, ut ceremoniis, quæ nullo fine adhibentur, consequenter nullæ sunt (§. 465. *part. 2. Phil. pract. univ.*), significatus conveniens imponatur. *Quod erat quartum.*

Quænam de ceremoniis sint tenenda, prolixe demonstravimus in parte altera Philosophiæ practicæ universalis, quæ ad institutum præsens facile applicantur & applicari debent. Ne vero superiori plus juris tribuere videamur, quam par est, circa sacra; probe perpendenda sunt, quæ de diverso modo transferendi imperium in unam, vel plures personas in superioribus demonstravimus. Addenda etiam sunt alia, quæ de regimine inferius demonstrabuntur. Hic tantummodo docetur, quænam fieri debeant, ut civitas recte constituatur, ut appareat, quænam jura imperio contineantur. Quinam vero singula jura exerceri debeant, cum id non uno modo constitui possit, a constituto venit, quemadmodum jam supra annotavimus (*not.* §.).

§. 479.

De officio doctorum publicorum circa ceremonias.

Quoniam populus ceremoniis recte uti debet (§. 478.), ceremoniæ autem sunt signa artificialia (§. 451. *part. 2. Phil. pract. univ.*), consequenter vim significandi a voluntate instituentis habent (§. 958. *Ontol.*), ac ideo necesse est, ut populus significatum norit, *doctores* autem *publici* docere debent ea, quæ ad cultum divinum spectant (§. 459.); iidem quoque *ceremoniarum significatum populo inculcare,*

inculcare, cumque eædem se habeant ad actiones, quibus inserviunt, per modum medii ad finem (§. 464. *part. 2. Phil. pract. univ.*), & per ea intendatur omnimoda actionum rectitudo (§. 456. *part. 2. Phil. pract. univ.*), *ad rectum illarum usum populum incitare debent.*

Poterat idem etiam inde inferri, quod ceremoniarum significatum eos docere debeamus, quorum interest, ac sedulo iisdem inculcare (§. 457. *part. 2. Phil. pract. univ.*), doctorum autem publicorum in civitate sit docere populum ea, quæ ad cultum divinum spectant (§. 459.). Quemadmodum vero ceremoniarum introductarum significatum unicuique amplificare licet (§. 455. *part. 2. Phil. pract. univ.*), consequenter extendere ad ea, de quibus minime cogitavit instituens (§. 452. *part. 2. Phil. pract. univ.*); ita quoque doctores publici significatum illarum amplificare possunt: hoc ipso nimirum ceremoniæ fiunt utiliores, ut finem per eas intentum rectius consequi detur.

§. 480.

De contemtu ceremoniarum non ferendo.

Cum ceremoniæ pertineant ad cultum divinum (§. 479.) consequenter in contemtum cultus divini, adeoque religionis (§. 512. *part. 2. Theol. nat.*), facile vergat, si ceremoniæ contemnantur, in Rep. autem ferendus non sit contemtus religionis (§. 472.); ideo *nec ferendum est, ut ceremoniæ contemnantur*, consequenter *ut publice exagitentur & traducantur* (§. 787. *part. 1. Jur. nat.*).

Qui ceremonias omnes promiscue damnant easque a cultu divino abesse debere contendunt, quid sint ceremoniæ & quinam sit earundem usus, nondum intelligunt. Neque etiam naturam mentis humanæ intime perspiciunt, nec omnem legis naturalis amplitudinem animo comprehendunt. Non ignota loquor iis, qui in Philosophia nostra satis sunt versati

& animum ſciendi cupidum ad ſingula, quæ in ea demonſtrantur, attenderunt. Equidem qui ceremonias exagitant atque contemnunt, ſe plusquam ceteros ſapere arbitrantur; oppido tamen falluntur. Accidit iis, quod communiter accidit vituperatoribus, ut de re, quam nondum intelligunt, judicium deproperent. Vulgus ceremonias ab eſſentialibus cultus divini non diſtinguit, atque ideo illarum traductio facile vergit in contemtum religionis. Non obeſt vulgo ac iis, qui ea in re non altius vulgo ſapiunt, defectus acuminis ad ceremonias ab eſſentialibus religionis diſtinguendum requiſiti, modo iisdem rite utantur. Qui enim ceremoniis rite utitur, vi earum id conſequitur, ut abundantius ſatisfaciat iis, quæ ad cultum divinum ita pertinent, ut ſine iis ſubſiſtere nequeat (§. 442. *part. 2. Phil. pract. univ.*). Quodſi objicias, dari etiam ceremonias abſurdas (§. 450. *part. 2. Phil. pract. univ.*), & has eſſe abrogandas, neminem fore, qui diffiteatur; dari etiam indecoras (§. 481. 482. *part. 2. Phil. pract. univ.*), & has eſſe rejiciendas (§. 480. *part. 2. Phil. pract. univ.*); præterea vulgus imperitum, cum ceremonias ab eſſentialibus cultus divini non diſtinguat, in iisdem utpote in ſenſus incurrentibus omnem cogitationem ſuam defigere, & ideo facile ſibi perſuadere, quaſi in hisce omnis cultus divinus conſiſtat, ac per conſequens a vero Numinis cultu avocari; eas igitur majorem admittere abuſum, quam uſum habere, conſequenter ab iis eſſe abſtinendum (§. 508. *part. 2. Phil. pract. univ.*); has autem rationes omnes urgere, ut abſurditas & indecorum ceremoniarum oſtendatur, & inevitabilis earundem abuſus demonſtretur; quod repono, non unum habeo. Nimirum, ſi quæ ſunt ceremoniæ abſurdæ, vel prorſus indecoræ; ſuperior informandus, ut eas abroget (§. 478.): ne vero ad abuſum trahantur, de vero earundem uſu inſtituendus populus (§. *cit.*). Utrumque fieri poteſt absque publica illarum traductione. Nemo in civitate ſibi ſumere debet, quod eſt alterius, involando in jus alteri competens, ac omnia ita fieri debent in

Rep.

Rep. ne animi subditorum perturbentur in iis, quæ agenda sunt.

§. 481.

Res sacræ dicuntur, quæ cultui divino publico dicata sunt. Unde *loca sacra* dicuntur, quæ eidem dicata sunt. Et *usum sacrum* vocamus, qui præbetur cultui divino. Quamobrem cum *res sacræ* cultui divino publico dicentur, eæ *alium usum præter sacrum non habere* debent, ac per consequens *iisdem abutitur*, *qui eas ad alium usum transfert*. *Res sacræ quænam sint.*

Ita apud Christianos vasa sacra sunt, quæ in administratione sacræ cœnæ ac baptismatis adhibentur; res sacræ sunt altaria & eorum ornatus; vestes sacræ sunt, quibus utuntur sacra administrantes in functionibus sacris. Nemini autem competit jus rebus ad certum usum sacrum dedicatis aliter utendi, quam ad quem eædem dedicatæ sunt. Ita calice non uti licet in conviviis, cujus usus saltem esse debet in sacra cœna. Non est quod excipias, instrumenta musica, quibus utimur in templis, etiam extra templa in cauponis & aliis locis profanis adhiberi. Ea enim non sunt dedicata ad cultum divinum. Sane si supponamus dedicata esse, nec iis uti licet extra cultum divinum. Ipsa nimirum ratio naturalis suadet, neminem sibi arrogare posse usum rei non suæ, qui ipsi concessus non est.

§. 482.

Res profanæ dicuntur, quæ sacræ non sunt, consequenter quæ ad cultum divinum publicum non sunt dedicatæ (§. 486.). Et eodem modo *usus* dicitur *profanus*, qui sacer non est, consequenter cultui divino non præbetur (§. *cit.*). Hinc *profanari* dicitur *res sacra*, si ad alium, quam ad sacrum usum adhibetur. *Res profanæ quænam sint.*

Ita profanatur calix, si pastor ecclesiæ eodem uti velit in conviviis; non vero profanantur instrumenta musica, si iisdem utaris tam in templo, quam in cauponis, quia ea ad cultum divinum dedicata non sunt, consequenter usum profanum habere possunt. Hinc & *nomen Dei profanari* dicitur, si aliter, quam ipsius colendi gratia adhibetur. Similiter dies festus profanatur, cum cultui divino dicatus sit (§. 466.) actibus cultui divino tam externo, quam interno contrariis. Non progredimur hic, quemadmodum in ceteris, ultra ea, quæ juris tantummodo naturalis sunt, sepositis iis, quæ a religione revelata veniunt.

§. 483.

Consecratio quid sit & quomodo fiat.

Consecratio est actus, quo res quædam cultui divino publico dicatur. Quoniam itaque *consecratione res* cultui divino dedicatur, eadem *ab omni usu profano separatur, & ad usum sacrum unice dedicatur.* Quamobrem *si res quædam ad usum sacrum Ecclesiæ offertur, vel ab ea comparatur; naturaliter consecratur, quando primum in cultu divino publico usurpatur eo animo, ut in posterum non alium præter hunc habere debeat usum.* Et quia cura cultus divini, consequenter eorum omnium, quæ ad eundem quomodocunque spectant, ad Rectorem civitatis pertinet (§. 458.); *si ritibus quibusdam consecratio fieri debeat, eos Rector civitatis determinare debet* (§. 807. *part. 6. Jur. nat.*).

Naturaliter consecratio nihil aliud requirit, quam ut in cultu divino publico actu adhibeatur, nec peculiari quodam ritu opus est. Ita si quis rem, cujus usus esse potest in cultu divino publico, Ecclesiæ donet eo fine, ut in cultu divino publico adhibeatur; quando ea primum adhibetur, ab usu quolibet alio, quem habere poterat, separatur & voluntati donatoris conformiter usui sacro actu dicatur, atque ita consecratur. Quodsi vero rationes nonnullæ suadeant, ut ritus quidam accedant,

consecratio efficitur solennis. Ita olim apud Gentiles res sacræ publica autoritate a consule, aut alio magistratu per solemnia verba, vel per Principem ipsum consecrabantur, & hodie in Ecclesia Romana ab antistite & Episcopo cujusque loci, vel qui alias pontificalia celebrare potest. Consecrationem solemnem, quæ non sine ritibus fit publice non sapere superstitionem per se, ex ipsa superstitionis definitione intelligitur (§. 1255. *part. 1. Jur. nat.*), vi cujus quod superstitioni debetur facile separatur ab eo, quod ab illa alienum est, sicuti cultus divinus superstitiosus a vero discernitur. Effectus autem consecrationis est, ut re consecrata non aliter uti liceat quam in cultu divino publico, nec ab usu sacro ad profanum transferri ea possit ab iis, qui ministerio sacro funguntur, vel etiam aliis.

§. 484.

Ecclesia dicitur cœtus hominum eodem modo Deum colentium, consequenter eidem religioni addictorum (§. 212. *part. 2. Jur. nat.*). Vocatur autem *Ecclesia particularis*, quæ in loco quodam particulari est, veluti in una urbe, vel certa ejus parte, aut in uno pago. *Universa* autem *Ecclesia* est multitudo omnium hominum eodem modo Deum colentium, seu eidem religioni addictorum, per quæcunque terrarum loca fuerint dispersi. Homines vero singuli dicuntur *Membra Ecclesiæ*. *De Ecclesia & ejus membris.*

Sumimus vocabulum Ecclesiæ in significatu generali, qui convenit Juri naturæ. Præcipit lex naturæ, ut Deus colatur verus eo modo, qui essentiæ atque attributis ipsius convenit, prouti in parte prima abunde demonstravimus. Modus hic colendi verum Deum, cujus agnitio ex Theologia naturali petenda, religionem naturalem constituit (§. 512. *part. 2. Jur. nat.*). Quemadmodum itaque de cultu divino agentes non progredimur ultra ea, quæ religionis naturalis sunt; ita etiam

in

in definienda Ecclesia non habetur religionis revelatæ ratio. Quæ de ecclesia christiana qua tali tenenda sunt, ad Theologiam revelatam pertinent. Religio tamen naturalis cum conservetur in revelata, nisi quod hæc alia adhuc superaddat; Ecclesiæ significatus generalis etiam convenit Ecclesiæ christianæ cum in genere spectatæ, tum etiam in specie, quatenus quoad religionem christianam non omnes idem sentiunt. In significatu generali *Ecclesia vera* est, quæ Deum colit eo modo, qui attributis ac voluntati ejus convenit.

§. 485.

Res vel Bona Ecclesiæ quænam sint.

Res ecclesiasticæ, vel *Ecclesiæ* dicuntur, quæ ad usum quendam Ecclesiæ pertinent, non tamen directe & simpliciter ad cultum divinum dedicantur. Universim sumtæ *Bona Ecclesiæ* vocantur Kirchen-Gütter. Quamobrem cum res sint vel corporales, vel incorporales (§. 496. 497. *part. 1. Jur. nat.*); *Bona ecclesiæ tam in rebus incorporalibus quam corporalibus consistere possunt.*

Ita ædificia destinata ad habitationem ecclesiæ ministrorum, vel aliarum personarum, quibus certa quædam functio in cultu divino publico competit, sunt res ecclesiasticæ & ad bona Ecclesiæ pertinent. Similiter prædia, agri, prata, pascua, horti, vineæ, piscinæ, sylvæ, quarum reditus ad sustentationem ministrorum ecclesiæ & aliarum personarum, quibus certa quædam functio competit, reparationes templorum & ædificiorum ecclesiasticorum, aliisque istiusmodi usibus impenduntur, consequenter quæ ad usum quendam Ecclesiæ destinata sunt, res Ecclesiæ sunt, & bonis ecclesiasticis annumerantur Huc etiam pertinent jura, veluti jus venandi, aucupandi & piscandi, si eodem fine concessum, item census ex certis prædiis annuatim præstandi & si qua alia sunt, quæ ad augendos reditus Ecclesiæ faciunt.

§. 486.

An imagines in templis toleranda.

Imagines, quæ attributa & beneficia inſignia Dei, itemque exempla ſingularia pietatis in memoriam revocant, in templis collocare licet. Illæ enim faciunt ad agnitionem Dei, quod per ſe patet; hæ autem ad pietatem invitant (§. 277. *part. 2. Phil. pract. univ.*), atque Dei attributa & beneficia, nec non motiva pietatis memoriæ firmiter infigunt, quod a poſteriori ſumitur. Quamobrem cum pietas & agnitio Dei ad cultum divinum pertineat (§. 1234. *part. 1. Jur. nat.*), cultus divini autem gratia templa frequententur (§. 461.); quin imagines, quæ attributa & beneficia Dei inſignia, itemque exempla ſingularia pietatis in memoriam revocant, in templis collocare liceat, dubitandum non eſt.

Præter omnem itaque rationem contenditur, imagines omnes ex templis ejiciendas eſſe. Falluntur etiam qui eas pro ſuperfluo templorum ornatu habent, vel easdem cultui divino adverſari ſtatuunt. Ipſa religio naturalis earum in templis utilitatem defendit. Chriſtiani ſemper meminiſſe debent Chriſti crucifixi & a mortuis reſurgentis. Jure igitur non reprehenduntur, ſi imaginem Chriſti crucifixi, vel reſurrectionis ejusdem in templis ſuis collocent. Nulla eſt conſequentia: cultus divinus ſubſiſtit fine uſu imaginum. Ergo eædem non ſunt tolerandæ in templis. Quæritur enim, num imaginum aliquis uſus fieri poſſit in cultu divino? id quod vi demonſtrationis præſentis in dubium vocari nequit. Doctores publici in templis funguntur munere ſuo (§. 463.), conſequenter populum docent ea, quæ de Deo & voluntate ipſius, de virtute & vitiis atque cultu divino noſſe debent, & eum ad virtutem incitant, a vitiis revocant. Quamobrem cum imagines, quæ attributa & beneficia inſignia Dei, itemque exempla ſingularia pietatis in memoriam revocant, idem præſtent; ſi in templis collocentur, doctorum publicorum munere funguntur.

§. 487.

Quales sint res. *Imagines in templis sunt res sacræ.* Usus enim imaginum facit ad cultum divinum publicum *vi demonstrationis præcedentis*, consequenter si in templis collocantur, cultui divino publico dicantur. Quamobrem cum res sacræ sint, quæ cultui divino publico dicantur (§. 481.); imagines in templis sunt res sacræ.

Eodem jure imagines rebus sacris annumerantur, quo candelabra argentea in altaribus collocata in earum numerum referuntur. Usus harum ad ceremonias pertinet: ostendimus vero jam alias imaginum usum ceremoniarum loco esse (§. 1263. *part. 1. Jur. nat*). Et quoniam naturaliter res consecrantur, quando primum in cultu divino publico usurpantur eo animo, ut in posterum alium usum præter hunc habere non debeant (§. 483.); imagines quoque dum in templis collocantur, naturaliter eo ipso consecrantur. Ponamus imaginem, qualem in templis collocare licet (§. 486.), a te offerri, ut in templo collocetur; non alium ejus intendere potes usum, quam quem in templo habere potest ac debet, & eam ad perpetuum hunc usum destinatam esse vis. Quodsi imago hæc acceptatur, & in templo actu collocetur, sane non alio animo templo inferri potest, quam ut posthac non alium, quam istum usum habere debeat. Naturaliter itaque imago a te Ecclesiæ oblata consecratur. Non dubito fore haud paucos, quibus id paradoxum videbitur, ut ne quid gravius dicam. Sed hi erunt, qui non satis accurata mentis trutina, quæ huc pertinent, pensitarunt singula. Nos veritatis cupidi verum a falso secernimus, nec si vero falsi quid adhæret, plane ac simpliciter rejicimus. Nostrum est ostendere, quid rationi conforme sit: quod eidem consentaneum est, id tanquam erroneum rejicere non possumus.

§. 488.

§. 488.

Res, quas quis ad cultum divinum privatum adhibet, sacra non sunt. Res enim istæ cum tuæ sint, de earum usu pro lubitu disponere potes (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*), nec per hoc, quod sic, vel aliter de eo disponas, desinunt esse tuæ, cum dominium earum ideo non transferas in alium (§. 124. *part. 2. Jur. nat.*). De earum igitur usu aliter disponere potes, quam nunc disposuisti (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*), consequenter si eam ad cultum divinum privatum adhibes, eam non perpetuo ad eundem adhibere teneris. Quamobrem cum res sacra non sit, nisi quæ ad cultum divinum eumque publicum dedicatur (§. 481.), & licet ad cultum privatum adhibeatur semper tamen manet res tua, adeoque privata; res, quæ ad cultum divinum privatum adhibentur, sacræ non sunt.

Quales sint res ad cultum divinum privatum adhibita.

Ponamus te in conclavi tuo habere imaginem argenteam omniscientiam Dei hieroglyphice repræsentantem, ut hujus constanter memineris & ea tanquam motivo in actionibus tuis determinandis utaris. Non tamen ideo res sacra erit, sed privata tua, quamvis sacra sit, si eandem in templo collocari cures (§. 487.).

§. 489.

Ex distantibus constare dicitur ens si quæ simul sumta unum efficiunt, a se invicem separata manent. *Cohærentia* autem vocantur, quorum partes junctura in unum sunt coacta. *Seneca* significatu strictiori *composita* appellat: alii quoque *connexa* dicunt.

Ex distantibus quanam constent, quænam cohærentia sint.

Seneca composita distinguit ab iis, quæ corpore continua sunt, sicuti homo, animantia bruta, plantæ; Composita vero ipsi sunt navis, domus, horologium. Sed in hanc distinctio-

 nem

nem jam non ſubtiliter inquiremus, cum proprie ad philoſophiam primam pertineat disquiſitio.

§. 490.

Quale ens ſit populus & eccleſia.

Quoniam populus eſt multitudo hominum in civitatem conſociatorum (§. 5.), per ſe autem patet, ſingulos homines, qui civitatis membra ſunt, a ſe invicem ſeparatos manere, & ex diſtantibus conſtat ens, ſi, quæ ſimul ſumta unum efficiunt, a ſe invicem ſeparata manent (§. 489.); *populus eſt ens, quod ex diſtantibus conſtat.* Et ſimiliter cum *eccleſia* ſit coetus hominum eodem modo Deum colentium, ſeu eidem religioni addictorum (§. 484.); ea quoque *ex diſtantibus conſtat.*

Dantur plura iſtiusmodi entia, veluti exercitus, ſenatus, miniſterium eccleſiaſticum, collegia Profeſſorum, artificum, opificum.

§. 491.

Principium unionis quid ſit.

Principium unionis eſt, quod ex multis efficit unum. Quamobrem quia principium in ſe continet rationem alterius (§. 866. *Ontol.*), conſequenter *principium unionis continet rationem ſufficientem unionis*, ex ratione autem ſufficiente intelligitur, cur aliquid ſit (§. 56. *Ontol.*); *ex principio unionis intelligitur, cur multa ſimul efficiant unum.*

Eſt itaque principium unionis veluti vinculum, quod plura a ſe invicem diſtincta continet, ut certo quodam modo conjuncta ſint.

§. 492.

Quodnam ſit in populo & eccleſia.

Quoniam principium unionis eſt, quod ex multis efficit unum (§. 491.), populus autem conſociatione in civitatem

vitatem unus efficitur (§. 5.), & ecclesia communione religionis, inprimis particularis ejusdem in individuo cultus divini externi communione (§. 484.); *principium unionis in populo est consociatio in civitatem, in ecclesia communio religionis,* inprimis *in particulari ejusdem cultus divini publici in individuo communio.*

Eodem modo patet in corporibus cohærentibus principium unionis esse juncturam, veluti in domo coagmentationem lapidum, tignorum aliarumque partium. Nec absimili modo principium unionis in vocabulis dici potest coagmentatio syllabarum, in syllabis literarum.

§. 493.

Quamdiu eadem manent, quæ ex distantibus constant.

Quæ ex distantibus constant, eadem manent, quamdiu idem manet principium unionis. Cum enim principium unionis ex multis efficiat unum (§. 491.), quamdiu idem manet principium unionis, ea, quæ a se invicem separata sunt, eodem modo uniuntur, consequenter eadem manent (§. 181. *Ontol.*). Quoniam itaque ex distantibus constant, quæ simul sumta unum efficiunt, a se invicem tamen separata manent (§. 489.); quæ ex distantibus constant, eadem manent, quamdiu idem manet principium unionis.

Non enim propter ea, quæ a se invicem separata sunt, ens unum fit, si ea simul sumuntur; sed quia illa inter se certo quodam modo uniuntur, etiamsi per se separatim existant.

§. 494.

Idem porro expenditur.

Quoniam principium unionis idem manere potest, etiamsi ea, quæ distant, commutentur, aliis decedentibus, aliis in locum decedentium succedentibus, quamdiu vero idem manet principium unionis, *quæ ex distantibus constant,* eadem manent (§. 493.); hæc eadem *manent, etiamsi dece-*

dentibus aliis alia in eorum locum succedant, salvo nimirum principio unionis.

§. 495.

Quamdiu populus idem, ecclesia eadem maneat.

Cum quæ ex constantibus constant, eadem maneant, etiamsi decedentibus aliis alia in eorum locum succedant (§. 494.), populus autem & ecclesia ex distantibus constent, salvo nimirum principio unionis (§. 490.); *populus idem manet, eadem manet ecclesia, etiamsi decedentibus aliis hominibus alii in eorum locum succedant, salva nimirum consociatione in casu priore, communione religionis seu cultus divini publici in individuo in casu posteriore* (§. 492.).

Entia moralia in eo imitantur naturam. Hæc enim idem conservat corpus humanum, etiamsi particulæ materiæ, ex quibus constat, in continuo sint fluxu, quod aliis decedentibus alias in earundem locum succedentes eodem modo unit. Quamvis corpus nostrum non semper ex eadem numero materia constet; hoc tamen non obstante omnes uno ore fatentur, idem numero esse corpus, quod per omnem vitam habemus. Dudum hoc observarunt veteres. Hinc *Seneca* epist. 58. Nemo nostrum, ait, idem est in senectute, qui fuit juvenis; nemo est mane, qui fuit pridie. Corpora nostra rapiuntur fluminum more. *Aristoteles* populum flumini comparat, quod semper idem vocatur, quanquam alia subeat constanter aqua, alia decedat.

§. 496.

De interitu quomodocunque compositorum.

Sublato principio unionis, tum quæ ex distantibus constant, tum quæ cohærentia sunt, intereunt. Etenim cum principium unionis ex multis efficiat unum (§. 491.); eodem sublato, etiamsi singula adhuc subsistant, eadem tamen simul sumta non amplius unum efficiunt. Eas igitur istud, quod ex distanti-

ſtantibus, vel etiam cohærentibus conſtabat, non amplius ſubſiſtit. Quamobrem patet ſublato principio unionis cum ea, quæ ex diſtantibus conſtant, tum quæ cohærentia ſunt, interire (§. 489.).

Quando ædes diruuntur, partium coagmentatio tollitur conſequenter principium unionis, quo efficiebantur ens, quod ædium nomine compellabatur. Ædes autem tum interire evidens eſt. Similiter quando corpus humanum poſt mortem putrefactione corrumpitur, ſolutione mixti junctura particularum tollitur, ac per conſequens principium unionis. Corpus vero humanum tum interire liquet.

§. 497.

Quoniam ſublato principio unionis, quæ ex diſtantibus conſtant, intereunt (§. 496.), populus autem ex diſtantibus conſtat (§. 490.) & principium unionis eſt conſociatio in civitatem (§. 492.); *populus interit, ſublata conſociatione in civitatem.* Et quoniam conſociatio hæc ſubſiſtere nequit, ſi ſinguli, qui conſociati erant, intereunt, vel tam pauci ſuperſint, qui civitatem conſtituere, vel populum facere nequeunt; *populus* quoque *interit, ſi ſinguli intereunt, vel tam pauci ex iis ſuperſunt, ut populum facere nequeant.* *Quando populus intereat, & in ſpecie per ſublationem partium.*

Singulos, qui populum faciunt, interire ſimul poſſe, aut certe plurimos, ut tam pauci ſuperſint, qui populum facere nequeunt, pro impoſſibili non habendum. Fieri enim poteſt, ut populi mari abripiantur, quorum exemplum ex *Platone* refert *Plinius* Hiſt. nat. lib. 2. c. 90. alia *Tertullianus* in libro de pallio, vel ut terræ motu penitus hauriantur, quorum exempla refert *Ammianus Marcellinus* lib. 17. rer. geſt. *Seneca* epiſt. 92. *Plinius* lib. 2. c. 92. hiſt. nat. Huc etiam referendum, ſi quis populus ſe ipſum internecioni dat, quod de Saguntinis narrat

narrat *Livius* lib. 21. c. 14. de Sidoniis *Justinus* lib. 18. c. 3. Absit itaque, ut existimes, in corollario secundo sumi, quod non dabile.

§. 498.

De interitu populi ob sublatam corporis rationem.

Quoniam populus interit, sublata consociatione (§. 497.), hæc autem tollitur, si quacunque de causa a societate discedant, aut vi ita distrahantur, ut coire non possint; *populus interit, si quacunque de causa a societate discedant, aut vi ita distrahantur cives, ut coire non possint.*

Discessus a societate civili dividitur in spontaneum, & invitum. Sponte disceditur, quando inexpectata incommoda oriuntur, quæ obstant, quo minus vitæ necessitati, commoditati, vel etiam jucunditati prospicere detur, veluti ob pestem, sterilitatem, animalia nocua, seditionem. Exempla vide apud *Plinium* Hist. nat. lib. 8. c. 29. Huc etiam refer, quod olim facilius, quam hodie, accidere poterat, si relictis sedibus veteribus passim novas quærunt cives, quas putant istis meliores. Inviti discedunt, si vi belli victi in alias regiones abducuntur, vel ex terris suis ejiciuntur. Exemplum luculentum habemus in eversione Reip. Judaicæ. Quamvis enim hodienum Judæi supersint & genus suum propagent, ita tamen inter gentes per orbem terrarum dispersi sunt, ut coire nequeant. *Grotius* de J. B. & P. lib. 2. c. 9. populum interire dicit sublata corporis ratione, si ita interit, quia qui populum fecerant & facere poterant, adhuc supersunt, non tamen amplius populum faciunt, societate earum civili sublata. Ast in casu propositionis præcedentis populum interire ait, sublatis partibus, hoc est, personis, quæ populum fecerant.

§. 499.

De interitu speciei.

Cum consociatio, quæ fecerat populum, etiam tollatur, si vel singuli servitutem personalem subire coguntur, vel

vel retenta libertate personali leges peregrinas & magistratum peregrinum recipere, ut sint multitudo sine imperio; *populus* quoque *interit, qui fuerat, si aut singuli servitutem personalem subeant, aut universi imperio privantur, seu libertas civilis ipsis auferatur.*

Grotius loc. cit. hoc modo speciem interire dicit: qua intereunte populus idem non manet. Exempla interitus sublata libertate personali adducit idem ex *Justino* lib. 8. c. 3. & lib. 11. c. 3. 4. ex *Gellio* in Noct. Attic. lib. 10. c. 3. exemplum autem interitus posterioris ex *Livio* lib. 26. Referenda huc quoque est redactio in formam provinciæ Romanis usitata, cujus exempla vide apud *Vellejum Paterculum* lib. 2. c. 38.

§. 500.

Quando ecclesia interit.

Cum etiam ecclesia ex distantibus constet (§. 490.), & principium unionis in ecclesia sit religionis ac inprimis in particulari cultu divini publici numero ejusdem communio (§. 492.), quæ autem ex distantibus constant, intereunt sublato principio unionis (§. 496.); *ecclesia interit, sublata communione ejusdem religionis & particularis interit sublata communione cultus divini publici numero ejusdem.*

Multitudo hominum per se non facit ecclesiam, sed quatenus certo quodam modo Deum colunt. Et hoc pacto membra fiunt ecclesiæ ejusdem universalis. Quando autem membra plura cohabitant, ecclesiam particularem non ideo faciunt, deficiente nimirum principio unionis, quo efficitur ecclesia particularis, ut singuli fiant membra ecclesiæ particularis; sed quatenus eundem cultum publicum communem habent. Atque hinc obvium est, ecclesiam universalem interire, seu nullam amplius esse, si modus colendi Deum hoc modo prorsus tollatur in omni terrarum orbe; particularem vero, si qui cohabi-

habitant non amplius eidem numero cultui publico conjunctim vacare possint, ut ante.

§. 501.

Quando intereat sublato corpore.

Quoniam communio ejusdem cultus divini publici tollatur, si omnes intereunt, qui conjunctim in eodem loco cultui divino publico vacant, quod per se patet, sublata autem hac communione, *ecclesia particularis* in eo loco interit (§. 500.); [illegible] *interit, si omnes eidem religioni addicti extirpentur, aut casu quodam funesto intereant.*

Vide, quæ antea annotavimus de interitu populi, sublato corpore (*not.* §. 497.).

§. 502.

De interitus ecclesiæ sublata corporis ratione.

Similiter cum ejusdem cultus publici communio tollatur, si non amplius permittitur, ut eidem conjunctim vacent, sicuti antea consueverant, vel vi expellantur, aut distrahantur, ut non amplius convenire possint, sublata autem communione cultus divini publici in eodem loco, *ecclesia particularis*, quæ ibidem fuerat, interit (§. 500.); eadem *interit, si non amplius permittitur, ut membra ejusdem sicuti ante cultui divino publico vacent, vel vi expellantur, aut distrahantur, ut non amplius cultus divini publici causa convenire possint.*

Non est, quod excipias, qui cultui divino publico in eodem loco vacabant, manere eidem religioni addictos, consequenter membra ecclesiæ manere: immo conjunctim adhuc convenire posse in loco quodam vicino cum aliis, qui eodem modo colunt Deum. Etenim membra manent ecclesiæ universalis, quæ non interiit, etsi interierit particularis, & qui cum aliis eidem religioni addictis in loco vicino conveniunt cultus

cultus divini publici causa non sunt membra ecclesiæ istius particularis, quæ in loco isto est, sed spectantur tanquam extranei, quibus aditus ad cultum divinum publicum permittitur, sicuti non cives sunt, quibus commerciorum causa aditus conceditur in terras nostras, sed extranei. Aliud est esse membrum ecclesiæ universalis, aliud vero membrum ecclesiæ particularis. Qui membrum ecclesiæ particularis est, is etiam membrum ecclesiæ universalis est, non vero ex adverso membrum ecclesiæ particularis est, qui universalis est membrum. Quamobrem qui desinit esse membrum ecclesiæ particularis, manere adhuc potest membrum ecclesiæ universalis, & per consequens intereunte licet ecclesia particulari, singuli tamen, qui fuerant ejusdem membra, manent membra ecclesiæ universalis, propterea vero non fiunt membra ecclesiæ cujusdam particularis alterius. Hæc satis manifesta sunt, modo animum attendas ad ea, quæ de differentia ecclesiæ universalis & particularis antea diximus (§. 484.).

§. 503.

De interitu ecclesiæ speciei intereunte.

Similiter cum communio ejusdem cultus publici in aliquo loco tollatur, si qui fuerant huic religioni addicti aliam amplectantur, aut ad eam amplectendam vi adigantur (§. 112. *part.* 2. *Theol. nat.*), sublata autem communione cultus publici in eodem loco, intereat *ecclesia particularis* (§. 500.) ea etiam *interit*, *si qui fuerant ejus membra*, *religionem aliam amplectantur*, *vel ad eam amplectendam vi aut metu adigantur*, seu brevius, *mutata religione in aliquo loco*, *ecclesia particularis interit*, *quæ antea ibidem fuerat.*

Ita e. gr. ecclesia Lutherana aliquo in loco interit, si qui fuerant eidem addicti catholicam amplectantur. Quamvis enim tum adhuc eodem in loco adhuc subsistat ecclesia quædam particularis, non tamen ea est, quæ fuerat antea. Neque eandem ecclesiam faciunt iidem homines, sed quia eidem religioni addicti eodem in loco communem cultum divi-

num publicum habent. Notandum vero in genere, non inutilibus accensenda esse, quæ de interitu populi & ecclesiæ cujusdam demonstravimus. Patebit enim in sequentibus, inde alia definienda esse, quæ in Jure publico universali tradenda.

§. 504.

Mutatis sedibus manere populum. *Si loco migraverit populus, & sedes ab imperio vacuas occupat; populus manet.* Etenim si loco migraverit populus & alias sedes vacuas ab imperio occupat; consociatio non tollitur, nec alieno imperio subjicitur, quod per se patet. Enimvero consociatio civilis efficit populum (§. 5.). Quamobrem si loco migraverit & alias sedes ab imperio vacuas occupat, populus manet.

Nihil refert, utrum populus loco migret sua sponte, an vero coactus, veluti si vi expellatur: differentia enim hæc in demonstratione non attendenda. Similiter patet, parum referre, utrum sedes ab imperio vacuæ sint, quia a nulla gente adhuc occupatæ, an vero ideo, quod veteres incolæ fuerint expulsi, aut sedes suas mutare coacti. Aliter se res habet, si in loca secedant, in quibus occupatum est imperium, & eidem sese vel sponte subjiciunt, vel subjicere coguntur. Tum enim fiunt accessio alterius populi, per se autem populus non manent. Quoniam vero alieno imperio non eodem modo subjici possunt; ideo quoque de eorum jure idem in omni casu non licet pronunciare.

§. 505.

An mutata forma Reip. idem maneat populus. *Mutata forma Reip. populus idem manet.* Quamvis enim forma Reip. hoc est modus exercendi imperii, seu gubernandi Remp. mutetur, consociatio tamen civilis, quæ facit populum (§. 5.), propterea non mutatur, consequenter principium unionis non tollitur (§. 491.), nec forma Reip.

Reip. quicquam in imperio quod inde oritur, mutat (§. 152.). Quamobrem cum populus ex distantibus constet (§. 490.), quæ vero ex distantibus constant eadem manent, quamdiu idem manet principium unionis (§. 493.); populus quoque idem manet, etsi forma Reip. mutetur.

Pendet a populi voluntate, num imperium per se, an per alium exercere velint (§. 36.), consequenter quamnam Reip. formam introducere (§. 131. *& seqq.*). Consociatio efficit populum, antequam de forma Reip. eligenda deliberet atque decernat: unum tamen eligat necesse est. Quamcunque igitur elegerit formam, nihil in ipsa consociatione mutatur, consequenter nec alius fieri potest populus, si hanc potius, quam aliam elegerit. Facit populus, quod vi juris sui facere potest. Esse hunc populum & esse hanc Reip. formam a se invicem minime dependent. Alia longe est ratio, cur mutata religione mutetur ecclesia: neque enim religio, seu modus colendi Deum (§. 512. *part. 2. Theol. nat.*) conferri potest cum forma Reip. seu modo exercendi imperium. Qui in unam ecclesiam coeunt, in hunc modum colendi Deum, consequenter in hanc religionem consentiunt & non alio fine consociantur, quam ut hoc modo colant Deum, non alio. Quamobrem si religio mutatur, perinde est, ac si, qui hoc fine consociati fuerant, nunc alio consocientur: quod sane idem est, ac a societate pristina discedere & aliam novam inire. Dispar igitur omnino ratio est, si in civitate forma Reip. in ecclesia religio mutetur. Sicuti non eadem manet Resp. si imperium hoc, vel alio modo exerceatur; ita nec eadem manet ecclesia, si hoc modo colatur Deus, vel alio. Quamobrem patet, cum ecclesia comparandam esse Remp. minime autem civitatem, vel populum. Resp. civitatis ordinatio est (§. 26.), & hæc diversa evadit pro diverso modo exercendi imperium, quemadmodum diversitas ecclesiæ oritur ex diverso modo colendi Deum. Si totum coetum religionariorum tanquam eas unum ex distantibus constans consi-

derare velis in oppositione ad irreligionarios, eum cum populo comparare posses, & tunc dici poterat, mutata religione eos, qui nunc alii religioni addicti sunt, coetum religionariorum manere. Ast istiusmodi abstractiones ab usu loquendi abhorrent, quamvis in præsenti attendendæ sint, ut nebulæ penitus dispellantur, ne caligine mentem obfuscent.

§. 506.

De statu democratico in regnum mutato.

Quoniam mutata forma Reip. idem manet populus (§. 505.), Resp. vero vel democratia, vel aristocratia, vel monarchia est, vel ex hisce quomodocunque mixta (§. 151. & *seqq.*); si sublata democratia introducatur monarchia, vel status mixtus ex democratia & monarchia, aut aristocratia, consequenter *si populus liber sibi imponit Regem, qualemcunque voluerit* (§. 139.), *idem manet & contra.*

Populus Romanus non eandem semper habuit Reip. formam: alia enim fuit sub Regibus, alia sub consulibus, alia sub imperatoribus. Idem vero semper fuit populus, non sub Regibus alius, alius vero sub consulibus, alius sub imperatoribus. Non est, quod objicias, populum interire, consequenter non manere eundem, si universi cives servitutem civilem subeant (§. 499.): etenim tum modus exercendi imperium non mutatur, quemadmodum contingit, si populus sibi Regem imponit & contra, sed ipsum imperium aufertur & quæ fuerat civitas sui juris juri alieno subjicitur.

§. 507.

Cujusnam sint res sacræ & ecclesiasticæ.

Res tam sacræ, quam ecclesiasticæ naturaliter sunt ecclesiæ particularis in certo quodam loco. Res enim sacræ cultui divino publico dicantur (§. 481.), ecclesiasticæ vero ad usus alios ecclesiæ spectant (§. 485.). Quamobrem cum ecclesia particularis cultum divinum publicum in eodem loco com-

communem habeat (§. 484.); rebus tam sacris, quam ecclesiasticis indiget. Necesse igitur est, ut vel communi sumtu comparentur, vel liberalitate membrorum quorundam ecclesiæ, aut aliorum ipsis donentur. Enimvero si proprio sumtu comparentur, per se patet, eas ecclesiæ particularis in isto loco esse, & quoniam res donata donatarii est (§. 48. *part. 4.* & §. 675. *part. 2. Jur. nat.*), si res sacræ & ecclesiasticæ libertate aliorum ecclesiæ donentur, eædem quoque ipsius sunt. Patet itaque res tam sacras, quam ecclesiasticas naturaliter esse ecclesiæ particularis in aliquo loco.

Ita templum in pago & res, quæ ad usum cultus divini in eodem dicatæ sunt, ecclesiæ sunt, quæ in isto pago est. Similiter ædes habitationi pastoris ecclesiæ in eodem destinatæ, & agri atque prata ad sustentationem ejus destinata sunt ecclesiæ istius. Huc etiam pertinent certa jura eodem fine ecclesiæ concessa, quorum exercitium pastori confertur.

§. 508.

Quoniam ecclesia eadem manet, etiamsi alii homines decedant, alii in loca decedentium succedant, salva nimirum communione cultus divini publici in eodem loco (§. 495.); *res autem tam sacræ, quam ecclesiasticæ naturaliter* sunt ecclesiæ particularis in certo quodum loco (§. 507.); eædem *manent ecclesiæ* istius *particularis, etiamsi nemo eorum amplius in vivis sit, qui erant ecclesiæ membra, cum ea compararentur, aut quomodocunque acquirerentur.* *An semper maneant ecclesiæ.*

Ecclesia persona moralis est, quæ non moritur, etiamsi singuli, qui præsenti tempore eius membra sunt, moriantur, sed tamdiu vivere intelligitur, quamdiu vivunt homines eodem modo consociati, seu eidem cultui divino publico in eodem loco conjunctim vacantes. Quemadmodum itaque quilibet

quilibet dominium retinet in suis rebus, quamdiu vivit, ita etiam res sacræ atque ecclesiasticæ manent ejus ecclesiæ, cujus ab initio fuerant, quamdiu superest. Nihil in hisce difficultatis est, modo personam moralem cum persona physica non confundas & animum ad ea attendas, quæ differentiam eorum, quæ ex distantibus constant a cohærentibus faciunt (§. 489.)

§. 509.

Quale sit jus ecclesiæ in rebus sacris & ecclesiasticis.

Ecclesiæ non competit jus rebus sacris & ecclesiasticis aliter utendi, quam ut adhibeantur ad eum usum, cui destinatæ sunt. Etenim res sacræ ad cultum divinum dedicantur, nec usum alium, quam sacrum habere debent cum ex intentione eorum, qui eas ecclesiæ donant, tum membrorum ecclesiæ nunc viventis, quæ communi sumtu easdem comparant (§. 481.), & cum res ecclesiasticæ ad alios usus ecclesiæ destinentur (§. 485.), eodem modo intelligitur, quod eosdem non alios usus eædem habere debeant. Quamobrem ecclesiæ non competit jus rebus sacris & ecclesiasticis aliter utendi, quam ut adhibeantur ad eum usum, cui destinatæ sunt.

Quamvis naturaliter res tam sacræ, quam ecclesiasticæ sint ecclesiæ (§. 507); dominium tamen earum restrictum est, quatenus usus earum definitus, quem habere debent. Neque hoc singulare est. Etenim possum tibi donare rem quandam, ea lege, ut ne eadem uti possis nisi quemadmodum voluero. Etsi itaque alium quoque usum habere illa possit, ab eodem tamen abstinendum, quia tibi permissus non est. Transtuli in te dominium restrictum, aut si mavis, limitatum: acceptatione igitur tua jus aliud acquirere non potuisti. Similiter si volui, ut jus in te translatum per te transmitti debeat ad alium, nonnisi jus eo, quem statui, modo transmissibile acquirere potuisti.

§. 510.

§. 510.

An res sacrae & ecclesiasticae ab ecclesia alienari possint.

Ecclesia res sacras & ecclesiasticas pro lubitu alienare nequit. Etenim ecclesiæ non competit jus rebus sacris & ecclesiasticis aliter utendi, quam ut adhibeantur ad eum usum, cui destinatæ sunt (§. 409.), cumque usus iste subsistat, etiamsi singuli moriantur, qui nunc membra ecclesiæ sunt, & iisdem mortuis ecclesia non intereat, sed adhuc supersit (§. 495.), & res tam sacræ, quam ecclesiasticæ ejusdem maneant (§. 508.); neutrum autem eorum fieri possit, si alienentur (§. 662. *part. 2. Jur. nat.*); ecclesia quoque res sacras & ecclesiasticas pro lubitu alienare nequit.

Videndum omnino est, quale jus in rebus sacris & ecclesiasticis acquisiverit ecclesia, cum ejusdem propriæ factæ sunt. Quæ non destinata sunt ad temporarium usum, eundem ecclesiæ subducere nequeunt, qui in præsenti ecclesiam faciunt. Idem accidit circa res sacras & ecclesiasticas, quod obtinet in translatione imperii, ut qui nunc sunt ecclesiæ membra eas habeant jure usufructuario, non vero pleno jure proprietatis, proprietate nimirum manente apud ecclesiam totam, quæ etiam membra futura complectitur, sicuti Rex in regno successorio jure usufructuario habet imperium, quod ad successores transmittendum, proprietate revera manente apud populum, etsi exercitium juris suspendatur, ac quodammodo restringatur. Quod est ecclesiæ, non est hominum, qui nunc ecclesiam faciunt. Etsi enim qui nunc vivunt ecclesiam nunc faciant; cum tamen iidem non faciant omni tempore, qui nunc faciunt, ecclesiæ contra distinguendi sunt, quatenus spectatur tanquam ens perpetuo duraturum, aut, si mavis, interitu successivo membrorum præsentium non interiturum.

§. 511.

De restrictione juris in rebus

Qui nunc ecclesiam faciunt de rebus sacris & ecclesiasticis disponere non possunt in præjudicium ecclesiæ pro tempore futuro.

sacris & ecclesiasticis. turo. Res sacræ & ecclesiasticæ naturaliter sunt ecclesiæ particularis in certo loco (§. 507.) & ejusdem manent, etiamsi singuli, qui nunc ejus membra sunt, moriantur (§. 508.). Quamobrem cum tam sacræ (§. 481.), quam ecclesiasticæ destinatæ sint ad certum usum (§. 485.), nec ecclesia aliter iisdem vti debet, quam ad hunc usum, cui destinatæ sunt (§. 509.); qui in posterum ecclesiam facient, iisdem idem usus competit, consequenter qui nunc ecclesiam faciunt illis, qui in posterum eandem facient, pro lubitu eundem auferre minime possunt (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*). Quoniam itaque id fieret, si in præiudicium ecclesiæ pro futuro tempore disponerent; qui nunc ecclesiam faciunt de rebus sacris & ecclesiasticis disponere non possunt in præjudicium ecclesiæ pro futuro tempore.

Usus rerum sacrarum & ecclesiasticarum pertinet ad ecclesiam, quæ manet, etiamsi singuli, qui nunc eam faciunt, fuerint mortui (§. 494.). Præsentia igitur membra violant jus ecclesiæ, si quomodocunque de rebus istis disponant, ut futuro tempore ecclesia eundem usum habere non possit, consequenter injuriam faciunt iis, qui futuro tempore ecclesiam facient (§. 859. *part. 1. Jur. nat*). Quamobrem injustum est, quicquid disponitur de rebus sacris & ecclesiasticis in præjudicium ecclesiæ pro tempore futuro (§. 239. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quoties ecclesia dicitur, non intelliguntur homines, qui nunc eandem faciunt, etiamsi omnes simul sumantur (§. 494.). Iura igitur ecclesiæ spectanda non sunt tanquam hominibus hisce competentia.

§. 512.

De rebus sacris in usum eccle- *Si res sacræ superfluæ adfuerint, rerum ecclesiasticarum vero penuria; illas vendere & in ujus aliôs Ecclesia necessarios pecuniam inde collectam impendere naturaliter licet.* Quodsi enim res quædam sacræ fuerint superfluæ, cum rerum sacrarum usus

usus in cultu divino sit (§. 481.), absque iis cultus divinus celebrari potest (§. 239. *part. 4. Jur. nat.*), consequenter iis carere potest ecclesia. Quodsi vero rerum ecclesiasticarum fuerit penuria, ad usus alios ecclesiæ necessarios minime sufficiunt, quod per se patet. Quamobrem cum tam res sacræ, quam ecclesiasticæ sint ecclesiæ (§. 507.) quæ iisdem ita uti debet, ut ecclesiæ omni modo prospiciatur (§. 481. 485.); naturaliter nil obstat, quo minus res sacras, quibus carere potest in cultu divino, impendat in alios usus Ecclesiæ necessarios ad cultum divinum directe non spectantes, ejus tamen causa faciendos; Naturaliter igitur res sacras superfluas vendere licet, si rerum ecclesiasticarum fuerit penuria, & pecuniam inde collectam in alios usus Ecclesiæ impendere licet. *sia impendendis.*

E. gr. ponamus ædes habitationi ministrorum ecclesiæ destinatas esse reficiendas, ne collabantur, reditus autem ecclesiasticos reficiendis minime sufficere; si res sacræ superfluæ adfuerint, quin eas alienare & pecuniam inde collectam in refectionem ædium ecclesiasticarum impendere naturaliter liceat, dubitandum non est. Idem intelligitur eo in casu, si reditus ecclesiæ casu quodam imminui contingat, ut ad sustentationem ministrorum ecclesiæ non amplius sufficiant. Ministris ecclesiæ carere nequit ecclesia, si cultus divinus publice celebrari debet; rebus autem sacris, si quæ superfluæ fuerint, carere potest. Interest igitur ecclesiæ, ut ministris ecclesiæ de habitatione & sustentatione prospiciatur, ast parum interest, ut res sacras superfluas habeat. Quamobrem cum res sacræ ad cultum diuinum publicum dedicarentur, casus propositionis præsentis tacite exceptus intelligitur. Quemadmodum eleemosynam petere non licet iis, qui labore suo tantum acquirere valent, quantum ad vitæ necessitatem sufficit (§. 220. *part. 4. Jur. nat.*); ita nec ecclesia aliorum opem implorare

 debet,

debet, quamdiu ipsamet necessitati suæ prospicere valet. Ceterum in casu propositionis præsentis non disponi de rebus sacris in præjudicium ecclesiæ pro tempore futuro, quod facere minime licet (§. 511.), nemo non videt.

§. 513.

De rebus sacris, quæ inutiles factæ. *Si res quædam sacræ factæ fuerint inutiles; eas alienare & pecuniam inde redactam vel in usum sacrum, vel ecclesiasticum impendere licet, prout casus tulerit.* Etenim si res quædam sacræ inutiles factæ fuerint, in cultu divino publico nullum amplius usum habere possunt (§. 481.). Quoniam tamen ecclesiæ sunt (§. 507.); ea de iis in utilitatem ecclesiæ disponere potest: quod cum fiat, si alienentur & pecunia inde redacta in usum sive sacrum, sive ecclesiasticum impendatur, prouti is, vel hic magis necessarius; quo minus hoc fiat, quoniam non disponitur in præjudicium ecclesiæ pro futuro tempore, quod facere minime licet (§. 511.), nihil omnino obstat. Quamobrem si res quædam sacræ factæ fuerint inutiles, eas alienare & pecuniam inde redactam vel in usum sacrum, vel ecclesiasticum impendere licet, prout casus tulerit.

Non obstat, quod res sacræ alium usum, præter sacrum, habere non debeant (§. 481.), nec ecclesia easdem ad alium usum adhibere possit, quam cui destinatæ sunt: id enim intelligitur, quamdiu usum istum habere possunt. Non eo fine ab ecclesia, quæ nunc est, comparantur, aut eidem ab aliis offeruntur, ut nullum habeant usum, consequenter ut inutiles factæ asserventur. Res omnes sunt usus gratia & hujus causa comparantur. Stultum est asservare res, quæ nulli usui sunt, & carere rebus, quæ usui esse poterant.

§. 514.

§. 514.

De alienatione rerum sacrarum in casu extremæ necessitatis.

Si temporum calamitate reditus ecclesiastici ita imminuantur, ut sustentationi ministrorum ecclesiæ non sufficiant, aut ob intolerandam famem pauperum vitæ succurrendum, vel in aliis necessitatibus subveniendum sit miseris; res sacras alienare licet. Etenim res sacræ ad cultum divinum dedicatæ sunt (§. 481.), consequenter cultu divino sublato, earum usus expirat. Quamobrem si temporum calamitate reditus ecclesiastici ita imminuantur, ut sustentationi ministrorum ecclesiæ non sufficiant, cum sine his cultus divinus publicus subsistere non possit (§. 459.); res sacras hujus conservandi causa alienare licet. *Quod erat unum.*

Quodsi intoleranda fames ita premat pauperes, ut vitæ eorum sit succurrendum; eidem succurrere opus misericordiæ est (§. 255. *part. 4. Jur. nat.*). Quamobrem cum misericordes esse debeamus erga eos, qui a malo, quo affliguntur, se ipsos liberare nequeunt (§. 259. *part. 4. Jur. nat.*), & ut hoc faciamus, Deus velit (§. 276. *part. 1. Phil. pract. univ.*), obedientia vero Deo præstita sit pars cultus divini interni (§. 1234. *part. 1. Jur. nat.*); cultui divino interno repugnat malle servare res sacras cultus externi splendidioris causa, quam vitæ pauperum subvenire. Quoniam itaque in casu collisionis cultus Dei internus præferendus splendori cultus externi, qui eo carere potest, cum ille sit indispensabilis necessitatis (§. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*); si ob intolerandam famem vitæ pauperum succurrendum, res sacras alienare licet. *Quod erat secundum.*

Idem eodem modo intelligitur, si in aliis necessitatibus subveniendum miseris. *Quod erat tertium.*

Temporum calamitate imminui posse reditus ecclesiasticos,

ut ſuſtentationi miniſtrorum eccleſiæ non ſufficiant, in dubium reuocari nequit. Contingere poteſt iſtiusmodi imminutio, tum copiis hoſtilibus terras infeſtantibus, tum annonæ caritate per multum temporis continuata. Operibus vero miſericordiæ eſſe etiam locum in alio caſu, quam in quo fames intoleranda premit pauperes, exemplum *a Juſtiniano* in Inſtitutionibus de Rer. div. §. 8. loquitur, ſi ejusdem religionis conſortes ab hoſtibus capti redimendi ſint & nihil aliud ſuppetat, unde redimantur. Et quamvis hic potiſſimum habenda ſit ratio eorum, qui ejusdem eccleſiæ particularis fuerunt membra; non tamen ad hæc ita reſtringuntur opera miſericordiæ, ut non extendenda ſint etiam ad membra eccleſiæ univerſalis. Conſona hæc ſunt principiis Juris naturæ, etiamſi hic ſeponamus ea, quæ a religione chriſtiana veniunt. Quamvis vero qui res ſacras eccleſiæ donarunt, vel pecuniam ad eas comparandas, eas dedicaverint ad cultum divinum publicum & præciſe ad eum uſum, quem in eodem habere poſſunt, vel quem ipſimet expreſſe dixerunt; non tamen dici poteſt, a voluntate ipſorum alienum eſſe, ut in caſu neceſſitatis inde ſubveniatur vitæ miniſtrorum eccleſiæ, vel pauperum, aut miſeris aliis ſuccurratur: huc enim ducit bona interpretatio (§. 515. *part. 6. Jur. nat.*).

§. 515.

De nexu Iuris oppignorandi cum jure alienandi.

Qui rem alienare poteſt, eam etiam oppignorare poteſt. Qui enim rem oppignorat, in creditorem transfert jus conditionatum eandem vendendi (§. 1145. *part. 5. Jur. nat.*), conſequenter dominium transferendi (§. 939. *part. 4. Jur. nat.*), adeoque alienandi (§. 662. *part. 5. Jur. nat.*). Quamobrem cum jus alienandi in alterum transferre poſſit, qui habet, ſeu rem alienare poteſt; qui rem alienare poteſt, eandem etiam oppignorare poteſt.

Quando res oppignoratur, periculo alienationis exponitur (§. 1144.

(§. 1144. *part. 5. Jur. nat.*). Unde oppignoratio via ad alienationem esse dicitur. Quamobrem facile patet jus oppignorandi rem ita cohærere juri alienandi, ut sine hoc concipi non possit, cumque minus sit rem periculo alienationis exponere, quam actu alienare, non minus patet, qui rem actu alienare potest, eundem quoque eam periculo alienationis exponere, consequenter oppignorare posse.

§. 516.

De oppignoratione rerum sacrarum & ecclesiasticarum.

Quoniam qui rem alienare potest, eam etiam oppignorare potest (§. 515.); facile intelligitur, *res sacras & ecclesiasticas eo in casu oppignorari posse, in quo eas alienare licet.*

Non igitur opus est, ut sigillatim demonstretur, quandonam res sacræ & ecclesiasticæ oppignorari possint.

§. 517.

Quando oppignoratio alienationi præferenda.

Si res sacras & ecclesiasticas oppignorando necessitati parere datur; eadem alienanda non sunt. Etenim si res sacras & ecclesiasticas oppignorando necessitati parere datur; ut alienentur, nulla necessitas urget. Quamobrem cum ecclesiæ non competat jus res sacras & ecclesiasticas pro lubitu alienandi (§. 510.), consequenter nec eas absque urgente quadam necessitate alienare debeat; si eosdem oppignorando necessitati præsenti parere detur, alienandæ non sunt.

Si res oppignorando necessitati parere datur, cum spes reluendi pignus ecclesiæ superesse, tum adesse debet, qui pecuniam sub pignore, vel hypotheca credere velit. Quodsi oppignoratione necessitati præsenti parere detur, alienatio fit in præjudicium ecclesiæ pro futuro tempore: id quod fieri minime debet (§. 511.). Non est quod objicias, spem reluendi pignus esse fallacem, cum futura prævidere non liceat, & qui ecclesiam nunc faciunt plus sperare posse de facultati-

bus

bus ecclesiæ, quam in iis est: etenim si spes fallat, alienationi via minime præcluditur, quæ vero actu alienata sunt, ea recuperare haudquaquam datur. Quamobrem inprimis probe dispiciendum, ne res immobiles ecclesiasticæ alienentur, quamdiu oppignorando servari possunt. Hæc quamvis ad prudentiam ecclesiæ spectare videantur, in jure tamen naturæ etiam attendenda veniunt, quia qui nunc ecclesiam faciunt de rebus sacris & ecclesiasticis disponere non debent in præjudicium ecclesiæ pro futuro tempore. Aliter prorsus sese res habet, si qui de re disponit pleno jure sit dominus, ut de ea disponere possit pro lubitu (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*), & ipsi quoque permittendus sit juris sui abusus (§. 169. *part. 2. Jur. nat.*), cum nihil faciat in præjudicium tertii (§. 120. *part. 2. Jur. nat.*).

§. 518.

De rebus sacris necessariis.

Res sacræ necessariæ dicuntur, sine quibus cultus divinus publicus locum habere non potest, aut saltem commode habere nequit. Quoniam templa sunt rebus sacris accensenda (§. 461. 481.); sine iis autem cultui divino publico vacare non liceat, aut saltem minus commode (§. 461.); *templa rebus sacris necessariis annumeranda veniunt.*

Enumeratio rerum sacrarum necessariarum fieri nequit, cum cultus divinus publicus variet pro diversitate religionum, ita ut non in omni Ecclesia earundem rerum indispensabilis sit usus. Ita Christiani in sacra coena, quæ ad cultum divinum publicum spectat, opus habent calice, quo carere possunt qui alii quam christianæ religioni addicti sunt. Templa annumeravimus rebus sacris necessariis. Quamvis enim qui eidem religioni addicti sunt, cultus divini celebrandi causa in ædibus etiam privatis, immo in locis quibuscunque aliis convenire possint; nemo tamen diffiteri potest, si ingens membrorum ecclesiæ fuerit multitudo, id parum commode fieri

fieri posse non modo ob angustias loci, verum etiam ob causas alias, quas experientia facile suggerit.

§. 519.

Res sacræ utiles dicuntur, quæ etsi necessariæ non sint, cultum tamen divinum promovent, aut facilitant. Quamobrem cum ceremoniæ in memoriam nobis revocent ea, quorum in cultu divino meminisse debemus (§. 442. *part. 2. Phil. pract. univ.*); *res sacræ ceremoniis servientes rebus sacris utilibus annumerandæ*. Et eodem modo patet, *imagines* quoque *in templo collocatas, quæ attributa & beneficia insignia Dei, itemque singularia pietatis exempla in memoriam nobis revocant, in eundem censum venire*. *De rebus sacris utilibus.*

Ad res sacras utiles referendæ sunt apud christianos vestes sacræ, quibus utuntur sacerdotes in eucharistiæ administratione, candelabra in altaribus posita, imagines Christi crucifixi in iisdem collocatæ. Pertinent enim res istæ ad cultum divinum ceremonialem, cultus interni incitamenta: id quod in dubium vocari nequit, modo animum attendere velis ad ea, quæ in parte secunda Philosophiæ practicæ universalis prolixe demonstravimus.

§. 520.

Res pretiosæ dicuntur, quæ magno pretio comparantur; *minus pretiosæ* vero, quæ exiguo, vel vili pretio comparari possunt. Quoniam rerum pretium æstimatur cum ex materia, ex qua constant, tum ex artificio, quo perficiuntur; *res sacræ tam necessariæ, quam utiles & pretiosæ, & minus pretiosæ esse possunt* (§. 518. 519.). *De rebus sacris pretiosis & minus pretiosis.*

Calices sunt res sacræ necessariæ (*not.* 518.): ast quis est, qui nesciat, argenteos & auratos pretiosiores esse stanneis, & gemmis textos esse pretiosiores argenteis, qui iisdem destituuntur.

tur. Similiter tabularum pictarum pretium insigniter auget artificium, & ornatum altarium tam materia, quam artificium pretiosum facit. Tabulæ autem pictæ & quæ ad ornatum altarium pertinent rebus sacris utilibus accensentur (§. 519.).

§. 521.

Effectus pretiositatis rerum sacrarum.

Pretiositas rerum sacrarum est incitamentum magnificationis Dei. Cum enim rebus sacris in cultu divino publico utamur; si fuerint pretiosæ, eo ipso indigitamus, nos Deum maximi facere debere, consequenter magnitudinis ejus ideam in animo suscitant, ad quem colendum accedimus. Quoniam itaque omnis cogitationum nostrarum series a sensu incipit (§. 64. *Psych. nat.*); rerum sacrarum pretiositas appetitum movet ad Deum maximi faciendum, consequenter magnificationis Dei incitamentum est.

Qui rerum sacrarum pretiositatem damnant, vel vili pendunt, quia ad cultum Numinis internum non facit, quod pura saltem mente colendum; naturam mentis humanæ ignorant, aut saltem non cognoscunt distincte. Neque enim perpendunt, nos sensu duci ad actus internos, in quibus cultus divinus internus consistit. Quamvis vero sint, qui pretiositatis rerum sacrarum non faciunt usum, quem habere debent; neglectus tamen usus non tollit usum, sicuti nec abusus eundem tollit, si qui cultum internum ab externo separantes in hoc solo acquiescunt. Nec est, quod objicias, fieri non posse, ut in omni Ecclesia res sacræ sint pretiosæ, consequenter cultum divinum deficere in nonnullis, ubi minus pretiosæ sunt. Homines enim de pretiositate rerum sacrarum statuunt ex pretio rerum suarum. Quamobrem quæ alicubi pretiosæ habentur, alibi viles æstimantur. Sufficit itaque res sacras pretio distingui a rebus, quibus nos utimur, præsertim ad decorem. Ipsa experientia veritatem propositionis præsentis confirmat

firmat non modo in vulgo imperito, verum etiam in aliis, qui vulgo altius sapiunt.

§. 522.

Quoniam pretiositas rerum sacrarum est incitamentium magnificationis Dei (§. 521.), Deum autem maximi facere debemus (§. 1181. *part. 1. Jur. nat.*) & ejusdem magnificatio ad cultum divinum internum spectat (§. 1234. *part. 1. Jur. nat.*), ab externo minime separandum (§. 1254. *part. 1. Jur. nat.*); *rebus sacris*, quae cultui divino publico unice dicatae sunt (§. 481.), *recte utimur pretiosis*, consequenter *earum pretiositas juri naturae convenit* (§. 189. *part. 1. Phil. pract. univ.*). *An pretiositas rerum sacrarum conveniat juri naturae.*

Cum lex naturae regat omnes actus humanos; absonum minime videri debet, quod etiam disponat de pretiositate rerum sacrarum, de qua multa adhuc dici poterant, quae eandem commendant, nisi hic sufficeret earum convenientiam cum Jure naturae esse evictam. Illud tantummodo probe adhuc inculcandum, nos pretiositatis rerum sacrarum eum facere debere usum, quem ea habere debet, & ut facere valeamus, magnitudinem Dei esse agnoscendam & propositum eam maximi faciendi animo firmiter esse infigendum, tunc enim ideam illius conspectus rerum sacrarum pretiosarum ex templo suscitabit & ad exequendum propositum magnificationis divinae ducet: id quod proderit in omni cultu divino reliquo & inprimis faciet, ne internum ab externo separemus.

§. 523.

Si necessitas res sacras alienare cogit, pretiosa praesertim utiles potius alienanda, quam minus pretiosa, & in locum necessariarum substituenda sunt minus pretiosa. Etenim cum res pretiosae utiliter quidem in cultu divino adhibeantur (§. 521.), sine *De pretiositate in alienatione rerum sacra-*

rum attendenda. sine iis tamen cultus divinus subsistat, & alienatione pretiosarum facilius prospiciatur necessitati præsenti, quam minus pretiosarum, quod per se patet, ac præterea earundem alienatio id præstet, ut rectius perpendatur calamitas præsentis temporis, quæ alienandi necessitatem imponit, quod utilitate sua non caret, pro diversitate circumstantiarum haud difficulter æstimanda; si necessitas res sacras alienare cogit, pretiosæ potius alienandæ sunt, quam minus pretiosæ. *Quod erat primum.*

Quoniam sine rebus utilibus cultum divinum celebrare possumus, non vero sine necessariis (§. 518. 519.), utut necesse non sit ut necessariæ sint pretiosæ, cum magnificationis Dei adhuc alia dentur incitamenta, quam rerum pretiositas, in quo usus ejus consistit (§. 521.), immo si necessariæ fuerint pretiosæ, eæ eundem usum habeant quam pretiosæ utiles; si rerum sacrarum alienationem necessitas quædam unget, alienandæ potius sunt res utiles, quamvis pretiosæ, quam necessariæ. *Quod erat secundum.*

Denique cum rebus necessariis carere nequeamus in cultu divino publico (§. 518.); si res pretiosæ necessariæ alienentur, in earum locum utique substituendæ sunt similes minus pretiosæ. *Quod erat tertium.*

Non diffiteor, plura subinde attendenda esse, si decerni debeat, quænam ex rebus sacris sint alienandæ, sive ea spectes, quæ alienandi necessitatem imponunt, sive res ipsas sacras: nimis tamen prolixum foret singulorum rationem excutere. Quæ igitur in casu emergente perpendenda, prudentiæ alienantium relinquenda. Immo nec huic semper locum facit necessitas, cui parendum. Ita sæpe deest occasio alienandi, quæ velis, & tunc alienanda sunt, quæ retinere malles.

§. 524.

§. 524.

Cujusnam sint res sacræ & ecclesiastica ecclesia intereunte.

Si ecclesia interit, res sacræ & ecclesiasticæ fiunt res nullius. Etenim cum res sacræ & ecclesiasticæ ad cultum divinum publicum & usum quendam ecclesiæ spectent (§. 481. 485.), & naturaliter ecclesiæ particularis sint (§. 507.); si hæc interit, nemo amplius est, qui eas tanquam sibi debitas prætendere possit. Quamobrem cum res nullius sit, ad quam nemini hominum jus proprium competit (§. 6. *part. 2. Jur. nat.*); si ecclesia interit, res sacræ & ecclesiasticæ fiunt res nullius.

Eodem modo sese res habet, ac si moriatur homo, cui hæres nullus existit. Quoniam enim post mortem ejus dominium, quod habuit, in alium non transit; res, quas habuit, dominio vacuæ sunt, ac per consequens nullius. Quando vero ecclesia interit, perinde est ac si moreretur, & per se patet, neminem esse, cui competat jus in bona ejus succedendi. Erunt igitur res sacræ atque ecclesiasticæ dominio itidem vacuæ, ac per consequens nullius. Non dubito fore haud paucos, quibus paradoxum hoc videbitur; sed hi erunt, qui præjudiciis capti quod naturale est cum eo confundunt, quod a voluntate hominum venit. Nobis vero propositum est ostendere, quod naturale est.

§. 525.

Cujusnam fiant res sacræ & ecclesiastica ecclesia intereunte.

Quoniam res sacræ & ecclesiasticæ nullius fiunt, ecclesia intereunte (§. 524.), res autem nullius statim fiunt occupantis, si jus occupandi nemini adhuc proprium fuerit, si autem proprium factum, ejus, cui hoc jus proprium est (§. 317. *part. 2. Jur. nat.*); *ecclesia intereunte, res sacræ & ecclesiasticæ ab eo acquiruntur, qui eas occupat, si jus occupandi nemini adhuc proprium factum, in casu autem opposito ejus fiunt, cujus occupandi proprium est.*

Non obstat, quod res sacræ ad alium usum adhiberi non debeant, nisi ad sacrum (§. 481). Etenim hæc obligatio ecclesiam tantummodo tangit, quamdiu existit (§. 509.). Quodsi ea non amplius existat, nullus quoque amplius illarum rerum sacer usus est, cultu divino publico cessante, ac per consequens, quæ fuerant res sacræ, sacræ esse desinunt. Idem quoque intelligitur de rebus ecclesiasticis.

§. 526.

Quando eas Rector civitatis acquirat.

Quoniam ecclesia intereunte res sacræ & ecclesiasticæ fiunt ejus, cui jus occupandi res dominio vacuas competit, seu proprium factum est (§. 525.); *Si hoc jus in Rectorem civitatis fuerit translatum, aut alio modo ei proprium factum, Rectoris civitatis fiunt res sacræ & ecclesiasticæ, ecclesia intereunte,* consequenter *de iis disponere potest, prouti visum fuerit* (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*)

Jus occupandi res dominio vacuas a Rectore civitatis alio adhuc modo acquiri posse, quam ut a populo in eum transferatur, suo loco patebit.

§. 527.

De rebus sacris & ecclesiasticis mutata religione.

Si ecclesia religionem mutat, nec jus occupandi res dominio vacuas Rectori civitatis competit; res sacræ & ecclesiasticæ eorum fiunt, qui novam ecclesiam faciunt, seu manent ecclesiæ novæ: quodsi vero superiori civitatis competat jus occupandi res dominio vacuas, de iis disponere debet in usum ecclesiæ novæ, prouti necessarium videbitur. Quodsi enim ecclesia religionem mutet, interit (§. 503), consequenter res sacræ & ecclesiasticæ fiunt nullius (§. 524). Quamobrem si jus occupandi res dominio vacuas non competat Rectori civitatis, qui novam ecclesiam faciunt, jus res sacras & ecclesiasticas ecclesiæ intereuntes occupandi habent. Fiunt igitur, mutata religione, ipsorum res istæ (§. 525). *Quod erat primum.*

Enimvero

Enimvero qui novam ecclesiam faciunt, iidem sunt, qui priorem faciebant, quod per se patet. Quamobrem cum eorum sint res sacræ & ecclesiasticæ, mutata religione, qui novam ecclesiam faciunt, nisi jus occupandi res dominio vacuas competat Rectori civitatis *per demonstrata n. 1.* mutata religione res sacræ & ecclesiasticæ manent apud ecclesiam novam. *Quod erat secundum.*

Quodsi denique Rectori civitatis competat jus occupandi res dominio vacuas, cum mutata religione ecclesia intereat (§. 503), res sacræ & ecclesiasticæ fiunt Rectoris civitatis (§. 526). Enimvero cum Rectori civitatis curæ esse debeat, ut subditi colant Deum (§. 458), necesse etiam est, ut ecclesiæ prospiciat de iis, quæ ad cultum divinum publicum & alios usus ecclesiæ requiruntur, consequenter ne desint res sacræ & ecclesiasticæ (§. 481. 485). Quamobrem cum de rebus sacris atque ecclesiasticis, quæ fuerant ecclesiæ prioris, pro lubitu disponere possit (§. 526); mutata religione de iis disponere debet in usum novæ ecclesiæ, prouti necessarium videbitur. *Quod erat tertium.*

Non omnis religio eundem requirit apparatum rerum sacrarum, nec eundem numerum rerum ecclesiasticarum: id quod adeo manifestum est, ut plura eam in rem dicere superfluum foret. Quemadmodum itaque ecclesia nova, si res sacras & ecclesiasticas prioris retinet, de iis disponere potest, sicuti religioni suæ convenit; ita quoque Rector civitatis, quando eas acquirit, in usum novæ ecclesiæ disponere potest, prouti eidem necessarium videbitur, ut cultus divinus novæ religioni convenienter celebrari possit. Si alius fuerit Rector ecclesiæ, quam civitatis, cui subsunt omnes ecclesiæ particulares; facile patet, de Rectore ecclesiæ eadem tenenda esse, quæ de Rectore civitatis demonstrantur. Sed hic quoque non confundenda sunt, quæ juris naturalis sunt, cum iis, quæ ab instituto

stituto veniunt, id quod clarius elucescet, ubi alia inferius a nobis fuerint demonstrata. Nullas hic religiones supponimus, quæ in orbe vel olim floruerunt, vel etiam nunc florent; sed de religione nonnisi in abstracto agitur in Jure naturæ. Quæ enim facti sunt, extra sphæram hujus Juris sunt, etsi quæ in genere demonstrantur, ad quamlibet religionem applicari possint & debeant; ut agnoscatur & fiat, quod justum & æquum est.

§. 528.

Quando Rector civitatis res sacras & ecclesiasticas novæ ecclesiæ relinquere debeat.

Quoniam *Rector civitatis* res sacras & ecclesiasticas mutata religione acquirens de iis in usum novæ ecclesiæ disponere debet, prouti necessarium videbitur (§. 527), & eidem jus competit de iis pro lubitu disponendi (§. 526); *mutata religione res sacras & ecclesiasticas ecclesiæ novæ omnes relinquere potest, immo si iisdem omnibus indigeat, relinquere debet, cumque tunc sint ecclesiæ novæ, hæc pro lubitu disponere potest, quænam ad usum sacrum, quænam ad ecclesiasticum destinari debeant* (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*) *nisi ipse Rector civitatis certam usus legem præscripserit* (§. 112. *part. 2. Jur. nat.*).

Mutata religione res, quæ fuerant sacræ vel ecclesiasticæ, tales non manent, nec tanquam tales acquirit Rector civitatis. Quando igitur eas ecclesiæ novæ donat, de earum destinatione vel ipse statuere potest, vel ecclesiæ novæ liberum relinquere, ut statuat, quomodo e re ipsi visum fuerit. Cura cultus divini publice tacite inest pacto originario, quo civitas constituta, & unde enatum est imperium Rectori civitatis competens. Quamobrem obligatio ejus, de qua hic agitur, perfecta est, ut sine injuria eandem insuper habere nequeat: id quod satis manifestum est iis, qui principiis Juris naturæ passim demonstratis animum imbutum habent, ut prolixa demonstratione minime sit opus.

§. 529.

§. 529.

Comoedias dicimus repræsentationes factorum personarum sive verarum, sive fictarum & exitus læti. Qui comoedias agunt, *Actores* appellantur. Idiomate patrio comoedias Schauspiele, abusu loquendi, qui invaluit, Comödien appellamus. *Tragoedias* autem vocamus repræsentationes factorum personarum sive verarum, sive fictarum & exitus tristis. Vernaculo sermone dicimus Trauer-Spiele, abusu loquendi frequentissime Tragödien. *Comoedia quid sit & Tragoedia.*

Veteres comoedias a tragoediis distinguebant personarum conditione & fortunarum negotiorumque qualitate atque exitu. In comoediis inducebantur personæ humiles; in tragoediis heroës, reges, duces. In iis in mores hominum invehebatur; in his nonnisi tristes exitus & fortunarum priorum in pejus mutatio repræsentabantur, ut eis, quod triste est, proprium esset. Nos insuper habita personarum conditione in distinguendis comoediis a tragoediis potissimum ad eventus & exitus negotiorum respeximus, tum quod hæc differentia magis convenire videatur usui loquendi apud nos recepto, tum quod significatus vocabulorum ita determinatus instituto præsenti magis convenit.

§. 530.

Comoedia & tragoedia eundem, quem exempla propria experientia, præbent usum, sed efficacia majore. Etenim comoediæ & tragoediæ repræsentant facta hominum & exitum eadem subsecutum (§. 529.), consequenter perinde est, ac si singula fieri ac evenire propriis oculis videremus. Facta hominum & exitus, quem habent, exempla sunt (§. 250. *part. 2. Phil. pract. univ.*), & eorum, quæ ipsimet videmus, propria experientia est (§. 664. *Log.*). Quemcunque igitur usum præ- *Usum quemnam præbeant comoediæ & tragoediæ.*

bent exempla experientiæ propriæ, eum etiam præbere debent comoediæ atque tragoediæ. *Quod erat unum.*

Enimvero in comoediis & tragoediis facta hominum ad eundem exitum referenda, una cum eodem atque ceteris omnibus quomodocunque ad ea ſpectantibus, in continua ſerie repræſentantur, quæ in ſe longo ſubinde temporis tractu disjuncta ſunt, ita ut ſingula propriis oculis uſurpare & memoriæ infigere, conſequenter eorum a ſe invicem dependentiam obſervare non valeamus. Quamobrem cum in dubium revocari minime poſſit, comoedias & tragoedias multo perfectiorem ideam factorum humanorum & exitus ea ſubſequentis animo ingenerare & firmius memoriæ infigere, quam experientiam nonniſi multo ſtudio atque magna circumſpectione acquirendam; comoediæ & tragoediæ eundem, quem exempla propriæ experientiæ, uſum præbent efficacia multo majore. *Quod erat alterum.*

Si nobis prolixioribus eſſe liceret, multo luculentius doceri poterat, quantum ideæ, quas comoediæ atque tragoediæ animo ingenerant, præſtent iis, quas experientia propria hominibus ſuppeditat. Sed haud difficile erit, ea per ſe cognoſcere, modo diverſitas modi ideam acquirendi in utroque caſu rite perpendatur. Inprimis hic conſiderari debet, quod in comoediis atque tragoediis facilius conſervetur attentio ad ea, quæ ideæ iſti ineſſe debent, quam eadem afferri poteſt ad ſingula, ſi ipſimet ea experiri velimus. Ceterum hic ſupponimus, comoedias atque tragoedias tales eſſe, quales eſſe debent, ut proſint. Abſit enim, ut exiſtimes, nos omnes promiſcue probare. Quemadmodum enim exempla alia bona, alia mala ſunt, nec his tribuenda, quæ de illis prædicantur; ita ſimiliter de comoediis & tragoediis ſtatuendum.

§. 531.

§. 531.

Quoniam in philosophia practica exemplorum multus isque prorsus insignis est usus (§. 259. *part. 2. Phil. pract. univ.*) & ad cognitionem vivam inprimis plurimum faciunt (§. 273. *part. 2. Phil. pract. univ.*), & optime nos instruunt ad omne officii genus (§. 297. *part. 2. Phil. pract. univ.*), comoediæ autem & tragoediæ eundem, quam exempla, usum præbent, sed majore efficacia (§. 530.); *comoediæ & tragoediæ ad praxin philosophiæ moralis atque civilis* (§. 62. 64. 65. *Disc. prælim.*), consequenter *officiorum hominis & civis, plurimum adjumenti afferunt*. Quoniam itaque etiam curæ esse debet Rectori civitatis, ut subditi sint virtute præditi & ne a virtutis tramite deflectant, & qui deflectunt a vitiis revocentur & in viam rectam reducantur (§. 456.) & inprimis ut sint pii (§. 457.); *comoedias* quoque *& tragoedias in Rep. non modo tolerare, verum etiam curare debet, ut ad eum, quem præbere debent, usum sint apta.*

De utilitate comoediarum & tragoediarum in Rep. & cura Rectoris civitatis circa easdem.

Qui comoedias & tragoedias agunt, quales esse debent, socias doctoribus publicis præstant operas (§. 459. 531.). Eædem non saltem delectare debent otiosos, sed prodesse omnibus. Abusus tolerandus non est in Rep. sed curandum, ne deficiat usus. Non est, quod objicias, quæ ad virtutem colendam & vitia fugienda faciunt, ea doceri posse, &, si exempla desiderentur, peti eadem ex historia. Cum enim paulo ante ostenderimus, comoedias & tragoedias multo majore efficacia eum, quem exempla propriæ experientiæ, præbere usum (§. 530.); multo firmius idem tenendum de exemplis, quæ saltem narrantur, vel in libris descripta leguntur. Si actores personam, quam repræsentare debent, recte induunt; multa observantur, quæ verbis describi nequeunt, aut verbis descripta nec satis intelliguntur, nec appetitum adeo valide movent. Sicuti vox viva melius docet; ita multo melius exem-

plum vivum, quod etiam in eo conſpicimus, qui perſonam alienam recte induit.

§. 532.

De ſubditis ab injuria aliorum tutis præſtandis.

Rectori civitatis curæ eſſe debet, ut quilibet ſit tutus ab injuria aliorum. Etenim ad finem, cujus gratia in civitatem coitur, tranquillitas quoque (§. 13.), conſequenter vacuitas a metu injuriarum ſpectat (§. 11.). Quamobrem cum in Rep. conſtituenda determinanda ſint ea, quæ ad finem civitatis obtinendum faciunt (§. 393.); id quoque curæ eſſe debet Rectori civitatis, ut quilibet ſit tutus ab injuriis aliorum.

Inter præcipuas curas Rectoris civitatis referendum, cives tutos præſtare ab injuriis. Quodſi enim permittatur, ut quis pro lubitu alterum injuria afficiat, permittendum quoque ut læſus injuriam ipſe vindicet, aut deterior erit conditio hominum in ſtatu ciuili, quam in ſtatu naturali: quod utrumque abſurdum eſt.

§. 533.

De injuſtitia eliminanda.

Quoniam in Rep. quilibet ab injuria aliorum tutus eſſe debet (§. 532.), injuria autem admittitur, quando quid fit contra jus perfectum alterius (§. 859. *part. I. Jur. nat.*); *in Rep. ferendum non eſt, ut quid fiat contra jus perfectum alterius*, conſequenter *ut jus alterius vel tollatur, vel diminuatur, vel uſus ejus quomodocunque impediatur* (§. 239. *part. I. Phil. pract. univ.*), atque ideo *nihil injuſti tolerandum* (§. *cit.*).

Convenit hoc maxime ſocietati civili, quippe quæ contrahitur a ſingulis, ut jure ſuo quiete fruantur & tuto id ab alio conſequantur (§. 4.). Qui vero jure ſuo uti impeditur, eodem minime quiete fruitur, & ſi cujus jus tollitur, vel diminuitur, idem ab alio minime conſequitur. Jus ſuum non con-

consequitur locator, si conductor non solvit mercedem debitam, aut non integram solvit, quam debebat. Ast in casu priori conductor tollit, in posteriori diminuit jus locatoris ad mercedem. Si locator conductorem ante diem expellere velit propterea quod pinguiorem reperit; conductor quiete jure suo non fruitur; ast tunc quoque in usu juris sui impeditur.

§. 534.

De læsione in Rep. non toleranda.

Quia in Rep. ferendum non est, ut quid fiat quod est contra jus perfectum alterius (§. 532.), qui vero quid facit contra jus alterius eum lædit (§. 920. *part. 1. Jur. nat.*); *in Rep. ferendum non est, ut unus alterum lædat.*

Adversatur læsio juri securitatis (§. 919. *part. 1. Jur. nat.*), homini unicuique natura competens (§. 918. *part. 1. Jur. nat.*), quod tueri debet Rector civitatis.

§. 535.

De jure suo alteri tribuendo.

Similiter cum in Rep. ferendum non sit, ut contra jus alterius quidpiam fiat (§. 533.), qui vero nihil facit, quod est contra jus alterius, sed nonnisi ea facit, quæ secundum jus alterius, aut eidem convenienter fieri possunt, jus suum alteri tribuit (§. 921. *part. 1. Jur. nat.*); *in Rep. curandum, ut unicuique jus suum tribuatur.*

Ita conductor morosus adigendus, ut locatori mercedem debitam solvat: qui enim tempore convento mercedem solvit, eamque integram, conductori jus suum tribuit.

§. 536.

De justitia colenda.

Quia in Rep. curandum, ut unicuique jus suum tribuatur (§. 535.), justitiæ autem est jus suum cuique tribuere (§. 926. *part. 1. Jur. nat.*); *Rectori civitatis curæ esse debet, ut justitia floreat in Rep.*

Justitia maxime tuetur societatem civilem, nec sine ea finis civitatis obtinetur. Ea adeo necessaria est, ut sine ea nec prædonum ac latronum societas subsistere possit. Quamvis enim eorum injusta sit societas respectu extraneorum, ipsi tamen inter se speciem quandam justitiæ observare tenentur. Misera est Resp. ex qua justitia exulat.

§. 537.

De fraude non toleranda.

Quoniam denique qui alterum fraudat, inscio damnum dat, seu ita agit, ut is faciat jacturam sui, seu ejus, quod suum esse debebat (§. 147. *part. 5. Jur. nat.*), consequenter jus suum diminuit, *in Rep.* vero ferendum non est, ut jus alterius diminuatur (§. 533.); in eadem quoque, *quantum datur præcavendum, ne quis ab altero fraudetur, nec ut fraus committatur ferendum.*

Facile intelligitur, fraudem omnem justitiæ adversari (§. 147. *part. 5.* & §. 926. *part. 1. Jur. nat.*). Fraudationibus ubi locus est, justitia vapulat. Dico autem præcavendum esse, ne quis ab altero fraudetur, quantum datur: fieri enim non potest, ut fraudatio omnis præcaveatur. Rector autem civitatis obligari nequit ultra id, quod possibile (§. 209. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quædam hic relinquenda sunt circumspectioni singulorum, quos in suis non otiosos esse convenit in Rep. quasi omnem curam abjicere debeant in Rectorem civitatis.

§. 538.

Judex quinam sit.

Judex dicitur persona, quæ unicuique in civitate jus suum tribui curat & unumquemque adversus injurias aliorum defendit. Quamobrem cum justitiæ sit suum cuique tribuere (§. 926. *part. 1. Jur. nat.*), injuriam autem facere injustitiæ (§. 859. *part. 1. Jur. nat.* & §. 239. *part. 1. Phil. pract. univ.*)

univ.); *judicis est curare, ut justitiæ satisfiat, nec injustitia toleretur.*

Quemadmodum *Ulpianus* l. 1. ff. de J. & J. ICtos justitiæ sacerdotes appellat; ita Judices optimo Jure hoc nomine compellantur. Etenim JCti saltem docent, quid justum sit, quid injustum; ast judices curant ut fiat quod justum est, nec ferunt, quod injustum.

§. 539.

In civitate constituendi sunt judices. Etenim in civitate curandum, ut justitia floreat (§. 536.), nec tolerandum, quod injustum est (§ 533.). Quamobrem cum judicis sit curare, ut justitiæ satisfiat, nec injustitia toleretur (§. 538.); in civitate judices constituendi sunt. *De judicibus in civitate constituendis.*

Elucet hinc necessitas Judiciorum, quibus carere nequit Resp. Quænam vero de iis observanda sint, ne quicquam hac in parte desideretur, cum ex subsequentibus, tum ex Politica clarius elucescet.

§. 540.

Judices causas in judicium deductas cognoscere, a cujusnam parte stet jus pronunciare & victo injungere debent, ut præstet vincenti, quod debet; si sponte præstare nolit, eundem vi adigere. *De officio judicis.* Etenim judex curare debet, ut unicuique jus suum tribuatur & adversus injurias defendere unumquemque (§. 538.). Necesse igitur est, ut ipsi constet, cur jus quoddam prætendat unus, quod alter ipsi denegat, aut in quo injuria consistat, quam unus alteri fecisse aut facere velle dicitur, consequenter ut de veritate factorum certus sit. Quamobrem causas in judicium deductas cognoscere debet. *Quod erat primum.*

Quo-

Quoniam vero decidere debet controverſiam, quæ inter partes agitatur; cauſa cognita pronunciare tenetur, a cujusnam parte litigantium ſtet jus. *Quod erat ſecundum.*

Et quoniam curare debet, ut is, a cujus parte ſtat jus, ab altero id conſequatur & ob injuriam factam ipſi ſatisfiat, vel ob nondum factam ſufficienter caveatur (§. 538.); porro neceſſe eſt, ut victo injungat, quod vincenti præſtandum præſtare, ſi autem ſua ſponte facere nolit, cum ad præſtandum vi adigat. *Quod erat tertium.*

Facile patet, obſervatis iis, quæ in propoſitione præſente præcipiuntur, judices curare, ut jus ſuum unicuique tribuatur, & unumquemque adverſus injurias aliorum defendere, & hoc pacto officio ſuo ita defungi, ut juſtitiæ ſatisfiat, nec injuſtitiæ locus relinquatur, quemadmodum fieri debet (§. 538.).

§. 541.

Quales eſſe debeant judices. Quoniam judices rem controverſam decidere debent (§. 540.), conſequenter idem eorum officium eſt, quod arbitrorum (§. 945. *part. 5. Jur. nat.*), arbiter vero legum peritus (§. 985. *part. 5. Jur. nat.*), vir bonus (§. 973. *part. 5. Jur. nat.*), & impartialis eſſe debet (§. 963. *part. 5. Jur. nat.*), ſepoſito omni reſpectu perſonarum (§. 965. *part. 5. Jur. nat.*); *judices* quoque *legum periti*, *viri boni*, *& impartiales eſſe debent*, *ab omni reſpectu perſonarum procul remoti*, conſequenter cum judices in Rep. ſint conſtituendi, *tales eligendi ſunt.*

Officium judicis ad officium arbitrorum reducimus, ne denuo prolixe demonſtranda ſint, quæ alibi jam demonſtravimus. Non differunt arbitri a judicibus, niſi quod illi a litigantibus per compromiſſum ſponte eligantur, hi vero ab eo, qui

qui imperium habet in civitate, constituantur (§. 945. *part. 5. Jur. nat.* & §. 539. *h. l.*). Electio & constitutio cum pertineat ad modum habendi jus decidendi rem controversam, ea nihil in ipso jure variat, consequenter nec in usu ejusdem & iis, quæ ad hunc requiruntur. Quoniam vero arbitri in statu naturali locum habent, judices nonnisi in civili, status autem naturalis ordine prior est civili; ideo quoque de arbitris erat agendum in Jure naturali, antequam de civitate tractatio institueretur, consequenter in demonstrando officium judicum & quæ inde pendent ad officium arbitrorum & ab eodem dependentia recte reducuntur. Nimirum judices constituere in civitate est idem ac arbitros dare invitis, ad quos recipiendos nemo naturaliter cogi potest.

§. 542.

Cognitio causæ dicitur notitia facti sufficienter probati, ob quod jus aliquod prætendit actor. Quamobrem ut *judex* causam cognoscat, antequam sententiam ferre possit; *in facti notitiam inquirere & ut quoad omnes circumstantias contra negantem probetur curare debet.* Quamobrem cum judici idem incumbat, quod arbitro (§. 983. *part. 5. Jur. nat.*); *quæ de causæ cognitione observare tenetur arbiter* a nobis alibi (§. 986. & *seqq. part. 5. Jur. nat.*) demonstrata, *eadem tenenda sunt a judice.* *Cognitio causæ quid sit.*

Diximus jam ante (*not.* §. 541.), judices non esse nisi arbitros necessarios, qui in statu civili succedunt in locum voluntariorum, quibus utendum in statu naturali. Eodem igitur in utroque casu causæ cognitio est.

§. 543.

Sententia judicis est effatum judicis, quo declarat quid justum sit in causa controversa coram ipso a partibus litigantibus ventilata, seu decisio controversiæ coram ipso a parti- *Sententia quid sit.*

bus litigantibus ventilatæ. Dicitur etiam *sententia definitiva*, quatenus decisionem totius controversiæ continet. *Causa* igitur *nonnisi cognita judex sententiam ferre debet* (§. 542.).

Convenit adeo sententia definitiva cum laudo arbitrorum (§. 945. *part. 1. Jur. nat*). Nullam vero esse sententiam judicis, quæ fertur, causa nondum cognita, aut nondum satis cognita, veluti si nondum sufficienter probata sint, quæ a parte una narrantur, ab altera vero negantur, absque ulteriori demonstratione patet.

§. 544.

Sententiæ se submittere quid sit.

Victus in judicio *sententiæ se submittere* dicitur, si in sententia judicis acquiescens se ad id obligatum agnoscit, ad quod præstandum a judice condemnatur, seu quod ut præstet judex eidem injungit.

E. gr. si judex pronunciat, reum solvere debere actori centum & is in sententia judicis acquiescit ac centum solvere promittit, eidem se submittit.

§. 545.

Effectus istius submissionis.

Quoniam si victus sententiæ judicis se submittit, in eadem acquiescit & se obligatum agnoscit ad præstandum id, quod sententia exigit (§. 544); *si victus sententiæ se submittit, lis finita est, & victus victori præstare tenetur, quod sententia exigit.*

Quando nimirum victus in sententia judicis acquiescit, nihil habet, quod eidem opponere, vel contra eam excipere possit. Liti igitur ulteriori locus non est. Et quia se obligatum agnoscit ad præstandum id, quod sententia exigit, necesse etiam est ut actu præstet (§. 118. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Causa in judicium deducitur non tantum eo fine, ut declaretur

tur, a cujusnam parte stet jus; verum etiam ut jus suum consequatur is, cui id competit.

§. 546.

Quodsi victus sententiæ judicis se submittere nolit, cum judicium eludi non possit, quippe quod eo fine constitutum, ut quilibet jus suum consequatur (§. 538.); *necesse est ut intra certum tempus rationes suas exponat, cur se ad præstandum non obligatum existimet, quod sententia exigit* (§. 543.).

Quanam re sit opus, si quis sententia se gravatum existimet.

Sententia judicis vel tota impugnari potest, vel ex parte, hoc est, quoad nonnulla, quæ eadem exigit. Ita condemnatus in restitutionem rei cum fructibus potest se obligatum agnoscere ad rem, sed non ad fructus restituendum. Qui in sententia judicis acquiescere non vult, eam pro justa non habet. Quamobrem utique docere debet, ob quasnam rationes eam existimet juri adversam.

§. 547.

Si quis sententia judicis se gravatum existimet, ei permissum esse debet querelas suas ad superiorem deferre & ejusdem decisioni causam committere. Etenim in Rep. superiori curæ esse debet, ut jus suum cuique tribuatur (§. 535.). Quodsi ergo a judice condemnatus ad aliquid præstandum existimet, eum male judicasse, consequenter sententiam ejus juri adversam esse suo; necesse omnino est, ut ipse superior sententiam ad examen revocet & num justæ sint querelæ adversus eam motæ dispiciat, consequenter sententiam vel reformando, vel confirmando finem liti imponat. Quamobrem si quis sententia judicis se gravatum existimet, ei permissum esse debet querelas suas ad superiorem deferre & ejusdem decisioni causam committere.

De provocatione ad superiorem contra sententiam judicis.

Justitiæ est tollere querelas de jure. Quodsi ergo quis sententiam judicis juri adversam existimet; si ea simpliciter standum, querelæ non tolluntur. Quamobrem cum in Rep. florere debeat justitia (§. 536.); omni modo id agendum, ne quis justas videatur habere querelas de jure. Maxime igitur convenit officio superioris, ut querelas adversus sententiam judicis motas tollat. Hoc nimirum pacto nihil amplius in superiore desiderari potest quoad curam, quam adhibere debet, ut unicuique jus suum tribuatur (§. 535.) & quilibet sit tutus ab injuria aliorum (§. 532.).

§. 548.

Appellatio quid sit.

Provocatio a judice ad superiorem ob sententiam, vel aliud factum, quod quis iniquum existimat, ut ipse causam decidat, *Appellatio* dicitur.

Nondum hic disquirimus, quænam quoad appellationem in Rep. constituenda sint. Hæc enim ad regimen pertinent. Hic tantummodo agitur de jure appellandi, quatenus naturalem habet rationem.

§. 549.

An in Rep. admittenda.

Quoniam qui sententia judicis se gravatum existimat, ei permissum esse debet querelas suas ad superiorem deferre & ejusdem decisioni causam committere (§. 547.), qui vero a judice ad superiorem provocat, ob sententiam aliudve factum, quod iniquum existimat, ut ipse causam decidat, ad superiorem appellet (§. 548.); *appellationes in Rep. sunt admittendæ.*

Non est quod objicias, judices constitui, qui controversias de jure decidant, quia impossibile est, ut ipse Rector civitatis hoc faciat. Quodsi ergo admittantur appellationes, fore ut causis decidendis omnibus non sufficiat. Etenim ne numerus

merus causarum via appellationis ad superiorem delatarum in nimium evadat, non in qualibet causa permittenda est appellatio, nec temeraria appellatio impune ferenda. Sed de his, quemadmodum modo diximus (*not.* §. 548.), hic nondum est dicendi locus.

§. 550.

Quoniam appellans a judice ad superiorem provocat, ob sententiam vel aliud factum, quod iniquum existimat, ut idem causam decidat (§. 548.); *ad appellationem minime referendum, si quis querelas quasdam de facto quodam judicis eodem inscio ad superiorem defert, & opem ejus adversus hunc implorat:* quod licere eodem modo patet, quo ante appellationem admittendam esse demonstravimus (§. 547. 549.). *Quænam preces cum appellatione non confundendæ.*

Quodsi verendum, ne istiusmodi preces importune fiant, importunæ non impune ferendæ sunt, prouti idem de temerariis appellationibus ante annotavimus (*not.* §. 549.).

§. 551.

Supplicatio dicitur actus, quo victus judici declarat, se sententia esse gravatum, atque petit ut propter rationes, quas exponit, eandem corrigat. Quoniam judici curæ esse debet, ut jus suum cuique tribuatur (§. 538.); si condemnatus existimet sententiam juri suo esse adversam, rationes, ob quas ita existimat, ut sibi exponat permittere, eas trutinare &, si querelas justas deprehenderit, sententiam a se latam retractare debet, consequenter *supplicatio licita est, seu permittenda.* *Supplicatio quid sit & an sit licita.*

Iudex instar arbitri leges ad facta applicare debet, quando sententia pronuncianda (§. 984. *part. 5. Jur. nat.* & §. 541. *b.*). Quoniam itaque facile contingit, ut in formanda notione facti circumstantia aliqua non attendatur, quæ variat jus, vel

 etiam

etiam in applicatione legis aberretur; ideo audiendus est, qui se sententia gravatum existimat, utrum horum quid docere possit, nec ne. Supplicatio igitur nihil continet, quod sit officio judicis adversum, nec autoritati ejus quicquam decedit, si meliora edoctus aliter sentiat.

§. 552.

An supplicatio tollat appellationem.

Quodsi ob rationes a supplicante in medium allatas judex sententiam a se latam retractare nolit; naturaliter supplicatio non obstat, quo minus adhuc appellatio interponatur (§. 551. 548.).

Rationes, ob quas quis sententia judicis se gravatum existimat, *Gravamina* dici solent. Quoniam vero non omnes de eadem re judicant eodem modo; gravamina, quæ nullius ponderis esse censet judex, non exigui ponderis videri possunt superiori, ad quem appellatur, & ad retractandam sententiam sufficientia. Tunc vero necesse est, ut judex a quo gravamina refutet, rationes exponendo judici ad quem, cur ea nullius ponderis esse existimet, consequenter in sententia a se lata persistat. Supplicationi æquipollet *Leuteratio* in foro Saxonico recepta, qua sententia judicis gravatus gravaminibus adductis, ob quæ sibi injuriam factum sententia existimat, petit, ut acta ad extraneos impartiales, hoc est, collegium aliquod JCtorum, transmittantur, qui sententiam dicant: sit ita quod alii *Oberleuterationem* cum supplicatione comparent, quæ adhibetur, si sententia prima in leuterationis instantia fuerit confirmata, vel eidem quid adjectum, quo se gravatum existimat, qui leuterationem interposuit, ut acta denuo transmittantur ad collegium aliud. Neque enim semper contingit, ut duo JCtorum collegia rem controversam eandem eodem modo decidant.

§. 553.

Res judicata quid sit.

Res judicata dicitur, quando contra sententiam nihil amplius opponi potest, aut opponi lege permittitur, consequen-

sequenter *si quis sententiæ judicis se submittit* (§. 544.), *aut non amplius datur alius, ad quem provocari possit*, veluti si lege cautum sit, ut adversus sententiam in instantia appellationis latam nihil opponi possit, sed ea standum sit.

In camera imperiali sententia camerali gravato conceditur *Revisio actorum*, quæ fit per commissarios Imperatoris & Statuum imperii ad id deputatos. Multiplicatis autem instantiis lites nimium protrahuntur: de quo inferius agendum.

§. 554.

Effectus rei judicatæ. Quoniam contra sententiam, quæ in rem judicatam transiit, nihil amplius opponi potest (§. 553.); *quamprimum sententia in rem judicatam transiit, lis finita est & victus præstare tenetur, quod sententia exigit*, consequenter *si sponte præstare nolit, vi adigendus ut præstetur.*

Modestinus l. 1. ff. de sent. & re jud. Res judicata est, inquit, quæ finem controversiarum pronunciatione judicis accepit. Etenim judicis partes suscipere, ut cum *Ulpiano* loquamur, nihil aliud est, quam polliceri, finem se sententia sua controversiis impositurum. Quod igitur a judice pronunciatum fuit, pro vero habetur, quamprimum sententia in rem judicatam transiit. Quamobrem pars victa negare amplius nequit se debere, in quod a judice condemnata est, consequenter id præstare tenetur.

§. 555.

Executio quid sit. *Executio rei judicatæ* dicitur actus, quo a magistratu victus vi adigitur ad præstandum id, quod exigit sententia, si ipse id sua sponte præstare nolit.

Qui sponte præstare non vult, quod exigit sententia, duplici modo adigi potest, ut id præstetur, vel quatenus tandem ipse invi-

invitus adducitur ad id præstandum, vel quatenus pati cogitur, ut ex rebus ipsius satisfiat parti victrici. Executionem autem in genere definimus non determinantes modum, quo refractarii compelluntur ad præstandum id, quod a judice pronunciatum est: ab eo enim desumitur differentia executionis. Quid vero hic conveniat juri naturæ, docet propositio sequens.

§. 556.

De modo executionis, si sententia dationem exigit.

Si victus in judicio sponte non præstet, quod sententia exigit, loco hujus rem quamcunque eidem auferre potest judex, ut ex ea victori satisfiat, aut ea non ante reddatur, quam præstiterit id, in quod condemnatus est. Quoniam enim in Rep. judex curare debet, ut unuicuique jus suum tribuatur (§. 538.); si quis tribuere nolit, iisdem uti licet mediis, quæ in eodem casu unicuique in statu naturali concessa. Enimvero si rem meam ab eo, qui eam detinet, vel a debitore, quod mihi debet, consequi non possum, naturaliter loco rei meæ vel mihi debitæ eidem auferre licet rem aliam, quæ tantundem valet (§. 1112. *part. 5. Jur. nat.*), vel etiam rem aliam quamcunque non ante reddendam, donec meam, vel mihi debitam acceperim (§. 1118. *part. 5. Jur. nat.*). Quamobrem si victus in judicio sponte non præstet, quod sententia exigit, judex loco hujus rem quamcunque eidem auferre potest, ut ex ea victori satisfiat (§. 1115. *part. 5. Jur. nat.*), vel ut non ante reddatur, quam præstiterit, in quod condemnatus est.

Facile patet, hoc modo fieri posse executionem, si res quædam restituenda, aut danda, vel si quod faciendum æstimationem habet, quæ præstanda venit. Quodsi res immobilis restituenda, vel etiam mobilis, quæ haberi potest; per se patet, hanc ipsam auferri posse invito & dari parti victrici, cujus eam esse a judice pronunciatum.

§. 557.

§. 557.

Quoniam ablatio rei alienæ loco suæ, vel sibi debitæ, quam a detentore, vel debitore consequi non possumus, expletio juris est (§. 1113. *part. 5. Jur. nat.*), ablatio vero rei detentoris nostræ, vel debitoris nostri, non ante restituendæ, quam consecuti fuerimus rem nostram, oppignoratio invita (§. 1142. *part. 5. Jur. nat.*); *si sententia judicis exigit restitutionem rei, vel solutionem, executio consistit vel in expletione juris, vel in oppignoratione invita.* *Quotuplex is sit.*

§. 558.

Si quod sententia exigit in faciendo consistit, id vero vel æstimationem non recipit, vel non perinde est, sive quod faciendum actu præstetur, sive ejus æstimatio; pars victa poena compellenda ad faciendum, quod sententia exigit. Etenim si id, quod faciendum, æstimationem non recipit, victus autem præstare tenetur, quod sententia exigit (§. 554.); necesse omnino est, ut faciat, quod sententia judicis injungitur. Quoniam vero aliter obligari nequit ad faciendum nisi poena (§. 301. *part. 1. Phil. pract. univ.*); poena ad faciendum compellendus est. *Quod erat primum.* *De modo executionis, si sententia exigit, quod faciendum.*

Enimvero si non perinde est, sive factum, sive æstimatio præstetur; parti victrici loco facti obtrudi nequit æstimatio (§. 200. *part. 4. Jur. nat.*). Quamobrem si pars victrix urgeat, ut victa faciat omnino necesse est, & si nolit, a judice ad faciendum vi adigenda (§. 553.). Quamobrem porro patet, ut ante, partem victam poena compellendam esse ad faciendum. *Quod erat alterum.*

E. gr. Si reus condemnatur ad palinodiam, vel deprecationem, propter injurias verbales, & quod sententia exigit præ-

ſtare nolit, ad præſtandum poena compellitur. Similiter ſi locator operas conductas præſtare nolit, poena adigitur ad eas præſtandas.

§. 559.

De poena ob injurias factas irroganda.

Si ob injurias factas quis puniendus; judex eum punire debet. Etenim judex unumquemque in civitate contra aliorum injurias defendere debet (§. 538.) conſequenter curare, ut, qui te læſit, animum lædendi mutet, & aliis metus incutiatur, ut a læſionibus abſtineant. Quamobrem cum naturaliter cuilibet homini competat jus puniendi eum, qui ipſum læſit (§. 1061. *part. I Jur. nat.*), tum ut qui læſit animum lædendi mutet, tum ut aliis metus incutiatur, quo a lædendo te vel alios deterreantur (§. 1062. *part. I. Jur. nat.*); ſi ob injurias factas quis puniendus, judex eum punire debet.

Jus puniendi reum ob injurias factas metiendum eſt ex jure puniendi, quod naturaliter unicuique competit, qui ab altero læditur. In ſtatu enim civili judex facere debet, quod in ſtatu naturali per ſe facere unicuique permiſſum.

§. 560.

De bello privato in civitate non tolerando.

Bellum privatum in civitate non tolerandum. Etenim in civitate conſtituendi ſunt judices (§. 539.), qui curant, ut unicuique jus ſuum tribuatur & unumquemque adverſus injurias aliorum defendant (§. 538.), & jus ſuum alteri tribuere nolentem ad tribuendum vi compellunt (§. 554. 556. & *ſeqq.*), & poenam promeritum puniunt (§. 558.). Quamobrem cum bellum conſiſtat in perſecutione violenta juris ſui (§. 1102. *part. I. Jur. nat*), & qui ſe vi defendit atque poenam ab eo ſumit, qui ipſum læſit, bellum gerat (§. 1114. *part. I. Jur.*

Jur. nat.), fini autem civitatis convenientius sit ut per judicem quis consequatur, quod bello consequi intendit (§. 4.); bellum privatum in Rep. minime tolerandum.

Incommoda belli privati haud postrema causa fuit, quæ hominibus naturaliter libertatis suæ amantibus persuasit, ut societatem civilem contraherent. In civitatem coëunt homines, ut unusquisque jure suo quiete fruatur & tuto id ab alio consequatur (§. 4.). Extra civitatem jus ab invito consequi, adversus alios nos & nostra defendere & lædentes punire non possumus sine bello, cujus jus naturaliter nobis competit in eos, qui jus nostrum nobis tribuere nolunt (§. 1104. *part. 1. Jur. nat.*), in aggressorem (§. 973. 1114. *part. 1. Jur. nat.*), raptorem (§. 690. 691. *part. 2. & §. cit. part. 1. Jur. nat.*), invasorem (§. 717. *part. 2. & §. cit. part 1. Jur. nat*) & in eum qui nos lædit (§. 1061. 1114. *part. 1. Jur. nat.*). Continuis ideo bellis locus est. Bellorum igitur evitandorum gratia civitates constitutæ, scilicet ut sine bello jure nostro frui & id ab aliis consequi possimus. Quamobrem in locum belli privati substituuntur in civitate judicia, quæ quantum bello præstent nemo non intelligit, qui bellum cum judiciis conferre velit. Quodsi objicias, judicum sententiam a vero aberrare posse, consequenter jure suo cadere eum, qui eodem frui debebat; perpendas velim, eventum belli semper esse dubium, nec victoriam ei certam esse, qui justam habet causam. Accedit, quod in statu naturali nulla sit causæ cognitio, sed quilibet sit judex in propria causa, cum nemo ad arbitrium recipiendum cogi possit (§. 945. *part. 5. Jur. nat.*). Hac vero de causa contingit plurima bella esse injusta, & vi armorum non modo injustitiam defendi, verum etiam plurimos vi armorum jure suo privari. Neque etiam bella ea religione geruntur, qua geri debebant, & novis injuriis foventur. Status civilis naturali longe præferendus esset, si nulla alia inde in cives redundaret utilitas, quam quæ ex judiciorum constitutione, consequenter ex sublatione belli privati resultat.

§. 561.

Quatenus id sublatum in civitate. Quoniam bellum privatum in civitate non tolerandum (§. 560.), sed per judices consequendum, quod in statu naturali nonnisi bello consequi poteramus (§. 538. *h.* & §. 1104. *part. 1. Jur. nat.*); *in civitate judicia successere in locum belli privati, & jus belli natura homini competens quoad exercitium sublatum, aut*, si mavis, *non tam jus belli, quam exercitium ejus sublatum.*

Introductio judiciorum in locum belli privati non obstat, quod jus belli natura homini competens (§. 1104. *part. 1. Jur. nat.*) auferri non possit (§. 64. *part. 1. Jur. nat.*). Præterquam enim quod non invitis ablatum sit, cum in judiciorum introductionem, tanquam medium finis civitatis, consensere omnes, qui in eandem coiverunt & postea eidem se associant (§. 4.); jus quoque suum adhuc revera habent, qui in societate civili vivunt, sed idem saltem exercere tenentur per alios, nimirum judices, tum ut evitetur omnis abusus, tum ut ne locus sit catervæ malorum, quæ exercitium proprium comitantur.

§. 562.

Quando bellum privatum adhuc licitum. Quoniam judicia successerunt in locum belli privati & nemo jus belli per se exercere debet, sed per judicem (§. 561.); *ubi judicia cessant, seu quando copia judicis haberi nequit, bellum privatum adhuc licitum est.*

Quodsi qui in civitatem coëunt, aut postea eidem se associant, jus belli abdicarent; eodem quoque uti nullo in casu possent; usus enim ejus, quod non habes, nullus est. Enimvero cum saltem in hoc consensisse, aut consentire intelligantur, quod in tuendo & persequendo jure suo judicis ope uti velint; exercitium quoque juris belli proprium sibi reservarunt eo in casu, quo judicis copia haberi nequit. Bellum itaque priva-

privatum in casu isto injustum non est, cum gerentes utantur jure suo, quod in eodem per se exercere tenentur.

§. 563.

Judicium cessare dicitur *momentane*, quando judex expectari non potest sine certo periculo, aut damno. *Continue* autem *cessat*, si judex non adsit, qui controversiam decidere possit, vel velit, seu per quem jus nostrum consequi valeamus, & quidem *jure*, si versemur in loco, ab imperio civili vacuo, vel *facto*, si subditi judicem non audiant, vel judex aperte cognitionem causæ rejecerit, nec ab eo detur provocatio ad superiorem, vel saltem moram non patiatur periculum præsens, ut superiorem adire possis. Quamobrem cum *bellum privatum* licitum sit, ubi judicia cessant (§. 562.); *licitum* id *est, quando judex sine certo periculo aut damno expectari nequit, quando versamur in loco ab imperio civili vacuo, quando subditi judicem non audiunt, vel judex cognitionem causæ aperte rejicit, nec ad superiorem ab eo datur provocatio, aut ob periculum in mora superior, si quis sit, adiri nequit.* *Idem speciatius expenditur.*

Grotius de J. B. & P. l. 1. c. 3. §. 2. n. 1. singula hæc bene a se invicem distinguit, sicque casus omnes determinat, in quibus bello privato adhuc hodie, introducto dudum statu civili, adhuc locus sit. Sed ne quid obscuri supersit, demus in singulis casibus exempla. Exempla cessationis momentaneæ sunt in aggressore, latrone, prædone, fure nocturno, debitore fugitivo. Jure continue cessant judicia in mari, solitudine, insulis vacuis. Huc etiam refer, si judices seu magistratus ex civitate ejecti, quemadmodum Athenis contigisse autor est *Ælianus* Varior. l. 5. c. 13. Facto cessant judicia, quando tempore rebellionis, aut publicorum motuum nulla est judicum autoritas. Quando autem huc etiam refertur, si judex cognitionem causæ aperte rejicit, justitiæ denegatio non confundenda

eſt cum protractione ejusdem: neque enim aufertur, quod differtur, niſi præſens periculum ſit in dilatione.

§. 564.

De duratione belli privati in civitate.

Bellum privatum ſtatim ceſſat, quamprimum judicis copia haberi poteſt. Etenim bellum privatum in civitate licitum non eſt, niſi quando copia judicis haberi nequit (§. 562.). Quamprimum igitur copia ejus haberi poteſt, licitum eſſe deſinit, conſequenter permiſſum amplius non eſt (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*), ideoque ſtatim ceſſat.

Unde bellum privatum dicitur quaſi momentaneum & in puncto conſiſtere. E. gr. ſi quis ſtricto gladio, vel alio telo lethali impetit corpus tuum, occurrunt vero alii pugnæ finem impoſituri, a defenſione ulteriori ſtatim abſtinendum & injuria tibi facta judici denuncianda. Similiter ſi fur cum re aufugiens apprehenditur, jure eum puniendi utendum non eſt, ſed judici denunciandum, ut in cuſtodiam rapiatur & ab ipſo puniatur.

§. 565.

De modo evitandi bellum privatum.

Quoniam bellum privatum ſtatim ceſſat, quamprimum copia judicis haberi poteſt (§. 564.); *quamdiu ſuppetit medium illud evitandi, ut res ad judicem deferatur, a bello privato abſtinendum*, conſequenter *ſi fuga tibi conſulere poſſis, fugiendum eſt, &, ſi aliis præſentibus in auxilium vocatis vim a te avertere poſſis, hoc faciendum.*

Equidem vulgo creditur, fugere eſſe ignominioſum; abſurdum tamen eſt ignominioſum dicere, quod officio boni civis convenit (§. 560.). Quamvis enim dicatur fortitudinem eſſe virtutem (§. 601. *part. 7. Jur. nat. &* §. 321. *part. 1. Phil. pract. univ.*) fugam autem arguere timiditatem, vitium eidem oppoſitum (§. 603. *part. 1. Jur. nat. &* §. 322. *part. 1.* *Phil.*

Phil. pract. univ.), defectum vero virtutis (§. 820. *part. 1. Jur. nat.*) & vitium veram parere ignominiam (§. 822. *part. 1. Jur. nat.*); qui ita sentiunt, oppido falluntur, cum veram fortitudinis ac timiditatis notionem minime habeant. Fortis enim is demum est, qui metu periculi imminentis sese adduci minime patitur, ut faciat, quod non facere debebat, vel non faciat, quod facere debebat (§. 600. *part. 1. Jur nat.*), & timidus, qui vel metu levissimi periculi se abduci patitur ab eo, quod facere debebat (§. 602. *part. 2. Jur. nat.*). Ast cum in civitate bellum privatum non sit permissum, nisi quando copia judicis haberi nequit (§. 562.), adversus aggressorem se defendere, quando fugere datur, nemo obligatur, consequenter hoc facere quod debeat falsum est. Quocunque igitur modo periculum præsens tamdiu evadi potest, donec judici idem avertere committatur; defensio propria illicita in Rep. Non urgeo hominem naturaliter obligari cum vitæ (§. 371. *part. 1. Jur. nat.*), tum integritatem organi cujusdam lædendi periculum vitare, quantum in potestate ipsius est (§. 373. *part. 1. Jur. nat.*), & fugere debere, si læsionem sibi intentatam ab altero fuga evitare possit (§. 1010. *part. 1. Jur. nat.*); cum hic agatur de eo, quod boni civis est. Non tamen inconsultum est, ad hæc quoque animum attendere, ut ignominiæ labes, quæ vulgari opinione fugæ adspergitur, eluatur.

§. 566.

Quales personæ publicæ sint judices.

Judices sunt magistratus. Etenim judices constituuntur, ut unicuique jus suum tribui curent & unumquemque adversus injurias aliorum defendant (§. 538.). Quamobrem cum in Rep. curandum sit, ut unicuique jus suum tribuatur (§. 535.), nec ferendum, ut unus ab altero lædatur (§. 534.), hoc vero ad exercitium imperii pertineat (§. 32. 30.); judicibus pars quædam imperii exercenda committitur a superiore in civitate. Quamobrem cum magistra-

giſtratus ſit is, cui partes quædam imperii exercendæ committuntur a ſuperiore in civitate (§. 162.); judices magiſtratus ſunt.

Omnis judex magiſtratus eſt, ſed non omnis magiſtratus eſt judex. Cum enim multæ ſint imperii partes, quas omnes per ſe cum exercere nequeat ſuperior, aliis exercendas ſuo nomine demandare tenetur; ideo quoque magiſtratus dantur, quorum officium diverſum eſt ab officio judicis. Sed de hac re plura dicenda erunt ſuo loco.

§. 567.

De miniſterio judicis. Quoniam judices ſunt magiſtratus (§. 566.), omnis autem magiſtratus partes ſibi demandatas imperii non exercet proprio nomine, ſed nomine ſuperioris, & rationem reddere tenetur actuum ſuorum ſuperiori & ab eo coërceri poteſt (§. 162.); *judex* quoque *jus reddit non ſuo nomine, ſed nomine ſuperioris, & huic rationem reddere tenetur actuum ſuorum & ab eo coërceri poteſt*, ſi ſcilicet male juſtitiam adminiſtret.

Superior miniſterio judicis utitur in adminiſtratione juſtitiæ, quam juxta voluntatem ipſius adminiſtrare tenetur. Quamobrem nec abſonum eſt, ut ab eo ad ſuperiorem provocetur & querelæ de juſtitia non recte adminiſtrata ad eundem deferantur.

§. 568.

An duellum ſit bellum. *Omne duellum bellum eſt.* Etenim qui duellum ineunt, inter ſe conveniunt, quod per victoriam res controverſa deciſa, vel pugna finita lis diremta eſſe debeat (§. 1090. *part. 5. Jur. nat.*). Quamobrem cum pugna ſit actus, quo duo ſeſe invicem impetunt (§. 1088. *part. 5. Jur. nat.*); qui controverſiæ decidendæ, aut famæ ſuæ tuendæ cauſa duellum

lum ineunt, vi persequuntur jus suum adversus se invicem. Quamobrem cum bellum sit, quando duo adversus se invicem vi persequuntur jus suum (§. 1102. *part. I. Jur. nat.*); omne duellum bellum est.

Hodie vix contingit, ut controversia de jure per duellum decidatur, injuriæ tamen vindicandæ & famæ suæ tuendæ causa duella adhuc in usu sunt, præsertim inter milites, nobiles & studiosos in Academiis. Horum enim animos obsedit opinio, quasi fama læsa non aliter possit restitui nisi per duellum. Neque alius concipitur finis duelli, quam ut vel decidatur, cujusnam res controversa esse debeat, vel ut fama defendatur, quæ ab altero læsa putatur. Quodsi dicas, posse etiam de præmio duello contendi; ecquis est, qui non videat, cum præmium esse debeat victoris, non aliud agi, quam ut decidatur, quinam altero viribus, aut pugnandi peritia superior sit, consequenter de fama contendi (§. 553. *part. I. Jur. nat.*)? Si quis alterum ad duellum provocat, nulla causa prægressa; iidem periculum virium suarum, fortitudinis, aut peritiæ pugnandi facere volunt, quando congrediuntur, consequenter causam quandam dubiam decidere volunt, & qui provocatus comparare non vult, infamia laborare putatur, quam declinaturus duello se committere tenetur. Quamvis vero nimis scrupulosa videri possit istiusmodi duelli reductio ad decisionem causæ cujusdam controversæ; non tamen propter ea alii præter eos, quos diximus, fingendi essent fines duelli, cum abunde constet vix dari actum quendam, qui temere suscipi non possit (§. 277. *part. 3. Jur. nat.*). Ea autem de causa actus per se non mutatur. Omne igitur duellum esse bellum, sufficienter a nobis demonstratum est. Monuimus jam alibi (*not.* §. 1090. *part. 5. Jur. nat.*), *Festum* per bellum definire duellum, nec in eo a veritate aberrat.

§. 569

De duellis in Rep. non tolerandis. *Duella controversiæ decidendæ, vel famæ tuendæ causa ineunda in civitate toleranda non sunt.* Etenim duellum bellum est (§. 568.), & in civitate bella privata non toleranda (§. 560.), sed per judices, qui constituuntur (§. 539.), unicuique jus suum tribuendum & unusquisque adversus injurias aliorum defendendus (§. 538.). Duella igitur controversiæ decidendæ, aut famæ defendendæ causa toleranda non sunt.

Ostendimus jam alibi omne duellum naturaliter illicitum esse (§. 1091. *part. 5 Jur. nat.*); hic vero evincitur duellum quoque repugnare statui civili, consequenter in civitate non esse tolerandum, & jure naturæ pro civiliter illicito declarari. Tolerantia igitur duelli in civitate labes Reip. est. Non hic repetimus, quod alibi demonstravimus, duellum non esse modum aptum ad controversiam decidendam, nec ad famam tuendam (§. 1092. *part. 5. Jur. nat.*), consequenter absurdum esse, controversiam duello decidere, vel famam eodem defendere velle.

§. 570.

De duellis ostentationis causa ineundis in civitate non tolerandis. *Duella virium, aut peritiæ pugnandi, vel fortitudinis ostentandæ causa ineunda in civitate non toleranda.* Etenim cum duellum pugna sit (§. 1090. *part. 5. Jur. nat.*), qui duello se committunt, vi sese invicem impetunt (§. 1088. *part. 5. Jur. nat.*), consequenter periculo vitæ, mutilationis alicujus membri, vel vulnerationis sese exponunt. Quamobrem cum quilibet periculum vitæ (§. 371. *part. 1. Jur. nat.*), & integritatem organi cujusdam corporis lædendi vitare debeat (§. 373. *part. 1. Jur. nat.*), & ne volentem quidem occidere (§. 745. *part. 1. Jur. nat.*), vel in periculum vitæ adducere

ducere (§. 746. *part. 1. Jur. nat.*), nec alterum vulnerare, vel partem quandam corporis ad usum suum quomodocunque ineptum facere liceat (§. 740. *part. 1. Jur. nat.*), in civitate autem curandum sit, ut, qui sua sponte obligationi naturali, quæ a lege naturæ venit, satisfacere nolint, ad eidem satisfaciendum vi adigantur (§. 395.); duella ostentationis virium, aut peritiæ pugnandi, vel fortitudinis causa incunda in civitate toleranda non sunt.

Interest Reip. ut vita subditorum & integritas membrorum corporis eorundem conservetur, quod nemo facile in dubium vocaverit, modo singula perpendat, quæ bonum publicum in civitate exigit. Quamobrem si vel duella ostentationis causa inita per se non essent illicita, statui tamen civili minime convenirent, consequenter cum jus naturæ, quod civilis status introductionem approbat (§. 26.), eidem repugnantia pro civiliter illicitis declaret, eodem jure duella ista pro civiliter illicitis habenda, si vel maxime in Rep. tolerentur. Hic non agitur de eo, quod fit, sed quod fieri debet, & civitatem spectamus, qualis esse debeat, ut labe omni careat.

§. 571.

Injuria reparari dicitur, si pars læsa aliqua præstatione lædentis restituitur in eum statum, ut perinde sit ac si injuria facta non fuisset. Quamobrem patet, *reparatione injuriæ factam fieri quasi infectam, & si pars læsa nulla præstatione lædentis restitui possit in eum statum, ut perinde sit ac si facta non fuisset, injuriam reparari non posse.* *De reparatione injuriæ.*

E. gr. Si qui rem meam habet, eam mihi restituere nolit, & ad eam restituendam compellatur; facta restitutione perinde est, ac si re mea privatus non fuissem. Non minus habeo, facta restitutione, quam habebam, antequam res mea in alterius potestatem veniret. Idem igitur status est, facta restitu-

ſtitutione, qui erat, antequam res mea in alterius poteſtatem veniret. Similiter centum debes, ſolvere non vis. Quodſi ad ſolvendum compellaris, facta ſolutione tantundem habeo, quantum habere debebam: ſunt enim etiam nomina in bonis noſtris (§. 450. *part. 2. Jur. nat.*). Facta igitur ſolutione, idem eſt rerum mearum ſtatus, qui erat, cum deberes, ſolutionem autem non denegares. Enimvero ſi quis te colaphis cæſit, nullo modo fieri poteſt, ut colaphis cæſus non ſis. Facta igitur injuria reparari nequit. Idem eodem modo ſeſe habet, ſi manus amputata, vel aliud quoddam corporis organum ad uſum ſuum ineptum fuerit factum. Hic vero diſtinguendum eſt damnum, quod ex læſione reſultat, cumque æſtimabile ſit, reparari utique poteſt præſtatione æſtimationis.

§. 572.

De eo, quod reparari poteſt.

Quod reparari poteſt, aut noſtrum eſt, vel fuit, aut nobis debetur. Etenim ſi quid reparandum, aliquid præſtari debet, nimirum vel res, vel factum (§. 80. *part. 3. Jur. nat.*). Res, quæ præſtanda, aut adhuc eſt in dominio noſtro, veluti ſi quocunque modo in poteſtatem alterius venerit, adeoque reſtituenda (§. 466. *part. 2. Jur. nat.*), aut ante fuit, ſed nobis reſtituenda, veluti ſi indebite ſoluta (§. 573. 578. *part. 4. Jur. nat.*), vel vi & metu extorta (§. 576. *part. 3. Jur. nat.*), aut ad eandem dandam nobis quis obligatur, veluti ex pacto (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*), vel ſi damnum datum reſarciendum (§. 580. *part. 2. Jur. nat.*), & fructus ex re aliena percepti reſtituendi (§. 596. *& ſeqq. part. 2. Jur. nat.*). Facta, quæ ab altero nobis præſtanda, nec noſtra eſſe, vel fuiſſe, per ſe patet, conſequenter tantummodo alter ad ea præſtanda nobis obligatur, adeoque debentur (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Patet itaque, quod reparandum aut noſtrum eſſe, vel fuiſſe, aut nobis deberi.

§. 573.

§. 573.

Si injuria reparari non potest, qui eam fecit puniendus est. *Quando injuria facta exigat poenam.*
Etenim si injuria facta reparari nequit, nulla præstatione lædentis pars læsa restitui potest in eum statum, ut perinde sit ac si injuria facta non fuisset (§. 571.). Quoniam tamen quilibet in civitate tutus ab injuria aliorum præstandus (§. 532.); caveri debet, ne qui injuriam fecit, eandem denuo faciat, & ne in posterum faciat adhuc aliis, & præcaveri, ne alii exemplum ejus secuti injuriam alicui facere audeant, consequenter periculum læsionis futuræ cum ab eo, qui læsus est, tum ab aliis avertendum. Quamobrem cum id aliter obtineri non possit, nisi puniendo eum, qui injuriam fecit (§. 301. *part. I. Phil. pract. univ.* & §. 1062. *part. I. Jur. nat.*), & homini natura competat jus puniendi eum, qui ipsum læsit (§. 1061. *part. I. Jur. nat.*), cumque poenæ exactio bellum sit (§. 1114. *part. I. Jur. nat.*), in civitate autem in locum belli privati judicia successerint (§. 561.); si injuria reparari nequit, qui eam fecit puniendus est.

Non est quod dicas, injuriam, quæ per se reparari nequit, posse certa pecuniæ summa æstimari, & eam dari læso, ut poena non sit opus, prouti Jure Romano obtinet, si de injuria is, qui passus est, civiliter agat §. 10. I. de injur. Ecquis enim non videt, hac æstimatione reo poenam imponi, quemadmodum diserte ait Imperator? Alia enim quæstio est, num propter injuriam, quæ reparari nequit, is qui fecit puniendus sit, an vero poena, quæ imponitur, danda sit ei, qui passus est. Patet autem injurias specialiter sic dictas, quibus existimatio, seu honor & fama alterius læditur (§. 874. *part. I. Jur. nat.*), & inprimis reales, quæ in facto consistunt, veluti si cui mala pugno percutiatur, tales esse, quæ reparari non possunt (§. 571.). Notandum vero injurias generaliter sic dictas, cum in violatione juris perfecti cujuslibet consistant (§.

 859.

859. *part. 1. Jur. nat.*), tales esse posse, ut partim reparari nequeant, partim possint. Ita fur, etsi res furtiva domino restituenda sit (§. 523. *part. 2. Jur. nat.*), naturaliter tamen a domino adhuc puniri potest (§. 551. *part. 2. Jur. nat.*), & fur ad poenam patiendum obligatur (§. 552. *part. 2. Jur. nat.*). Sic qui alterum vulnerat non solum injuriam facit, quæ reparari nequit, quatenus impossibile est ut vulneratio facta infecta efficiatur; sed etiam, quæ reparari potest, quatenus in sanationem vulneris impensæ faciendæ, vel etiam lucrum cessat, quod ex operis per aliquod tempus intermittendis alias sperari poterat (§. 571.).

§. 574.

De reparatione injuriæ.

Si injuria reparari potest, ei, qui passus est, restituendum est, quod suum est, vel fuit, aut præstandum, quod ipsi debetur. Injuria enim reparatur, si pars læsa aliqua præstatione lædentis restituitur in eum statum, ut perinde sit, ac si injuria facta non fuisset (§. 571.). Quamobrem cum id, quod reparari potest, aut nostrum sit, vel fuerit, aut nobis debeatur (§. 572.), & pars læsa restituatur in eum statum, quo perinde est, ac si injuria facta non fuisset, si consequitur quod suum est, aut fuit, vel quod ipsi debetur; si injuria reparari potest, ipsi restituendum est quod suum est, vel fuit, aut præstandum, quod ipsi debetur (§. 540.).

Ita debitor ad solutionem compellendus, si morosus solvere nolit, & ad rem tuam restituendam adigendus, qui eam possidet, si sponte sua eam restituere recuset.

§. 575.

Si injuria partim reparari possit,

Si injuria partim reparari potest, partim reparari nequit; & quod debetur restituendum, & qui fecit puniendus. Etenim si injuria reparari potest, restituendum quod ei debetur, qui passus est

est (§. 574.); si vero nequit, puniendus qui fecit (§. 573.). Quamobrem si injuria partim reparari potest, partim nequit, & quod debetur restituendum, & qui fecit puniendus. *partim nequeat.*

Ita qui te vulneravit sine justa causa, & puniendus, quia vulveneravit, & impensas in sanationem vulneris factas restituere tenetur.

§. 576.

Universitas in civitate spectanda est tanquam persona moralis. Etenim si civitas constituitur, singuli se obligant universis, quod commune bonum promovere velint, & universi sese obligant singulis, quod sufficientiæ vitæ ipsorum, tranquillitati & securitati prospicere velint (§. 28.), consequenter ex obligatione singulorum universitati nascitatur jus (§. 23. *part. I. Jur. nat.*). Quamobrem cum universitas sit subjectum certorum jurium & certarum obligationum, tale subjectum autem sit persona moralis (§. 70. *part. I. Jur. nat.*); universitas in civitate spectanda est tanquam persona moralis. *Quomodo universitas in civitate spectanda.*

Ostenditur etiam hoc modo. Quælibet societas spectanda est instar unius personæ (§. 161. *part. 7. Jur. nat.*), intuitu nimirum finis (*not.* §. *cit.*), cujus consequendi gratia cum in eam cadant certæ obligationes (§. 941. *Ontol.* §. 118. *part. I. Phil. pract. univ.*) & hinc pendentia jura (§. 23. *part. I. Jur. nat.*), instar personæ moralis (§. 70. *part. I. Jur. nat.*). Quoniam itaque civitas societas est (§. 4.); integro quoque civitas, seu universitas in eadem tanquam persona moralis spectatur.

Quænam sint obligationes universitatis & singulorum, ex fine societatis æstimandum (§. 28. 4.) & inde porro derivandum est jus universitatis (§. 159. *part. I. Phil. pract. univ.*), quemadmodum in antecedentibus fecimus & in sequentibus

bus porro faciemus. Sano dum de constituenda Rep. agimus, non aliud agimus, quam ut demonstremus, ad quænam universitas obligetur, ut inde porro pateat, quænam eidem competant jura. Ac ideo personam moralem, quæ universitas est, intimius hinc cognoscere datur.

§. 577.

De injuria universitati in civitate facta.

Quoniam universitas in civitate, seu quæ eandem constituit, spectanda est tanquam persona moralis (§. 576.), consequenter eidem certa competunt jura (§. 70. *part. 1. Jur. nat.*), injuriam autem alteri facit, qui jus ipsius violat, seu contra id quidpiam agit (§. 859. *part. 1. Jur. nat.*); *universitati injuriam facit, quicunque facit, quod est contra jus quodpiam ipsius, seu jus quoddam ejus violat.*

In civitate igitur injuria singulis facta probe distinguenda est ab injuria, quæ fit universitati, & quomodo injuria singulis facta redundet in universitatem considerandum: quo in casu eodem facto committitur injuria tum in privatum quendam, tum etiam in universitatem.

§. 578.

De læsione ejusdem.

Cum universitati injuriam faciat, quicunque facit quod est contra jus quodpiam ipsius (§. 577.), qui vero quid facit contra jus alterius, eum lædat (§. 920. *part. 1. Jur. nat.*; *qui quid facit contra jus quodpiam universitatis in civitate, eandem lædit.*

Quoniam universitas persona moralis est (§. 576.), in quam non cadunt nisi certæ obligationes & jura certa (§. 70. *part. 1. Jur. nat.*); ea quoque aliter lædi nequit, quam factis vel non factis, quæ sunt contra jus ipsius. Quamvis vero hic potissimum spectentur læsiones, quatenus a singulis ad civitatem spectantibus fiunt; suo tamen loco ostendetur, quomodo etiam ad extraneos & integras gentes sint extendendæ.

§. 579.

§. 579.

Universitati in civitate competit jus puniendi eum, qui ipsam læsit, seu violatorem juris sui. Etenim universitas spectari potest tanquam persona quædam moralis (§. 576.), cui certa competunt jura (§. 70. *part. 1. Jur. nat.*), & qui contra hæc quicquam facit, eam lædit (§. 578.). Quamobrem cum unicuique naturaliter competat jus puniendi eum, qui ipsum læsit (§. 1061. *part. 1. Jur. nat.*); universitati competit jus puniendi eum qui ipsam læsit, seu violatorem juris sui.

De jure puniendi violatorem juris universitati competentis.

Distinguendum hoc jus est ab exercitio juris puniendi privati, de quo antea egimus, etiam in eo casu, in quo idem factum tum contra jus privati, tum contra jus universitatis, quatenus tanquam persona moralis spectatur, committitur (*not.* §. 578.), sit ita quod utraque poena eodem actu ab eo, qui injuriam fecit, exigatur, quatenus poena major utramque continet.

§. 580.

Factum dolosum, quo alteri damnum datur, vel injuria infertur, *Maleficium* dicitur: *Quasi maleficium* vero vocatur factum istiusmodi culposum.

Maleficium & quasi maleficium quid sit.

Ita aggressor, qui alterum vulnerat, damnum eidem dat, quatenus eidem causatur impensas in sanationem vulneris faciendas, & præterea securitatem, jus omni homini natura competens (§. 918. *part. 1. Jur. nat.*), violat. Factum igitur hoc maleficium est. Similiter stupratio violenta virginis maleficium est, quo injuria, quæ reparari nequit, infertur. Si vero quid ex ædibus nostris dejicitur, quo prætereunti vulnus infligitur; factum hoc quasi maleficium est.

§. 581.

Delictum & Crimen quid sit. Maleficium, quo privato damnum datur, vel injuria infertur *Delictum*; quo vero damnum datur, vel injuria infertur universitati in civitate, aut si mavis Reip. *Crimen* appellare lubet. Dicuntur quoque illa *Delicta privata*; hæc *publica*. Quoniam vero eodem facto & privato, & Reip. damnum dari, vel injuria fieri potest; ideo *idem maleficium & delictum privatum, & publicum*, seu *& delictum, & crimen esse potest.*

Vocabula maleficium, delictum & crimen non satis determinatum habent significatum, sed tantisper vagum, ut haud raro promiscue usurpentur. Cum tamen nostrum fuerit ea ad significatum fixum reducere (§. 144. *Disc. prælim.*), ut a significatu famosiori non nimis recederemus operam dedimus. Sufficit nos vocabulis in hoc significatu uti velle, quod nobis utique permittendum.

§. 582.

De legibus in Rep. ferendis. *In Rep. ferendæ sunt leges, tum de iis, quæ fieri debent a civibus, seu subditis, tum de his, quæ facere non debent, tum denique de his, quæ ipsis permissa esse debent.* Cum enim civitas societas sit (§. 4.), quælibet autem societas suas habere debeat leges (§. 46. *part. 7. Jur. nat.*), quibus præscribuntur media, quibus finis societatis obtinetur (§. 49. *part. 7. Jur. nat.*); civitas quoque suas habere debet leges, quibus edicitur, quæ finis consequendi gratia a singulis fieri debeant, quæ hujus causa fieri quæ non debeant, aut singulis permissa esse debeant, consequenter istiusmodi leges ferendæ sunt in Rep. (§. 16.).

Leges nimirum vel præceptivæ sunt, vel prohibitivæ, vel permissivæ (§. 163. *& seqq. part. I. Phil. pract. univ.*). Quamobrem

obrem si leges in Rep. feruntur, perpendendum omnino est, quænam a subditis fieri debeant, ut finis civitatis obtineatur, quænam vitari, ne eidem præjudicetur, quænam denique ex iis, quæ naturaliter licita sunt, permitti possint subditis absque metuendo damno, quod Reip. dari poterat facto fini civitatis adverso. Ita lex præceptiva est, qua certa merces diurna operariis præstanda definitur: lex prohibitiva, qua lupanaria non esse toleranda declaratur: lex permissiva, qua nobili ignobilem ducere permittitur.

§. 583.

Quæ lex nec prohibet, nec præcipit, nec expresse permittit; ea tacite permissa sunt in Rep. Etenim quod lex non prohibet, ad id non agendum nos minime obligat (§. 163. *part. I. Phil. pract. univ.*); si non præcipit, ad id agendum non obligat (§. 164. *part. I. Phil. pract. univ.*), denique quod non expresse permittit, idem agendi, aut non agendi jus non dat (§. 165. *part. I. Phil. pract. univ.*). Enimvero ad quod agendum, vel non agendum lex nulla nos obligat, neque jus dat, tacite permittit (§. 166. *part. I. Phil. pract. univ.*). Quamobrem quæ lex nec prohibet, nec præcipit, nec expresse permittit, ea tacite permissa sunt in Rep. *Quænam tacite permittantur in Rep.*

Ita tacite permittitur matrimonium nobilis cum ignobili, si nulla lege prohibetur, nec lege quadam expresse sancitum, ut permissum esse debeat. Tacite permittitur, ut quis cultui divino publico non intersit, si nec præcipitur, ut intersit, nec prohibetur, ut eundem pro lubitu negligat, neque etiam lex ulla extet, quæ unicuique liberum facit, utrum illi interesse velit, an nolit.

§. 584.

Si quod lex civilis expresse permittit, id naturaliter illicitum est; non dat verum jus agendi, sed tantummodo agendi impunitatem *De effectu legis permissiva, si*

quod permittitur, naturaliter illicitum.

punitatem & jus ne quis agentem impedire possit, quo minus faciat. Si quid enim naturaliter illicitum, ad id omittendum, seu non agendum naturaliter obligamur (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum obligatio naturalis sit necessaria & prorsus immutabilis (§. 141. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*), nec lege positiva, seu civili ea tolli potest, consequenter nec hæc verum jus agendi dare potest (§. 156. *part. 1. Phil. pract. univ.*). *Quod erat primum.*

Enimvero quando lege expresse declaratur, quod quid permissum esse debeat, per se patet, quod quasi faciat, propterea puniri non possit, neque cogi ut non faciat. Quamobrem cum impune agamus, quando ab aliis permittendum, ut agamus, quamvis naturaliter ad contrarium obligemur, nec propterea pœnæ obnoxii fiamus (§. 418. *part. 3. Jur. nat.*); si lex civilis expresse permittit, quod naturaliter illicitum est, agendi tantummodo impunitatem dat. *Quod erat secundum.*

Ponamus denique id, quod lege expresse permittitur, quo minus facias, jure impediri posse ab alio; seu ut impediat eidem permissum esse; perinde omnino erit, ac si permissum non esset: quod cum sit absurdum, lex, quæ expresse permittit, quod naturaliter illicitum, dat etiam jus, ne quis agentem impedire possit, quo minus faciat. *Quod erat tertium.*

E. gr. Si lege expressa permittantur lupanaria, quæ naturaliter illicita sunt (§. 243. *part. 7. Jur. nat.*); qui ea exercet, non vero jure, sed tantummodo impune hoc facit, nemini tamen competit jus impediendi, quo minus faciat, sed quilibet potius obligatur non impedire. Nimirum in genere lex permissiva obligat tertium ad me non impediendum, quo minus faciam

faciam quod permissum est, & ex ista obligatione nascitur jus non patiendi, ut impediat. Ita in statu naturali mihi permissus est usus rei cujuscunque necessarius (§. 14. *part. 2. Jur. nat.*), sed nemini quoque eundem impedire licet (§. 36. *part. 2. Jur. nat.*).

§. 585.

Legibus tales ac tantæ addendæ sunt poenæ, quæ ad cohibendam legum transgressionem, quantum datur, sufficiunt. Etenim in omni societate hoc fieri potest ac debet (§. 56. *part. 7. Jur. nat.*). Ergo etiam in civitate, quæ societatis species est (§. 4.). *De poena legibus addenda.*

Ostenditur etiam hoc modo. Lege obligari debent subditi ad faciendum, quod præcipitur, & omittendum, quod prohibetur (§. 163. 164. *part. I. Phil. pract. univ.*). Enimvero obligatio positiva, quæ scilicet a voluntate humana proficiscitur (§. 290. *part. I. Phil. pract. univ.*), sanctione poenali, consequenter poena legi adjecta (§. 289. *part. I. Phil. pract. univ.*), introducitur (§. 291. *part. I. Phil. pract. univ.*). Ergo legibus adjiciendæ sunt poenæ tales ac tantæ, quæ ad cohibendam legum transgressionem sufficiunt.

Ita si adulterium prohibetur, poena adulterii legi prohibitivæ addenda. Si præcipitur, ut quis conventui intersit; legi præceptivæ adjicienda poena, quam subire debet, qui non advenerit.

§. 586.

Si lex præceptiva exigit, ad quod præstandum quis vi compelli potest, poena opus non est. Etenim si quis vi compelli potest ad id præstandum, quod lex exigit; is facere tenetur, quod præcipitur, etiamsi nolit, nec sua stare voluntate, sed *Quando legi præceptivæ poenam adjici non sit opus.*

sed legislatoris. Quamobrem cum poenæ sint motiva actionum committendarum, vel omittendarum (§. 287. *part. I. Phil. pract. univ.*), in hypothesi autem propositionis præsentis motivo nullo sit opus, quod per se patet, modo intelligas, quid sit motivum (§. 890. *Psych. empir.*); si lex præceptiva exigit, ad quod præstandum quis vi compelli potest, poena opus non est.

E. gr. ponamus lege præcipi, ut unusquisque civium certam pecuniam solvat ad pauperes sustentandos, non opus est ut poena decernatur in eos, qui solvere nolunt, cum a magistratu ad solvendum vi compelli possint. Similiter si præcipitur, ut certa merces pro certis operis præstetur; non opus est, ut qui præstare nolit puniatur, cum a judice ad solvendum compelli possit.

§. 587.

De legibus improprie sic dictis.

Si Rector civitatis significat, quid a subditis fieri, aut non fieri debeat, non vero addit, quod secus facientes puniri, aut a magistratu ad faciendum vi adigi debeant; ista voluntatis declaratio proprie loquendo lex non est, sed Rector civitatis subditos instruere saltem voluisse intelligitur, quidnam sit officii ipsorum. Etenim si qui secus faciunt, quam vult Rector civitatis, nec puniuntur, nec vi adiguntur a Magistratu, ut faciant, nulla ipsis necessitas imponitur, id, quod ipse vult, faciendi, consequenter ad faciendum non obligantur (§. 118. *part. I. Phil. pract. univ.*). Enimvero si subditi non obligantur id facere, quod jubentur, aut non facere, quod displicet Rectori civitatis, quod ipsis præscribitur lex non est (§. 131. *part. I. Phil. pract. univ.*). Quamobrem si Rector civitatis significat, quid a subditis fieri velit, aut non fieri, non vero secus facientes puniri, aut sua sponte facere nolentes ad faciendum

ciendum vi compelli jubet; proprie loquendo legem non fert. *Quod erat unum.*

Quoniam tamen significatione voluntatis suæ nihil agere voluisse dicendus, non aliud restat, quam quod subditos instruere saltem voluerit, quid facere sit officii ipsorum. *Quod erat alterum.*

In civitate libertas naturalis singulorum restringitur quoad eas actiones, quæ ad bonum publicum promovendum faciunt, quoad ceteras illa illibata manet (§. 47.), nec ultra eas imperium civile extenditur (§. 35.). Quamobrem non ob quoslibet actus juri naturæ adversos puniri debent subditi. Quoniam tamen curæ esse debet Rectori civitatis, ut subditi sint virtuti dediti, & ne a virtutis tramite ad vitia deflectant, & qui deflectunt a vitiis revocentur & in viam rectam reducantur (§. 456.); eidem maxime convenit, ut suam etiam de his voluntatem significet & subditis inculcet officium suum. Leges igitur, quæ non sunt nisi repetitiones legum naturalium & civiliter nonnisi improprie leges dicuntur, pro temerariis habendæ non sunt. Accedit quod in puniendis delictis atque criminibus ratio quoque habenda sit transgressionis illarum legum, quemadmodum ex sequentibus elucescet. Istiusmodi leges sunt, quæ jubent cives esse concordes, pietatis studiosos, virtuti deditos, justitiæ cultores, ut fine urgente causa non negligant cultum divinum publicum, ut dignitati conspicui aliis exemplo sint, ut parentes omni sollicitudine educationem liberorum curent & porro.

§. 588.

Poenæ civiles in quo consistant.

Poenæ consistunt in privatione sui, & in faciendo dolore in corpore. Etenim poenæ, quæ ab homine homini infliguntur, vel sunt mala fortunæ, vel mala corporis (§. 286. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quoniam mala fortunæ sunt, quæ

statum

ſtatum externum imperfectiorem reddunt (§. 566. 567 *Pſych. empir.*); huc ſpectant, quæ ſunt in bonis noſtris (§. 448. *ſeqq. part. 2. Jur. nat.*) & fama atque exiſtimatio (§. 538. 553. *part. 1. Jur. nat.*). Similiter cum mala corporis ſint quæ corpus noſtrum, vel ſtatum noſtrum imperfectioni obnoxium reddunt (§. 566. 567. *Pſych. empir.*); huc pertinet jactura vitæ, aut membri cujusdam corporis & dolor, qui in corpore fit. Quamobrem cum quis ſuo privetur, ſi privetur iis, quæ ſunt in bonis ſuis, aut membri alicujus corporis, vel ipſius vitæ jacturam faciat; poenæ conſiſtunt in privatione ſui & in faciendo dolore in corpore.

Oſtenditur etiam hoc modo. Quicquid noſtrum eſt, vel ſunt res corporales, vel incorporales, quæ ad ſtatum noſtrum externum referuntur, vel vita & membra corporis noſtri. Quamobrem ſi privemur aliquo, quod noſtrum eſt, bonum aliquod amittimus vel fortunæ, vel corporis (§. 567. *Pſych. empir.*), conſequenter cum abſentia boni malum ſit (§. 754. *part. 1. Jur. nat.*), malum quoddam nobis accidit. Et quod in corpore ſentire dolorem malum ſit, nemine contradicente ſumi poteſt. Poenæ igitur quia mala phyſica ſunt, quæ nobis immittuntur ab alio (§. 285. *part. 1. Phil. pract. univ.*); eædem utique conſiſtunt in privatione ſui & in faciendo dolore in corpore.

Diverſa ſunt poenarum genera, quæ ut determinari poſſint neceſſe ut conſtet, in quonam poenæ conſiſtere poſſint. Nihil homo habet, quod ipſi adimi poſſit, ut ægre eidem fiat, quam res corporales & incorporales, vitam & corporis membra; nec aliter alias eidem ægre fieri poteſt, quam corpus affligendo. Quamobrem hinc petenda eſt omnis poenarum civilium differentia.

§. 589.

§. 589.

Quia poena consistit vel in privatione sui, vel in faciendo dolore in corpore (§. 588.), quæ autem nostra sunt, vel sunt res sive pecunia, vel jura nobis competentia, vel existimatio aut fama, vel corporis nostri membra atque vita, & dolor in corpore non uno modo fieri potest, veluti si virgis cæditur, si baculo percutitur, si ferro candente aduritur; *in poenam adimi possunt res quæcunque corporales, quæ sunt in dominio nostro, pecunia, jura qualibet, sive in perpetuum, sive ad certum tempus, fama & existimatione privari, seu infamia notari possumus, corpus variis modis affligi & ipsa denique vita eripi potest non uno modo.* *Quot modis homo puniri possit.*

Qualescunque tandem ab hominibus excogitatæ fuerint poenæ, eædem ad hæc genera reducuntur. Nostrum non est persequi omnes poenas in specie, quæ vel apud nos, vel gentes alias usitatæ sunt. Sufficit itaque notasse quod necessarium fuerit varias excogitare poenas, quia delicta & crimina eadem poena coerceri nequeunt, immo nec idem delictum atque crimen in diversis subjectis, vel etiam tempore diverso, prouti ex sequentibus haud difficulter intelligetur.

§. 590.

Mulcta dicitur poena; quæ in solutione pecuniæ, vel rei cujusdam corporalis, aut incorporalis, cujus quippe pretium pecunia metimur (§. 290. *part. 4. Jur. nat.*), consistit. *Mulcta quid sit.*

Equidem hodie mulcta communiter sumitur pro poena pecuniaria; constat tamen primitus mulctæ nomine venisse, quod teste *Varrone* singula ob peccata exigebatur, veluti ovem, bovem. Et quidem mulcta minima erat unius ovis, maxima triginta boum & duarum ovium. Hinc eodem *Varrone* autore

tore multa maxima dicta trium millium & viginti assium, quia bos centussibus, ovis decussibus æstimabatur. Vid. *Stephanus* in Thes. Linguæ Lat. Voc. Multa. Ideo quando *Moses* Exod. XXII, 1. furem bovis in restitutionem boum quinque & furem ovis in restitutionem ovium quatuor condemnat, cum boves quatuor & oves tres in poenam dentur, poena hæc utique mulctæ accensenda.

§. 591.

Fiscus quid sit.

Fiscus vocatur receptaculum pecuniæ privatæ Regis, seu imperantis. Ita tamen etiam appellantur ipsi nummi, aut in genere ipsa bona Regis ad privatos usus destinata. *Quæ* igitur *Regis propria, seu ad ejus usus privatos destinata, in fisco sunt.*

Ita *Seneca* de Benefic. lib. 7. c. 6. Cæsar, inquit, omnia habet, fiscus ejus privata tantum ac sua, & universa in imperio ejus sunt, in fisco propria.

§. 592.

Fiscus collegii quid sit.

Fiscus collegii, aut universitatis cujusdam particularis dicitur receptaculum pecuniæ illi collegio, seu universitati isti propriæ, consequenter ad usus ipsius destinatæ. Solet etiam pecunia ipsa collegio isti propria, ut ad usus suos necessarios de ea disponat, fiscus appellari.

Fiscus simpliciter dictus semper intelligitur de fisco Principis.

§. 593.

Confiscatio quid sit.

Confiscatio bonorum est actus, quo in poenam omnia bona, quæ quis habet, eidem adimuntur & fisco attribuuntur. Unde simul intelligitur, quid sit *Confiscatio rei cujusdam singularis.*

Jure

Jure veteri Romanorum bona ob crimen condemnatorum veluti si vita adimebatur, aut civitas, aut servilis condirio irrogabatur, vel si quis ad ferrum aut bestias, aut in metallum damnabatur, confiscabantur; sed confiscationem hanc in Novell. 134. c. 13. sustulit *Justinianus*, excepto crimine læsæ majestatis, & eandem quoque in imperio Romano-Germanico abrogavit *Carolus V.* Imperator in Ordin. Crimin. art. 218.

§. 594.

Si alicujus bona confiscantur, hæredes non puniuntur ob ipsius crimen, sed tantummodo malum sentiunt occasione criminis ejusdem. Etenim hæredes nullum habent jus in bonis ejus, qui punitur, quamdiu vivit, sed tantummodo succedunt in bona, quæ defunctus relinquit (§. 958. 960. *part.* 7. *Jur. nat.*). Enimvero quando bona confiscantur, ea vivo adimuntur & fisco attribuuntur (§. 593.), consequenter post mortem nihil bonorum superest, ac ideo quoque nullum est jus eorum, qui existerent hæredes, si qua bona relinquerentur. Nihil igitur adimitur hæredibus, quod suum erat. Quamobrem nec ipsi puniuntur ob crimen ejus, cujus bona confiscantur in poenam criminis (§. 588.). *Quod erat unum.*

An si bona confiscentur puniantur hæredes.

Quoniam tamen crimine non admisso bona confiscata non fuissent, post mortem delinquentis in iis successissent hæredes (§. 958. *part.* 7. *Jur. nat.*). Quamobrem propter confiscationem bonorum abest hæreditas, quam crimine non admisso habituri fuissent. Quoniam itaque absentia boni malum est (§. 754. *part.* 1. *Jur. nat.*); bonis ob crimen confiscatis occasione ejusdem malum sentiunt hæredes. *Quod erat alterum.*

Nimirum confiscatio bonorum respectu hæredum est instar casus funesti, quo hæreditate, quam sperabant, privantur,

tur. Et quamvis *Justinianus* & *Carolus V.* Imperator iniquum esse existimaverint, ut ob crimen condemnatorum bona confiscarentur; id tamen non ea de causa factum est, quod criminis non participes puniantur ob factum alienum, sed quod poena nimis dura visa fuerit. Quamobrem confiscationi bonorum adhuc locum fecerunt in crimine læsæ majestatis, seu perduellionis, quod propter atrocitatem graviori poena coërcendum.

§. 595.

Relegatio quid sit & ejus effectus.

Relegatio est expulsio e civitate, aut saltem e territorio quodam. *Quodsi* ergo *relegatus e civitate ejicitur, membrum civitatis esse desinit,* consequenter *universitati non amplius obligatur, nec ei, aut Rectori civitatis amplius aliquod jus in eundem competit.* Similiter patet, *si territorio exire jubetur, in eam magistratui, qui jurisdictionem in eodem habet, nihil juris amplius competere.* Patet etiam, *relegato liberum non esse, ut in terras, ex quibus ejectus est,* pro lubitu *accedat & ibidem commoretur.*

Cum relegatione convenit aquæ & ignis interdictio: quibus enim aqua & igni interdicitur, ii in ea regione, in qua habitant manere non possunt, sed ex ea discere coguntur, cum illarum rerum usu nemo carere possit. Hoc genus poenæ olim apud Romanos in usu fuit, sed jam apud ipsos in desuetudinem abiit & in ejus locum successit deportatio. Notandum vero est nos relegationem sumere in eo significatu, qui hodie apud nos receptus est, non vero in illo, qui Romanis erat familiaris. apud quos relegati provincia quidem aliqua & insulis excedere jubebantur, civitatem tamen Romanam retinebant, quam deportati amittebant. Quæ in statu civili Romanorum proprio rationem sufficientem habent, parum commode ad quemvis alium applicantur.

§. 596.

§. 596.

Relegatio temporaria est, quæ ad certum tempus extenditur, veluti ad biennium, aut triennium. Ast *perpetua* est, quæ per totam relegati vitam durat. *De relegatione temporaria & perpetua.*

Quod relegatio temporaria ultra decennium non extendatur, rationem naturalem minime habet, sed mere civile est.

§. 597.

Deportatio est in locum quendam remotum & certo spatio circumscriptum invitus secessus, quo egredi minime licet. *Deportatio quid sit.*

Hoc poenæ genus apud Romanos successit in locum interdictionis aquæ & ignis, apud quos ut interdictio ignis & aquæ, ita etiam deportatio poenæ capitali æquiparabatur. Effectus vero poenæ istius apud Romanos meræ voluntatis erat, qui proinde pro lubitu variari potest, siquidem ea uti voluerimus. Apud Russos ea adhuc in usu est, ubi in Siberiam mittuntur criminis rei, qua egredi ipsis minime permittitur.

§. 598.

Carcer locus est, unde quis exire prohibetur. *Poena carceris* est, qua quis ad certum tempus, vel donec vixerit, in eodem conditur. Quoniam in carcerem detrusus non pro lubitu ire potest, quo voluerit, sed invitus eo in loco, in quo detinetur, manere cogitur; *poena carceris eidem adimitur jus eundi, quo voluerit.* Atque ideo patet, *carcere delinquentes puniri posse* (§. 589.). *De carcere & poena carceris.*

Equidem carceris usus est ad detinendos homines criminis reos, ne aufugiant poenam evitaturi; attamen coërcendis quoque hominibus inserviunt. Quamobrem hodie poena carceris frequentissima est.

§. 599.

De interdictione aditus in certum locum. Relegationi quodammodo affinis est *Interdictio aditus in certum locum*, quæ definitione nulla indiget, veluti si quis prohibetur venire in urbem, vel pagum certum. Facile patet, *aditu in certum locum interdici iis, qui sedem fixam ibi non habent.* Patet porro, *relegationem continere interdictionem aditus in certum locum.* Etenim qui ex territorio quodam relegatur, ei etiam interdicitur, ne in eum locum veniat.

§. 600.

De interdictione exitus ex certo loco. Ex adverso deportationi affinis est *Interdictio exitus ex certo loco*, quæ itidem definitione non indiget, veluti si quis prohibetur egredi ex urbe, vel domo, vel mutare domicilium, ut invitus manere debeat in urbe, vel ædibus suis, vel eo loco habere domicilium, in quo nunc habet. Facile patet, *deportationem continere interdictionem exitus ex certo loco.*

Nimirum & in hoc, & in proxime præcedente poenæ genere (§. 599.), is qui punitur, privatur aliquo jure, quo alias fruebatur, nimirum jure exeundi vel domicilium mutandi pro lubitu, & ex adverso jure accedendi in aliquem locum, ac ideo interdictio utraque poenæ locum tueri potest (§.589.). Interdictio, ne quis certo loco egrediatur, veluti urbe, pago, vel domo sua cum carcere quoque convenit (§. 598.).

§. 601.

Poena capitalis quid sit. *Poena capitalis* dicitur, quæ vitam homini adimit. Vocatur etiam *ultimum supplicium*, idiomate patrio Lebens-Straffe.

Quoniam vita hominis non uno modo adimi potest, varia

ria quoque dantur poenarum capitalium species, non ubivis gentium eædem. Præcipuas earum commemorare lubet, præsertim eas, quæ apud nos in usu sunt.

§. 602.

Decollatio est poena capitalis, qua caput gladio, vel alio instrumento amputatur. Unde etiam *Poena gladii* dicitur. *De decollatione.*

Amputatio capitis in plerisque locis, etiam apud nos, gladio perficitur; in nonnullis locis, veluti in Anglia & Russia, securi.

§. 603.

Suspendium est poena capitalis, qua homo e furca publica, vel patibulo, laqueo aut catena collo circumdata suspenditur. *De suspendio.*

Hoc nimirum modo homo gulam stringendo necatur.

§. 604.

Crucifixio est poena capitalis, qua homo clavis ferreis per manus & pedes trajectis cruci affigitur. Patet itaque, *crucifixos vitam cum cruciatu traxisse & tandem fame enecatos fuisse.* *De Crucifixione.*

Mortis ideo accelerandæ causa subinde crura crucifixorum frangebantur. Supplicium hoc atrocissimum Romanis in usu erat: sed iisdem ad fidem christianam conversis crux in furcam mutata & in locum crucifixionis suspendium substitutum, retenta tamen alicubi atrocitate poenæ, ut suspensi non laqueo suffocentur, sed unco corpori impacto cruciatu atque fame tandem enecentur, prouti refert *Tournefort* in Itinerario Orientis sermone Gallico editi. Erat alias *Uncus* peculiare genus supplicii

ſupplicii ignominioſiſſimi apud Romanos, quo homo unco gutturi infixo vel in ignem, vel in gemonias ſcalas, a ut in Tiberim trahebatur. Dicebantur autem *gemoniæ* ſcalæ, ad quas corpora damnatorum unco tracta præcipitabantur. *Plinius* lib. 8. c. 40. gemonios gradus vocat.

§. 605.

De ſtrangulatione. *Strangulatio* eſt poena capitalis, qua homo collo in laqueum inſerto vitam finire cogitur.

Supplicium hoc apud Turcas uſitatiſſimum eſt & quoad modum finiendi vitam convenit cum ſuſpendio, quali nos utimur.

§. 606.

De ſupplicio rota. *Rota ſupplicium* eſt poena capitalis, ubi crura & brachia hominis, cervix item & ſternum rota contunduntur & mortui deinde cadaver rotæ affigitur.

Hoc genus ſupplicii jam olim Romanis in uſu fuit, quemadmodum ex *Ammiano Marcellino*, Hiſt. lib. 14. conſtat, & hodienum apud nos quoque in variis criminibus receptum.

§. 607.

De ſubmerſione & ſuffocatione in aquis. *Submerſio & ſuffocatio in aquis* eſt poena capitalis, qua homo in aquis ſubmerſus ſuffocatur.

Sanctio Carolina art. 130. 131. & 159. in pluribus criminibus hanc poenam dictari jubet: in Saxonia vero nonniſi in parricidio retenta, ubi damnatus una cum cane, vipera, ſimia, vel loco iſtius fele & gallo gallinaceo culeo inſutus in flumen propinquum projicitur & aquis ſuffocatur.

§. 608.

§. 608.

Combustio vel *supplicium ignis* est poena capitalis, qua homo rogo impositus concrematur atque in cineres redigitur. Ad mitigandam poenam subinde quoque capite amputato nonnisi cadaver concrematur. *De combustione.*

Supplicium ignis etiam olim apud varias gentes in usu fuit, sed quæ non uno modo igne necarunt homines, quod hic recensere supersedemus, cum plerique modi a crudelitate immani non sint alieni.

§. 609.

Dissectio in quatuor partes est poena capitalis, qua corpus hominis vivi in quatuor partes dissecatur & singulæ cadaveris partes in singulis viis publicis suspenduntur. *De dissectione in quatuor partes.*

Supplicium hoc omnium severissimum apud nos habetur & rarissimum est, quo nonnisi adversus personam Imperatoris, vel Principes Electores manu sua delinquentes coercentur. Vid. *Carpzovius* in Criminal. part. 3. quæst. 129. n. 52. 53.

§. 610.

Augmenta poenarum capitalium dicuntur actus, quibus ultimo supplicio afficiendus vel affectus majore ignominia afficitur, aut cruciatu majore torquetur, veluti si damnatus trahæ impositus & alligatus, vel corio impositus ab equo per vias & plateas ad locum supplicii pertrahitur, si decollati cadaver rotæ imponitur, si damnatus vehiculo impositus, dum ad locum supplicii ducitur, forcipibus candentibus aduritur, si crurifragio plectendi crura & brachia ante rota frangantur, quam cervix, aut sternum contunditur. *De Augmentis poenarum capitalium.*

Nolumus plura recensere poenarum capitalium genera, quam quæ vel apud nos hodie in usu sunt, vel cum iis conveniunt. Supplicia ultima apud nos usitata sunt decollatio, suspendium, rota, suffocatio in aquis, combustio & dissectio rei in quatuor partes; Augmenta autem eorum impositio trahæ, impositio cadaveris rotæ, adustio forcipum candentium, contusio rotæ, qua primo crura & brachia franguntur, & a nobis exempli loco modo commemorata sunt.

§. 611.

Poena corporis afflictiva quaenam dicatur.

Poena corporis afflictiva dicitur, quæ dolorem facit in corpore, sed mortem non affert.

Nolumus quoque hic prolixe commemorare poenas corporis afflictivas, quæ vel olim apud quasdam gentes, præsertim Romanos, in usu fuerunt, vel etiamnum sunt; sed in iis acquiescimus, quæ apud nos recepta sunt.

§. 612.

Fustigatio quid sit.

Fustigatio est poena corporis afflictiva, qua dorsum denudatum hominis per vias & plateas oppidi, aut pagi alicujus virgis cæditur. Alicubi ad palum deligantur & virgis cæduntur rei.

Fustigatio suos habet gradus pro numero plagarum, quibus afficitur corpus. Quamobrem numerus determinandus est, prouti poena major, vel minor irroganda.

§. 613.

De castigatione in carcere.

Affinis fustigationi est *Castigatio in carcere*, quae est poena corporis afflictiva, quae privatim in carcere virgis fit per lictorem, aut magistrum carceris.

Dici solet castigatio, quia poena hæc emendatrix potissimum

mum est, irroganda iis, de quibus spes emendationis superest.

§. 614.

Mutilatio membrorum dicitur, si membrum aliquod corporis abscinditur, aut amputatur. Huc pertinet abscissio digitorum, aurium, linguæ vel nasi, amputatio manus, vel pedis. *De mutilatione membrorum.*

Carpzovius in Criminal. part. 3. quæst. 129. n. 28. 32. abscissionem duorum digitorum & manus amputationem tanquam diversas poenas corporis afflictivas distinguit, cum utique sint diversæ species, nec in eodem genere criminis irrogentur. Quoniam tamen eidem generi subsunt, nobis placuit hoc genus mutilationem membrorum appellare.

§. 615.

Membrorum extensio est poena corporis afflictiva, qua membra corporis violenta tractione extenduntur. *De extensione membrorum.*

Carpzovius loc. cit. n. 39. poenam hancce ait mitiorem haberi fustigatione; illi tamen æquiparari, si ad duos, tres vel quatuor gradus instituatur. Ab Italis inventam dicit, quibus *Tratto di corda* appellatur, & inde ad Germanos pervenisse, dubitat tamen, an alibi in Germania, quam in Electoratu Saxoniæ usu recepta sit, ubi hac poena saltem afficiendi rei, qui in flumine alieno piscari deprehensi fuerint, relictum tamen arbitrio judicis, ut relegatione, vel quandoque etiam fustigatione puniatur reus. Quamobrem & in Saxonia vix occurrunt hujus poenæ exempla.

§. 616.

Damnatio ad triremes, metallum vel aliquod opus publicum est poena corporis afflictiva, qua hominis corpus continuis *De damnatione ad triremes, me-*

tallum vel opus publicum. tinuis ac duris laboribus defatigatur. Per se patet, *hoc poenæ genus esse posse vel temporarium, vel perpetuum.*

Dubitabunt forsan nonnulli, num hoc poenæ genus ad poenas corporis afflictivas referendum sit, si poena corporis afflictiva dicatur, quibus dolor fit in corpore (§. 611.). Ecquis vero dubitet, defatigationem continuam corporis dolori transitorio æquiparari, si vel maxime dolor proprie loquendo dici non possit, præsertim cum conjuncta sit cum dura servitute & plagis compellatur reus, ne segniter labore perfungatur.

§. 617.

De poena stigmatum. *Stigmatum poena* est poena corporis afflictiva, qua notæ quædam corpori hominis ferro candente inuruntur. Patet autem, *stigmata inuri, ut de crimine ab homine perpetrato aliis constet.*

Hæc poena subinde conjungi solet cum fustigatione sicuti cum fustigatione & stigmatum poena conjungitur relegatio perpetua.

§. 618.

De infamia poena. *Poena infamiæ* dicitur, qua quis existimatione & inde in civitate dependentibus juribus privatur.

Habet ea suos gradus, & multa hic dependent ab opinione hominum. Posse autem hominem quoque puniri, si infamia notetur, inde patet, quod fama bona, honor & existimatio referatur ad id, quod suum est, poena autem in privatione sui consistat (§. 588. 589.). Plures dari hujus poenæ gradus, me non monente, facile intelligitur.

§. 619

Poenæ infames quanam sint. *Poenæ infames* dicuntur, quæ cum ignominia conjuncta sunt, vel famæ nocent. Quamobrem cum poenæ capitales

pitales & corporis afflictivæ infligantur ob crimina perpetrata; *omnes poenæ capitales & corporis afflictivæ infames sunt.*

Nimirum non poena, sed crimen, quod quis admisit, infamat (§. 862. *part. 1. Jur. nat.*). Hinc si innocens punitur, qui non admisit, quod animadversione dignum sit, is minime sit infamis.

§. 620.

Numellæ sunt poena, qua collo hominis in publico loco circumdatur ferrum semicirculare, alteri suo extremo palo vel muro affixo, altero autem sera munito. Idiomate patrio dicitur das Halseisen. Is, cui poena hæc irrogatur, *ad numellas sisti* dicitur, quod idiomate patrio redditur an den Pranger stellen. Quoniam famæ ejus nocetur, qui ad numellas sistitur (§. 553. *part. 1. Jur. nat.*); *numellæ referuntur ad poenas infamiæ* (§. 618.), *minime autem ad poenas corporis afflictivas* (§. 611.). *De Numellis.*

Hinc nostris moribus ad numellas sistuntur poena corporis afflictiva afficiendi, vel etiam relegatione perpetua puniendi, ut ideo numellæ sint præparatorium quoddam poenæ irrogandæ. Quemadmodum vero in genere in poena infamiæ plurimum tribuendum hominum opinioni (*not.* §. 118.); ita quoque numellæ non ubivis & semper eandem ignominiam pariunt, præsertim si nulla poena infamis accedat. Alicubi delinquentes coguntur in conspectu populi lapidem in collo, vel manu circumferre, alicubi ob delicta quædam leviora caveæ publicæ includuntur ad conflandam ignominiam. Ast talibus recensendis hic supersedemus.

§. 621.

Sepultura inhonesta dicitur, si cadaver humanum in loco *De sepultura inhonesta & asinina.*

co inhonesto, veluti sub patibulo aut in loco, ubi cadavera pecudum excorientur & decarnantur, conditur, aut saltem non permittitur, ut in coemeterio humo demandetur: quod posterius forsan rectius *Denegatio sepulturæ honestæ* appellari potest, quasi sepultura intermedia inter honestam & inhonestam. Huc etiam referri potest *Sepultura asinina*, quando non permittitur, ut cadaver cum ceremoniis solitis sepeliatur. Quoniam mortuo adimitur jus, quod alias eidem attributum, si in loco inhonesto sepelitur, aut saltem non permittitur, ut in coemeterio, vel cum ceremoniis solitis humo demandetur, in poenam vero homini etiam auferri potest jus quodcunque (§. 589.); *sepultura tam inhonesta, quam asinina, & denegatio sepulturæ honestæ poena esse potest.*

Ignominiosum utique est hominem æquiparare bruto, vel indignum censeri, qui hominibus honestis æquiparetur. Ignominia vero etiam cadit in mortuum & famæ hominis etiam post mortem noceri potest. Quamobrem absurdum non est, ut in poenam quoque decernatur sepultura inhonesta, aut asinina, vel denegetur honesta. Atque id tanto magis valet, quatenus poenæ exemplares esse debent (§. 1062. *part. 1. Jur. nat.*), ut ideo dicendum non sit poenam in mortuo statutam carere omni effectu.

§. 622.

De poenis civilibus & criminalibus.

Poenas civiles appellamus, quæ irrogantur ob delictum privatum; *criminales*, quæ ob crimen, seu delictum publicum infliguntur.

Ita commode in Jure naturæ poenas civiles & criminales a se invicem distingui posse nobis videtur. Quid juri positivo conveniat, definire haud facile est. Cum enim id dependeat a voluntate humana, non ubivis locorum poenæ criminales

minales a civilibus eodem modo distinguuntur. *Carpzovius* part. 3. quæst. 128. n. 4. & seqq. in foro Saxonico poenas capitales & corporis afflictivas criminales haberi affirmat, ceteras, quibus nec vita adimitur, nec corpus affligitur, civiles. Negari tamen non potest enasci hinc subinde dubium, quænam causæ pro criminalibus habendæ, ubi causæ criminales & civiles non ad eundem judicem pertinent. Ita etiam constat pro diversitate circumstantiarum idem delictum non semper eodem modo puniri, ita ut subinde in locum poenæ corporis afflictivæ succedat mulcta. Unde patet, eandem poenam pro diversitate delicti & civilem, & criminalem esse posse, prouti ea irrogatur vel ob delictum privatum, vel ob publicum, consequenter vel a Judice, ad quem causæ civiles, vel ab eo, ad quem criminales spectant.

§. 623.

De poenis arbitrariis, seu extraordinariis.

Poenæ arbitrariæ dicuntur, quæ legibus, aut consuetudine definitæ non sunt, sed arbitrio judicis determinandæ relinquuntur. Dicuntur etiam *Poenæ extraordinariæ.*

Interest, quemadmodum singulorum, ita etiam universorum, seu Reip. ne delicta & crimina maneant impunita. Enimvero cum ex subsequentibus satis elucescat, fieri omnino non posse, ut in omni casu poenæ definiantur; judicibus relinquendum est, ut perpensis omnibus circumstantiis non modo genus poenæ eligant, verum etiam gradus, si qui dantur, determinent, aut poenas vel exasperent, vel mitigent. Et hactenus poenæ dicuntur arbitrariæ, non vero quasi arbitrio ipsorum relictum sit nova poenarum genera comminisci, aut alibi terrarum usitatis uti ad coërcendos delinquentes.

§. 624.

De executione poenarum exemplarium.

Poenæ exemplares publice sunt exigendæ de reis. Poenæ enim exemplares ideo exiguntur de reis, ut aliis metus incutiatur,

cutiatur, ne eodem modo delinquant, vel idem crimen perpetrent (§. 1062. *part. I. Jur. nat.* & §. 622. *h.*). Quoniam itaque necesse est, ut videant alii, quanam poena afficiatur reus; poenæ exemplares publice sunt exigendæ de reis.

Nemo in dubium vocare ausit, ideam poenæ multo clariorem infigi animis eorum, qui executioni intersunt, quam illorum, quibus nonnisi nomine innotuit, & illi vim multo majorem esse in appetitum sensitivum, quam si quis quandam ex verbis concipit.

§. 625.

Unde gravitas delicti æstimanda.

Gravitas delicti atque criminis æstimanda est ex nocumento, quod affertur & periculo, quod inde imminet. Etenim delicto damnum datur, vel injuria infertur privato, crimine Reip. (§. 581.), consequenter nocumentum affertur. Quamobrem cum hoc majus, vel minus esse possit, & plurimos admittat gradus, delicta quoque & crimina alia majora, alia minora sunt, suosque habent gradus. Patet itaque, cum in nocumento proprie consistat delictum atque crimen; gravitatem utriusque æstimandam esse ex nocumento, quod affertur. *Quod erat unum.*

Enimvero cum haud raro contingat, ut quis facto suo nocumentum majus afferat, quam intenderat, aut majori, vel pluribus nocumentis occasionem det; in æstimanda gravitate delicti atque criminis ratio quoque habenda periculi, quod inde imminet. *Quod erat alterum.*

Vulneratio delictum est. Sed non omne vulnus, quod infligitur alteri, æque nocet ac periculosum est. Sane vulnus, quo sanato, membrum aliquod corporis fit ineptum ad functiones suas obeundum ac per consequens inutile, magis nocet, quam aliud, quo sanato, membrum, cui vulnus inflictum fuerat,

fuerat, ad functiones suas aptum est, quemadmodum fuerat ante. Similiter si aggressor instrumento mortifero impetit corpus alicujus, & eum vulneret; periculum, quod vulnerato imminebat, majus est, quam si baculo eum percussisset & vulnus quoddam manui inflixisset. Eodem modo patet, injurias specialiter sic dictas tam verbales, quam reales magis, vel minus lædere existimationem atque famam injuriati.

§. 626.

De poenis gravitati delicti proportionandis.

Delicta & crimina graviora poenis quoque gravioribus, seu committentem magis onerantibus, coërcenda. Etenim in civitate Rectori civitatis curæ esse debet, ut quilibet sit tutus ab injuria aliorum (§. 532.). Quamobrem quo majus nocumentum alicui afferri potest, aut quo majus ex ejus facto periculum eidem imminet; tanto magis quoque præcavendum, ne delictum committatur. Quoniam itaque Rector civitatis eo fine nil aliud facere potest, quam ut poenis animadvertat in delinquentes (§. 300. *part. 1. Phil. pract. univ.*), delicta autem graviora sunt, quo majus nocumentum affertur & ex quibus majus periculum imminet (§. 625.); poenis quoque gravioribus delicta graviora sunt coërcenda. *Quod erat unum.*

Enimvero quoniam Resp. spectanda est tanquam persona moralis (§. 576.), & perinde ac privatis aliis eidem injuria fieri (§. 577.), eademque lædi possit (§. 578.), jus quoque lædentem puniendi eidem competit (§. 579.); quæ de delictis, quibus læduntur privati (§. 581.), demonstrata sunt, recte quoque ad crimina, quibus Resp. læditur (§. *cit.*), applicantur. Quamobrem cum delicta graviora poenis gravioribus coërcenda sint, *per demonstrata*; crimina quoque graviora poenis gravioribus coërcenda. *Quod erat alterum.*

Non alia certe de causa ubivis introducta sunt varia poenarum genera, quorum alia sunt aliis graviora (§ 590. *& seqq.*), quam quod delicta & crimina alia aliis graviora sunt, nec poenæ leviores sufficiant ad deterrendos in delicta & crimina pronos, ne graviora committant. Ponamus levi quadam poena homicidium lui posse; nonne minus verebuntur vindictæ cupidi homicidium committere, quam si poena capitali in committentem animadvertatur?

§. 627.

Cur delicta publica gravioribus poenis coërcenda, quam privata.

Delicta publica seu crimina gravioribus poenis coërcenda sunt, quam privata. Delicta enim publica nocumentum afferunt Reip. seu universæ civitati, privata vero nonnisi privatis (§. 581.). Quamobrem cum per se pateat, nocumentum majus esse, quod Reip. affertur, quam quod privato cuidam, gravius vero delictum sit, quod majus nocumentum affert (§. 625.) & graviori poena coërcendum (§. 626.); delicta publica sive crimina gravioribus poenis coërcenda sunt, quam privata.

Delictum utique publicum est, si quis judicem jus dicentem in foro injuria afficit. Gravius itaque puniendus, quam si eadem injuria affecisset privatum in loco privato.

§. 628.

De iis, quæ vi actus consequuntur.

Qui minus malum intendit, etiam tenetur de majori, quod ex actus ipsius vi consecutum. Etenim si ex actu, quo alteri malum minus inferre intendis, majus consequi potest, dum id directe intendis, hoc simul indirecte intendis (§. 621. *part. 1. Phil. pract. univ.*), ac per consequens indirecte vis (§. 624. *part. 1. Phil. pract. univ.*), & indirecta quoque intentio tibi imputatur (§. 625. *part. 1. Phil. pract. univ.*), ideoque pro causa libera habendus es mali, quod ex actu

tuo

tuo consequitur (§. 527. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem si minus quidem malum intendas, ex actus tamen tui vi majus consequatur; etiam de hoc teneris.

Ita *Seneca* in Except. Controv. l. 5. c. 5. eum, qui platanum incenderat, ex qua domus arserat, teneri quoque de incendio pronunciat. Etiamsi enim, inquit, partem damni dare noluisti, in totum quasi prudens dederis tenendus es: ex toto enim noluisse debet, qui imprudentia defenditur. Ita quoque de homicidio tenetur, qui, quem vulnerare intenderat, eum occidit. Probe autem notandum, agenti imputari non posse ea, quæ non vi, sed occasione actus consequuntur, quatenus scilicet per accidens, causa aliqua superaccedit, a qua malum dependet, quod ex vi actus non fuisset consecutum. Ita cædis reus non est, qui alteri vulnus minus lethale inflixit, si negligentia chirurgi membrum vulneratum gangræna corripitur, ex qua mors consequitur. Quoniam vero omnia maleficia, qualia sunt delicta & crimina quævis (§. 581.), sunt facta dolosa (§. 580.), consequenter a sciente ac volente committuntur (§. 705. *part. 1. Phil. pract. univ.*); quando pro æstimanda gravitate delicti periculi inde imminentis ratio habenda (§. 625.), necesse est id esse tale, ut prævideri potuerit a delinquente. Ita in præsenti exemplo, quod modo dedimus, facile prævideri potest periculum vitæ, in quod adducitur, qui instrumento mortifero impetitur. Periculi vero hujus rationem quoque habendam esse in determinanda poena, dubitandum non est, cum Rectori civitatis curæ esse debeat subditos a metu injuriarum tutos præstare (§. 532.), consequenter omne quoque læsionis periculum ab iis avertere. Ex hactenus dictis apparet, quam latus hic aperiatur dicendorum campus, si singula minutim persequi deberemus.

§. 629.

Si delictum atque crimen fuerit frequens, graviori poena coercendum. Quodsi enim delictum, vel crimen fiat frequens, metus, *De delictis & criminibus frequen-*

tibus graviori poena coërcendis. metus poenæ levioris ab eo committendo deterreri nequeunt qui committunt: quod per se patet. Quamobrem necesse est, ut graviori poena coërceatur.

Metu nimirum poenarum ad non committendum delicta atque crimina obligandi sunt, qui animum committendi habeant, ut eum deponant, vel ut a delicto & crimine abhorreant, qui de eo cogitant. Quamvis itaque fieri minime possit, ut a malo proposito abducantur omnes; poena tamen determinanda, quantum datur, sufficiens, ne culpæ argui possit, qui impedire debebat, quo minus delinqueretur. Qui sapere non vult, damno suo sapere discat. Ceterum poenam non esse nimis gravem, abunde hinc intelligitur, si ea non obstante delictum vel crimen aliquod adhuc frequens est. Huc omnino animum advertere debent, qui de gravitate poenæ judicium sibi sumunt. Neque enim in æstimanda poena tantummodo respiciendum ad damnum, quod læso datum.

§. 630.

De delictis in loco commissis, ubi vi minus resisti potest. *Si delictum vel crimen committitur in loco, ubi vi minus resisti potest, vel nemo fuerit, qui impedire potest, quo minus id committatur, poena graviori id coërcendum, quam in casu opposito.* Etenim istiusmodi delicta & crimina tanto facilius committuntur, quando tutius committi posse sibi persuadent homines malitiosi & facinorosi. Quamobrem cum delicta & crimina aliter coërceri nequeant, quam poenis (§. 300. *part. 1. Phil. pract. univ.*), ac per consequens eædem, quantum datur, sufficientes esse debent ad deterrendum delinquere volentes a malo proposito; si delictum vel crimen committitur in loco, ubi vi minus resisti potest, vel nemo fuerit, qui impedire potest, quo minus committatur, poena graviori id coërcendum, quam in casu opposito.

Pertinent huc latrocinia, rapinæ, furta in agris vel sylvis commissa.

commissa. Interest maxime Reip. præstari securitatem viarum publicarum, agrorum, sylvarum aliorumque locum, a frequentia hominum remotorum.

§. 631.

Si delictum vel crimen fuerit præmeditatum, graviori poena coërcendum. Quodsi enim delictum vel crimen fuerit præmeditatum, cum qui perpetravit nullo affectuum impetu ad id fuerit abreptus, id firmius deliquendi propositum ac per consequens majorem malitiam arguit. Quamobrem istiusmodi homines metu poenæ levioris a delinquendo abduci nequeunt. Necesse igitur est, ut istiusmodi delicta atque crimina graviori poena coërceantur. *De delictis præmeditatis.*

Dantur delicti ac criminum præmeditatorum gradus ex circumstantiis determinandi. Qui vero delicta & crimina præmeditantur, cum difficulter animum delinquendi mutent, ab iis plus periculi imminet, quam ab aliis, qui affectuum quodam impetu ad delinquendum abripiuntur. Sive igitur poenæ fuerint emendatrices, sive exemplares, graviores esse debent, ubi malitiam compescere volueris. Est nimirum *malitia*, cum quis data opera male agit.

§. 632.

Quoniam qui delictum vel crimen præmeditatur, graviori poena afficiendus (§. 631.), idem vero data opera male agit, consequenter malitiosus est (*not.* §. *cit.*); *in gravitate poenæ determinanda habenda quoque ratio est malitiæ.* *De malitia in puniendo attendenda.*

Patet ex demonstratione propositionis præcedentis, delicta & crimina præmeditata majori poena coërcenda esse propter malitiam. Habet malitia suos gradus, in quos inquirere in præsenti non licet.

§. 633.

Malitiæ gradus supremus.

Malitiosissimi sunt, qui gratis delinquunt, hoc est, sine spe ullius commodi. Etenim qui sine spe ullius commodi delinquit, is ipsum delictum, vel crimen per se sibi repræsentare debet tanquam bonum (§. 892. *Psych. empir.*), consequenter cum delictum atque crimen maleficium sit (§. 581.), maleficium autem factum dolosum, quo aliis damnum datur, vel injuria infertur (§. 580.), necesse est ut ex damno aliis dato, vel injuria illata qua tali sine ulla ratione alia voluptatem percipiat (§. 561. *Psych. empir.*). Qui itaque gratis delinquit, ideo data opera delinquit, quia ipsum delictum atque crimen per se delectat. Quamobrem cum malitiosus sit, qui data opera male agit (*not.* §. 631.); qui gratis delinquunt, malitiosissimi omnino sunt.

Quoniam crimina & delicta alia aliis majora sunt pro ratione nocumenti, quod afferunt, & periculi, quod inde emergit (§. 625.); facile patet pro diversitate criminum atque delictorum variari quoque gradum malitiæ summæ. Ita major malitia est, si latrones per sylvam iter facientem per horrendos cruciatus interficiant, quem rapinæ committendæ ac occultandæ causa sine cruciatu occidere poterant, quam si quis saltem animi causa innocenti alapam impingit. Immo quo major fuerit cruciatus, quo latro animi saltem causa afficit viatorem; malitia quoque major est.

§. 634.

De puniendis iis, qui gratis delinquunt.

Quoniam in gravitate poenæ determinanda ratio habenda malitiæ (§. 632.), malitiosissimi vero sunt, qui gratis delinquunt (§. 633.); *qui gratis, seu animi saltem causa delinquunt, in suo genere gravissima poena coërcendi.*

E. gr. Si mulcta, vel carcere puniendus, qui alteri alapam impe-

impegit; mulcta majori, vel carcere diuturniori puniendus est is, qui animi saltem causa impegit. Et, si rota animadvertitur in latronem, qui animi causa cruciatu horrendo affecit viatorem, antequam eum e medio tolleret, ejus non solum pedes atque manus ante contundendi, quam cervix, sed forcipibus quoque candentibus adurendum corpus, dum trahæ impositus ad locum supplicii rapitur. Raro homo gratis malus est & si quem malitia propter seipsam delectat, is omnem humanitatem exuisse videtur. Nocere alteri absque ulla prævia læsione & ullo commodo sui adeo abhorret a natura humana, ut istiusmodi malitia de homine non concipi posset, nisi pessimorum quorundam prostarent exempla.

§. 635.

In determinanda magnitudine poenæ attendendæ sunt qualitates patientis, quæ eandem poenam vel graviorem, vel leviorem faciunt. Ponamus enim qualitates istas minime attendi ob idem ergo delictum, vel crimen unus graviori poena afficietur, quam alter, non solum absque ulla ratione, verum etiam contra rationem. Quod cum sit absurdum, in determinanda magnitudine poenæ attendendæ utique sunt qualitates patientis, quæ eandem poenam vel graviorem, vel leviorem faciunt. *Quatenus respectus personarum in puniendo licitus.*

Quamvis enim ob ejusmodi qualitates, quæ neque ad delictum, vel crimen, neque ad poenæ sensum faciunt, æqualia meritis inæquales poenæ infligendæ non sint, cum nulla adsit inæqualitatis ratio; alia tamen longe ratio est, si qualitas patientis influit in ipsam magnitudinem poenæ. Ita eadem mulcta magis onerat pauperem, quam divitem, cujus respectu vel pro nulla haberi poterit. Quamobrem ea determinanda est pro modo facultatum patientis. Dives itaque dici nequit gravius puniri paupere, si ille in decuplum, hic in simplum condemnetur, quamvis ejusdem delicti fuerint participes. Similiter

liter homini vili ignominia erit malum leve, honorato grave, & fustigatio magis nocet civi, quam homini vagabundo. Ad sensum poenæ referenda quoque sunt, quæ ex ipsius vi consequuntur. Poenæ summæ cum religione imponendæ, ne quid fiat, quod justitiæ adversum.

§. 636.

Quantum sit jus puniendi in civitate.

Jus puniendi in civitate per se definitum non est, sed ex circumstantiis præsentibus ejus constituendi sunt limites. Etenim in civitate per judices exercetur jus puniendi privatis natura competens (§. 559.) & jus quoque puniendi eum, qui Remp. læsit, seu jus ejus violat (§. 579.). Enimvero naturaliter in eum, qui te læsit, tantundem tibi licet, quantum ad avertendum periculum læsionis futuræ sive ab eodem tibi atque aliis, sive ab aliis ejus exemplum secutis tibi metuendæ sufficit (§. 1059. *part. I. Jur. nat.*) consequenter cum universitas in civitate, aut, si mavis, Resp. spectanda quoque sit tanquam persona moralis (§. 576.), quæ lædi potest perinde ac privata (§. 578.) & cui propterea competit jus puniendi lædentem (§. 579.), idem quoque valet de Rep. quatenus tanquam persona, quæ læditur, spectanda. Juri igitur puniendi in civitate in genere nulli præscribi possunt limites, consequenter per se definitum non est, sed ex circumstantiis præsentibus illi determinandi sunt.

Ostenditur etiam hoc modo. In puniendo attendenda sunt periculum ex facto nocentis imminens (§. 625.), nocentis malitia (§. 632.), circumstantia loci, in quo delinquitur (§. 630.), qualitates patientis, quæ eandem poenam vel graviorem, vel leviorem efficiunt (§. 635.), consequenter in sensum poenæ influunt, delicti item, vel criminis frequentia (§. 629.). Patet itaque jus puniendi per se definitum

definitum non esse, sed ejus limites ex circumstantiis præsentibus determinandos.

Etsi gravitas delicti atque criminis æstimanda sit ex nocumento, quod affertur, & periculo, quod inde imminet; non tamen poenæ magnitudo ex eo solo metienda. Quamobrem cum plura sint, quæ in determinationem poenæ simul influunt, in eodem genere delicti non semper eadem, ideo quoque impossibile est, ut in genere definiri possit, quantum in quolibet delicti vel criminis genere liceat in nocentem.

§. 637.

Gravioribus poenis quando uti concessum.

Quoniam limites juris puniendi in civitate ex circumstantiis præsentibus constituendi (§. 636.); *poenæ tantæ licitæ sunt, quantæ ad deterrendum nocituros a delicto vel crimine perpetrando, quantum fieri potest, sufficiunt*, consequenter *si appareat, non sufficere leniores, gravioribus uti licet.*

Poenæ debent esse medium avertendi delicta & crimina (§. 300. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum ea admittentes sint puniendi (§. 573. 579.), media vero ad finem consequendum faciant (§. 937. *Ontol.*); tantis utique utendum est poenis, quantæ ad deterrendum nocituros a delicto, vel crimine perpetrando, quantum fieri potest, sufficiunt. Quantæ autem sufficiant, ne delictum, vel crimen invalescat, experientia omnium optima magistra est. Qui subinde gravitatem poenarum accusant, animum saltem attendunt ad nocumentum, quod affertur, immo ne hoc quidem rite æstimant, cum non perpendant periculum, quod inde consequeretur, si leniori poena in nocentes animadverteretur, non vero respiciunt finem poenarum, cujus tamen præcipue habenda ratio est.

§. 638.

Quando poena capi-

Si sine poenis capitalibus crimina coërceri nequëunt; poe-

ales sint li-cita. *næ capitales licitæ sunt.* Etenim si appareat, non sufficere poenas leviores, gravioribus uti licet (§. 637.). Quodsi ergo certum sit, sine poenis capitalibus crimina coërceri non posse, veluti si facile prævidere possimus, metum poenæ non capitalis minime sufficere ad deterrendum in crimen aliquod pronos ab eo perpetrando, vel experientia doceat, poena licet capitali in reos statuta non tamen deesse, qui idem perpetrant; poenæ capitales licitæ sunt.

Quæcunque rationes adversus poenas capitales a nonnullis urgentur, extrinsecæ sunt, nec a fine poenarum petitæ, consequenter nil valent. Non majus jus in puniendo civitati conceditur, quam singulis competit in statu naturali, quippe quibus integrum est se (§. 1013 *part. 1. Jur. nat.*) & sua defendere cum interfectione aggressoris, vel raptoris & destructoris (§. 699 *part. 2. Jur. nat.*) nisi aliter defendere possit. Quoniam itaque Resp. perinde sese habet per modum personæ, cui se & sua defendere licet (§. 576. *& seqq.*); eccur eidem non idem jus competere debet, quod singulis naturaliter concessum? Apud nos furtum suspendio coërcetur, poena capitali (§. 601.). Experientia tamen abunde docet, ea non obstante furta committi. Injusta igitur poena dici nequit, propterea quod Moses furtum coërceri non jussit poena capitali, sed saltem mulcta (*not.* §. 590.), nec aliud poenæ genus Romanis placuerit. Quodsi apud nos nonnisi mulctæ locus esset in furto, nemo est qui non prævideat, furta adhuc frequentiora fore, quam nunc sunt. Non comparanda est vita furis cum re furtiva, sed considerandum, utrum tanta poena opus sit, ne furta fiant quotidiana, nec ne. Alia longe ratio est nostrorum temporum, quam antiquorum, quæ furta leviori poena coërceri permittebant. Similiter crimina atrocia absque poenis atrocibus qui coërcere voluerit, nihil aget.

§. 639.

§. 639.

Talio dicitur par vindicta, qua tantum quis patitur mali, quantum fecit. *Talio quid sit.*

E. gr. Talio erit, si cui manus amputatur, qui eam amputavit alteri; si oculus effoditur, quia effodit alteri; si occiditur, quia occidit alterum.

§. 640.

Quoniam vindicta omnis lege naturali prohibita (§. 948. *part. 1. Jur. nat.*), talio autem vindicta est (§. 369.); *talio* quoque *lege naturali prohibita*, seu *juris naturalis non est.* *An talio sit juris naturalis.*

Equidem fuerunt longe plurimi, qui talionem æquissimam judicarunt; hi tamen non satis perpenderunt, quomodo poena a vindicta differat. Vindicta nimirum hoc intenditur, ut tædium creetur alteri, qui tædio nos affecit, seu malum malo referatur: hic autem finis poenæ non est, sed ut a delinquendo deterreantur, qui animum delinquendi habent. Quodsi vindictam tanquam licitam sumas, nihil omnino æquius videtur, quam ut tantum mali quis patiatur, quantum fecit, & *Rhadamanthus*, quem apud inferos jus dicere finxerunt veteres secundum legem talionis, recte pro judice æquissimo habetur. Enimvero *jus Rhadamanthi*, quod dicitur & in talione consistit, principiis cum in parte prima, tum in antecedentibus de jure puniendi demonstratis parum convenit. Quemadmodum singuli homines animum habere debent ab omni vindictæ cupidine alienum (§. 948. *part. 1. Jur. nat.*); ita quoque is a judice & a Rectore civitatis, dum poenam statuit in nocentem, procul abesse debet. Neque enim, quod vindictæ proprium est (§. 947. *part. 1. Jur. nat.*), voluptatem percipere debet ex tædio, dolore, cruciatu vel malo, quo afficitur nocens, sed misereri potius rei, quod maleficio suo in tot ac tanta mala se conjecerit. Quando igitur vindicta dicitur de judice puniente reum, significatus variatur, ita ut saltem

rem externus actus vindictæ proprius designetur, scilicet quod malo afficiatur, qui malum fecit, non ut dolor læsi leniatur dolore lædentis, sed ut læsionum pericula avertantur. Eadem hic tenenda sunt, quæ de defensione sui & jure puniendi privato alibi demonstravimus & annotavimus (§. 992. 1074. *part. 1. Jur. nat.*).

§. 641.

An malum poena aquale esse debeat malo culpa.

Quoniam talio juris naturæ non est (§. 640.), talio autem in eo consistit, ut quantum mali quis fecit, tantundem patiatur (§. 639.); *quod in poenam infligitur malum, tantum esse necesse non est, quantum quis fecit, sed majus, vel minus esse potest, prouti finis poenæ exigit* (§. 637.), consequenter *nec juris naturalis est, ut, qui alterum occidit, ei in poenam vita adimatur,* seu *poena capitalis homicidii juris naturalis non est, etsi eidem pro datis circumstantiis minime repugnet* (§ *cit.*).

Ita *Moses* poenam furti constituit quadruplum & triplum ejus, quod ablatum fuit, facta restitutione ejus, quod ablatum fuerat, seu damno, quod datum fuerat, reparato (*not.* §. 590.). Et antiquissimis temporibus homicidii poena capitalis non erat, sed homicida fuga sibi consulere cogebatur, ne ab iis, qui privato ausu mortem cognati vel amici vindicabant, iterum occideretur, prouti jam moris erat temporibus *Caini* Gen. IV. 14. immo etiam apud Græcos antiquos, quemadmodum *Euripides* docet in *Oreste*, quamvis postea apud eos poena capitalis introducta fuerit, ut propterea *Cicero* pro Ligurio accusare homicidam, ut notetur, ad levium Græcorum & immanium barbarorum mores referat. Nimirum *Thucidyde* autore lib. 3. antiquitus quamvis gravium delictorum leves fuerunt poenæ; sed cum eæ progressu temporis contemnerentur, ventum ad mortem. Atque hoc convenit cum eo, quod modo demonstravimus (§. 637.), nec reprehensionem meretur, quamvis *Plato* in legibus poenam homicidii capitalem esse noluerit.

noluerit. Nimirum homicidas capite plecti non est juris naturæ præceptivi, sed permissivi, ita ut eadem poena omitti possit in homicidiis, si finis poenarum permittat, ut ab ea abstineamus, & decerni possit in criminibus aliis, si ille eandem exigat. Ita fuga militis, quando in aciem ducitur exercitus, poena capitali coërcetur, quamvis alias poenæ corporis afflictivæ saltem locus sit. Omittimus hic, quæ ex legibus antiquis Germanis inprimis de poena homicidii non capitali in medium afferri poterant, cum nobis curæ non sit inquirere in facta gentium, sed demonstrare ea, quæ sunt juris naturæ.

§. 642.

Similiter quia talio jure naturali prohibita est (§. 640.), talione autem non aliud intenditur, quam ut is malum sentiat, qui male fecit (§. 639.); ***malum in se tale non est, ut puniri debeat.*** *An malum morale in se tale sit, ut puniri debeat.*

Contrarium omnino loquitur finis poenarum, qui poenas non aliud esse declarat, quam cautionem de non lædendo, & remedium malitiæ: prouti & poenæ in emendatricem & exemplarem divisio (§. 1062. *part. 1. Jur. nat.*), fini poenarum convenienter facta (§. 1059. *part. 1. Jur. nat.*) aperte loquitur. Sermo autem nobis est de poenis humanis, quatenus sunt juris naturæ permissivi cum in statu naturali, tum in statu civili, non vero de poenis divinis, quæ ad forum Theologorum spectant. *Grotius* l. 2. c. 20. §. 1. media quasi via incedit, & naturam ipsam dictare ait, sed, quomodo dictet, minime ostendit, licitum & non iniquum esse, ut, qui male fecit, malum ferat, provocans ad jus antiquissimum *Rhadamantheum*, quod in talione consistit (*not.* §. 639.), & eandem naturam dictare ait §. 3. ut nocens puniatur ab eo, qui non æque nocens est. Enimvero ex antea demonstratis tum hic, tum alibi in parte prima abunde patet, nullo sententiam istam niti fundamento. Quamobrem nec mirum videri debet, quod nullas afferre potuerit opinionis suæ rationes naturales, quales tamen in Jure

naturæ requiruntur, & ſine quibus in eo nihil affirmandum, vel negandum. In ſtatu naturali omnes homines ſunt æquales, nemo altero ſuperior, nemo inferior, conſequenter æqualis punit æqualem. Cur vero in ſtatu civili omne exercitium juris puniendi pertineat ad ſuperiorem eidemque competat jus quoque puniendi proprium, in anterioribus evidenter ſatis demonſtravimus. Non igitur opus eſt, ut cum eodem ſingamus, eum, qui male egit, eo ipſo ſe quovis alio inferiorem feciſſe & quaſi ex hominum cenſu in cenſum beſtiarum detruſiſſe, quæ homini ſubjacent, ut inde probetur, naturæ convenientiſſimum eſſe, ut qui male fecit puniatur ab eo, qui ſuperior eſt, etiam in ſtatu naturali.

§. 643.

An cogitationes puniendæ.

Actus interni, etſi caſu aliquo, puta per confeſſionem ſubſecutam, ad notitiam aliorum perveniant, puniri non poſſunt. Etenim actu interno, niſi in externos erumpat, nemini nocetur, ſeu damnum datur, vel injuria infertur, quod per ſe patet. Enimvero jus puniendi homini natura competit ob læſionem actu factam (§. 1061. *part. I. Jur. nat.)*, neque ideo aliter per judicem exerceri poteſt in civitate (§. 559.), quatenus injuria facta reparari nequit (§. 573.), nec ob aliam cauſam competit Reip. quam quod ipſa actu læſa fuit (§. 579.) & quatenus poenæ addendæ ad cohibendam legum transgreſſionem (§. 585.). Quamobrem actus interni puniri non poſſunt.

Recte omnino dicitur l. 18. ff. de poen. cogitationis poenam neminem mereri. Et veritati convenit proverbium Germanorum: Gedancken ſind Zollfrey. Si vel maxime volueris me occidere, ad ſaniorem vero mentem reverſus a malo propoſito deſtitiſti; nihil mihi mali feciſti. Nec eſt, quod dicas ab actu interno mihi periculum imminere, quod poena aver-

avertendum, cum ea cautio sit de non offendendo (*not.* §. 642.). Id enim tum demum locum habebit, si propositum mihi nocendi manifestes, animo nocendi nondum deposito, non vero si a proposito destitisti. Ab eo enim, qui nocendi animum mutat, nihil periculi imminet. Bene omnino *Lactantius* lib. 6. c. 13. observat, pene supra humanum modum esse, ne in cogitationem quidem admittere, quod sit vel facto malum, vel improbum dictu. Aliter vero sese res habet, si actus externi ad quosdam externos jam procedunt; ex quibus perseverantia in voluntate nocendi certo colligitur. Recte autem *Lactantius* l. c. huc non refert, quæ vel in ira dicuntur, vel in adspectu rerum delectabilium cogitatione tacita concupiscuntur.

§. 644.

An propter errores quis puniri possit.

Ob errores nemo puniri potest; disseminatio tamen errorum poena coërceri. Per se constat, a voluntate hominis non dependere, ut pro vero habeat propositionem quandam, vel pro falsa, consequenter cum quis erret, si propositionem falsam pro vera habet (§. 623. *Log.*), poenis ab errore revocari nequit, sed vel a posteriori (§. 985. *Log.*), vel a priori veritatis convincendus (§. 990. *Log.*). Quamobrem cum poenæ alio fine non irrogari deberent erranti, quam ut vel ipse ab errore revocaretur, vel ut ne alii errori assentiantur (§. 1062. *part. I. Jur. nat.*); ob errores neminem puniri posse patet. *Quod erat unum.*

Enimvero quoniam permittendum non est, ut publice disseminentur opiniones religioni & bonis moribus adversæ (§. 475.); qui istiusmodi opiniones fovet, ei interdici potest, ut ne errores suos disseminet & ad eos amplectendos alios seducat, immo in genere prohiberi, ne quis errores istiusmodi divulgare audeat, consequenter cum legibus tales ac tantæ addendæ sint poenæ, quæ ad cohibendam

dam legum transgressionem, quantum datur, sufficiunt (§. 585.), sub poena quoque conveniente disseminatio erroris prohiberi potest. Quamobrem si quis contra prohibitionem errorem disseminare audeat; poena eundem coërcere licet. *Quod erat alterum.*

Aliud omnino est punire aliquem ob errorem, seu quia errat; aliud vero punire ob divulgationem erroris, præsertim eo animo factam, ut alios in eundem pertrahat. Prius equidem absurdum est; ast non posterius, præsertim si errores fuerint tales, quibus homines a vero cultu Dei avocantur, vel mores eorum corrumpuntur. Inprimis etiam hic ratio habenda est turbarum, quæ facile in Rep. excitantur, si dissentientes in diversas partes trahuntur, ut ideo sufficiens quoque prohibitionis causa sit, si tale quid metuendum ex opinione, quæ in se nihil nocui habet. Constat nimirum, non insolens esse, quamvis revera absurdum, ut homines propter diversitatem opinionum odio se invicem persequantur, ac inde injuriis mutuis ansa detur, quod impediendum in Rep. quo minus sint (§. 532.).

§. 645.

An athei vel deistæ sint puniendi.

Quoniam tam atheismus (§. 494. *part. 2. Theol. nat.*), quam Deismus error est (§. 55. *part. 2. Theol. nat.*), ob errorem autem nemo puniri potest, disseminatio tamen errorum poena coërceri (§. 644.); *ob atheismum & deismum nemo puniri potest, seu nemo puniri potest, quia atheus aut deista est, si tamen eundem disseminare & per consequens alios ad atheismum vel deismum seducere audeat, poena coërcere eundem licet.*

Poenæ nullum esse effectum, sive qua emendatrix, sive qua exemplaris spectetur, si quis puniatur, quia atheus vel deista est, patet ut ante in demonstratione partis primæ propositionis præ-

præcedentis (§. 644.). Finis autem poenæ obtinetur respectu divulgationis hujus erroris.

§. 646.

Qui atheismum, vel deismum, aut alios errores religioni, bonis moribus & statui civili adversos disseminant, nec moniti ab disseminando desistere volunt; e civitate discedere jubendi sunt. Etenim propter atheismum & deismum (§. 645.) & propter errores alios quoscunque nemo puniri potest, sed saltem quod eos disseminet (§. 644.). Quamobrem cum poena non aliud intendatur, quam ut ne alios seducat, finis hic obtinetur, si e civitate discedere cogatur. Quoniam itaque privatio juris manendi in civitate poena est (§. 589.), poenæ autem tantæ esse debent, quantæ sufficiunt ad deterrendum nocituros, ne noceant (637.); qui atheismum, vel deismum, aut alios errores religioni, bonis moribus & statui civili adversos disseminant, e civitate discedere jubendi sunt. *Quod erat unum.* ***De poena disseminationis atheismi, deismi & errorum nocuorum.***

Enimvero quoniam periculum cessat seductionis, si moniti a disseminatione erroris sui desistant, propter errorem vero errantes puniri nequeunt (§. 644.); e civitate discedere jubendi non sunt, si moniti ab errore suo divulgando desistant. *Quod erat alterum.*

Studio noluimus dicere, atheismum, deismum aut alios errores contra prohibitionem disseminantes esse relegandos, etsi significatus vocabuli ferat, ut qui e civitate ejicitur relegari dicatur (§. 595.), quia modus relegandi apud nos usitatus infamiæ quid admixtum habet; infamis autem poena utique major est, quam qua famæ parcitur. Alias enim si poena cum ignominia conjuncta esset, non disseminatio erroris, sed ipse error poenam pareret. Conveniunt hæc cum iis, quæ supra demonstravimus (§. 473.), atheismum & deismum publice

profitentes in Rep. non esse tolerandos: neque enim tolerantur, qui ex ea discedere jubentur. Erunt forsitan nonnulli, quibus poena hæc nimis levis videbitur; sed eos quæso ut cogitent, nos in jure naturæ ea demonstrare, quæ rationi conformia sunt. Ex principiis autem rationi convenientibus nemo demonstrabit, graviori poenæ locum esse, ubi levior sufficit. Quemadmodum vero accedere possunt ad quodvis maleficium circumstantiæ, quæ poenam faciunt graviorem; ita quoque poenæ disseminationis errorum nocuorum idem accidere potest, & tunc a nobis minime improbatur, si major irrogetur. Ne vero ultra id procedatur, quod non iniquum est, quantum liceat per ea, quæ in anterioribus demonstrata sunt, in casu dato haud difficulter definietur. In puniendo nunquam recedendum a lenitate, nisi necessitas urgeat, ne ipse delinquas, dum parcis delinquenti. Neque vero existimandum est poenam adeo levem omnibus promiscue esse ex civitate excludi, præsertim ubi difficile fuerit fortunarum suarum sedem alibi constituere. Quamobrem cum in superioribus demonstraverimus, in determinanda magnitudine poenæ attendendas quoque esse qualitates patientis, quæ eandem poenam graviorem, vel leviorem faciunt (§. 635.); subinde poena discessus e civitate in aliam mitiorem mutanda erit, si reus promittat, se errorem, quem disseminare ausus est, non amplius profiteri velle; errori enim nuncium mittere nequit, nisi ejus fuerit convictus, cogitationis tamen poenam nemo meretur (§. 645.). Nullum datur crimen erroris, cumque ob errorem nemo puniri possit (§. 644.), multo minus poena capitali errantem afficere licitum. Immo dubito, si rem penitius inspicere velimus, an unquam revera sano cuidam in mentem venerit, puniendos esse errantes, quod errent, non vero omnes in hoc consenserint, puniendos esse, quod errores disseminaverint & alios vel actu seduxerint, vel ne seducerent verendum fuerit. Eorum enim, qui de rebus per transennam conspectis pronunciant, nulla hic habenda ratio est. Quando diximus, si monitus ab errore divulgando desistat, eum e

civitate

civitate non esse ejiciendum; non est quod objicias, animum errantis errore nocuo adhuc esse imbutum. Modo enim ex antecedentibus repetiimus, cogitationis poenam neminem mereri. Neque etiam est quod urgeas, non sufficere, ut ab errore divulgando desistat, vel hoc sancte promittat; sed necesse esse, ut errorem abjuret, hoc est, jurato affirmet, se opinionem, quam fovit, habere pro falsa, & jurato promittat, se falsam hanc opinionem non amplius fovere, multo minus profiteri, aut defendere velle. Id enim nisi faciat erroris sui convictus pejerat (§. 926. *part. 3. Jur. nat.*). Quoniam vero nemini juramentum deferre licet, qui de pejeratione suspectus est (§. 938. *part. 3. Jur. nat.*); ad erroris abjurationem nemo compellendus, qui erroris convictus non est. Quodsi vero erroris convictus fuerit, eum ultro missum facit, neque abjuratione opus est. Qui atheos & deistas in Rep. tolerandos esse defendunt, cum utique supponant, eos errorem suum publice profiteri, propterea quod unicuilibet relinquenda sit sentiendi libertas, cum assensus veritati præbendus cogi non possit; libertatem sentiendi in licentiam vertunt, nec officium Rectoris civitatis quoad cultum divinum (§. 458.) & virtutem subditorum (§. 456.) perpendunt. Si media effectu destitui non debent, removenda quoque sunt impedimenta, quæ in contrarium offeruntur. Damna atheismi in Rep. recensere, nostri instituti jam non est.

§. 647.

Quinam poenis coërcendi.

Qui faciunt, quæ in Rep. permittenda non sunt, poenis coërcendi. Etenim quæ permittenda non sunt, ad ea subditi omittenda, seu non facienda obligari debent (§. 118. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum aliter obligari non possint nisi poenis (§. 300. *part. 1. Phil. pract. univ.*); qui faciunt, quæ in Rep. permittenda non sunt, poenis coërcendi.

Ex principio hoc generali facile definietur, ob quænam facta quis puniri possit. Neque vero verendum est, ne hoc

pacto poenæ in nimium multiplicentur & ex subditis fiant servi. Etenim non solum tacite nonnulla permittuntur, quæ officiis lege naturali præscriptis repugnant, cum impossibile sit, ut ad morum honestatem externam reducantur omnes omnino civium actiones, nec durum est, ut quædam, quæ contemni posse videntur, vel etiam ubivis fere contemnuntur, puniantur, cum poenæ etiam dentur leves, quales sunt mulctæ parum onerantes & carcer minime durus, & iisdem etiam accenseri possit exprobratio facti, quæ & ipsa suos admittit gradus, cum comminatione, si opus sit, poenæ durioris, si denuo committatur, quod fieri minime debebat.

§. 648.

De puniendis iis, qui viros acumine pollentes atheismi suspectos faciunt.

Quoniam qui faciunt, quæ in Rep. permittenda non sunt, poenis coërcendi (§. 647.), in Rep. vero minime ferendum, ut qui acumine pollent, vel aliis acutiores habentur, atheismi suspecti reddantur (§. 474.); *qui viros acumine pollentes, vel qui aliis acutiores habentur, atheismi suspectos facit, immo sub atheorum nomine publice traducit, poenis coërceri debet.*

Puniuntur athei non propter atheismum, sed propter disseminationem erroris sui, in quem alios pertrahere conantur (§. 645.). Enimvero si qui acutiores ceteris habentur, atheismi suspecti fiant, alii, qui mallent nullum dari Deum, ut sibi saltem a poenis humanis cavere tenerentur, illorum auctoritate permoti atheismum facile amplectuntur, & athei fiunt practici theoreticis multo pejores. Non minus itaque nocent Reip. quidni magis? diffamatores isti, quam qui atheismum profitentur ac defendunt. Quamobrem non injusta est eorum poena. Atheus habendus non est, nisi qui expresse negat dari Deum (§. 111. *part. 2. Theol. nat.*). Quodsi dicas eum istiusmodi fovere opiniones, quæ per consequentiam ad atheismum ducunt; si vera dicis, inde saltem sequitur, opinionem ejus esse falsam, minime autem inde recte infertur, quod sit atheus & aliis

aliis atheismum persuadere velit. Multo magis vero censuram meretur, qui per malitiam consequentiarium agit, diffamandi nimirum ac nocendi animo, inferens ea, quæ ex opinione alterius minime consequuntur: id quod plerumque fieri solet, quemadmodum omnium temporum exempla manifesto loquuntur, cuilibet adeo nota, qui in historia literaria non prorsus peregrinus ac hospes est, ut ea hic recenseri non sit opus.

§. 649.

De doctoribus publicis dissentientes diffamantibus.

Similiter quoniam doctores publici in virtutis quolibet genere ac cultu divino præter alios excellere debent (§. 460.), ut scilicet virtutem ac bonos mores non tantummodo ore (§. 459.), verum etiam exemplo suo, cujus magna vis est (§. 299. *& seqq. part. 2 Phil. pract. univ.*), doceant (§. 639. *part. 1. Jur. nat.*), doctrinæ autem sine exemplo parum prosunt, immo earum effectus exemplo contrario efficitur nullus; *in Rep. ferendum non est, ut doctores publici,* seu, ut nos loqui amamus, *Theologi ac ecclesiæ ministri propter opiniones dissentientes se invicem aut alios publice traducant atque diffament*, consequenter *eos, si sapere nolint, punire licet.*

Nihil hodie proh dolor! frequentius est, quam ut Theologi tum inter se, tum cum aliis controversiam habentes, conviciis magis, quum rationibus certent, quasi convicium dicere sit virtus heroica iisdem propria, in ipsis laudanda, ab aliis vero non imitanda. Quamobrem videas ab hoc more non alienos esse etiam eos, qui eximiæ cujusdam pietatis laude præter alios excellere volunt. Sane si ex ipsorum scriptis eristicis verba & dictiones contumeliosas excerpere volueris; non alio modo artem conviciandi melius addiscere dabitur. Immo, quod mireris, non desunt inter illos, qui alios sui ordinis reprehendunt, si morem istum non sequantur. Inde etiam est,

quod argumento ab invidia ducto continuo fere utantur, de quo diximus alias (§. 1050. *Log.*). Equidem censores librorum permittere non debebant, ut in contumeliam aliorum dicta imprimantur (§. 477.); quoniam tamen moribus bonis adversa minime reputant, quibus ipsimet delectantur, & virtutem istam heroicam, si superis placet, laudant, ab iis parum præsidii adversus pessimum istum morem expectes. Quamobrem huic malo medelam afferre aliter non licet, nisi ut addita poena severiori perversus iste disputandi mos prohibeatur, ut a scholasticis, quos contemtui habent, rationibus, non conviciis certare discant, ne cum ordine suo religionem ipsam in contemtum adducant, nostro præsertim tempore, quo irreligionarii adversus religionem argumentum inde petunt, nec in eo se reperisse existimant, quod pueri in faba. A malitia non abest mos iste, & tanto foedior, si nocendi parti adversæ animum prodat, immo foedissimus, si quis, cum pudeat illius, defensorem in conviciando strenuum conducat, aut saltem tali defensore sponte oblato delectetur. Immo quid dicas de iis, qui de modestia sua gloriantes morem istum sequuntur?

§. 650.

De puniendis in genere contra bonos mores in refutando peccantibus.

Immo cum in genere permittendum non sit, ut disseminentur opiniones bonis moribus adversæ (§. 475.); consequenter nec ferendum, ut alios refutaturi eos publice traducant atque infament, qui vero faciunt, quæ in Rep. permittenda non sunt, poenis coërcendi sint (§. 647.); *Qui alios refutaturi publice traducunt atque infamant, poenis coërcendi.*

Interest omnino Reip. ut subditi sint modesti, neque ideo famæ aliorum detrahere audeant (§. 456. 395.). Cumque ea de causa censores librorum in lucem publicam emittendorum constituantur, ne imprimi permittant bonis moribus adversa (§. 477.); perversus ille mos alios impugnandi facile aboleri

aboleri potest, modo hi munere suo, prouti decet, fungantur. Turpe omnino est eruditis, quod sua sponte non faciant, quod virtutis ac laudis est, sed in censum infimæ plebis se detrudant, ut brutorum instar demum vi compellendi sint ad id faciendum, quod est hominis ratione utentis. Sed si per se sapere nolunt, cum damno suo sapere discant necesse est. Defensio veritatis istiusmodi armis minime indiget.

§. 651.

Unusquisque ob injurias tam verbales, quam reales puniri potest. Etenim Rectori civitatis curæ esse debet, ut quilibet sit tutus ab injuria aliorum (§. 532.). Quamobrem nec permittendum, ut quis injurias specialiter sic dictas, sive verbales, sive reales alteri faciat (§. 887. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum poenis coërcendus sit, qui facit, quæ in Rep. permittenda non sunt (§. 647.); ob injurias tam verbales, quam reales unusquisque puniri potest. *De injuriis puniendis.*

Romano jure injuriæ æstimabantur & judex summam pecuniæ moderabatur eamque injuriato adjudicabat. Facile patet, modum hunc vindicandi injurias venire a talione, quæ vult, ut injurians tantum patiatur mali, quantum fecit injuriato (§. 640.). Enimvero cum talio non sit juris naturalis (§. 632.), nec tantum esse debeat malum poenæ, quantum quis fecit, sed nunc majus, nunc minus esse possit, prouti finis poenæ exigit (§. 641.); ut injuria pecunia æstimetur ab injuriato, rationi parum conforme est. Quod vero summa pecuniæ, quam æstimandam esse definivit judex, injuriato adjudicetur, ad satiandum animum vindictæ cupidum fieri videtur (§. 947. *part. 1. Jur. nat.*), qui tamen procul ab injuriato abesse debet (§. 948. *part. 1. Jur. nat.*). Modus itaque hic vindicandi injurias juri naturæ parum convenit. Rectius a judice mulcta dictatur fisco inferenda, vel poena carceris, immo etiam gravior, prouti circumstantiæ exigunt juxta ea, quæ in anterioribus demonstrata

ſtrata ſunt. Ceterum quæ modo de perverſis moribus eruditorum in impugnandis aliis, vel bellis literariis demonſtrata fuerunt (§. 649. 650.); ex propoſitione præſenti quoque inferri poterant per modum corollarii. Quoniam enim verba contumelioſa ad rem nihil faciunt, de qua contenditur; utique nonniſi injuriandi animo proferuntur, conſequenter ad injurias verbales ſpectant, quocunque tandem prætextu utaris. Ipſa verba ſatis produnt animum, produnt affectum, cujus impetu abreptus his, non aliis uſus es, conſideratis præſertim omnibus circumſtantiis, & qui diſtinctas affectuum notiones poſſidet, haud difficulter inde porro colliget, quo animo illa fuerint prolata. Debet autem vindicationem injuriarum non modo civibus Reſp. verum etiam ſibimetipſi, quatenus ipſi civitati dedecori cedit, habere cives male moratos, præſertim eos, qui morum integritate præter alios excellere debent (§. 878. 882. 883. *part. 6. Jur. nat.*).

§. 652.

An in ſtatu naturali punire liceat actus vitioſos, quibus alius non læditur.

In ſtatu naturali nemini competit jus puniendi alterum ob actum vitioſum qualemcunque, quo aliis non nocet. Etenim in ſtatu naturali homines omnes liberi ſunt (§. 146. *part. 1. Jur. nat.*). Qui autem liber eſt, ejus conſcientiæ relinquendum, quid agat (§. 157. *part. 1. Jur. nat.*), nec is ulli hominum rationem reddere tenetur actionum ſuarum, neque ulli competit jus exigendi, ut reddat, quamdiu nihil facit contra jus alterius (§. 158. *part. 1. Jur. nat.*), conſequenter quamdiu nemini nocet. Quamobrem in ſtatu naturali nemini competit jus puniendi alterum ob actum vitioſum qualemcunque, quo aliis non nocet.

E. gr. Si foemina laſciva quæſtum ſui corporis facere velit, nemini tamen jus eſt propterea eam puniendi, ſed ferendum, quamvis non ſine indignatione, immo nec propterea injuria afficienda, quaſi digna contumelia. Similiter ſi quis nimio luxu,

luxu, vel alio quocunque modo bona sua dilapidet; id nemo ipsi prohibere, multo minus ob prodigalitatem punire potest. Quamvis enim in propagandis virtutibus seduli esse debeamus (§. 638. *part. 1. Jur. nat.*), consequenter alios a vitiis avocare (§. 321. 322. *part. 1. Phil. pract. univ.*); id tamen fieri debet monendo, siquidem fieri potest, vel exemplo præeundo, quod semper locum habet: vi autem compellere alterum libertati naturali omnino repugnat (§. 157. *part. 1. Jur. nat.*).

§. 653.

De puniendis actibus vitiosis, unde malum quoddam derivatur in universitatem.

In civitate puniri possunt actus vitiosi, unde malum quoddam derivatur in universitatem, etsi iisdem alius non lædatur, seu *non committatur quidpiam, quo violatur jus alterius cujusdam.* Etenim universitas in civitate spectanda est tanquam persona moralis (§. 576.), consequenter de ea non modo prædicanda veniunt, quæ per se eidem competunt, verum etiam quæ a singulis in eandem derivantur. Quamobrem si ex actibus vitiosis subditorum malum quoddam in universitatem derivatur, ipsa id habere putatur. Quoniam itaque quilibet operam dare debet, ut sibi caveat a malis quibuscunque (§. 183. *part. 1. Jur. nat.*); universitas quoque ferre non debet, ut ex actibus vitiosis singulorum malum quoddam in ipsam derivetur, etsi iisdem non committatur quidpiam, quo violatur jus alterius cujusdam. Enimvero quæ in civitate permittenda non sunt, ea puniri possunt (§. 647.). Actus igitur vitiosi, unde malum quoddam derivatur in universitatem, puniri possunt, quamvis iisdem privatus alius non lædatur.

Quæ de civitate prædicantur, eidem competere vel per se, vel nonnisi derivatione a singulis per se patet, modo ad exempla animum attendere volueris. Ita per se habere dicitur ærarium, leges, jura, Regem; ex derivatione autem a singulis dicitur

dicitur docta, fortis, virtuosa, pia, dives, pauper, scelerata, injusta, quæ plurimos seu plures tales habet. Atque ideo patet, quomodo fama a singulis derivetur in universitatem, ut fama ejus vel bona, vel mala sit.

§. 654.

An scelera aut vitia quibus alius non læditur, puniri possint.

Quoniam fama mala, quæ ab actibus vitiosis singulorum in universitatem derivatur, omnino malum quoddam est (§. 567. *Psych. empir.*), & ea in universitatem derivatur, si plurimi fuerint, qui istiusmodi actus committunt, quando vero ab actibus vitiosis singulorum in universitatem malum quoddam derivatur, iidem puniri possunt (§. 653.); *ne plures scelera quædam committant, aut vitio cuidam se dedant, rei in civitate poenis coërceri possunt, etiamsi iisdem non lædatur alius.*

Ita foeminæ ob quæstum corporis, quem faciunt, personæ aliæ ob ebriositatem, ob luxuriam, ob scortationem, ob impietatem, blasphemiam puniri possunt. Qui scortationem pro re licita habuerunt, nihil quoque inde adversi metuerunt famæ universitatis. Ac idem tenendum est de vitiis aliis. Quamobrem quæ in Rep. permittenda esse putarunt, ea quoque punire non potuerunt. Quoniam vero error quoad unum quendam actum minime obstat, quo minus de aliis cognoscas, quod boni, vel mali sint, & illos committas, hos fugias; ita si quis populus ceteroquin bene moratus quædam permisit, quæ sceleribus annumeranda, inde inferri nequit, apud populum bene moratum, vel in Rep. bene constituta illa poenis coërcenda non esse. Ita in China hodienum tolerantur lenones (*not.* §. 365. *part.* 7. *Jur. nat.*), etsi Sinenses virtuti ab antiquissimis temporibus, si quæ gens alia, studuerint & rerum civilium prudentia ceteras gentes omnes superaverint. Male tamen quis hinc inferret, lenocinia in Rep. bene constituta esse toleranda. Nemo autem miretur, quod scelera puniri posse, inde demonstretur, quia ipsa universitas male audit, si

si ea impune perpetrari permittit, non vero quod ea per se poenam mereantur. Etenim ante jam dēmonstravimus, malum in se tale non esse, ut puniri necessario debeat (§. 642.). Jus vero civitatis deducendum est ex ipsa notione ejusdem, nec libertas singulorum in civitate ultra eas actiones restringendum, quæ ad bonum publicum promovendum faciunt (§. 47.). Quodsi ergo in civitate non permittendum, consequenter puniendum (§. 674.), quod in statu naturali unicuique permittendum erat (§. 156. *& seqq. part. 1. Jur. nat.*), ratio desumenda est ab ipsa Rep.

§. 655.

Rector civitatis scelera, seu vitia foeda prohibere & ea patrantes punire potest. Etenim Rectori civitatis curæ esse debet, ne subditi a virtutis tramite ad vitia deflectant (§. 456.), consequenter ne scelera seu vitia foeda perpetrent, etiamsi per ea nemo lædatur. Quamobrem ea prohibere potest (§. 163. *part. 1. Phil. pract. univ.*). *Quod erat unum.*

De jure prohibendi & ideo puniendi scelera.

Quoniam vero legibus addendæ sunt poenæ, quæ ad cohibendam legum transgressionem, quantum datur, sufficiunt (§. 585.); qui non obstante prohibitione scelera aut vitia foeda perpetrant, puniri possunt. *Quod erat alterum.*

Patet hinc officio Rectoris civitatis non repugnare ut scelera, seu vitia foeda puniat. Sufficiens tamen prohibendi & puniendi ratio ex demonstratione anteriore clarius elucescit (§ 654.), quae remouet exceptionem, quasi imperium extendatur ultra limites suos (§. 47.), cum coëuntes in civitatem libertati naturali non renunciaverint ultra id, quod finis civitatis, bonum scilicet publicum exigit, nec singuli quoad omnes omnino actiones juri universorum sese subjicere voluerint. Quatenus enim actiones singulorum respectum quendam ad universitatem habent, ejus juri omnino subsunt. In-

 terest

tereſt autem Reip. ne civitas male audiat apud exteros, qui moribus cultioribus utuntur: qua de re plura dicenda erunt in Jure Gentium. Alia vero ratio eſt, ſi qua gens pro naturaliter licito habet, quod apud alias pro inhoneſto & ſceleſto habetur. Dantur enim haud pauca in Jure naturae, quorum ratio non adeo obvia eſt, vt unicuique pateat.

§. 656.

De poenis rigoroſe exigendis. *Poena legibus conſtitutæ a delinquentibus exigendæ ſunt, niſi ſingulares fuerint rationes, ob quas vel remittendæ, vel ſaltem mitigandæ.* Etenim poenæ eſſe debent motiva actionum committendarum, vel omittendarum (§. 287. *part. 1. Phil. pract. univ.*), conſequenter metu earundem deterrendi ſunt ſubditi, ne faciant, quod prohibetur, aut ut non faciant, quod præcipitur, ſeu ne delinquant. Certum igitur eſſe debet delinquere volenti, quod poena legibus conſtituta ipſum maneat, ſi delinquat. Quamobrem neceſſe eſt, ut, ſi deliquerit, exigatur. *Quod erat unum.*

Enimvero ſi rationes fuerint ſingulares, ob quas vel remittenda poena lege conſtituta, vel mitiganda; verendum non eſt, ne, ſi ea remittatur, vel mitigetur, alius quilibet vel impunitatem delinquendi, vel ſaltem poenam mitiorem, quam minus metuit, ſibi promittat, conſequenter ne poena effectu ſuo deſtituatur, quam tanquam exemplaris habere debebat (§. 1062. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem ſi rationes ſingulares fuerint, ob quas vel remittenda poena lege conſtituta, vel ſaltem mitiganda; ut omnino exequatur opus non eſt. *Quod erat alterum.*

Vix quenquam fore exiſtimo, qui delinquere vellet, ſiquidem pro certo haberet, ſe poenas, præſertim graves, quales ſunt corporis afflictivæ & capitales, immo infames omnes Reip. per

persoluturum, metu earum malitiam vincente. Nisi enim quis affectu perturbatus vel de poena non cogitet, delinquendi occasione oblata, vel animum ad eam non satis attendat, utique sibi persuadet, se poenas evitaturum, vel quod clam delinquat, vel quod in fuga, aut negatione præsidium se experturum confidat. Necesse igitur est, ut prava hæc animi persuasio avertatur, ne vires obligationis enerventur.

§. 657.

De rationibus remissionis & mitigationis poenæ publicandis.

Quoniam poenæ legibus constitutæ a delinquentibus exigendæ sunt, nisi singulares fuerint rationes, ob quas vel remittendæ, vel saltem mitigandæ (§. 656.); *si poena lege statuta non exigatur, sed vel remittatur, vel saltem mitigetur, rationes, ob quas remittitur, vel mitigatur, publicandæ sunt.*

Poenæ, præsertim quæ publice infliguntur, exemplares esse debent; vires obligationis positivæ, quæ sanctione poenali introducitur (§. 291. *part. 1. Phil. pract. univ.*), enervare minime debent. Quamobrem omnino necesse est, ut rationes, ob quas poena lege statuta remittitur, vel mitigatur, publice innotescant.

§. 658.

De jure remittendi & mitigandi poenas.

Superior poenas legibus constitutas remittere & mitigare potest non tamen hoc facere debet sine ratione sufficiente. Etenim jus puniendi in civitate per se definitum non est, sed ex circumstantiis præsentibus ejus limites constituendi (§. 636.). Quodsi ergo in casu dato adsint rationes, cur poena potius remittatur, quam exigatur, aut cur potius ea mitigetur, quam lege constituta præcise exigatur; nil sane obstat, quo minus eam superior remittere, vel mitigare possit. Quamobrem poenas legibus constitutas remittere & mitigare potest. *Quod erat unum.*

Enimvero cum subditos tutos præstare debeat a metu injuriarum (§. 532.), & legibus addendæ sint poenæ, quæ ad cohibendam legum transgressionem, quantum datur, sufficiunt (§. 585.), consequenter intersit Reip. ut rei puniantur; poenas remittere ac mitigare minime debet sine ratione sufficiente. *Quod erat alterum.*

Si poenæ jure naturæ essent determinatæ, & naturaliter obligaretur superior ad eas exequendas; ipsi licitum minime esset poenam remittere, vel mitigare, cum obligatio, quæ a lege naturæ venit, absolute necessaria & prorsus immutabilis sit (§. 124. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Enimvero quoniam eædem voluntate sua constituuntur, nec casus omnes prævideri possunt, in quibus delinquitur, facile patet, ipsius judicio subesse, utrum pro datis circumstantiis poena omnino sit opus, an mitiori locus relinquendus, consequenter a voluntate ipsius dependere, utrum eam remittere, an mitigare velit. Sane si casus omnes prævidere potuisset, jecquis dubitet, eum statim, cum poenam legi adderet, casus istos excipere potuisse, in quibus poena sit remittenda, vel mitiganda? Quidni igitur eos etiam excipere potest, quando actu occurrunt, consequenter poenam remittere, aut mitigare, siquidem ita visum fuerit? Agitur hic de eo potissimum, quod est officii Regis, qui temere poenam remittere, vel mitigare minime debet, sed nonnisi ob rationes sufficientes, ut jure suo usus recte agat, cum lex naturæ in genere obliget omnes ad recte agendum (§. 189. *part. 1. Phil. pract. univ.*).

§. 659.

De præmiis meritorum in Remp. vel Rectorem civitatis.

Superior ob præclara in Remp. vel in ipsum merita beneficium reddere debet parentibus in liberis, vel cognatis in cognatis. Etenim superioris est obligare subditos ad bene de Rep. ac de se merendum, quod sine ulteriori probatione sumi potest. Enimvero obligatio positiva introducitur præmiorum promis-

missione (§. 298. *part. 1. Phil. pract. univ.*), consequenter si *tis singula-*
in bene meritos conferantur, etiam alii ad bene merendum *rium.*
obligantur. Quamobrem cum beneficia in liberos ob parentum, vel cognatos ob cognatorum merita in Remp. collata, vel in ipsum quoque Rectorem civitatis, sint meritorum istorum præmia (§. 295. *part. 1. Phil. pract. univ.*); superior ob præclara in Remp. vel in ipsum merita beneficium reddere debet parentibus in liberis, vel cognatis in cognatis.

Absit, ut tibi persuadeas, in civitate non aliter subditos obligari posse quam metu poenarum. Poenis enim coërcentur homines mali animi. Dantur vero etiam alii, qui præmiis permoventur ad præclara præstandum. Immo si quid adhuc bonæ mentis iis insit, qui malo sunt animo, beneficiis & ipsi vincuntur, ut a malo desistant, & animum mutent. Prudentia igitur facile docebit superiorem, quando præmiis locum facere debeat. Nemo vero est, qui dubitet, superiori non deesse benefaciendi materiam & occasionem, qua ad bene de Rep. & ipso merendum permovere potest subditos.

§. 660.

Superior ob præclara parentum & cognatorum merita in Remp. vel seipsum poenam remittere, multo magis mitigare potest. *De poena remissione*
Etenim superior ob præclara in Remp. vel in ipsum merita *& mitiga-*
beneficium reddere debet parentibus in liberis, vel cognatis *tione ob me-*
in cognatis (§. 659.). Quamobrem cum poena malum *rita paren-*
quoddam (§. 285. *part. 1. Phil. pract. univ.*), absentia vero *tum & co-*
mali bonum (§. 756. *part. 1. Jur. nat.*), consequenter malum *gnatorum.*
minus respectu majoris bonum sit, ac ideo poenæ remissio & mitigatio beneficii loco habenda (§. 21. *part. 4. Jur. nat.*); superior ob præclara parentum & cognatorum merita

in

in Remp. vel ſeipſum poenam remittere, multo magis, quia mitigatio poenæ remiſſione minor eſt, eam mitigare poteſt.

Non minus intereſt Reip. ut ſubditi ad præclare merendum de Rep. incitentur, quam ut delicta & crimina non perpetrentur. Abſit itaque, ut tibi perſuadeas, quaſi Rector civitatis deſit officio ſuo, ſi in puniendo rationem habeat meritorum majorum, vel cognatorum. Dantur autem plures gradus meritorum in Remp. vel perſonam etiam Rectoris civitatis aut familiam ejusdem, & in iis æſtimandis plura attendenda veniunt. Sed talia facile cognoſcuntur, ubi occurrunt, nec de his dicendi locus eſt in præſenti.

§. 661.

De magna ſpe meritorum delinquentis.

Magna ſpes meritorum in Remp. in poſterum ratio ſufficiens eſt remiſſionis, aut ſaltem mitigationis poenæ. Quoniam ſuperioris eſt incitare ſubditos ad bene de Rep. merendum; nec eam privare debet meritis, quæ ſperare licet. Quamobrem ſi poena delinquenti infligenda Remp. privet meritis, quæ ab eo in poſterum ſperari poterant; præſtat potius eam vel non exigere, vel non exigere præciſe, conſequenter vel remittere, vel mitigare. Magna igitur ſpes meritorum in Remp. in poſterum ratio ſufficiens eſt remiſſionis, aut ſaltem mitigationis poenæ.

In præſenti caſu vix per malitiam delinquitur, ſed ab impetu affectuum, cui non adeo facile reſiſti poterat, delictum procedit, aut crimen, veluti ſi quis ira in furorem actus occidat alterum. Facile autem patet, multa circumſpectione opus eſſe, ne vana ſpes in caſu præſenti concipiatur: quo fine omnes omnino circumſtantiæ ſollicite excutiendæ. Neque minus patet, quando de remiſſione poenæ ſermo eſt, cum iis nobis negotium eſſe, qui poenam lege conſtitutam promeriti ſunt, haud quaquam vero de illis, qui ob delicti vel criminis

pene-

perpetrati circumstantias eam meriti non sunt. Quando enim poena lege constituitur, dolus & malitia in delinquente supponitur, absente autem dolo, vel malitia, nec poenæ isti locus est. Tunc autem ea remitti, vel mitigari proprie loquendo dici nequit.

§. 662.

Poena legibus constituta subditis nota esse debent. Poenæ enim motiva esse debent non delinquendi, aut crimina non patrandi (§. 287. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum per eas determinari debeat noluntas ad non agendum, quod sub poena prohibetur, ne fiat, vel voluntas ad agendum, quod fieri præcipitur, nisi poenam incurrere malis (§. 889. *Psych. empir.*); necesse utique est, ut delinquere volentis animum subeat cogitatio poenæ: quod cum fieri non possit, nisi poenæ legibus constitutæ sint in vulgus notæ, eas subditis notas esse debere extra omnem dubitationis aleam positum est. *Poenas legibus constitutas notas esse debere.*

Durum omnino videtur poenam præsertim gravem infligere ei, quem metus poenæ a proposito delinquendi abstrahere potuisset, siquidem ea ipsi cognita fuisset. Quamobrem poenæ una cum legibus promulgandæ, ut ad omnium notitiam pervenire possint, ne quis eas ignoret nisi culpa sua. Et dum pueri atque adolescentes docentur in scholis, quæ vitandæ sunt, & populo in templis inculcantur, quæ committenda, quæ omittenda sint, poenarum quoque positivarum mentio fieri debet, præsertim si exempla non fuerint adeo obvia. Sane eo fine poenæ, præsertim graviores, quæ multum onerant reum, publice infliguntur, ut in vulgus emanent & memoria earum conservetur.

§. 663.

Si quis facile prævidere potest magnitudinem damni, *Quando*

possit ante legem latam.

quod dat delinquendo sive privatis, sive Reip. puniri etiam is potest ante legem latam, quamvis aliquanto mitius. Etenim magnitudo damni, quæ datur delinquendo sive privatis, sive Reip. motivum satis efficax est non delinquendi, nisi malitia prædominetur, consequenter cum malitiæ insigni non adeo facile mederi liceat, a poenæ quoque metu non multum præsidii sperandum fuerat. Quamobrem cum in poena irroganda habenda sit ratio malitiæ (§. 632.); si quis facile prævidere potest magnitudinem damni, quod dat delinquendo sive privatis, sive Reip. puniri is etiam potest ante legem latam. *Quod erat unum.*

Quoniam tamen negari haud quaquam potest, si metus poenæ, præsertim gravioris, ad magnitudinem damni, quod delinquendo datur, accedat, motivum fortius fieri, ut malitia majore opus sit, si adversus eam non prævaleat, & in magnitudine poenæ determinanda ratio habenda sit malitiæ (§ 632.), in casu dubio autem malitia major non præsumenda, cum præsumtio semper tendat in partem mitiorem, ne fiat quod iniquum est; qui ante legem latam punitur, aliquanto mitiori poena afficiendus, quam quæ postea legi additur (§. 585.).

Modo quis noverit, quid sint delicta & crimina & ea in Rep. esse punienda, immo graviora poenis gravioribus coërcenda; is ignorantiam delicto ac crimini obtendere nequit. Injustum igitur non est, multo minus iniquum, si puniatur, quamvis lege certa quædam poena nondum sit constituta, præsertim ubi ingens periculum ab eo, qui deliquit, aut necessitas exempli eandem exigat.

§. 664.

Quando poena faci-

Ante legem poenalem latam poena facilius remitti potest, quam

quam post legem constitutam. Etenim cum poenæ, præsertim graviores & in his capitales, sint ideo exigendæ, ut deterreantur alii a delinquendo, ac per consequens, ut ne obligationis sanctione poenali introducendæ (§. 291. *part. 1. Phil. pract. univ.*), vis enervetur (§. 287. *part. 1. Phil. pract. univ.* & §. 889. *Psych. empir.*); si ante legem poenalem latam poena non afficitur, qui deliquit, consequenter si ea remittitur (§. 1089. *part. 1. Jur. nat.*), tale quid metuendum non est. Quodsi ergo non ingens sit periculum ab eo, qui deliquit, vel circumstantiæ singulares prodant necessitatem exempli, ante legem poenalem latam facilius remitti potest poena, quam post eam constitutam (§. 565. 658.). *lius remittatur.*

Stoici vulgo putantur omnem poenæ remissionem rejecisse tanquam sapientiæ adversam: an vero simpliciter eam improbaverint, jam non disquiremus. Sufficit ex iis, quæ demonstravimus, abunde patere, quod poenæ remissio non semper repugnet sapientiæ, sed potius ea subinde eandem suadeat, quamvis plures adhuc aliæ eam in finem afferri possent rationes, si sententiam istam refutare deberemus. Sunt ex adverso alii, qui contendunt, ante legem latam nullam intelligi remissionem poenæ. Ubi enim lex nulla sit, ibi quoque nullam esse legis transgressionem, ac ideo poenam nullam, & per consequens nullam poenæ remissionem. Ast non difficilis est responsio. Ante legem latam puniri potest, qui facile prævidere potuit damnum, quod delinquendo dat (§. 663.), consequenter in Rep. tale factum minime permittendum esse, ac ideo poena coërcendum delinquentem, præsertim cum idem manifesto appareat ex eo, quod delicta & crimina alia puniantur, nequaquam vero permittatur, ut impune delinquatur, immo exinde etiam quilibet addiscere possit, poenæ magnitudinem determinari ex magnitudine damni, quod datur, & ex malitia delinquentis. Quamvis itaque certa quædam poena lege constituta nondum sit, perinde tamen est, ac si poena

in genere etiam gravis esset constituta, in casu dato in specie determinanda. Alia vero ratio est, si in Rep. mixta extet lex fundamentalis, ne quis puniatur ante legem poenalem constitutam. Plura de permissione poenæ jam alias demonstravimus (§. 1094. *part. 1. Jur. nat.*), quæ hic repetenda non sunt, sed ibidem legi possunt.

§. 665.

An liberi propter parentes, parentes propter liberos, cognati propter cognatos, hæres propter defunctum puniri possint.

Liberi puniri nequeunt ob malefacta parentum, nec parentes ob maleficia liberorum, nec cognati ob maleficia cognatorum, nec hæres ob maleficium defuncti, cujus in bonis succedit. Etenim nemo puniri potest ob factum alienum (§. 1084. *part. 1. Jur. nat.*) & qui poenam inter se communicant, eorum quilibet punitur ob factum proprium (§. 1083. *part. 1. Jur. nat.*). Quoniam itaque liberi, parentes, cognati & hæres punirentur ob factum alienum, si ob maleficium parentum, liberorum, cognatorum, atque defuncti, in cujus bona succeditur, punirentur, nec liberi propter maleficium parentum, nec parentes ob maleficium liberorum nec cognati ob maleficium cognatorum, nec hæres ob maleficium defuncti, in cujus bona is succedit, puniri possunt.

Injuriam utique faceret liberis, qui eos puniret ob delicta vel crimina a parentibus perpetrata, quemadmodum jam alibi in genere monuimus (*not.* §. 1084. *part. 1. Jur. nat.*). Idem valet de parentibus, de cognatis, de hæredibus, si illi ob factum liberorum, illi ob factum cognatorum, hi ob factum defuncti, in cujus bona succedunt, puniruntur. Si vero in poenam alicujus bona confiscantur, hæredes non puniri, sed tantummodo malum quoddam sentire occasione criminis alieni, supra jam demonstravimus (§. 594.). Equidem hæres repræsentat personam defuncti, in cujus bonis succedit (§. 958. *part. 7. Jur. nat.*); non tamen inde

de sequitur, cum puniri posse propter delictum, vel crimen defuncti, cum personam defuncti non repræsentet nisi quoad continuationem dominii, nec in eum cadunt obligationes defuncti, nisi quæ respectum quendam ad bona, in quæ succeditur, habent & a dominio ortum trahunt (§. *cit.*). Istiusmodi obligatio reatus non est, quippe quæ ex maleficio oritur (§. 1072. *part. I. Jur. nat.*), cui cum dominio nihil commune est. Injustæ igitur fuerunt leges Persarum & Macedonum devoventes & propinquorum capita, quo qui in Regem peccaverant tristiores perirent, *Curtio* autore, ut recte dixerit *Philo* morem esse tyrannis cum damnatis una tollere quinque familias eis proximas. Neque crudelitatem hanc excusat criminis atrocitas: propinqui enim non magis participes sunt criminis atrocis, quam delicti vel levissimi ab alio commissi. Puniuntur ergo, si vel maxime atrocissimum fuerit crimen, innocentes: id quod naturaliter illicitum (§. 1086. *part. I. Jur. nat.*).

§. 666.

De dilatione poena capitalis mulieris prægnantis.

Quoniam liberi puniri nequeunt ob delictum, vel crimen parentum (§. 665.), foetus autem in utero necaretur, si mulier prægnans ad supplicium ultimum raperetur; *mulier prægnans, antequam pepererit, poena capitali afficienda non est.*

Legibus Ægyptiorum, Græcorum & Romanorum nefas habitum prægnantem mulierem supplicio mortis afficere: parcendum enim infanti in utero, cui delictum, vel crimen matris nullo modo imputari posse nemo est, qui non videat.

§. 667.

De poena parentum in liberis.

Si quid habeant aut expectare possunt liberi, in quod jus proprium non ipsis, sed populo aut Regi est, seu quod non in ipsorum, sed in populi aut Regis dominio, & ob crimen parentum id ipsis aufertur; non liberi puniuntur, sed parentes in liberis. Etenim si in

quid liberi jus proprium non habent, sed populus aut Rex, a populi aut Regis voluntate unice dependet, quomodo ad utilitatem Reip. de eo disponere velit (§. 118. 135. *part. 2. Jur. nat.*) & si hoc ipsis admitur, non quod suum est adimitur (§. 124. *part. 2. Jur. nat.*), sed superior de eo disponit in utilitatem Reip. seu prouti bonum publicum exigit (§. 23.). Quamobrem cum poena non consistat nisi in privatione sui (§. 588.); si quid habent aut expectare possunt liberi, in quod jus proprium non ipsis, sed populo aut Regi est, seu quod non in ipsorum, sed in populi, aut Regis dominio est, & ob crimen parentum id ipsis aufertur, liberi non puniuntur. *Quod erat unum.*

Enimvero cum parentes operam dare debeant, ut liberi fiant fortunati (§. 732. *part. 7. Jur. nat.*), & huc eos ducit amor naturalis prolis suæ brutis non minus, quam hominibus insitus (§. 259. *part. 7. Jur. nat.* & §. 640. *Psych. empir.*), ut ex fortuna adversa molestiam animi, immo tristitiam percipiant, prouti experientia obvia abunde loquitur, nemo autem negaverit, parentes si prævideant sua culpa liberos fortuna privari, qua vel jam gaudebant, vel gaudere in posterum poterant, & malum, quo quis affligitur ob crimen perpetratum utique poena sit (§. 285. *part. 1. Phil. pract. univ.*); parentes in liberis suis puniuntur, si his ob ipsorum crimen aufertur, quod vel habent, vel expectare poterant, quod tamen in ipsorum domino non est, sed in dominio populi, aut Regis. *Quod erat alterum.*

Quæ de puniendis parentibus in liberis hic demonstrantur, prope notanda sunt & perpendenda, præsertim cum etiam Deus in Scriptura Sacra peccata parentum punire dicatur in liberis usque ad tertiam & quartam generationem, a quo tamen omnis injustitia, iniquitas omnis procul abest. Quodsi enim demon-

demonstratio præsens rite expendatur, nihil in hac punitione reperies, quod injustitiæ, aut iniquitatis redargui possit. Injustus est, qui quid facit quod est contra jus perfectum alterius (§. 239. *part. 1. Phil. pract. univ.*), consequenter qui alteri aufert, quod suum est, aut id, quod ab alio ipsi perfecte debebatur. Ast neutrum fit a superiore in civitate, multo minus a Deo, quando in liberis puniuntur parentes, alias enim liberi punirentur propter peccata, aut crimina parentum: quod fieri non debet (§. 656.). Sunt quædam in Rep. quæ libera superioris voluntate ita conferuntur in cives, ut per nativitatem in eorum posteros deriventur, continuo tamen juri superioris subjecta sunt, ut de iis disponere possit, prouti bonum publicum, seu salus Reip. exigit. Istiusmodi sunt nobilitas, jus certarum dignitatum civilium atque munerum publicorum hæreditarium, aptitudo civilis ad certa munera publica, jus possidendi prædia equestria & alia privilegia familiæ data. Hisce si privantur liberi ob crimina parentum, non aufertur quod suum est, aut ad quod jus perfectum habent; sed superior jure suo disponit de eo, de quo pro lubitu disponere potest. Et quia hoc facit eo fine, ut deterreantur alii a delinquendo graviter in Remp. salus vero Reip. suprema lex est, cui convenienter de omnibus istis disponere tenetur superior, siquidem officio suo satisfacere velit; nihil quoque in eo committitur, quod iniquum dici possit (§. 239. *part. 1. Phil. pract. univ.*), etsi primo intuitu tale appareat, quia tacite supponitur, auferri innocentibus propter factum alienum jus quoddam proprium, quod citra injuriam auferri nequit, & factum alienum imputari innocentibus, cujus tamen nullo modo sunt participes. Idem eodem modo intelligitur de Deo parentes in liberis puniente. Etenim Moses poenam omnem in privatione bonorum fortunæ collocat, ad quæ homo jus perfectum nullum habet, sed quæ Deus dispensat sapientiæ suæ convenienter. Quamobrem dum punit parentes in liberis, nihil his adimit, quod ipsorum erat, vel esse debebat, consequenter nullius injustitiæ argui potest. Et cum hoc medio utatur,

utatur, ut a peccando deterreantur, qui legem ipsius servare tenentur; de bonis fortunæ, quæ denegat liberis ob parentum peccata, sapientiæ convenienter disponit (§. 678. *Psych. rat.*), ac per consequens nihil committitur, quod vel in homine iniquum dici mereatur (§. 239. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quemadmodum Rex tum demum puniret liberos ob crimen parentum, si eorum bona propria confiscarentur, si fustigarentur, si supplicium ultimum subire cogerentur; ita quoque Deus tunc demum puniret liberos ob parentum peccata, si eos ad cruciatus infernales damnaret, quæ est impiorum poena post hanc mortem. Ea, quæ tam a superiore in civitate, quam a Deo liberis ob parentum crimina & peccata adimuntur, talia sunt, ut, si in civitate saluti publicæ, in mundo autem sapientiæ divinæ convenit, etiam citra ullam culpam unicuilibet adimi, vel denegari possint. Quamobrem abunde patet, nullam supponi culpam in liberis, quando istiusmodi quid iisdem aufertur, vel denegatur, consequenter nec culpam parentum iisdem imputari. Equidem negandum non est, dum parentes puniuntur in liberis, malum quoddam a facto parentum derivari in liberos, a quo fuissent alias immunes; non tamen malum a facto alieno in nos derivatum poena est, sed calamitas, quæ subeunda occasione facti alieni.

§. 668.

Quando parentes puniendi in liberis.

Quoniam liberis, quando in iis puniuntur parentes, quid adimitur, quod habent, aut quod sperare poterant, in quo tamen non ipsis, sed populo, aut Regi dominium est (§. 667.), consequenter occasione criminis parentum malum quoddam in eos derivatur, quod culpa quadam sua non meruerant, amori tamen universali convenit, ut, quantum datur, caveamus, ne quis incidat in mala fortunæ (§. 613. *part. 1. Jur. nat.*), gravioribus vero poenis coërcenda sunt crimina graviora (§. 626.), ex nocumento, quod Reip. affertur, & periculo inde imminente æstimanda (§. 625. 581.);

581.); *parentes in liberis puniri non debent, niſi ob crimina graviſſima.*

Sane ea de cauſa moribus noſtris poena parentum in liberis vix obtinet, niſi in cauſa perduellionis. Et hanc æquitatem ſecutus *Carolus V.* Imperator, confiſcationem quoque bonorum a poena capitali abſtulit, quæ Jure Romano cum eadem conjuncta erat, ne occaſione criminis parentum malum quoddam in hæredes derivaretur (§. 594.). Parentes in liberos injurii ſunt, dum crimen committere non verentur, cujus occaſione liberi fortunam adverſam experiuntur, cum ipſorum officii ſit ſibi cavere, ne eorum culpa liberi fiant infortunati (§. 732. *part.* 7. *Jur. nat.*). Miſerari debemus liberorum conditionem atque fortunam, ſi parentes adeo deſunt officio ſuo. Nec ab hac miſericordia abeſt ſuperior, quando parentes in liberis punit, cum plurimorum amor recte vincat amorem paucorum quorundam: id quod juſtitiæ maxime convenit (§. 1067. *part. 1. Theol. nat.*). In Deo autem puniente parentes in liberis, dum his ſubtrahit fortunæ bona, id adhuc ſingulare eſt, quod hoc fieri poſſit in ſalutem ipſorum, quatenus prævidet, eos bonis fortunæ abuſuros, calamitates vero fore incitamentum ad virtutem & pietatem, atque præſidium adverſus vitia.

§. 669.

An facinoroſis deneganda ſit ſepultura.

Cadavera ſupplicium ultimum paſſorum inſepulta in conſpectu publico relinqui poſſunt. Mortuis enim competit jus ad ſepulturam (§. 768. *part. 6. Jur. nat.*) & id ipſum humanitati debetur, ſeu homini ideo competit, quia homo eſt (§. 769. *part. 6. Jur. nat.*). Quamobrem cum in poenam adimi ei, qui deliquit, poſſit jus quodcunque (§. 589.); in poenam quoque jure ſepulturæ is privari poteſt. Quodſi ergo privatio ſepulturæ ad poenam capitalem accedat, hoc ipſo eadem augetur (§. 610.). Quoniam itaque crimina gra-

viora poenis gravioribus coërcenda (§. 626.), & quatenus poena exemplaris esse debet, eidem maxime convenit, ut cadavera punitorum insepulta in conspectu publico relinquantur (§. 1062. *part. 1. Jur. nat.*), atque ad ostendendam turpitudinem criminis faciet, si jure, quod humanitati debetur, privetur, qui maleficio suo ex hominum censu in censum bestiarum se detrusit; cadavera supplicium ultimum passorum insepulta in conspectu publico relinqui nefas non est, consequenter relinqui possunt.

Moribus nostris convenit, ut patibulo suspensorum & rotæ impositorum corpora non sepeliantur, sed in conspectu publico relinquantur, quamdiu natura permittit. Apud Hebræos ante solis occasum corpora eorum, qui ad supplicium publicum damnati fuerant, tollebantur & humo mandabantur. Cadavera quoque punitorum sepultura non privarunt Græci atque Romani. Ideo disputarunt eruditi, utrum licitum sit, nec ne, cadavera quorundam damnatorum diu in publico conspectu relinqui, nec desunt multi, qui hunc morem improbant. Enimvero si animum attendamus ad ea, quæ in demonstratione præsenti afferuntur; non video, cur dubitationi ullus relinqui debeat locus. Quamvis enim humatio mortuis debeatur (§. 767. *part. 6. Jur. nat.*), non tamen inde inferri potest insepulta relinqui cadavera punitorum juri naturæ repugnare. Sane lege naturæ prohibetur occidi hominem (§. 743. *part. 1. Jur. nat.*), ita ut ne volentem quidem occidere liceat (§. 744. *part. 1. Jur. nat.*): hoc tamen minime obstat, quo minus poenis capitalibus utamur ad coërcenda quædam crimina, si finis poenarum tales exigit (§. 638.). Nec est, quod objicias, si cadaver hominis, qui poena capitali affectus est, insepultum in conspectu publico relinquatur, eum bis puniri ob idem crimen. Neque enim denegatio sepulturæ spectanda est tanquam poena peculiaris, sed tanquam augmentum poenæ capitalis, quale est si corpus adhuc vivi, dum ad suppli-

supplicium rapitur, forcipibus candentibus aduritur (§. 610.). Habet vero denegatio sepulturæ hanc utilitatem, ut, qui vivus nocuit, post mortem prosit aliis, quatenus exemplo suo docet criminis perpetrati & turpitudinem, & noxitudinem, quasi continuo alloquens prætereuntes, eosque dehortans, ne pravo suo exemplo se addant, sed ex casu suo discant, quod vitent. Exemplo autem suo docere alios officium est lege naturæ præscriptum (§. 639. *part. 1. Jur. nat.*).

§. 670.

De facto non imputabili.

Nemo puniri potest ob factum, quod imputari ipsi non potest, nec ultra id, in quantum ipsi imputari potest. Quodsi enim factum alicui imputari nequit, is non haberi potest causa libera damni, quod facto suo dedit, vel ejus mali, quod ex eo consecutum (§. 527. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum penes ipsum non steterit, ut non faceret, nec metu poenæ deterreri potuerit, quo minus faceret; ob factum quoque, quod ipsi imputari nequit, puniri neutiquam potest. *Quod erat unum.*

Quando vero ex parte factum ipsi imputari potest, eatenus censetur quoque causa libera mali, quod ex eo consecutum (§. 527. *part. 1. Phil. pract. univ.*), consequenter cum hactenus cesset ratio, ob quam puniri non potest, evidens omnino est, in tantum eum puniri posse, in quantum factum ipsi imputari potest, sed non ultra id, in quantum imputari potest. *Quod erat alterum.*

Quatenus homo non agit libere, actiones ipsius naturalibus accensendæ, quales sunt brutorum. Sicuti itaque bruta puniri nequeunt; ita nec homines, qui brutorum more egerunt.

§. 671.

Id specialius expenditur. Quamobrem cum ignorantia invincibilis nemini imputari possit (§. 550. *part. 1. Jur. nat.*), nec cui imputari possint actiones, qui rationis usu adhuc destituitur (§. 566. *part. 1. Phil. pract. univ.*), neque etiam furiosis (§. 567. *part. 1. Phil. pract. univ.*), somniantibus (§. 571. *part. 1. Phil. pract. univ.*), somnabulis (§. 572. *part. 1. Phil. pract. univ.*), melancholicis, quatenus actiones ex melancholia committuntur (§. 574. *part. 1. Phil. pract. univ.*), delirantibus (§. 576. *part. 1. Phil. pract. univ.*); *si quis ex ignorantia invincibili contra legem delinquit, poena lege statuta eidem irrogari nequit, vel si in furore, in somnio, vel in delirio, vel ex melancholia, aliquem occidit, tanquam homicida puniri nequit.*

Furiosi, deliri atque melancholici custodiendi sunt, ne sibi vel aliis nocere possint. Quamobrem si perpetrato homicidio, aut maleficio alio custodiæ mandantur; id non fit in poenam, sed in securitatem sui & aliorum. Quodsi sibi vel aliis nocent, hoc imputandum non ipsis, sed iis, qui, quos custodire debebant, eos sibimetipsis reliquerunt, & sicuti ab omni culpa non sunt immunes, censuram pro ratione culpæ merentur.

§. 672.

De ebrietate summa. Quoniam quis puniri potest ob factum, quod in totum ipsi imputari nequit, in quantum id imputari potest (§. 670.), consequenter quatenus dependet a principio, quod actionibus liberis debetur; *si quis ob ebrietatem summam,* quæ scilicet non solum omnem facultatum superiorum usum homini adimit, verum etiam ipsum usum inferiorum lædit, *delinquit, is puniri potest, in quantum ebrietas ipsi imputari potest.*

Ponamus e. gr. Sempronium in ebrietate summa parum sibi con-

conscium eorum, quæ agit, occidere Cajum; poena homicidii lege constituta is puniri nequit, abest enim dolus, qui in homicida requiritur, ut poena ordinaria infligi possit. Quoniam tamen tantam ebrietatem vitare poterat atque debebat; culpa non vacat. Pro ratione circumstantiarum, quæ multis modis variare possunt, poena extraordinaria, veluti mulcta, carcere, aut relegatione coërcendus, nec hic insuper habendum id, quod suadet, vel jubet necessitas exempli. In irrogandis poenis omnes circumstantiæ probe sunt excutiendæ, ne quis ultra meritum puniatur. Qua de causa Imperator *Carolus V.* multa in eo reliquit arbitrio judicis & juris peritorum, quos cum arbitrari jubet, non aliud præcipit, quam ut circumstantias omnes probe explorent & trutinentur, ut pateat, quodnam ad poenam vel augendam, vel minuendam afferat momentum, prouti delinquentem vel gravant, vel excusant. Multa hic dicenda forent, siquidem omnia minutim persequi daretur.

§. 673.

Ad puniendum requiri convictionem delicti.

Nemo puniri potest, nisi delicto aut crimine sufficienter probato, seu nisi ejusdem convictus. Etenim quamdiu sufficienter probatum non est, delictum aut crimen ab eo, qui accusatur, vel suspectus habetur, fuisse perpetratum, pro reo haberi nequit, consequenter pro innocente habendus (§. 1085. *part. 1 Jur. nat.*). Quamobrem cum innocentem punire non liceat (§. 1086. *part. 1. Jur. nat.*); nemo puniri potest, nisi delicto aut crimine sufficienter probato.

Nimirum quamdiu certo non constat, delictum, vel crimen, cujus quis insimulatur, revera ab eo esse perpetratum; periculum est, ne innocens puniatur. Præsumtio igitur recte fit pro innocentia, cum præstet in casu dubio nocentem absolvi, quam innocentem puniri: illud enim injuria vacat, hoc minime. Nec illud officit fini poenarum, quatenus esse debent

 exem-

exemplares: id enim demum fieret, si criminis convictus non puniretur.

§. 674.

De confessione spontanea delicti. *Qui delictum vel crimen sua sponte confitetur, absque ulteriori probatione puniri potest, nisi circumstantiæ lateant, ob quas poena lege constituta vel mitiganda, vel aggravanda.* Etenim si quis delictum vel crimen sua sponte confitetur, jam certo constat, quod ab eo fuerit commissum. Quamobrem cum probatio non requiratur, nisi ut certo constet, eum, qui delicti vel criminis insimulatur, aut suspectus est, id commisisse; si quis delictum sua sponte confitetur, ulteriori probatione opus non est, consequenter absque ea puniri potest. *Quod erat unum.*

Enimvero cum certæ etiam esse debeant circumstantiæ, ob quas poena lege constituta vel mitiganda, vel aggravanda, ut poena, quam meretur, afficiatur reus; si quæ circumstantiæ latent, quæ vel ad poenam mitigandam, vel aggravandam faciunt, in has omnino inquirendum. Quamobrem etsi quis delictum, vel crimen sua sponte confiteatur, absque ulteriori tamen probatione condemnari nequit. *Quod erat alterum.*

Inprimis necesse est, ut pateant circumstantiæ, quæ ad poenam mitigandam faciunt, cum in puniendo modum excedere non liceat (§. 1066. *part. 1. Jur. nat.*), & excessus in puniendo læsio sit (§. 1067. *part. 1. Jur. nat.*). Non est quod excipias, fieri posse, ut quis dicat se deliquisse, qui non deliquit, cum falsa quoque dici posse nemo sit qui nesciat. Enimvero in casu præsenti, quo puniendus qui deliquit, verendum non est, ne agens se deliquisse mentiatur, præsertim si poena gravior expectanda. Quodsi vero quis mentiatur, singularis

quæ-

quædam subesse debet ratio, veluti quod male sanus est, aut quod majoris cujusdam mali evitandi causa poenam quamvis insons subire malit. Casus istiusmodi rarior, cum rei ordinarie negando poenam evitare studeant, quando occurrit, ex circumstantiis præsentibus facile patet, nec judex circumspectus confessioni propriæ facilem habebit fidem, consequenter ut factum probetur, curæ habebit. Ita constat foeminas furore uterino, laborantes, cum magiæ insimularentur, plurima confessas fuisse maleficia, quibus hominibus pariter atque brutis animalibus nocuerint. Ast ut taceamus a prudenti medico morbum facile detegi posse, ipse etiam judex ex damnando circumstantias factorum expiscando haud difficulter deprehendet, vera non esse, quæ dicuntur, modo non sibi persuadeat, homines, diabolo cooperante, miraculosa quæque facere posse: quæ sane opinio oppido absurda hodie non facile judicem seducet. Emotæ mentis indicia in aprico sunt, modo præjudicata opinio non obstet, quo minus ea videri possit. Nolumus recensere casus alios, in quibus confessio statim sua sponte facta suspecta videtur, cum non facile occurrant. Si vero confessio vi aut metu extorquetur, ea non est hujus loci.

§. 675.

Quoniam reo delictum vel crimen sua sponte confitente in circumstantias latentes adhuc inquirendum, quæ ad poenam mitigandam faciunt (§. 674.); *antequam reus confessus condemnetur, præsertim si poena gravior, veluti capitalis, infligenda, ipsi permittendum est, ut, quæ sui excusandi causa se in medium afferre posse existimat, proferat, consequenter indefensus puniendus non est, nisi ipse confiteatur, se in defensionem sui nihil afferre posse.* *De defensione rei.*

Nimirum sicuti interest Reip. ne delicta & crimina maneant impunita; ita quoque plurimum refert, ut Resp. omnem a se amoveat suspicionem, quasi quis puniatur innocens, vel ultra

tra

tra meritum, prouti boni viri eſt non modo facere id, quod eſt officii ſui, verum etiam ſollicite cavere, ne contrariam incurrat ſuſpicionem. Defenſio itaque reorum, licet convicti fuerint atque confeſſi, ſuperflua minime videri debet, quamvis ex iis, quæ ſufficienter probata ſunt ac reus ipſe confitetur, facile appareat, nihil in medium afferri poſſe ad excuſandum eundem, quod alicujus ſit momenti. Et ea de cauſa a judice defenſor quoque datur non deſideranti.

§. 676.

De deficiente probatione ſufficiente.

Si ſufficienter probari nequit, delictum vel crimen ab eo eſſe patratum, qui ejusdem inſimulatur, vel de eodem ſuſpectus eſt, ipſe autem in negando perſeverat; opera danda eſt, ut ad confeſſionem adigatur. Etenim nemo condemnari debet innocens (§. 1086. *part. 1. Jur. nat.*), conſequenter antequam certo conſtet, eum deliquiſſe. Quoniam igitur hoc aliunde conſtare nequit, quam vel ex probatione ſufficiente, vel ex confeſſione propria, hoc eſt, niſi vel fuerit convictus, vel confeſſus, vel confeſſus & convictus ſimul, probatio autem ſufficiens haberi nequit & qui de crimine vel delicto ſuſpectus eſt, id conſtanter negat *per hypoth.*; aut impunitus dimittendus, aut diſpiciendum, annon ad confeſſionem delicti vel criminis adigi poſſit. Quamobrem cum poenæ legibus conſtitutæ ſint exigendæ, niſi ſingulares fuerint rationes, ob quas vel remittendæ, vel ſaltem mitigandæ (§. 656.); ſi deficiente probatione, qui de crimine, vel delicto ſuſpectus eſt, convinci nequit, opera omnino danda eſt, ut ad confeſſionem adigatur.

In quem magna cadit ſuſpicio, is deliquiſſe præſumitur. Quamobrem cum poenæ exemplares eſſe debeant (§. 1050. *part. 7. Jur. nat.*); conſultum non videtur, ut neganti, qui valde ſuſpectus eſt, nec ſuſpicionem a ſe amovere valet, ſtatim

tim credatur, isque impunitus dimittatur. Reorum enim est negare, quamdiu in negatione præsidium quoddam adversus poenam invenisse sibi videntur. Quoniam itaque maximopere cavendum, ne invalescat opinio, quasi perseverantia in negando poenam effugere valeat reus; non iniquum est, ut negans ad confessionem delicti vel criminis, super quo valde suspectus est, si fieri possit, adigatur. Enimvero quæritur, quibus utendum sit mediis. Tortura eum in finem inventa est, & hodienum apud nos usitata. Sed de ea non omnium eadem est sententia, aliis eandem defendentibus, aliis impugnantibus. Quid igitur de ea sentiendum sit, ne quid admittatur quod a ratione sit alienum, nec rejiciatur, quod finis civitatis exigit (§. 532. 579.), dispiciendum.

§. 677.

Tortura dicitur actus, quo corpus criminis suspecti dolore ac cruciatu afficitur, ut ad confessionem criminis adigatur. *Quæstio* vero vocatur *Interrogatio* de crimine commisso, ad cujus confessionem per tormenta ejusdem suspectum adigere volumus. Fert tamen inconstantia loquendi, ut & actus, quo corpus torquetur, & interrogatio de crimine commisso simul quæstionis nomine veniant. Ac ideo sermone patrio tortura dicitur die peinliche Frage, quamvis etiam die Tortur appelletur. *Tortura & quæstio quid sit.*

Genera tormentorum nec olim eadem fuerunt apud omnes gentes, nec hodienum eadem sunt apud eas, quæ hoc medio ad eruendam veritatem utuntur. Nostrum non est ea recensere. Præter ea, quæ in foro Saxonia usitata sunt, alia quædam recenset *Carpzovius* in Practica nova imperiali saxonica rerum criminalium part. 3. quæst. 117. n. 27. & seqq.

§. 678.

Territio sunt minæ de torquendo, quæ intenduntur inquisito in loco torturæ destinato, præsente carnifice & appa- *Territio quid sit.*

apparatu ad torquendum requisito. Dividitur ea in *mutam* sive *verbalem*, & *in realem*. Nimirum *Territio verbalis* est simulatio carnificis de torquendo inquisito absque omni tactu & apprehensione ejusdem: ast *Realis* vocatur, quæ cum præparatoriis & præludiis tormentorum leviusculis conjuncta est.

Nimirum ut *Carpzovii* verba nostra faciamus, in territione verbali carnifex verbis & gestibus severioribus & ad torquendum consuetis irruit in inquisitum, non aliter ac si ipsum prehendere ac torquere vellet, absque apprehensione tamen; in reali vero manus quoque apponit, inquisitum vestibus denudat, ad scalam ducit, instrumenta, quibus tortura peragitur, in conspectum ipsius ponit, forcipes digitorum affigit, iisque pollices ejus comprimit. Atque hinc patet, territionem verbalem, cum inquisitus dolores & cruciatus corporis nullos sentiat, sed saltem metuat, vere torturam dici non posse (§. 677.); etsi per abusum ita subinde dicatur; realem vero esse torturam inchoatam, cum præter actus præparatorios accedant etiam dolores, etsi a cruciatibus abstineatur.

§. 679.

Finis torturæ & territionis. *In tortura cruciatibus corporis; in territione metu eorundem inquisitus adigi debet ad criminis commissi confessionem, seu dicendam veritatem.* Quoniam enim cruciatus corporis tanquam malum ingens per naturam fortiter aversamur (§. 592, 596. *Psych. empir.*), consequenter eos amoliri conamur; cruciatibus corporis in tortura, metu eorundem in territione inquisitus permoveri debet, ut in illa ab iis liberetur, in hac ne in eosdem insiliat. Quamobrem cum aliter a cruciatibus, quos patitur, liberari, in casu priore, in posteriore autem eos effugere non posse sibi videatur, nisi crimen commissum confiteatur, in tortura cruciatibus corporis, in ter-

territione metu eorundem inquisitus adigi debet ad criminis confessionem, seu dicendam veritatem.

Quamvis dicatur inquisitus ideo torqueri, ut veritatem dicat, quia criminis commissi suspectus est, consequenter falso id negare præsumitur, non tamen inter tormenta neganti creditur, sed si a cruciatu liberari velit confiteatur necesse est, se id commisisse, aut perferendi sunt cruciatus, quos judex ad eruendam veritatem sufficientes arbitratus fuerit. Patet itaque torturam ideo esse introductam, quod existimatur, si quis crimen commisit, eum potius id confessurum, quam horrendos cruciatus perlaturum, & hoc respectu tortura adhiberi dicitur ad eruendam veritatem, quam alio modo eruere non datur.

§. 680.

Tortura consistit in cruciatibus diris ac impatibilibus. Abunde hoc patet genera torturæ ad animum revocanti. Mittamus illa, quæ, cum a crudelitate non abessent, passim exoleverunt, & perpendamus saltem, quæ hodienum in Saxoniæ Electoratu usitata sunt. Carnifex juncturas manus funiculis subtilioribus duriter contortis arctissime constringit, vel instrumentis excavatis ad formam forcipis pollices torquendi comprimit, aut etiam ejusmodi instrumentis tibias; torquendum scalæ subjicit & violenta extensione articulos omnium membrorum dilacerat; immo candentibus luminibus cutem in certis corporis partibus lente adurit, aut extremas digitorum partes immissis infra ungues pincis cuneolis iisque postmodum accensis adustione lædit. Vid. *Carpzovius* part. 1. quæst. 117. n. 41. Ecquis dubitet, quamvis tortura ad cruciatus majores non extendatur, hos ipsos tamen satis diros ac impatibiles esse? *Quam dira res sit tortura.*

Equidem non omnibus hisce tormentis promiscue utuntur

 in

in quovis crimine & casu quolibet; abunde tamen patet, vel levissimum, qua ligatura est, intolerabiles creare cruciatus.

§. 681.

An tortura sit medium aptum ad eruendam veritatem.

Tortura non satis apta est ad eruendam veritatem. Etenim cum tortura in cruciatibus diris & impatibilibus consistat (§. 680.), dantur sane haud pauci qui mori malunt, quam istos pati, consequenter licet innocentes sint, potius confiteantur, se commisisse crimen, quam ut tantos cruciatus vel diutius perferant, vel in eos insiliat, præsertim cum etiam accedat macula a carnifice tortis opinione hominum adhærens, quæ per omnem vitam non tollitur, nec propterea quod quis torturam adigi non potuerit ad criminis confessionem, liberetur ab ejus suspicione, ob quam torturæ subjectus fuit. Dantur vero præterea alii, a quibus per tormenta nullo modo exprimi potest veritas, consequenter qui quosvis cruciatus perferre malunt, quam confiteri crimen, quod commiserunt, præsertim si animum attendant ad gravitatem poenæ ob id criminis infligendæ & ad spem vitæ conservandæ, cruciatibus toleratis. Abunde igitur patet, torturam non satis aptam esse ad eruendam veritatem.

Experientia dudum comprobatum est, plurimos innocentes propter tormentorum sævitiam confessos & condemnatos fuisse, cum innocentia eorum demum patefacta fuerit, postquam poena capitali fuerunt affecti. Commemoratu dignum est exemplum apud *Carpzovium* loc. cit. n. 6. de duobus opificibus peregre abeuntibus, quorum unus brevi rediit cum alterius vestitu invicem permutato, atque propterea homicidii accusatus rotæque condemnatus fuit. Non deerat hic suspicio homicidii commissi. Ast cum aliunde de veritate constare non posset, aut absolvendus in dubio erat homo miser, aut confessio

fessio per tormenta extorquenda. Placuit posterius, sed sinistro prorsus eventu, cum in innocentem gravi poena fuerit sævitum. Hæc sane ratio est, cur in Anglia & Suecia torturæ nullus sit locus, & cur etiam inter nos, ubi tortura in usu est, non desint multi, qui eandem damnant. Equidem *Cicero* more majorum introductum esse ait, ut per tormenta veritas exquiratur, quia pleraque crimina clam & occulte committuntur, ut semper copia testium haberi non possit; esse tamen hoc remedium indagandæ veritatis non modo periculosum, sed & maxime dubium, nec diffitentur illi, qui torturæ necessitatem defendunt. Mos vero iste ab Atheniensibus & Rhodis desumtus creditur. Nostrum igitur esse existimamus inquirere paulo sollicitius, num & quando per tormenta veritatem exquirere liceat.

§. 682.

De dependentia effectus territionis a tortura.

Si tortura nunquam adhibenda, nec territioni unquam locus esse potest. Etenim territio consistit in minis de torquendo, quæ intenduntur inquisito in loco torturæ destinato præsente carnifice & apparatu ad torquendum requisito (§. 678.), ut metu cruciatuum is adigatur ad dicendam veritatem (§. 679.). Enimvero si tortura nunquam adhibenda, qui terrendus novit, sibi, utut in negando perseveret, cruciatus istos metuendos non esse, consequenter minas esse vanas. Quamobrem cum territionis nullus sit effectus, nisi ipsa quoque tortura usu recepta sit; si tortura nunquam adhibenda, nec territioni unquam locus esse potest.

Non est, quod excipias, nemini nisi judici constare debere, quod ultra territionem progredi non debeat. Tam tectum enim hoc esse non posse, quin detegatur, nemo hoc sibi, vel aliis facile persuaserit. Sane quod constet, territionem subinde adhiberi, qui in negando præsidium adversus poenam sibi invenisse putant, nihil confitentur, quamdiu minime vident

 serio

serio rem agi, ita ut nec territioni reali cedant, antequam vident tormentis majoribus, quam quæ in hac adhibentur, se esse subjiciendum. Torquendus semper incertus esse debet, quousque carnifex in torquendo sit progressurus, qui omnem tormentorum apparatum in promptu habet, immo ignorare, quamdiu sit torquendus, si cruciatus præsentes metum mortis vincere debent, quam ut evitet eosdem perferre mavult.

§. 683.

Quando a tortura abstinendum.

Si vel minima suspicio est fore, ut torquendus quodvis mentiri malit, quam tormenta pati; tormentis subjiciendus non est. Etenim tortura non alio fine adhibetur, quam ut inquisitus, cui neganti fides non habetur, quia super crimine patrato suspectus est, vi cruciatuum adigatur ad dicendam veritatem (§. 679.). Enimvero si vel minima suspicio est, fore, ut torquendus quodvis mentiri malit, quam tormenta pati; confessioni per tormenta extortæ parum tuto fides habetur, consequenter adhuc verendum, ne is innocens puniatur (§. 1085. *part. I. Jur. nat.*). Quamobrem cum innocens puniendus non sit (§. 1086. *part. I. Jur. nat.*); si vel minima suspicio est fore, ut torquendus quodvis potius mentiri malit, quam tormenta pati, tormentis subjiciendus non est.

Nemo diffitetur, præstare ut plures nocentes absolvantur, quam innocens unus ad poenam præsertim capitalem condemnetur. Quamobrem cum tortura non satis apta sit ad eruendam veritatem (§. 681.); minime adhibenda, ubi aliqua suspicio est, fore ut metu tormentorum, vel impatientia inquisitus confiteatur se fecisse, quod ei nunquam in mentem venit: neque enim tortura medium esse debet adigendi ad mentiendum, seu falsum dicendum. Crudele omnino est ac inhumanum tormentis lacerare corpus hominis, cujus confessioni per tormenta extortæ fides tuto haberi nequit. Multa vero sunt, quæ suspicionem movent fore, ut inquisitus quodvis potius

potius mentiri malit, quam tormenta pati, cum a persona ejus, tum ex aliis circumstantiis desumenda. Quamobrem multa circumspectione opus est, ne tormentis abutatur judex, si vel maxime mos obtinuerit, ut per tormenta veritatem exquirere liceat. Sufficiente autem circumspectione vix ac ne vix quidem utetur, qui inquisitum non vidit, nec examini ejus interfuit. Judex igitur potius ipse de tortura statuere debebat, quam rem adeo periculosam committere aliis, quibus nonnisi acta legere datum est, & ad horum sententiam exequendam obligatum esse. Neque est quod dicas, confessioni per tormenta extortæ non haberi fidem, nisi ea ex intervallo post torturam, vel etiam territionem, extra locum torturæ ratificetur, si ratificare nolens denuo torqueatur, cum in ratificatione tum adhuc supersit metus cruciatuum tanto quidem major, quanto intolerabiliores expertus inquisitus.

§. 684.

Si tortura fuerit gravior poena criminis, ejus suspectus torquendus non est. Etenim tortura non alio fine adhibetur, quam ut per tormenta criminis perpetrati veritas eruatur (§. 679.), ne maneat impunitum (§. 656.). Quoniam vero tortura consistit in cruciatibus diris & impatibilibus (§. 680.); absurdum omnino est, cruciatibus majoribus adigere velle criminis suspectum ad ejus confessionem, ut minus quoddam malum, quale poena est (§. 285. *part. I. Phil. pract. univ. per hypoth.*), eidem inferri possit. Quodsi ergo tortura fuerit gravior poena criminis, ejus suspectus torquendus non est. *De tortura poena graviori.*

Si daretur electio poenæ levioris & torturæ gravioris, facile patet fore, ut etiam innocens poenam subire, quam torqueri malit, immo non desunt plurimi, qui mori malunt, quam horrendos istiusmodi cruciatus perferre. Quamobrem cum tortura per se medium parum aptum sit ad eruendum veritatem

(§. 680.)

(§. 680.); in casu propositionis præsentis ab omni ratione prorsus alienum est. Et, siquidem tanta videatur necessitas crimina puniendi, quanta tamen probata non est, cum nemo innocens sit puniendus (§. 1086. *part. 1. Jur. nat.*), consequenter non ob suspicionem criminis perpetrati, sed quia vere perpetravit; præstaret tamen poenam quandam leviorem eamque minime infamem dictare, quam, ut paulo graviori locus forsan esse possit, ad torturam prorumpere. Immo ex iis, quæ diximus, facile apparet, in casu propositionis præsentis tantum non semper adesse suspicionem, ut quis malit etsi innocens dicere, se deliquisse, quam tormenta pati, consequenter eum injuste torqueri (§. 683.). Equidem negari non potest, cruciatus, quos sustinere debet torquendus, superare dolores, quos poenæ capitales pleræque inferunt; inde tamen inferri nequit, torturam quavis poena capitali esse duriorem, cum multi vitæ servandæ causa exquisitissimos quoque dolores perferre malint & revera minus malum sit illos pati, quam vita privari. Absit itaque, ut tibi persuadeas, ob hanc rationem torturam simpliciter pro illicita declarandam esse.

§. 685.

De tortura non adhibenda, si crimen poenam capitalem non mereatur.

Quoniam *tortura* naturaliter illicita est, si ea poena criminis fuerit gravior; eadem *naturaliter licita non est, si crimen, leniori quacunque poena, quam capitali coërcendum.*

Quamvis ostenderimus, naturaliter illicitum esse, ut suspectus criminis, quod poenam capitalem non meretur, torqueatur; nondum tamen hinc sequitur, si crimen poenam capitalem meretur, ejus suspectum torqueri posse. Etenim inde tantummodo manifestum est, ad indagandam veritatem, ne crimen maneat impunitum, & delinquere cupidi negando impunitatem se consecuturos sperent, non esse utendum mediis ipsa poena durioribus.

§. 686.

§. 686.

De probabilitatis defectu torturam illicitam faciente.

Si tanta nondum fuerit probabilitas, ut ad certitudinem vix quicquam adhuc deesse videatur, quam propria inquisiti confessio; torqueri is non debet. Etenim si vel minima superſit suspicio fore, ut inquisitus quodvis mentiri malit, quam tormenta pati, tormentis subjiciendus non est (§. 683.), cumque tortura sit medium non satis aptum ad eruendam veritatem (§. 681.), & in cruciatibus diris ac impatibilibus consistat (§. 680.); a ratione alienum est, per tormenta ad confessionem adigere velle inquisitum, nisi maxima adsit probabilitas, quod criminis commissi reus sit, ut vix quicquam adhuc deesse videatur, quam propria confessio. Quamobrem si nondum tanta probabilitas adsit, torqueri is non debet.

Torturam absque indiciis inferendam non esse *Carolus V.* præcipit, ac ideo qui de rebus criminalibus tractant de indiciis istis prolixe agunt. Sunt autem *Indicia* rationes, per quas inducitur probabilitas criminis perpetrati. Nostrum jam non est indicia illa recensere & in valorem eorundem inquirere, cum in Jure naturæ tantummodo quæratur, quid fieri licite possit, quid nequeat. Praxis tota redit ad æstimationem probabilitatis, quippe quæ plurimos admittit gradus. Quodsi modus æstimandi probabilitatem in formam artis esset reductus, hoc est, si logica probabilium prostaret, qualis adhuc desideratur; præsens quoque praxis & facilior, & clarior evaderet. Non tamen diffitemur, ea, quæ de hisce indiciis passim traduntur, prodesse posse ad principia generalia probabilitatis eruenda, siquidem sufficiente acumine perlustrentur & universalia particularibus, in quibus latent, dextre abstrahere didiceris.

§. 687.

Absque indiciis sufficientibus

Quoniam torquendus nemo est, si tanta nondum fuerit probabilitas, ut ad certitudinem vix quicquam adhuc de- esse

sufficientes probatis injustam esse torturam. esse videatur, quam propria confessio (§. 686.); *injustum est ad torturam prorumpere, indiciis sufficientibus nondum sufficienter probatis, multoque magis absque indiciis ad confessionem delicti per tormenta aliquem adigere velle.*

Cum indicia sint rationes, quæ probabilitatem generant (*not.* §. 686.), sufficientia intelliguntur, quando tantam probabilitatem generant, ut certum propemodum videatur, crimen revera a negante fuisse perpetratum, nec ideo ad plenam certitudinem quicquam deesse videatur, quam ut accedat propria confessio. Probatio indiciorum, quæ in factis consistunt, cum aliter fieri non possit nisi per testes (§. 1014. *part. 5. Jur. nat.*), pro sufficiente habetur, si duo, vel plures testes jurati iidemque minime suspecti (§. 1034. *part. 5. Jur. nat.*), idem affirment (§. 1037. *part. 5. Jur. nat.*). Per se autem patet, cum ad generandam probabilitatem plura indicia concurrant, singula sufficienter probari debere, indicia enim non sufficienter probata non augent probabilitatem, sed spectanda sunt, veluti abessent, seu eorum in æstimanda probabilitate nulla habenda est ratio. Crudele est inquisitionem inchoare a tortura, ut ideo confessio per tormenta hoc modo extorta pro nulla recte habeatur.

§. 688.

Quando tortura non illicita. *Si crimen e diametro securitati publicæ adversetur, inquisitus ejus valde sit suspectus, corpore autem sano & robusto, & malitia ejus manifesta; per tormenta ad confessionem adigi potest.* Etenim si crimen e diametro adversatur securitati publicæ, per se patet, Reip. maxime interesse, ne istiusmodi crimen committatur, consequenter cum hoc aliter impediri nequeat nisi metu poenarum (§. 301. *part. 1. Phil. pract. univ.*), ut poena gravior, qua coërcendum (§. 627.), actu infligatur, nec crimen tam grave maneat impunitum. Enimvero cum nemo puniri debeat nisi crimine sufficienter probato (§. 673.), deficiat autem probatio sufficiens *per hypoth.* & inquisitus

quisitus quamvis valde suspectus in negando tamen persistat, *per eandem;* aliud medium eum adigendi ad confessionem, siquidem revera commiserit, non suppetit quam tortura (§. 677.). Quamvis vero eadem non satis apta sit ad cruendam veritatem, quatenus scilicet torquendus quidvis potius mentiri, quam tormenta pati mavult (§. 681.): cum tamen valde suspectus sit, ut innocens torqueatur, verendum non est, & quoniam sano ac robusto corpore est *per hypoth.* & malitia ejus manifesta, ut per eam præfracte negare præsumatur id, cujus sibi maxime conscius est, nec suspicio adest fore, ut potius mentiri malit, quam tormenta pati, aut diutius pati vel iis, quæ experitur, majora. Quamobrem in hypothesi propositionis præsentis inquisitus per tormenta ad confessionem adigi potest.

Quodsi torturæ usus ita restringatur, verendum non est, ne ab innocente confessio extorqueatur ac idem poena, quam nullo modo meruit, afficiatur. Cur itaque in casu propositionis præsentis tortura damnetur tanquam injusta, ratio sufficiens dari nequit. Sed demus exemplum, ut id clarius pateat. Ponamus latrocinia & rapinas fuisse commissa. In Sylva deprehendi hominem vagabundum, res raptas habentem & instrumenta lethifera. Eundem cum examinaretur plura mentitum & mendaciorum convictum fuisse, & hoc aliove pacto prodidisse malitiam suam. Eundem esse corpore sano & robusto, ut tormenta pati possit. Ecquis putet, in hoc casu verendum esse, ne innocens ad confessionem criminis, quod tamen non commisit, per tormenta adigatur, cum ex adverso magis verendum videatur, ne tormenta pati, quam verum dicere malit? Esse autem latrocinia & rapinas istiusmodi crimina, quæ securitati Reip. e diametro adversantur, nemo in dubium vocare potest. In hunc vero censum etiam veniunt qui seditionem movent, monetam falsam cudunt, crimen perduellionis committunt. Atque in hisce criminibus, si adsint

circumstantiæ, quas in propositione præsente expressimus, torturam illicitam non esse abunde evictum existimamus. Ubi vero abusus ejus vel minimum metuendus, nec tanta sit necessitas exempli, ultro fatemur, eam firmiter defendi non posse, prouti ex iis, quæ antea demonstravimus, satis superque patet.

§. 689.

An consultum sit torturam prorsus abolere. *Parum consultum est criminis suspectum ad confessionem tormentis adigere velle, si convinci nequit.* Quoniam enim tortura non satis apta est ad veritatem eruendam (§. 681.), nec eidem locus concedendus, si vel minima suspicio est fore, ut inquisitus quidvis potius mentiri malit, quam tormenta pati (§. 683.), & ea prorsus illicita est, si criminis poena levior fuerit, quam capitalis (§. 685.), neque adhiberi potest, nisi criminis commissi tanta fuerit probabilitas, ut ad certitudinem vix quicquam adhuc deesse videatur (§. 686.), ipsum vero crimen e diametro adversatur securitati publicæ, inquisitus valde suspectus sano & robusto corpore, ac ejus malitia manifesta (§. 688.), itidemque indicia sufficienter sunt probata (§. 687.); tanta circumspectione opus est ad suspectum criminis torturæ subjiciendum, quæ in paucos cadere videtur, & abusus magis metuendus, quam sperandus usus. Quamobrem cum nemo innocens sit puniendus (§. 1086. *part. 1. Jur. nat.*), nec adeo horrendis cruciatibus, quales sunt tormenta (§. 680.), afficiendus, quod absque probatione sumi potest, utpote amori universali e diametro adversum (§. 619. *part. 1. Jur. nat.* & §. 651. *Psych. empir.*); si criminis suspectus convinci nequit, parum consultum est eum ad criminis confessionem tormentis adigere velle.

Qui torturam defendunt, hac potissimum utuntur ratione, quod

quod intersit Reip. crimina non manere impunita. Necessitas puniendi inde venit, quod alii deterreri debeant, ne exemplis pravis se addant. Enimvero hinc inferri nequit, si crimen aliquod commissum esse constat, necesse esse ut aliquis puniatur; sed saltem inde sequitur, ut puniatur is, qui id commisit, nec quod commiserit diffiteri potest. Manent poenæ exemplares, etiamsi in casu dubio executioni non demandentur. Neque vero semper ea est hominum malitia, ut præfracte negare ausint, si indicia sufficienter probata graviter ipsis commemorentur, neque delicta omnia clam & oculte committuntur, ut, nisi ad torturam confugias, impunita manere debeant. Omnia hæc satis patent exemplo illarum gentium, quæ a tortura abhorrent: neque enim propterea crimina apud ipsas sunt frequentiora, quam apud gentes alias, quæ vel immani sævitia veritatem extorquere a negantibus volunt. Quodsi vero quis torturam prorsus rejicere noluerit, rarissime saltem eadem utendum, observatis iis, quæ propositio præcedens præcipit, & habita maxime malitiæ manifestæ ratione, quam inquisitus in examine sufficienter prodit. Non magis vapulat justitia, quam si vel uno in casu detegatur, hominem innocentem fuisse punitum &, ut puniri posset, confessionem mendacii per dira tormenta immani sævitia fuisse extortam. Vindicta propria non toleratur propter facilem metuendum abusum: absonum itaque est, publicam alligare mediis, quorum si non facilior, saltem æque facilis est abusus, quam usus.

§. 690.

Tortura spiritualis dicitur juramentum purgatorium criminis suspecto a judice delatum. Quoniam juramento purgatorio præsumtiones adversus se militantes elidi debent (§. 1065. *part. 5. Jur. nat.*); *si tortura spirituali utendum ad eruendam veritatem, criminis suspectus jurare debet, se id non perpetrasse & falsa esse, ob quæ suspectus redditur, aut veram excusationem suam, prouti circumstantiæ jurare jusserint.*

Tortura spiritualis quid sit.

Jurans per Deum testem probat se vera dicere (§. 852. *part. 3. Jur. nat.*). Quamorbem inquisitus juraturus jurare debet, vera esse non minus ea, quæ negat, quam quæ affirmat. Ex actis itaque patere debet, quomodo concipi debeat juramentum, si per id de veritate facti dubii constare debet.

§. 691.

Quando eidem non sit locus. *Si crimen poenam capitalem, vel corporis afflictivam, vel aliam infamem meretur; tortura spiritualis medium non satis tutum est ad veritatem eruendam, nec ea utendum.* Etenim cum poena capitali vita adimatur (§. 601.), poenæ autem corporis afflictivæ non modo dolorem faciant in corpore (§. 611.), verum etiam perinde ac poenæ infames aliæ famæ noceant (§. 619.); valde metuendum est, ne quis vitæ ac famæ, quæ cum illa pari passu ambulare vulgo dicitur, servandæ causa pejeret (§. 926. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem cum nemini juramentum deferre liceat, qui de pejeratione suspectus est (§. 938. *part. 3. Jur. nat.*); si crimen poenam capitalem, vel corporis afflictivam, aut infamem aliam meretur, tortura spirituali tanquam medio parum apto ad veritatem eruendam, *per demonstrata*, utendum non est.

Pejeratio morsus conscientiæ causatur, ac ideo torturæ comparatur, quia facit cruciatus in anima, sicuti hæc in corpore. Dolores & cruciatus in corpore sunt transeuntes, ast morsus conscientiæ permanentes. Quamobrem non desunt, qui torturam spiritualem corporali duriorem esse existimant. Hoc quidem valeret, si vindictæ divinæ & poenarum post mortem æternarum certo persuasi essent omnes, nec remissionem peccati sibi promitterent; non tamen ita sentiunt omnes, sed alii Deum vindicem non timent, alii se veniam facile impetraturos putant. Atque ideo juramentum parum valet in præsenti casu ad eruendam veritatem. Nolumus commemorare alia,

quæ

quæ ex Theologia juramenti delationem dubiam reddere videntur.

§. 692.

De incarcceratione & captura rei.

Si constet crimen aliquod esse commissum, omnis opera danda est, ut reus detegatur; si is notus fuerit, in carcerem conjiciendus; si lateret, aut fugit, nihil intentatum relinquendum, ut apprehendatur. Etenim poenæ legibus constitutæ sunt exigendæ (§. 656.). Quamobrem cum hoc fieri nequeat, nisi constet, quinam crimen perpetraverit, & nisi reus in potestate judicis sit constitutus; si reus ignotus sit, aut lateat, opera omnino danda est, ut detegatur; si fugit, ut apprehendatur; si notus est ac præsens, in carcerem conjiciendus.

Reorum est fugere & spe fugæ latitare, ut poenam effugiant. Quamvis itaque carcer in numero poenarum sit (§. 598.); rei tamen incarceratio non sit poena, sed saltem custodiæ causa. Quamobrem etsi contingat, peracta inquisitione reum absolvi; non tamen ideo innocens punitus dici potest. Si nihil prorsus culpæ in eodem hæret, tribuendum hoc, quod factum, fortunæ adversæ, quam quis patienter ferre debet.

§. 693.

Quamdiu reus in carcere sit detinendus.

Reus in carcere non diutius detinendus, quam donec sententia judicis vel absolutus, vel condemnatus fuerit, & in casu posteriore executio poenæ non differenda. Etenim cum reus incarceretur, ne aufugiat & judicium eludat, quod per se patet; incarceratio fit saltem custodiæ causa. Quamobrem si sententia judicis absolvitur, nulla amplius ratio est, cur custodiatur, ne aufugiat. Quamobrem nec diutius in carcere detineri potest, cum alias carcer foret poena (§. 598.), consequenter innocens puniretur, quod fieri nefas (§. 1086. *part. I. Jur. nat.*).

Enim-

Enimvero ſi reus fuerit condemnatus, mortis ſupplicium, vel poenam corporis afflictivam metuens angore & triſtitia maceraretur, ſi diutius in carcere detineretur. Quamobrem cum amori univerſali, quo etiam reos proſequi tenemur (§. 619. 632. *part. 1. Jur. nat.*), repugnet absque ulla urgente neceſſitate iisdem tædia, ſeu moleſtias animi creare (§. 651. *Pſych. empir.*); ſi reus fuerit condemnatus, quam primum fieri poteſt, ſententia executioni mandanda, conſequenter poenæ executio nequaquam differenda.

Poenæ corporis afflictivæ quin pronunciata ſententia ſtatim exigi poſſint, nihil obſtare videtur. Nulla igitur ratio eſt, cur reus in carcerem reducatur. Quodſi poena capitalis fuerit decreta, in loco commodiori reus cuſtodiri & ad mortem per aliquot dies præparari debet, antequam poena actu exigatur.

§. 694.

Incarcerationem non debere fieri absque indiciis ſufficientibus.

Nemo incarcerari debet, niſi probabiles rationes eum faciant criminis ſuſpectum. Niſi enim probabiles fuerint criminis ab aliquo perpetrati rationes, nec contra eum inquiri poteſt, quod per ſe facile patet. Quamobrem cum incarceratio cuſtodiæ ſaltem cauſa fiat, ut inquiſitioni locus eſſe poſſit & reo convicto, vel confeſſo poena merita decerni decretaque executioni mandari, ſicque crimina non maneant impunita (§. 656.); nemo incarcerari debet, niſi probabiles rationes eum criminis ſuſpectum faciant.

Quoniam carcer malum minus tortura eſt, probabilitas vero ſuos habet gradus, haud difficulter patet, leviora indicia ſufficere ad capturam & incarcerationem, quam ad torturam. Patet vero etiam, incarcerationem ob crimen commiſſum & inquiſitionem detrahere famæ incarcerati & inquiſiti, conſequenter cum naturaliter nefas ſit alterius famæ detrahere (§.

871.

871. *part. 1. Jur. nat.*), & licet quis fuerit absolutus, opinione tamen vulgi semper aliqua macula adhæreat, rector autem civitatis ad famam subditorum conservandam obligetur (§. 395.), temerariam incarcerationem, seu absque indiciis sufficientibus factam illicitam esse. Equidem cum Reip. intersit crimina non manere impunita (§. 656.), obligatio puniendi reos cum obligatione tuendæ famæ subditorum colliditur (§. 206. *part. 1. Phil. pract. univ.*); quoniam tamen famam alterius lædere prohibemur, consequenter lex prohibitiva revera colliditur cum præceptiva, abstinendum potius ab incarceratione, quam ut verearis, ne crimen maneat impunitum, & opera danda, ut reus, qui ignoratur, detegatur, inquirendo nimirum in indicia certiora, quæ majorem probabilitatem pariunt. Hactenus dicta qui perpendit, is nihil injusti, nedum iniqui in eo deprehendet, ut judex injustam incarcerationem decernens puniatur. Jure Saxonico tenetur judex pro injusta incarceratione captivo per singulos dies naturales solvere triginta solidos. Vid. *Carpzovius* Crimin. part. 3. quæst. III. n. 71. Quoniam tamen captura & incarceratio non omnibus personis æque nocet; rectius poena incarcerationis injustæ pro qualitate personarum variat.

§. 695.

Incarceratio quando locum non habeat.

Incarceratio fieri non debet, si poena in absentem exequi detur. Etenim reus carceri includitur custodiæ causa, ne aufugiat & judicium eludat, prouti ex demonstrationibus præcedentibus patet (§. 691. 694.). Quoniam itaque hoc metuendum non est, si poena quoque in absentem exequi datur; in casu hoc incarceratione non est opus.

Inferunt hinc nonnulli, reum non esse incarcerandum, si poena sit in relegatione (§. 595.). Illud concedi potest, si certum sit, antequam inquisitio fuerit absoluta, ultra relegationem in decernenda poena progrediendum non esse, nec præstandam esse *urphedam*, quæ est juramentum de non re-

vertendo; hæc enim si præstanda sit, poena in absentem exequi non datur. Gravius autem ob violatam religionem juramenti punitur, qui præstita urpheda revertitur, quam qui eadem non præstita redit.

§. 696.

De incarceratione in criminibus poenam capitalem & corporis afflictivam merentibus.

Quoniam reus incarcerandus, si poena in absentem exequi non datur (§. 695.); *si crimen fuerit tale, quod poenam capitalem, aut corporis afflictivam meretur, reus incarcerandus est.*

In hoc casu manifesta est necessitas incarcerationis. Nemo enim facile erit, qui non fuga sibi prospicere malit, quam poenam mortis, aut corporis afflictivam subire. Quamvis enim naturaliter ad poenam patiendum obligetur, qui alterum læsit (§. 1071. *part. 1. Jur. nat.*), consequenter etiam is, qui crimen aliquod commisit; paucissimi tamen sunt, qui huic obligationi satisfaciunt, sed fugere poenæ evitandæ causa plerorumque reorum est. Rarissima sunt exempla eorum, qui, crimine perpetrato, sua sponte ad poenam subeundam sese offerunt. Immo merito dubitatur, annon hi ipsi animi sui sententiam mutent, ubi ad se redierint: qua etiam de causa recte custodiuntur in carcere, donec inquisitio fuerit absoluta & sententia judicis poena irroganda publicata (§. 693.).

§. 697.

De teste incarcerando.

Testis, qui de fuga suspectus est, incarcerari potest. Etenim reus puniri nequit, nisi fuerit convictus, vel confessus (§. 673. 674.), consequenter cum reorum sit negare, per testes convincendi iidem sunt (§. 1014. *part. 5. Jur. nat.*), & indicia, quæ criminis clam commissi suspectum reddunt, vel etiam inquisitum gravant, ex testibus sunt exquirenda. Quamobrem cum neutrum horum fieri possit, si testes aufugiant; testis de fuga suspectus incarcerari potest.

Durum

Durum equidem videtur ob crimen alienum in carcerem rapi, qui in numero poenarum est (§. 598.); cum tamen Reip. intersit, ne crimina maneant impunita (§. 656.), salutis Reip. causa sentire aliquod incommodum iniquum non est. Et quamvis de fuga suspectus sit peregrinus, prodesse tamen alteri, consequenter etiam Reip. cuidam, quæ instar personæ spectanda, aut, si mavis, integro cuidam hominum multorum coetui, etiam cum aliquo incommodo suo ab officiis naturaliter alteri debitis minime abhorret.

§. 698.

Inculpatus dicitur, qui de delicto, vel crimine aliquo postulatur. *Inculpatus quinam dicatur.*

Equidem significatus hic probatæ latinitati prorsus contrarius videtur, quippe cum inculpatus significet eum, qui omni prorsus culpa caret, seu virum bonum, in quo nihil deprehenditur, quod reprehensionem meretur; in Jure tamen is introductus. Vocabulum itaque tanquam terminus technicus est retinendus, præsertim cum inculpare idem significet, quod culpare, ut significatus præsens defendi possit, si dicatur, vocabulum sumi participialiter, non vero adjective.

§. 699.

Si reus, vel inculpatus metu carceris aufugit, & absens promittit judici, quod citatus judicio semper se sistere & causam suam agere velit, præstita securitate de non incarcerando; judex eam ipsi tribuere debet, præstita cautione de sistendo se judicio. Qui enim cum aufugerit absens promittit se judicio se sistere & causam suam agere velle; is vel innocentiam suam se probare, vel se in tantum defendere posse confidit, ut a poena ordinaria, quæ capitalis, vel corporis afflictiva est, aut alia quædam gravis, absolvatur. Quamobrem cum nemo puniri *An & quomodo salvus conductus sit concedendus.*

 possit,

possit, nisi criminis convictus (§. 673.), & confesso concedenda sit defensio (§. 675.), nec puniendus ultra id, quod ipsi imputari potest (§. 670.); securitas de non incarcerando eidem concedenda. Ne tamen judicium eludatur, sed is citatus judicio semper se sistat, cautio omnino præstanda est. Atque ideo patet, si reus, vel inculpatus aufugit & absens judici promittit, quod citatus judicio se semper sistere & causam suam agere velit, modo a metu carceris immunis sit, judicem securitatem de non incarcerando ipsi tribuere posse præstita cautione de sistendo se judicio.

Præstat omnino, reum, vel inculpatum innocentiam suam docere, vel se sufficienter defendere, ac ea fini extra carcerem respondere, quam securitatem præstare nolle, ut fuga poena evitata fuisse putetur. Illud magis convenit justitiæ vindicativæ, quam opinio, quasi incarceratio poenæ loco esse debeat. Immo cum poenæ exemplares esse debeant, interest etiam Reip. ut palam fiat, num quis solius carceris metu aufugerit, quam ut pro nocente habeatur & fuga sibi consuluisse videatur, ne poenam meritam subire cogeretur. Quodsi vero quæsiveris, quanam cautione opus sit, ut reus, vel inculpatus stet promisso de se judicio sistendo; facile patet, pignoribus, vel fidejussoribus cavendum esse, aut hypotheca in bonis immobilibus, si quæ habet, constituta. Naturaliter tamen nihil obstare videtur, quo minus cautio quoque juratoria sufficiat, siquidem impossibile sit, ut alia præstetur. Cautio enim obligare debet reum, vel inculpatum, ne fidem fallat; non vero medium lucrandi esse judici, si fallat. Petit autem securitatem de non incarcerando, & de judicio sisti cautionem præstari nomine absentis citati curat defensor.

§. 700.

Salvus conductus quid sit. Securitas de non incarcerando tributa reo a judice præstita ab ipso cautione de judicio sisti dicitur *Salvus conductus*,

ctus vocatur, idiomate patrio ein sicheres Geleite. *Salvo conductu* itaque *concesso reus securus ad judicium ire ac inde recedere potest, & per totum tempus inquisitionis durantis in loco judicii tuto commorari.* Jure Saxonico salvus conductus distinguitur in generalem & specialem. *Generalis* dicitur, qui tantummodo continet jus tuto ad judicium veniendi ac inde recedendi, non vero simul jus in loco judicii tuto commorandi extra diem juridicum, absque præstita cautione: *Specialis* vero, qui jus utrumque continet præstita cautione a reo. Vocatur autem *Dies juridicus*, in quo judicium agitur. Et salvus conductus specialis proprie; generalis improprie salvus conductus dicitur.

Ratio naturalis nulla est, cur præstita cautione salvus conductus specialis; absque cautione præstita saltem generalis sit concedendus, veluti si quis nec propria habeat bona, quibus cavere possit, nec adsit qui pro eo fidejussorie cavere velit. Rationes enim naturales desumendæ sunt ex ipsis rebus, de quibus agitur, non vero ab intrinsecis circumstantiis. Salvo conductui vero non obstat, quod judex nihil intentatum relinquere debeat, si reus latitet, aut aufugit (§. 692.); etenim hoc jam factum supponitur, antequam salvus conductus petatur, quippe qui non petitur, nisi quando reus absens citatur.

§. 701.

De duratione salvi conductus.

Si qui salvum conductum habet sententia a judice lata ad poenam capitalem, vel corporis afflictivam condemnatur, aut torturæ subjiciendus est; salvus conductus cessat. Etenim poena capitali, vel corporis afflictiva reus affici nequit, nec torturæ subjici potest, nisi is sui copiam faciat judici. Quamobrem si sententia judicis poena capitalis, vel corporis afflictiva, aut tortura dictatur; ut e judicio tuto ac secure recedat, concedi amplius nequit, consequenter incarcerandus

Uuu 3 est.

est. Salvus itaque conductus in hypothesi propositionis præsentis cessat.

Salvus conductus non continet immunitatem a poena, aut tormentis, ubi tortura usu recepta est; nec in arbitrium rei confert, utrum sententiæ judicis se submittere, an vero fuga eam eludere velit. Quamobrem patet cessare debere salvum conductum, sententia publicata, qua standum, etiamsi judex illum concedens hoc non expresse dixerit, prouti in foro Saxonico moris est, ubi instrumentis petenti exhibitis inseruntur hæc verba: Bis so lang etwas peinliches wieder ihn erkannt. Hisce enim idem significatur, quod in propositione præsente disertius exprimitur. Quodsi dicas, reum, cui nota sunt, quæ hactenus acta in judicio, facile prævidere posse sententiam judicis, consequenter tempestive sibi fuga prospecturum, nec in judicio compariturum; hoc equidem negari miminime potest, non tamen inde recte infertur, salvum conductum nullius esse utilitatis. Etenim si contingat reum fugere, antequam sententia publicetur; res reducitur in eum statum, qui erat ante, quam salvus conductus concederetur, consequenter non deterior sit judicis conditio, aut, si mavis, Reip. conditio, cujus interest, ne crimina maneant impunita (§. 656.), & contra absentem jam certius eo modo procedi potest, quo alias proceditur, nec si capi possit fugitivus inquisitione ulteriori opus est.

§. 702.

Quando salvus conductus non concedendus.

Salvus conductus concedi nequit, nisi quando judex de crimine incertus est, neque reus convictus, aut confessus. Quodsi enim certum fuerit judici, reum crimen commisisse, & is fuerit convictus, aut confessus, poena capitali, vel corporis afflictiva is afficiendus (§. 656.), & in aprico est, quod nec innocentiam suam probare & se defendere possit. Quoniam itaque necesse est, ut reus copiam sui faciat judici, nec

nec ulla adest ratio, cur salvus conductus eidem sit concedendus; ideo concedi is nequit, nisi quando judex de crimine incertus est, neque reus convictus, vel confessus.

Securitas de non incarcerando nemini dari potest, qui, ut ejus copia sit, in carcerem conjiciendus. Qui convictus, vel confessus est, ad poenam subeundam obligatur (§. 1071. *part. 1. Jur. nat.*), consequenter se judici sistere debet, ut ea executioni demandetur. Absurdum itaque foret concedere alicui securitatem veniendi in judicium ac inde rursus recedendi, consequenter salvum conductum (§. 700.).

§. 703.

De salvo conductu finito ob confessionem rei.

Quoniam reo confesso *salvus conductus* concedi nequit; is *statim cessat, quando in loco judicii reus confitetur, se crimen commisisse*, consequenter *hic e loco judicii in carcerem ducendus.*

Quando reus crimen fatetur, de fuga statim suspectus est. Quamobrem præsumi nequit fore, ut ad audiendam sententiam citatus judici se sistat suique copiam faciat, ut puniri possit. Quodsi ergo judicium eludi minime debet, necesse est ut reus custodiæ causa in carcere detineatur, donec sententia publicari & executioni mandari possit.

§. 704.

De incarceratione rei, salvo conductu nondum finito.

Si reus durante inquisitione delictum, vel crimen commiserit, ob quod incarcerari potest, non obstante salvo conductu incarcerandus. Salvus conductus enim concessus intuitu criminis commissi, quod in causa fuit, ut is peteretur, consequenter ad delicta, vel crimina alia, de quibus tunc temporis, cum concederetur, non cogitatum fuit, minime extendi potest. Qnoniam itaque reo nulla data fuit securitas de non incarcerando, si durante inquisitione delictum, vel crimen committat,

mittat, ob quod incarcerari poteſt; non obſtante ſalvo conductu incarcerandus.

Salvus conductus foret licentia delinquendi, ſi ad alia crimina & delicta, quam illud, cujus intuitu conceſſus, extenderetur. Nihil vero abſurdius cogitari poteſt iſtiusmodi licentia.

§. 705.

An poena in cadavere executioni dari poſſit.

Si reus confeſſus, vel convictus moriatur, antequam poena capitali affici potuerit; in cadavere eam executioni dare licet, quantum fieri poteſt, & ſi poena fuit corporis afflictiva, honeſta ſepultura eum privare & in loco inhoneſto ſepelire licet. Etenim cum poenæ exemplares eſſe debeant (§. 1060. 1062. *part. I. Jur. nat.*), præſertim graviores, quales ſunt capitales & corporis afflictivæ (§. 601. 611.), quibus crimina coërcenda (§. 627.); intereſt omnino Reip. ut executioni mandentur. Quodſi vero reus confeſſus, vel convictus moriatur, antequam poena capitali, quam meruit, affici potuerit; ea quidem prouti debebat, executioni mandari nequit, neceſſitas tamen exempli ſuadet, ut fiat, quantum fieri permiſſum. Quamobrem quæ in cadavere executioni dari poſſunt, quin ea licite fiant dubitandum non eſt. *Quod erat unum.*

Quodſi poena ſaltem fuerit corporis afflictiva, eam in cadavere, quod omnis ſenſus expers eſt, exequi velle, ridiculum videretur, ut inde fini, qui per poenam, quatenus exemplaris eſt, intenditur (§. 1062. *part. I. Jur. nat.*), parum ſatisfieret. Quamobrem cum a mortuo poena alia exigi non poſſit, niſi ut ſepultura honeſta privetur (§. 621.); quin poenam infamem meritus honeſta ſepultura privari & in loco inhoneſto ſepeliri poſſit, dubitandum non eſt. *Quod erat alterum.*

Ante-

Antequam reus convictus, vel confessus est, puniri nequit (§. 673. 674.), cum an poenam meruerit incertum adhuc sit. Quodsi ergo moritur, antequam convictus, vel confessus fuerit; injustum foret in cadaver sævire, immo cadaver in loco inhonesto sepelire velle. Alia vero est ratio, si certum fuerit crimen a reo fuisse perpetratum, & eum hanc præcise poenam meruisse, quæ etiam executioni demandata fuisset, nisi mors prævenisset. Quidni ergo eidem exemptioni adhuc danda sint ea, quibus mors minime obstat? Exempli gratia ponamus, reum e patibulo fuisse suspendendum & in conspectu publico suspensum relinquendum, quamdiu natura permittit. Etsi mors naturalis maleficum liberet a morte violenta manu carnificis inferenda, non tamen ideo suspensionem e patibulo & relictionem cadaveris suspensi in conspectu publico tollit. Cum cadaver suspensum in publico relinquatur, quatenus poena exemplaris esse debet; quidni in carcere mortui cadaver e patibulo adhuc suspendi & in conspectu publico suspensum relinqui debet? Poena morte non tollitur, nisi in quantum actus ad eam requisiti redduntur vel impossibiles, vel prorsus inutiles, qui in moralibus istis æquiparantur. Similiter si reus ad rotæ supplicium fuerat damnatus, cadaveris quoque crura & brachia cum cervice rota contundi possunt & ipsum deinde rotæ affigi. Cur hoc absque ulla labe crudelitatis fieri nequeat, non video. Nec qui peracto supplicio in loco inhonesto sepeliendus erat, minus recte ibidem sepelitur ante supplicium mortuus. Infami autem poena, licet minime capitali, afficiendus in loco honesto ut sepeliatur, parum convenit fini poenæ capitalis. Sicuti vero opinio tyrannus vulgo dicitur, si vulgo crudele videatur quasi sævire velle in cadavera mortuorum; consultius utique puto, cadavera reorum, etsi convictorum & confessorum, sine ullo strepitu in loco non inhonesto humari, cum rigorem exequendi poenam in cadavere quoad actus, quos mors non effecit impossibiles, vel inutiles, necessitas exempli tum non exigat, sed potius dissuadeat.

§. 706.

De dilatione poena ob morbum. *Ob morbum graviorem (quo scilicet totum corpus languet) poena capitalis & corporis afflictiva differenda.* Si enim reus morbo graviori decumbat, nemo non videt, quod ad locum supplicii duci nequeat, nec sine periculo ad eundem deferri. Quamobrem cum in executione poenarum, quatenus exemplares esse debent, animi spectatorum avocandi sint a rebus alienis, quos attendere debent ad ipsum supplicium; poena capitalis ob morbum graviorem differenda. *Quod erat unum.*

Quodsi homo morbo graviori laborans poena corporis afflictiva affici debeat, veluti fustigari (§. 612.), sine periculo mortis id fieri non poterit. Quamobrem cum hoc perinde foret, ac si graviori poena afficeretur reus, ubi levior sufficiebat, consequenter modus in puniendo excederetur (§. 1066. *part. 1. Jur. nat.*), hoc autem facere minime liceat (§. *cit.*); morbo graviori laborans poena corporis afflictiva affici minime debet, consequenter differenda. *Quod erat alterum.*

Utrumque simul etiam ostenditur hoc modo. Quicquid ad hoc conferre valemus, ut alter careat morbis, vulneribus, fracturis & luxationibus & ne moriatur, ad id faciendum naturaliter obligamur (§. 759. *part. 1. Jur. nat.*), consequenter etiam ad non faciendum contrarium (§. 722. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum id sit legis praeceptivae & prohibitivae (§. 163. 164. *part. 1. Phil. pract. univ.*), jus autem puniendi legis permissivae (§. 165. *part. 1. Phil. pract. univ.*); si puniendus morbo graviori laborat, lex praeceptiva & prohibitiva colliditur cum lege permissiva (§. 206. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quoniam itaque in casu collisionis lex permissiva

missiva cedit præceptivæ ac prohibitivæ (§. 211. *part. I. Phil. pract. univ.*); morbo graviori laborans puniendus non est. Enimvero cum poenæ legibus constitutæ a delinquentibus sint exigendæ, nisi singulares fuerint rationes, ob quas remittendæ (§. 636.), morbus autem, quo laborat puniendus, sufficiens ratio non est remissionis poenæ, quæ adhuc exigi potest, ubi convaluerit (§. 56. *Ontol.* & §. 1089. *part. I. Jur. nat.*); ob morbum graviorem, quo reus puniendus laborat, poena non prorsus remittenda, sed saltem differenda, donec convaluerit.

Demonstratio posterior magis convenit Juri naturæ, quippe tota ex principiis ejus contexta, quam priores particulares, ad communem captum magis compositæ, sed acutioribus minus evidentes. Immo posterior revera latet in notionibus communibus, quæ cum sint communes sensum illum communem gignunt, ob quem naturaliter homines non iniquæ mentis abhorrere videntur a punitione ægrotorum, nec consistit nisi in evolutione illarum notionum: id quod facile perspicient, qui in Psychologia satis versati sunt, ac per consequens norunt, quid sibi velit notionum confusarum evolutio. Crudele videtur omnibus, qui bonam mentem non prorsus deposuerunt, in ægrotum poenis sævire. Crudelitas vero arguit non modo cupidinem vindictæ (§. 957. *part. I. Jur. nat.*), a qua alienum prorsus animum puniens habere debet (§. 1078. *part. I. Jur. nat.*), verum etiam nimietatem ejusdem (§. 957. *part. I. Jur. nat.*), ut ideo a punitione ægroti abhorreant illi ipsi, quorum animos cupido vindictæ adhuc obsedit. Necessitas puniendi delicta & crimina, quæ inde venit, quod poenæ exemplares esse debeant, dilationi poenæ minime obstat, quippe quæ non tollit ipsam poenæ remissionem, si singulares fuerint rationes, ob quas ea remittenda (§. 656.). Et, si vel maxime contingat reum mori, eidem tamen adhuc satisfieri potest, quatenus exempli necessitas punitionem urget (§. 705.).

Forſan in re ſatis manifeſta prolixiores eſſe videmur, quam neceſſe fuerat: ſed cogitandum eſt, multa manifeſta videri iis, qui in notionibus confuſis acquieſcunt, quæ perſpicacioribus evidentia non ſunt, niſi ad notiones diſtinctas reducantur, hanc vero reductionem convenire theoriæ Juris naturæ. Ceterum non ob quemvis morbum poenæ executionem eſſe differendam, ultro largimur, ac ideo ad eos morbos, quo totum corpus languet, ſeu facultas motrix omnis læditur, dilationem reſtringimus. Dantur enim morbi chronici aliique leviores ac minus periculoſi, qui facultatem motricem minime, aut parum ſaltem lædunt. Atque iidem non obſtant, quo minus poenæ exigantur, quamvis interdum ſuadeant ejus mitigationem, quatenus dolor naturalis auget poenalem; ut poena durior habeatur, quam ſi is abeſſet (§. 635.). Sed ad particularia iſta, quemadmodum in aliis, ita nec hic deſcendere nobis datur. Sufficit excitaſſe attentionem illorum, quorum inſtituto hoc magis convenit. Iſtiusmodi autem theoria particularis ſupponit morborum hiſtoriam, ut ideo judex conſilio medicorum peritorum uti debeat, ne in executione poenæ peccet, quando morbus dilationem, aut mitigationem urget. Equidem *Carpzovius* part. 3. quæſt. 137. n. 31. 34. poenæ corporis afflictivæ dilationem probat, ne ex cruciatibus corporis mors reo immineat; executionem vero poenæ capitalis potius accelerandam eſſe exiſtimat, ne per mortem perſonæ condemnatæ ſupervenientem executio ſententiæ plane irrita fiat. Enimvero ſi quis ea perpendit, quæ cum in demonſtratione propoſitionis præſentis, tum in his, quæ ad eandem annotavimus, perpendit, is facile perſpiciet accelerationem executionis ob metum, ne morte puniendi irrita efficiatur, tantæ non eſſe neceſſitatis, quantæ videtur: neque enim alio nititur fundamento, quam quod Reip. interſit, ſontes poenas promeritas publice luere, quatenus ſcilicet poena unius eſt metus multorum. Hoc vero dubium modo ſuſtulimus, & in quæſtione hac decidenda utendum eſt morborum diſtinctione, quam modo commemoravimus.

§. 707.

§. 707.

Si reus condemnatus gravioris criminis reddatur suspectus, vel idem ultro confiteatur, executio poenæ differenda, donec de illo quoque cognitum fuerit. Etenim crimina graviora poenis gravioribus coërcenda (§. 626.). Quamobrem si reus condemnatus crimen adhuc gravius commisit, quam propter quod condemnatus est; poenam quoque graviorem meretur, quam quæ ipsi dictata fuit, cum illud ignoraretur. Necesse igitur est, ut de eo cognoscatur, ut poenam meritam subeat, consequenter si post condemnationem majoris criminis suspectus reddatur, vel ipse idem ultro confiteatur, executio poenæ ob crimen minus grave dictatæ differenda, donec de illo quoque cognitum fuerit.

De executionis dilatione ob crimen gravius commissum.

Ob crimen gravius nimirum, quod ante condemnationem rei non innotuit, executio poenæ differenda, quatenus exemplaris esse debet (§. 1062. *part. 1. Jur. nat.*).

§. 708.

Si testibus crimen falsi objiciatur, qui in causa criminali deposuerunt, poenæ executio differenda, donec de illo cognitum fuerit. Quodsi enim testes, qui in causa hac capitali deposuerunt, falsi crimen commiserunt, cum propter eorum testimonium pro vero habeatur, crimen a reo fuisse commissum (§. 1044. *part. 5. Jur. nat.*); is pro convicto haberi nondum potest, seu crimen, cujus arguitur, sufficienter probatum nondum est. Quamobrem cum nemo puniri possit, nisi delicto aut crimine sufficienter probato, seu nisi ejusdem convictus fuerit (§. 673.); si testibus crimen falsi objiciatur, qui in causa criminali deposuerunt, poenæ executio differenda, donec de illo cognitum fuerit.

De dilatione ob crimen falsi testibus objectum.

Nec obſtat, quod crimen confeſſus fuerit. Multæ enim ſunt rationes, quæ movere poſſunt inquiſitum ad confeſſionem, etiamſi ſibi innocentiæ ſuæ probe ſit conſcius, veluti metus torturæ, ubi ea uſu recepta eſt, vel tædium carceris diuturnioris, vel quod in præſenti animi perturbatione non videat, quomodo falſitatem teſtimonii probare velit, vel quod mori malit, quam labe perpetua famæ ſuæ per inquiſitionem adſperſa affectum eſſe: quæ tamen voluntas mutabilis, præſertim quando metus mortis imminentis vincit metum labis ſibi poſthac objiciendæ ab aliis.

§. 709.

Confrontatio quid ſit.

Confrontatio eſt actus, quo teſtis vel criminis ſocius confeſſus inquiſito præſente ac negante narrat, quæ is fecit, factique circumſtantias, conſequenter teſtis ea, quæ depoſuit, repetit atque confirmat. Quoniam non omnes adeo præfractæ ſunt frontis, ut negent ea, quæ ipſis coram in judicio dicuntur ab iis, quos præſentes fuiſſe, cum crimen perpetrarent, vel ejus ſocios norunt; *confrontatione inquiſitus haud raro ad confeſſionem adigitur.* Et quoniam præterea ex vultu, trepidatione, voce ac geſtibus, ipſo etiam ſermone colligitur criminis commiſſi ſi non veritas, ſaltem maxima probabilitas, vel etiam negantis malitia patefiat; *confrontatio medium aptum eſt ad eruendam veritatem delicti, vel criminis commiſſi.*

Ea ideo quoque adhibetur in praxi criminali, quamvis circumſpectione opus ſit, ne ad confrontationem abſque indiciis ſufficientibus deveniatur, cum ea haud parum lædat famam viri honeſti.

§. 710.

De dilatione poenæ ob cri-

Ad indagandos & convincendos conſocios criminis poena diffe-

differenda. Etenim si plures fuerint, qui crimen aliquod simul commiserunt, non sufficit unum puniri, sed puniendi sunt omnes (§. 1080. *part. 1. Jur. nat.*), quilibet nempe ob factum proprium (§. 1083. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem si velit condemnatus plures criminis, ob quod condemnatus est, socios detegere, vel aliunde innotescit, plures fuisse eorundem criminum, ob quæ ipse damnatus fuit, consocios, cumque præterea constet, inquisiti cum socio criminis confesso confrontationem esse medium aptum ad eruendam veritatem criminis commissi (§. 709.); ad indagandos & convincendos criminis consocios poena differenda. *minis consocios.*

Quamdiu poena differenda sit, ex circumstantiis dijudicandum, præsertim si ratio habenda confrontationis, ubi maxime attendenda spes, ut consociorum criminis copia haberi possit. Quodsi objicias, dilationis causa a reo condemnato fingi per mendacium posse criminis socios, vel etiam circumstantias, quæ spem faciunt fore, ut copia illorum haberi possit, cogitandum est, non adeo facilem habendam esse inquisito fidem, nisi eorum, quæ dicit, satis probabiles afferat rationes, immo etiam circumstantiæ dantur, ex quibus mendacium condemnati patescit, aut ob quas ipse ad ejus confessionem adigi nequit, ne executio temere diu protrahatur. Dilatione poenæ inprimis opus, si fuerit quædam furta, rapinas & latrocinia committendi causa contracta societas, & unus vel aliquot socii fuerint apprehensi, qui convicti & confessi condemnati fuerunt. Quoniam enim societates istiusmodi securitati publicæ e diametro adversæ sunt, Reip. plurimum interest, ut extirpentur, ita ut haud raro poena complici recte remittatur, si consilia suppeditare possit, quomodo eorum copia fieri queat.

§. 711.

In poenæ executione ceremoniæ licitæ sunt, quæ faciunt ad insinuan- *De ceremoniis in exe-*

cutione poenæ adhibendis. *insinuandam spectatoribus turpitudinem criminis & ad ostendendam detestationem ejusdem, vel fallaces modos poenam effugiendi: tum etiam quæ malefico in memoriam revocant ea, de quibus tempore hoc mortis instantis cogitare debet.* Rectori enim civitatis curæ esse debet, ut subditi a vitiis revocentur & in viam rectam reducantur (§. 456.). Quamobrem non sufficit, ut metu poenarum deterreantur, ne crimen committant (§. 347. *part. 1. Phil. pract. univ.*); verum etiam ipsis insinuentur motiva a malitia criminis desumta (§. 337. *part. 1. Phil. pract. univ.*), inter quæ etiam locum habet turpitudo ac detestatio criminis, quorum illa hominem nomine hominis indignum reddit, hæc vero omnibus bonis perosum. Quamobrem cum lex naturæ det nobis jus instituendi ceremonias, quæ ad bene & recte agendum faciunt (§. 503. *part. 2. Phil. pract. univ.*); in poenæ executione ceremoniæ licitæ sunt, quæ faciunt ad insinuandam spectatoribus turpitudinem, & ad ostendendum detestationem criminis (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*). *Quod erat primum.*

Quoniam metu poenæ non deterrentur a crimine perpetrando, qui animum perpetrandi habent, quamdiu sibi persuadent, se hoc, vel alio modo poenam effugere posse; nil quicquam magis necessarium videtur, quam ut agnoscatur, quam fallaces sint modi, quibus malefici poenam effugere student. Quamobrem cum ceremoniæ sint signa, quæ nobis in memoriam revocare debent ea, de quibus in præsenti cogitare debemus (§. 442. *part. 2. Phil. pract. univ.*) eædemque rationi conformes (§. 443. *part. 2 Phil. pract. univ.*) & lex naturæ nobis det jus eas instituendi (§. 503. *part. 2. Phil. pract. univ.*); ceremoniæ quoque in executione poenæ licitæ sunt, quæ faciunt ad ostendendum fallaciam modorum, quibus crimina committentes poenam se effugere posse

posse sibi persuadent (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*). *Quod erat secundum.*

Denique cum charitas suadeat, ne negligamus, ut, qui male vixit, saltem bene moriatur, & ne poenæ imminentis cogitatio avertat animum malefici ab iis, quæ in articulo mortis cogitare debet bene moriturus, consequenter apprime opus sit, ut in hisce cogitatio omnis defigatur, ceremoniæ autem ea in memoriam revocant, quorum in præsenti meminisse debemus (§. 442. *part. 2. Phil. pract. univ.*); patet ut ante, ceremonias licitas esse, quæ malefico, dum ad locum supplicii ducitur, in memoriam ea revocant, de quibus tempore mortis instantis cogitare debet. *Quod erat tertium.*

Non desunt, qui cum ceremonias omnes damnent, eas maxime rident, quæ in executione poenæ maleficis infligendæ adhibentur, vel quod eas inutiles existimant, vel quod in re seria non esse ludendum arbitrantur. Enimvero hi sunt, qui nec theoriam ceremoniarum, quam in parte altera Philosophiæ practicæ universalis tradimus, perspectam habent, nec mentis humanæ naturam cognitam, quam in Psychologia explicavimus, nec animum ad ea attendunt, quæ in propositionis præsentis demonstratione continentur. Quo quis enim imperitior ac rudior, eo ad reprehendendum pronior. Prostant vero passim ceremoniæ in executione poenarum, quibus malefici afficiuntur, usu receptæ. Pertinet huc proclamatio rei (das Zettergeschrey) per præconem (den Blutschreyer) horrenda voce vindictam criminis poscentem. Hac ipsa enim indigitatur, crimina non manere debere impunita. In terris saxonicis proclamatio hæc, dum judicium criminale solenne peragitur, tribus vicibus repetitur ante accusationem rei, & eam fieri jubet pro more ac consuetudine cujusque judicii Imperator *Carolus V.* in Ordin. Crimin. art. 87. Porro huc referri debet vesti-

tus furum, quo induti ad supplicium ducuntur, in patria mea usitatus. Is enim non modo significat turpitudinem furti, verum etiam fallaciam modi ipsum occultandi. Similiter in crimine sodomiæ rogo etiam imponitur brutum, cum quo rem habuit maleficus, in illius detestationem. Immo huc etiam spectat mos præferendi malefico imaginem christi crucifixi, ut ejus conspectu excitetur ac conservetur fiducia in ejus merito collocanda, quo poenæ licet temporali subjiciendus liberatur a poena æterna.

§. 712.

De poena autochiria licita.

Autochires, nisi fuerint furiosi, deliri & melancholici, vel insano amore laborent, sepultura honesta privari possunt & inhonesta pro ratione circumstantiarum puniri. Etenim autochiria naturaliter illicita est (§. 356. *part. I. Jur. nat.*), & pro diversitate circumstantiarum malum quoque inde derivatur in ipsam universitatem, seu Remp. Quamobrem cum Rector civitatis scelera foeda prohibere ac punire (§. 655.), immo etiam actus vitiosos punire possit, unde malum quoddam in universitatem derivatur, etsi iisdem non tollatur jus alterius cujusdam (§. 653.); autochiria quoque in civitate prohiberi ac puniri potest. Quoniam vero mortuus puniri nequit, nisi quatenus ipsi denegatur sepultura honesta, & is in loco inhonesto sepelitur, vel etiam modo inhonesto ad locum sepulturæ cadaver trahitur (§. 621.); autochires sepultura honesta privare & inhonesta pro ratione circumstantiarum punire licet. *Quod erat unum.*

Enimvero quoniam nemo puniri potest ob factum, quod imputari ipsi nequit (§. 670.), autochiria autem furiosis, melancholicis, deliris & amore insano laborantibus imputari haud quaquam potest (§. 567. & *seqq. part. I. Jur. nat.*);

nat.); nec iidem ob autochiriam puniri possunt. *Quod erat unum.*

Sunt equidem qui existimant, sepulturam inhonestam magis nocere famæ cognatorum, quam propricidis, qui cum mortui sint, nullum poenæ sensum habent; hæc tamen ratio minime sufficit, ut ea pro absurda habeatur. Etenim poena omnis infamis opinione vulgi maculam quandam adspergit famæ cognatorum malefici: ecquis vero dixerit, crimina ideo istiusmodi poena non esse coërcenda, vel saltem iniquum esse, ut eorum cadavera vel in loco inhonesto sepeliantur, vel in conspectu publico insepulta relinquantur? Et quamvis poenæ sensum nullum habeant mortui, si cadavera in loco inhonesto sepeliantur, vel ignominioso modo ad locum istum trahantur; non tamen ideo poenæ finis cessat, quatenus exemplaris esse debet. Neque enim omnes rationem nullam habent eorum, quæ post mortem ad ipsos quomodocunque spectantia consequuntur, sed dantur bene multi, qui ea magis curant, quam quæ vivis accidunt, ac inprimis volunt, ut etiam post mortem nihil ignominiosi sibi contingat, nec ipsi ignominiam suis inferant. Varias autem dari autochiriæ circumstantias, ob quas modus sepulturæ inhonestæ variari potest, non ignotum est. Ita autochiria, quæ poenæ evitandæ causa committitur, recte pro crimine habetur (§. 581.), quatenus scilicet contrariatur obligationi poenam subeundi (§. 1071. *part. 1. Jur. nat.*), & Reip. interest crimina non manere impunita (§. 656.). Si vero quis ob paupertatem vitæ pertæsus manus violentas sibimetipsi infert, is omnino minus deliquisse censendus.

§. 713.

Atheos & irreligionarios inhonesto modo sepelire non licet, nisi errores suos disseminaverint, nec moniti ab eo desistere voluerint: recte tamen iis denegatur sepultura solennis. Etenim ob atheismum, consequenter nec ideo, quod quis irreligionarius *De atheorum & irreligionariorum sepultura.*

narius eſt, nemo puniendus (§. 645.). Quamobrem cum ſepultura inhoneſta poena ſit (§. 621.); atheos & irreligionarios inhoneſto modo ſepelire non licet. *Quod erat primum.*

Enimvero qui atheiſmum, vel deismum, aut alios errores religioni, bonis moribus & ſtatui civili adverſos disſeminant, nec moniti ab eo deſiſtere volunt, e civitate diſcedere jubendi ſunt (§. 646.), conſequenter eos punire licet (§. 595.) pro ratione meriti (*not.* §. 646.), quantum ſcilicet ſufficit, ne alios ſeducant. Quamobrem ſi atheus, irreligionarius, qui errores ſuos diſſeminat, nec monitus ab eo deſiſtere vult, antequam e civitate ejicitur, moriatur, cum in mortuum poena alia cadere nequeat, quem ſepultura inhoneſta (§. 621.); quin modo inhoneſto ſepeliri posſint dubitandum non eſt. *Quod erat ſecundum.*

Quoniam tamen ceremoniæ in ſepultura adhiberi ſolitæ deſumuntur partim a religione, partim a meritis in Remp. a religione autem alieni ſunt athei & irreligionarii, & meritis in Remp. adverſatur atheismus & contemtus religionis, quatenus inde labes quædam eidem adſpergitur; inconveniens non eſt, ut ſepultura cum ceremoniis ſolitis ſeu ſolennis atheis & irreligionariis denegetur, quamvis non in poenam eorum, ſed in deteſtationem erroris, quo imbuti fuerunt. *Quod erat tertium.*

Sævire in cadaver athei, aut eum ignominia afficere poſt mortem non eſt medium aptum atheum, vel irreligionarium convincendi erroris ſui. Neque ideo poena exemplaris eſſe poteſt, ut alii deterreantur, ne eundem errorem foveant, quodſi dicas metu ignominiæ poſt mortem inferendæ ſaltem deterreri poſſe alios, ne atheismum profiteantur, nec religionem contemnant, ſuoque exemplo alios ſeducant; ex anterioribus jam patet, hoc minime tolerandum eſſe, ſed ſi quis monitus

a dis-

a disseminando errore suo desistere nolit, eum e civitate esse ejiciendum. Quodsi quis in articulo mortis confiteatur, se esse atheum, vel irreligionarium; tum saltem errorem prodit, non dissemimat, neque enim aliis eundem persuadere conatur.

§. 714.

An sublata libertate voluntatis tollantur poenæ.

Poenis in civitate esset locus, etiamsi homo in agendo tantummodo appareret, non vero esset liber. Etenim metu poenarum deterreri posse homines ab actionibus committendis, tum etiam adigi ad eas committendas, experientia quotidiana abunde docet & in brutis indies conspicimus. Quamvis itaque homo in agendo non esset liber, metus tamen poenæ eundem adhuc haberet effectum, consequenter is medium foret impediendi, quo minus actionem quandam committeret, vel adigendi eundem, ut committat. Quamobrem cum poenæ non alio fine decernantur, quam ut homines ad actiones tam omittendas, quam committendas compellantur (§. 288. *part. 1. Phil. pract. univ.*); poenis in civitate adhuc locus esset, etiamsi homo in agendo tantummodo appareret, non vero esset liber.

Constat & olim fuisse multos, & hodienum esse plurimos, qui libertatem voluntatis negant, aut saltem in dubium vocant. Sane materialistæ, qui nonnisi existentiam corporum admittunt, spirituum vero & rerum immaterialium existentiam negant, cum ex homine nonnisi machinam faciant, libertatem quoque voluntatis negant. Negant vero etiam eandem haud pauci; qui animam immaterialem & a corpore diversam esse agnoscunt. Alii denique, qui ad nexum perceptionum & appetitionum ac aversionum animum attendunt, cum perspicere non possint, quomodo libertas voluntatis cum eodem consistere queat, de ea dubitant. Immo non desunt, qui alios impugnaturi, per consequentiam ipsis objiciunt, quod liber-

tatem in agendo tollant. In vulgus notum est, id objectum esse tam contra systema causarum occasionalium *Cartesii*, quam systema harmoniæ præstabilitæ *Leibnitii.* Qui libertatem hominis in agendo negant, iis vulgo objicitur, quod tollant jus puniendi maleficos in Rep. ita ut omnes poenæ civiles sint injustæ. Sed recte hoc jam negavit *Hobbesius* materialismi instaurator & libertatis in agendo destructor. Etenim sive homo revera sit liber, sive tantummodo appareat, eum esse liberum, prouti *Spinosæ* videtur; metus poenæ, immo motivorum quorumlibet aliorum idem semper erit effectus. Nec interest Reip. sive effectum hunc necessarium esse dicas, sive imperio animæ subjectum, cum sufficiat eum esse medium deterrendi alios, ne delinquant, vel etiam eum, qui deliquit, ne denuo delinquat. Quamvis mihi nihil absurdius videatur materialismo, immo multo absurdius, si animam esse materialem statuatur, quam si quis contendat, triangulum & quadratum esse unam eandemque figuram, & procul absim ab opinione eorum, qui fatalem rerum omnium necessitatem defendunt; veritatem tamen defendere ac stabilire contra objectiones iniquas tanto magis meum esse duxi, quanto magis necesse est, ut justitia poenarum civilium agnoscatur, sine quibus civitas & singula ejus membra tuta præstari nequeunt ab injuria aliorum: id quod tamen finis societatis civilis maxime exigit. Effectum vero poenarum nulla licet supposita libertate in agendo clarissime conspicimus in brutis, veluti in canibus certo agendi modo assuefaciendis. Quodsi dicas homini non imputari posse actiones nisi liberas (§. 528. *part. 1. Phil. pract. univ.*), quæ vero imputari non possunt, ea nec puniri posse (§. 670.), consequenter si nulla prorsus dantur actiones liberæ, nec quenquam puniri posse ob factum ullum; consequentia recte negatur. Qui enim libertatem in agendo tollunt, duplicem tamen statum hominis admittunt, alterum scilicet, quo metus poenarum potest esse motivum non agendi, alterum, quo esse nequit, qualis est furiosorum & puerorum, aut, si mavis, infantium. Imputabuntur ergo actiones in

casu

casu priori, non vero in posteriori. Sed in re satis manifesta nolumus esse prolixiores.

§. 715.

Quicquid superior ad h. conferre potest, ut sanitas subditorum conservetur & amissa restituatur; ad id faciendum obligatur. Singuli enim sanitatem conservare (§. 393. *part. 1. Jur. nat.*) &, quando in morbum incidunt, operam dare obligantur, ut sanitati restituantur (§. 413. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum in Rep. ea instituenda sint, quae mediorum vicem praestant officiis lege naturae praescriptis pro virili satisfacturis & eorundem praxin facilitant (§. 396.); quicquid superior ad hoc conferre potest, ut sanitas subditorum conservetur & amissa restituatur; ad id faciendum obligatur. *De cura sanitatis subditorum.*

Interest non minus singulorum, quam universorum, seu Reip. ut sanitas conservetur, aut, siquidem eandem amitti contingat restituatur. Nemo ea de re dubitabit, nisi qui minime perpendit, quod ad omnem laborem & omnes functiones munerum inepti sint aegrotantes: unde non uno modo damnum aliquod in ipsam Remp. redundat, quod utique avertere tenetur is, cujus est curare, ut bonum publicum omni, quo datur, modo promoveatur.

§. 716.

Quoniam ad sanitatem conservandam opus est cibo ac potu salubri (§. 395. 397. *part. 1. Jur. nat.*), eidem vero nocent & morborum causa sunt cibi ac potus insalubres (§. §. *cit.*); *superior* autem conferre debet, quod potest, ad sanitatem subditorum conservandam (§. 715.); idem *curare debet, ut prostent cibi ac potus salubres, ac severe prohibere, ne insalubres vendantur,* consequenter *curare ut cerevisia rite coquatur,* *De salubritate ciborum ac potuum.*

quatur, ac præparetur, nec permittere, ut vina cum detrimento sanitatis adulterentur.

Lucri cupido in causa est, ut religioni parum habeatur insalubritate cibi ac potus aliorum sanitati, immo vitæ insidias struere. In hunc censum potissimum referendi vinorum adulteratores, & qui vina factitia pro naturalibus vendunt, iis potissimum in locis, in quæ ex oris peregrinis vina advehuntur. Uude videas oenopolas ditescere cum detrimento sanitatis multorum. Foeda istiusmodi lucri cupido in Rep. minime ferenda, consequenter poenis coërcenda. Quibus vero mediis fraus impediatur &, ubi commissa fuerit, detegatur, docere non est hujus loci, sed ad prudentiam civilem pertinet.

§. 717.

De apparatu medicamentorum, necessitate medicorum & chirurgorum & medicina cultura.

Similiter quoniam superior, quicquid ad hoc conferre potest, ut sanitas amissa restituatur, ad id faciendum obligatur (§. 715.), ad sanitatem autem recuperandam opus est medicamentis (§. 414. *part. I. Jur. nat.*), immo etiam medicis atque chirurgis peritis, quorum scilicet est morbos ac vulnera, rupturas, fracturas, luxationes curare; *curæ superiori esse debet, ut non modo æquo pretio venum dentur medicamenta salutaria, verum etiam ne desint medici ac chirurgi periti, & ut ars salutaris indies magis magisque perficiatur.*

Vitam ac sanitatem amant omnes; sed pauci valetudinem suam diligenter curant. Ad artem salutarem pertinet non modo docere, quomodo sanitas conservetur, verum etiam quibus mediis amissa restituatur. Enimvero nullibi plures audias, nec injustas querelas de incertitudine scientiarum, quam ubi de medicina sermo incidit, ita ut optimus fere medicus habeatur, qui non nocet, quamvis parum profit, & cui deinde ea tribuuntur, quæ naturæ vindicanda fuerunt. Non diffitentur hoc medici periti, quos artis suæ immaturitatem abunde docuit

docuit non unius lustri experientia, ita ut etiam *Hoffmannus* noster, qui præclarum inter sui ordinis viro nomen adeptus, pro conservanda sanitate dudum hanc quoque regulam præscripserit: Fuge medicum & medicinam, si vis esse sanus, & *Harvæus* integrum Tractatum conscripserit de morbis expectatione curandis, ut taceam alios, qui morbos diæta curari jubent. Quamvis hæc non in genere vera sunt, ab omni tamen veritate non prorsus aliena sunt. Apprime igitur opus est, ut medicina ad majorem certitudinem evehatur, id quod tamen non adeo facile est, quemadmodum sibi persuadent & aliis se persuadere posse confidunt illi, qui intra breve tempus, cum experientia propria omni adhuc destituantur, medicinam ad certitudinem mathematicam evehere sibi sumunt. Abunde omnino patet, quam necessarium sit, ut Rectores civitatum hanc curam ad se pertinere agnoscant, nihil eorum prætermittentes, quod ad medicinam perficiendam conferre possunt. Et quoniam medici imperiti plurimum nocent ægris, nec satisfacit excusatio, quod medicis impune occidere liceat; ideo non levis esse debet cura, ne ad curandum ægros admittantur, nisi qui, quantum pro præsenti rerum statu permittitur, artem suam rite didicerunt, nec ferendum erat, ut quivis idiota in Doctorem medicinæ impune promoveatur, quasi promotiones esse debeant medium acquirendi, & privilegium doctorale sit privilegium nocendi ægris pro certa pecuniæ summa venale. Huc etiam pertinet, ne Professores Medicinæ instituantur, qui nec ipsi satis intelligunt ea, quæ alios docere debent, nec artem salutarem exercuerunt, destituti ea experientia, quæ in Professore medicinæ utique requiritur. Hoc vero jam patet ex iis, quæ supra de Professoribus instituendis in genere demonstravimus (§. 436.). Patet haud difficulter, quam multa hic consideranda sint, si superior hac in parte officio suo satisfacere velit. Sed ea non Juris naturæ, verum prudentiæ civilis sunt.

§. 718.

De morbis contagiosis & peste.

Quoniam *superior*, quicquid conferre ad hoc potest, ut sanitas subditorum conservetur & amissa restituatur, consequenter ut morbi avertantur, ad hoc faciendum obligatur (§. 715.), hominibus autem maxime infesti sunt morbi contagiosi & inprimis pestis, quod experientia abunde loquitur; *maximopere* quoque is *curare debet, ut morbi contagiosi atque pestis inprimis, quantum datur, avertantur & ubi invaluerint grassari prohibeatur.*

Pestis inter hostes capitales Reip. dudum relata, & Politici de eadem e civitate proscribenda solliciti fuerunt. Hactenus tamen problema hoc de peste e civitate proscribenda mansit insolutum, perinde ac problema de quadratura circuli, de longitudine maris, de perpetuo mobili, quorum illud Geometras, id Geographos & Astronomos, hoc Mechanicos diu multumque vexavit & hodienum vexat. Quamvis vero hactenus repertum non sit, quomodo morbi contagiosi ac inprimis pestis e civitate prorsus proscribi possint; non tamen prorsus ignorantur media, utiliter adhibenda, ne contagium propagetur, & ne in loco, ubi grassantur, nimiam stragem dent. Absit itaque, ut tibi persuadeas in propositione præsenti præcipi talia, quæ in potestate non sunt.

§. 719.

De lue pecorum.

Si lues pecora corripit, opera danda ne malum late serpat, eidemque tempestive medela afferenda. Quanto emolumento sit Reip. res pecuaria, cujus ideo maxima cura habenda, in vulgus notum est. Quamobrem cum Resp. emolumenti hujus jacturam faciat, si lues pecora corripit, damnum ab ea utique avertendum omni studio atque labore (§. 420.), consequenter opera danda, ne malum late serpat eidemque tempestive medela afferenda.

Non

Non minus in pecora sævit lues, quam pestis in homines, ita ut quotidie ingens strages detur. Damnum vero non modo sentiunt possessores, qui jacturam bonorum faciunt; verum etiam ceteri omnes, quorum victui & amictui ex re pecuaria prospiciendum, immo ipsa universitas, quatenus possessores oneribus Reip. ferendis non sunt pares. Lues pecorum itaque accensenda hostibus naturalibus Rerump. qui sunt pestis, atque fames seu annonæ difficultas, nisi eam sub fame comprehendere volueris, consequenter ex civitate proscribenda foret, siquidem in potestate nostra esset. Quamvis autem lues ista haud raro grassetur, & multi multa de eadem scripserunt; ejus tamen theoriam certam & remedia efficacia adhuc desideramus. Quamobrem rerum naturalium scrutatores omni animi contentione id agere debebant, ut, quæ latent, detegerent: philosophandum enim est in Reip. ac generis humani utilitatem. Quamdiu vero desunt arma, quibus Reip. infensus hostis prosterni & profligari potest; ea tentanda sunt, quæ in potestate sunt, ne quid culpa nostra prætermittatur, quod ad minuendum nocumentum fieri poterat.

§. 720.

De labore nimio vitando.

Rectori civitatis curæ esse debet, ne subditi labore nimio sanitati officere cogantur. Quicquid enim Rector civitatis ad hoc conferre potest, ut sanitas subditorum conservetur, ad id faciendum obligatur (§. 715.), exploratum vero est laborem nimium sanitati esse adversum. Quamobrem quin illi curæ quoque esse debeat, ne subditi labore nimio sanitati officere cogantur, dubitandum est.

Ostenditur etiam hoc modo. Laborem nimium vitare naturaliter obligamur (§. 519. *part. I. Jur. nat.*). Enimvero in Rep. ea instituenda sunt, quæ mediorum vicem præstant officiis lege naturali præscriptis satisfacturis (§. 396.).

Quamobrem Rectori civitatis curæ quoque esse debet, ne subditi labore nimio sanitati officiant.

Interest Reip subditos esse sanos, cum unusquisque eorum spectandus sit tanquam membrum, quod functione sua suum confert, ut toti corpori bene sit. Absit itaque ut tibi persuadeas, curam sanitatis singulorum non pertinere ad universos, consequenter ad Rectorem civitatis, sed eam singulis relinquendam esse. Contrarium satis patet per ea, quæ in genere supra demonstravimus (§. 395.). Quæ in statu naturali sunt singulorum, ea in civili fiunt universorum, quatenus actiones & ea, quæ sunt singulorum, respectum quendam habent ad universos. Quando nimirum homines in civitatem coëunt, membra fiunt unius corporis, & actiones illorum jam referuntur ad finem, cujus causa contracta est societas. Ac ideo ea, quæ sunt singulorum, spectanda quoque sunt tanquam universorum, quatenus ad hunc finem referuntur.

§. 721.

De tempore operum diurnarum, collatione munerum publicorum & salariis.

Quoniam Rectori civitatis curæ esse debet, ne subditi labore nimio sanitati officiant (§. 720.); *tempus operis diurnis impendendum definire debet, nec qui muneribus publicis præficiuntur, pluribus simul præficiendi, quibus omnibus diligenter obeundis vix pares sunt*, consequenter *ne plura ambire teneantur, salaria sufficientia præbenda.*

Salaria sufficientia sunt, si ad ea comparanda sufficiunt, quibus ad vitæ necessitatem & commoditatem, tum etiam decorem indigemus (§. 473.). Relegenda hic sunt, quæ supra de pretio laborum determinando annotavimus (*not.* §. 424.). Facile autem patet, in salario determinando habendam non modo esse rationem quantitatis pretii rerum, quod non ubivis locorum, nec tempore omni idem est, verum etiam decori, quod non minus variat, ut ideo in genere nihil certi determinari

nari

nari possit. Quodsi salaria fuerint nimis tenuia, vel muneris sui negligentes alia agunt, quibus defectum illorum suppleant, vel modis illicitis acquirere ea student, quibus indigentiæ suæ prospiciant, unde multa mala in Remp. abundant. Pro diversitate circumstantiarum alia adhuc consequuntur, quæ Reip. nocent, nec in ea toleranda sunt. Per se vero etiam iniquum est, ut, qui utilem Reip. operam præstat, mercedem, qualem meretur, non accipiat. Quæ vero dicuntur de iis, qui operas suas Reip. collocant; ea quoque intelligenda de his, qui operas diurnas collocant privatis.

§. 722.

De commoditate viarum, præsertim publicarum.

Superiori curæ esse debet viarum, præsertim publicarum, commoditas. Quantum referat, ut sine omni molestia ac periculo in viis incedere ac vehi possimus, nemo est qui ignorat, & abunde experiuntur, qui iter faciunt aut currus onustos de loco in locum ducunt. Quamobrem cum quilibet naturaliter obligetur damnum quodvis a se avertere (§. 493. *part. 2. Jur. nat.*), & vitam commode transigere, quantum datur (§. 466. *part. 1. Jur. nat.*), omnemque molestiam quantumlibet exiguam vitare (§. 451. *part. 1. Jur. nat.*), superiori vero curæ esse debeat, ut praxin eorum, ad quæ homo naturaliter obligatur, facilitet, consequenter minime negligat ea, quæ ea fini conferre potest (§. 396.); ei quoque curæ esse debet viarum, præsertim publicarum, commoditas.

Neglectus viarum publicarum a nemine non reprehenditur, & multas audimus de eodem querelas, tandum abest ut quis sibi persuadeat viarum, præsertim publicarum, curam non tangere superiorem civitatis. Convenit utique fini civitatis, ut absque omni molestia non modo incedere, sed etiam vehi & currus onustos in locum destinatum ducere possis. Ex fine

autem civitatis æstimanda est cura, quæ ad superiorem pertinet.

§. 723.

De cura superioris circa ædificiorum extructionem. *Superiori curæ esse debet, ut materia ædificiis extruendis conveniens æquo pretio comparari possit, ut adsint architecti & fabri lignarii ac murarii aliique opifices periti, & ne officio suo in extruendis ædificiis desint.* Etenim Rectori civitatis curæ esse debet, ne desit rerum ad habitationem necessariarum copia omnibus sufficiens (§. 420.). Quoniam itaque, ne desit habitatio commoda, extruenda sunt ædificia, ad ædificia vero extruenda non modo requiritur materia apta, sed seligenda quoque est, quæ firmitatem ædibus præstat, prouti in Architectura civili docetur; curæ superiori omnino esse debet, ut materia ædificiis extruendis conveniens æquo pretio comparari possit. *Quod erat primum.*

Quoniam vero ædificia esse debent firma, utilia sive commoda & pulchra (§. 18. *& seqq. Archit.*), architecti vero est, dato scopo fundatoris dataque area, in qua ædificium excitandum, invenire ejus formam, ac fabrorum lignariorum & murariorum aliorumque opificum ea secundum formam istam actu extruere, ideo necesse est, ut in Rep. bene constituta etiam adsint architecti & fabri murarii ac lignarii, aliique opifices periti. *Quod erat secundum.*

Enimvero cum aliud sit nosse, quomodo opus aliquod perfici debeat, aliud vero recte id perficere, naturaliter autem quilibet obligatur ad laborem suum recte perficiendum (§. 522. *part. I. Jur. nat.*), & ut hoc fiat, superiori curæ esse debeat (§. 395.); eidem quoque curæ esse debet, ut architecti, fabri murarii atque lignarii, aliique opifices

ces, quando ædificium aliquod extruendum, officio suo ne desint. *Quod erat tertium.*

Plurima hic occurrunt, quæ superiori observanda sunt, ne in cura circa ædificiorum extructionem quicquam desiderari patiatur: sed ea ad prudentiam civilem pertinent, cum in Jure naturæ saltem doceatur, ad quod faciendum superior obligetur, minime vero, quomodo obligationi huic satisfaciat. Sed demus exemplum, nê quicquam obscuritatis supersit, vel inutilia hic præcipi quisquam sibi persuadeat. Interest Reip. ne patres familiarum inducantur ad infinitas sumtuum profusiones, dum ædificia extruunt, ut haud raro ex bonis ejiciantur. Quomodo huic malo Ephesi lege vetusta medelam huic malo atulerint ii, penes quos summa rerum erat potestas, *Vitruvius* in præfatione ad librum decimum de architectura commemorat. Architectus, inquit, cum publicum opus curandum recipit, pollicetur quanto sumtu id futurum : tradita æstimatione, magistratui bona ejus obligantur, donec opus sit perfectum. Eo autem absoluto, cum ad dictum impensa respondet, decretis & honoribus ornatur. Item si non amplius quarta in opere consumitur, ad æstimationem est adjicienda, & de publico præstatur, neque ulla poena tenetur. Cum vero amplius quam quarta in opere consumitur, ex ejus bonis ad perficiendum pecunia exigitur. Qui architecturam civilem didicit & ædificia extrui curavit, ut, quantum damni patiantur patresfamilias architectorum, fabrorum aliorumque opificum imperitia & negligentia; facile perspiciet, quantum intersit Reip. ut ne sine poena grassentur imperiti & negligentia coërceatur. Equidem *Vitruvius* lib. 1. c. 1. præcipit, ut architectus philosophiam moralem didicerit, quæ, ut ait, eum perficit animo magno, & uti non sit arrogans, sed potius facilis, æquus & fidelis, sine avaritia, quod maximum sit, cum nullum opus vere sine fide & castitate fieri possit, & Rectoris civitatis est curare, ut subditi omnes, consequenter & ii, quorum opera in extruendis ædificiis utimur, sint virtuti dediti & ne

ne a virtutis tramite ad vitia deflectant (§. 456.); quoniam tamen virtus cogi nequit, & lucri cupido plurimos a virtutis tramite trahit, ideo aliis utendum mediis, ut architecti, fabri aliique opifices, quorum opera in ædificiis extruendis utimur, opus suum vere perficiant. Sed nostrum jam non est ad alia descendere, quæ superioris curæ incumbunt, ut quod suum est hac in parte faciat.

§. 724.

De cura superioris circa firmitatem ædificiorum & incendia.

Quoniam superiori curæ esse debet, ut ædificia recte, consequenter firma extruantur (§. 18. *Archit. civ.*), ad firmitatem vero requiritur immunitas a ruinæ periculo (§. 6. *Archit. civ.*), consequenter etiam a damno, quod casu quodam funesto, veluti tempestatibus ac inprimis incendiis iisdem dare potest; *non modo negligentia eorum coërcenda, qui incendium faciunt, multoque magis qui intus subortum occultare student, verum etiam curandum, ut tempestive restinguatur & ne flamma vicina ædificia alia corripiat, atque ut ædificia contra injurias tempestatum satis sint munita.*

Si incendia sæviunt, quantum detur damnum ædes inhabitantibus nemo est, qui ignorat, & ædificiis nihil magis adversatur, quam incendium. Maxime igitur interest Reip. ut hoc damnum, quantum datur, avertatur &, cum in potestate nostra non sit idem prorsus avertere, saltem provideatur, ne culpa nostra augeatur. Obligationem superioris ad damnum hoc avertendum deducimus ex cura, quam circa firmitatem ædificiorum adhibere debet, cum non sufficiat ædificia firma extrui, sed videndum quoque, ut ea tollantur, quæ firmitati adversantur. Non tamen propterea negamus, curam circa incendia ex alio quoque fonte derivari posse, nimirum ex aversione damni ac periculi, quod ex incendio emergit. Ast firmitas ædificii per se exigit, ut damnum metuendum non sit ex tempestate.

§. 725.

§. 725.

Ædificia inprimis publica in Rep. bene constituta venusta esse debent. Constat ex architectura dari ædificiorum venustatem, quæ nullo sumtu peculiari, verum arte unice iisdem conciliatur, qualis est quæ a symmetria & eurythmia (§. 24. 31. *Archit. civ.*) & a perfectione ædificii, seu convenientia adæquata cum finibus fundatoribus ortum trahit (§. 8. 10. *Archit. civ.*). Quamobrem cum superiori curæ esse debeat, ut ædificia recte extruantur & architecti, fabri aliique opifices opus suum recte perficiant (§. 723.); quin in Rep. bene constituta ædificia venusta quoque esse debeant, dubitandum non est. *Quod erat unum.* *De venustate ædificiorum.*

Quoniam ædificia venusta splendorem conciliant civitati, & publica, qualia sunt templa, curiæ, gymnasia, collegia academica &c. sumtu publico extruantur & conserventur, publica inprimis ædificia in Rep. bene constituta venusta esse debent. *Quod erat alterum.*

Non deerunt forsitan haud pauci, qui arbitrabuntur venustatem ædificiorum parum curandam esse, cum ipsa nil conferat ad felicitatem eorum, qui ea inhabitant. Homines posse esse felices, modo ipsis non desint ad vitam commode ac jucunde transigendam necessaria, nec curis ac ærumnis conficiantur, utut in casis sine arte factis ac stramine tectis habitent; & ex adverso non deesse, qui ædes magnificas inhabitant, nec absque tædiis continuis integras dies noctesque consumunt. Enimvero quamvis ædes venustæ miserum ob alias causas non reddant felicem; negari tamen minime potest, eas placere unicuique &, si daretur optio, easdem a quovis prælatum iri ceteris paribus casæ humili ac nulla arte factæ. Neque etiam negari potest, voluptatem, quæ ex ædificiorum venustate percipitur, utpote in se innocuam (§. 384. *part. I. Phil. pract. univ.*)

univ.), felicitatem hominis augere (§. 286. *part. 1. Jur. nat.*). Præterea ædificia venusta & splendida possessori auctoritatem conciliant penes vulgum: quod quamvis opinione ejus tantummodo nitatur, nemo tamen est qui nesciat, dandum in Rep. multum esse hominum opinioni, prouti etiam ex sequentibus clarius elucescet. Mittimus alia, quæ præterea dici poterant & quæ respectum ad Remp. habent, quoad ædificia præsertim publica. Cultior vita hominum non solum exigit ea, quæ prosunt, verum etiam illa, quæ delectant.

§. 726.

De paupertate, egestate & mendicitate declinanda.

Superiori maxime curæ esse debet, ne subditi in paupertatem vel egestatem incidant, aut ad mendicitatem redigantur. Etenim quilibet sibi cavere debet, quantum in potestate sua est, ne in paupertatem, vel egestatem incidat, aut ad mendicitatem redigatur (§. 416. *part. 4. Jur. nat.*). Quamobrem cum non modo superiori curæ esse debeat, ut hoc faciant subditi (§. 395.), verum etiam Reip. intersit, ne iidem sint pauperes, egeni atque mendici, ut oneribus Reip. ferendis sint pares; superiori maxime curæ esse debet, ne subditi in paupertatem vel egestatem incidant, aut ad mendicitatem redigantur.

Civitas opulenta non est, quæ plurimos pauperes, egenos atque mendicos alit. Patebit autem inferius, quantum intersit, ut sit opulenta. Ac ideo diximus, superiori maxime curæ esse debere, ut ne subditi fiant pauperes, egeni vel prorsus mendici. Hinc vero multa fluunt, quæ jam ante alio ex fonte deduximus, veluti de incendiis (§. 724.): incendia enim facere pauperes, egenos atque mendicos, per se manifestum est & obvia experientia confirmatur. Similiter hac ratione potissimum nititur lex Ephesiorum, de qua paulo ante diximus (*not.* §. 723.). Notandum vero est, ad curam hanc, de qua in præsenti loquimur, pertinere inprimis, ne ipse superior sub-

ſubditos ad paupertatem, egeſtatem aut mendicitatem redigere debeat.

§. 727.

Quoniam ſuperiori curæ eſſe debet, ne ſubditi in paupertatem & egeſtatem incidant, aut ad mendicitatem redigantur (§. 726.), annonæ autem caritas plurimos efficit pauperes, egenos, immo mendicos, quod tanquam a poſteriori ſatis notum absque ulteriori probatione ſumitur; *in Rep. ferendum non eſt, ut annona flagelletur,* conſequenter *qui hoc faciunt, puniendi* (§. 647.), *&, ſi qua ſuppetant media, quibus ſubditi ſublevantur, ne annonæ caritas ipſis ſit damnoſa, iis utendum.* *De annona caritate.*

Incendium annonæ dudum inter crimina relatum, quod *Dardanariatus* vocari ſolet, quia *Ulpianus* l. 6. de extraord. crimin. *Dardanarium* appellat eum, qui annonam ſupprimit, ut demum carius vendat. Nec deſunt media, quibus pauperioribus in annonæ caritate proſpicitur. Pertinent huc granaria publica & granaria tribuum opificum. Quamvis vero de his hic non dicendi locus ſit, quemadmodum in caſibus ſimilibus ſæpius jam inculcavimus; eorum tamen mentionem facere voluimus, ne quis præcipi exiſtimet, quæ in poteſtate ſuperioris non ſunt. Non hodie demum propoſitum eſt problema, quomodo effici poſſit, ut conſtans frumenti pretium ſit, cujus ſolutio præmio quantovis condecoranda foret. Sed problemata iſtiusmodi non facilem habent ſolutionem, cum rerum civilium idem ſit nexus, qui naturalium: qua de cauſa facile contingit, noceri in parte alia, ſi in hac opem ferre velis.

§. 728.

Superiori curæ eſſe debet, ut ne deſit ſufficiens lignorum copia. Ignis uſu homines in vita carere non poſſe, nemo eſt qui ignorat. Præter hunc uſum vero lignorum adhuc *De lignorum copia.*

infinitus alius usus est, quemadmodum nemo ignorat, ut opus non sit deeo disertius dici. Sane non minor est lignorum, quam annonæ necessitas, si quidem vel soli necessitati vitæ, nedum commoditati consulere volueris. Quoniam itaque Rectori civitatis curæ esse debet, ne desit rerum ad victum, amictum, habitationem vitæque commoditatem ac jucunditatem sufficiens copia (§. 420.); eidem quoque curæ esse debet, ut ne desit lignorum sufficiens copia.

Multis in locis Germaniæ, immo etiam aliarum regionum lignorum penuria indies fit major, ita ut raritas quotannis augeat pretium: id quod etiam nos experimur. Absit igitur, ut tibi persuadeas, curam de sufficiente lignorum copia superfluam esse, quod natura sua sponte eadem proferat. Nondum tamen video sylviculturæ ullibi operam dari, ac removeri obstacula, quæ naturæ in producendis arboribus sylvestribus objiciuntur, quamvis dudum ea de re opus egregium conscripserit & luci publicæ exposuerit vir omni laude dignus *de Carlowitz*. Et quamvis multis in locis lignorum loco straminibus utantur plurimi, atque hic mos indies magis invalescat; non tamen hoc fit sine detrimento agriculturæ, quippe cum stramina stercorationi agrorum debeantur, præsertim ubi tecta straminea non exiguam straminum quantitatem consumunt. Damnum ex lignorum raritate redundans in Remp. graphice delineaturus amplissimum dicendi campum ingrederetur. Quodsi solum usum, quem ligna in alendo igne præbent, respicias, majorem certe, quam annonæ deprehendes: neque enim solum sine igne homo vivere nequit, ita ut aqua & igne alicui interdicere Romanis idem fuerit, ac poena capitali eundem afficere, verum etiam innumera sunt, quibus homines maxime indigent, præsertim si moribus cultioribus vivendum, quæ tamen omnia absque ignis usu perfici minime possunt. Sylvicultura autem absurda videri nequit, propterea quod hactenus non vidimus nisi sponte in sylvis nasci arbores: antequam enim agri-

agricultura eſſet inventa, frumenta quoque nonniſi ſponte naſcebantur. Aſt ſeculum noſtrum quæſtuoſum eſt, non tam avaritia hominum, quam luxu, ut de commodo ſaltem præſenti cogitetur, quaſi poſterorum, præſertim in Rep. inter illa entia referenda, quæ ex diſtantibus conſtant (§. 489.), nulla prorſus habenda ſit ratio.

§. 729.

Quoniam ſuperiori curæ eſſe debet, ut ne deſit ſufficiens lignorum copia (§. 728.), curare vero etiam idem tenetur, ne ſubditi in paupertatem & egeſtatem incidant, aut prorſus ad mendicitatem redigantur (§. 726.), vel etiam defectu rerum neceſſariarum ſanitati damnum inferant (§. 715.); *in civitate ferendum non eſt, ut nulla urgente neceſſitate ab hominibus quæſtuoſis nefandum pretium lignorum augeatur.* *De lignorum nefando pretio non augendo.*

Modo monuimus, lignorum cum annona parem eſſe neceſſitatem (*not.* §. 728.). Unde ſequitur, ut annonam incendere & lignorum pretium augere paria ſint crimina. Illud pro crimine dudum habitum; hoc vero inter crimina nondum relatum, quamdiu lignorum copia abunde ſuppetebat. Abſonum vero non eſt, ut pretium lignorum nefandum augere quæſtus ſolius cauſa pro crimine hodie habeatur, cum nunc eidem ſit locus, qui antea nullus erat. Ad publicam igitur curam pertinet pretium lignorum æquum determinare, ne lucrum unius, vel paucorum quorundam ſit damnum plurimorum. Auget & minuit curam ſuperioris in adminiſtranda Rep. tempus, pro diverſitate eorum, quæ contingunt.

§. 730.

Similiter cum ſuperiori curæ eſſe debeat, ne deſit lignorum ſufficiens copia (§. 728.), ſi vero ligna fiant rariora & ob raritatem cariora, parce iisdem utendum ſit, ne abuſu magis rareſcant & raritas magis damnoſa ſit; *ligno ra-* *De parſimonia lignorum.*

rescente ad ejus parsimoniam obligandi subditi & tollendus, quantum datur, abusus.

De parsimonia lignorum, præsertim cum indies fiant rariora & ob raritatem cariora, multa apud nos præsertim literis prodiderunt haud pauci; sed ea hactenus curæ privatorum relicta. Constat vero quam difficile sit mutari mores, nisi publica accedat autoritas. Quamobrem omnino necesse est, ut in re ad Remp. maxime spectante curam suam non desiderari patiatur superior. Multo amplior hodie, dum ligna indies rarescunt, eorum usus est, quam antea cum abundarent, ut ad utilitatem præsentem animum tantummodo, sed perperam attendentes arbores extirparent & sylvas in prata atque agros converterent. Quamobrem major quoque est necessitas lignis parce utendi & de hac parsimonia omnino cogitandum iis, quibus Reip. conservatio curæ cordique esse debet. Resp. non sine prudentia administranda: prudentiæ vero est in decernendis iis, quæ in præsenti facienda, prospicere quoque illa quæ futura sunt, ne quod prodest in præsenti vel longe in posterum noceat.

§. 731.

Luxus quid sit.

Luxus dicitur sumptuosior cibi, potus, vestitus & aliarum rerum cura.

Luxum pluribus describere velle, hodie superfluum existimari potest, cum ubivis grassetur, ac indies magis magisque in eundem effundantur omnes pecunia licet rarescente.

§. 732.

De damno ex luxu redundante.

Quoniam luxus est sumptuosior cibi, potus, vestitus & aliarum rerum cura (§. 731.); *luxu pecunia dilapidatur, & eidem dediti in paupertatem atque egestatem incidunt, immo haud pauci ad mendicitatem rediguntur.*

Cum

Cum intersit Reip. ne subditi fiant pauperes atque egeni, & ne ea multos alere cogatur mendicos; multum ex luxu damni in Remp. redundat, quod hodie satis manifestum est & in oculos in currit, modo eos aperire volueris. Inprimis hic probe considerandum, quod luxus doceat nefarias artes alios defraudandi, ut corrodatur pecunia multo luxu dilapidanda: luxus enim, qui vitio verti debebat, laudi ducitur, quæ potior videtur nomine viri boni atque honesti.

§. 733.

Luxus in Rep. tolerandus non est. Luxu enim pecunia dilapidatur, & eidem dediti in paupertatem atque egestatem incidunt, immo haud pauci ad mendicitatem rediguntur (§. 732.). Quamobrem cum superiori maxime curæ esse debeat, ne subditi in paupertatem, vel egestatem incidant, aut ad mendicitatem redigantur (§. 726.); luxus quoque in Rep. tolerandus non est. *De luxu non tolerando.*

Qui de principum reditibus augendis cogitant; luxum minime improbant, immo fovendum esse putant. Enimvero non omnes semper circumstantias satis perpendunt, ob quas contingit ut, dum hoc modo reditus Principum augere student, alio modo iisdem noceant. Et vix præsumitur Princeps velle reditus suos augeri cum dilapidatione pecuniæ subditorum & secuta hinc multorum defraudatione (*not.* §. 732.). Non urgeo luxum per se esse illicitum, consequenter in Rep. minime tolerandum (§. 456.). Ceterum cum luxus in cibis, potu, vestitu aliisque rebus spectetur (§. 731.); facile patet, non unum esse, quod prohibendum, ut luxus omnis proscribatur.

§. 734.

Rectori civitatis cura quoque esse debet, ne mendicis ac egenis desint ea, quibus ad vitæ necessitatem indigent. Etenim naturaliter obligamur dare mendicis eleemosynam (§. 220. *De mendicis & pauperibus.*

228.

238. *part. 4. Jur. nat.*), itemque egenis (§. 244. *part. 4. Jur. nat.*). Quoniam itaque in constituenda Rep. opera danda, ut qui ad legem naturæ servandam proni sunt juventur, nec ab aliis impediantur, ceteri autem vi adigantur, ut minimum actus externos ad legem naturæ componant (§. 395.), eleemosyna autem datur ad res necessarias comparandas, aut in rebus necessariis consistit (§. 237. *part. 4. Jur. nat.*); Rectori civitatis curæ quoque esse debet, ne mendicis ac egenis desint ea, quibus ad vitæ necessitatem indigent.

Superior in civitate prospicit saluti omnium promiscue, nemine excepto. Quamobrem curam quoque gerere debet mendicorum atque egenorum, qui alieno auxilio maxime indigent. Et id tanto magis fieri necesse est, tum quod mendicare soleant, qui jus mendicandi minime habent, tum quod ad eleemosynas dandas parum promti haud raro sunt, qui largiores, quam alii, dare poterant atque debebant. In Rep. vero danda est opera, ut omnia, quantum datur, recte fiant, nec recte prætermittitur, aut negligitur, quod hac in parte a cura superioris expectari potest.

§. 735.

De mendicitate illicita non permittenda.

In Rep. permittendum non est, ut mendicent, qui laborē suo tantum acquirere possunt, quantum ad vitæ necessitatem sufficit. Etenim qui labore suo tantum acquirere possunt, quantum ad vitæ necessitatem sufficit, jus mendicandi nullum habent (§. 220. *part. 4. Jur. nat.*), sed iis laborandum est (§. 514. *part. 1. Jur. nat.*), minime vero mendicandum, ut otio illicito fruantur (§. 515. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum superiori curæ esse debeat, ne subditi vitiis sese dedant (§. 456.); in Rep. permittendum non est, ut

mendi-

mendicent, qui labore suo tantum acquirere valent, quantum ad vitæ necessitatem sufficit.

Ostendimus jam alias, jus mendicandi non competere nisi his, qui vel virium defectu laborare nequit, vel cui, cum laborare vellet, occasio laborandi deest (§. 221. *part. 4. Jur. nat.*). Quando itaque quæritur, num quis labore suo tantum acquirere non possit, quantum ad vitæ necessitatem sufficit; non solum spectanda est laborandi impotentia, verum etiam occasionis defectus. Atque hinc elucescit, quantum intersit, ut cura eleemosynarum superiori relinquatur, cum privatus in casu dubio judicium de mendicitate relinquere teneatur mendicanti (§. 228. *part. 4. Jur. nat.*), ut haud raro contingat, eleemosynas accipi ab iis, quibus non debeantur, & ex adverso denegari his, qui iisdem maxime indigent, cum miser homo ferre teneatur, si petenti jure a natura sibi concesso eleemosyna denegetur (§. 225. *part. 4. Jur. nat.*).

§. 736.

De Labore suppeditando iis, qui laborare possunt.

Quoniam in Rep. permittendum non est, ut mendicent, qui labore suo tantum acquirere valent, quantum ad vitæ necessitatem sufficit (§. 735.), iis tamen, cui vires ad laborandum suppetunt, non semper sese offert occasio laborandi, quo in casu jus mendicandi naturaliter competit (§. 221. *part. 4. Jur. nat.*); *si cui sunt vires ad laborandum sufficientes, ne mendicare teneatur, occasio laborandi eidem suppeditanda, aut, si talem per se invenire possit, ad laborem compellendus.*

Denuo hinc apparet, quam necesse sit, ut cura eleemosynarum Rectori civitatis relinquatur: privatus enim quamvis eleemosynam petenti denegare possit, eum tamen ad laborandum compellere & ne aliorum liberalitate abutatur impedire nequit. Labore suo cum unusquisque aliis prodesse debeat,

utpote qui tendit ad communem utilitatem; si qui laborare potest, mendicare vult, perinde est ac si organum aliquod in corpore nostro functionem suam non obeat.

§. 737.

De ergastulis. *Ergastulum* appellare lubet locum, in quo opus facere coguntur, qui, cum labore possint, mendicare malunt. Idiomate patrio dicuntur Zucht- und Arbeit-Häuser. Quoniam, si cui vires ad laborandum sufficientes, ne mendicare teneatur, occasio laborandi eidem suppeditanda, aut, si talem per se invenire possit, ad laborem compellendus (§. 736.); *in Rep. instituenda sunt ergastula, & in iis ad laborem adigendi, qui, cum laborare possint, mendicare malunt.*

Apud Romanos ergastulum dicebatur locus, in quo mancipia deteriora in vinculis opus facere cogebantur. Ast cum apud nos servitus dudum in desuetudinem abierit; ergastula in significatu Romanorum nullum amplius habent usum. Quoniam vero significatus generalis, qui speciali inest, convenit loco, in quo opus facere coguntur, qui cum laborare possint, nolunt, sed ut in otio vitam transigant mendicando aliis sunt molesti, in quavis autem Rep. hoc tolerandum non est (§. 735); significatus iste generalis a moribus nostris minime abhorret, consequenter cum vocabulo alio destituamur, in eodem quin idem accipere liceat dubitandum non est. Ceterum usus ergastulorum apud nos etiam hic est, ut homines nullius frugis in ea detrudantur, & ibidem opus perficere cogantur, donec ad meliorem frugem redierint.

§. 738.

De ptochotrophiis. *Ptochotrophium* dicitur locus, in quo aluntur egeni, qui labore suo ea, quibus ad vitæ necessitatem indigent, acquirere nequeunt, ac destituuntur cognatis, vel amicis, qui indi-

indigentiæ ipsorum prospiciunt. Quoniam Rectori civitatis curæ esse debet, ne mendicis atque egenis desint ea, quibus ad vitæ necessitatem indigent (§. 734.); *in Rep. instituenda sunt ptochotrophia, & in iis alendi, qui labore suo acquirere non possunt ea, quibus ad vitæ necessitatem indigent, nec aliunde habere possunt.*

Non est quod dicas, his permittendum esse ut mendicent, aut alio modo egestati ipsorum ex eleemosynis publico nomine collectis esse prospiciendum. Etsi enim hoc fieri possit, immo debeat; propterea tamen non tolluntur ptochotrophia cumque facile appareat fieri haud quaquam posse ut omnes, quibus jus mendicandi natura competit, in ptochotrophiis alantur, hisce non obstantibus erunt adhuc multi, immo plurimi, quibus vel mendicatio permittenda, aut ex eleemosynis publicis prospiciendum. Negari adeo nequit, in Rep. bene constituta ptochotrophia desiderari minime debere.

§. 739.

De cura ægrotorum.

Rector civitatis curæ habere debet ægrotos, quibus desunt ad vitam conservandam & sanitatem recuperandam necessaria. Ægroti, quibus desunt ad vitam conservandam & sanitatem recuperandam necessaria; quamvis si sani essent labore suo acquirere valerent, quæ ad vitæ necessitatem faciunt, omnino accensendi sunt egenis (§. 238. *part. 4. Jur. nat.*). Quamobrem cum Rectori civitatis curæ esse debeat, ut ne egenis desint ea, quibus ad vitæ necessitatem indigent (§. 734.) & quicquid is ad hoc conferre potest, ut subditi ægroti sanitatem recuperent, ad id faciendum obligetur (§. 715.); idem quoque curæ habere debet ægrotos, quibus desunt ad vitam conservandam & sanitatem recuperandam necessaria.

Ægroti per se miseri sunt: quodsi paupertas, vel egestas

miseriam auget, eidem opem ferre nolle, plus quam immisericordiæ est. Ne igitur sint immiserabiles, aliena misericordia vivere ac sanari debent. Quamobrem Rector civitatis nihil reliquum facere debet, quod ad miseros istos alendum & sanandum pertinet. Non est quod dicas, opera misericordiæ privatis esse relinquenda, quippe qui non modo naturaliter misericordes esse obligantur, (§. 257. *part. 4. Jur. nat.*) consequenter a Rectore civitatis ad id compellendi (§. 395.), verum etiam quatenus societatem civilem contraxerunt, quæ socii miseriam communem facit. Etenim cum plurima obstent, quo minus singuli faciant, quod est officii sui, & quod universitatis est, id Rector civitatis curæ habere debet; ad ipsum omnino pertinet, ut curæ habeat ægrotos miserabiles. Non de suo misericors esse tenetur Rector civitatis erga eos, qui a morbo, quo laborant, suo sumtu se liberare nequeunt: quæ enim facit qua Rector civitatis non suo sumtu facit, sed sumtu universitatis, seu publico, cujus quippe nomine id facit. Quamvis enim etiam qua privatus misericors esse debet (§. 259. *part 4. Jur. nat.*); facile tamen patet, officium privatum non extendendum esse ultra id, quod in potestate est.

§. 740.

De nosocomiis. *Nosocomium* dicitur locus, in quo ægrotantes pauperes aluntur & curantur, idiomate patrio ein Krancken-Hospital. Quoniam Rector civitatis curæ habere debet ægrotos, quibus desunt ad vitam conservandam & sanitatem restituendam necessaria (§. 739.); *in Rep. nosocomia sunt instituenda.*

Pertinet huc etiam institutum Fratrum misericordiæ in Ecclesia Romana, qui ægrotantes egenos in monasterium suum colligunt &, ne languoribus atque inedia consumantur, miserorum membra refovent. Huc etiam pertinet institutum aliorum religiosorum, qui pharmacopolia instruunt, & ex iis ægro-

ægrotis pauperibus medicamenta a Medico præscripta gratis præbent. Sed de istiusmodi institutis non tam in Jure naturæ, quam in Politica agendum. Ceterum nosocomiis affines sunt domus, in quibus milites invalidi aluntur, ne mendicando vitæ necessitatibus prospicere teneantur, sermone patrio Invaliden-Häuser dictæ. Qui enim universitatis causa valetudinis jacturam fecerunt, iis officium universitati præstitum non debet esse damnosum, quin potius hujus est miseriæ ipsorum, quæ prorsus tolli nequit, medelam afferre, quantum licet.

§. 741.

De cura pupillorum egenorum.

Rectori civitatis curæ esse debet, ut pupilli egeni educentur. Pupillis deesse vires sufficientes, ut labore suo acquirant ea, quæ ad vitæ necessitatem sufficiunt, per se patet. Et quoniam egeni sunt, nec res necessarias in patrimonio habent (§. 238. *part. 4 Jur. nat.*), consequenter iis quoque sumtibus destituuntur, quos educatio requirit. Quoniam itaque Rectori civitatis curæ esse debet, ne egenis desint ea, quibus ad vitæ necessitatem indigent (§. 735.), tum etiam ut probe educentur liberi, quorum parentes sumtus necessarios suppeditare ipsis non potuerunt (§. 429.); is utique curæ habere debet, ut pupilli egeni educentur.

Educatio liberorum magnum momentum affert ad salutem Reip. ut ideo ejus intersit, ne negligatur, aut parum diligenter curetur. Pupilli personæ miserabiles sunt, & absque ope aliena sibimetipsi consulere nequeunt. Quodsi fuerint egeni, miseria ipsorum augetur inopia. Quamobrem si nemo sit, qui opem ferat, miseris pereundum foret. Crudelitatis itaque foret eos negligere. Quod vero universitatis sit, consequenter ad Rectorem civitatis pertineat eorum miseriam sublevare, abunde intelligitur per ea, quæ paulo ante annotavimus.

§. 742.

De orphanotrophiis. *Orphanotrophium* est locus, in quo educantur pupilli egeni. Idiomate patrio dicuntur Waysen-Häuser, itemque Kinder-Hospitäler. Quoniam Rectori civitatis curæ esse debet, ut pupilli egeni educentur (§. 741.); *in Rep. orphanotrophia condenda sunt.* Et quoniam perinde est, sive liberi fuerint parentibus orbi, consequenter pupilli (§. 840. *part.* 7. *Jur. nat.*), sive parentes sint adeo pauperes, ut sumtus in educationem liberorum facere nequeant; *in orphanotrophia etiam recipiendi sunt liberi parentum paupertate pressorum.*

Non hic agimus de iis, quæ pertinent tum ad pupillos in orphanotrophiis educandos, tum ad eos, qui educationi eorum præsunt. Quamvis enim Jus naturæ, sicuti omnes actus humanos, ita etiam institutionem orphanotrophiorum regat, & in iis singulis officia sua præscribat; ad particularia tamen istiusmodi descendere non licet: id quod etiam de ergastulis, ptochotrophiis, aliisque institutis publicis tenendum. Sufficit nos in Tomis anterioribus demonstrasse principia, unde talia sunt derivanda, & eum, qui animum advertit ad ea, quæ ex officiis lege naturæ præscriptis deduximus, non ignorare modum, quo illa hinc sint derivanda.

§. 743.

De liberis pauperibus absque parentum sumtu instituendis. *Si parentes equidem habeant, unde de alimentis prospicere possunt liberis suis, ast sumtus facere nequeunt, ut instituantur in iis, quorum notitia ipsis necessaria; in Rep. curandum, ut absque parentum sumtu instituantur.* Etenim in Rep. non modo curandum, ut liberi absque sumtu parentibus oneroso instituantur in iis, quorum notitia ipsis necessaria atque utilis, verum etiam negligendi non sunt illi, quorum parentes sumtus necessarios suppeditare non possunt (§. 429.). Quoniam ergo

ergo negligendi essent, nisi gratis instituerentur, quod per se patet; in Rep. curandum est, ut absque parentum sumtu instituantur.

Gratuita liberorum egenorum institutio species eleemosynæ est, cum ejus eadem sit necessitas, quæ alimentorum: hæc enim faciunt ad vitam animalem, illa vero requiritur, ut vitam hominis vivere possis. Pueri itaque & puellæ sumtu publico educandi alimentariis æquiparantur. Horum cum curam gerere debeat Rector civitatis (§. 741.), quidni etiam illorum?

§. 744.

Scholæ pauperum dicuntur, in quibus gratis instituuntur pueri atque puellæ in iis, quorum notitia ipsis necessaria ac utilis. Quoniam ut hoc fiat, in Rep. curandum (§. 743.); *in Rep. scholæ pauperum sunt instituendæ.* Vocantur hæ etiam *Scholæ piæ*, idiomate patrio Armen-Schulen. Et quia in orphanotrophiis pueri atque puellæ similiter instituuntur in iis, quorum notitia ipsis utilis ac necessaria (§. 648. *part. 7. Jur. nat.* & §. 743. *h.*); *Scholæ pauperum cum orphanotrophiis conjungendæ.* *De Scholis pauperum.*

Orphanis æquiparantur liberi quoad institutionem quorum parentes in eandem sumtus facere nequeunt, cum perinde sit ac si carerent parentibus eorumque præsidio ac ope. Quamobrem a fine orphanotrophiorum minime abhorret, ut liberi pauperum in iis gratuita fruantur institutione. Iidem vero, quatenus carent didactro, componuntur egenis, quibus jus mendicandi, consequenter eleemosynam petendi (§. 53. *part. 4. Jur. nat.*), naturaliter competit (§. 244. *part. 4. Jur. nat.*). Solvere igitur pro ipsis didactum idem est ac eleemosynam dare.

§. 745.

§. 745.

De promiscua mendicandi libidine non toleranda.

In Rep. promiscua mendicandi libido non toleranda. Permittendum enim non est, ut mendicent, qui labore suo tantum acquirere possunt, quantum ad vitæ necessitatem sufficit (§. 735.), sed quibus sunt vires ad laborandum sufficientes iis occasionem laborandi suppeditare, aut, si talem per se invenire possunt, eos ad laborem compellere debemus (§. 736.). Cumque naturaliter nemini liceat plus mendicare, quam quantum ad vitæ necessitatem sufficit (§. 226. *part.* 4. *Jur. nat.*); nec permittendum ut quis ultra id eleemosynas corrodat in præjudicium aliorum egenorum & cum molestia dantium. Curandum tamen mendicis atque egenis, ne desint ea, quibus ad vitæ necessitatem indigent (§. 734.). Quamobrem cum admissa promiscua mendicandi libidine fieri haud quaquam possit, ut eleemosynæ rite distribuantur, & illi eas accipiant, quibus debentur, nec plures accipiant, quam debentur, quod per se patet; in Rep. promiscua mendicandi libido toleranda non est.

Clarissime hinc perspicitur, quam sit necesse, ut eleemosynarum distributio curæ publicæ demandetur, & eleemosynarii constituantur.

§. 746.

De poenis mendicationis illicitæ.

Quoniam in Rep. promiscua mendicandi libido non toleranda (§. 745.), qui vero faciunt, quæ in Rep. permittenda non sunt, poenis coërcendi (§. 647.); *si qui mendicant, aut eleemosynas petunt, qui jus mendicandi non habent, eos punire licet; multoque magis eos, qui miseriam simulant, præsertim si crimen falsi accedat, seu falsis literis utantur ad fidem faciendam assertioni suæ, sive mendacio.*

Amori

Amori universali omnium erga omnes & societati quoque civili maxime convenit, ut indigentiam egenorum sublevent illi, quibus fortuna opes dedit. Nemo tamen sua culpa carere debet iis, quæ ad vitæ necessitatem faciunt. In Rep. igitur constituenda curæ quoque habendum, ne sint mendici, qui ostiatim eleemosynas colligere tenentur. Ideo Moses in Rep. Hebræorum constituit, ne inter eos sint mendici, & mendicationem sustulit. Quam molesta sit promiscue permissa mendicandi libido, satis experiuntur omnes, ubi ea non coërcetur, & quam parum ea conveniat amori universali & societati civili, abunde intelligunt, qui perpendunt, quod eleemosynas corrodant indigni, neglectis haud raro iis, qui easdem maxime merebantur, & otio diffluant, qui laborare debebant, tandemque nihil agentes male agere discant, immo mendicando viam ad furta sternunt. Crimen falsi potissimum committitur simulando damna ex incendiis: quales mendici recte furibus æquiparantur, non solum quatenus surripiunt, quod naturaliter egenis debetur, verum etiam quatenus error, in quem dolose inducunt alios, dat causam eleemosynis. Durum itaque videri minime debet, si prava mendicandi libido poenis coërceatur.

§. 747.

De nimietate eleemosynarum præcavenda.

Cavendum est in Rep. ne subditi nimiis eleemosynis onerentur. Etenim superiori curæ esse debet, ne subditi in paupertatem, vel egestatem incidant, aut ad mendicitatem redigantur (§. 726.). Quamobrem cum eleemosynæ nimiæ exhauriant opes subditorum, facile contingit, ut multi in paupertatem, vel egestatem incidant, aut tandem ipsi ad mendicitatem redigantur. Cavendum igitur est in Rep. ne subditi nimiis eleemosynis onerentur.

Erunt forsitan nonnulli, qui existimaturi sunt, superioris nullas esse hac in re partes. Enimvero plures sunt, quam vi-

Nocent his usuræ lege concessæ, prouti indies videmus, consequenter multo majus damnum afferunt immodicæ, sive ut tales exigantur, sive in fraudem legis sub alio titulo præstentur. Quibus damna ex immodicarum & alias illicitarum usurarum exactione emergentia non ignota sunt; is haud difficulter perspiciet, usurariam pravitatem inter ea, quæ in Rep. toleranda non sunt, haud postremum sibi vendicare locum, præsertim cum lucri cupido, quæ plurimorum animos obsedit, facile eandem persuadeat hominibus a charitate alienis. Quamvis enim charitas hominibus omnibus communis atque familiaris esse debebat; vix tamen ea quicquam aliud rarius est.

§. 749.

De poena usurariæ pravitatis & usurarum quantitate definienda.

Quoniam usuraria pravitas in Rep. non permittenda (§. 748.), quæ vero permittenda non sunt, poenis coërcenda (§. 647.); *Superior non modo quantitatem usurarum definire debet, verum etiam iis majores, aut etiam in casu prohibito alias permissas exigentes punire.*

Difficile est in genere determinare, quantæ usuræ justæ esse debeant, vi eorum, quæ in parte quarta de usuris licitis ac illicitis demonstravimus (§. 1407. & *seqq. part. 4. Jur. nat.*). E. gr. apud nos usuræ quincunces legitimæ sunt, constat tamen fructus ex prædiis percipiendos non æquiparari hisce usuris. Quodsi ergo quis pecuniam alienam in usum prædii sui vertere cogatur, is eadem non tantum lucratur, quantum pro ejus usu solvere tenetur, consequenter usuræ quincunces in hoc casu naturaliter illicitæ sunt (§. 1407. *part. 4. Jur. nat.*), præsertim si reditus prædii possessori alendo vix sufficiant, quamvis in casu alio naturaliter exigi liceret istis majores. Videbimus tamen deinceps fieri non posse, ut rigor juris naturalis in Rep. stricte observetur, sed tolerandum subinde, quod iniquum, nisi subditi sua sponte æqui esse velint, instar zizaniorum, quæ penitus evelli sine majore damno, quod frugibus datur, nequeunt. Videndum tamen, ne plura tolerentur,

 quam

quam; quæ tolerari necesse est. Cumque nihil magis ab omni humanitate alienum sit, quam usurariam pravitatem exercere in pauperes, præsertim a ditioribus; in hoc casu tanto severius animadvertendum in acerbissimos foeneratores.

§. 750.

De pecuniæ usu opificibus pro levibus usuris comparando.

Opera danda est in Rep. ut opifices, qui aliena pecunia indigent, ea tamen vix tantum acquirere possunt, quantum valent usuræ legitimæ, seu lege definitæ, usum illius pro levioribus usuris accipere queant. Per se patet, interesse Reip. ut opifices in opificio suo sint diligentes, consequenter si aliena pecunia indigeant, ne ejus usu destituantur. Quoniam vero usuræ illicitæ sunt, quæ excedunt lucrum pecuniæ alienæ usu faciendum (§. 1407. *part.* 4. *Jur. nat.*), nec in Rep. permittendum sit, ut cives ad paupertatem, vel egestatem redigantur (§. 726.); si qui opifices aliena pecunia indigent, ea tamen vix tantum acquirere possunt, quantum valent usuræ legitimæ, opera omnino danda est, ut usum pecuniæ alienæ pro levioribus usuris accipere valeant.

Non est quod existimes hic præcipi, quæ ad praxin transferri nequeunt. Etenim non deerunt multi, præsertim locupletiores, qui levibus usuris contenti sunt, modo de sorte sint securi. Quamobrem institui potest ærarium publicum, in quod pro levibus usuris confertur pecunia, unde deinceps administratores prospiciunt indigentiæ opificum. Immo quidni pluribus persuadeat charitas, ut sine usuris in idem conferant nummos suos, quos inde recipere possunt, quando iisdem ipsimet indigent. Quænam vero de ærario istiusmodi publico sint constituenda, ea ad prudentiam civilem pertinent.

§. 751.

De dilapidatione bono-

In Rep. tolerandum non est, ut cives bona sua dilapident. Qui

Qui enim bona sua dilapidat, abusu ea imminuit (§. 459. *part. 2. Jur. nat.*), consequenter tandem in paupertatem, immo egestatem incidit (§. 238. *part. 4. Jur. nat.*). Quamobrem cum superiori maxime curæ esse debeat, ne subditi in paupertatem vel egestatem incidant (§. 726.); in Rep. tolerandum non est, ut cives bona sua dilapident. *rum non tolerandа.*

Equidem naturaliter unicuique permittendus rerum suarum abusus (§. 169. *part. 2. Jur. nat.*), consequenter etiam in statu naturali nemo impedire potest, ne quis bona sua dilapidet; non tamen inde sequitur, idem nec licere in statu civili. Etenim in civitate libertas naturalis singulorum restringitur quoad eas actiones, quæ ad bonum publicum promovendum faciunt (§. 47.), consequenter quatenus respectum quendam ad Remp. habent. Interest autem Reip. ne cives fiant pauperes, vel egeni.

§. 752.

Quoniam prodigus plures & majores facit pro facultate patrimonii sui expensas, quam quas officium aliquod erga seipsum, vel erga alios exigit (§. 385. *part. 4. Jur. nat.*), adeoque dominio suo abusus (§. 168. *part. 2. Jur. nat.*), bona dilapidat (§. 459. *part. 2. Jur. nat.*), in Rep. vero tolerandum non est, ut cives bona sua dilapident (§. 751.); *prodigalitas in Rep. non ferenda*, consequenter *prodigis administratio bonorum suorum adimenda & curator dandus, qui administret.* *De curatore prodigorum.*

Prodigis recte datur curator Jure Romano: id enim convenit æquitati naturali. Constare autem debet de prodigalitate, antequam dari possit. Quare si curatorem dari petunt agnati, vel cognati; prodigalitatem probare tenentur.

§. 753.

Similiter quoniam in Rep. tolerandum non est, ut *Quinam tu-*

di sint prohibendi. cives bona sua dilapident (§. 751.), constat autem ludendo haud paucos bona sua dilapidare; *in Rep. prohibendi sunt ludi, quibus bona dilapidantur.*

Istiusmodi ludus est, qui Gallis *Bassette* dicitur, & qui in ejus locum successit *Pharao*, qui ludi nil habent, quod delectet, sed saltem insidias struunt pecuniæ alienæ.

§. 754.

De nimio lucro ex ludis. Quoniam ludi sunt prohibendi, quibus bona dilapidantur (§. 753.); ideo *non permittendum, ut quis lucrum capiat ex ludis, quibus bona dilapidantur, seu ut ex iis fiat locupletior* consequenter *ferendum non est, ut ludo de lucro nimio, paupertatis & egestatis causa, contendatur* (§. 365. *part. 5. Jur. nat.*).

Controversia agitatur inter JCtos, utrum ex ludo concedenda sit actio in foro, nec ne. Quoniam naturaliter permittendus est etiam dominii abusus (§. 169. *part. 2. Jur. nat.*), & contractus lusorius omnis jure externo in se illicitus non est, modo hoc dare vel facere lege naturali non sit prohibitum (§. 357. *part. 5. Jur. nat*); si lege civili contrarium non sancitum, quod ex ludo debetur, solvendum, & per consequens ratio nulla est, cur actio in foro ad consequendum id, quod debetur, non sit concedenda. Enimvero si ludi fuerint prohibiti lege civili, vel lucrum, quod ex iis sperare licet, ad certam quantitate restrictum, in casu priori deneganda est actio in foro, in posteriori non concedenda nisi quoad quantitatem lege spectatam, salva tamen poena propter legis transgressionem irroganda. Quoniam tamen in Rep. prodigalitas non permittenda, ita ut prodigis adimenda sit bonorum administratio & dandus curator, qui administret (§. 752.); Reip. bene constitutæ parum convenit, ut ad consequendum id, quod ex ludo debetur, actio in foro concedatur, præsertim si in dando ludentes naturali libertate abutantur, quæ contractum

luso-

luforium tuetur (§. 356. 357. *part. 5. Jur. nat.*). Ceterum si quæras, quodnam lucrum sit nimium; haud difficulter respondetur, si consistat in pecunia, qua quis ad res necessarias, ac utiles sibi comparandas indiget, vel ad prospiciendum futuræ vitæ necessitati: id enim legi naturali repugnat (§. 365. *part. 5. Jur. nat.*) & curæ quoque superiori in statu civili incumbenti (§. 726. *h.* & §. 238. *part. 7. Jur. nat.*). Et huc omnino respiciendum, si vel certa lucri ex ludo capiendi quantitas determinanda, vel certis personis ludi omnes prohibendi (§. 367. *part. 5. Jur. nat.* §. 395. *h.*).

§. 755.

De lotaria, olla & rota fortunæ. Similiter cum lotaria, olla & rota fortunæ æquiparentur ludis fortuitis (§. 320. 336. 337. 353. *part. 5. Jur. nat.*), & spes lucri facile imponat hominibus tenuioris sortis, ut pecuniam, qua ad res necessarias sibi comparandas maxime indigent, aleæ committant, consequenter dilapident (§. 459. *part. 2. Jur. nat.*); ludi autem, quibus bona dilapidantur, permittendi non sunt (§. 753.); ideo *nec lotaria, nec olla fortunæ, nec rota fortunæ in Rep. bene constituta permittenda, nisi boni publici causa, quod aliter promoveri nequit, lotaria concedantur* (§. 24. 25.).

Lotariarum hodie frequentissimarum maximus abusus est, qui in detrimentum Reip. cedit, cum homines tenuioris sortis spe lucri ad dilapidandam pecuniam, qua maxime indigent, adducantur, multum pecuniæ in regiones peregrinas mittatur, pro qua nihil recipitur. Nemo negare potest, id non fieri sine manifesto Reip. detrimento. Quamvis itaque lotariarum detur usus fini civitatis conveniens, ac ideo non improbandus; non tamen propterea lotariæ promiscue sunt permittendæ, & usus earum, quantum datur, ita restringendus, ne facile denegeret in abusum, aut, si a potiori fieri debeat denominatio, magis abusus, quam usus dici mereatur. Dico, quantum datur:

tur: neque enim concipi poteſt ulla Resp. quæ absque omni injuria adminiſtratur. Reip. omni ex parte perfectæ nonniſi in utopia locus eſt. Id tamen minime obſtat, quo minus ea cognoſcamus, quæ ad perfectionem Reip. pertinent, ut ad eam contendamus, ne quid deficiat culpa noſtra. Olla autem ac rota fortunæ ad publicam utilitatem nihil prorſus confert & lucra plerumque in rebus conſiſtunt, quas emere noller, qui eas lucratur, & inſidias utplurimum ſtruunt hominibus tenuioris ſortis, qui cani apud *Æſopum* fruſtum carnis perdenti, dum umbræ inhiat, aſſimilantur.

§. 756.

Luſor & aleator quinam dicatur.

Luſores dicuntur, idiomate patrio Spieler, qui luſum tanquam artem exercent: in ſpecie autem *Aleatores* appellantur, qui aleam tanquam artem exercent. Quoniam hominibus laborandum eſt (§. 514. *part. I. Jur. nat.*), conſequenter labore ſuo unusquisque acquirere debet pecuniam, qua res, quibus indiget, ſibi comparet; *luſorum non eſt vitæ genus honeſtum* (§. 968. *part. I. Jur. nat.*).

Convenit hoc notionibus hominum communibus. Inde nimirum eſt, ut luſores & aleatores vulgo male audiant, & communis hominum opinio labem quandam famæ ipſorum adſpergit.

§. 757.

De luſoribus non tolerandis.

Quoniam luſores & aleatores luſum & aleam tanquam artem exercent (§. 756.), conſequenter pecuniæ aliorum inhiantes præſertim imperitos & incautos defraudare ſtudent & iſtiusmodi ludos eligunt, in quibus ipſis eſt major ſpes lucrandi, quam perdendi metus, immo de lucro nimio contendere ſolent, ut ea de cauſa multos ad pecuniam dilapidandam ſeducant, tolerandum vero non ſit, ut unus

alterum fraudet (§. 537.) & ut ludendo pecunia dilapidetur (§. 753.), immo ad laborem compellendi, qui, cum possint, laborare nolunt (§. 514. *part. 1. Jur. nat.* & §. 395. *h.*); *lusores & aleatores in Rep. tolerandi non sunt.*

Tolerandum non est, ut cives pecuniam dilapident (§. 751.), nec fraudi faciendus locus (§. 537.). Proscribendum igitur e Rep. est vitæ genus, quo non aliud intenditur, quam ut pecunia dilapidetur, ac alii defraudentur. Neque enim sufficit, ut incauto nebulas offundat lucri cupido, ne prævideat damnum, quod incurrit, immo ne videat periculum, cui pecuniam exponit, nec fraudem lusoris advertat, qua eidem insidiatur. Præcavendum omnino est, præsertim cum hoc facillime fieri possit, ne sero nimis cum damno suo sapere discant, qui tempestive sapere nolunt. Convenit maxime naturæ societatis civilis, quæ omnium eandem contrahentium facultates naturales animæ atque corporis unit, aut, si mavis, communes facit, ut intellectus eorum, qui sapiunt, suppleat defectum illorum, qui per se sapere nequeunt.

§. 758.

De cura superioris circa tutelam.

Superiori cura habendum, ut pupillis sint tutores, qui eorum educationem diligenter curant & eorundem bona fideliter ac diligenter administrant. Etenim superiori curæ esse debet, ut liberi, consequenter etiam pupilli (§. 840. *part. 7. Jur. nat.*) probe educentur (§. 429. *h.* & §. 255. *part. 7. Jur. nat.*), cumque ferendum non sit, ut quis ab altero fraudetur (§. 537.), & præcavendum ne quis in paupertatem, vel egestatem incidat, aut ad mendicitatem redigatur (§. 726.), pupilli autem bona sua per se administrare nequeant, illi etiam curæ esse debet, ut bona pupillorum fideliter administrentur. Quoniam itaque tutorum est pupillos educare & bona eorundem administrare fideliter ac diligenter (§. 850. *part. 7.* *Jur.*

Jur. nat.); superiori omnino curæ habendum, ut pupillis sint tutores, qui eorum educationem diligenter curant eorundemque bona fideliter atque diligenter administrant.

Pupilli, cum orbi sint parentibus, quos ipsa natura ducit ad eos educandum & fortunatos efficiendum, miseratione digni sunt, quod parentibus orbati fuerint, antequam essent educati & fortunæ ipsorum ab illis prospectum fuisset. Plus igitur quam inhumanum foret, nisi in societate civili universitas causam eorum suam faceret, consequenter superior, penes quem jus universitatis est, eorum curam in se susciperet. Non suæ tantum utilitatis causa homines in civitatem coiverunt; verum etiam liberis suis non minus, quam sibi prospicere voluerunt. Obligationi itaque, qua universi tenentur singulis (§. 28.), etiam inest cura pupillorum. Quod igitur pupilli per se facere nequeunt, sed per alios fieri necesse est, id ut recte fiat curæ superioris relictum.

§. 759.

Ea disertius explicatur. Quoniam superiori curæ habendum, ut pupillis sint tutores, qui eorum educationem diligenter curant & eorundem bona fideliter administrant (§. 758.); *ad tutelam administrandam admittendi non sunt, nisi personæ, quæ educationem pupillorum diligenter curare eorundemque bona fideliter administrare valent, & ut muneri suo satisfaciant omni cura dispiciendum*, consequenter *tutores testamentarii & legitimi prævia cognitione confirmandi, antequam administrationi se submittant &, si tales desint, vel satis tuto tutelam illis demandari non posse appareat, publica autoritate dandi idonei.*

Paucis hic multa comprehenduntur, ex quibus ea facile deducuntur, quæ de tutela constituenda sunt in civitate tum quoad ejus delationem, tum quoad administrationem.

§. 760.

§. 760.

Magistratus tutelaris sunt personæ, quibus publico nomine omnis cura tutelarum committitur. Quamobrem *magistratus tutelaris est inquirere, num tutores testamentarii & legitimi sint idonei, & his deficientibus dare tutores, nec non despicere, num tutores tutelam rite administrent, & curare, ut hoc faciant.* Jure Romano *tutores* a magistratu dati dicuntur *dativi*, qui significatus quoad statum civilem etiam in Jure naturæ retineri potest. Patet autem, *magistratum tutelarem esse tutorem superiorem, cui ceteri subsunt.* Idiomate Germanico collegium illarum personarum, quæ tutelarum curam publicam gerunt, vocatur das Vormundschaffts-Amt. *De magistratu tutelari.*

Necessitatem magistratus tutelaris colligere licet ex iis, quæ paulo ante annotavimus (*not.* §. 758.). Facile autem patet magistratum hunc munere suo recte fungi debere, ut pupillis satis sit prospectum.

§. 761.

In Rep. curæ habendum, ut, qui bene de eadem merentur, a ceteris honorentur. Quoniam enim unusquisque alterum tanti existimare debet, quanti meretur (§. 647. *part. 1. Jur. nat.*), consequenter agnoscere perfectionem alterius (§. 538. *part. 1. Jur. nat.*), adeoque virtutes intellectuales atque morales, quibus instructus est (§. 548. *part. 1. Jur. nat.*); si qui de Rep. bene merentur, ceteri ejus merita agnoscere & propter ea honorare eosdem debent. Quamobrem cum in Rep. opera danda sit, ut singuli minimum actus externos ad legem naturæ componant (§. 395.), honor autem in actibus externis consistit (§. 538. *part. 1. Jur. nat.*); in Rep. curæ habendum, ut, qui bene de eadem merentur, a ceteris honorentur. *De honorandis iis, qui bene de Rep. merentur.*

Honor hic tanto magis debetur, quanto certius est eos, qui de Rep. bene meretur, bene mereri de singulis ejus membris, etsi diverso modo. Alii enim consulunt universis, alii vero coetui cuidam in specie, ita ut universus istiusmodi personarum ordo de singulis bene mereatur, consequenter personæ istæ ab aliis honorandæ propter earum merita in se & propter merita universi ordinis, in quo sunt, in singulos. Ita e. gr. pastor ecclesiæ meretur honorem propter merita in ecclesiam particularem, in qua munere suo fungitur, meretur vero etiam honorem propter merita totius ordinis ecclesiæ ministrorum in universos. Ideo Apostolus 1. Tim. V, 7. Qui bene præsunt, ait, presbyteri, duplici honore digni habeantur, nimirum primo, quia bene præsunt, secundo autem, quia sunt in ordine presbyterorum, per se honore digno, consequenter propter munus, quo funguntur.

§. 762.

De honore ob merita in Remp. determinando.

Quoniam in Rep. curæ habendum, ut, qui bene de eadem merentur, a ceteris honorentur (§. 761.), nemo autem ob merita in Remp. alterum honorare potest, nisi qui verum de iis judicium ferre valet (§. 540. *part. 1. Jur. nat.*), ut vero merita in Remp agnoscantur & rite æstimentur a singulis, fieri haud quaquam potest; ideo *in Rep. determinandi sunt actus externi, quibus honor ob merita in Remp. exhibetur bene de eadem merentibus a ceteris* (§. 538. *part. 1. Jur. nat.* & §. 395.).

Haud difficile intelligitur, fieri non posse, ut singuli merita aliorum in Remp. distincte agnoscant &, prouti par est, æstiment, consequenter unumquemque, qui de Rep. bene meretur, tanti existiment, quanti meretur. Qui vero per se de re aliqua judicare nequit, is stare tenetur judicio aliorum. Quamobrem subditi acquiescere debent in judicio superioris de meritis in Remp. Hoc autem supposito, quæritur, quibusnam actibus externis judi-

judicium istud significare debeant, ut honorem debitum bene merentibus exhibeant. Necesse igitur est, ut superior eosdem determinet, cujus ideo standum est voluntate, quemadmodum statur ejusdem judicio. Per se enim patet, actus istos externos, in quibus honor consistit, judicio illo niti (§. 538. *part. 1. Jur. nat.*).

§. 763.

De titulis.

Tituli vocantur vocabula, quibus significatur præcellentia cujusdam supra alios ob merita in Remp. Idiomate patrio dicimus Titul. Huc pertinet, quod nomina, quibus certum in Rep. munus designatur, tribuantur aliis, qui hoc munere non funguntur, ut indicetur, ipsos quoad merita singularia iis æquiparari, qui funguntur.

Titulos definimus, quales esse debent, insuper habito abusu, cujus ratio habenda in Jure naturæ non est, in quo nimirum veritati unice litatur, & titulorum usus, non abusus demonstratur.

§. 764.

De titulorum & præcedentia effectu.

Tituli & præcedentia sunt modi apti ad honorem bene de Rep. merentibus a singulis exhibendum. Etenim titulis significatur præcellentia supra alios propter merita in Remp. (§. 767.) & præcedentia est jus prioritatis in ordine a pluribus simul observando (§. 104. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum titulos alteri tribuendo & præcedentiam in conventibus concedendo significetur, nos merita ipsius in Remp. agnoscere ac de iis stare judicio superioris, consequenter eidem honorem, quem judicio superioris meretur, exhibeamus (§. 538. *part. 1. Jur. nat.*); tituli & præcedentia sunt modi apti ad honorem bene de Rep. merentibus a singulis exhibendum.

Nimirum si tituli & præcedentia determinantur pro diversitate meritorum in Remp. singulis, qui de ea bene merentur, vel etiam certo cuidam ordini convenientes; eo ipso docetur, quomodo ob merita in Remp. unusquisque sit honorandus. Signa, quæ significatum fixum ac determinatum habent, referri nequeunt inter inania, quasi tituli sint vocabula nihil significantia & præcedentia nihil habeat realitatis, consequenter in titulis & præcedentia honor non consistat verus, sed saltem putatitius. Id enim tum demum verum est, si tribuuntur non merentibus, in quo abusus consistit usum minime tollens.

§. 765.

In quo dignitas civilis consistat.

Quoniam tituli & præcedentia sunt modi apti ad honorem bene de Rep. merentibus exhibendum (§. 764.), in hoc autem honore præcellentia supra alios consistit, qui nimirum eodem carent, & præcellentia hæc dignitas civilis est (§. 205.; *dignitates civiles in titulis & præcedentia consistunt.*

Confunduntur subinde munera Reip. cum dignitatibus civilibus, quia hæ istis adhærent inseparabiliter, ita ut qui munere fungitur, dignitate, quæ illam comitatur, fruatur. Sed quæ diversa sunt, ea a se invicem distinguenda.

§. 766.

Quibusnam dignitates civiles conferendæ.

Dignitates civiles non conferendæ sunt nisi meritis. Consistunt enim in titulis & præcedentia (§. 765.). Quamobrem cum tituli significent præcellentiam supra alios ob merita in Remp. (§. 763.), ut sint modi apti una cum præcedentia ad honorem bene de Rep. merentibus a singulis exhibendum (§. 764.), unicuique autem honor exhiberi debet, quem meretur (§. 648. *part. I. Jur. nat.*); dignitates civiles non sunt conferendæ nisi meritis.

Ponamus dignitates civiles conferri absque meritis.

Quoniam in titulis & præcedentia consistunt (§. 765.); tituli & præcedentia non amplius erunt signa præcellentiæ supra alios ob merita in Remp. ideoque desinunt esse modi apti ad honorem exhibendum bene de Rep. merentibus a singulis, prouti ex demonstratione anteriori (§. 764.) clarius elucescet. Erunt itaque dignitates civiles prorsus inutiles & nonnisi arrogantiam fovere aptæ (§. 566. *part. 1. Jur. nat.*), quæ cum sit vitium (§. *cit.*), a vitiis autem revocandi sint subditi (§. 456.), consequenter non ad eadem incitandi; dignitates civiles conferri non debent nisi meritis.

Arrogantia vitium est, quod plurimum nocet Reip. si præsertim publice fovetur. Ut enim alia taceamus, si dignitates civiles conferantur immeritis, arrogantia luxum parit, in Rep. minime tolerandum (§. 733.); utpote eidem maxime infensum. Quodsi dignitates civiles conferantur absque meritis, necesse est, ut vilescant, & his superbientes eridentur ab iis, qui rectius sapiunt, præsertim exteris. Accidit hoc inprimis, si nomina munerum, quibus dignitates adhærent, convertantur in titulos, ut iis superbiant homines, quorum non sunt paria merita cum illis, qui muneribus istis funguntur. Arrogantes non modo sibi persuadent, se his esse pares, verum etiam ab aliis tales haberi prætendunt: id quod in contemtum ipsorum munerum vergit, cum dignitas illorum, qui hisce funguntur, simul vilescat, consequenter hi priventur honore, quem habere debebant, ut habeant alii, qui eam in contemtum adducunt. Non existimandum est, dignitates civiles sola hominum opinione niti & ab ea accipere naturam suam, seu, ut clarius loquar, determinationes essentiales ab ea esse petendas: id enim tum demum obtinet, ubi abusu promiscue conferuntur cuilibet, quem arrogantia compellit ad eas petendas, contrarium vero abunde patet ex iis, quæ hactenus dicta sunt. In Rep. bene constituta ratio regit omnes actus, nec recte admittitur, nisi quod ex fine civitatis vi principiorum Juris

naturæ

naturæ legitime deducitur. Pſeudopolitici ſunt, qui aliter ſentiunt, nec ſaluti publicæ conſulunt, ſed officiunt.

§. 767.

De dignitatibus civilibus & titulis venalibus.

Quoniam dignitates civiles non conferendæ ſunt niſi meritis (§. 766.), promiſcue vero ad easdem patet aditus, ſi fuerint venales, ſeu certa pecuniæ ſumma ſoluta obtineri poſſint; *dignitates civiles*, conſequenter *tituli* (§. 765.) *non debent eſſe venales.*

Sunt equidem qui exiſtimant medium aptum eſſe ad locupletandum fiſcum vendere titulos. Sed in Rep. bene conſtituta fiſcus augendus non eſt modo ſaluti publicæ adverſo & contra nitente Jure naturæ, quod reverenter habendum in omnibus, quæ in Rep. & Reip. cauſa fiunt. Pertinent huc, quæ modo de Pſeudopoliticis annotata ſunt (*not.* §. 766.). Resp. bene conſtituta non fert actus contradictorios in exercitio imperii, nec ita proſpiciendum eſt bono publico, ut dum proſis in parte una, noceas in altera. Multa circumſpectione opus eſt, ut quid expediat in Rep. rite dijudices. Qui bonum publicum non ex omni parte cognoſcunt, iis facile imponit ratio a parte una deſumta: neque enim perſpiciunt indivulſum nexum, quem partes omnes inter ſe habent. Actus, in quibus exercitium imperii conſiſtit, ita inter ſe connectuntur, ut unus dependeat ab altero, conſequenter ſi unus vitioſus fuerit, contagium inde trahat alter, & idem continuo etiam ad alios ſerpat, ac difficile tandem ſit fontem malorum perſpicere. Quamobrem hic maxime valet illud pervulgatum, principiis eſſe obſtandum.

§. 768.

De uſu dignitatum civilium.

Dignitates civiles debent eſſe præmia meritorum inſignium in Remp. Conſiſtunt enim in titulis & præcedentia (§. 765.) & per titulos ſignificatur præcellentia ſupra alios ob merita

in

in Remp. (§. 763.), cumque præcedentia consistat in jure prioritatis in ordine a pluribus simul observando (§. 104. *part. I. Jur. nat.*), hac ipsa significatur, quod supra alios meritis in Remp. excellat. Quamobrem si ob merita insignia in Remp. dignitates civiles a superiori conferuntur, ad quas conferendas nemini perfecte obligatur, ita ut eas exigere possit, quod per se patet; dignitates civiles spectantur tanquam præmium meritorum insignium in Remp. (§. 295. *part. I. Phil. pract. univ.*) Quoniam itaque dignitates civiles non conferendæ sunt nisi meritis (§ 766.); dignitates civiles debent esse præmia meritorum insignium in Remp.

Interest Reip. ut ad præclara in Remp. merita incitentur illi, quibus sunt vires sufficientes ad præclare de Rep. merendum. Motivis itaque opus est (§. 889. *Psych. empir.*), consequenter præmiis (§. 296. *part. I. Phil. pract. univ.*), sine quibus non concipitur civilis obligatio ad præclare de Rep. merendum (§. 301. *part. I. Phil. pract. univ.*). Præmia non consistunt nisi in pecunia & honore. Gloria stimulus est ad præclara præstanda absque ulla spe lucri (§. 771. *Psych. empir.*), & qui gloria ducuntur, ii sunt, qui præclare de Rep. mereri student. Placet his benignum aliorum de se judicium (§. 772. *Psych. empir*), ac per consequens honor alit studium bene de Rep. merendi. Quamobrem cum tituli & præcedentia, consequenter dignitates civiles (§. 765.), sint medium aptum ad honorem bene de Rep. merentibus a singulis exhibendum (§. 764.); præmia meritorum egregiorum in Remp. meliora concipi nequeunt dignitatibus civilibus, sive ea cohæreant muneribus publicis, sive eadem ab iis sint divulsa. Quodsi conferantur promiscue petentibus, nulla prorsus habita ratione meritorum, omnium autem maxime si fuerint venales; præmia esse definunt, quæ ad præclare merendum incitamento esse debent, ut ideo dignitates civiles promiscue conferre in immeritos idem propemodum sit ac studium

ſtudium bene merendi de Rep. ſupprimere. Et ſi vel maxime etiam conferantur in bene meritos gratis, motivis tamen detrahitur vis, ubi vident immeritos æquiparari bene meritis. Non ignotæ ſunt querelæ, nec eæ injuſtæ, ſi meritis nullum ſtatuatur pretium, vel ſaltem non ſtatui appareat.

§. 769.

De ignominia, quibus præſertim afficiuntur præſertim ad dignitates civiles evecti.

In Rep. ferendum non eſt, ut quis ignominia afficiat alios, præſertim eos, qui dignitatibus civilibus ornati. Etenim nemo alterum ignominia afficere debet (§. 829. *part. I. Jur. nat.*). Quamobrem cum curandum ſit in Rep. ut actiones minimum externæ ad normam legis naturalis componantur (§. 395.); in Rep. ferendum non eſt, ut quis ignominia afficiat alios. *Quod erat unum.*

Enimvero in Rep. potiſſimum curæ habendum, ut qui bene de Rep. merentur a ceteris honorentur (§. 761.), & eo fine in eos conferuntur dignitates civiles (§. 763. 764.), tanquam præmia meritorum egregiorum in Remp. (§. 768.). Quamobrem cum ignominia honori contrarietur (§. 538. 811. *part. I. Jur. nat.*); in Rep. inprimis ferendum non eſt, ut ignominia afficiantur, qui dignitatibus civilibus ornati. *Quod erat alterum.*

Peccat in perſonam, qui alium ignominia afficit, quatenus naturaliter unicuique debetur, ne ab alio ignominia afficiatur. Peccat vero etiam in Remp. quatenus ſuperioris voluntate, quæ universi populi voluntas eſſe cenſetur, aut, ſi mavis Reip. inſtar perſonæ conſideratæ, is, quem honorari præ ceteris vult, ignominia non afficiendus. Obligatio autem, qua tenemur Reip. venit ab ipſa obligatione naturali, quatenus non modo civitates legi naturali convenienter inſtituuntur, verum etiam Resp. conſtituuntur, prouti ex anterioribus abunde liquet, ut ideo obligatio utraque non lædendi famam alterius ſit æquiparanda. Quot vero modis ignominia qui afficiatur, patet ex iis, quæ alias prolixe docuimus (§. 812.

(§. 812. *& seqq. part. 1. Jur. nat.*). Pertinent huc inprimis, quæ de injuriis specialiter dictis tam verbalibus, quam realibus tradidimus (§. 874. *& seqq. part. 1. Jur. nat.*).

§. 770.

De poena eorum, qui ignominia afficiunt alios.

Quoniam in Rep. ferendum non est, ut quis alios, præsertim eos, qui dignitatibus civilibus ornati sunt, ignominia afficiat (§. 769.), qui vero faciunt, quæ in Rep. permittenda non sunt, poenis coërcendi (§. 647.), & delicta atque crimina graviora poenis quoque gravioribus coërcenda (§. 626.) & publica magis, quam privata (§. 627.), consequenter ea, quibus injuria committitur adversus Remp. quam illa, quibus injuria saltem affertur privato (§. 581.); *Qui alios ignominia afficiunt, puniendi sunt; qui vero ignominia afficiunt dignitatibus civilibus conspicuos, gravius puniendi.*

Ostendimus jam superius injurias tam reales, quam verbales puniri posse in Rep. (§. 651.): sed ostendendum quoque erat, graviorem poenam mereri eos, qui ignominia afficiunt viros dignitatibus civilibus conspicuos. Duplicem hi committunt injuriam, utpote eodem actu & personam, & Remp. lædentes (*not.* §. 769.). Duplicem ideo merentur poenam, consequenter poena graviori afficiendi. Ut vero hoc jure utatur superior absque omni conscientiæ labe, sollicite cavere debet, ne dignitates civiles conferantur in immeritos, consequenter ne culpa ipsius vilescant. Alias enim quodammodo concurrere videtur ad injuriam in viros dignitatibus civilibus ornatos, quatenus in hos committitur, cum dignitatibus istis destituti se illis pares existiment, & ipsæ dignitates contemtus materiam aliis præbeant: id quod in vulgus notum est. Quodsi tituli sint nomina munerum publicorum, quibus dignitates cohærent, contemtus in eos ipsos redundat, qui muneribus istis funguntur: id quod multum detrahit autoritati ipsorum, qua maxime indigent.

§. 771.

De modo obligandi ad praeclara in Remp. merita.

Ad praeclara in Remp. merita civiliter nemo obligari potest nisi dignitatibus civilibus. Etenim dignitates civiles, remoto abusu, sunt praemia meritorum insignium in Remp. (§. 768.). Enimvero obligari civiliter nemo potest nisi poenis & praemiis (§. 301. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum per se patet, poenas non esse aptas ad aliquem obligandum, ut praeclare de Rep. mereatur; ad praeclara in Remp. merita civiliter nemo obligari potest nisi dignitatibus civilibus.

Non est, quod objicias, praemia quoque consistere posse in pecunia (*not.* §. 768.), aut rebus aliis, quae donari possunt. Neque enim solum jam ostendimus honore potissimum ali merita egregia in Remp. (*not. cit.*); sed & considerare debemus, dona pleraque esse transeuntia, nec ad omnium notitiam pervenire, titulos vero & praecedentiam, seu dignitates civiles esse constantes & omnibus innotescere, quorum interest, ne earum sint inscii. Neque est, quod porro urgeas, dari etiam res alias, quibus collatis in viros de Rep. praeclare meritos significatur eorum praecellentia supra alios, quales sint nostro aevo in Europa ubivis recepti ordines equestres, quos idiomate patrio Ritter-Orden appellamus, & ordo bene meritorum, quem nomine a Gallis mutuato l'ordre pour merite dicimus, idiomate patrio den Verdienst-Orden dicere debebamus, cum nostra lingua vocabula composita amet, quae lingua Latina & Gallica non fert. Etenim hi ordines non differunt a titulis, quamvis certis insignibus gaudeant ad personas in eos evectas ab aliis distinguendas. Inventum hoc maximi faciendum, sed in Politica disertius explicandum. Ceterum ex propositione praesente denuo elucescit, quantum intersit, ut dignitatum civilium evitetur abusus, quo vilescunt, immo in contemtum adducuntur.

§. 772.

§. 732.

Libellorum famosorum autores & qui eos divulgant, graviori poena coërcendi, quam quæ in injurias verbales alias statuitur. Etenim libellorum famosorum autores scriptis verbis injuriam inferunt aliis, eorumque famam lædunt (§. 876. *part. 1. Jur. nat.*), consequenter delictum, vel crimen eorum præmeditatum est, & malitia manifesta (*not.* §. 631.). Quamobrem cum delictum vel crimen præmeditatum graviori poena sit coërcendum (§. 631.) & in gravitate poenæ determinanda habenda sit ratio malitiæ (§. 632.); libellorum famosorum autores graviori poena coërcendi, quam quæ in injurias verbales alias statuitur. *Quod erat unum.*

De puniendis libellorum famosorum autoribus & vulgatoribus.

Enimvero qui libellos famosos divulgant, ad injurias, quæ per eos inferuntur, concurrunt, quatenus nimirum autor illius non alio fine libellum famosum conscribit, quam ut quæ nocent famæ alterius per alios latius divulgentur (§. 106. *part. 2. Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum poenam inter se communicent qui ad actionem ejus, qui te læsit, concurrunt (§. 1082. *part. 1. Jur. nat.*), consequenter ob læsionem istam simul puniendi (§. 1081. *part. 1. Jur. nat.*), pro qualitate facti proprii (§. 1083. *part. 1. Jur. nat.*); qui libellos famosos divulgant, perinde ac eorum autores *per demonstrata*, graviori poena afficiendi, quam quæ in injurias verbales alias statuitur. *Quod erat alterum.*

Si libellorum famosorum significatus latior retinetur, quem in Jure naturæ vocabulo tribuimus (§. 876. *part. 1. Jur. nat.*); cum injuriæ verbales gradu differant, poenæ quoque libellorum famosorum gradu differre debent, nec eadem affici possunt eorum autores, vel vulgatores. Quodsi vero injurias leviores a gravioribus distinguere velis, & libellos famosos

restringere ad crimina, quæ alicui objiciuntur, quemadmodum in Jure civili obtinet; hoc utique civile est & rationem civilem habet, non naturalem (*not. §. cit.*). Nimirum significatus restrictior huc facit, ut facilius certa quædam poena libellorum famosorum determinari possit. Quod vero vulgatores eorundem cum ipsorum autoribus in eundem fere censum referantur, manifesta ratio est, quia nimirum absque animo injuriandi non propalantur. Qui enim famæ aliorum detrahi non vult, is quæ eidem adversa sunt minime propalabit. Delectatur utique læsione famæ alterius, qui eidem adversa divulgat.

§. 773.

De vulgatoribus libellorum famosorum in specie.

Quoniam qui libellos famosos divulgant, puniendi (§. 772.); *typographi* quoque *libellum famosum excudentes & qui emendum vendendumque curant, puniendi.* Et quia *censores librorum* permittere non debent, ut typis describantur scripta bonis moribus & statui publico adversa continentes (§. 477.), consequenter impedire tenentur, ne libelli famosi excudantur; *si libellos famosos imprimi permittunt, gravius omnino puniendi, quam qui alio modo eos divulgant.*

Quædam jam supra de censoribus libellorum famosorum annotavimus, ut turpitudinem facti ostenderimus (*not. §. 477*). Hic vero adhuc ostendendum erat, in eos severius esse animadvertendum, cum non modo ad vulgationem illorum concurrant, verum etiam faciant, quod e diametro officio illorum repugnat.

§. 774.

Onera Rep. quid sint.

Onera Reip. dicuntur omnes sumtus Reip. administrandæ ac defendendæ causa faciendi.

Multos & magnos requiri sumtus tum ad Remp. bene constitutam

stitutam administrandam, tum ad eandem contra omnes insultus hostiles defendendam, non minus ex iis intelligitur, quæ hactenus de Rep. constituenda demonstrata fuerunt, quam obvia experientia confirmatur, ita ut nemo sit, qui onera Reip. in dubium vocare possit. Hoc adeo manifestum est, ut deridéretur, qui fingere vellet Remp. sine sumtu administrandam & defendendam.

§. 775.

Onera Reip. ferre tenentur universi. Qui enim in civitatem coëunt, sese invicem sibi obligant, quod commune bonum conjunctim promovere velint (§. 28. 9.). Quamobrem cum hoc obtineri non possit, nisi Resp. administretur & contra omnes insultus hostiles defendatur, prouti ex iis abunde intelligitur, quæ hactenus de Rep. constituenda, consequenter de civitate rite ordinanda (§. 16.), demonstrata fuerunt, sine sumtu autem Resp. nec administrari, nec defendi possit (*not.* §. 774.); universi quoque istos suppeditare debent. Quoniam itaque sumtus ad Remp. administrandam & defendendam necessarii sunt onera Reip. (§. 774.); onera Reip. ferre tenentur universi.

Quinam onera Reip. ferre debeant.

Nihil magis naturale est, quam ut ad sumtus societatis causa faciendos contribuant omnes conjunctim, qui in ea sunt, nisi ob rationem quandam singularem consensu ceterorum quidam eximantur. Quamobrem cum civitas sit societas (§. 4.), qui in ea sunt ad sumtus quoque civitatis causa faciendos, consequenter ad Remp. administrandam & defendendam necessarios conjunctim contribuere debent.

§. 776.

Quoniam onera Reip. ferre tenentur universi (§. 775.); *in Rep. constituenda determinandi quoque sunt modi, quibus sumtus sustentandi*

De modo onera Reip.

determinando. *tus ad Remp. administrandam ac defendendam necessarii suppeditantur & sustentantur* (§. 774.).

In constituenda Rep. haud postrema cura est determinare modum onera Reip. sustentandi, ne singuli nimis onerentur, & ne desint sumtus necessarii ad Remp. administrandam & defendendam. Hisce enim deficientibus, fieri haudquaquam potest, ut finis civitatis obtineatur, consequenter singulis, qui in eam coiverunt, ita prospiciatur, quemadmodum intendebatur. Non sufficit nosse, quænam finis consequendi causa fieri debeant: nisi etiam adsit rerum gerendarum nervus, pecunia, magno conatu nihil agitur.

§. 777.

De contributione singulorum ad onera Reip. *Singuli ad onera Reip. contribuere debent pro modo facultatum, ne scilicet ad egestatem redigantur.* Onera enim Reip. ferre tenentur universi (§. 775.), consequenter singuli ad ea contribuere tenentur. Quoniam tamen nemo obligari potest ultra id, quod possibile (§. 209. *part. 1. Phil. pract. univ.*), & curæ habendum, ne subditi in paupertatem, vel egestatem incidant (§. 726.); singuli ad onera Reip. contribuere debent pro modo facultatum suarum, ne scilicet ad egestatem redigantur.

Vulgo dicitur onera in Rep. esse distribuenda in ratione lucri, quod percipitur. Quemadmodum vero hoc ex principiis de jure civitatis minime demonstratur; ita etiam contingit plures emergere casus, in quibus regula fallit & principiis illis adversatur, ut oneribus in ea ratione distributis haud pauci evadant pauperes atque egeni, nec amplius ea acquirere labore suo valeant, quæ ad vitæ necessitatem faciunt. Accidit hoc, si extra ordinem onera majora ferenda sunt; si difficillimis temporibus annona ingravescit & quæstus conteritur; si qui ob numerosam familiam, vel alia de causa vix tantum acqui-

acquirunt, quantum ad præsentem vitæ necessitatem, nedum commoditatem sufficit; si denique ob calamitates privatas, veluti morbos diuturniores, expensæ privatæ multæ extraordinariæ fieri debent. Quodsi ergo onera ita distribuenda, ne si non omnes, saltem multi nimis premantur, immo opprimantur, magna circumspectione opus est.

§. 778.

Curæ habendum in Rep. ne onera subditis imponantur ultra, quam Reip. administratio & defensio exigit. Onera enim, ad quæ ferenda universi tenentur (§. 775.), imponuntur Reip. administrandæ & defendendæ causa (§. 774.). Quamobrem patet, non imponenda esse onera, quæ huc non faciunt; consequenter curæ in Rep. habendum, ne onera subditis imponantur ultra, quam Reip. administratio & defensio exigit. *Unde quantitas onerum determinanda.*

Nihil in Rep. fieri debet absque ratione sufficiente: ratio autem petenda est a fine civitatis. Ejus causa ordinatur civitas, consequenter Resp. constituitur. Quamobrem non alia datur ratio onerum subditis imponendorum, quam quod sine iis Resp. administrari & defendi nequeat. Hinc igitur æstimandum est omne jus onerum imponendorum, quod lege naturali concessum.

§. 779.

Onera ordinaria sunt, quæ perpetuus usus in administranda Rep. exigit: *extraordinaria* vero, quæ casus quidam emergentes exigunt. *De oneribus ordinariis & extraordinariis.*

Istiusmodi casus extraordinarius est, si bellum exardescit. Huc etiam pertinet, si munimenta excitanda, ædificia publica extruenda, Rex magnam habeat familiam, legati in aulis exteris sustentandi & ita porro.

§. 780.

De oneribus extraordinariis imponendis.

Quoniam onera Reip. universi ferre tenentur (§. 775.); eadem autem non imponenda sunt ultra quam Reip. administratio & defensio exigit (§. 778.). *Si casus quidam emergunt, qui vel Reip. administrandæ, vel defendendæ causa sumtus extraordinarios exigunt, onera extraordinaria imponenda sunt* (§. 779.).

Ostendendum hic erat jus onera extraordinaria imponendi, quod sola necessitas non facit. Onera omnia Reip. ferre tenetur universitas (§. 775.), ac ideo etiam obligatur ferre extraordinaria: ex hac vero obligatione nascitur jus onera extraordinaria imponendi (§. 23. *part. 1. Jur. nat.*). Quæ vero de modo onera distribuendi antea demonstrata sunt (§. 777.), ea inprimis in imponendis oneribus extraordinariis, præsertim majoribus ac subditos gravantibus, observanda.

§. 781.

Ærarium publicum quid sit.

Ærarium publicum dicitur locus, in quo pecunia publica reposita est.

Vocatur etiam ærarium ipsa pecunia publica uno in loco condita; sed præstat ab hac æquivocatione abstinere.

§. 782.

De necessitate ærarii publici.

Quoniam universitas onera Reip. ferre debet (§. 775.), & singuli ad onera ista contribuere tenentur pro modo facultatum suarum (§. 777.), ærarium vero publicum locus est, in quo pecunia publica reponitur (§. 781.); *Resp. ærario opus habet.*

Non ignoro, esse nonnullos, qui existimant, sine ærario contineri posse Remp. Sed ut verum fatear, æquivocatio quædam latet in verbis. Etenim qui illud affirmant, potissimum

mum ac unice fere contendunt, sine milite mercenario consistere posse Remp. consequenter tributis non esse opus. Ast etsi concedamus in quibusdam Reip. formis milite mercenario non esse opus, negari tamen haud quaquam potest alios adhuc requiri sumtus, sine quibus Resp. administrari nequit, &, si vel maxime tota civitas non habeat ærarium quoddam, coetus tamen particulares, ex quibus constat, habere debent æraria, in quæ reponuntur pecuniæ in usum publicum a singulis collectæ, & quæ simul sumtæ subeunt vicem ærarii publici, sicuti revera etiam hodie, ubi ærarium publicum habetur, adhuc hodie sunt æraria coetuum particularium, quæ revera consideranda sunt tanquam pars ærarii publici, nec alia de causa constituuntur, quam ut brevi manu inde haberi possit pecunia ad usus publicos in certis locis necessaria. *Huberus* de Jure Civitatis lib. 3. sect. 3. c. 1. n. 2. qui sententiam istam defendit, expresse ait: si rebus & finibus suis contenti populi nihil aliud agerent, quam ut quietem suam adversus exteros tuerentur, & hac gratia se ipsos in armis exercitos & pro aris focisque paratos ad decertandum exhiberent, mercenariis militibus, qui majorem usum, quam ut libertatem ipsorum opprimant, a quibus aluntur, habent nullum, facile carerent, quemadmodum plerosque veterum illis caruisse constat. Probat hoc exemplis Lacedæmoniorum & Frisiæ patriæ suæ. Illos enim, quamdiu se domi continebant, sine mercenariis militibus & sine tributis, immo sine auri & argenti usu per quingentos annos id consecutos fuisse, ut ne hostis ullus pedem in terra Laconica poneret; Frisiam vero vetustissimam libertatem inde a Romanis temporibus, maxime post *Caroli M.* ætatem sine mercenariis, & sine tributis ullis contra maximas exterorum invasiones facile defendisse. Quis itaque non videt, ærarium publicum hic unice restringi ad usum belli? Mutantur vero etiam tempora, & in illis mutatur Rerump. status. Unde ipse *Huberus* l. c. §. 5. tandem fateri cogitur, res vere nunc æstimanti nullum præstantius optimi status civitatis & imperii signum atque argumentum haberi posse,

 quam

quam ærarii communis providam constitutionem & diligentem administrationem.

§. 783.

De statu ærarii publici. Quoniam in ærario publico reponitur pecunia publica (§. 781.), consequenter ea, quibus necessitatibus Reip. prospicitur (§. 23.); *in ærario publico semper parata pecunia esse debet, quantum Reip. administratio & defensio exigit*, consequenter cum onera Reip. a subditis ferenda vel ordinaria sint, vel extraordinaria (§. 779.), *modi ærarium locupletandi duo sunt, ordinarius & extraordinarius.*

Pecunia parata in ærario esse debet tum ad usus ordinarios, qui satis certi sunt; tum ad extraordinarios, qui in casu emergente, præsertim belli tempore, offeruntur. Illis prospicitur modis ordinariis, hisce vero extraordinariis locupletandi ærarium. Quamobrem sufficit, pecuniam paratam semper esse in ærario eo tempore, quo eodem indiget Rector civitatis, nec opus est, ut usus incerti gratia pecunia sterilis in ærario reponatur, nisi quantum prudentiæ est prospicere casui subito emergenti. Sed hæc pertinent ad prudentiam civilem, nec proprie sunt hujus loci.

§. 784.

De sumtibus Rectori civitati suppeditandis. *In regno subditi Regi sumtus suppeditare tenentur ad sustentandum se familiamque regiam & obtinendum dignitatis regiæ splendorem sufficientes. Idem tenendum de optimatibus in Aristocratia.* Etenim penes Regem est imperium (§. 139.), qui id boni publici causa exercet (§. 42. 35.). Et quantam in eo exercendo adhibere teneatur curam, ex iis abunde patet, quæ hactenus demonstrata fuerunt. Quamobrem cum per se pateat, sine sumtu se familiamque suam Regem sustentare non posse; populus omnino eos suppeditare tene-

tur.

tur. In regno itaque subditi Regi sumtus suppeditare tenentur, ad sustentandum se familiamque regiam sufficientes. *Quod erat primum.*

Quoniam vero per se patet, interesse Reip. ne dignitas regia contemtui pateat, vulgus vero eandem æstimet ex iis, quæ in oculos incurrunt, necesse omnino est, ut dignitas regia sit in summo splendore. Quamobrem cum subditi Regi suppeditare teneantur sumtus ad se familiamque regiam sustentandum, *per demonstrata*; sumtus hi sufficientes quoque esse debent ad obtinendum dignitatis regiæ splendorem. *Quod erat secundum.*

Cum in Aristocratia collegium optimatum idem sit, qui Rex est in regno (§. 135. 139.); quæ de Rege demonstravimus, ea etiam tenenda sunt de optimatibus in aristocratia. Quamobrem optimatibus quoque suppeditandi sunt sumtus ad se familiasque sustentandas & dignitatis suæ splendorem obtinendum sufficientes. *Quod erat tertium.*

Subditos seu populum Regi suppeditare debere sumtus ad sustentationem sui atque familiæ regiæ sufficientes, instar axiomatis sumi poterat. Quæ vero de splendore regio adjecimus, ea decorum requirit, quod ipsa lex naturæ imperat (§. 204. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Status civilis efficit homines inæquales, propter diversa eorundem in Remp. merita, quos natura fecerat æquales, cumque Rector civitatis meritis hisce superet omnes, ejus quoque summa est in civitate dignitas. Hujus igitur in determinando decoro maxime habenda est ratio. Quemadmodum enim decorum naturale determinatur per ea, quæ homini natura insunt, vel inesse debent & huic convenientem ejus statum (§. 196 *part. 1. Phil. pract. univ.*); ita *decorum civile* determinatur per ea, quæ unicuique insunt, vel inesse debent, quatenus hanc in civitate gerit personam

 mora-

moralem. Unde *Decorum regium* æſtimandum ex iis, quæ perſonæ Regis qua talis inſunt, vel ineſſe debent. In ſtatu autem civili multum haud raro dandum eſt opinioni vulgi, ut per ea, quæ ſenſui patent, tanquam latentium ſigna adducatur ad debitum certarum perſonarum præſertim Rectoris civitatis exiſtimationem, prouti jam ante (*not.* §. 762.) inſinuavimus.

§. 785.

De reditibus fixis eo fine Rectori civitatis aſſignandis.

Quoniam ſubditi *Rectori civitatis* ſuppeditare tenentur ſumtus, *ad ſe familiamque ſuam ſuſtentandum & dignitatis ſuæ ſplendorem obtinendum* ſufficientes (§. 784.); eo fine ipſi *aſſignandi ſunt certi reditus, pro diverſitate circumſtantiarum augendi.*

In Reip. conſtitutione a voluntate populi dependet, quosnam reditus ipſi aſſignare velit, utrum ſcilicet ex agris publicis, an ex aliis ſubditorum præſtationibus fixis. Præſtat tamen prius, ne ſubditi contributionibus nimium onerentur. Ita olim *Romulus* urbe condita inſtituit, ut ager Romanus in tres æquas divideretur partes, quarum una pro ſacerdotibus & ſacrorum ſumtibus, ſecunda Reip. oneribus ſerviret, tertia in cives divideretur. Hoc nimirum pacto onera Reip. non erant civibus moleſta, & Regi proſpicebatur abunde de ſumtibus ad ſe familiamque ſuam ſuſtentandum neceſſariis. Enimvero cum lex naturæ ſaltem onera Reip. ad ſubditos devolvat, modum vero eadem ferendi, qui varius eſſe poteſt, non definiat, niſi quod lex perfectiva ceteris meliorem eligi jubeat, quem circumſtantiæ eligi permittunt; ideo nihil de eo per modum conſtantis præcepti injungi poteſt.

§. 786.

Domania quid ſint.

Prædia, quorum reditus aſſignantur Rectori civitatis ad ſuſtentandum ſe familiamque ſuam, dicuntur *Domania*, idiomate patrio ſolent Taffelgüter appellari.

Signifi-

Significatum hunc fixum vocabulo tribuere libuit, ut citra confusionem demonstrentur ea, quæ de oneribus Reip. tenenda sunt, nec in quavis Rep. eodem modo sese habent, etsi vaga loquendi libido significatum laxiorem admittat, immo subinde idem a ratione non alienus sit. Ita sane Romuli ævo tertia pars agrorum Romanorum Reip. oneribus serviens *domaniorum* nomine a ceteris distingui potuisset, quia tunc sumtus ad Regem regiamque familiam & splendorem dignitatis regiæ sustentandum necessarii non separabantur a ceteris sumtibus Reip. causa faciendis.

§. 787.

Qualia bona sint reditus ex domaniis.

Quoniam reditus ex domaniis Rectori civitatis ad sustentandum se familiamque suam assignati sunt (§. 786.), consequenter ad usus ipsius privatos destinantur, bona autem Regis privata sunt, quæ ad usus ipsius privatos destinantur (§. 286.); *reditus ex domaniis bona Regis privata sunt. Et idem intelligitur de optimatibus in aristocratia.*

Si significatus vocabuli domaniorum latius extendatur, ut etiam complectatur sumtus administrationis Reip. causa faciendos; reditus ex domaniis præter bona Regis privata comprehendunt quoque regia, quæ tamen cum istis in unam massam confundi non posse, si de jure Rectoris civitatis quoad usum redituum ex domaniis ex lege naturæ statuendum, supra ostendimus (§. 287.).

§. 788.

Libera disponendi potestas de reditibus ex domaniis.

Quia reditus ex domaniis bona Regis seu Rectoris cujuscunque civitatis privata bona sunt (§. 787.), consequenter tanquam ipsius propria in dominio ejusdem (§. 124. *part. 2. Jur. nat.*), de re vero sua dominus pro arbitrio suo disponere potest (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*); *de reditibus quoque ex domaniis Rex, ac Rector quilibet civitatis pro arbitrio*

suo

suo disponere potest, consequenter *usumfructum in domanio ad dies vitæ suæ alteri concedere, reditus ex domaniis aliis locare potest.*

In reditus ex domaniis Rector civitatis plenum habet dominium, modo eos liberalitate sua non ita imminuat, ut, cum non amplius sint sufficientes ad sustentandum ipsum familiamque ejus & splendorem dignitatis eidem convenientis, subditi tributis extraordinariis onerentur: id nimirum perinde foret, ac si liberalis esset non de suo, sed de eo, quod civium est, id quod legi naturæ, quamvis ea liberalitatem præcipiat (§. 251. *part.* 4. *Jur. nat.*), parum convenit (§. 97. *part.* 4. *Jur. nat.*). Bene merita in Remp. compensare ad Reip. administrationem pertinet, consequenter huic fini serviunt sumtus administrationis Reip. causa faciendi, quantum ærarium publicum permittit (§. 781.).

§. 789.

De proprietate domaniorum. *Domania non sunt in dominio Rectoris civitatis, sed universitatis seu populi, nisi regnum fuerit patrimoniale.* Etenim cum reditus ex domaniis assignati sint Rectori civitatis ad sustentandum se suamque familiam (§. 786.), consequenter eo mortuo pertineant ad successores quoscunque; domania in usum perpetuum instituta, consequenter in dominio Rectoris civitatis, qui nunc est, esse nequeunt (§. 121. *part.* 2. *Jur. nat.*). *Quod erat primum.*

Quoniam vero universitas seu populus domania instituit, ne desint reditus ad sustentandum Rectorem civitatis ejusque familiam necessarii, consequenter ea ab initio fuerunt populi, seu universitatis; dominio in Rectorem civitatis minime translato; eadem manent in dominio universitatis, seu populi. *Quod erat secundum.*

Enimvero si regnum fuerit patrimoniale, imperium est

est in patrimonio, consequenter in dominio (§. 448. 452. *part. 2. Jur. nat.*), Regis (§. 155.), ac ideo etiam in dominio ipsius omnia sunt, quæ imperii causa constituta. Quamobrem cum per se pateat, imperii causa constituta esse domania (§. 786.); si regnum fuerit patrimoniale, domania sunt in dominio Regis. *Quod erat tertium.*

Si regnum non fuerit patrimoniale, usufructuarium est (§. 155.). Quamobrem etiam domania Rex habet saltem usufructuario jure, unde jus ipsius æstimandum est ex iis, quæ de usufructu demonstrata sunt (§. 1420. & *seqq. part. 5. Jur. nat.*). Quando vero in regno patrimoniali dominium in domaniis tribuitur Regi; id intelligitur de regno perfecte patrimoniali. Quodsi enim fuerit imperfecte tale, cum saltem jus transferendi imperium pro lubitu sit penes Regem (§. 292.), domania non possidet nisi jure usufructuario, consequenter jus in domaniis non majus habet quam Rex usufructuarius. In casu dubio regnum præsumitur patrimoniale imperfecte tale, & semper tale præsumitur, si populi voluntate fuerit patrimoniale factum, neque enim populus voluisse præsumitur, ut in præjudicium sui domania alienentur. Aristocratia perfecte talis, ut pro lubitu de domaniis disponere possint optimates, vix concipitur.

§. 790.

De alienatione domaniorum. Quoniam domania non sunt in dominio Rectoris civitatis nisi regnum sit patrimoniale (§. 789.), non dominus vero rem alienare nequit (§. 667. *part. 2. Jur. nat.*); *Rector civitatis, nisi regnum patrimoniale fuerit, domania alienare nequit*, consequenter *si alienaverit, successor domanium alienatum revocare potest*. Quoniam tamen de reditibus ex domaniis pro arbitrio ad dies vitæ suæ disponere potest (§. 788.);

788.); *fructus perceptos a possessore repetere nequit successor nisi a tempore mortis antecessoris.*

Successori ex alienatione nullum nascitur præjudicium, nisi quatenus carere debet fructibus inde percipiendis. Ad hos ipsi jus est, quam primum regnum ad eum devolvitur. Fructus igitur perceptos a morte antecessoris repetens, quod suum est repetit.

§. 791.

De oppignoratione domaniorum. *Rector civitatis domania oppignorare nequit, nisi habeat jus nova tributa indicendi absque ulla restrictione.* Etenim Rector civitatis domania in dominio non habet, nisi regnum fuerit patrimoniale, quod hic non supponitur (§. 789.). Enimvero nemo oppignorare potest, nisi rem suam (§. 1164. *part. 5. Jur. nat.*). Quamobrem Rector civitatis domania oppignorare nequit. *Quod erat primum.*

Enimvero si habeat jus nova tributa indicendi, absque ulla restrictione, ea indicere poterat, si ita visum fuisset, cum domania oppignoraret, ne oppignoratione opus fuisset, consequenter si subditi pignus luere coguntur, perinde est ac si tributum solverent, quod Rector civitatis jure suo imponere poterat. Quamobrem si habet jus nova tributa indicendi absque ulla restrictione; domania oppignorare potest. *Quod erat secundum.*

Quodsi vero jus nova tributa indicendi ad certos casus fuerit restrictum, cum domania oppignorare nequeat, nisi quatenus ipsi competit jus nova tributa indicendi *per demonstrata n. 2.* domania quoque oppignorare nequit nisi in eo casu, in quo ipsi permissum est nova tributa indicere. *Quod erat tertium.*

Non

Non est, quod absonum videatur oppignorare domania, non fine novo tributo tuenda, si Rectori civitatis competat jus nova tributa pro lubitu indicendi. Etenim non uno in casu contingit, ut tributum, si hoc tempore solvendum, oneret cives, quod alio tempore minus gravat. Oppignoratio igitur fit in commodum civium, non in detrimentum eorundem.

§. 792.

Domania nullo tempore præscribi possunt. Etenim naturaliter usucapio, consequenter præscriptio (§. 1031. *part. 3. Jur. nat.*), non procedit, nisi ex derelictione præsumta (§. 1024. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem cum ad Rectorem civitatis præsentem non pertineant nisi reditus ex domaniis (§. 787. 789.), nec factum antecessoris cujuscunque nocere potest suo successori (§. 790.); derelictio domaniorum concipi nequit, consequenter præsumtio ejus nulla est. Quamobrem patet domania nullo tempore præscribi posse. *De præscriptione domaniorum.*

Domania non subjacere juri civili, quod disponit de rebus privatorum, facile patet. Quamobrem de iis judicandum est ex lege naturali, quod genuinum fontem præscriptionis aperit. Ad hoc vero si recurrimus, præscriptio domaniorum in numerum non entium utique referenda, cum notio, quæ ei convenire debet, contradictionem involvat, prouti ex demonstratione propositionis præsentis patet. Accedit, quod ex silentio diuturno rei derelictio non præsumatur, si manifestæ fuerint rationes in contrarium (§. 1058. *part. 3. Jur. nat.*), quales in casu domaniorum adesse nemo facile in dubium vocaverit. Cum enim silentium, ex quo consensus præsumitur, debeat esse scientis ac volentis (§. 1055. *part. 3. Jur. nat.*) abunde autem constet, Rectores civitates curæ potius habere incrementum redituum, quam decrementum, ne quidem præsumuntur scire alium percipere fructus ad se pertinentes, nisi

singulares prorsus fuerint rationes, cur id velint, multo difficiliores iis, quæ fuerunt domania alienantibus.

§. 793.

Quod quantocunque tempore elapso revocari possint.

Quoniam *domania* nullo tempore præscribi poterant (§. 792.), alienata vero revocari possunt (§. 790.); *quantocunque tempore elapso revocari possunt.*

Etenim si præscriptio allegari nequit a possessore domaniorum, revocationi, aut, si mavis vindicationi nihil obstat, consequenter quovis tempore revocari, seu vindicari domania possunt a quolibet possessore.

§. 794.

An cum consensu populi alienari possint.

Domania alienari nequeunt in regno successorio cum populi consensu, nisi æquivalens in eorum locum substituatur: si non fuerit successorium, cum populi consensu alienari possunt. Etenim si regnum fuerit successorium, in locum Regis deficientis certa lege succedunt alii (§. 279.), voluntate nimirum populi regnum condentis definita (§. 277.). Quamobrem cum ex ista delatione omnes successores habeant jus quæsitum ad regnum, quale primo Regi fuerit delatum; jus etiam quæsitum habent ad reditus, qui ad regiam dignitatem sustentandum destinati sunt. Quoniam itaque jus quæsitum nemini invito auferri potest (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*); reditus, qui ad regiam dignitatem sustentandam destinati sunt, consequenter cum ad hos pertineant reditus ex domaniis (§. 786.), in regno successorio ne quidem cum populi consensu domania alienari possunt. *Quod erat primum.*

Quoniam tamen nihil detrimenti capit successor, si in locum domaniorum alienatorum substituatur æquivalens, cum ipsa domania in dominio ejus non sint (§. 789.),

sed

sed saltem reditus ad eum pertineant (§. 787.); quin cum populi consensu alienari possint, dubitandum non est. *Quod erat secundum.*

Quod si regnum non fuerit successorium, sed electivum, dum Rex novus eligitur, cum is nullum jus sicuti ad successionem, ita nec ad reditus ex domaniis ante electionem habeat (§. 278.), sumtus ad sustentandum ipsum familiamque ejus & splendorem dignitatis regiæ eidem assignare potest, quos voluerit. Quamobrem nil prorsus obstat, quo minus Rex præsens cum consensu populi domania alienet. Ea igitur cum populi consensu alienare potest. *Quod erat tertium.*

Quæ in regno successorio adhuc notari poterant de eo casu, in quo nondum nati sunt ad regnum capaces, quando domania alienantur, patet ex iis, quæ in casu simili superius de jure succedendi demonstrata sunt (§. 366.). Ceterum cum jus succedendi in reditus ex domaniis conjunctum sit cum jure succedendi in regnum; non puto fore quenquam, qui dubitaverit, quæ de successione in regnum valent, ea etiam valere debere de successione in reditus ex domaniis. Quando Rex electus moritur, imperium ad populum redit (§. 314.). De regno igitur & ad idem pertinentibus pro lubitu disponere potest populus, cum nemo sit, cui jus quoddam auferri queat.

§. 795.

De incremento redituum ex domaniis a populo facto.

Si reditus ex domaniis augeat populus ob rationes, quæ unice ad personam Regis præsentis respectum habent; a populi voluntate dependet, utrum incrementum hoc successori relinquere velit, an nolit; secus, si ob rationes alias quascunque. Etenim si populus reditus ex domaniis augeat ob rationes, quæ unice ad personam Regis præsentis respectum habent; po-

pulus saltem in incrementum consensit Regis præsentis causa, minime autem voluisse intelligitur, ut sit perpetuum. Jus igitur ad istud incrementum tantum transtulit in Regem præsentem, non vero in successorem, consequenter jus hoc personale est (§. 539. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem cum jus personale morte personæ extinguatur (§. 542. *part. 3. Jur. nat.*); jus ad incrementum illud morte Regis præsentis expirat, consequenter a populi unice voluntate dependet, utrum id ipsum successori relinquere velit, an nolit. *Quod erat unum.*

Enimvero si rationes incrementi respectum non habeant ad personam Regis præsentis; eædem subsistunt, etiamsi alius in regno succedat. Quamobrem populus facile voluisse intelligitur, ut incrementum hoc sit perpetuum & jus ad idem non minus cohæreat juri succedendi, quam jus ad reditus ceteros ex domaniis. Quoniam itaque jus ad reditus ceteros ex domaniis successori auferre nequit populus *per partem secundam propositionis præcedentis* (§. 794.); nec jus ad incrementum redituum ex domaniis auferre potest. *Quod erat alterum.*

E. gr. Ratio augendi sumtus ad dignitatem regiam sustentandum necessarios, quæ personam Regis præsentis unice respicit, est numerosa ejus familia. Quæ igitur respectu hujus dantur, ea successor prætendere nequit. Gemina ratio est, si ob calamitates temporum reditus ordinarii ex domaniis non fuerint sufficientes: qua de causa etiam incrementum illorum saltem in certum tempus, aut sub certa conditione decerni potest. Quæ vero non personæ Regis præsentis, sed regni causa constituuntur, ea utique perpetua sunt, seu tamdiu durant, quamdiu regnum hoc modo constitutum durat. Ceterum rationes personales desumi quoque possunt ab iis, quæ dona-

donationum causæ legitimæ sunt (§. 124. & seqq. *part.* 4. *Jur. nat.*). Et ne dubitationi locus relinquatur, utrum rationes incrementi sint tantummodo personales, nec ne; consultum est, ut populus incrementum decernens easdem exprimat.

§. 796.

De domaniis a Rege de suo auctis.

Si Rex de suo domaniorum reditus augeat, incrementum pertinet ad omnes ejus successores. Etenim si Rex de suo domaniorum reditus augeat, actus hic æquiparatur donationi sub lege fideicommissi mortis causa factæ (§. 140. *part.* 4. *Ius.* & §. 1070. *part.* 7. *Jur. nat.*), scilicet ut post mortem suam incrementum, quod fecit, sit successoris ac deinde a quolibet successore transferatur in sequentem. Quamobrem cum non minus fideicommissum (§. 1069. *part.* 7. *Jur. nat.*), quam donatio mortis causa sit juris naturalis (§. 142. *part.* 4. *Jur. nat.*); incrementum hoc omnino pertinet ad omnes ejus successores.

Populo igitur nullum jus est in hoc incrementum, nec successorum ullus jus ad idem auferre potest. Dantur autem rationes, cur Rex de suo domaniorum reditus augere velit, veluti si id facit in majorem familiæ suæ splendorem, aut, si desit familia, in splendorem ipsius civitatis. In jure tamen æstimando saltem respicitur voluntas, non vero attenduntur motiva.

§. 797.

De libertate Regis domania de suo augentis.

Si Rex de suo domaniorum reditus augeat; incremento legem dare potest, quamcunque voluerit. Etenim ex demonstratione propositionis præcedentis patet, incrementum hoc esse donationis quandam speciem successorum gratia factæ. Enimvero a voluntate donatoris unice dependet, qua lege donare velit (§. 130. *part.* 4. *Jur. nat.*). Quamobrem si Rex

de

de suo domaniorum reditus augeat; incremento legem dare potest, quamcunque voluerit.

E. gr. adjicere potest onus quoddam, veluti ut quotannis certa pecuniæ summa erogetur in pauperes, vel detur clericis, qui in aula sacra administrant. Vix autem opus esse videtur, ut moneam; quando de incremento redituum ex domaniis loquimur, nos non intelligere incrementum, quod ex ipsis domaniis quomodocunque melioratis provenit, sed de eo sermonem esse, quod aliunde illis accedit.

§. 798.

An fideicommissum tolli possit.

Fideicommissum tolli potest consensu eorum, qui nunc vivunt & quorum interest, ne tollatur. Etenim cum nondum natus jus nullum habere possit (§. 830. *part. 6. Jur. nat.*), nec antequam foetus in utero materno concipitur, spem acquirendi per nativitatem jus aliquod habeat (§. 836. *part. 6. Jur. nat.*); si fideicommissum consensu eorum, qui nunc vivunt, & quorum interest, ne tollatur, nondum natis, nec in utero materno conceptis nihil adimitur, quamvis fideicommissum, si jam nati, aut minimum in utero concepti essent, ad eos quoque quodammodo pertineret. Quamobrem si qui nunc vivunt & quorum interest, ne fideicommissum tollatur, in hoc consentiunt, ut tollatur; nihil obstat, quo minus consensu eorum tolli possit. Tolli igitur eorum consensu potest.

Nimirum nemini sublatione fideicommissi fit injuria. Nec est quod objicias, repugnare hoc voluntati fideicommissum relinquentis: neque enim prohibuisse supponitur, ne tollatur, nec ea dixisse, unde voluisse intelligatur, ut sit perpetuum.

§. 799.

§. 799.

De alienatione incrementi redituum domaniorum a Rege facti.

Quoniam fideicommissum tolli potest consensu eorum, qui nunc vivunt, & quorum interest ne tollatur (§. 798.), ex demonstratione autem propositionis anterioris (§. 796.) constat, *incrementum redituum domaniorum a Rege præsente pro successoribus institutum* sub lege fideicommissi; incrementum hoc *consensu eorum, qui nunc vivunt, & regni capaces sunt, alienari potest.*

E. gr. ponamus, Regem præsentem domaniis adjecisse prædium quoddam suum, vel sua pecunia emtum. Successor consensu eorum, qui regni capaces sunt, prædium hoc alienare potest, immo dominium ejus transferre in filium quendam suum, vel filiam suam, vel agnatum alium.

§. 800.

Quando ea fieri non possit.

Si Rex incrementum domaniorum de suo instituens velit, ut idem sit perpetuum; successor consensu eorum, qui nunc vivunt, & regni capaces sunt, illud alienare nequit. Etenim cum successor incremento domaniorum, quod de suo instituit, legem dare possit, quamcunque voluerit (§. 797.); prohibere etiam potest, ne alienetur, ac per consequens ut idem sit perpetuum. Quamobrem cum institutio incrementi istius donationis quædam species sit, prouti ex demonstratione superiori (§. 796.) apparet, donatio autem etiam fieri possit sub pacto non alienandi rem donatam (§. 133. *part.* 4. *Jur. nat.*); si Rex incrementum redituum ex domaniis, quod de suo fecit, velit esse perpetuum, standum erit ejus voluntate, consequenter idem nec consensu eorum, qui nunc vivunt & regni capaces sunt, alienari potest.

In casu dubio facilius præsumitur voluisse, ut sit perpetuum, quam idem non curasse, cum ordinarie id fecisse in-

telligatur in majorem familiæ regnatricis splendorem, vel ipsius etiam civitatis splendorem.

§. 801.

De moneta procuranda. *Curæ habendum in Rep. ne desit moneta ad res & operas comparandas sufficiens.* Cum enim pro pecunia res & operæ qualibet ab alio comparentur (§. 293. *part. 4. Jur. nat.*); si desit moneta ad res & operas comparandas sufficiens, fieri haud commode potest, ut unusquisque sibi comparet res & operas, quibus indiget. Quamobrem cum in Rep. curæ sit habendum ne desit rerum ad victum, amictum, habitationem vitæque commoditatem ac jucunditatem necessariorum copia omnibus sufficiens (§. 420.), & tam laborum, quam rerum pretia ita determinanda sint, ut quilibet ea sibi comparare possit, quibus indiget (§. 424.); curæ etiam habendum, ne desit moneta ad res & operas comparandas sufficiens.

Monetæ penuria ingens malum est. Quamvis enim omnium rerum abundantia adsit, cum tamen nemo sit, qui iis solis contentus esse possit, quæ ipse habet, nemo quoque monetæ usu quotidiano carere potest. Quantum penuria ista sit malum, inprimis experiuntur qui res majoris pretii emere ac vendere volunt, nec sine moneta sufficiente commercia florere possunt.

§. 802.

De diversis monetæ speciebus. Quoniam curæ habendum, ne desit moneta ad res & operas comparandas sufficiens (§. 801.), variis autem monetæ speciebus diversi nimirum valoris opus est, tum ad res & operas majoris pretii, tum ad eas, quæ minoris pretii sunt, comparandas, & speciebus exigui valoris indigemus indies cum ad frangendos majores nummos, tum ad supplen-

plendum, quod excurrit; *opera danda est, ut singularum specierum monetæ prostet sufficiens copia.*

Nummorum minutorum necessitatem aperte loquitur indispensabilis singulis diebus usus. Et quam sit molesta illorum raritas, etiamsi majoribus abundes, experientia docet. Summæ igitur curæ haberi debet, ut nummorum minutorum sufficiens copia prostet.

§. 802.

Curæ habendum in Rep. bene constituta, ut bonitas extrinseca monetæ conveniat cum ejus bonitate intrinseca, seu ut moneta extrinseca sit proba. Quoniam enim pecunia datur pro re qualibet (§. 292. *part.* 4. *Jur. nat.*), consequenter etiam pro ea materia, ex qua moneta cusa, veluti auro & argento (§. 333. *part.* 4. *Jur. nat.*), necesse omnino est, ut si quis aurum vendat, vel argentum, tantundem auri in nummis aureis, vel tantundem argenti in argenteis accipiat, quantum dat auri, vel argenti (§. 976. *part.* 4. *Jur. nat.*). Quamobrem cum bonitas intrinseca monetæ æstimetur ex materia & pondere, extrinseca vero consistat in valore arbitrio Rectoris civitatis eidem imposito (§. 544. *part.* 4. *Jur. nat.*); in Rep. bene constituta curæ habendum, ut bonitas extrinseca monetæ conveniat cum intrinseca, seu, cum proba sit moneta, si bonitas extrinseca determinatur per intrinsecam, seu valor impostitius respondet valori intrinseco, quem a materia ac pondere habet (§. 545. *part.* 4. *Jur. nat.*), ut moneta sit proba.

De bonitate monetæ.

Quantum intersit Reip. ut moneta sit proba, non ignotum est illis, qui omnem commerciorum rationem intimius perspiciunt, quæ quantum momentum habeant in Rep. satis exploratum est. Ideo *Huberus* lib. 3. de Jure Civit. sect. 3. c. 2. §. 10. monet, monetam reprobam omnis commercii, quo

ſtat res publica, nervos ſuccidere & fundamenta ſubruere: cujus aſſerti ratio luculenter patet per ea, quæ de pretio rerum & pecunia demonſtravimus in parte quarta Juris naturæ. Et hæc ſane ratio eſt, cur Sinenſes aliique populi uſi fuerint loco monetæ auro & argento puro pondere æſtimato.

§. 804.

De ære viliori auro & argento puro permiſcendo.

Quoniam curæ habendum in Rep. bene conſtituta, ut bonitas extrinſeca monetæ conveniat cum ejus bonitate intrinſeca (§. 803.), in cudendis autem nummis & vaſis fabrefaciendis artifices auro & argento puro commode uti non poſſunt, ac ideo tantum æris ſoliditatis cauſa, aut plumbi, vel ſtanni coloris gratia addunt, quantum ad ſumtus & moderatum artificis lucrum ſufficit; *Rector civitatis præſcribere debet, quantum metalli vilioris auro & argento puro in nummis cudendis & vaſis fabrefaciendis admiſcere liceat, nec permittendum, ut ab ea lege recedatur,* conſequenter *qui hoc facere audent, poenis coërcendi* (§. 647.).

Niſi hoc obſervetur, impoſſibile eſt, ut civium & commerciorum detrimentum evitetur: naturaliter tamen fraus omnis prohibita eſt (§. 148. *part. 5. Jur. nat.*) & Rectori civitatis utique incumbit, omnem movere lapidem, ne eidem ullus concedatur locus.

§. 805.

Monetæ adulteratores.

Monetæ adulteratores dicuntur, qui vel monetam falſam cudunt, veluti vilioris metalli quantitatem majorem permiſcendo, quam lege publica cautum, vel etiam radendo eandem deminuunt.

Poſterius potiſſimum contingit in monetis aureis, præſertim iis, qui ex auro puriori conſtant.

§. 806.

§. 806.

Quia permittendum non est, ut major metalli vilioris quantitas auro & argento in cudendis nummis admisceatur, quam lege publica definitum & qui hoc faciunt, poenis coercendi (§. 804.), consequenter nec ferendum, ut moneta, cujus bonitas extrinseca publica fide nititur (§. 803.), radendo deminuatur, & qui hoc faciunt, poenis itidem coërcendi; adulteratores vero monetæ sunt, qui alterutrum faciunt (§. 805.); *in Rep. ferendum non est, ut moneta adulteretur, & adulteratores poenis coërcendi.* *De moneta adulteratoribus puniendis.*

Cum monetarum adulteratores fraude, quam committunt, plurimum dent damni; graviorem omnino poenam merentur (§. 625.), inprimis autem illi, qui falsam monetam cudunt, cum eorum fraus non a quolibet, qui eam accipit, detegi possit. Optandum vero foret, ne, qui punire debent alios monetam corrumpentes, ipsimet internam monetæ suæ bonitatem intrinsecam corrumperent, præsertim cum ejus usus ob commercia cum exteris vicinis intra proprium territorium vix contineri possit.

§. 807.

In Rep. permittendum non est, ut quilibet pro lubitu monetam cudat, si vel maxime moneta, quam cudit, fuerit bona. Etenim in Rep. ferendum non est, ut major metalli vilioris quantitas auro & argento in cudendis nummis admisceatur, quam lege publica definitum (§. 804.). Quamobrem cum hoc difficillime evitetur, nec adulteratores monetæ facile detegantur, immo si vel maxime proba moneta cudatur, de probitate tamen ejus non satis certi esse possunt, qui eadem utuntur, siquidem promiscue permittatur, ut monetam cudat, qui velit; in Rep. permittendum non est, ut quilibet *De jure monetandi non promiscue concedendo.*

pro lubitu monetam cudat, si vel moneta, quam cudit, fuerit bona.

Monetæ probitatem tueri debet publica fides, cum qui eadem utuntur eam examinare minime valeant. Quod vero intersit Reip. ne fides publica fiat sublesta, aut suspecta, nemo est qui nesciat. Signum utique fidei publicæ esse debet Imago & inscriptio Rectoris civitatis una cum insignibus, ut quilibet tutus sit ab omni fraude, quæ in corrumpenda moneta facile committi poterat. Quamvis itaque qui sine permissu superioris proprio ausu monetam probam cudunt, adulteratoribus monetæ accenseri nequeant; hoc tamen non obstante graviter puniri possunt, quatenus fidem publicam surripiunt & lucro publico inhiant animo se locupletandi: id quod furto utique gravius crimen.

§. 808.

De exportatione monetæ probæ & invectione minus probæ.

In Rep. ferendum non est, ut moneta proba ad exteros exportetur & ejus loco minus probam invehant trapezitæ, aliique lucri sordidi cupidi. Etenim perinde est, sive moneta corrumpatur, sive exportata proba minus probam invehant trapezitæ & alii lucri sordidi cupidi. Quamobrem cum adulteratio monetæ ferenda non sit (§. 807.); nec monetæ probæ exportatio & minus probæ invectio ferenda.

Facile patet, si moneta proba exportetur & cum minus proba permutetur, id non fieri sine manifesto plurimorum damno, præsertim si ærario publico inferri nequeat nisi proba & a superiore probata, quæ apud trapezitas & alios homines lucri sordidi cupidos cum minus probata non sine foenore permutanda.

CAPUT

CAPUT IV.

De Juribus majestaticis.

§. 809.

De modo exercendi imperium civile.

Imperium civile ita exerceri debet, ut bonum publicum, quantum fieri potest, promoveatur. Imperium enim civile quod est jus universis in singulos in civitate competens (§. 32.), non extenditur ultra eas actiones, quæ ad bonum publicum obtinendum pertinent (§. 35.). Quicunque igitur fuerit, qui imperium publicum exercet, id non sui, sed boni publici gratia exercet. Quamobrem patet, id ita exerceri debere, ut bonum publicum, quantum fieri potest, promoveatur.

Si status fuerit popularis, cum imperium in hoc sit penes populum (§. 131.), obligatio hæc nascitur ex ipso pacto, quo in civitatem coivit hominum naturaliter liberorum (§. 146. *part. 1. Jur. nat.*) multitudo (§. 28.). Quoniam vero in ceteris Reip. formis imperium a populo delatum est vel uni cuidam personæ, vel pluribus conjunctim, & in utroque casu jus populi habet civitatis Rector (§. 133. & *seqq.*); eadem obligatio oritur ex pacto, quod in delatione imperii populus vel cum ea persona, vel iis init, cui vel quibus imperium defert.

§. 810.

Jura majestatica qualenam sint.

Quoniam imperium civile ita exerceri debet, ut bonum publicum, quantum fieri potest, promoveatur (§. 809.), lex vero naturæ dat jus ad ea, sine quibus obligationi naturali satisfieri nequit (§. 159. *part. 1. Phil. pract. univ.*); *qui imperium civile exercere debet, ei competunt omnia jura, sine quibus ita exerceri nequit, ut bonum publicum, quantum fieri potest,* pro-

promoveatur, consequenter cum jura majestatica sint, quæ ad summum imperium ejusque exercitium pertinent (§. 207.), *jura majestatica sunt, sine quibus imperium civile ita exerceri nequit, ut bonum publicum, quantum fieri potest, promoveatur.*

Obligationem imperii ita exercendi, ut bonum publicum promoveatur, esse naturalem, seu a lege naturæ venire, inde patet, quod civitates legi naturæ convenienter fuerunt constitutæ (§. 26.). Quamobrem cum pactum, quo constitutæ fuerunt (§. 4.), licitum sit (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*); pactum hoc, sicuti cetera omnia juri naturæ non repugnantia, naturaliter obligat (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*). Quoniam vero in capite præcedente prolixe admodum demonstravimus, quænam in Rep. fieri debeant, ut bonum publicum promoveatur; inde haud difficile erit jura majestatica deducere. Id tamen adhuc notandum est, quia imperium civile hic spectatur, quale in se est, non quale uni, vel pluribus personis fuit delatum, nisi expresse aliud dicatur, jura quoque majestatica recenseri, quæ in imperio continentur, & tanquam ejus partes potentiales considerantur, sive omnia conjunctim existant in uno subjecto, sive in diversis, & sive exercitium fuerit absolutum, sive ad certas leges fundamentales restrictum, prouti in formis Rerump. mixtis obtinet.

§. 811.

Quam late pateant. Quia ei, qui imperium civile exercere debet, competunt omnia jura, sine quibus id ita exerceri nequit, ut bonum publicum, quantum fieri potest, promoveatur (§ 810.); *Qui imperium civile exercet, ei competit jus omnia constituendi, quæ ad bonum publicum consequendum ipsi facere videntur.*

Exercitium cujuslibet juris majestatici respectum habere debet ad bonum publicum, tanquam constantem ejus normam.

§. 812.

§. 812.

Potestas legislatoria dicitur jus condendi leges. *Potestas legislatoria.*

De legibus ferendis in Rep. plurima demonstranda veniunt, ut pateat, quomodo leges civiles sint condendæ, eaque doctrina maximi momenti est & apprime ad Jus naturæ pertinet, quo regitur voluntas legislatoris. Quamobrem necesse erit, ut ea de re postea dicamus. Hic saltem ostendendum, quod superiori civitatis competat.

§. 813.

Superiori competit potestas legislatoria. Superior enim habet jus omnia constituendi, quæ ad bonum publicum consequendum ipsi facere videntur (§. 811.). Quamobrem quæ fieri debent hujus consequendi causa, præcipere, quæ fieri non debent, prohibere potest, immo debet & obligare subditos, ut ad normam præscriptam actus externos componant (§. 29. 36.). Quamobrem cum regula, a superiore præscripta, juxta quam subditi actiones suas determinare obligantur, lex sit (§. 131. *part. 1. Phil. pract. univ.*); superiori competit jus condendi leges, consequenter potestas legislatoria. *Cuinam competat.*

Ostenditur etiam hoc modo. Quælibet societas habet jus ferendi leges de iis, quæ ad eandem spectant (§. 46. *part. 7. Jur. nat.*). Quamobrem cum civitas sit societas (§. 4.); eidem quoque competit jus ferendi leges de iis, quæ ad civitatem pertinent. Quoniam itaque superiori competit jus in actiones subditorum (§. 141.), quatenus ad bonum publicum consequendum faciunt (§. 35.), consequenter respectum ad civitatem, seu Remp. habent (§. 30.); superiori competit potestas legislatoria.

Poteſtas legislatoria inter jura majeſtatica eminet, ita ut imperium ſine ea concipi nequeat. Hac nimirum ſublata, ſtatus civilis foret nullus, cum ſalva unicuique maneret libertas naturalis, vi cujus ipſi permittendum, ut faciat, quod viſum fuerit (§. 156. *part. 1. Jur. nat.*). Etſi enim fingas Remp. in qua ſaltem bellum privatum ſingulis ademtum, quatenus conſiſtit in violenta perſecutione juris ſui atque jure puniendi injurias inferentem; ne hoc quidem ſine poteſtate legislatoria concipi poterit. Quodſi homines omnes obligationi naturali, quæ a lege naturæ venit, ſua ſponte ſatisfacerent & ſatisfacere poſſent; non opus foret ut in civitates coirent, & legibus civilibus libertas naturalis circumſcriberetur. Iſtiusmodi autem homines cum ne per ſomnium quidem fingi poſſint, nec fictio ſpeciem quandam mentiri queat, niſi ſupponas eos in civitate educari; neceſſitas conſtituendi civitates legum quoque civilium neceſſitatem continet.

§. 814.

Idem porro eſt penditur. Quoniam ſuperiori competit poteſtas legislatoria (§. 813.), in democratia autem populus univerſus ſuperior eſt (§. 142.), in ariſtocratia univerſitas optimatum (§. 143.), in monarchia monarcha (§. 134.); *in democratia poteſtas legislatoria competit populo univerſo, in ariſtocratia univerſitati optimatum, in monarchia monarcha,* conſequenter *in democratia lex eſt, quod populus conſtituit, in ariſtocratia, quod conſtituunt optimates, in monarchia, quod conſtituit monarcha.* Quoniam vero in Rep mixta imperium limitatum (§. 138.), prouti populo imperium deferenti viſum fuerit (§. 36.), ita ut jus omne Rectoris civitatis metiendum ſit ex voluntate, quæ populo fuit, cum imperium transferret (§. 43.); poteſtas quoque legislatoria limitari poteſt, ſcilicet ut ſuperior ad condendas leges requirere debeat vel populi univerſi, vel certorum quorundam ex populo conſenſum. Et quia lex funda-

fundamentalis civitatis est, ut Rector ejus in certis negotiis requirat consensum vel populi universi, vel certorum quorundam ex populo (§. 78.); *in Rep. mixta potestas legislatoria superiori competens metienda est ex legibus fundamentalibus.*

Legibus civilibus restringitur libertas civium, seu subditorum, cum secundum eas actiones suas determinare teneantur, non vero pro lubitu, seu prouti sibi visum fuerit. Quamobrem cum homines naturaliter sint libertatis suæ amantes; leges novæ iisdem semper sunt suspectæ, quatenus verentur, ne libertas eorum arctius constringatur, quam par sit. Sane non alia de causa populi libertatis amantes statum popularem aliis Rerump. formis prætulerunt, aut saltem Resp. mixtas statui monarchico & aristocratico. Ac ideo potestatem legislatoriam vel sibi reservarunt, vel saltem legibus fundamentalibus circumscripserunt: quod num benefactum sit, hic non disputandum, ubi non quæritur de eo, quod melius sit, sed omnis de jure saltem quæstio est. Ceterum hinc intelligitur, cur Imperator in Instit. §. 4. de J. N. G. & C. legem dicat, quod populus Romanus senatorio magistratu veluti consule interrogante constituebat. Definitio enim hæc aptata est ad formam Reip. Romanæ, quemadmodum definitiones in Jure civili formari debent, ubi de eo, quod in certa quadam civitate obtinet, quæstio est.

§. 815.

Potestati legislatoriæ non subsunt leges fundamentales. Leges enim fundamentales civitatis sunt, ad quarum observantiam Rector civitatis adstringitur in exercitio imperii (§. 77.), consequenter eædem ad modum habendi & exercendi imperium pertinent. Enimvero cum a populi voluntate dependeat, definire, a quonam & quomodo imperium exerceri debeat (§. 36. & *seqq.*); modus habendi & exercendi imperium non in ipso imperio continetur, sed eidem ex-

An leges fundamentales ad potestatem legislatoriam referendæ.

 trinsecus

trinsecus accedit, quatenus scilicet populus de imperio tanquam re sibi propria (§. 34.) pro lubitu disponit (§. 118. *part. 7. Jur. nat.*). Quamobrem cum potestas legislatoria sit jus in imperio tanquam pars potentialis contenta (§. 63.); leges fundamentales civitatis non subsunt potestati legislatoriæ.

Ostenditur etiam hoc modo. Leges fundamentales præscribuntur superiori, ut secundum eas imperium exerceat, seu Remp. administret (§. 77.). Leges vero, quas condit superior, tenent subditos, & jus eas condendi, seu potestas legislatoria superiori competit (§. 813.). Quamobrem cum leges fundamentales non subsint juri superioris, eadem quoque subesse nequeunt potestati legislatoriæ.

Non est quod objicias, leges fundamentales constitui a populo, populum vero universum, quamdiu imperium in alium, vel alios nondum transtulit, esse superiorem civitatis (§. 133.), ac per consequens quia potestas legislatoria superiori competit (§. 813.), eidem quoque subesse leges fundamentales. Etenim leges fundamentales condit populus, dum Remp. instituere, seu civitatem ordinare vult, cum non uno modo id fieri possit (§. 37. 38.). Tum vero populus non agit jure universis in singulos competente, seu imperii (§. 32.), consequenter non tanquam superior (§. 141.); sed instar domini de re sibi propria disponit, quomodo eandem administrari in utilitatem suam velit (§. 34.).

§. 816.

An superior leges fundamentales condere possit.

Quoniam potestati legislatoriæ non subsunt leges fundamentales civitatis (§. 815.); *superior vi potestatis legislatoriæ leges fundamentales condere nequit.*

Superior nimirum non ordinare civitatem, sed gubernare Remp.

Remp. debet. Imperium vero non est jus civitatem ordinandi, sed Remp. gubernandi, quæ ante instituenda, quam gubernari possit. Dum Resp. instituitur, singuli sese obligant sibi invicem vi pacti, quod hanc formam Reip. habere velint, consequenter inter se conveniunt de legibus fundamentalibus, quas de modo habendi & exercendi imperium observari & ad quas superiorem adstringere velint, qui cum iisdem subjectus sit (§. 77.) nihil quoque juris in iisdem sibi arrogare valet.

§. 817.

Lex abrogari dicitur, quando declaratur, quod subditos non amplius obligare debeat. Unde patet, quid sit *jus abrogandi leges*, nimirum jus declarandi, quod ea non amplius obligare debeat, seu legis instar observanda sit. Quoniam leges mutare idem est ac veteres tollere & alias in earum locum substituere (§. 290. *Ontol.*); *jus mutandi leges jure abrogandi continetur.* *Abrogatio legis quid sit.*

§. 818.

Quoniam superiori competit jus condendi leges (§. 812. 813.); a voluntate ipsius dependet, quales condere velit (§. 156. *part. 1. Phil. pract. univ.*), consequenter etiam num legem quandam tollere velit, & utrum aliam in ejus locum substituere velit, an nolit. Quamobrem cum legem abroget, qui eam tollit, hoc est declarat, quod ea subditos amplius obligare non debeat (§. 817.); *superiori competit jus leges abrogandi*, & quoniam eodem jure continetur jus mutandi leges (§. *cit.*), *eidem* quoque *competit jus mutandi leges.* *Cuinam competat jus leges abrogandi & mutandi.*

Cum in Rep. mixta potestas legislatoria metienda sit ex legibus fundamentalibus (§. 814.), per has vero exercitium imperii, consequenter potestatis legislatoriæ limitatur (§. 77.);

in Rep. mixta fieri poteſt, ut ſuperiori non liceat leges quasdam abrogare, vel mutare ſine populi, aut aliorum certorum conſenſu. Tum vero poteſtas legislatoria, quæ jus leges abrogandi & mutandi continet, non eſt imminuta; ſed ſaltem non tota in ſuperiorem translata, verum pars quædam ejus populo, vel aliis reſervata. In Rep. nimirum mixta populus vel alii certi ex populo ſunt participes imperii eo modo, qui per leges fundamentales definitur. Quamvis vero libera ſit voluntas ſuperioris in legibus ferendis, mutandis & abrogandis; libertas tamen hæc, perinde ac naturalis (§. 159. *part. 1. Jur. nat.*), non tollit obligationem naturalem, qua ſublata jus degenerat in licentiam (§. 150. *part. 1. Jur. nat.*). Poteſtas legislatoria jus eſt, quod oritur ex obligatione imperium civile ita exercendi, ut bonum publicum, quantum fieri poteſt, promoveatur (§. 809. 810.). Ac ideo voluntas legislatoris regitur jure naturali, quemadmodum omne exercitium imperii civilis. Evidentius hoc patebit ex ſequentibus, quæ de modo condendi leges civiles demonſtraturi ſumus. Neque aliud fert obligatio, quæ ex pacto, quo civitas conſtituta (§. 4.), reſultat (§. 28.), nec aliter populus in perſonam unam, vel plures poteſtatem legislatoriam conferre, aut ejusdem aliquos participes facere potuit, quam ut leges condantur, quæ præſcribunt media bonum publicum promovendi.

§. 819

De interpretatione legum civilium.

Jus interpretandi leges ſuperiori in civitate competit. Etenim cum leges interpretari idem ſit ac inquirere, quidnam per verba legis indicare voluerit legislator (§. 459. *part. 6. Jur. nat.*), leges autem condere (§. 813.) & mutare ſit ſuperioris (§. 817.); in caſu dubio omnino ipſius quoque eſt declarare, quomodo verba legis intelligenda ſint, ac ideo jus interpretandi leges in civitate ſuperiori competit.

In casu dubio legem interpretari nequit, nisi qui leges condere ac mutare potest. Facile enim contingit, ut alius verbis tribuatur sensus, quam quem intendit legislator. Quamvis vero hoc fiat, etiamsi Rector civitatis, qui nunc est, legem ab antecessore latam interpretatur; in eo tamen nihil est, quod juri ejus adversatur; si vero fiat ab aliis, quibus potestas legislatoria minime competit, ii jus usurpant ipsis minime competens.

§. 820.

Leges fundamentales superior interpretari nequit. Etenim superior vi potestatis legislatoriæ, quæ eidem competit, leges fundamentales condere nequit (§. 816.), nec eidem illi subsunt hæ leges (§. 815.). Quamobrem nec superiori competit jus leges fundamentales interpretandi (§. 459. *part. 6. Jur. nat.*). *An superior leges fundamentales interpretari possit.*

Ostenditur etiam hoc modo. Superior obligatur ad legum fundamentalium observantiam (§. 77.). Ponamus igitur eum habere jus eas interpretandi, prouti voluerit: contra leges fundamentales facere poterit, quod voluerit, ac idem populo ferendum, qui stare tenetur interpretatione ipsius. Legum fundamentalium hoc modo vis & efficacia aut nulla erit, aut pro lubitu labefactari potest. Quod quam sit absurdum, nemo non videt.

Nemo est qui dubitet, nihil absurdius concipi posse, quam legem alicui ferre & ejus interpretationem liberam relinquere eidem, ita enim in fraudem legis facere potest, quæ libuerit (§. 521. *part. 6. Jur. nat.*): id quod legislator fieri noluit (§. 522. *part. 6. Jur. nat.*). Idem vero valet de legibus fundamentalibus, quod de omni lege verum est.

§. 821.

An populus.

Leges fundamentales populus interpretari nequit; Etenim per leges fundamentales definitur jus superioris, quando imperium limitatur (§. 74. 77.), consequenter interpretatione opus est, quando de jure superius controvertitur (§. 459. *part. 6. Jur. nat.*). Quamobrem cum superiori jus tale competat, quale leges fundamentales esse volunt, jus vero per eas acquisitum eidem auferri non possit (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*); populus quoque leges fundamentales interpretari nequit.

Quando de jure superioris inter ipsum ac populum controvertitur, facile patet neutrum esse posse judicem in propria causa. Quoniam vero communem judicem non habent, quæritur, quomodo controversia sit decidenda. Necesse igitur est, ut ad hanc quæstionem adhuc respondeatur.

§. 822.

Quomodo interpretatio legum fundamentalium fieri debeat.

Si lex fundamentalis interpretanda, id fieri debet secundum regulas, quas Jus naturæ approbat: quodsi vero de ea convenire nequeunt superior atque populus, necesse est ut vel amicabili compositione, vel transactione, vel per arbitros lis finiatur. Neque enim superior (§. 820.), neque populus leges fundamentales interpretari potest (§. 821.). Quamobrem cum dentur regulæ interpretandi juri naturæ approbatæ, quas c. 3. part. 6. Jur. nat. demonstravimus; juxta eas omnino interpretatio fieri debet. *Quod erat unum.*

Enimvero si de applicatione illarum regularum conveniri non possit; lis inter superiorem & populum de vero sensu legum fundamentalium in casu dubio nondum finitur. Quamobrem cum inter eos, qui communem judicem non agnoscunt, lis aliter finiri nequeat, nisi vel amicabili compositione

positione (§. 869. *part. 5. Jur. nat.*), vel transactione (§. 880. *part. 5. Jur. nat.*), vel arbitrio (§. 945. *part. 5. Jur. nat.*), fini autem civitatis, nimirum tranquillitati, adversum sit vi armorum adigere superiorem ad transactionem (§. 1103. 1104. *part. 5. Jur. nat.*); necesse omnino est ut vel amicabili compositione, vel transactione, vel per arbitros lis finiatur. *Quod erat alterum.*

Æquitati naturali maxime convenit, ut legum fundamentalium interpretatio fiat secundum regulas interpretandi, quas Jus naturæ approbat. Et cum dissidia inter superiorem ac populum tollant tranquillitatem Reip. omnium maxime, si ad arma veniatur, populo libertatem suam, superiore jus suum defendere volente, fini civitatis apprime convenit inquirere in interpretationem, utrum recte fiat, nec ne, ac recta interpretatione stare. Immo cum non minus populus, quam superior ad ea facienda obligetur, quæ ad securitatem publicam conservandam requiruntur; naturali quoque obligationi tam populi, quam superioris maxime convenit, ut ad interpretationem, quam Jus naturæ probat, confugiant. Quodsi vero de ea convenire nequeunt, ne quid committatur, quod obligationi isti contrarietur, lege naturali non permittitur modus alius controversiam de interpretatione finiendi, quam vel per amicabilem compositionem, vel per transactionem, vel per arbitros: in sortem ut consentiant partes dissentientes vix credendum. Quid vero prudentiæ sit, non est hujus loci disquirere.

§. 823.

Dispensatio est permissio actus lege prohibiti in casu singulari facta. *Dispensare* igitur *idem est ac legem tollere in casu quodam singulari*, consequenter *ab obligatione, quæ inde venit, aliquem liberare.* *Quid sit dispensatio.*

Ex. gr. ponamus matrimonia inter certas personas propter

gradum cognationis esse prohibita. Quodsi permittatur, ut personæ quædam in eodem gradu sibi invicem cognatæ matrimonium ineant; permissio hæc dispensatio est. Similiter dispensatio fit, si prohibitum sit, ne nobilis ignobilem ducat, & nobili cuidam permittatur, ut ducat.

§. 824.

De jure dispensandi. Quoniam dispensare idem est ac legem tollere in casu quodam singulari (§. 823.), consequenter quoad unam, vel alteram personam, legem autem abrogare idem ac eandem tollere quoad omnes (§. 817.); *qui legem abrogare potest, is etiam dispensare potest.* Quamobrem cum *superiori* competat jus abrogandi leges. (§. 818.); eidem quoque *competit jus dispensandi.*

Jus dispensandi casus quidam particularis est juris abrogandi, ac ideo cum eo sub potestate legislatoria continetur.

§. 825.

Quando nam dispensatio cesset. *Contra legem naturæ &, si qua datur, legem divinam positivam superior dispensare nequit.* Etenim obligatio, quæ a lege naturæ venit, necessaria & immutabilis est (§. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem nemo ab eadem liberari potest. Quoniam itaque superior dispensans aliquem ab obligatione, quæ a lege venit, liberat (§. 823.); contra legem naturæ dispensare nequit. *Quod erat unum.*

Quodsi detur lex positiva divina, obligatio dependet a voluntate Dei (§. 149. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Enimvero homo omnis, consequenter etiam superior in civitate quacunque, obligatur ad omittendas actiones voluntati divinæ contrarias (§. 978. *part. 1. Theol. nat.*). Quamobrem superior ab ea obligatione neminem liberare, ac per conse-

consequens contra legem divinam dispensare nequit (§. 823.). *Quod erat alterum.*

Obligatio naturalis tantæ necessitatis est, ut ne quidem Deus contra eandem dispensare quenquam possit (§. 282. *part. 1. Phil. pract. univ.*), neque etiam tanquam ejus autor velit (§. 275. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Convenit hoc sanctitati ejusdem (§. 1063. 1065. *part. 1. Theolog. natur.*). Nolle autem eidem adversa omnipotentiæ ejus nihil derogat (§. 347. 353. *part. 1. Theol. nat.*). Nemo hominum actiones suas liberas determinare debet suo arbitratu, sed necesse est, ut eas determinet, quemadmodum Deus vult (§. 970. *part. 1. Theol. nat.*). Quodsi ergo velit, ne quis hoc faciat, superiori liberum non est velle ut faciat, consequenter contra legem divinam is dispensare nequit.

§. 826.

Intra quos limites contineatur.

Quoniam superior contra legem naturæ &, si qua datur, legem positivam dispensare nequit (§. 825.); *jus dispensandi in civitate superiori competens* (§. 824.), *ultra leges humanas extendi nequit.*

Jus dispensandi fluit ex potestate legislatoria (*not.* §. 824.). Eam igitur non egreditur hoc jus. Circa eas leges, quæ juri superioris subsunt, dispensare potest; non vero circa alias, quæ a voluntate ipsius minime pendent.

§. 827.

De permissione eorum, quæ legi naturæ ac divinæ repugnant.

Similiter quia *superior* contra legem naturæ &, si qua datur, legem positivam dispensare nequit (§. 825.); *si quædam permittere tenetur, quæ legi naturæ, aut, si qua datur, quæ legi divinæ positivæ contrariantur, ea tantum impune fieri permittit.*

Quædam legi naturæ contraria in civitate subinde esse permittenda, patebit inferius, ubi de legibus civilibus sumus actu-

 ri,

ri, & quodammodo jam inde patet, quod imperium civile, ad quod etiam jus dispensandi referendum, non extendatur ultra eas actiones, quæ ad bonum publicum consequendum pertinent (§. 35.). Si qua datur lex positiva divina, ea a voluntate divina venit (§. 149. *part. 1. Phil. pract. univ.*), consequenter cum non habeat rationem sufficientem in ipsa hominis rerumque essentia atque natura, esset enim tum lex naturalis (§. 135. *part. 1. Phil. pract. univ.*), ea nobis aliunde innotescere nequit nisi per revelationem, prouti constat ex iis, quæ de modo cognoscendi voluntatem divinam demonstravimus (§. 443. & *seqq. part. 1. Theolog. natur.*). In Jure igitur naturæ demonstrari nequit, num detur lex quædam positiva divina; sed disquisitio hæc alterius fori est.

§. 828.

Interpretatio authentica.

Interpretatio legum authentica dicitur, quæ fit ab ipso superiore. Quamobrem cum eidem jus interpretandi competat (§. 819.), idemque leges mutare possit, prouti e re visum fuerit (§. 817.); *interpretatione authentica semper standum*, consequenter *judices secundum eam jus perpetuo dicere tenentur.*

Non alio fine interpretatio a superiore requiritur, quam ut de genuina ejus voluntate constet. Quando igitur eam declaravit, cum voluntas ipsius faciat legem (§. 149. *part. 1. Phil. pract. univ.*), interpretatio authentica instar legis habenda, hoc est, verba legis obscura vel ambigua in eo sensu accipienda sunt, quem ipsis tribuit legislator. Perinde nimirum est, ac si tum legem demum tulisset.

§. 829.

Interpretatio doctrinalis quid sit.

Interpretatio doctrinalis vocatur, quæ fit secundum regulas rectæ interpretationis a judice. Quoniam interpretandi jus superiori in civitate competit (§. 819.), consequenter judici

judici, qui curare debet, ut jus suum unicuique tribuatur, & unumquemque adversus injurias aliorum defendere (§. 538.), interpretatio non permissa intelligitur, nisi quatenus sensum legis secundum leges rectæ interpretationis eruere valet; ***interpretatio doctrinalis locum non habet, si lex fuerit adeo obscura, ut per regulas rectæ interpretationis constare nequeat de mente ejus***, consequenter ***tum recurrendum est ad authenticam*** (§. 228.).

Eliguntur judices legum periti (§. 541.), qui ideo quoque leges rite interpretari posse præsumuntur. Quamobrem cum iis committatur, ut controversias civium causa cognita decidant (§. 540. *h.* & §. 960. *part. 5. Jur. nat.*), facta nimirum applicatione legum ad factum præsens; ipsis quoque permittendum, ut leges interpretentur, ubi secundum regulas interpretationis rectæ de mente earum constare potest. Constituuntur enim judices, ne superior semper sit adeundus. Subdividitur a Dd. interpretatio doctrinalis ***in ampliativam***, qua ob similitudinem casus legis casus specialis ad alios similes extenditur; ***in illativam*** seu ***comprehensivam***, qua ex generali legis ratione infertur aliquid, quod verbis legis non enunciatur; ***in restrictivam***, qua verba generalia ad casum verbis legum expressum restringuntur, & ***in explicativam*** seu ***declarativam***, qua sensus legis ex verborum significatu eruitur. Enimvero si ea teneamus, quæ de interpretatione demonstrata sunt (§. 460. & *seqq. part. 6. Jur. nat.*); subdivisiones istæ abunde intelliguntur, nec iisdem hic immorari tenemur. Quæ enim ibidem de interpretatione tradita fuerunt; ad doctrinalem spectant vi definitionis, quæ sola ratione regitur, ita ut voluntati interpretis locus nullus relinquatur, sicuti in authentica (§. 828.), in eo a doctrinali differente. Nimirum quamvis interpretatione inquiratur, quid legislator per verba legis indicare voluerit (§. 459 *part. 6. Jur. nat.*); ea tamen extendenda quoque est ad casus, lege minime comprehensos, quatenus

eædem vel earundem rationes ſpectantur tanquam principia generalia, ex quibus alia recte inferuntur, quemadmodum tanquam verum admittitur, quod ex veritatibus aliis tanquam principiis demonſtrandi recta ratiocinatione infertur. Nam quia legum concordia eſſe debet, non vero eædem ſibi mutuo contradicere debent; legislator ea quoque voluiſſe præſumitur, quæ cum iis conſentiunt, etſi de eo non cogitaverit, cum leges ferret. Recta enim interpretatio etiam ducit ad ea, quæ voluiſſet legislator, ſi eidem cognita fuiſſent, quæ nunc palam ſunt (§. 515. *part. 6. Jur. nat.*). Hæc omnino ratio eſt, cur doctrinalis interpretatio habeatur pro præſumtione voluntatis legislatoris, a qua omnem vim ea accipit, cum obligatio civilis veniat a lege civili (§. 290. *part. 1. Phil. pract. univ.*), conſequenter tota pendeat a poteſtate legislatoria. Unde patet, quomodo intelligi debeat quod dicitur, interpretationem doctrinalem vim ſuam accipere ab authentica.

§. 830.

De valore interpretationis doctrinalis.

Quoniam interpretatio doctrinalis fit a judice (§. 429.), judici autem non competit poteſtas legislatoria (§. 813.); *interpretatio doctrinalis per modum legis recipi nequit,* conſequenter *ſecundum eam judices alii non tenentur jus dicere in eodem caſu recurrente.* Et quoniam appellationes in Rep. ſunt permittendæ (§. 549.), appellatio vero eſt provocatio a judice ad ſuperiorem, ut ipſe cauſam decidat (§. 548.); *ſi quis in ſententia a judice ſecundum interpretationem doctrinalem lata acquieſcere nolit, ei permittendum eſt, ut ab interpretatione doctrinali ad authenticam provocet* (§. 828.).

Inde eſt, quod dicitur, judicis deciſionem, ſecundum ſcilicet interpretationem doctrinalem factam in cauſa dubia, valere tantum in iſta cauſa, nec extendi ad alias. Etenim cum judici permiſſa ſit interpretatio doctrinalis, judex vero quilibet in exercitio juris ſui dependeat a ſuperiore, cujus nomine jus dicit,

dicit, non vero a judice alio; in interpretandis quoque legibus, quatenus hoc ipsi concessum, suum sequitur judicium, non vero judicio alterius stare tenetur. Quando vero ratio appellandi alia non est, quam interpretatio doctrinalis, quam pars sententia gravata minus recte factam existimat ob rationes a regulis interpretandi desumtas, quæ aliter faciendam ipsi persuadent; utique ab interpretatione doctrinali ad authenticam provocatur. Quare si contingat sententiam a superiore confirmari, id quod obtinet, si superior vel ipse in tribunali appellationum, quando causa deciditur, fuerit præsens, vel sententia ab eodem lata ipso offeratur, ut eam confirmet, vel reformet; confirmatio omnino continet interpretationem authenticam, cum eo ipso confiteatur, doctrinalem menti suæ conformiter factam esse. Sane etiam si judex interpretationem authenticam a superiore petit; an ita intelligenda sit lex, quemadmodum sibi videtur, quærere potest: id quod omnino idem est ac interpretationem doctrinalem confirmationi ejus submittere, qua facta ecquis dubitet interpretationem istam pro authentica habendam esse?

§. 831.

De interpretatione usuali. *Interpretatio usualis* appellatur, quæ usu fori introducta, seu secundum quam semper pronunciatum in judicio, consequenter *ea vim consuetudinis obtinet.* Facile autem patet, *interpretationem usualem esse doctrinalem in foro receptam* (§. 829.).

Nimirum qui primi fuere interpretes, interpretatione doctrinali usi sint. Eam deinceps continuo approbarunt judices, quoties idem casus denuo occurrit. Constante igitur hac approbatione interpretatio ista consecuta est autoritatem, ut non facile sine approbatione superioris ab eadem discedere liceat. Pleniorem lucem affundent ea, quæ de consuetudine demonstranda veniunt.

§. 832.

§. 832.

Jus puniendi jus majestaticum esse, seu partem imperii.

Ad jura majestatica pertinet jus puniendi, seu jus puniendi pars imperii civilis est. Etenim superiori civitatis competit potestas legislatoria (§. 813.), jus nimirum condendi leges (§. 812.), tum de iis, quæ fieri debent a civibus, seu subditis, tum de his, quæ facere non debent, tum denique de his, quæ permissa esse debent (§. 582.). Quoniam itaque civilis obligatio, quæ positiva est (§. 290. *part. 1. Phil. pract. univ.*), faciendi nimirum ea, quæ præcipiuntur, non faciendi ea, quæ prohibentur, nec impediendi aliquem in iis, quæ permissa sunt, introducitur sanctione poenali (§. 291. *part. 1. Phil. pract. univ.*), consequenter poenarum constitutione (§. 289. *part. 1. Phil. pract. univ.*); superiori quoque competit jus puniendi. Quamobrem cum jus superiori competens in actiones singulorum (§. 141.) imperium sit (§. 32.) & jus ad exercitium imperii requisitum jus majestaticum est (§. 207.); jus puniendi est pars imperii civilis & ad jura majestatica pertinet.

Ostenditur etiam hoc modo. Legibus tales ac tantæ addendæ sunt poenæ, quæ ad cohibendam legum transgressionem, quantum datur, sufficiunt (§. 585.). Quoniam itaque superiori competit potestas legislatoria (§. 813.), nimirum jus condendi leges (§. 812.), & præterea sublato bello privato (§. 560.) per judices punire debet eum, qui injuriam fecit privatis (§. 559.), universitati etiam in civitate competit jus puniendi eum, qui ipsam seu Remp. læsit (§. 579.); superiori utique jus puniendi competit. Unde porro patet, ut ante, eam esse partem imperii civilis & ad jura majestatica pertinere.

Jus puniendi a potestate legislatoria inseparabile est, nec bellum

bellum privatum tolli potest, nisi jus puniendi injurias aliis facientem in superiorem transferatur, quod in locum illius succedit. Sine jure igitur puniendi imperium civile exerceri nequit, ac per consequens idem ad jura majestatica pertinet (§. 810.). Inseparabilitas juris puniendi a potestate legislatoria adeo manifesta est, ut a nemine in dubium revocari queat, cum leges ferendo nihil agatur, nisi metu poenarum ad earum observantiam obligentur, qui sua sponte obligationi suae satisfacere nolunt. Neque enim sufficit naturaliter unumquemque civem obligari ad observantiam legum civilium, quae sunt media finis civitatis consequendi (§. 49. *part.* 7. *Jur. nat.* & §. 4. *b.*), vi pacti, quo civitas constituta (§. 4.) & singuli sese obligant universis ad bonum publicum promovendum (§. 28.) & vi pacti cum superiore, in quem imperium transtulerunt (§. 36.), quatenus nimirum pacta naturaliter sunt servanda (§. 789. *part.* 3. *Jur. nat.*). Obligatio haec naturalis supponit homines ratione utentes & ab affectibus eidem contrariis animum immunem possidentes. Quoniam vero istiusmodi subditos supponere non licet, cum plerique homines affectibus potius, quam ratione regantur tantum non semper, & subinde facile omnes; ideo obligatio positiva opus est, non aliter quam sanctione poenali introducenda (§. 301. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), metu poenarum affectus alios in contrarium nitentes superante. Similiter necessitas puniendi eum, qui injurias facit alteri, cum sublatione belli privati adeo arcte cohaeret, ut sine injustitia a se invicem separari nequeant. Naturaliter enim cuilibet competit jus puniendi eum, qui ipsum laesit (§. 1061. *part.* 1. *Jur. nat.*), ut in posterum tutus sit ab injuriis ejus atque aliorum (§. 1059. *part.* 1. *Jur. nat.*). Quoniam itaque ad finem civitatis pertinet tranquillitas (§. 13.), ut nimirum quilibet habeat animum vacuum a metu injuriarum (§. 11.), ac ideo Rectori civitatis curae esse debet, ut quilibet sit tutus ab injuria aliorum (§. 532.); non eo fine in civitatem coitur, ut quilibet alterum impune laedat, sed ut facilius consequatur id, quod bello privato intenditur in statu na-

turali, ad quod omnino pertinet jus puniendi lædentem (§. 1114. *part. 1. Jur. nat.*).

§. 833.

Quanam poena jure majestatico determinentur.

Quoniam jus puniendi ad jura majestatica pertinet (§. 832.); *jure majestatico determinantur poenæ legibus adjiciendæ & juris tam privatorum, quam Reip. violatoribus decernendæ.*

Non est quod objicias, poenas multas arbitrio judicis vel magistratus determinandas esse, nec fieri posse ut superior ipse eas determinet, aut a judice determinatas approbet. Quod enim judex facit, id non facit nisi jure a superiore sibi concesso, consequenter quatenus is per ipsum jus majestaticum exercet. Valet hic illud pervulgatum: Quod quis per alium facit, per se fecisse putatur. Et jus judicis vel magistratus juri majestatico ita subest, ut superior judicem vel magistratum jure sibi concesso abutentem punire possit.

§. 834.

De jure gladii, seu jure vitæ ac necis.

Jus gladii dicitur jus poenam capitalem sumendi de maleficis. Vocatur etiam *Jus vitæ ac necis*, quamvis hoc latius extendatur, quatenus sub jure belli etiam continetur jus exponendi vitam subditorum periculo necis, immo etiam sub imperio eminente. Quoniam jus puniendi ad jura majestatica pertinet (§. 832.), quando vero sine poenis capitalibus crimina coërceri nequeunt, poenæ capitales licitæ sunt (§. 638.), & jus poenam capitalem sumendi de maleficis jus gladii est, *vi def. præs. Jus gladii ad jura majestatica pertinet.* Sed quia innocentem punire non licet (§. 1086. *part. 1. Jur. nat.*), & poena gravior illicita, ubi levior sufficit (§. 1065. *part. 1. Jur. nat.*); *jus gladii superiori non competit nisi in eos, qui capitalia commiserunt.*

Quidam

Quidam jure gladii jus omne puniendi comprehendunt, immo etiam jus vitæ ac necis, quatenus ex jure belli & jure eminente in personas resultat; sed cum ab omni æquivocatione sit abstinendum (§. 144. *Disc. præl.*), nec synonymia præter necessitatem admittenda (§. 143. *Disc. præl.*); ideo præstat jus gladii in significatu strictiori, quem in definitione eidem tribuimus, retineri.

§. 835.

Jus gladii nascitur ex jure se suaque defendendi. Universitas enim in civitate spectatur tanquam persona moralis (§. 576.), quæ injuria affici lædique potest (§. 577. 578.). Quamobrem cum unicuique homini competat jus se (§. 973. *part. 1. Jur. nat.*), suaque defendendi (§. 691. *part. 2.* & §. 354. *part. 7. Jur. nat.*); jus se suaque defendendi adversus lædentes universitati in civitate, seu Reip. competit. Enimvero se (§. 1013. *part. 1. Jur. nat.*), suaque (§. 699. *part. 2. Jur. nat.*) & pudicitiam suam defendere licet cum interfectione lædentis, si periculum læsionis aliter averti nequit (§. 355. *part. 7. Jur. nat.*). Ergo etiam jus defendendi se suaque Reip. competens *per demonstrata* extenditur usque ad interfectionem lædentis, si periculum læsionis aliter averti nequit. Quamobrem cum non alio fine puniantur crimina, quibus damnum datur, vel injuria affertur universitati in civitate, seu Reip. (§. 581.), quam ut periculum læsionis ab eadem avertatur (§. 1062. *part. 2. Jur. nat.*); jus poena capitali afficiendi criminum patratores Reip. competit, consequenter jus gladii (§. 834.), propterea quod se suaque defendere licet usque cum interfectione lædentis, si periculum aliter averti nequit. Patet itaque jus gladii nasci ex jure se suaque defendendi.

Fons juris gladii.

Plurimum refert nosse fontem, unde jus gladii derivatur, ne

ſecus de eodem ſtatuas, quam par eſt. Qui putant ſuperiori competere jus vitæ ac necis, quod inſtar domini de vita ac nece ſubditorum diſponere poſſit, a veritate procul abſunt, nec jus gladii intra ſuos limites coarctare valent, ut omnis evitetur abuſus. Abunde patet ex anterioribus ſuperiori competere non poſſe jus, niſi quod originarie in populo eſt, quando in civitatem coaleſcit, ac inde in Regem vel optimates derivari, niſi maneat apud populum: jus vero populi non differt a jure ſingulis naturaliter competente, niſi quatenus vi pacti, quo civitas conſtituta (§. 4.), ſeſe ſibi invicem obligarunt ad idem conjunctis viribus tanquam jus commune exercendum (§. 28.). Ideo ipſum quoque jus ſe ſuaque defendendi, quatenus conjunctis viribus exercetur in civitate, conſequenter ab eo, qui jus populi habet, jus gladii eſt. Neque vero abſonum videri debet, quod jus gladii, cum revera ſit jus puniendi (§. 834.), in jus ſe ſuaque defendendi convertatur, quaſi jus puniendi cum jure defendendi confundatur. Etenim ſi crimina maneant impunita, periculum læſionis Reip. imminet non modo ab eo, qui læſit, verum etiam ab aliis, conſequenter cum ad hoc avertendum poenis ſit opus, eædem ſunt medium reſiſtendi agere quid volenti, quo nos lædat. Hanc reſiſtentiam vero eſſe defenſionem manifeſtum eſt (§. 972. *part. 1. Jur. nat.*). Aſt homini non competit dominium in vitam ſuam (§. 351. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem dum in civitatem coëunt, inter ſe convenire nequeunt, ut univerſis ſit jus in vitam ſingulorum. Neque ideo populus univerſus, conſequenter is, qui populi jus habet, eſt dominus vitæ ſingulorum, ut de ea pro lubitu ſtatuere poſſit.

§. 836.

Unde ea innoteſcant, quæ de jure Quoniam jus gladii naſcitur ex jure ſeſe ſuaque defendendi (§. 835.), naturaliter unicuique homini competente (§. 973. *part. 1. & §. 691. part. 2. & §. 354. part. 7. Jur. nat.*);

nat.); *quæ de jure sese suaque defendendi demonstrata sunt, jus gladii quoque applicanda sunt.* *adgladii tenenda.*

Plurimum refert in Rep. ne jure gladii abutatur Rector civitatis, sed ut eodem recte utatur. Quamobrem necesse est, ut constet, undenam deducendus sit genuinus juris hujus usus. Enimvero non rectius dijudicare possumus usum ejusdem quam si jus gladii reducamus ad jus defensionis, quale naturaliter homini unicuique competit. Inde nimirum apparet, qua religione id sit exercendum.

§. 837.

Quoniam de jure gladii valent, quæ de jure sese defendendi demonstrata sunt (§. 836.), qui vero se defendit, mali, quod sibi intentatur, aversionem, non malum, quod alteri infert, intendit (§. 992. *part. I. Jur. nat.*); *quando Rector civitatis jure gladii utitur, non necem malefici intendit, sed aversionem læsionis, ut scilicet singuli, qui in civitate degunt, sint ab ea tuti.* *Intentio R. C. in usu juris gladii.*

Nimirum Rector civitatis non poena capitali affici curat maleficum, quia vult, ut is e medio tollatur; sed quia vult Remp. esse incolumem, ne cujusdam vitæ ac bonis periculum immineat ab aliis, quod fieri nequit, nisi e medio tollatur. Nullum igitur jus in vitam hominis sibi arrogat, quasi ea sit in dominio suo.

§. 838.

Ex eadem ratione quia defensor non vult malum alterius, quatenus est malum alterius, sed quatenus est medium unicum declinandi proprium, & mallet alterum ab eo esse immunem (§. 993. *part. I. Jur. nat.*), nec ex malo, quod sui defendendi gratia alteri inferendum, voluptatem *Idem specialius expenditur.*

percipit (§. 994. *part. 1. Jur. nat.*), neque hoc facit ullo in aggressorem odio (§. 996. *part. 1. Jur. nat.*), sed animum habet ab omni vindictæ cupidine alienum (§. 999. *part. 1. Jur. nat.*), salvo amore inimicorum (§. 998. *part. 1. Jur. nat.*); *Rector civitatis non vult necem malefici, qua talem, sed qua medium unicum declinandi necem & jacturam bonorum a subditis: mallet idem maleficum capite non esse plectendum, nec ex nece ejus voluptatem percipit, eum non puniens ullo odio, sed animo ab omni cupidine vindictæ alieno ac amore inimicorum prorsus illæso.*

Patet hinc abunde, non modo qua religione jus gladii in Rep. sit exercendum; verum etiam ea religione non rectius jus sese suaque defendendi, qua debet, exerceri posse, nisi civitatibus introductis in jus gladii convertatur. Quoniam jus puniendi eum, qui alterum læsit, naturaliter unicuique competens (§. 1061. *part. 1. Jur. nat.*) eodem prorsus animo exercendum (§. 1074. & *seqq. part. 1. Jur. nat.*); quo jus se defendendi (§. 993. & *seqq. part. 1. Jur. nat.*); dum jure gladii non aliter utitur superior, quam quatenus juri defensionis competit, & idem non locum amplius relinquit exercitio proprio juris puniendi (§. 560.), eo ipso quoque jus puniendi certius ea religione exerceri potest, qua debet. Nihil certe difficilius est, si non prorsus impossibile, quam ut in statu naturali punientis ac se defendentis is sit animus, quem habere debet. Difficultates autem, quæ in statu naturali locum habent, in statu civili tolluntur.

§. 839.

De vitando abusu juris gladii. Similiter quia in jure sese defendendi modum excedere non licet (§. 1001. *part. 1. Jur. nat.*), consequenter non uti licet mediis durioribus, ubi leniora prosunt, immo lenissima (§. *cit.*); *Rector civitatis jus gladii non extendere debet*

bet in infinitum, ac per consequens *non animadvertere in maleficos, ubi poenis levioribus finem poenæ consequi datur.*

Sicuti defensor lædit aggressorem, quatenus modum excedit (§. 1002. *part. 1. Jur. nat.*); ita quoque læditur maleficus, si graviori poena afficitur, quam finis poenæ exigit, & excessus in puniendo recte comparatur poenæ innocentis, cum nemo puniri debeat, ultra quam meretur & salus publica exigit.

§. 840.

De poena capitali furti, homicidii, rapinæ, stupri violenti.

Patet porro quia non modo se (§. 1013. *part. 1. Jur. nat.*), verum etiam res suas (§. 699. *part. 2. Jur. nat.*), & pudicitiam suam in statu naturali defendere licet cum interfectione aggressoris, raptoris & stupratoris violenti, si aliter periculum evitari nequit (§. 355. *part. 7. Jur. nat.*); *poena capitalis homicidii, furti, rapinæ, ac stupri violenti injusta non est, si istiusmodi crimina poenis minime capitalibus coërceri nequeunt.*

Qui poenas capitales damnant, propterea quod solus Deus sit vitæ dominus, fontem juris gladii ignorant, aut quantum sit jus se ac sua pudicitiamque suam defendendi non intelligunt. Unde patet, quam necesse fuerit, ut jus gladii ex genuino fonte deduceremus.

§. 841.

De confirmatione poenarum capitalium.

Quoniam jus gladii summa religione exercere debet superior (§. 938.), nec id extendere in infinitum, ut eodem utatur, ubi poenæ leviores sufficiunt fini poenarum consequendo (§. 939.); *nemo* quoque *poena capitali afficiendus, nisi ea a superiore fuerit confirmata.*

In re tanti momenti utique suo judicio stare debet superior, non judicum, & quæ propriam conscientiam tangunt, ea non relin-

relinquere conſcientiæ aliorum. Poenæ igitur capitalis confirmatio recte petitur a ſuperiore, antequam ea irrogetur.

§. 842.

Poenarum remiſſio & mitigatio quale ſit jus.

Poenarum remiſſio & mitigatio ad jura majeſtatica pertinet. Etenim cum ſuperiori competat jus poenas legibus conſtitutas remittendi & mitigandi, ſi ratio ſufficiens adſit (§. 658.), ſicuti poenas legibus adjiciendas & juris tam privatorum, quam Reip. violatoribus decernendas determinandi (§. 833.); ipſius judicio relictum eſt, quales poenas determinare, & num determinatas in caſu aliquo emergente ob circumſtantias ſingulares remittere, aut mitigare conſultum ducat, conſequenter jus poenas remittendi & mitigandi cum jure puniendi cohæret & poenarum remiſſio ac mitigatio utique ad exercitium illius pertinet. Quamobrem cum jus puniendi ad jura majeſtatica pertineat (§. 832.); poenarum quoque remiſſio & mitigatio ad jura majeſtatica pertinet.

Abſurdum omnino foret jus poenas remittendi & mitigandi ſeparare a jure puniendi. Ponamus enim alii competere jus puniendi, alii vero jus poenam remittendi vel mitigandi. Qui poenas determinat, nihil agit, cum ab alterius voluntate unice dependeat, qualem ipſe poenam, an nullam dictare velit.

§. 843.

De jure aggratiandi.

Jus poenas remittendi & mitigandi dicitur *Jus aggratiandi.* Quamobrem cum poenæ remiſſio & mitigatio ad jura majeſtatica pertineat (§. 842.); *Jus aggratiandi jus majeſtaticum eſt.*

Notandum hic quoque eſt, quod alias jam iterato monuimus, nos in definiendo non attendere mores noſtros, ſed definitiones condere principiis Juris naturæ convenienter, ut ea, quæ definiuntur, agnoſcantur, qualia in ſe ſunt origine ſua, non

non vero quomodo voluntate humana deinceps mutantur: id quod non uno modo fieri potest. Videbimus autem deinceps, quomodo juribus majestaticis mutatio quædam accidere possit.

§. 844.

Jus aggratiandi sub jure dispensandi continetur. Etenim cum naturaliter qui alterum læsit ad poenam subeundam obligetur (§. 1071. *part. 1. Jur. nat.*), & superior poenas legibus determinando & juris alieni, præsertim Reip. violatoribus decernendo obligationem civilem introducat ad faciendum, quod fieri vult, & non faciendum, quod non vult (§. 288. 291. *part. 1. Phil. pract. univ.*), consequenter etiam ad poenam lege statutam subeundam; qui delinquit aut crimen aliquod patrat, tam naturaliter, quam civiliter obligatur ad poenam jure superioris determinatam subeundam (§. 833.). Quodsi ergo superior poenam lege statutam remittit, aut mitigat; reum ab obligatione eandem subeundi liberat. Quamobrem cum superior circa legem dispenset, quando aliquem ab obligatione, quæ inde venit, liberat (§. 823.), jus vero aggratiandi in remissione vel mitigatione poenæ (§. 843.), consequenter in liberatione ab obligatione ista consistat; jus aggratiandi sub jure dispensandi continetur. *An sub jure dispensandi contineatur.*

Parum difficultatis habet propositio præsens, modo ad notionem dispensationis & juris aggratiandi animum attendas. Sane si poena remittitur, vel mitigatur, perinde est ac si lex poenalis nulla esset. Quando dispensatur, itidem perinde est, ac si lex prohibitiva non extaret. In utroque igitur casu tollitur lex in casu singulari, ac per consequens dispensatio fit.

§. 845.

De limitibus juris aggratiandi.

Jus aggratiandi naturaliter superior habet in quolibet crimine; quodsi vero poena quaedam fuerit lege divina positiva statuta, criminis reum aggratiare nequit. Etenim poenae in civitate constituuntur a superiore (§. 833.), lege autem naturali determinatae non sunt (§. 636.). Quamobrem cum superior poenas legibus statutas remittere & mitigare possit (§. 658.), in eo autem jus aggratiandi consistat (§. 843.); jus aggratiandi superior naturaliter in quolibet crimine habet. *Quod erat unum.*

Enimvero quia jus aggratiandi sub jure dispensandi continetur (§. 844.), consequenter tam late, quam hoc pateat, superior autem contra legem divinam positivam dispensare nequit (§. 825); si qua poena lege divina positiva fuerit statuta, superior reum criminis aggratiare nequit. *Quod erat alterum.*

Superior poenam remittere & mitigare potest, cujus determinatio a voluntate ipsius dependet; non vero eam, quae voluntati suae non subest, qualis est, si qua datur, divina positiva statuta. An dentur poenae lege divina positiva statutae, aut, quod perinde est, leges divinae positivae poenales, quae omnes in universum homines obligant, in Jure naturae demonstrari nequit. Immo nec inter christianos idem adeo exploratum est, ut non desint qui negativam amplectuntur. Leges enim poenales per Mosen Hebraeis latae revera sunt leges civiles Reip. Hebraeorum, quas forenses dicunt Theologi. Erat illa Resp. Theocratia, in qua superior erat Deus. Leges igitur Hebraeis ferebat tanquam Rex eorum, ut ideo eos tantummodo obligaret ad earum observantiam, non vero totum genus humanum, cui nunquam promulgatae fuerunt. Sed nostrum non est ea uberius discutere.

§. 846.

§. 846.

Aboleri dicitur *accusatio* vel *inquisitio*, si de crimine, cujus aliquis postulatur, non inquirendum, consequenter is absque omni cognitione, aut saltem inquisitione nondum absoluta e numero reorum eximitur. Quamobrem patet, *abolitionem esse remissionem poenæ in casu dubio.* *De abolitione.*

Antequam quis criminis fuerit convictus, vel confessus, pro reo haberi nequit. Convictus autem haberi nequit, antequam inquisitio fuerit absoluta, multo minus antequam fuerit inchoata. Quoniam vero nemo innocens puniri potest (§. 1086. *part. 1. Jur. nat.*); nec dici potest, num poenam, vel qualem mereatur. Unde si accusatio, vel inquisitio sive nondum inchoata, sive nondum consummata aboletur; poena criminis, cujus quis postulatur, utique remittitur in casu dubio.

§. 847.

Quoniam superior poenam remittere & mitigare potest, quam quis meretur (§. 658.), multo magis in casu adhuc dubio eam remittere potest, ac per consequens cum remittendo poenam in casu dubio accusatio, vel inquisitio sive nondum inchoata, sive nondum consummata aboleatur (§. 846.); *superior accusationem, vel inquisitionem sive nondum inchoatam, sive nondum consummatam abolere potest, & jus hoc abolendi continetur sub jure aggratiandi* (§. 843.), consequenter *ad jura majestatica pertinet* (§. *cit.*). Quia vero poenam lege constitutam remittere minime debet *superior* sine ratione sufficiente (§. 658.); ideo *nec accusationem, vel inquisitionem, sive nondum inchoatam, sive jam coeptam, sed nondum consummatam, seu absolutam absque ratione sufficiente abolere non debet.* Et quoniam abolitio & permissio poenæ pari passu ambulant (§. 846.); *eadem sunt rationes abolitionis, quæ remissionis* *Cuinam jus abolendi competat & quale sit.*

poenæ, seu *ob quas rationes poena remitti potest, ob easdem quoque accusatio, vel inquisitio aboleri potest.*

Abolitione non aliud intenditur, quam ut memoria criminis, cujus quis suspectus habetur, extinguatur. Qui de eo postulatur, pro non reo declaratur, antequam constet, utrum revera reus sit, nec ne. Quamobrem famæ ejus consulitur abolitione, qui de crimine postulatur.

§. 848.

De amnestia. Differt ab abolitione *Amnestia*, quæ est oblivio injuriarum & criminum patratorum in perpetuum decreta. *Amnestia* igitur *sancita & præstita ante actarum rerum nemo accusari, neve puniri potest.* Vocatur amnestia etiam *Lex oblivionis.* Quoniam superior imperium ita exercere debet, ut publicum bonum, quantum fieri potest, promoveatur (§. 809.), eique competunt omnia jura, sine quibus ita exerceri nequit (§. 810.); *si e re civitatis fuerit, ut amnestia præstetur, superior eam præstare valet.*

Amnestia inprimis opus est in statu Reip. turbulento, ubi ultro citroque injuriæ inferuntur & accipiuntur, ut is in pristinum habitum revocetur: item in bellis intestinis, ut pace facta pristina tranquillitas restituatur. Ita teste *Plutarcho* in Politicis decreta fuit amnestia, cum triginta tyrannis Remp. occupantibus status Reip. Athenienfis esset turbulentus &, autore *Valerio Maximo* labentem civitatis statum in integrum restiturus *Thrasybulus* plebiscitum interposuit, ne qua præteritarum rerum mentio fieret.

§. 849.

An amnestia præstatio pertineat Quoniam amnestia sancitur atque præstatur, quando oblivio injuriarum & criminum patratorum in perpetuum decernitur (§. 848.); *si in rebellione amnestia a superiore præstatur,*

ad imperium civile.

tur, id non tam vi imperii fit, quam transactione, ut pax restituatur (§. 879. *part. 5. Jur. nat.*), consequenter *a pacto vim suam accipit* (§. 882. *part. 5.* & §. 789. *part. 3. Jur. nat.*). *Ast si amnestia praestatur in alio quocunque casu, quo subditi injuriam non afferunt superiori, sed vel sibi invicem, vel magistratui, aut personis aliis, quarum potestati a superiore subjecti sunt*, cum tunc amnestia contineat solum poenae remissionem & abolitionem (§. 848.), *ea utique vi imperii civilis praestatur* (§. 843. 847.).

Amnestia subditis praestatur non alio fine, quam ut ne rerum ante actarum accusari, neve puniri possint, consequenter accusatio & inquisitio aboletur (§. 846.), sicque poena iis, qui eam meruerant, remittitur, quia memoria maleficiorum aboletur, quasi quod factum est factum non sit. Alia vero utique ratio est, si superior cum civibus rebellibus paciscitur, tum enim vel ipse iisdem per modum conditionis amnestiam offert, vel cives eandem sibi stipulantur; alia longe ratio est, si superior vi juris majestatici amnestiam sancit & praestat iis, quos ob maleficia sua punire poterat, tum enim cum his, contra quos inquirendum erat & qui puniri poterant, non transigit, sed proprio motu amnestiam praestat imperium saluti publicae convenienter exercens.

§. 850.

Amnestia num sit naturaliter licita.

Si praeteritarum injuriarum oblivione certius cavetur, ne novis iisque gravioribus pandantur fores, vel si caedem tutius finiantur, si poena remittatur, quam si nocentes puniantur; amnestia naturaliter licita. Etenim poenae potissimum irrogantur, ut praecaveantur injuriae futurae (§. 1075. *part. 1. Jur. nat.* & §. 838. *h.*), atque superioris est cives praestare tutos ab injuriis (§. 532.). Quoniam itaque is curae quoque habere debet, ut, si talis fuerit status, quo mutuas injurias sibi invi-

cem afferunt, eædem quantocyus finiantur. Quia poena remittenda, si majus malum metuendum, ubi poena exigitur, quam periculum læsionis futuræ videtur, ubi ea remittitur (§. 1095. *part. I. Jur. nat.*), & major utilitas ex poenæ remissione, quam exactione speranda (§. 1096. *part. I. Jur. nat.*); si is fuerit rerum status, ut injuriarum præteritarum oblivione certius caveatur, ne novis iisque gravioribus pandantur fores, vel cædem tutius finiantur, si poena remittatur, quam si nocentes puniantur, amnestia naturaliter licita est (§. 848.).

Qui sibi persuadent malum omne in se tale esse, ut puniri debeat, vel punitionem cum vindicta confundunt; de amnestia a superiore præstita subditis delinquentibus sinistre judicant, præsertim si injuriæ, quas vindicari mallent, ipsos quoque tangunt. Enimvero cum falsum sit malum in se tale esse, ut puniri debeat (§. 642.), ac perperam inde puniendi necessitas absoluta inferatur, omnes autem animum ab omni vindictæ cupiditate alienum habere debeamus (§. 948. *part. I. Jur. nat.*); illi errant, hi peccant, quando amnestiam a superiore præstitam damnant. Nostrum igitur fuit demonstrare, quandonam ea naturaliter licita sit. Quemadmodum enim nil temere fieri debet (§. 278. *part. 3. Jur. nat.*); ita nec temere amnestia præstanda, sed sufficiens adesse debet ratio, cur præstetur, quia scilicet vel medium unicum est, vel saltem tutius videtur mala graviora præcavendi, vel præsentia finiendi. Tum enim utique e re civitatis est, ut amnestia punitioni præferatur, quemadmodum eam ante restrinximus (§. 848.).

§. 851.

Juris affirmativi & negativi differentia. *Jus affirmativum* est, quod consistit in faciendo: *Jus* autem *negativum*, quod consistit in non faciendo. *Jure* igitur *affirmativo facere quid licet*, *seu permittitur* (§. 165. 170. *part. I. Phil. pract. univ.*); *jure* autem *negativo aliquid non facere*

cere licet, quod alias erat faciendum, seu ut non faciamus permittitur (§§. *cit.*).

Non est quod objicias, jus affirmativum & negativum sine utilitate distingui. Qui enim jus habet aliquid faciendi, cum non necesse sit ut faciat, sed saltem facere liceat (§. 170. *part. 1. Jur. nat.*); eundem quoque id, quod facere potest, non facere posse, cum libertati ejus relictum sit, utrum facere velit, nec ne. Ita qui jus cerevisiam coquendi habet, non necessario coquere tenetur, sed si ita visum fuerit non coquere potest. Enimvero dantur etiam talia, quæ facere debebas; quando vero permittitur, ut non facias, jus negativum ab affirmativo utique differt. Respicit enim hoc factum privativum, sicuti jus affirmativum factum positivum (§. 24. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Ita jus negativum est immunitas onerum civilium, quæ alias tanquam civis præstare tenebaris.

§. 852.

Quoniam jure negativo facere non licet, quod alias erat faciendum (§. 851.), obligatio vero naturalis, seu quæ a lege naturæ venit, necessaria & immutabilis est (§. 142. *part. 1. Phil. nat.*); *lex* naturæ nemini dare potest jus non faciendi id, ad quod eadem lege obligatur, ac ideo *jus naturale nullum negativum est*, *sed omne affirmativum*, consequenter *non datur jus negativum nisi positivum*. *An detur jus negativum naturale.*

Non est quod objicias, officia erga alios habere hanc restrictionem, ut ea præstentur, quatenus alter id, quod præstandum est, non habet in potestate sua & tu citra neglectum officii erga teipsum præstare vales (§. 608. *part. 1. Jur. nat.*), consequenter obligationem præstandi alteri officia humanitatis naturaliter quoque conjunctum sibi habere jus negativum, ut certo in casu liceat non præstare. Etenim ubi cessat obligatio, cum quid fieri necesse non sit (§. 118. *part. 1. Phil. pract. univ.*), per se cessat actio, nec demum opus est, ut ad

non

non agendum detur jus quoddam. Jura nascuntur ex obligatione (*§. 23. part. 1. Jur. nat.*), ubi ergo obligatio nulla est, nihil quoque adest, unde jus quoddam oriri possit. Aliter vero sese res habet quoad leges positivas, quarum obligationem superior tollere potest quoad certas personas, ut non facere teneantur, ad quod faciendum alii sunt obligati. Pendet enim obligatio a voluntate superioris, qui eam pro lubitu vel ad omnes extendere, vel certas personas ab eadem eximere, aut liberare potest. His igitur competit jus non faciendi, cum ceteros teneat obligatio faciendi. Atque hoc jus negativum est & subsistit, quamdiu obligatio ceterorum durat. Hac enim sublata tollitur quoque jus istud.

§. 853.

Privilegium. *Privilegium* est concessio juris cujusdam, sive affirmativi, sive negativi, personæ uni vel pluribus, aut certo personarum ordini facta, quo ceteri carent. *Privilegiarius* dicitur, qui privilegium habet. Vocatur vulgo *privilegiatus*.

Ita immunitas tributorum, vel vectigalium privilegium est, cum ceteri tributa & vectigalia solvere teneantur. Similiter privilegium Professorum apud nos est immunitas geradæ & heergevvetti, ut scilicet bona utensilia & res expeditoriæ, quæ juxta statuta Saxonica & Halensia ab hæreditate communi separanda, ad eandem adjiciantur. Privilegium quoque est, si certæ cuidam personæ concedatur monopolium certarum mercium. Privilegium militum & sacerdotum, seu ministrorum ecclesiæ, tanquam militum spiritualium est, quod ad eas quoque gerada pertineat, seu iidem una cum filiabus in gerada materna succedant, & quod absque solennitatibus testari & pro parte testati, pro parte intestati decedere possint.

§. 854.

Quid proprie sit. Quoniam privilegiis personæ uni, vel pluribus, aut certo personarum ordini conceditur aliquod jus sive affirmativum,

tivum, sive negativum (§. 853.), consequenter facere permittitur, quod aliis non licet, aut non facere, quod facere alii tenentur (§. 851.); de iis vero, quæ fieri debent, aut non debent, vel etiam permissa esse, disponunt leges (§. 163. & *seqq. part. 1. Phil. pract. univ.*), *privilegia revera sunt leges, quibus omnes obligantur, ut personam privilegiatam jure suo frui patiantur, nec in usu ejus eandem turbent,* seu *quicquam committant, quod eidem adversatur.*

Ita tributa, vel vectigalia non licet exigere ab eo, cui immunitas concessa. Si cui monopolium concessum, non licet alii easdem merces vendere, & omnes easdem emere obligantur a privilegiato. Filia Professoris apud nos non potest auferre geradam in præjudicium filiorum, vel patris, matre mortua. Respectu personæ privilegiatæ privilegia habent vim legis præceptivæ ac prohibitivæ (§. 163. 164. *part. 1. Phil. pract. univ.*).

§. 855.

Jus privilegia concedendi superiori competit & ad jura majestatica pertinet. Quoniam enim privilegia revera sunt leges, quibus omnes obligantur, ut privilegiatum jure suo frui patiantur, nec in usu ejus eundem turbent (§. 854.); jus privilegia concedendi competere nequit nisi ei, qui potestatem legislatoriam habet (§. 812.). Quamobrem cum superiori competat potestas legislatoria (§. 813.), eademque ad jura majestatica pertineat (§. 810.); jus privilegia concedendi superiori competit & ad jura majestatica pertinet.

Cuinam competat jus privilegia concedendi & quale sit jus.

Tueri privilegiarium in exercitio privilegii sui nemo potest, nisi qui jus in actiones civium habet, consequenter imperium publicum (§. 32.). Atque hinc abunde patet, privilegiorum concessionem ad imperii exercitium spectare, consequenter

jus majestaticum esse (§. 810.). Privilegia nimirum exigit salus publica, siquidem eorum evitetur abusus, qui cum abesse debeat, quemadmodum in ceteris, ita hic quoque abesse supponitur. Atque inde est, quod subinde imperium publicum absque privilegiorum concessione exerceri recte nequeat. Apparet hoc evidenter in eo casu, ubi vel ob præclara in Remp. merita personæ cuidam, vel in partem salarii certo cuidam ordini immunitas onerum civilium præstatur.

§. 856.

An in concessione regnet voluntas superioris.

Quoniam jus privilegia concedendi superiori competit (§. 855.); *a voluntate superioris dependet, cuinam privilegium, quale & qua lege id concedere velit.*

Equidem imperium civile ita exercere debet superior, ut bonum publicum, quantum fieri potest, promoveatur (§. 809.); non tamen inde inferri potest, a voluntate superioris minime dependere, cuinam privilegium & qua lege concedere id velit. Inde enim tantummodo sequitur, ut boni publici promovendi causa privilegia concedantur. Hac nimirum lege regitur voluntas superioris in omni imperii exercitio, consequenter in omni, quod constituit. Ipsius autem judicio cum relictum sit, ut statuat de eo, quod bonum publicum exigit; a voluntate utique ejusdem dependet, quid constituere velit, consequenter etiam cuinam privilegium, quale & qua lege id concedere velit.

§. 857.

De modo concedendi privilegium.

Quia a voluntate superioris dependet, cuinam privilegium, quale & qua lege id concedere velit (§. 856.); *superior privilegia concedere potest, vel ad tempus, vel ad dies vitæ, nec non sub poena, ut abusu, vel certo quodam facto, aut non facto committatur, itemque sub onere quocunque, nec non sub certa conditione, præsertim potestativa, aut etiam precario.*

Ex-

Ex modo igitur concessionis multa determinanda sunt, quæ de privilegiis in quæstione sunt. Quoniam vero id omni difficultate caret, quando quæstio quædam incidit; non opus est, ut ad particularia descendamus. Exemplum abusus est, si is, cui vectigalis immunitas concessa, in gratiam amici mercem ejus pro sua venditat, vel si vinum, quatenus a privilegiario consumendum, a vectigali immune lucrifaciendi animo vendat aliis. Ita sub onere monopolium conceditur, si privilegiarius, quotannis certam pecuniæ summam solvere tenetur. Conceditur privilegium sub conditione, si victor ex prælio redierit, aut si negotium aliquod publicum perfecerit. Ad tempus definitum concessum privilegium, si ad sexennium restringitur, ad tempus indefinitum, si tamdiu eodem uti debet, donec salarium pinguius constituatur.

§. 858.

An privilegium in poenam auferri possit.

Superior privilegium in poenam auferre potest ob maleficium, quod idem non attingit. Etenim in poenam auferri alicui possunt jura quælibet (§. 589.). Quamobrem cum privilegium in concessione juris cujusdam consistat (§. 853.); idem quoque in poenam auferri potest. Privilegia vero concedit superior (§. 855.), eidem competit jus puniendi (§. 832.), idemque poenas ob maleficia decernere potest (§. 833.). Privilegium itaque ob maleficium, quod idem non attingit, in poenam auferre potest superior.

Non confundendum est privilegium poenale, quod abusu, vel certo quodam facto, aut non facto committitur, cum ablatione privilegii in poenam. Illud nimirum poenam continet; hoc minus. Factum, ob quod punitur privilegiarius in casu priori respectum ad privilegium habet; in posteriori non necessario. Quamvis enim superior, cujus est decernere poenas (§. 833.), ob abusum quoque privilegium adimere possit, etiamsi in concessione dictum non fuerit, ut abusu committa-

mittatur; hoc tamen naturale non eſt, ut abuſu committi debeat. Quodſi vero in genere lex feratur, quemadmodum ferri poſſe nemo dubitat, ut privilegium abuſu committatur; privilegium omne tacite poenam hanc continet, & hactenus poenale intelligitur.

§. 859.

Unde metiendum jus privilegiarii.

Jus privilegiarii metiendum eſt ex voluntate concedentis in conceſſione ſufficienter declarata. Etenim a voluntate ſuperioris, qui privilegium concedit (§. 855.), unice dependet, quale & qua lege id concedere velit (§. 856.), conſequenter privilegiarius non plus juris ſibi arrogare poteſt, quam concedens ipſi concedere voluerit. Jus igitur privilegiarii metiendum eſt ex voluntate conceſſionis ſufficienter declarata (§. 427. *part. 3. Jur. nat.*).

Privilegiarius non plus juris ſibi arrogare poteſt, quam ipſi conceſſum: neque enim alia ratio eſt, cur hoc jure fruatur, quam quia ipſi conceſſum. Ut igitur de voluntate concedentis conſtet, neceſſe eſt ut privilegium in ſcripturam redigatur, etſi valor non a ſcriptura dependeat, ſed vim ſuam accipiat a voluntate concedentis.

§. 860.

De interpretatione privilegii.

Quoniam jus privilegiarii metiendum eſt ex voluntate concedentis in conceſſione ſufficienter declarata (§. 859.), voluntas vero concedentis intelligitur ex eo, quod dictum, vel ſcriptum eſt; *jus privilegiarii non extendendum ultra id, quod dictum eſt, & in caſu dubio jus interpretandi privilegium non competit niſi concedenti.*

Non plus juris acquirere potuit privilegiarius, quam quod in eum conferre voluit concedens. Stricte igitur inhærendum verbis ipſius. Si de interpretatione oriatur dubitatio, nec

nec verba dubia interpretari potest privilegiarius, ne plus juris sibi arroget, quam ipsi concedere voluit superior, nec eadem interpretari contra ipsum potest alius, ne forsan deroget juri ipsius. Necesse igitur est, ut recurratur ad concedentem, quantum juris privilegiario concedere voluerit declaraturum. Accedit, quod contra voluntatem concedentis jus privilegiarii nec augeri, nec imminui possit (§. 859.): quorum alterutrum facile contingit, si privilegii interpretatio fiat ab alio, quam a concedente, præsertim cum in casu priori difficile sit evitatu, ne in interpretando plus favori, vel odio tribuatur, quam veritati, cum plerosque homines plus regat id, quod interest, quam veritas.

§. 861.

De effectu privilegii.

Privilegiarius pati non tenetur, ut alius quid faciat, quod privilegio ipsius adversatur. Cum enim privilegium in jure quodam privilegiario concesso consistat (§. 853.); si quis quid facit, quod privilegio adversatur, is facit, quod est contra jus privilegiarii, consequenter eum lædit (§. 920. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum homini competat jus non patiendi, ut alius ipsum lædat (§. 913. *part. 1. Jur. nat.*), & privilegia contineant prohibitionem, nec quicquam ab ullo committatur, quod iisdem adversatur (§. 854.); privilegiarius tam naturaliter, quam civiliter pati non tenetur, ut alius quid faciat, quod privilegio ipsius adversatur.

Frustra privilegia concederentur, si privilegiarius pati teneretur, ut ab aliis fiant privilegio suo adversa, veluti si ipsi soli concessum esset vinum vendere in urbe, si alius adhuc vendere vellet, nisi ea continerent jus non patiendi, ut alius faciat privilegio adversa. Manifesta foret contradictio dare alicui jus, quo carent alii, ac permittere ut alii idem jus sibi arrogent, vel usum illius juris pro lubitu impediant, aut imminuant.

§. 862.

De æque privilegiatis. *Privilegiatus contra æque privilegiatum privilegio uti nequit.* Privilegiarius enim utitur privilegio suo contra alium, quatenus non patitur, ut is eodem jure utatur, quod ipsi vi privilegii competit (§. 853.). Qui vero æque privilegiatus est, idem quod ipse privilegium habet, consequenter eodem jure quo hic fruitur, consequenter quo minus eodem ille utatur, hic prohibere nequit. Privilegiatus itaque contra æque privilegiatum privilegio uti nequit.

E. gr. Si Cajus & Sempronius habeant privilegium vendendi omnis generis vina in urbe; Cajus prohibere nequit, ne certa vina vendat Sempronius, vel etiam ne certæ personæ vinum emant a Sempronio. Paria nimirum utriusque sunt jura, nec unus plus juris in præjudicium alterius sibi arrogare potest, minus alteri permittere.

§. 863.

De tuendis privilegiatis. *Superior tueri tenetur privilegiarium contra eos, qui contra privilegium quid facere audent & promissio tutelæ in ipsa concessione jam tacite continetur.* Quando enim alicui privilegium datur, ei jus conceditur, quo alii carent (§. 853.) & privilegium respectu aliorum lex est prohibitiva, ne quicquam committatur, quod eidem adversatur (§. 854.). Quamobrem cum permitti absurdum sit, ut quis contra privilegium quid facere audeat; superior, qui privilegium alicui dat (§. 855.), eum etiam tueri debet adversus eos, qui contra privilegium quid facere audent.

Ostenditur etiam hoc modo. Quoniam qui privilegium habet, ei certum jus competit, quo alii carent (§. 853.); quod contra privilegium ab alio committitur, injuria est (§. 859. *part. I. Jur. nat.*). Quamobrem cum Re-

ctori civitatis curæ esse debeat, ut quilibet sit tutus ab injuria aliorum (§. 532.); idem quoque tueri tenetur privilegiarium contra eos, qui contra privilegia quid faciunt. *Quod erat unum.*

Et quoniam tutela hæc a privilegio inseparabilis est, *per demonstrata*, cum alias privilegium dando nihil ageretur, si cuilibet contra id committere liceret, quod visum fuerit; superior, dum privilegium alicui dat, eo ipso eidem promittere intelligitur, quod eum contra omnes tueri velit, qui contra hoc privilegium quid facere ausint. Patet itaque promissionem tutelæ in ipsa concessione jam tacite contineri. *Quod erat alterum.*

Si expresse hoc dicatur, quod superior jus privilegiarii tueri velit; verba hæc respiciunt non tam privilegiarium, quam ceteros, qui nil committere debent privilegio adversum. Inde est, quod etiam poena decernatur in eos, qui tale quid facere ausi fuerunt. Legi enim prohibitivæ, cui assimilatur privilegium respectu non privilegiatorum (§. 854.), poenæ adjectio convenit (§. 292. *part. 1. Phil. pract. univ.*).

§. 864.

Quid sit privilegium personale & quale jus ex eo acquiratur.

Privilegium personale est, quod individuo physico datur. Quoniam itaque superior, qui dat privilegium (§. 855.), vult, ut nonnisi huic individuo, qua physico jus, quod conceditur, competat (§. 853.), & ex voluntate ipsius metiendum est jus omne privilegiarii (§. 859.); *privilegium ad personam privilegiarii ita restringitur, ut ab ea in aliam transire nequeat*, consequenter *jus ex privilegio personali acquisitum personale est* (§. 539. *part. 3. Jur. nat.*).

Quodsi personam moralem, qualem repræsentat non modo persona, quæ certo munere fungitur in Rep. verum etiam inte-

grum aliquod collegium, vel familia quædam, vel certus hominum ordo, vel coetus quidam hominum, ab individuo physico distinguere nolueris; in genere dici poterat, privilegium omne esse personale, nec egredi personam privilegiatam: quod etsi in disciplinis utile sit ad formandos conceptus universales, ne tamen perplexa reddere videamur, quæ in se plana & perspicua sunt, privilegia personalia in significatu strictiori accipere maluimus.

§. 865.

Quando expiret.

Quoniam jus ex privilegio personali acquisitum personale est (§. 864.), jus autem personale morte personæ extinguitur (§. 542. *part. 3. Jur. nat.*); *privilegium personale mortuo privilegiato expirat*, consequenter *in hæredes non transit.*

Nulla jura personalia in hæredes transeunt, utpote qui non succedunt nisi in jus defuncti, quod habuerat in bonis suis (§. 958. *part. 7. Jur. nat.*), non vero in ea, quæ personam ipsius respiciunt, ac ideo extra bona sunt.

§. 866.

De privilegio personæ & hæredibus dato.

Si privilegium datur personæ & ejus hæredibus; hæredes non succedunt in jus defuncti, sed jus ipsis promissum a morte privilegiarii vim suam acquirit. Quoniam a voluntate superioris dependet, cuinam privilegium & qua lege concedere velit (§. 856.); sicuti privilegium dare potest personæ cuidam, ita quoque idem dare potest hæredibus ea lege, ut eodem non ante uti possint, quam illa fuerit mortua. Quando igitur privilegium datur personæ & hæredibus; superior declarat, quod mortuo privilegiario idem privilegium competere debeat hæredibus, consequenter hæredes privilegio non fruuntur qua hæredes, seu quatenus in bonis defuncti succedunt, sed voluntate superioris, qui id ipsum in

in eos transferri voluit. Patet itaque, quod non succedant in jus defuncti, sed quod jus ipsis in privilegio promissum a morte privilegiarii vim suam acquirat.

Si privilegium datur personæ & hæredibus, duplex privilegium datur, alterum nimirum personæ, alterum hæredibus: quæ duo privilegia a se invicem distincta sunt, & quorum neutrum ab altero dependet, utroque vim suam acquirente a voluntate superioris. Privilegium personæ pure datur, quod statim dum accipitur vim suam exerit; hæredibus autem adjecto die incerto, mortis scilicet privilegiarii, sub hac quasi conditione, si hæredes privilegiario extiterint. Alterum igitur hoc privilegium demum validum fit, si privilegiario defuncto extiterint hæredes (§. 467. *part. 3. Jur. nat.*): quodsi nulli extiterint hæredes, privilegium alterum evanescit (§. 534. *part. 3. Jur. nat.*).

§. 867.

De interpretatione privilegii persona & hæredibus dati.

Privilegium personæ & hæredibus simpliciter datum non intelligitur datum nisi descendentibus & pro substrata materia non nisi masculis. Etenim interpretatio facienda de eo, de quo verisimiliter fuit cogitatum (§. 512. *part. 6. Jur. nat.*). Enimvero quando de persona & ejus hæredibus loquimur, ea & ex ea nasciturі atque ex his porro per nativitatem descensuri animo nostro obversantur, seu persona, de qua loquimur, & ejus liberi cujuscunque gradus, qui illi supervixerint. Quamobrem cum privilegium metiendum sit ex voluntate concedentis (§. 859.); privilegium personæ & hæredibus simpliciter datum non intelligitur datum nisi descendentibus. *Quod erat unum.*

Enimvero si materiæ, de qua agitur, parum convenit, ut verba tam late sumantur, quam patere videntur, per interpretationem restrictivam eidem convenienter restrin-

genda sunt (§. 531. *part. 6. Jur. nat.*). Quamobrem si materiæ, de qua in privilegio agitur, parum convenit, ut verba privilegii etiam ad foeminas extendantur, ea restringenda sunt ad descendentes masculos. *Quod erat alterum.*

Privilegia dantur contra jus commune, quo utuntur ceteri (§. 853.), ac ideo maxime odiosa sunt respectu horum (§. 494. *part. 6. Jur. nat.*). Quamobrem cum in odiosis verba sumenda sint in strictiori significatu, immo admittendus etiam sit sermo figuratus aliquantulum, ut onus nimium vitetur (§. 506. *part. 6. Jur. nat.*); vocabulum hæredis sumendum in privilegii interpretatione est in significatu strictissimo, quem habere potest.

§. 868.

De privilegio familiæ. *Privilegium familiæ* dicitur, quod datur familiæ cuidam, hoc est, personæ & omnibus ab ea per nativitatem descendentibus. Quoniam jus privilegiarii metiendum est ex voluntate concedentis in concessione sufficienter declarata (§. 859.) & superior, qui concedit (§. 655.), privilegio legem dare potest, quam voluerit (§. 656.); *ex verbis privilegii patet, quale jus familiæ competat & quomodo a persona una ad aliam devolvatur, nisi eadem promiscuo utantur omnes.* Et quia *privilegium* ultra familiam, cui datum est, extendi nequit (§. 860.); *familia extincta expirat.*

Familia hic consideratur instar personæ unius, quemadmodum ante monuimus (*not.* §. 864.). Unde privilegium familiæ considerari potest instar personalis & quæ de persona in hoc casu dicta sunt ad familiam applicari possunt, mutatis mutandis.

§. 869.

§. 869.

Privilegium certo cuidam ordini, vel collegio datum singulis personis competit, nisi quatenus certæ personæ contradistinguuntur ceteris, quamdiu in isto ordine, vel membra ejus collegii sunt, vel in eo hunc locum obtinent. Quoniam enim privilegium datur certo cuidam ordini, vel collegio, quatenus omnibus, qui sunt in isto collegio, vel ordine datur, singulis omnino personis competit. Et quia ipsis datur, quatenus sunt in isto ordine, vel membra ejus collegii, privilegio non fruuntur tanquam individua physica, sed tanquam personæ morales. Quando itaque in ordine isto non amplius existunt, vel membra ejus collegii non amplius sunt, ratio cessat, cur privilegium ipsis competere debeat; ac per consequens ipsis competere nequit. *Quod erat unum.*

De privilegio certo ordini vel collegio dato.

Quia vero superior, qui privilegium dat (§. 855.), pro lubitu dare potest, quale ipsi visum fuerit (§. 856.), & in eo sequenda est voluntas ipsius (§. 859.); si certæ cuidam personæ istius ordinis, vel collegii jus quoddam potius præ ceteris conceditur, id ad personam, quæ locum hunc obtinet, quatenus eundem obtinet, ita restringitur, ut nemini ceterorum competere queat, consequenter loco isti inhæret & per eum in personam, quæ locum hunc obtinet, quatenus eundem obtinet, ita restringitur, ut nemini ceterorum competere queat, consequenter loco isti inhæret & per eum in personam derivatur, quæ eundem occupat. Quamobrem patet personam, quæ jure isto fruitur, eodem frui non posse, nisi quamdiu in ordine, vel collegio illo hunc locum obtinet. *Quod erat alterum.*

Privilegia ordini cuidam, vel collegio data in personas derivantur, quando ordini, vel collegio isti associantur, perinde

ac servitutes prædiis impositæ derivantur in eorum possessores, quorum personam minime respiciunt. Sunt nimirum etiam jura, quæ inhærent rebus sive physicis, sive moralibus, & per eas in personas certas derivantur, aut, si accuratius loqui malueris, quorum usus in eas derivatur. Etenim jus ipsum a re, cui inhæret, inseparabile ex ea in personam transire nequit, sed hæc eodem saltem fruitur, quamdiu res illa ad eam pertinet, nisi fingere velis, jus rei inhærens transire in personam & ex ea in rem recidere, quamdiu res ad eandem pertinere desinit: quæ ipsa fictio absurda non est, nec prorsus inutilis in inveniendo & demonstrando, præsertim ubi conceptus generales formare volueris. Istiusmodi privilegia spectari quoque possunt tanquam sub conditione data, si & quamdiu fueris in hoc ordine, aut membrum hujus collegii, vel si & quamdiu locum hunc habueris in collegio. Quodsi vero peculiare quoddam jus conceditur ei, qui certum quendam locum obtinet; privilegium hoc revera singulare est, nec proprie ordini, vel collegio datum intelligitur, sed personæ cuidam istius ordinis, vel collegii, quatenus eum locum obtinet, aut, si mavis, privilegium ad certum locum restrictum, cui inhæret. Exempla istiusmodi privilegiorum sunt privilegia Clericorum, Professorum, militum, Ecclesiæ cujusdam particularis, Academiæ, Facultatis in Academia, collegii opificum, vel artificum & ita porro.

§. 870.

De revocabilitate & mutabilitate illorum.

Privilegia certo cuidam ordini, vel collegio data a superiore revocari & immutari possunt; non tamen is temere hoc facere debet. A voluntate nimirum superioris dependet, num & quale privilegium certo cuidam ordini, vel collegio dare velit (§. 856.), nec privilegia ista dantur personis, ut per se jus quoddam ipsis competat, sed jus saltem ex ordine, vel collegio in eos derivatur, quia ordini, vel collegio competit, & ipsæ in eodem existunt. Quoniam vero superior imperium

perium civile ita exercere debet, ut bonum publicum, quantum fieri potest, promoveatur (§. 809.); istiusmodi privilegia non concessa intelliguntur, nisi sub tacita hac clausula, quamdiu bonum publicum non aliud suaserit. Quodsi ergo ipsi visum fuerit, bonum publicum aliud suadere, utique declarare potest, privilegium ordini isti, vel collegio non amplius competere debere, consequenter illud revocare (§. 741. *part. 3. Jur. nat.*), vel pro lubitu immutare (§. 290. *Ontol.*), non tamen temere hoc facere debet.

Privilegia certo ordini hominum, vel collegio cuidam data facilius revocantur, & mutantur, quam personalia, præsertim si hæc titulo oneroso fuerint acquisita. Etenim in casu priori pro præsenti rerum statu dantur privilegia, qui ubi mutatur, cessat illorum ratio ac ideo privilegia non temere tolluntur, aut mutantur, & hoc fit absque ulla injuria eorum, qui in isto ordine, vel collegio sunt, cum a superioris voluntate unice dependeat, num privilegium quoddam eidem competere debeat, vel quale (§. 856.), nisi expresse id confirmaverit, atque ad non tollendum, vel mutandum se obligaverit: id quod in casu posteriori plerumque factum intelligitur, si non expresse, saltem tacite, prouti vel ex verbis privilegii, vel ex circumstantiis aliis colligitur, sequendo leges rectæ interpretationis.

§. 871.

An privilegia ordini vel collegio data in hæredes transire possint.

Privilegia certo ordini, vel collegio data non transeunt in hæredes, nisi ad hos a superiore fuerint expresse extensa. Etenim nemo fruitur privilegio, quod certo ordini vel collegio datum, nisi quamdiu in eodem extiterit (§. 869.), consequenter dum quis moritur, jus ejus expirat, nec ideo in hæredes transire potest. *Quod erat unum.*

Enimvero cum a voluntate superioris dependeat, cuinam privilegium, vel quale dare velit (§. 856.); privi-

legium tale, quale habuit defunctus, quia hujus ordinis fuit, vel quatenus membrum collegii hujus fuit, dare etiam potest hæredibus ejus. Quodsi ergo privilegium aliquod certo ordini, vel collegio datum a superiore fuerit expresse extensum ad hæredes quoque personarum illius ordinis, vel membrorum istius collegii, quin jure, quo fruebatur defunctus, post mortem ejus frui debeant ejus hæredes, ac ita quasi jus defuncti transeat in hæredes, dubitandum non est. *Quod erat alterum.*

Privilegium ordinis, vel collegii cujusdam ad hæredes extensum, revera peculiare privilegium est, quod hæredibus datum, nec ab illo ullo modo dependet, ita ut illo salvo tolli ac mutari possit. Istiusmodi privilegium nostræ academiæ est exemtio viduarum & liberorum a censu emigrationis quod, quatenus a Professoribus ad hos extenditur, revera peculiare privilegium est hisce datum, & dari poterat, etiamsi professoribus non competeret. Quomodo vero hic interpretandum sit vocabulum hæredis, patet ex iis, quæ paulo ante demonstrata & annotata sunt (§. 867.). Si liberi nominentur intelliguntur & filiæ, item nepotes & neptes, ubi rationi privilegii hæc interpretatio convenit.

§. 872.

Qua de causa privilegia concedenda. *Privilegia dari non debent, nisi boni publici causa.* Etenim jus privilegia dandi ad jura majestatica pertinet (§. 855.), consequenter superiori competit, quatenus imperium civile sine iis ita exercere nequit, ut bonum publicum, quantum fieri potest, promoveatur (§. 810.). Quamobrem cum imperium civile aliter exerceri non debeat, nisi ut bonum publicum, quantum datur, promoveatur (§. 809.); privilegia dari non debent, nisi boni publici causa.

Privilegia non temere concedenda sunt, ac inprimis cavendum,

dum, ne vergant in præjudicium aliorum. Quoniam vero materia illorum varia est; ita quoque ex circumstantiis singularibus dijudicandum, utrum ea præjudicent aliis, nec ne, & num e re civitatis sit privilegia istiusmodi dari, qualia a nonnullis vel expetuntur, vel proprio motu conferre vult superior.

§. 873.

Si privilegia quædam vergant in detrimentum Reip. aut multorum civium; superior ea tollere potest. Etenim privilegia dari non debent, nisi boni publici causa (§. 872.), consequenter cavendum, ne vergant in detrimentum Reip. aut multorum civium. Quamvis itaque ex privilegio jus quoddam habeant personæ privilegiatæ (§. 853.), quod ipsis auferri non posse videtur (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*), nisi in poenam (§. 855.), & superior privilegiarium tueri debeat contra eos, qui contra privilegium quid facere audent, immo privilegium contineat tacitam promissionem hujus tutelæ (§. 836.); quoniam tamen superiori competit dominium eminens, vi cujus de rebus subditorum ita disponere potest, quemadmodum salus Reip. exigit (§. 110. 111.), vi illius quoque privilegia tollere potest, si vergant in detrimentum Reip. aut civium multorum.

Quando privilegia tollenda.

E. gr. Ponamus immunitatem onerum certo cuidam ordini, vel collegio esse concessam. Quodsi contingat, oneribus nimium gravari ceteros ob istam immunitatem; quin privilegium hoc recte superior tollat dubitandum non est, præsertim si qui immunes sunt onera facilius ferre possint ceteris. Nimirum ab initio privilegium istiusmodi concedi ceteris non erat grave, ac sine nocumento Reip. concedi poterat; ast mutato rerum statu in detrimentum Reip. vergere potest, ut sit tollen-

tollendum. Similiter immunitas a milite præsidiario urbi cuidam concessa tolli potest, si intersit Reip. ne eadem illo destituatur.

§. 874.

Monopolii concessio. *Monopolium* dicitur jus certas merces vendendi uni vel pluribus, aut certo cuidam collegio soli concessum. Quamobrem cum concessio juris uni vel pluribus, aut certo cuidam collegio facta privilegium sit (§. 853.); *monopolii concessio privilegium est.*

Ad monopolia accedit proxime jus collegiis artificum & opificum, itemque mercatorum competens, vi cujus ipsis solis concessum res certas artificiales parare ac vendere, vel vendere etiam merces certas, ita ut prohibere possint, ne alii extra collegium res easdem parent, aut merces easdem vendant. Naturaliter enim unusquisque hominum eum laborem seligere debet, cui obeundo se parem sentit (§. 528. *part. 1. Jur. nat.*), consequenter res artificiales parare potest, quas voluerit. Et quoniam homines non modo vitam conservare (§. 350. *part. 1. Jur. nat.*), verum etiam, quantum datur, commode (§. 466. *part. 1. Jur. nat.*) ac jucunde transigere (§. 471. *part. 1. Jur. nat.*), & postquam dominia introducta sunt, patrimonium suum amplificare debent, quantum in potestate est (§. 458. *part. 2. Jur. nat.*); naturaliter unicuique competit jus res artificiales quascunque, quas parare potest, æquo pretio aliis vendendi & mercaturam, prouti visum fuerit, exercendi. A statu igitur civili venit, ut res certas conficiendi & merces certas vendendi ad certa collegia restringatur (§. 425.): quod aliter fieri non potuit, nisi privilegiis datis (§. 853.).

§. 875.

Quandonam mono- Quoniam monopolii concessio privilegium est (§. 874.), privilegia vero danda non sunt nisi boni publici causa

caufa (§. 872.), &, fi vergunt in detrimentum Reip. aut multorum civium, tollenda (§. 873.); *monopolia quoque concedi non debent nisi boni publici causa, &, si vergunt in detrimentum Reip. aut multorum civium, tollenda.* *polia concedi possint.*

Habemus hic principium generale, ex quo judicium fieri debet in cafu quocunque particulari, utrum monopolium recte concedatur, nec ne. Non major difficultas occurrit circa monopolia, quam jus privative conceffum certis artificum, opificum, vel mercatorum collegiis (*not.* §. 874.). Utrobique disponitur de jure, quod naturaliter hominibus eft commune, ut eo uti liceat ei, qui vult, ac poteft. De eo autem difponere convenit dominio eminenti (§. 111.), vi cujus fuperior de iis, quæ funt fingulorum ita difponere poteft, prouti falus publica exigit (§. 110. 111.). Abutitur hoc jure fuo, fi de monopoliis & jure collegiorum artificum, opificum & mercatorum privativo aliter difponit, quam falus publica exigit.

§. 876.

Si monopolia ea cautione conceduntur, ut merces bonæ non majori, quam antea, vel prorfus viliori pretio a quolibet comparari poffint, nec fe ac conceffione aliis multis abripitur lucrum, quo maxime indigent; naturaliter in illicita non funt. Etenim fi conceffis monopoliis non majori pretio res emere cogantur, qui iisdem indigent, quam antea, eædemque fuerint ejusdem bonitatis, nemo, qui merces emit, habet, de quo conqueri poffit, nec fuperior monopolia concedens in eo quicquam committit, quod imperii exercitio repugnet (§. 420. 424.). Quodfi porro ii, quibus jus vendendi res iftas adimitur, lucro, quod inde fecerant, carere facile poffint; nec in eo quicquam committit fuperior, quod exercitio imperii repugnet (§. 401. 423.). Patet itaque fi monopolia ea cautione *Quando monopolia in se illicita non fint.*

ne conceduntur, ut merces bonæ non majori, quam antea, vel prorsus viliori pretio a quolibet comparari possint, nec hac concessione aliis multis, qui ante nimirum vendiderant, abripitur lucrum, quo maxime indigent; ea exercitio imperii minime repugnare, consequenter naturaliter in se illicita non esse (§ 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*).

Consideramus hic monopolia, qualia in se sunt, ubi saltem attenditur jus emtorum & illorum, quibus jus vendendi adimitur, quo antea fruebantur: de quo disponere, prouti e re civitatis fuerit, utique superioris est (§. 401.). Quamvis vero monopolia in se illicita non sint in hypothesi propositionis præsentis; fieri tamen potest ut ob circumstantias casus emergentis illicita fiant, quatenus ob easdem vergunt in detrimentum Reip. veluti si qui monopolium exercet sit extraneus & pecuniam, quam lucratur, in alias regiones exportet. Equidem stante hypothesi propositionis præsentis rationes adhuc esse debent, quæ movent voluntatem superioris ad privilegium concedendum (§. 889. *Psych. empir.*); sed eædem non attenduntur, ubi de jure saltem quæstio est. Pertinent illæ ad prudentiam civilem, de qua in Politica agitur. Ceterum ex propositione præsente facile intelligitur, *monopolia in se illicita esse, si qui rebus indigent eas majori quam antea pretio emere cogantur, quamvis sint minoris, quam antea, bonitatis, & lucrum, quod ante fecerant alii, iisdem abripitur, etsi interesset Reip. ne eodem privarentur.* Non igitur opus, ut hoc demum demonstretur. Abusus vero monopoliorum in causa est, ut vulgo promiscue damnentur, quoniam in re odiosa ad eum facilius animum attendunt homines, quam ad innocuum usum.

§. 877.

De alienatione privilegii. *Nemo privilegium alienare potest, sine consensu superioris.* Etenim a voluntate superioris dependet, cuinam privilegium dare velit (§. 856.), consequenter si cuidam privilegium

vilegium dat, hoc ad personam ejus ita restrictum intelligitur, ut ab ea in aliam transferri non possit, ac ideo personale est (§. 549. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem cum privilegium in jure consistat (§ 853.), jus autem personale alienari nequeat (§. 541. *part. 3. Jur. nat.*); nemo quoque privilegium alienare potest. *Quod erat unum.*

Quoniam vero superior privilegium dare potest, cui voluerit (§. 855. 856.), quando vero in alienationem consentit, perinde omnino est, ac si privilegium det huic, in quem alienatur; quin cum consensu superioris privilegium alienari possit, dubitandum non est. *Quod erat alterum.*

Aliud omnino est concedere alicui jus, ut eodem utatur & fruatur; aliud vero concedere jus de jure sibi concesso pro arbitrio suo disponendi. Concessio illius hoc minime continet. Distinguendus est modus habendi privilegium ab ipso privilegio. Habetur privilegium jure usufructuario, non jure proprietatis, nisi proprietas singulariter fuerit concessa, quæ concessio privilegium quoddam speciale est ab altero diversum, nec cum eo cohærens.

§. 878.

Quoniam privilegium alienari potest cum consensu superioris (§. 877.), a voluntate autem superioris dependet, qua lege id dare velit (§. 856.); *privilegium* quoque *dare potest cum potestate alienandi, præsertim si titulo oneroso obtineatur,* quia tamen sine consensu superioris alienari nequit, seu per se alienabile non est (§. 877.), *alienandi potestas nunquam præsumitur.* *Quando pro lubitu alienari possit.*

In Jure naturali non loquimur de eo, quod est facti; sed quod est juris. Nostris enim moribus privilegia vix dantur tanquam alienabilia, etsi subinde cessio permittatur cum con-

ſenſu ſuperioris, ubi perinde eſt, ſive hæc perſona, ſive alia in commodum Reip. utatur.

§. 879.

De monopolio alienando. Similiter quia privilegium nemo alienare poteſt, ſine conſenſu ſuperioris (§. 877.), conceſſio autem monopolii privilegium eſt (§. 874.), *qui monopolium habet, jus ſuum in alium transferre nequit, ſine conſenſu ſuperioris* (§. 662. *part. 2. Jur. nat.*). Quoniam tamen privilegium dari poteſt ea lege, ut alienari poſſit (§. 878.), *monopolium* quoque *alicui concedi poteſt ea lege, ut qui habet id pro lubitu in alium transferre queat.*

Ita pater monopolium cedere nequit filio, niſi ſuperior conſentiat: quando autem ſuperior conſentit, tum perinde eſt, ac ſi reſpectu patris idem tollat, & ſimile privilegium, quod is habuerat, filio ejus det, cui dare poterat, etiamſi pater non habuiſſet.

§. 880.

De privilegio ad certum tempus dato, privilegiario ante terminum mortuo. *Si privilegium detur ad certum tempus, & antequam id finiatur, privilegiarius moriatur, per reliquum tempus illud ad hæredes pertinet, niſi ex materia vel aliunde appareat, idem perſonale eſſe.* Quodſi enim privilegium detur ad certum tempus, aut id fit eo fine, ut ultra iſtud tempus eodem frui non debeat privilegiarius, etiamſi termino elapſo adhuc fuerit in vivis; aut ut toto illo tempore durare debeat, ſeu dies adjectus ſpectatur tanquam terminus ultra quem durare non debeat, aut tanquam terminus, ante quem non debeat finiri. Facile patet, in caſu priori non tolli reſpectum, quem ad perſonam habet, conſequenter privilegium eſſe perſonale (§. 543. *part. 3. Jur. nat.*), atque ideo mortuo privilegiario expirare, nec ad hæredes tranſire (§. 865.); in caſu autem poſteriori illud intelligi reale, ut mortuo privilegiario adhuc

huc subsistat, ac per consequens in jus ipsius succedant hæredes, sicuti in reliquum, quod est in bonis ejus (§. 958. *part.* 7. *Jur. nat.*). Quæritur itaque, quomodo in casu dubio colligatur, utrum dies adjectus sit tanquam terminus, ultra quem privilegio frui non debeat privilegiarius, vel tanquam terminus, ante quem idem non debeat extingui. Valet igitur hic id, quod recta interpretatio suggerit. Nimirum si materia talis sit, quæ respectum ad personam habet, nec ad aliam promiscue extendi potest, vel etiam ratio, cur privilegium personam privilegiarii unice respiciat; vel aliæ dentur circumstantiæ, quæ demonstrant personam privilegiatam, casus utique prior obtinet: si materia istiusmodi fuerit, ut privilegium exerceri quoque possit ab hærede, nec adsint rationes manifestæ, ob quas idem ad personam privilegiatam restringendum sit, casus posterior existit. Quamobrem patet, si privilegium detur ad certum tempus, & antequam id finiatur, privilegiarius moriatur, residuo tempore illud ad hæredes pertinere, nisi ex materia, vel aliunde appareat, idem personale esse.

E. gr. Ponamus nobili ob insignia merita in acie concessam esse jus venandi per decennium. Cum fructus ex venatione percipiendus per decennium spectandus sit tanquam præmium fortitudinis, facile intelligitur, si is anno quarto moriatur, per residuos sex annos jure venandi adhuc frui hæredes. Similiter si monopolium fuerit concessum titulo oneroso per sexennium, & privilegiario anno quarto mortuo existat hæres habilis; is per biennium residuum privilegium adhuc exercere poterit. Enimvero si cui ob singularem favorem concedatur immunitas certorum onerum ab aliis præstandorum per annos novem; privilegiario mortuo eadem non fruitur hæres residuo tempore, cum immunitas ista respectu personæ concessa intelligatur. Alia vero est ratio, si beneficium hoc hæredi petenti non deneget superior.

§. 881.

Regimen superiori competens. *Superior regere debet civitatem, seu Remp.* Etenim superiori competit jus in actiones singulorum (§. 141.), consequenter imperium publicum (§. 194. *part. 7. Jur. nat.* & §. 32. *h*). Quamobrem cum regimen in exercitio imperii consistat (§. 218. *part. 7. Jur. nat.*); superior civitatem, seu Remp. regere debet.

Imperium cum sit jus (§. 194. *part. 7. Jur. nat.*), jus autem omne facultas moralis agendi (§. 156. *part. 1. Phil. pract. univ.*): imperium foret inutile, nisi exerceretur, consequenter nisi qui habet, regeret subditos (§. 218. *part. 7. Jur. nat.*). Superior itaque imperium non alia de causa habet, quam ut civitatem regat. Hoc adeo manifestum est, ut absque probatione instar axiomatis sumi potuisset.

§. 882.

Quinam regat pro diversitate formarum Reip. Quoniam superior civitatem regit (§. 881.). in democratia vero populus universus superior est (§. 142.), in aristocratia universitas optimatum (§. 143.), in monarchia monarcha (§. 133.), vel Rex in regno (§. 139.); *in democratia populus ipse regit, in aristocratia optimates regunt civitatem, in monarchia vero monarcha, vel in regno Rex.*

Nimirum si Rex non habuerit imperium plenum summum, sed certo modo limitatum, vel restrictum; civitatem regit juxta leges fundamentales (§. 74. 77.): id quod etiam obtinet in aliis formis Rerump. mixtis. Quoniam vero in præsenti non habetur ratio diversitatis formarum Reip. quæ hic demonstrantur ad quemlibet Rectorem civitatis pertinent, sive is fuerit persona una, sive plures fuerint, aut populus universus.

§. 883.

Superior civitatem regit partim per se, partim per alios. *Quotuplici modo civitas regatur.*
Ex iis, quæ de constituenda Rep. demonstrata sunt in capite præcedente, abunde intelligitur, fieri haud quaquam posse, ut omnia, quæ curæ superiori esse debent, faciat ipse. Constat præterea, multa admodum, quæ fieri debent, esse quotidiana, nec ubivis superiorem ipsum præsentem esse posse: immo in executione plurimorum aliorum ope eundem indigere. Necesse igitur est, ut multa aliis facienda committat, quæ per se facere nequit, sibique tantummodo reservet ea, quæ majoris momenti sunt & Remp. universam propius attingunt, & quæ in loco, ubi residet, expediri possunt. Quoniam igitur imperium civile exercens alia per se facit, alia per alios, in illius autem exercitio regimen consistit (§. 218. *part.* 7. *Jur. nat.*); civitatem partim per se regit, partim per alios.

A posteriori idem in omnium oculos incurrit. Sed quoniam hic reddenda est ratio eorum, quæ fiunt, & a priori ostendendum, quæ fieri debeant, si Resp. spectetur tanquam constituenda; non abs re fuit, ut rationes in medium afferremus, ob quas superior civitatem partim per se, partim per alios regat.

§. 884.

Officium publicum vocamus administrationem certorum negotiorum vi imperii civilis gerendorum & executioni dandorum. Quamobrem *officio publico funguntur non modo illi, quibus exercitium cujusdam juris ad imperium civile pertinentis committit superior, verum etiam hi, quorum ministerio vel ipse, vel illi utuntur in executione negotiorum.* Quamobrem cum magistratui certæ partes imperii exercendæ committantur a superiore *Officium publicum quid sit.*

ſuperiore (§. 162.), & in ſpecie judicibus committatur, ut unicuique jus ſuum tribui curent in civitate & unumquemque adverſus injurias aliorum defendant (§. 538.); *magiſtratus & judices*, conſequenter *etiam ii*, *quorum miniſterio in executione negotiorum ſuorum utuntur*, *officio publico funguntur.* Appellari etiam poteſt *Munus publicum.*

Non difficultate caret munera publica, vel officia, præſertim ſi ad ſpecies eorum deſcendas, ita definire, ut verba exacte eum ſignificatum ſervent, quem ex mente Romanorum habere debent. Vide ſis *Bodinum* de Rep. lib. 3. c. 3. & 4. Non ignoro vocabula Latina non amplius eſſe Latina, ſi vel tantillum ſignificatus eorum mutetur; ſed recte obſervat *Bodinus* l. c. c. 3. parum referre, quibus verbis, ſi Latina deſint, utamur, modo rem teneamus. Nec a mente ejus abſunt JCti, qui rebus, quas ignorarunt Romani, nomina impoſituri vel vocabula Germanica in Latina vertunt, veluti quando Geradam vocant die Gerade & *Hergewettum* das Heergewette. Quidni etiam ſignificatum vocabulorum pro lubitu reſtringere, vel extendere liceat, ſi uſus exigat? Placuit itaque officium publicum, vel munus ita definire, quemadmodum maxime convenit univerſalitati Juris naturæ & inſtitutis noſtris magis reſpondet. Quamvis vero officia publica in generali hoc ſignificatu, quem vocabulo tribuimus, accepta miniſteria quoque, quæ vulgo abjecta putantur, immo prorſus macula quadam affecta cenſentur, complectantur, veluti munus carnificis, lictorum, cuſtodis carceris; id ipſum tamen parum nos angit. Etenim dantur quoque organa corporis humani, quæ etſi ignobiliora reputentur, non tamen minus in numerum organorum corporis referuntur, quam cetera nobiliora, & ad conſervationem corporis non minus neceſſaria ſunt ceteris, quibus homo carere nequit, ut vitam hominis vivat. Sane jus gladii ſuperiori competit (§. 834.), qui idem exercet per judices (§. 538.). Hi vero in executione poenæ capitalis utuntur miniſterio carnificis. Quod itaque facit carnifex, id fit jure

jure imperii civilis, quod exercere nequit superior, nisi per judices nec sine ministerio carnificis. Carnificis ideo munus non minus publicum est, quam judicis, & ad exercitium imperii civilis illud non minus necessarium est, quam hoc esse nemo in dubium vocat. Judici competit jus inquirendi in delicta publica seu crimina & poenas meritas decernendi; carnifici jus poenam exequendi. Jus utrumque ab imperio civili venit, atque in eo judicis & carnificis officium conveniunt, quod uterque agat jure ab imperio civili veniente. Absurdum igitur non est, ut officium eorum, qui nonnisi jure ab imperio civili veniente & consequenter a superiore vel immediate, vel mediate ipsis concesso agunt, communi nomine appelletur. Ut vero generali hac appellatione utamur, universalitas eorum, quæ in Jure naturæ demonstrata sunt, requirit.

§. 885.

Per quosnam civitatem regat superior.

Quoniam qui officio publico funguntur, negotia publica vel gerunt, vel exequuntur (§. 884.), superior autem civitatem per alios regit, quatenus eorum ministerio utitur vel in imperio exercendo, vel in iis, quæ ad idem spectant, exequendo (§. 218. *part. 7. Jur. nat.*); *Qui officio publico funguntur, per eos civitatem regit superior.*

Ne paradoxum, immo absurdum videatur, quod hic infertur; probe perpendenda sunt, quæ modo satis prolixe annotavimus (*not.* §. 884.). Sane nemo in dubium vocat ad regimen civitatis pertinere, ut puniantur malefici. Poenæ autem legibus constitutæ sunt exigendæ (§. 656.). Executio igitur poenæ ad regimen civile itidem pertinet. Quamobrem superior exequitur jus suum per eos, quibus vel ab ipso, vel per alios executio poenæ demandatur.

§. 886.

De jure conferendi mu-

Superiori competit jus munera seu officia publica conferendi.

nera publica. *di.* Etenim superioris est regere civitatem (§. 881.), partim per se, partim per alios (§. 883.), consequenter a voluntate ipsius dependet, per quosnam eandem regere velit. Quamobrem cum per eos civitatem regat, qui munere publico funguntur (§. 885.); superiori competit jus munera seu officia publica conferendi.

Nemo igitur autoritate privata officium aliquod publicum alicui conferre potest. Sed quicunque officio aliquo publico fungitur, qualecunque tandem sit, is jus suum habere non intelligitur nisi a superiore & quicquid agit, id agit nonnisi jure a superiore concesso, aut, si mavis per ipsum exequitur jus quoddam suum superior.

§. 887.

De modo conferendi officium publicum per alios. Quoniam superiori competit jus officium publicum conferendi (§. 886.), perinde vero est, sive pure, sive per alios id alicui conferat, & quantum juris in conferendo his concedere velit (§. 11. *part. 3. Jur. nat.*); *superior* quoque *certis personis concedere potest jus certa quædam officia publica conferendi vel pure, vel ea lege, ut confirmatione ipsius sit opus, vel etiam saltem jus nominandi certas personas, ex quibus eam eligit, quam velit.*

Regnat in hisce voluntas superioris, ac inde est, quod non ubivis in conferendis muneribus publicis eadem observentur. Hinc videas in civitatibus minoribus officia publica conferri aut saltem collata confirmari a superiore, quæ in majoribus per alios absque confirmatione conferuntur.

§. 888.

De collatione officiorum *Si officium aliquod publicum conferri nequit sine confirmatione superioris; collatio non ante valida, quam a superiore fuerit*

rit confirmata, & *si eam confirmare nolit, vel persona alia eligenda, vel ipse superior idem alii conferre potest, cui voluerit, nisi per leges fundamentales jus collatorum fuerit definitum.* Etenim si superior confirmationem sibi reservavit, officium publicum conferri nequit fine consensu superioris (§. 658. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem patet collationem non ante validam fieri posse, quam a superiore fuerit confirmata, cum eam confirmare non teneatur, si nolit. *Quod erat primum.* *publicorum confirmatio- ni subjecta.*

Quodsi ergo confirmare nolit, necesse omnino est, ut officium personæ alii conferatur. Quoniam vero non jure proprio conferuntur officia publica ab aliis, sed jure superioris, a quo jus conferendi ipsis concessum (§. 886. 887.), aut per quos is idem exercet; a superioris utique voluntate dependet, utrum velit ab his personam aliam eligi, an vero ipse per se personæ cuidam officium conferre velit. Quamobrem si collationem confirmare nolit, vel persona alia a collatoribus eligenda, vel ipse superior officium alii conferre potest, cui voluerit. *Quod erat secundum.*

Enimvero si jus collatorum per leges fundamentales fuerit definitum, cum superior adstrictus sit ad earum observantiam (§. 77.); iis omnino standum, quod legibus fundamentalibus convenit, consequenter si per eas ipsi officium conferre non licet, nec denegare confirmationem sine justa causa, in priori casu collatores personam aliam eligere tenentur, in posteriori rationes, ob quas confirmationem denegat, reddere tenetur superior. *Quod erat tertium.*

§. 889.

Habiles ad officium publicum dicuntur, quibus sunt vires sufficientes, ut eodem recte fungantur, & constans est ac perpetua voluntas eodem recte fungendi. *De habilitate eorum, quibus offi-*

cia publica conferuntur. Qui officio aliquo fungi debet, is faciat necesse est, quæ officii ratio exigit. Quodsi facere debet, necesse est, ut & possit, & velit. Ut possit, instructus esse debet viribus ad agendum sufficientibus, quæ vel ad facultatem cognoscitivam, vel ad locomotivam referuntur pro diversitate eorum, quæ fieri debent: ut vero velit constantia voluntatis requiritur, ne a proposito recte faciendi ullo modo se dimoveri patiatur, & perpetuitas, ut eadem constantia adsit in omni casu (§. 1062. *part. 1. Theol. nat.*). Ita nimirum in functione muneris nihil desideratur (§. 80. *part. 1. Phil. pract. univ.*): si quid vero vel ex parte intellectus, seu in genere facultatis cognoscitivæ, vel voluntatis ac noluntatis, vel denique locomotivæ desideretur, ut quis munere suo recte fungatur fieri nequit.

§. 890.

Quibusnam officia publica conferenda. Quoniam superior civitatem regit per eos, qui officio publico funguntur (§. 885.), consequenter imperium per eos exercet (§. 218. *part. 7. Jur. nat.*), imperium vero ita exerceri debet, ut bonum publicum, quantum fieri potest, promoveatur (§. 809.), consequenter necesse est, ut qui munere seu officio publico funguntur, & viribus sufficientibus instructi sint, & voluntatem constantem ac perpetuam habeant eodem recte fungendi, adeoque habiles sint (§. 889.); *officium aliquod publicum nemini conferri debet, nisi qui habilis est.*

Si ad officia publica admoveantur inhabiles, fieri non potest, ut civitas recte regatur, consequenter bonum publicum, quantum fieri potest, promoveatur: id quod adeo verum est, ut, si quis officio vel abjectissimo, aut quod exigui, vel nullius momenti videtur, minus recte fungatur, labe ista inficiantur functiones aliorum, quæ per se nihil vitii habent. Nimirum qui officiis publicis funguntur habent se per modum organorum corporis humani, quorum alia nobiliora, alia ignobiliora

biliora censentur pro diversitate functionum. Non ignotum vero est, si functiones quædam ignobiliorum minus recte se habeant, in consensum trahi etiam nobiliora, quamvis per se omni vitio careant. Non minor nexus est inter eos, qui officiis publicis funguntur, quam inter organa corporis humani, qui cum mutuam quandam dependentiam actionum inferat, etsi difficulter haud raro observabilem, nec est quod miremur, ex nonnullorum inhabilium promotione subinde enasci malum, cui vix ac ne vix quidem mederi datur. Maxime igitur hic valet illud pervulgatum, principiis esse obstandum, ne pars sincera trahatur.

§. 891.

An pro officio publico certum pretium exigere liceat.

Quia officium publicum nemini conferri debet, nisi qui habilis est (§. 890.); *officia publica vendi non debent, nec conferri plus licitanti*, ne scilicet inhabilem habiliori præferri contingat. Quoniam tamen jus conferendi officia publica superiori competit (§. 886.), ac ideo ab ipsius voluntate dependet, qua lege eadem conferre velit (§. 11. *part. 3. Jur. nat.*); *si utilitatis publicæ causa aliquid solvendum ab eo, cui officium aliquod publicum confertur, id conferri potest sub hac conditione, ut certam pecuniam solvat, modus tamen solutionis & pecuniæ summa ita determinari debet, ne ea de causa habilior excludatur, vel postponatur.*

In se illicitum non est pro officio publico solvere certum pretium, modo sufficienter caveatur, ne habiles arceantur, inhabiles vero admittantur. Quomodo vero determinari hoc pretium, modusque solvendi possit, ne tale quid metuendum sit, prudentiæ civilis est, veluti si pars salarii per unum, vel alterum annum eo fine impendatur; quo in casu tamen liberum est unicuique, si possit, de suo illud statim solvere. Quoniam tamen nil fieri debet in civitate, nisi boni publici causa (§. 809.); nisi utilitas publica id urgeat, officia publica ea

lege non facile ſunt conferenda. Ceterum cum fortuna non omnibus det opes, quibus natura benignior dotes animi & vires corporis largita, & qui nihil in ſe deſiderari paſſi ſunt, ut fierent habiles; nemo non videt, modo velit, quam ſit periculoſum, officia publica æquiparare rebus, quæ emi ac vendi poſſunt.

§. 892.

De iis, qui muneribus ſe corrumpi patiantur in officiis conferendis.

Quoniam officia publica vendi non debent, nec conferri plus licitanti (§. 891.), perinde vero eſt, ſive hoc fiat, ſive qui conferendi jus habent, aut ſuperiori commendare vel præſentare debent perſonas habiles, muneribus ſe corrumpi patiantur; *minime ferendum ut ab iis, qui munus aliquod ambiunt, munera accipiant, qui vel officia conferunt, vel ſuperiori perſonas habiles commendare aut præſentare debent*, conſequenter cum poenis coërcendi ſint, qui faciunt, quæ in Rep. permittenda non ſunt (§. 647.), *qui munera accipiunt, a ſuperiore recte puniuntur.*

Non eſt quod excipias, poſſe munera accipi etiam ab iis, qui habiles ſunt, conſequenter tum nullum inde pati incommodum Remp. Etenim in Rep. obviam eundum non ſolum præſenti malo, ſed omne etiam periculum avertendum, quod imminere poſſe apparet. Et præterea conſtat, naturaliter illicitum eſſe, ut pro eo, quod quis facere obligatur, quaſi mercedem quandam exigat.

§. 893.

De ambitus crimine non tolerando.

Quia ferendum non eſt in Rep. ut munera accipiantur ab iis, qui officium quoddam publicum ſibi conferri petunt (§. 892.); ideo *nec ferendum, ut qui officium ambit, pecunia data eos corrumpat, qui vel conferendi, vel nominandi jus habent, ſive pecunia ſtatim detur, ſive ſub ea conditione promittatur*

tur, si obtentum fuerit, consequenter *qui hoc faciunt puniendi* (§. 647.).

Injuriam facit Reip. eamque lædit non minus, qui pecuniam dat, quam qui accipit. Utrumque igitur prohibendum, consequenter puniendum (§. 585.).

§. 894.

Crimen ambitus vocatur, quo quis data pecunia, vel alio illicito modo corruptis suffragiis munus quoddam publicum, vel dignitates civiles sibi parat. *Quale id sit.*

Quoniam crimen ambitus in recepto significatu etiam ad dignitates civiles extenditur, eundem immutare non debuimus (§. 142. *Disc. præl.*), etiamsi de dignitatibus civilibus inferius demum agetur. Patet autem per demonstrata (§. 893.), crimen ambitus recte puniri. Immo interest Reip. ut puniatur. Committi autem diximus hoc crimen, non modo si data pecunia, verum etiam alio modo illicito suffragia corrumpantur. Dari enim adhuc modos illicitos alios, nemo ignorat. Ita huc referendum, si, qui officium ambit, sese offert ad foeminam quandam in matrionium ducendam, qui absque hoc conditione aliis non præferretur. Convenit cum crimine ambitus in Jure Canonico *Simonia*, quæ committitur, si quis sacerdotium pretio sibi comparat, & a Protestantibus non satis apte, si originem vocabuli spectes, ad eos trahitur, qui munus ecclesiasticum, seu ministri ecclesiæ pretio sibi comparant. Sed per nos valeant verba sicut nummi, modo id fiat sine præjudicio veritatis. Quemadmodum vero crimen ambitus minime committitur, si publico officio admotus certam pecuniam solvere tenetur ex constitutione superioris (§. 891.); in eodem casu nec Simonia committitur.

§. 895.

§. 895.

De jure ad officium publicum.

Qui habilis est ad officium publicum, is jus imperfectum ad idem habet, jus vero perfectum idem ambiendi. Quoniam officium publicum conferendum non nisi habili (§. 890.), quatenus quis habilis est, idem ipsi recte conferri potest. Quoniam vero plures esse possunt, qui vel æque habiles sunt, verum quorum unus habilior ceteris, & a superioris voluntate dependet (§. 886.), vel etiam eorum, quibus hoc commisit superior, cuinam officium aliquod conferre velint (§. 887.); ut idem sibi conferatur, nec superiorem, nec eos, qui jus ipsius habent, nemo cogere potest, quamvis habilis fuerit. Habet igitur jus nonnisi imperfectum ad officium, quod ambit (§. 237. *part. I. Phil. pract. univ.*). *Quod erat unum.*

Enimvero cum civis quilibet obligetur ad communē civitatis bonum promovendum (§. 28.), consequenter se utilem Reip. præstare debeat, quantum potest; si habilis est ad munus quoddam obeundum, ipsa lex naturæ dat ei jus, ut id ambiat (§. 158. *part. I. Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum jus perfectum sit, quod nobis dat lex naturæ, ut obligationi nostræ satisfaciamus (§. 905. *part. I. Jur. nat.*); jus ambiendi officium publicum, ad quod quis habilis est, jus perfectum est. *Quod erat alterum.*

Judicium de habilitate petentis, non est ipsius petentis, sed ejus, qui officium publicum confert. Habilitas itaque non facit jus perfectum ad officium (§. 906. *part. I. Jur. nat.*); sed saltem meritum parit (§. 785. *part. I. Phil. pract. univ.*). Cujus est conferre officium, is quidem obligatur id conferre nonnisi habili, sed propterea, non tibi, quia habilis es: neque enim deesse possunt alii non minus habiles, & de

stabi-

habilitate ſtandum ipſius judicio eſt, prouti modo inſinuavimus.

§. 896.

Quoniam qui ad officium habilis eſt, is jus imperfectum ad idem habet (§. 895.), qui vero jus imperfectum ad quid habet, id meretur (§. 237. 785. *part. 1. Phil. pract. univ.*); *Qui ad officium habilis eſt, meretur ut id eidem conferatur & eodem dignus eſt*, conſequenter cum officia publica non conferenda ſint niſi habilibus (§. 890.), *curæ habendum eſt, ut eadem conferantur dignis ac iis, qui merentur.* *De obligatione officia dignis conferendi.*

Quodſi ergo officia conferantur indignis & qui merentur prætereuntur, non iniquæ ſunt horum querelæ, licet de injuria ſibi facta conqueri minime poſſint (§. 895. *h.* & §. 859. *part. 1. Jur. nat.*). Et ſuperior, qui officia certa conferendi jus magiſtratui impertitur voluiſſe præſumitur, ut nonniſi dignis conferantur.

§. 897.

Si ex indigni electione damnum fecerit Resp. is, cui officiorum publicorum collatio mandata eſt, reſarcire tenetur. Quoniam enim curæ habendum, ut officia publica conferantur dignis (§. 896.); ſi cui officiorum publicorum collatio mandata eſt, ei non aliter collata intelligitur, quam ut dignos eligat, conſequenter ad eligendum dignum Reip. obligatur. Quod ſi ergo ex indigni collectione damnum fecerit Resp. damnum hoc culpa, vel dolo collatoris datur (§. 701. 717. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum damnum reſarcire teneatur, is, cujus dolo, vel culpa datum (§. 580. *part. 2. Jur. nat.*); ſi ex indigni electione damnum fecerit Resp. is, cui officiorum publicorum collatio mandata eſt, reſarcire tenetur. *De reſarciendo damno, quod ex indigni electione fecit Resp.*

Totidem verbis hoc afferit *Grotius* l. 2. c. 17. §. 3. nec a veritate aberrat, quemadmodum ex demonſtratione patet. Obligatio eligendi dignum naſcitur ex pacto inter ſuperiorem & eum, cui officiorum publicorum quorundam collatio mandatur (§. 640. *part. 4. Jur. nat.*), ſeu inter hunc & Remp. cujus jus habet ſuperior, intercedente. Obligatio hæc ſicuti perfecta eſt (§. 403. *part 3. Jur. nat.*); ita quoque eidem jus perfectum reſpondet, quo Resp. hoc exigere poteſt a collatore, ut dignos eligat (§. 908. *part. 1. Jur. nat.* & §. 235. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Violatur itaque indigni electione jus Reip. perfectum, ac per conſequens eadem injuria afficitur (§. 859. *part. 1. Jur. nat.*). Damnum injuria hac datum Reip. reſarciendum & qui fecit etiam puniendus. Damni nimirum reparatio & poena ſimul locum habent, nec confundendæ ſunt: id quod in aliis quoque maleficiorum generibus obtinet.

§. 898.

De remotione, ſuſpenſione & dimiſſione. *Removeri* ab officio ſcilicet dicitur, qui eodem privatur; *Suſpendi* vero is, qui eodem fungi ad tempus certum, vel indefinitum prohibetur; *Dimitti* denique is, cujus precibus annuit ſuperior, ut eodem diutius fungi non teneatur. Remotio quoque *Depoſitio* appellari ſolet. *Removetur* itaque *& ſuſpenditur invitus; dimittitur vero volens.*

Remiſſiones, ſuſpenſiones & dimiſſiones adeo notæ ſunt, ut iis rebus accenſenda ſint, quas definiri opus non eſt, ut intelligantur; ſed quæ ſaltem definiuntur, quatenus earum notio diſtincta eſt principium demonſtrandi.

§. 899.

De tempore, quo quis officio fungi debet. *Si cui officium confertur non in certum diem, vel ſub conditione reſolutiva; in perpetuum collatum intelligitur.* Etenim ſi officium non confertur in diem, nullum definitur tempus, quo elapſo jus eodem fungendi expirare debet. Quodſi ſub

sub conditione resolutiva non conferatur, nec duratio juris eodem fungendi ad aliquod tempus restringitur, quo conditionem extare certum est (§. 488. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem si nec in certum diem, nec sub conditione resolutiva officium conferatur; collator voluisse intelligitur, ut is, in quem officium confert, eodem fungatur, quamdiu vixerit, consequenter in perpetuum collatum intelligitur.

Quando officium in perpetuum collatum dicitur, eo ipso intelligitur, quod qui eodem fungitur ab obligatione sua invito collatore seu superiore se liberare non possit, nec pro lubitu se eodem abdicare, ex adverso vero nec superior, seu collator illum sine justa causa eodem privare.

§. 900.

Collatio officii perficitur pacto, inter collatorem & eum, cui confertur, inito. Etenim qui officium aliquod publicum alteri confert, certorum negotiorum administrationem, vel executionem eidem committit (§. 884. 641. *part. 4. Jur. nat.*), & dum is, cui confertur, idem acceptat, eo ipso declarat, quod negotia ista diligenter administrare vel exequi velit (§. 2. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem cum in eo conveniant qui officium confert & qui acceptat (§. 698.), hæc conventio autem promissionem contineat de officio diligenter obeundo (§. 642. *part. 3. Jur. nat.*), conventiones vero promissionem continentes pacta sint (§. 788. *part. 3. Jur. nat.*); collatio officii perficitur pacto inter collatorem & eum, cui confertur, inito.

Quomodo collatio officii perficiatur.

Quando officium publicum alicui confertur, non modo qui confert declarat, se in ipsum transferre jus ea faciendi, quæ vi officii istius fieri debent, verum etiam is, qui id confertur, promittere tenetur, se diligenter eodem functurum,

 immo

immo etiam juramento promiſſionem confirmare. Adſunt itaque omnia, quæ ad pactum ineundum requiruntur. Quamobrem paradoxum videri nequit, collationem officii pacto perfici. Nec obſtat officium conferri petenti, cum etiam pacta ineantur cum iis, qui ad paciſcendum ſe offerunt.

§. 901.

De obligatione ex pacto, quo collatio perficitur, oriundo & jure inde acquiſito.

Quoniam collatio officii perficitur pacto inter collatorem & eum, cui confertur, inito (§. 900.), pacta vero ſunt ſervanda (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*); *non minus ſuperior, ſeu qui officium contulit, quam is, in quem collatum eſt, ea ſervare debet, de quibus inter eos vel expreſſe, vel tacite conventum fuit, & jus utriusque metiendum eſt tum ex eo, quod expreſſe dictum, tum vero etiam ex eo, quod ipſa natura negotiorum, quæ gerenda, vel exequenda committuntur, inſinuat.*

Sane ideo literæ dantur ei, cui officium quoddam confertur, in quibus collator voluntatem ſuam declarat tum de iis, quæ facere debet acceptans, tum de juribus & ſalario, quibus frui debet, niſi ea jam per ſe ſint manifeſta, ut id obtineat, quod more receptum.

§. 902.

De Salario ſine mora ſolvendo & diligentia in obeundo munere adhibenda.

Quoniam ſervanda ſunt ea, de quibus in collatione officii publici conventum (§. 901.); *ſalarium promiſſum ſtatuto tempore ſine mora ſolvendum, & qui officio fungitur, omnem diligentiam adhibere debet, ut omnes officii ſui partes adimpleat.*

Salarium promiſſum intelligitur tacite, quod ordinarium ſeu ſolitum eſt, utut nihil expreſſe de eodem fuerit dictum. Quamobrem eadem ex pacto obligatio eſt, ſive de ſalario certo expreſſe fuerit conventum, ſive tacite ordinarium in conventione ſuppoſitum. Et quamvis quilibet jam naturaliter obligetur, ut officio ſuo recte fungatur (§. 189. *part. 1. Phil. pract.*

pract. univ.); ad hoc tamen etiam vi ipsius pacti, quo officii collatio perficitur, unusquisque sese obligat.

§. 903.

Quia salarium promissum solvendum (§. 902.); *quamdiu quis officio fungitur, id diminui nequit, nisi id fiat vel in poenam* (§. 589.), *vel vi dominii eminentis* (§. 111.). *De salarii diminutione.*

Nimirum in poenam auferri potest etiam jus ex pacto quaesitum (§. 589.), ac per consequens jus percipiendi salarium (§. 901.): vi dominii autem eminentis in casu necessitatis de salario quoque disponere potest superior, prouti salus publica exigit (§. 111.). In utroque igitur casu nihil committitur, de quo justae moveantur querelae, quamvis in casu posteriori aequitati conveniat, ut, cessante necessitate, resarciatur, quod ablatum, quantum fieri potest (§. 119.).

§. 904.

Qui officio publico fungitur, ei salarium dandum. Etenim cum Resp. spectetur tanquam persona moralis (§. 576.) & qui officio publico funguntur, negotia ipsius administrant (§. 884.); hi Reip. operam suam praebent. Quamobrem cum naturaliter nemo obligetur alteri gratis praestare operas, si is vicissim quid praestare possit (§. 268. *part. 4. Jur. nat.*), sed tantummodo obligemur ad operas pro aequo pretio aliis communicandas (§. 322. *part. 4. Jur. nat.*), onera vero Reip. ferre tenentur universi (§. 775.); qui officio fungitur, pro praestita Reip. opera mercedem accipere debet (§. 327. *part. 4. Jur. nat.*), seu salarium eidem dandum (§. 905.). *De salarii aequitate.*

Pactum illud, quo collatio officii publici perficitur (§. 900.), proxime accedit ad locationem conductionem operarum (§. 1194. *part. 4. Jur. nat.*). Conductor nimirum est Resp. cujus administratio operis istis indiget, quatenus tanquam per-

sona moralis spectatur (§. 576.), ac per consequens collator officii, qui Remp. quoad jus conferendi repræsentat; locator vero est is, cui officium confertur (§. 1195. *part. 4. Jur. nat.*), Et salarium merces est, quæ pro præstatione operarum solvitur, sive ea in pecunia, sive in rebus aliis quibuscunque, aut partim in pecunia, partim in rebus consistat (§. 1211. *part. 4. Jur. nat.*). Quodsi collationem officiorum publicorum reducas ad contractum locationis conductionis, ex iis, quæ de hoc contractu demonstrata sunt, nullo negotio solves plures quæstiones, quæ de officiis publicis incidunt. Cum nos famulis conducticiis utamur, quæ de heri ac famuli jure ac obligatione valent, ea etiam de jure ac obligatione superioris seu collatoris & ejus, qui officio publico fungitur, jure atque obligatione intelliguntur.

§. 905.

Salarium quid proprie sit.

Salarium merces est, quæ solvitur pro operis Reip. in obeundo munere publico præstitis.

Probe omnino considerandum est, quid sit salarium, ne vel jus dantis nimium extendatur, vel in quantitate determinanda ab æquitate nimis procul recedatur, vel etiam a salario separentur, quæ in idem imputanda.

§. 906.

De privilegiis in partem salarii imputandis.

Quoniam salarium merces est, quæ solvitur pro operis Reip. in obeundo munere publico præstitis (§. 905.), merces vero consistere potest tam in pecunia, quam in rebus aliis quibuscunque (§. 1211. *part. 4. Jur. nat.*), consequenter etiam in jure quocunque habenti utili (§. 451. *part. 2. Jur. nat.*); *lucrum vel commodum ex privilegiis intuitu officii concessis in partem salarii imputandum*, consequenter quoniam salarium non diminuendum, quamdiu quis officio fungitur (§. 903.); *privilegia* quoque *intuitu officii concessa*, *ex quibus*

quibus lucrum, vel commodum aliquod percipitur, tollenda non sunt.

E. gr. Immunitas onerum, qua quis fruitur, quatenus officio publico fungitur, privilegium est. Quamobrem cum lucremur, si quod alias solvendum erat, solvere non cogamur; ex privilegio isto lucrum percipitur. Et quoniam perinde est, sive quis pinguiori fruatur salario & de eo partem contribuere teneatur, sive minori fruatur & a contributione immunis sit; lucrum istud seu commodum in partem salarii imputatur. Quodsi ergo privilegium tollatur, idem omnino est ac si salarium parte quadam mulctetur, & per consequens tollere istiusmodi privilegium non minus pacto, quo collatio officii perficitur, repugnat, quam salarii diminutio.

§. 907.

Salaria ita constituenda sunt, ut iisdem sustentari possint, qui officiis publicis funguntur. In civitate enim opera danda, ut quilibet studio ac labore suo tantum acquirere possit, quantum ad res, si non voluptuarias, aut utiles, saltem necessarias comparandum, consequenter se sustentandum sufficit (§. 423.). Quamobrem cum qui officio publico funguntur, operas suas Reip. locent (*not.* §. 904.), & salarium merces sit, quam pro iis accipiunt (§. 905.), ipsi autem alio labore acquirere non possint, quæ ad sui sustentationem necessaria, quod supponitur; salaria omnino ita constituenda sunt, ut iisdem sustentari possint, qui officiis publicis funguntur.

De quantitate salariorum.

Dari quidem possunt quædam munera, per quæ aliis laboribus vacare datur, etiamsi nihil prætermittas, quod ad ea rite obeunda requiritur, ut adeo tempus in iisdem consumi opus non sit. Sed de his nobis jam sermo non est, quamvis præsens propositio interpretatione minus coacta etiam de his intelligi possit, quatenus qui istiusmodi officio funguntur, ad

susten-

ſuſtentationem ſui tantummodo indigere cenſentur eo, quod reliquo labore acquirere poterant, niſi temporis quandam partem in officio conſumere tenerentur. Varia autem cum ſint vivendi genera in civitate, quæ etiam variant pro varietate officiorum, ad ſui ſuſtentationem non omnes, qui officio publico funguntur, eodem ſumtu indigent. Abſit itaque, ut tibi perſuadeas, quaſi per propoſitionem præſentem ſalaria omnia exæquarentur. Ceterum quando ſuſtentatio ſui dicitur, per eam quoque intelligitur ſuſtentantio earum perſonarum, quas alere tenemur, veluti uxoris, liberorum & famulorum ac famularum, quibus carere non poſſumus. Si cui numeroſior ſit familia, quam ut ſe ſuosque ſuſtentare poſſit; is eadem utitur fortuna adverſa, quam experiuntur alii, qui quæſtuoſo quodam negotio vel opificio ſe ſuſtentare conantur. Quoniam vero officia publica conferenda non ſunt niſi habilibus (§. 890.), habilitatem vero non ſemper comitantur opes ſeu divitiæ; in determinandis ſalariis ordinariis non habetur ratio bonorum, quæ quis poſſidet.

§. 908.

Quando ſalaria conſtituta ſint augenda.

Quoniam ſalaria ita conſtituenda ſunt, ut iisdem ſuſtentari poſſint, qui officiis publicis funguntur (§. 907.); *ſi ſucceſſu temporis pretia rerum valde augeantur*, ut multo major ſumtus in ſuſtentationem impendendus ſit, quam illo tempore, quo ſalaria primum conſtituta, *ſalaria pro pretiorum incremento augenda.*

In ſalarii incremento determinando non habenda eſt ratio luxus, utpote qui in Rep. tolerandus (§. 733.). Quamobrem nec dignitas major ad officium quoddam accedere debet, quam quæ per ſe eidem convenit, ne decorum exigere videatur, quod luxui imputandum. Qui officio aliquo publico fungitur, vel certum vitæ genus ſequitur, contentus eſſe debet ea dignitate, quæ illi, vel huic adhæret. Sed de his poſtea ſuo loco diſtinctius erit agendum.

§ 909.

§. 909.

Accidentia sunt reditus, qui occasione officii, quo quis fungitur, eidem obveniunt. Quamobrem cum reditus alii sint stati, alii variabiles (§. 363. *part. 4. Jur. nat.*); *accidentia* quoque *alia stata sunt, alia variabilia.* *Accidentia quid sint.*

Ita accidentia ministrorum ecclesiæ apud Lutheranos sunt pecuniæ, quæ solvuntur pro infantibus baptizandis & mortuis sepeliendis, pro copula sacerdotali & nummus confessionis, der Beichtpfennig, item pecunia, quam ex legatis capiunt, frumentum a rusticis præstandum, & quæ sunt alia hisce gemina.

§. 910.

Quoniam accidentia sunt reditus, qui occasione officii, quo quis fungitur, eidem obveniunt (§. 909.), consequenter in sustentationem sui impendi possunt, salaria autem ita constituenda sunt, ut iisdem sustententur, qui officio publico funguntur (§. 907.); *accidentia in partem salarii imputantur.* *An sint pars salarii.*

Ideo salaria minora constituuntur, si multa fuerint accidentia, præsertim stata; ast pinguiora, si vel pauca, vel prorsus nulla accidentia fuerint. Unde haud raro contingit, accidentia salarium multo superare. Quoniam vero accidentia in partem salarii imputantur, *vi prop. præs.* & certi quidam reditus sunt (§. 909.); facile patet, in eorum numerum referri non posse munera, quæ vel ex liberalitate dantur a nonnullis, vel quæ quis exigit pro eo, quod vi officii gratis facere obligatur. Quicquid enim illicito modo quis accipit, licet occasione officii obvenire videatur; in numerum accidentium referri nequit: neque enim in Jure naturæ quicquam supponitur, nisi quod justum & æquum est.

§. 911.

An diminui possint.

Quoniam accidentia in partem salarii imputantur (§. 910.), salarium autem diminui nequit, nisi id fiat vel in poenam, vel vi dominii eminentis (§. 903.); ideo *nec accidentia imminui possunt, nisi æquivalens substituatur,* veluti *si salarium augeatur.*

Accidentia, quæ in partem salarii imputantur (§. 910.), non minus in sustentationem eorum, qui officio publico funguntur, constituuntur, quam salaria (§. 907.). Qui vero Reip. utiles operas præstant, merentur utique, ut vitam non modo commode, verum etiam decore &, quantum datur, jucunde transigant. Sed hæc ad motiva pertinent, cur accidentia non sint diminuenda, quæ in Politica expendenda.

§. 912.

De accidentium decremento necessario.

Si occasione ejus, quod in utilitatem Reip. constituendum, quidam patiuntur detrimentum in accidentibus; hoc non obstat, quo minus illud constituatur. Etenim si occasione ejus, quod in utilitatem Reip. constituendum, quidam patiuntur detrimentum in accidentibus, seu damnum in iis sentiunt; aut illud erit non constituendum, aut hoc erit ferendum. Colliditur itaque utilitas totius universitatis, seu publica, cum utilitate nonnullorum, seu privata quorundam (§. 206. *part. 1. Phil. pract. univ.*), consequenter exceptio facienda (§. 207. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Enimvero cum nemo civium bonum privatum promovere debeat in præjudicium publici (§. 25.), nec velle potest, ut utilitas sua privata utilitati totius Reip. seu universorum præferatur. Quamobrem si occasione ejus, quod in utilitatem Reip. constituendum, quidam patiuntur detrimentum, seu damnum sentiunt in accidentibus; hoc non obstat, quo minus illud constituatur.

E. gr.

E. gr. moribus nostris Acta in foro litigantium transmittuntur ad collegium aliquod Juridicum, Facultatem nimirum Juridicam, vel Scabinatum. Cum e re civitatis sit, ne lites in foro protrahantur, & ne præter necessitatem in consecutionem juris sui sumtus nimii sint faciendi; transmissio actorum a superiore recte abrogatur. Quodsi hoc fiat, damnum in accidentibus sentiunt collegia Juridica. Hoc tamen minime obstat, quo minus transmissio actorum abrogetur. Parum enim convenit, ut cum damno universorum pauci quidam fiant locupletiores (§. 585. *part. 2. Jur. nat.*). Superior non ita consulere debet utilitati paucorum, ut postponatur utilitas universorum, & promta justitiæ administratio negligatur.

§. 913.

De injusta remotione.

Si officium non fuerit collatum in certum diem, nec sub conditione resolutiva, sed simpliciter; quamdiu quis officio diligenter fungitur, ab eodem removeri nequit. Etenim si officium non fuerit collatum in certum diem, nec sub conditione resolutiva, in perpetuum collatum intelligitur (§. 899.). Quamobrem cum ea, de quibus in pacto, quo collatio perfecta (§. 900.), vel expresse, vel tacite conventum sint servanda (§. 901.), & quamdiu quis officio diligenter fungitur, ex parte sua pactum servet, consequenter ratio cesset, cur pars altera ab eodem recedere possit (§. 827. *part. 3. Jur. nat.*); is, cui officium simpliciter collatum, eodem privari nequit, quamdiu eodem diligenter fungitur. Quoniam itaque removetur, qui officio privatur invitus (§. 898.); si cui officium simpliciter collatum, quamdiu is eodem diligenter fungitur, removeri nequit.

Remotio in hoc casu cum non fieret sine violatione juris ejus, qui officio fungitur, injusta utique foret (§. 239. *part. 1. Phil. pract. univ.*).

§. 914.

De dimissione. *Si cui officium simpliciter collatum, eundem naturaliter dimittere non tenetur superior, nisi moribus aliud fuerit introductum, in hoc tamen etiam casu dimittere non tenetur, si e re civitatis sit, ne dimittatur, nisi expresse contrarium fuerit conventum.* Etenim si cui officium simpliciter collatum, id in perpetuum collatum intelligitur (§. 899.), consequenter is, cui collatum est, sese vi pacti, quo collatio perfecta (§. 900.), obligavit, quod eodem fungi velit, quamdiu potuerit, seu vires sufficientes sibi fuerint. Quamobrem cum servare teneatur id, de quo expresse, vel tacite conventum (§. 901.); quando petit, ut ne diutius officio fungi teneatur, superior ejus precibus annuere, consequenter eum dimittere naturaliter non tenetur (§. 898.). *Quod erat primum.*

Enimvero si moribus fuerit introductum, ne petentibus dimissio denegetur; in pacto, quo collatio perfecta (§. 900.), tacite conventum, ne petenti denegetur dimissio. Quamobrem cum servandum sit, de quo tacite conventum (§. 901.); dimissio petenti denegari nequit. *Quod erat secundum.*

Competit vero superiori potestas eminens, vi cujus de personæ civis salutis publicæ causa in casu necessitatis disponere potest (§. 114.). Quodsi ergo e re civitatis sit, ut, qui officio quodam publico fungitur, eodem diutius fungatur, veluti si æque habilis haberi non possit, aut damnum sentiat Resp. si ad exteros dimittatur; eum dimittere non tenetur, etiamsi moribus aliud fuerit introductum. *Quod erat tertium.*

Denique si expresse fuerit conventum, ne dimissio petenti denegetur; eo ipso conventum fuit, quod superior potesta-

potestate eminente adversus ipsum uti nolit. Quamobrem cum id servandum sit, de quo expresse fuit conventum (§. 901.); superior quoque potestate eminente adversus ipsum uti nequit, consequenter is dimittendus est, etiamsi e re civitatis maxime foret, ne dimitteretur. *Quod erat quartum.*

Potestas eminens non competit iis, quibus jus conferendi certa quædam officia & jus dimittendi concessit superior. Quamobrem hi eadem uti nequeunt contra mores, sicuti ex adverso superior eadem uti potest, etiamsi cum his expresse fuerit conventum, ne petenti denegetur dimissio: conventio enim extendi nequit ultra jus ipsorum.

§. 915.

Si quis officio negligenter, vel fraudulenter fungitur; removeri potest, etiamsi simpliciter fuerit collatum. Etenim cum officium publicum conferri non debeat nisi habili (§. 890.), consequenter ei qui eodem recte fungi & potest, & vult (§. 889.); vi pacti, quo collatio perfecta (§. 900.), si non expresse, saltem tacite promisisse intelligitur is, cui officium collatum, quod diligenter ac sine omni fraude eodem fungi velit. Quodsi ergo negligenter, vel fraudulenter eodem fungatur, a pacto recedit (§. 901.). Quamobrem etiamsi is, cui officium simpliciter collatum, ab eodem removeri nequeat (§. 913.), cum tamen, quando pacta mutuas præstationes continent & unus paciscentium a pacto recedit, etiam alteri ob eodem recedere liceat (§. 827. *part. 3. Jur. nat.*); si quis officio negligenter, vel fraudulenter fungitur, removeri potest, etiamsi simpliciter fuerit collatum.

De justa remotione ob negligentem vel fraudulentam administrationem.

Remotio in hypothesi propositionis præsentis pro poena habenda non est. Quodsi enim damnum dedit, qui negligen-

 ter,

ter, vel fraudulenter officio functus est, vel poenam meretur; damni reparatio & poenæ exactio per remotionem non tollitur, manant enim hæc tria ex diversis fontibus. Paradoxum vero haberi non debet, multo minus absurdum, quod jura superioris circa officia publica & eorum, qui iisdem funguntur, ex pacto deducamus, prouti eadem deducenda esse jam demonstravimus (§. 901.). Absurdum enim non est, universos pacisci cum singulis, cum istiusmodi pactione ipsa civitas fuerit constituta (§. 4.). Quando vero superior cum singulis paciscitur, hoc facit nonnisi eo jure, quod universis originarie competit, ut in democratia manifesto apparet, nec intuitu hujus pacti singuli spectantur tanquam subditi.

§. 916.

De remotione in poenam. *Remotio fieri potest in poenam, etiamsi factum, ob quod puniendus in officio publico constitutus, illud non attingat.* Etenim in poenam alicui auferri potest jus quodcunque (§. 589.), consequenter etiam in poenam superior eum, qui officio recte fungitur, removere potest ob factum, quo poenam meritus, quam jure suo prouti ipsi videtur decernere potest (§. 832. 833.), etiamsi factum istud officium minime attingat.

Ita in poenam removeri potest minister ecclesiæ ob stuprum, vel adulterium, vel etiam ebrietatem, quia istiusmodi actus vitiosos punire potest superior (§. 653.) & remotio in casu præsenti poena admodum conveniens est (§. 459.).

§. 917.

De suspensione in poenam. *Ab officio quis suspendi potest in poenam.* Etenim qui suspenditur, is officio fungi ad certum tempus, vel tempus indefinitum prohibetur; qui vero removetur, officio prorsus privatur (§. 898.). Quamobrem cum removeri (§. 916.),

916.), ac ideo officio privari possit in poenam (§. 898.); multo magis prohiberi potest, ne ad certum tempus, vel tempus definitum eodem fungatur, consequenter suspendi.

Suspensio est quasi remotio in diem, seu ad certum tempus. Atque ideo de suspensione facilius intelligitur, quod de remotione demonstratur in se spectata.

§. 918.

Qui officio publico fungitur, sine consensu superioris, aut collatoris se eodem abdicare nequit. Etenim qui officio publico fungitur, se obligavit superiori, vel collatori vi pacti, quo collatio perfecta (§. 900.), quod eodem fungi velit vel in perpetuum, vel donec dies certus veniat, aut conditio resolutiva existat, prouti vel simpliciter, vel in certum diem, vel sub conditione resolutiva fuerit collatum. Quamobrem cum nemo ab obligatione sua seipsum liberare possit (§. 674. *part. 3. Jur. nat.*), quilibet autem alterum ab ea, qua sibi tenetur, liberare queat sola voluntate sua (§. 837. *part. 3. Jur. nat.*), quando vero quis se abdicat officio, cum declaret se jus vi ejusdem sibi competens amplius habere nolle (§. 115. *part. 3. Jur. nat.*), consequentuer & ab obligatione, qua tenetur superiori, vel collatori, liberari velle; qui officio publico fungitur, sine consensu superioris, aut collatoris se eodem abdicare nequit. *De abdicatione.*

Eadem utrinque obligatio est, quippe ex eodem pacto veniens (§. 900.). Quemadmodum itaque qui alicui officium publicum contulit, pro lubitu eundem eo exuere nequit (§. 913.); ita nec huic liberum est eodem pro lubitu se abdicare. Equidem plerumque magis interest ejus, qui officio quodam publico fungitur, ne eodem exuatur, cum salarium accipiat in sui sustentationem, nec adeo facile sit alium se sustentandi modum invenire, quam hujus, qui officium contulit,

tulit, ne ille eodem se abdicet, cum plerumque non deficiant alii æque habiles, qui eadem diligentia eodem fungi possunt; hanc tamen differentiam non tam justitia, quam charitas attendi jubet, ac per consequens ea attendenda non est, ubi de jure agitur, quod ex pacto metiendum (§. 901.).

§. 919.

De eo, qui ob morbum vel ætatem provectam officio obeundo non sufficit.

Si quis ob morbum diuturniorem, vel ætatem nimis provectam officio in perpetuum ipsi collato obeundo non sufficit; ei adhuc salarium debetur, adjungendus vero est alius, qui officio fungatur. Quando enim officium in perpetuum confertur, operæ perpetuæ pro salario perpetuo promittuntur (§. 900.). Quamobrem salarium perpetuum debetur & operæ perpetuæ exigi possunt (§. 901.). Enimvero cum nemo obligari possit ad id, quod impossibile (§. 209. *part. I. Phil. pract. univ.*), notorium vero sit fieri posse, ut quis in morbum diuturnum cadat, vel ætate ingravescente deficiant vires muneri obeundo pares, & salarium præbeatur in sustentationem sui (§. 907.); facile præsumitur tacite fuisse conventum, ut salarium adhuc præbeatur, etiamsi contingat, deficere vires muneri obeundo pares, vel ob morbum diuturniorem, vel ætatem nimis provectam. Quamobrem cum servandum etiam sit, quod tacite conventum (§. 901.); si quis ob morbum diuturniorem, vel ætatem nimis provectam officio in perpetuum collato obeundo non sufficit, ei adhuc salarium debetur. *Quod erat unum.*

Quoniam tamen necesse est, ut quis officio fungatur, quando is qui debebat, per se eodem fungi nequit; ei adjungendus alius est, qui fungatur. *Quod erat alterum.*

Non est quod excipias, officium in perpetuum conferri sub tacita hac conditione, quamdiu eidem obeundo suffecerint vires:

vires: cum enim plerique officium publicum ambiant, ut honeste se sustentare possint, nemo facile præsumirur ita contrahere velle, ut necessaria vitæ subsidia ipsi subducantur, si casu quodam funesto, qualis est morbus diuturnior, vel ætate ingravescente contingat, ut deficiant vires ad munus obeundum sufficientes (§. 244. *part. 2. Jur. nat.*). Neque hoc nimis durum videri debet ex parte Rectoris civitatis, quippe qui curæ habere debet, ne desint ægrotis ad vitam conservandam necessaria (§. 739.), & ne subditi in paupertatem vel egestatem incidant, aut ad mendicitatem redigantur (§. 726.). Sane simile pactum intercedit inter dominum & servum, qui se sponte illi in servitutem dat (§. 1088. *part. 7. Jur. nat.*), cum in eo alimenta perpetua pro operis perpetuis promittantur (§. 1080. *part. 7. Jur. nat.*). Etsi autem servus cadat in morbum, ut operas nullas præstare possit, consequenter etiamsi ob ætatem nimis provectam deficiant vires; dominus tamen hoc non obstante alimenta eidem præstare debet (§. 1112. *part. 7. Jur. nat.*). Nemo vero dixerit, id pacto inesse, ut, quando servus operas præstare non valet, nec dominus ei alimenta debeat: certitudo enim alimentorum perpetuorum in causa fuit, ut quis servitutem subire voluerit. Eadem vero certitudo in causa est, ut quis eligat istiusmodi vitæ genus, quo officii publici functione sibi parat necessaria vitæ subsidia. Neque vero est, ut excipias, fieri posse ut quis de proprio se sustentare possit, etiamsi nullo salario fruatur: hoc enim pacto extrinsecum est, ex quo obligatio præbendi salarii fluit, sicuti & sunt alia, quæ ad rationes suadentes referenda in moralibus, ast non in quæstionibus de jure attendenda.

§. 920.

De consensu necessario in abdicationem. Quoniam salarium adhuc debetur ei, quem officio obeundo non amplius sufficere contingit & alius adjungendus, qui eodem fungatur (§. 919.); ideo multo magis *in abdicationem consentire debet superior, vel collator, si quis ob va-*

cillantem valetudinem, vel ætatem ingravescentem officio sese abdicat (§. 115. *part. 3. Jur. nat.*).

In hoc casu abdicatio liberat superiorem, vel collatorem ab onere præbendi salarium, quod alias eidem incumberet, aut saltem metuendum erat (§. 919.): si vero denegaretur consensus, onus quoddam in abdicare volentem devolveretur, quod pacto non inest, quo collatio perfecta (§. 900.); prouti ex anterioribus facile colligitur.

§. 921.

De expectatione data. *Si Rex præsens officium alicui confert in eventum mortis alterius, qui eodem in præsenti fungitur, aut si alia de causa vacare contingat, ipse autem moriatur, antequam vacet; successor collationem ratihabere non tenetur, sed morte conferentis jus expectantis expirat, nisi regnum sit patrimoniale.* Etenim si regnum patrimoniale non fuerit, Rex imperium, consequenter & jus officia publica conferendi (§. 886.), in usufructu habet, ac ideo eidem quoad exercitium competit (§. 40.). Quamobrem id exercere potest, quamdiu vivit, non vero exercitium ultra mortem extendere, postquam successori jus competit. Quodsi ergo officium aliquod alicui confert in eventum mortis ejus, qui nunc eodem fungitur, aut si alia de causa vacaverit; id non aliter intelligi potest, quam si se adhuc vivo alterutrum contingat. Quamobrem si ipse moriatur, antequam alterutrum contingat, conditio non existit, consequenter collatio conditionata non fit valida, sed evanescit (§. 534. *part. 3. Jur. nat.*), ac propterea jus expectantis expirat, nec successor collationem ratihabere tenetur. *Quod erat unum.*

Enimvero si imperium fuerit patrimoniale, de ipso imperio

imperio pro lubitu disponere potest, quomodo ipsi visum fuerit (§. 40. *h.* & 131. *part. 2. Jur. nat.*), consequenter etiam constituere quædam in præsenti, quæ successor, in quem imperium transfertur voluntate ipsius (§. 283.), ac propterea ea lege, quæ transferenti placuerit, ratihabere tenetur. Quamobrem si cui officium quoddam publicum confert in eventum mortis ejus, qui nunc eodem fungitur, vel si alia de causa vacaverit; facile intelligitur hoc voluisse, ut jus expectantis non extinguatur, etiamsi se mori contingat, antequam officium vacet, ac per consequens successor collationem ratihabere tenetur. *Quod erat alterum.*

Ea nimirum differentia est inter expectationem in regno patrimonali & regno usufructuario datam, ut illius extensio ultra mortem dantis in hoc pugnet cum jure successoris, consequenter etiam repugnare intelligatur voluntati, in illo minime. Moraliter nimirum voluntati dantis repugnat, quod velle non potuit; minime autem, quod potuit: atque ea de causa in casu altero nulla adest ratio, cur voluntas dantis simpliciter declarata restringatur, sicuti in casu primo.

§. 922.

Quoniam perinde est, sive alicui officium conferatur in eventum mortis alterius, qui nunc fungitur, sive huic adjungatur cum spe succedendi, quod per se patet, quando vero officium confertur in eventum mortis ejus, qui eodem nunc fungitur, jus expectantis cum morte dantis expirat, nec successor collationem ratihabere tenetur, nisi regnum fuerit patrimoniale (§. 921.); *si quis alteri in officio adjungitur cum spe succedendi, spes adjuncti evanescit, quando Rex moritur, antequam officium vacat, & successor adjuncto præterito officium conferre potest, cui voluerit.* *De adjunctione cum spe succedendi.*

Non est quod excipias, adjunctum, qui vices alterius in

Tt tt 2 obeun-

eundo munere subiit vel gratis, vel exiguo quodam cum commodo suo, mereri, ut aliis præferatur, quando officium vacat. Etenim si vel maxime concedatur, in eo consistere aliquod meritum; haud quaquam tamen idem parit jus ad successionem, quod quis acquirere nequit nisi voluntate ejus, qui jus conferendi habet. Ea autem in præsenti deficit, cum jus adjungentis non duret dante mortuo & cum mortuus velle desinat. Alia vero est ratio, si expectatio detur a collegio quodam, cui jus sine confirmatione conferendi officium competit. Collegium enim nunquam interit, etsi moriantur ii, qui in eodem nunc sunt (§. 494.).

§. 923.

An quis ad officium publicum obeundum cogi possit.

Si alius æque habilis reperiri non possit, qui officio quodam fungatur; superior vi eum adigere potest, ut id obeat. E re civitatis esse, ut officiis publicis recte fungantur ii, quibus conferuntur, nemo in dubium vocat, & vel ex eo patet, quod nemini conferri aliquod officium publicum debeat, nisi habili (§. 890.). Quamobrem cum superiori competat potestas eminens, vi cujus salutis publicæ causa in casu necessitatis de persona civis disponere potest (§. 113. 114.); si alius æque habilis reperiri non possit, qui officio quodam fungatur, superior vi eum adigere potest, ut id obeat.

Præceptum prudentiæ est: Non sit alterius, qui suus esse potest. Attamen eodem non derogatur juri superioris, neque etiam officio boni civis, qui pro virili conferre debet, quod ad bonum publicum promovendum conferre potest (§. 24. 28.). Durum igitur videri non debet, si quis invitus officio publico fungi utilitatis publicæ causa tenetur, cum mallet in otio vitam consumere. Perperam nonnulli ad imperium despoticum referunt, quod potestati eminenti tribuendum, sit ita quod haud raro hæc in illud vertatur. Qui vero distinctam potestatis eminentis

eminentis notionem habet, haud difficulter ejus uſum ab abuſu diſtinguet, ut verendum non ſit, ne confundantur, quæ diverſa ſunt, quamvis negandum non ſit ea facile inter ſe confundi, niſi circumſtantiæ ſingulares fuerint perſpectæ.

§. 924.

Si unus pluribus officiis ſimul diligenter fungi poſſit, plura uni conferre licet: ſecus non licet. Neque uni plura conferenda ſunt officia, ſi qui uno fungitur ſubeſſe debet ei, qui fungitur altero. *De pluribus officiis uni collatis.*

Quoniam qui officiis publicis funguntur, vel certa negotia publica gerunt, vel ſibi demandata exequuntur (§. 884.); Reip. tantummodo intereſt, ut omnes functiones rite impleantur, conſequenter nil refert, utrum unus pluribus officiis ſimul fungatur, an plures, modo unus pluribus par ſit. Quodſi ergo unus pluribus officiis ſimul diligenter fungi poſſit, plura uni conferre licet. *Quod erat primum.*

Enimvero ſi quis pluribus ſimul eadem diligentia fungendis non ſufficiat, neceſſe omnino eſt, ut vel in uno, vel in omnibus eandem deſiderari patiatur, conſequenter bonum publicum non eo modo promovetur, quemadmodum fieri debebat & poterat, ſiquidem ſingula ſingulis collata fuiſſent. Quamobrem cum tum perinde ſit ac ſi inhabilibus officia collata fuiſſent (§. 889.), ea vero conferenda non ſint, niſi habilibus (§. 890.); ſi unus pluribus officiis ſimul diligenter fungi non poſſit, uni plura conferre non licet. *Quod erat ſecundum.*

Denique ſi officia, quorum unum alteri ita fuerit ſubordinatum, ut, qui uno fungitur, in functione dependeat a voluntate ejus, qui altero fungitur; huic demandata intelligitur inſpectio, num ille officio rite fungatur, & ille in functione ſua tenetur ſequi voluntatem hujus. Quamobrem cum per

se pateat, absurdum esse ut ei, qui officio aliquo fungitur, una committatur inspectio, utrum rite fungatur, nec ne, & ut simul jubentis ac parentis personam sustineat; uni plura officia conferenda non sunt, si qui uno fungitur subest ei, qui fungitur altero. *Quod erat tertium.*

Quoniam iis, qui officio publico funguntur, danda sunt salaria (§. 904.), & hæc ita constituenda, ut iisdem sustentandis sufficiant (§. 907.), salaria autem sint onus Reip. (§. 774.); officia publica præter necessitatem non sunt multiplicanda. Quamobrem si unus pluribus par sit, quin sumtuum compendio ea uni conferre liceat, ecquis dubitet? Secus est si sumtuum compendium conjunctum sit cum dispendio salutis publicæ, & multo pejus est, si absque sumtuum compendio salus publica sentiat damnum, vel incomodum, lucri privati causa. Sed disquisitionis politicæ est, utrum expediat, nec ne, ut uni plura officia conferantur. Salva vero conscientia unus plura officia ambire nequit, qui sibi conscius est se omnibus simul parem non esse & per alios facere tenetur, quæ necessario fieri debent, ipse autem facere per se nequit, in aliis autem negligentiam suam multitudine negotiorum, quibus obruitur, excusat. Quodsi ergo superior eundem uno contentum esse jubeat & ut eodem per se ea, qua debet, diligentia fungi jubeat; non habet, de quo conqueratur, sed quod sponte sua facere debebat, siquidem officio boni civis satisfacere & conscientiæ suæ rationem habere velit. Quæ de officiis, quorum unum alteri subordinatum esse debebat, uni non conferendis demonstravimus, quamvis adeo manifesta sint, ut contrarii absurditas non minus in oculos incurrat, ac si quis judicis & actoris vel rei personam simul sustinere velit, aut appellatio ab eodem judice ad eundem fiat; non desunt tamen absurditatis hujus exempla, quæ nonnisi avaritia & ambitio tuetur.

§. 925.

§. 925.

Superiori competit jus onera tam ordinaria, quam extraordinaria exigendi & imponendi. Etenim Remp. sine sumtu administrari ac defendi non posse, adeo manifestum est, ut in dubium vocare nemo ausit. Vidimus quoque iis, qui officiis publicis funguntur, danda esse salaria (§. 904.), sustentationi eorum sufficientia (§. 907.). Suppeditandi quoque sunt Regi sumtus ad sustentandum se familiamque regiam & obtinendum dignitatis regiæ splendorem sufficientes, idemque de optimatibus tenendum (§. 784.). Hæc omnia referenda sunt ad onera Reip. (§. 774.), partim ordinaria, partim extraordinaria (§. 779.). Quamobrem cum onera Reip. ferre teneantur universi (§. 775.), & singuli ad ea contribuere tenentur pro modo facultatum (§. 777.), & quando utilitas publica exigit, nova quoque onera imponenda sint; ad imperii civilis exercitium utique etiam pertinet exactio & impositio onerum tam ordinariorum, quam extraordinariorum. Quamobrem cum superiori competat imperium civile (§. 32. 141.); superiori competit jus onera tam ordinaria, quam extraordinaria exigendi & imponendi. *De jure onera exigendi.*

Inter jura majestatica præcipua referri omnino debet jus onera imponendi civibus & ea ab iisdem exigendi, prouti usus Reip. requisiverit (§. 810.). Qui dictum *Comminæi* probant, nulli Principum in terris licere ab invitis civibus exigere pecunias, lubrico admodum nituntur fundamento, quod proprietas bonorum in civilibus imperiis relicta sit privatis, non vero ademta, ut vi imperii de pecunia subditorum disponere possit, qui imperium exercet. Superiori enim competit dominium eminens, vi cujus de rebus propriis civium salutis publicæ causa in casu necessitatis disponere potest (§. 111.), & in hoc consentiunt, qui in civitatem coëunt (§. 118.). Ex ea

ea igitur ratione ab imperio sejungi nequit jus imponendi & exigendi onera Reip. a subditis ferenda. Superior onera imponens & exigens nil facit, nisi ut imperet ea, ad quæ præstanda sese obligarunt singuli universis, quorum jus habet & exercet. Ceterum jus onera imponendi & exigendi hic consideramus, quale in se est & imperio originarie inest, nullo habito respectu ad Rerump. mixtarum formam, in quibus jus imponendi onera, vel etiam exigendi aut sibi reservavit populus, aut aliis nonnullis concessit, vel ita contulit in Regem, ut is sine certorum quorundam consensu nova onera imponere non possit.

§. 926.

Tributum quid sit.

Tributa sunt pecunia, quæ pro rebus immobilibus, veluti domibus & agris, pro moventibus, pro bonis, quæ quis possidet, aut negotio quæstuoso, vel etiam pro capite suo solvitur, onerum Reip. ferendorum causa. Idiomate patrio vocatur Steuer ac in specie Vermögen-Steuer, quando redditur pro bonis; Kopf-Steuer, quando pro capite redditur.

Modi imponendi onera civibus admodum variant, neque iidem semper fuerunt apud Romanos. Quamobrem cum nomina, quibus a se invicem discreta, nec apud ipsos Romanos eundem significatum retinuerunt, quem ab initio habuerant; multo minus hoc apud nos fieri potest. In Jure tamen naturæ, ubi non supponitur particularis quædam Reip. forma, necesse est, ut vocabula fixum quendam & determinatum habeant significatum, & in eo libertati autoris utique aliquid relictum est. Quem igitur nos vocabulis significatum tribuere consultum ducimus, cum ut intelligamur, tum ut ea demonstrare commode valeamus, quæ juris naturæ consentanea sunt; eum ea fini explicamus, de verbis ceteroquin cum nemine litigaturi.

§. 927.

Tributariæ dicuntur res, de quibus tributum solvitur. Ita *agri tributarii* sunt, de quibus solvitur tributum. Eodem sensu domus tributaria dicitur. Idiomate patrio vocamus Steuerbahr. *De rebus tributariis.*

§. 928.

Annonæ vocantur species, quæ de agris & moventibus redduntur ferendorum onerum Reip. causa, veluti frumentum, vinum, oleum, panis, caro, sal. Quoniam species sunt res pecunia æstimabiles, ut ideo pro iis pecunia solvi possit (§. 292. *part. 4. Jur. nat.*); *annona de agris & moventibus reddenda ad tributum referri, seu sub eo comprehendi potest.* Quoniam tamen pretium specierum non perpetuo idem est; *annona tributo variabili æquipollet*, consequenter *si species taxentur pretio fixo, non tantundem solvit, qui pretium solvit & qui annonam reddit.* *De annonis.*

§. 929.

Vectigal dicitur pecunia, quæ ferendorum onerum Reip. causa solvitur pro mercibus & rebus consumtibilibus, pro vectura & si qua sunt his gemina. *Vectigal quid sit.*

Quæ de tributo diximus, ea etiam tenenda sunt de vectigalibus (*not.* §. 926.). Quodsi onera Reip. naturaliter consideremus, ea vel imponenda sunt rebus immobilibus, vel mobilibus, vel personis sive quoad substantiam bonorum, sive quoad annuos reditus, sive quoad capita spectatas, habita ratione quæstus. Inde porro deducere liceret singulorum horum generum species. Facile igitur videmus, quam multis modis onera hæc variari possint, quibus singulis, sicuti & generibus eorum, commoda nomina desunt. Nos vocabulis Latinis, quæ de hac materia prostant, significatum imponere volui-

mus, qui non in totum ab eo, quem apud Romanos habuerunt, abit, & omnem differentiam, quæ naturaliter habent onera hæc, exhaurit. Ceterum differentia quædam etiam peti potest ab usu, quem pecunia, quæ solvitur utilitatis publicæ causa, vel etiam species, quæ redduntur, habent. Sed ea extrinseca est: maxime tamen attendenda venit, ubi quæritur, quænam onera licite imponantur civibus, & quomodo tributa, annona & vectigalia sint impendenda.

§. 930.

De muneribus publicis. Ad onera Reip. etiam pertinent *Munera publica*, quatenus officiis in eo contradistinguuntur, ut sine dignitate gratis, vel etiam damno patrimonii & sumtibus administrantis expediantur. Hinc apud Romanos officia publica, quæ diximus, appellantur *Honores.* Istiusmodi munus publicum est munus excipiendi personali hospitio milites, quod nobis die Einquartirung dicitur. Unde patet, *munera publica esse onera, quibus ærarium non impletur, sed levatur, & administrationem muneris publici æquivalere tributi solutioni.*

Perinde omnino est, sive quis utilitatis publicæ causa gratis facere cogatur, pro quo alias mercedem exigere poterat, sive tributum solvat, multoque evidentius idem conspicitur, si damno patrimonii & sumtibus suis munus administretur, tum enim non modo jacturam facit administrans mercedis operarum, verum etiam impensarum. Abunde hoc patet, si vel solum munus personali hospitio excipiendi milites consideres, quod incognitum fuit veteribus, nostro autem ævo multo notius, quam ut quantum sit hoc onus dicamus.

§. 931.

De effectu tributorum & munerum *Tributa rebus immobilibus & munera publica earum possessoribus imposita illarum pretium minuunt; vectigalia autem rebus mobilibus imposita pretium earum augent.* Etenim si tribu-

ta

ta rebus immobilibus imponuntur, quotannis certa pecuniæ summa pro iis solvenda (§. 926.). Quamobrem cum perinde sit ac si lucrum minus faceret, qui eas possidet, quam si essent immunes, consequenter quantum valet hoc onus, tantum a pretio subtrahendum (§. 307. *part. 4. Jur. nat.*); tributa rebus immobilibus imposita pretium earum minuunt. *Quod erat unum.* *publicorum, itemque vectigalium.*

Quoniam administratio munerum publicorum æquivalet tributorum solutioni (§ 930.), consequenter perinde est, sive rebus immobilibus tributa, sive earum possessoribus munera publica imponantur, tributa vero rebus immobilibus imposita earum pretium minuunt, *per demonstrata n. 1.* munera quoque publica rerum immobilium possessoribus imposita pretium earum minuunt. *Quod erat secundum.*

Enimvero si vectigalia imponuntur rebus mobilibus, pro iis certa pecunia solvenda (§. 929.). Quamobrem cum ea accedat pretio earum, quod antea erat; idem augeri manifestum est. *Quod erat tertium.*

Propositionem præsentem extendendam esse ad omne onus, quod rebus immobilibus & earum possessoribus, vel etiam mobilibus Reip. causa imponitur, ex iis patet, quæ in antecedentibus modo dicta sunt, modo onera ista sint perpetua. Temporaria enim damno casuali æquiparanda, quæ ideo pretium rerum non afficiunt.

§. 932.

De tributis & muneribus publicis novis caute imponendis.

Quoniam tributa *rebus immobilibus* & munera publica earum possessoribus imposita pretium ipsarum minuunt (§. 931.); *si tributa nova* iisdem *vel etiam munera publica earundem possessoribus imponuntur, præsertim quæ damno patrimo-*

nii & sumtibus administrantis expedienda, possessorum patrimonium minuitur, seu cives bona immobilia possidentes jacturam faciunt bonorum suorum. Quamobrem cum curæ habendum sit in Rep. ne onera subditis imponantur ultra, quam Reip. administratio & defensio exigit (§. 778.), & ne subditi in paupertatem vel egestatem incidant, aut ad mendicitatem redigantur (§. 726.) & quia ferendum non est, ut cives bona sua dilapident (§. 751.), nec ea fieri debeant, ut inviti ea quasi dilapidare cogantur; *tributa nova rebus immobilibus & munera, quæ nimium gravant possessores, hisce imponenda non sunt, nisi summa urgeat necessitas.*

Invitæ omnino bonorum dilapidationi æquiparatur imminutio pretii rerum immobilium per novorum onerum impositionem, si ea absque urgente necessitate publica fiat, ut absque hoc remedio nimis molesto ac duro saluti Reip. consulere non liceat: quo in casu jactura partis bonorum, quam facit possessor, damno casuali æquiparanda. Quantum detur damnum in civitate, si pretia rerum immobilium oneribus novis impositis minuuntur; disertius hic explicandum non est.

§. 933.

Quandonam Rex domania & alia ad patrimonium populi spectantia oppignorare possit.

Si Regi competit jus nova tributa indicendi, domania & res alias ad patrimonium populi spectantes, seu quorum fructus destinati sunt ad sustentanda Reip. onera, oppignorare potest. Etenim si Rex habet jus nova tributa indicendi; dum domania, vel res alias ad patrimonium populi spectantes oppignorat, pecuniam, quam a creditoribus accipit, a populo exigere poterat, qui tributa indicta solvere tenebatur. Quoniam itaque perinde est, sive tributa indicta solvat, sive res pignori oppositas luat, & ipsa hæc luitio tributi quædam species est; si Regi competit jus nova tributa indicendi, domania

mania & res alias ad patrimonium populi spectantes oppignorare potest.

De domaniorum oppignoratione jam dictum est superius (§. 791.). Quoniam tamen idem valet de rebus ad patrimonium populi spectantibus, eorum mentionem hic denuo facere libuit. Non vero est quod excipias, oppignoratione non esse opus, si populus pignus luere teneatur, a quo statim tributa nova exigi poterant. Etenim non idem semper est rerum status, ut pecunia, qua indiget superior, statim exigi possit a subditis. Necesse igitur est, ut æs alienum contrahatur. Perinde omnino est, ac si populus, qui pecuniam, quam solvere debeat, non habebat paratam. Quodsi ergo superior res, quarum proprietas ad populum spectat, oppignorat; nihil facit, quod jure suo facere non posset, nec de quo jure conqueri poterat populus: supponimus enim res non oppignorari nisi in eo casu, quo Reip. causa sumtus faciendi. Nobis jam sermo non est de abusu juris, quem semper abesse supponimus, quoties quæstio est de eo, quod a superiori fieri potest. Facile autem intelligitur oppignorationem fieri eo in casu, quo sumtus extraordinarii fieri debent, ad quos ordinaria tributa non sufficiunt.

§. 934.

Quomodo tributa & vectigalia impendi debeant.

Tributa & vectigalia impendi debent in eum usum, cujus causa imposita sunt, vel imponenda. Sunt enim onera Reip. (§. 926. 929.), consequenter spectant ad sumtus Reip. administrandæ ac defendendæ causa faciendos (§. 774.). Quamobrem cum administratio ac defensio Reip. varias requirat sumtus, tributa quoque & vectigalia non destinantur eidem usui. Enimvero cum in Rep. curæ habendum sit, ne onera subditis imponantur ultra, quam Reip. administratio & de-

fensio exigit (§. 778.); tributa & vectigalia impendi debent in usum, cujus causa imposita sunt, vel imponenda.

Ita si vectigal solvitur pro vectura viarum publicarum causa, viæ publicæ reficiendæ sunt. Si tributum solvitur in usum militarem; alimentis & stipendiis militum & apparatui bellico idem impendendum, & ita porro. Ærarium nimirum publicum provide constituendum & diligenter administrandum: nervus enim rerum gerendarum tam belli, quam pacis tempore hodie pecunia est, nec imitari datur *Lycurgi* institutum, qui inter privatos nullum nisi ferrei nummi usum admisit & ita ordinavit civitatem, ne Reip. vires auro vel argento tam pacis, quam belli tempore indigerent.

§. 935.

Collecta quid sit.

Collecta dicitur pecunia, quæ a civibus usus cujusdam particularis gratia colligitur. *Collecta* igitur *est onus extraordinarium* (§. 779.).

Ita e. gr. collecta est, quando pecunia colligitur extructioni templi, vel ædium incendio devastatarum impendenda, quas possessiores suis sumptibus extruere nequeunt, vel etiam pauperum alendorum gratia. Nimirum collectæ non directe respiciunt Remp. universam, sed saltem quosdam de Rep. quatenus universi etiam consulere tenentur singulis, consequenter quibusdam de Rep.

§. 936.

Cuinam jus collectandi competat.

Quoniam collecta onus extraordinarium est, quod civibus imponitur (§. 935.), jus autem onera extraordinaria imponendi in civitate superiori competit (§. 925.); *jus* quoque *collectandi superiori competit*, consequenter *collectas concedere superioris est, nec jus collectandi exerceri potest sine ipsius permissu.*

Cum

Cum collecta confundendæ non ſunt eleemoſynæ, quas privatus quidam colligit miſeriæ ſublevandæ cauſa, in quam fatali incendio, vel alia calamitate redactus eſt, etſi ſignificatus vocabuli communis hunc ſenſum ferat, terminus enim artis reſtrictior eſt. Nec obſtat, quod plerumque arbitrio unius cujusque relinquatur, num quid & quantum ad collectam contribuere velit: etenim a ſuperioris voluntate dependet, num unicuique liberum eſſe debeat, quid dare velit, an vero certi quid, quod exigendum, determinare velit, ſicuti etiam in communi ſermone collecta dicitur, quod a ſingulis colligitur, ſive unusquisque eorum ſponte ſua det, quod ipſi placuerit, ſive certum quid determinetur, quod ab unoquoque contribuendum.

§. 937.

De jure diſponendi de eleemoſynis.

Superiori competit jus de eleemoſynis diſponendi. Recto-ri enim civitatis curæ eſſe debet, ne mendicis ac pauperibus deſint ea, quibus ad vitæ neceſſitatem indigent (§. 734.), nec permittendum eſt, ut mendicent, qui labore ſuo tantum acquirere poſſunt, quantum ad vitæ neceſſitatem ſufficit (§. 735.). Non toleranda in Rep. promiſcua mendicandi libido (§. 745.) & cavendum, ne ſubditi nimiis eleemoſynis onerentur (§. 747.). Superioris itaque eſt de eleemoſynis diſponere, quemadmodum e re civitatis fuerit & juri naturæ conſentaneum (§. 220. *& ſeqq. part. 4. Jur. nat.*). Quamobrem patet ſuperiori competere jus de eleemoſynis diſponendi.

Sine publica autoritate eleemoſynæ vix dari poſſunt & accipi juri naturæ convenienter & promiſcua mendicandi libido ſæpe haud parum gravat ſubditos. Haud poſtrema igitur cura eſt, quæ ad exercitium imperii civilis pertinet, ut de eleemoſynis conſtituatur, quod e re civitatis eſt tum reſpectu dantium, tum reſpectu accipientium. Quemadmodum vero ſuperior

perior exercitium aliorum jurium ad imperium civile ſpectantium magiſtratibus committit, ita quoque curam eleemoſynarum eidem committere poteſt.

§. 938.

De jure monetæ cudendæ.

Jus monetæ cudendæ ad jura majeſtatica pertinet. Etenim in Rep. curæ habendum, ut ne deſit ſingularum ſpecierum monetæ ſufficiens copia (§. 802.), & ut ea ſit proba (§. 803.), nec permittendum, ut quilibet pro lubitu monetam cudat, ſi vel maxime, quam cudit, fuerit bona (§. 807.). Quamobrem patet jus cudendæ monetæ ad exercitium imperii civilis pertinere. Eſt igitur jus majeſtaticum (§. 810.).

Nemo negaverit, jus cudendæ monetæ ita exerceri minime poſſe, ne publicum defraudetur, niſi id ad ſuperiorem pertineat, qui ſolus valorem extrinſecum ita determinare poteſt, ut ſinguli eum admittere teneantur, & ſolus ne adulteretur præcavere omnium optime poteſt. Ipſius igitur eſt de moneta conſtituere, quod e re civitatis fuerit, & plurimum intereſt Reip. ut omnia, quæ ad monetam ſpectant, rite conſtituantur.

§. 939.

De maleficio eorum, qui ſine permiſſu principis monetam cudunt.

Quoniam jus monetæ cudendæ ad jura majeſtatica pertinet (§. 938.); *qui monetam cudere audet ſine permiſſu ſuperioris, etiamſi probam cudat, hoc tamen non obſtante jus ſuperioris ſeu jus quoddam majeſtaticum violat* (§. 239. *part. I. Phil. pract. univ.*).

Ideo jam ſuperius annotavimus, graviter puniendos eſſe etiam eos, qui ſine permiſſu ſuperioris monetam etiam probam cudunt. Diximus ante (*not.* §. 934.), *Lycurgum* inter privatos nonniſi ferrei nummi uſum admiſiſſe. Facile patet, valorem

valorem extrinsecum monetæ tum minime respondisse valori interno. Ecquis vero hoc facere poterit, & cogere cives, ut eundem admittant, nisi superior? Immo omnia, quæ in Rep. constituenda sunt, ad imperii civilis exercitium pertinent, & per consequens jus ea constituendi ad jura majestatica.

§. 940.

Superiori competit jus valorem extrinsecum monetæ tam propriæ, quam peregrinæ determinandi, eum augendi & minuendi, prouti e re civitatis visum fuerit. Etenim superior præscribere debet, quantum metalli vilioris auro & argento puro in nummis admisceri debeat (§. 804.). Quamobrem cum valor intrinsecus æstimetur ex materia & pondere, extrinseca vero consistat in valore eidem imposito (§. 544. *part. 4. Jur. nat.*), hunc vero imponere nequeat nisi superior (§. 938.), qui leges præscribere potest (§. 813.); Superiori utique competit jus valorem extrinsecum monetæ, quam cudi curat, determinandi. *Quod erat primum.*

Jus superioris circa valorem intrinsecum monetæ.

Enimvero si propter commercia cum exteris permittendum, ut moneta peregrina invehatur; patet valorem extrinsecum utriusque monetæ proportionalem esse debere valori intrinseco utriusque, ita ut se habeat valor extrinsecus monetæ peregrinæ ad valorem extrinsecum propriæ ut illius valor intrinsecus ad valorem intrinsecum hujus, ne scilicet æqualitas in contractibus servanda turbetur diversarum monetarum usu. Superiori itaque etiam competit jus determinandi valorem extrinsecum monetæ peregrinæ, quam habere debet in civitate. *Quod erat secundum.*

Quodsi ergo e re civitatis visum fuerit, ut valor monetæ extrinsecus vel augeatur, vel minuatur, quamvis curæ potissimum habere debeat, ut bonitas extrinseca illius con-

veniat cum bonitate intrinseca (§. 803.); hoc tamen non obstante, cum imperium civile ita exerceri debeat, ut bonum publicum, quantum fieri potest, promoveatur (§. 809.), valorem extrinsecum monetæ augere & minuere potest, prouti e re civitatis fuerit. *Quod erat tertium.*

Optandum equidem foret, ut Rectores omnium civitatum monetam probam cudi curarent, cujus scilicet valor extrinsecus cum intrinseco conveniret, quemadmodum fieri debebat (§. 803.), nisi vi dominii eminentis aliter disponi jubeat necessitas (§. 110. 111.); id tamen magis optandum, quam sperandum, prouti sunt seculi nostri mores. Quamobrem de valore extrinseco monetæ provide constituendum, ne quid damni inde sentiant cives, vel civitas universa: id quod pertinet ad prudentiam civilem. Facile autem patet, superiorem abuti jure suo, si valorem extrinsecum monetæ ita determinet, ut is sit civibus damnosus. Damnum enim, quod ex moneta minus proba in totam Remp. redundat, haud exiguum est, cum inde dependeat pretium rerum omnium ceterarum.

§. 941.

De moneta nullius valoris intrinseci in casu necessitatis cusa.

Si ob temporum calamitates moneta ex materia vili, vel exigui, aut fere nullius pretii cusa immodicus valor extrinsecus tribuendus; cessantibus illis superior curare debet, ut cum moneta proba permutetur. Etenim si ob temporum calamitates moneta ex materia vili, vel exigui, aut nullius fere pretii cudenda, eique valor extrinsecus immodicus tribuendus; patet id fieri penuria pecuniæ, quæ sumtibus Reip. administrandæ ac defendendæ causa faciendis non sufficit, consequenter si necessitas urget, ut monetæ exigui, vel nullius valoris intrinseci valor immodicus tribuendus, id ad onera Reip. referendum (§. 774.) & vi dominii eminentis valorem istum constituit superior (§. 110. 111.). Quamobrem cum onera Reip.

Reip. singuli ferre debeant pro modo facultatum suarum (§. 777.), &, si de rebus singulorum vi dominii eminentis disponitur, quantum fieri potest, ipsis satisfaciendum, nec damnum nisi pro rata ferendum (§. 119.); cessante necessitate, quæ immodicum istum valorem monetæ urgebat, superior curare debet, ut cum moneta proba permutetur.

Experientia constat, ob temporum calamitates gentes quasdam usas fuisse moneta ex corio cusa, vel monetæ cupreæ immodicum valorem fuisse tributum, quæ valorem intrinsecum argenteæ ejusdem ponderis longe superabat, immo vix aureæ ejusdem ponderis conveniret. Nisi subditi ad incitas redigi debeant si non omnes, saltem plurimi, necesse omnino est, ut valorem istiusmodi immodicum publica tueatur fides, consequenter ut monetæ probæ deficientis vicem interea sustineat moneta nullius pretii, donec cum proba permutari possit. Perinde nimirum est ac si in contractibus fides haberetur de pretio, & publicum debitoris vicem sustineret, qui vero ultimi monetam istam acceperunt, essent creditorum loco, moneta permutanda chirographi locum obtinente. Hæc si accurate perpendas, nihil in immodico istiusmodi valore, quem necessitas imponi jubet, deprehendes, quod sit injustum, vel iniquum, nec habent singuli quicquam, de quo jure conqueri possint. Saluti omnium prospicitur, quantum per temporum calamitates datur, nec quisquam sentit onus, quam quod unicuique civi ferendum, si monetæ nullius aut immodici valoris cum proba permutandi causa onera extraordinaria sint imponenda, ordinariis minime sufficientibus.

§. 942.

De jure conferendi dignitates civiles.

Superiori competit jus dignitates civiles conferendi. Etenim dignitates civiles debent esse præmia insignium in Rep. meritorum (§. 768.). Quamobrem cum de Rep. non modo bene mereantur, qui officio quodam publico funguntur

(§. 884.), verum etiam ii, qui eximia quadam diligentia funguntur, propter habilitatem eminentem, non omnibus communem (§. 889.); dignitates civiles connectendæ non modo ſunt cum officiis publicis convenientes, ſed & majores conferendæ iis, qui ob habilitatem ſingularem iisdem utilius funguntur. Quoniam itaque ſuperiori competit jus officia publica conferendi (§. 886.), cumque ea conferri non debeant, niſi habili (§. 890.) & collatio pacto perficiatur utrinque ſervando (§. 900. 901.), ac ideo ejusdem ſit judicare, qua diligentia quis officio fungatur; eidem quoque competit jus dignitates civiles conferendi.

Oſtenditur etiam hoc modo. Superior curæ habere debet, ut, qui bene de Rep. merentur, a ceteris honorentur (§. 761.), determinando actus externos, quibus honor ob merita in Remp. exhibetur bene de eadem merentibus a ceteris (§. 762.). Quamobrem cum hoc fieri aliter non poſſit, niſi quatenus de titulis & præcedentia diſponit (§. 764.) & in his dignitates civiles conſiſtunt (§. 765.); neceſſe omnino eſt, ut habeat jus dignitates civiles conferendi, conſequenter id eidem competit.

Nimirum omne jus ſuperiori competere debet, ſine quo officio ſuo ſatisfacere nequit, ſicuti naturaliter lex naturæ unicuique dat jus ad ea omnia, ſine quibus obligationi ſuæ naturali ſatisfacere nequit (§. 159. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quemadmodum itaque operam dare tenetur, ut ſubditi minimum actus externos ad legem naturæ componant (§. 359.); ita quoque curare debet, ut qui alios honorare nequeunt, quemadmodum merentur, vel etiam nolunt, externum tamen honoris cultum iis exhibere teneantur, qui honore digni ſunt. Neceſſe igitur eſt, ut ipſi competat jus de eo ſtatuendi, prouti ſibi viſum fuerit. Atque ideo jus dignitates civiles conferendi cum imperio civili arcte cohæret, ſicuti jura cetera, de quibus

quibus antea dictum est. Quomodo vero jus hoc rite sit exercendum, ut bonum publicum, quantum fieri potest, promoveatur, quemadmodum fieri debet (§. 809.), per ea patet, quæ supra jam demonstravimus (§. 766. *& seqq*). Quamvis autem primo intuitu parum interesse videatur Reip. quomodo jus hoc exerceat superior; penitus tamen rem inspicientibus satis patet, abusum ejus Reip. plurimum nocere, & multorum vitiorum esse fomitem, quæ in Rep. minime alenda, sed summo potius studio eradicanda sunt. In statu naturali homines omnes æquales sunt (§. 81. *part. 1. Jur. nat.*), nemini prærogativa ulla (§. 94. *part. 1. Jur. nat.*), nemini præcedentia competit (§. 106. *part. 1. Jur. nat.*). Honorem non pariunt nisi facta ex virtutibus intellectualibus & moralibus profecta (§. 551. *part 1. Jur. nat.*) & unicuique liberum est, quomodo alterum honorare velit (§. 538. 539. *part. 1. Jur. nat.*). In statu civili vero, cum alii aliis Reip. utiliorem operam præstant, merita in Remp. homines faciunt inæquales, & quatenus superior, cui ea perspecta sunt, actus externos determinans, quibus honor debitus unicuique conferatur, inæqualitatem istam tuetur.

§. 943.

De jure belli, quale sit.

Ad jura majestatica pertinet jus belli. Ad finem enim civitatis etiam pertinet securitas (§. 13.), consequenter vacuitas a metu omnis vis externæ (§. 12.). Quamobrem necesse est, ut civitas defendatur adversus injurias extraneorum, & vi persequatur jus suum adversus eos, siquidem id ipsi tribuere nolunt. Quoniam itaque jus se defendendi (§. 1114. *part. 1. Jur. nat.*) & jus vi persequendi jus suum adversus eum, qui idem nobis tribuere non vult, jus belli est (§. 1103. *part. 1. Jur. nat.*) civitati jus belli competit, consequenter cum Resp. administrari nequeat sine jure belli, ad jura majestatica utique etiam pertinet jus belli (§. 810.).

Jus belli omnino involvit jus in actiones civium, quatenus alii arma sumere, alii ad sumtus bellicos contribuere, alii operas alias præstare tenentur, ac ideo negari nequit jus belli pertinere ad imperium civile (§. 32.), nec hoc sine eo ita exerceri posse, ut bonum publicum promoveatur (§. 23.). Enimvero cum jus belli sit jus genti unicuique competens in gentes alias; de eo rectius agetur in Jure Gentium. Sunt qui jus belli ad jus gladii referunt, quatenus eidem inesse videtur jus quoddam in vitam civium, quemadmodum supra jam annotavimus (*not.* §. 834.). Enimvero cum commodius visum fuerit jus gladii in strictiori significatu sumere (§. 834.); jus quoque belli ab eodem distinguimus, ut omnis evitetur confusio, nec in demonstrando præter necessitatem difficultatibus implicemur. Quatenus vero cum jure belli jus quoddam in vitam civium cohæret, id in Jure Gentium disertius explicandum erit. Qua etiam de causa jam prætermittimus jura particularia, quæ jus belli continet, quatenus id ipsum sine iis exerceri, seu bellum geri minime potest, qualia sunt jus conscribendi militem & belli causa tam tributa indicendi, quam munera imponendi.

§. 944.

De jure pactiones faciendi cum gentibus aliis.

Ad jura majestatica quoque *pertinet jus pactiones faciendi cum gentibus aliis utilitatis Reip. causa.* Etenim cum imperium civile ita exerceri debeat, ut bonum publicum, quantum fieri potest, promoveatur (§. 809.); si utilitas Reip. exigat, ut pactiones ineantur cum gentibus aliis, eædem utique ineundæ sunt. Quoniam itaque sine jure pactiones faciendi cum gentibus aliis utilitatis Reip. causa imperium civile ita exerceri nequit, ut bonum publicum, quantum fieri potest, promoveatur; jus pactiones faciendi cum gentibus aliis ad jura majestatica pertinet (§. 810.).

Competit hoc quoque jus genti unicuique respectu aliarum.

rum. Quamobrem de eo quoque fusius agendum in Jure Gentium. Hic saltem ejus mentionem obiter quasi facere voluimus, ne quicquam prætermisisse videamur, quod ad jura majestatica maxime referendum. Quamobrem si quis adhuc quædam desiderare posse videatur in demonstratione tam juris belli, quam juris pactiones faciendi cum gentibus aliis; is, quæso expectet, donec in Jure Gentium originem utriusque Juris altius repetere datum fuerit. Ea igitur de causa hic loci etiam silentio præterimus jus mittendi legatos, quod potissimum a jure pactiones faciendi & jure belli dependet, prouti suo loco ostensuri sumus.

§. 945.

Per *Jus circa sacra*, aut *Jus sacrorum* intelligimus jus disponendi de iis, quæ ad cultum divinum & Ecclesiam spectant. *Jus circa sacra quid sit.*

De Jure sacrorum variæ sunt opiniones, quæ tamen non tam Juri naturæ, quam interpretationi Scripturæ sacræ originem debent, ac ideo religionem christianam & ecclesiam christianam præsupponunt. Nos non transcendimus in Jure naturæ sphæram eorum, quæ ex principiis rationis demonstrari possunt. Si qua enim divinitus constituta in Scriptura sacra traduntur, ea ad forum theologorum spectant. Ex principiis rationis alia religio deduci nequit, quam naturalis (§. 512. *part 2. Theol. nat.*). Quamobrem nec alia in eodem supponitur Ecclesia, quam qui est coetus Deum eo modo colentium, quem ratio insinuat. Quia vero quæ de jure circa cultum divinum, quatenus naturalis est, & in Ecclesiam, quæ huic cultui dedita, demonstrantur, ad Ecclesiam quoque christianam applicari possunt ac debent, quatenus verbo divino, quo nititur religio & Ecclesia christiana, non alia superadduntur, aut constituta sunt; ideo quæ de jure circa sacra naturali demonstraturi sumus, minime referenda sunt inter ea, quæ nullius usus sunt, quin potius sine hisce principiis dissentientes opi-

niones

niones de jure sacrorum inter christianos dijudicare non licet. Quinque vulgo commemorantur opiniones de jure summæ potestatis in Ecclesiam. Prima Papæ, secunda presbyteris, tertia, quæ *Hobbesii* est, imperio civili jus omne subjicit; quarta inter jus Ecclesiæ internum & externum distinguit, & hoc ad imperium civile refert; quinta denique ecclesiasticis præter confessionem fidei nihil concedit, sed potestatem omnem imperio civili adscribit. Nos in examinandis istis opinionibus nullam operam collocabimus; sed de jure sacrorum ea saltem trademus, quæ ex principiis rationis demonstrari possunt, seposito omni sectæ præjudicio. Vid. *Huberus* de Jure Civ. lib. 1. Sect. 5. c. 1. & seqq.

§. 946.

An Rectori civitatis competat.

Rectori civitatis competit jus aliquod circa sacra. Curæ enim habere debet, ut subditi Deum colant (§. 458.), sintque pii (§. 457.) ac virtuti dediti, a vitio alieni (§. 456.). Ac ideo in Rep. instituendi doctores publici (§. 459.), condenda templa (§. 462.), instituendi dies festi (§. 467.). Curare debet, ne cultus divinus publicus negligatur (§. 471.), & ne religio contemnatur (§. 472.), in cultu autem divino ceremoniæ aptæ & convenientes instituantur (§. 478.). Quoniam igitur necesse est, ut Rector civitatis de iis, quæ ad cultum divinum & ecclesiam spectant, disponat (§. 1230. *& seqq. part. 1. Jur. nat. &* §. 484. *h.*); jus vero disponendi de iis, quæ ad cultum divinum & ecclesiam spectant, jus circa sacra est (§. 945.); Rectori civitatis, seu superiori jus aliquod circa sacra competit.

Naturaliter competere superiori in civitate aliquod jus circa sacra, in dubium vocari nequit, quia ex eodem fonte derivatur, ex quo fluunt cetera jura ad imperium civile spectantia. Nimirum quando civilis societas contrahitur, singuli in hoc consentiunt, ut universis competat jus determinandi ea, quæ ad

ad finem civitatis consequendum necessaria sunt (§. 28. 30.). Atque hoc ipsum jus imperium civile est (§. 32.), a quocunque tandem & quacunque lege exerceatur (§. 37.). Quamobrem cum cultum divinum publicum & alia, quæ ad ecclesiam spectant, non minus requirat finis civitatis, quam cetera, quæ de Rep. constituenda demonstrata sunt, prouti ex demonstrationibus superioribus (§. 458. *& seqq.*) abunde patet, jus disponendi de iis, quæ ad cultum divinum publicum, & de aliis, quæ ad ecclesiam spectant, non minus ad jus Rectoris civitatis pertinet, quam jus constituendi cetera, quæ in eodem constituenda sunt. Quodsi vero populus imperium non sibimetipsi retinuit, sed in alium, vel alios transtulit; jus Rectoris civitatis metiendum est ex voluntate populi. Tantum nimirum est, quantum contulit & conferre potuit, salva obligatione naturali, quæ in se immutabilis (§. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Videndum itaque quantum juris circa sacra populus in Rectorem civitatis transferre potuerit, & quantum transferre voluisse intelligatur.

§. 947.

Qui in civitatem coëunt, inter se convenire nequeunt, ut Quatenus de cultu divino interno & iis, quæ vi interni in externo aliter sese de religione habere non possunt, pro vero haberi debeat, quod visum fuerit parti convenire majori, nisi quatenus controversia in Ecclesia orta provisionaliter nequeunt, decidenda, aut de ea certi quid constituendum. Etenim quæ ad cultum divinum internum spectant, si dogmata, quæ is supponit, spectes, eorum veritas nititur demonstratione, prouti ex Theologia naturali patet; si vero agenda spectes, eorum veritas similiter via demonstrationis innotescit, prouti patet ex iis, quæ in parte prima Juris naturæ demonstrata sunt integro capite quarto. Quodsi præterea sumatur, Deum quædam revelasse de se ac voluntate sua modoque ipsum colendi, prouti Christiani per Prophetas & Apostolos in eorum

Qui in civitatem primi coëunt.

ſcriptis, quæ Scripturæ ſacræ nomine comprehendimus, factum eſſe ſumimus; quæ ex principiis rationis demonſtrandis ſuperaddenda veniunt, ex revelatione divina dijudicanda ſunt. Quamobrem cum fieri non poſſit, ut habeas pro vero, niſi convincaris (§. 983. *Log.*), conſequenter id imperari minime poſſit; qui in civitatem coëunt, inter ſe convenire nequeunt, ut, quod de cultu divino interno viſum fuerit parti majori, habeatur pro vero. *Quod erat primum.*

Enimvero ſi qua ſunt in cultu divino externo, quæ aliter ſeſe habere nequeunt, quamdiu habeantur pro vero, quæ ad cultum divinum internum ſpectant, ſive directe, quatenus ſunt hujus pars quædam, ſive indirecte, quatenus agenda nituntur dogmatis, ſeu veritatibus theoreticis; de illis conveniri nequit, quod de his conveniendum non eſt, cum ſibi mutuo repugnantia velle nequeamus. Quamobrem cum, qui primi in civitatem coëunt, inter ſe convenire nequeant, ut, quod de cultu divino interno viſum fuerit parti majori, habeatur pro vero, *per demonſtrata*; ideo nec convenire poſſunt, ut, quod de iis, quod vi cultus interni in externo aliter ſeſe habere nequeunt, parti majori viſum fuerit, habeatur pro vero. *Quod erat ſecundum.*

Quodſi vero in Eccleſia controverſia aliqua oriatur de dogmatis vel agendis, ſive de iis, quæ ad cultum divinum internum pertinent, aut ad eundem in externo ita referuntur, ut vi illius aliter ſeſe habere non poſſunt; cum interſit Reip. ut ea terminetur, ne ex diſſenſu mutua oriantur odia, tranquillitati Reip. adverſa (§. 11.), nec infirmi, quibus verum a falſo diſcernere datum non eſt, reddantur perplexi, proviſionaliter ſaltem decidendum eſt, quid publice doceri, aut fieri in cultu divino publico debeat, aut quid

quid interea constituendum, donec pars una convicta cedat alteri & concordia una sit sententiarum. Quoniam vero provisionalis istiusmodi decisio, aut constitutio obtineri nequit, nisi admittatur ut id valeat, quod parti majori visum fuerit; qui in civitatem coëunt, saltem tacite convenisse intelliguntur, ut, si controversia quædam in Ecclesia oriatur, quæ provisionaliter vel decidenda, vel de qua provisionaliter certi quid statuendum, illud valeat, quod visum fuerit parti majori. *Quod erat tertium.*

Assensum extorqueri non posse, nisi per rationes, quæ unicuique videntur evidentes, & vel ad convincendum, vel persuadendum sufficiunt, adeo manifestum est, ut a nemine in dubium revocari possit. Quamobrem & quilibet concedere tenetur, non posse imperari, ut pro vero habeas id, de quo convictus, vel persuasus non es per rationes tibi evidentes. Maxime igitur absurdum foret, ut quis assensum suum subjicere vellet voluntati aliorum. Obstat vero etiam ipsa lex naturæ, &, si præterea admittas revelationem quandam divinam de cultu Nominis, etiam hæc ipsa, quo minus in iis, quæ in propositione præsente sumuntur, subjicias voluntati humanæ. Quæ enim lex naturæ præcipit aut prohibet, ea tantæ sunt necessitatis, ut mutari non possint, & quæ inde venit obligatio, non minus necessaria est (§. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Et quæ Deus fieri vult, ea ut faciat homo necesse est, nec quicquam in iis relictum arbitrio ipsius (§. 970. *part. 1. Theol. nat.*). Quamobrem si vel maxime, qui primi in civitatem coëunt, convenire vellent, ut in iis, quæ ad cultum divinum internum pertinent & in externo indivulso nexu isti cohærent, pendere velint a voluntate partis majoris; pactum tamen hoc foret illicitum (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*), consequenter nullum. Si vero controversia in Ecclesia orta ut terminetur, vel sopiatur, e re tam Ecclesiæ, quam civitatis fuerit, cum parti neutri imperari possit, ut sententiam alterius amplectatur

& pro vera habeat, vi eorum, quæ modo dicta sunt, non aliter id obtineri potest, nisi ut provisionaliter vel decidatur, quid publice doceri aut fieri debeat, aut certi quid constituatur, veluti ut unicuique liberum sit sententiam suam proponere ac rationibus defendere, citra contumeliam & insectationem partis alterius, vel ut de eo, quod controversum est, in cultu divino publico taceatur. Istiusmodi autem decisiones & constitutiones provisionales, ubi omnium æquale jus est, aliter fieri non possunt, nisi ut prævaleat, quod parti majori visum fuerit eorum, qui in Ecclesia sunt. Quodsi hæc probe perpendas, circa propositionem præsentem nihil prorsus dubii restabit. Necesse autem omnino est, ut hæc probe perpendantur, quia ex propositione præsente deducenda sunt, quæ ad jus circa sacra pertinent, ne scilicet id ulterius extendas, quam licitum est.

§. 948.

Quomodo jus circa sacra naturaliter restringendum.

Quoniam civitates pacto constitutæ (§. 4.), consequenter nec jus universis in singulos aliud competere potest, quam quod pacto isto continetur, qui vero in civitatem coëunt, inter se convenire minime possunt, ut de iis, quæ ad cultum divinum internum spectant, vel iisdem in externo indivulso nexu cohærent, prævaleat id, quod parti majori visum, nisi controversia in Ecclesia orta vel provisionaliter decidenda, vel de ea certi quid constituendum (§. 947.); *jus circa sacra, quatenus originarie in populo est, extendi nequit ad ea, quæ ad cultum divinum internum spectant & indivulso nexu cum eodem in externo cohærent, nisi quatenus provisionaliter controversia in Ecclesia orta decidenda, aut de ea certi quid constituendum.*

Videmus itaque, quomodo jus circa sacra naturaliter restringatur, & inde porro liquet, quando eodem abutatur is, cui exercitium ejus convenit, idem ultra limites jure naturali definitos

nitos extendendo. Aliter nimirum jus circa sacra concipi nequit, quam quale ex pacto, quo civitates constitutæ, resultare potest. Et propterea necesse est, ut in Jure naturæ idem ex fonte suo deducimus. Cum vero ex ipsa demonstratione propositionis præcedentis pateat, pacto illo præjudicari non posse iis, si qua divinitus revelata sunt; ea omnia salva manent, quæ de jure circa sacra revelationi divinæ consentanea demonstrari possunt, sed ea cum non sint ejus fori, in quo jam versamur, Theologis tractanda relinquimus. Agitur hic de jure publico universali, non vero de eo, quod vel omnibus civitatibus christianis commune, aut huic, vel alteri proprium est. Quod enim a religione christiana venit, ad civitatem qua talem minime pertinet.

§. 949.

Quoniam jus circa sacra non aliter in alium transferri potuit, quam quatenus originarie in populo est, quod per se patet; *Qui jus circa sacra in Rep. habet, is imperare pro lubitu nequit ea, quæ ad cultum divinum internum sive directe, sive quocunque alio modo spectant, aut in externo indivulso quodam nexu cum eodem cohærent, nisi quatenus provisionaliter controversia in Ecclesia orta decidenda, aut de ea certi quid statuendum* (§. 849.).

Quanam vi juris circa sacra imperare nequeat, qui id exercet.

Ita imperari nequit, ut dogma aliquod habeatur pro vero, nec ut hoc modo colatur Deus, qui opinionibus Deum colentium repugnat. Neque enim excipi potest, veram esse de Deo modoque ipsum colendi sententiam, quæ imperatur, cum jam antea monuerimus, assensum veritati præbendum imperari minime posse. Quando vero controversia aliqua oritur in Ecclesia, quam terminari non minus e re Ecclesiæ, quam civitatis est, imperari potest, ut dogma aliquod publice doceatur, non vero quod eidem contrarium, aut ne sententia quædam in conventibus publicis Ecclesiæ defendatur, vel ut utraque pars

sententiam suam citra contumeliam & insectationem partis alterius defendat rationibus, ac dissentientes se invicem amice tolerent, prouti cum res, de qua agitur, tum status Reip. aut ecclesiæ hoc potius, quam aliud statuendum suadet, vel permittit.

§. 950.

De iis, quæ in cultu divino externo non uno modo fieri possunt.

Qui primi in civitatem coëunt, inter se convenire debent, ut in iis, quæ in cultu divino externo non uno modo fieri possunt, valeat istud, quod majori parti placuerit. Etenim si qua in cultu divino externo non uno modo fieri possunt, ea nec lege naturali nec, si qua datur revelatio divina, eadem determinata sunt, consequenter lex naturæ in casu priore, & revelatio divina in posteriore tantummodo nobis dat jus ad faciendum, quod convenientius visum fuerit, etsi vi legis naturæ perfectivæ curæ nobis esse debeat, ut eligamus id, quod pro datis circumstantiis melius nobis videtur (§. 193. *part. I. Phil. pract. univ.*), neque enim ultra id obligari possumus (§. 209. *part. I. Phil. pract. univ.*). Enimvero qui primitus in civitatem coëunt, tacite conveniunt, quod parti majori visum fuerit, id habendum esse pro totius populi voluntate, nisi expresse fuerit conventum, ut nonnisi unanimia, vel certus votorum numerus vincat (§. 157.), quod posterius in præsenti casu vix fieri poterit, si negotium exitum habere debet, quemadmodum necesse est ut habeat. Quamobrem qui primi in civitatem coëunt, inter se convenire debent, ut in iis, quæ in cultu divino externo non uno modo fieri possunt, valeat istud, quod parti majori placuerit.

Pleraque ad cultum divinum externum spectantia talia sunt, quæ non uno modo fieri possunt. In his igitur regnat arbitrium singulorum, quorum omnium etsi æquale jus sit, eo ipso tamen, quia societatem ineunt, singuli sese obligant univer-

sis,

fis, quod jus suum dependens esse debeat a voluntate plurimorum, quatenus in hoc consentiunt, ut, quæ unanimi consensu constituenda, exitum habere debeant. Exempli loco esse possunt ceremoniæ, tempus, quo in templis cultus divini publici causa in diebus festis conveniendum, vestitus, quo in administratione cultus divini ministri ecclesiæ uti debent, & quæ alia sunt hujus generis longe plurima.

§. 951.

Quomodo disponi possit jus circa sacra.

Quoniam jus circa sacra non aliter in alium transferri potuit, quam quatenus originarie in populo est; *Qui de iis jus circa sacra in Rep. habet, is de iis, quæ in cultu divino publico sive externo non uno modo fieri possunt, pro lubitu disponere potest, pronti e re civitatis vel ecclesiæ ipsi visum fuerit.*

Facile patet, nos hic supponere, jus circa sacra in aliquem translatum esse pleno jure, ut ejus exercitium nullo modo restrictum sit. Nondum autem hic supponimus, in quemnam jus istud sit transferendum: hoc enim demum demonstrandum.

§. 952.

De ecclesia in statu naturali spectata.

Qui in statu naturali in ecclesiam unam se congregant, inter se convenire debent, ut de iis, quæ ad cultum divinum publicum spectant, vel ad Ecclesiam, valeat, quod iis placuerit, qui tunc numero prævalent. Cum qui in unam ecclesiam se congregant, eodem modo Deum colere velint (§. 484.); easdem de Deo & voluntate ipsius cultuque interno opiniones fovere debent, quatenus cultus publicus externus ab iis dependet. Quoniam vero natura homines omnes liberi sunt (§. 146. *part. I. Jur. nat.*), consequenter in agendo non dependent ab ullo homine, nisi a seipso (§. 153. *part. I. Jur. nat.*), ac præterea æquales sunt (§. 81. *part. I. Jur. nat.*), conse-

consequenter æqualia jura habent (§. 78. *part. I. Jur. nat.*); si se in unam ecclesiam congregant, ea, quæ non uno modo fieri possunt, quoad cultum divinum publicum, vel Ecclesiam, communi consensu determinare debent. Et quia societatem quandam ineunt (§. 1. *part.* 7. *Jur. nat.*), in societate autem ratum esse debet, quod plurimis placuerit (§. 80. *part.* 7. *Jur. nat.*), nisi in quibusdam negotiis expressa conventione unanimia vota requirantur, quæ ut exitum habeant necesse non est (§. 107 *part.* 7. *Jur. nat.*); qui in statu naturali in ecclesiam unam se congregant, inter se convenire debent, ut de iis, quæ ad cultum divinum publicum, vel ad Ecclesiam spectant, valeat, quod iis placuerit, qui numero prævalent.

Propositio præsens nihil difficultatis habet. In statu enim naturali a voluntate paciscentium unice dependent omnia, de quibus inter se convenire volunt, nisi quod interne obligentur, ne consentiant in id, quod legi naturæ adversatur (§. 159. *part. I. Jur. nat.*): id quod tamen conscientiæ ipsorum relinquendum (§. 157. *part. I. Jur. nat.*). Qui igitur in statu naturali in ecclesiam se congregant, de iis, quæ ad cultum divinum publicum atque ecclesiam spectant, disponere possunt, prouti ipsis visum fuerit. Patet autem in statu naturali concipi non posse nisi ecclesias particulares (§. 484), etsi nihil obstet, quo minus ecclesiæ plures particulares eandem religionem profitentes per pacta invicem socientur: quod si contingat, inter eas valent ea, de quibus in pacto fuit conventum. Naturaliter enim jus una in alteram nullum habet, nec una alteri perfecte quid debet; sed intra ea sola subsistendum, quæ charitatis sunt, & naturaliter homo quilibet alteri præstare tenetur, siquidem officio hominis satisfacere voluerit, nihil vero exigi potest.

§. 953.

§. 953.

Quoniam qui in statu naturali in ecclesiam unam se congregant, de iis, quæ ad cultum divinum publicum & ecclesiam spectant, voluntate sua constituere possunt, quemadmodum ipsis videtur (§. 952.); *in statu naturali omne jus circa sacra est penes unamquamque Ecclesiam particularem* (§. 945.), *nisi quatenus ecclesiæ plures particulares per pacta idem fecerint dependens a se invicem* (*not.* §. *cit.* & §. 789. *part.* 3. *Jur. nat.*). Et quoniam de jure suo pro arbitrio statuere possunt, transferendo idem in alium, vel alios ea lege, qua placuerit (§. 11. 12. *part.* 4. *Jur. nat.*); *in statu naturali ecclesia una particularis jus circa sacra vel in unam personam, vel in certum collegium transferre potest, sive absolute, sive certa lege, & ecclesiæ particulares plures idem in eandem personam, vel idem collegium sive proprio motu, sive communi consensu transferre possunt.*

Penes quem sit jus sacrorum in statu naturali.

In præsenti hypothesi jus circa sacra sese habet per modum imperii civilis, quorum illud originarie penes Ecclesiam est & res incorporalis ejusdem propria, quemadmodum hoc originarie est penes populum (§. 33.) & res populi propria (§. 34.). Quamobrem quæ de imperio civili demonstrata sunt, quatenus idem populus vel sibi retinet, vel in alium, aut alios plures transfert; ea etiam in præsenti hypothesi de jure circa sacra intelliguntur. Ceterum hinc patet, jus circa sacra originem suam non deducere ex civitate, sed ex ecclesia, & per consequens per se non inesse imperio civili, sed ad illud accedere & quodammodo ab eo dependens effici, prouti ex sequentibus clarius elucescet. Patet ulterius, naturaliter non repugnare, ut jus circa sacra quoad universam ecclesiam competat personæ uni, unitatis conservandæ causa. Atque ideo multo minus dubitari potest, divinitus hoc institui potuisse: id quod num institutum sit quoad ecclesiam christianam, cum ex scri-

ptura sacra decidendum sit, discussio ejus ad Theologorum forum pertinet.

§. 954.

De necessaria dependentia juris circa sacra ab imperio civili.

Qui in civitatem coëunt, in hoc consentire tenentur, ut jus circa sacra sit dependens ab imperio civili quoad eos actus, qui respectum quendam ad Remp. habent, vel quorum executio brachio civili indiget, & quatenus ecclesia tutelam civilem requirit. Etenim imperium civile, quod est jus universis in singulos competens (§. 32.), metiendum est ex fine civitatis (§. 30.), ac ideo eidem subsunt actus omnes, quatenus respectum quendam ad finem civitatis, consequenter Remp. habent (§. 16.). Quamobrem qui in civitatem coëunt, in hoc consentire tenentur, ut jus circa sacra sit dependens ab imperio civili quoad eos actus, qui respectum quendam ad Remp. habent. *Quod erat unum.*

Et quoniam jus circa sacra exerceri nequit, nisi quæ decreta sunt executioni dari possint; si quorundam executio brachio civili indiget, ad ea utique consensus ejus requiritur, penes quem imperium civile est, cum ab ipsius voluntate dependeat executio. Quamobrem qui in civitatem coëunt, in hoc consentire debent, ut jus circa sacra sit dependens ab imperio civili quoad ea, quorum executio brachio civili indiget. *Quod erat secundum.*

Denique cum in civitatem coëant homines tranquillitatis & securitatis causa (§. 4. 13.), consequenter ut vacui sint a metu injuriarum & vis externæ (§. 11. 12.); in hoc quoque consentiunt, ut ecclesiam tueatur superior adversus injurias aliorum atque vim externam, consequenter ut sint sub tutela civili. Quamobrem qui in civitatem coëunt, in hoc

hoc quoque consentire tenentur, ut jus circa sacra sit dependens ab imperio civili, quatenus tutela civili opus habet. *Quod erat tertium.*

Nemo præsumitur velle contradictoria. Hinc pactum posterius mutat in priori, quæ cum eo consistere nequeunt. Naturaliter jus circa sacra oritur ex pacto, quod ineunt, qui in ecclesiam se congregant; imperium civile vero ex pacto eorum, qui in civitatem coëunt. In statu naturali modus paciscendi dependet ab arbitrio membrorum Ecclesiæ, nisi quatenus is, quemadmodum omnis actus alius, regitur a Jure naturæ, & quatenus standum iis, quæ divini sunt instituti: in statu civili autem in iis, quæ respectum ad Remp. habent, sine superioris permissu nihil conveniri potest. Per imperium itaque civile limitatur jus circa sacra, sive ecclesia demum oriatur in Rep. sive antequam ea constituatur, sed non uno eodemque modo, prouti facile colligitur. Ac ideo imperium civile partem quandam juris circa sacra ad se trahit, quod per se eidem minime inest, cum gens concipi possit ab omni cognitione Dei remota ac per consequens omni cultu divino destitutum, ubi jus circa sacra nullum est.

§. 955.

De conjunctione juris circa sacra & imperii civilis.

Si qui in civitatem coëunt vel in ecclesiam jam fuerint congregati, vel saltem religioni cuidam addicti; ab arbitrio coëuntium dependet, utrum jus circa sacra cum imperio civili conjunctum esse debeat, an ab eo separatum, ut unicuique ecclesiæ particulari, vel universæ maneat proprium, & quando imperium civile transfertur in alium, utrum in eandem personam imperium civile & jus circa sacra transferre velint, an duo hæc jura diversa transferre malint in diversas personas. Et ubi illud simpliciter defertur, vel in restrictionis lege juris circa sacra nulla fit mentio juris circa sacra; ecclesia hoc jus sibi non reservasse intelligitur, sed idem

 cum

cum civili imperio in unam personam collatum censetur, nisi fortes prostent rationes in contrarium. Etenim in statu naturali omne jus circa sacra est penes unamquamque ecclesiam particularem, & ecclesia quælibet particularis idem transferre potest, vel in personam unam, vel plures, seu collegium quoddam (§. 953.). Quodsi ergo in civitatem coëunt, qui in ecclesiam jam fuerint congregati, vel saltem religioni cuidam addicti, ut communionem cultus publici habere possint; jus circa sacra vel cum imperio civili unire, & quando hoc transferunt, una cum eodem transferre, vel jus circa sacra ab imperio separare & id translato imperio sibi reservare, vel illo translato hoc sibi reservare, vel etiam imperium civile in personam aliam, jus circa sacra in aliam transferre valent, prouti sibi visum fuerit. *Quod erat unum.*

Enimvero si imperium simpliciter transfertur, aut in restrictionis lege nulla fit mentio juris circa sacra, cum idem perinde ac imperium civile (§. 33.) originarie in populo sit (§. 950.), consequenter in uno subjecto utrumque jus conjunctum, facta separatio non præsumitur, nec ulla ejus restrictio, ac ideo cum imperio civili jus circa sacra translatum intelligitur in eandem personam, ecclesia vero idem sibi reservasse non præsumitur, nisi fortes prostent rationes in contrarium. *Quod erat alterum.*

Qui absurdum putant, jus circa sacra separatum ab imperio civili esse, quasi Resp. in Rep. fingatur; judicium omnino præcipitant, nec absurditatem demonstrare valent. Sane in Rep. Hebræorum jus circa sacra erat penes Pontificem maximum, imperium civile penes Regem & uterque jus suum habebat pleno jure ac independenter ab alio. Ecquis vero dixerit hoc institutum fuisse absurdum, etiamsi seponas, quod fuerit divinum? Relegenda hic sunt, quæ supra de divisione imperii

imperii summi in partes potentiales annotavimus (§. 65.). Quamvis enim in superiori ostenderimus, Rectori civitatis competere jus aliquod circa sacra, (§. 946.); non tamen inde inferri potest, quod ad imperium civile simpliciter sit referendum, & quod quæ sacrorum causa ordinanda aut constituenda sunt, ab ipso ordinari & constitui debeant: etenim quantum sit hoc jus, quod Rectori civitatis competit, & quomodo exercendum, aliunde omnino æstimandum, prouti ex hactenus demonstratis apparet. E. gr. ponamus populum nullam adhuc communionem cultus divini publici habere: cum ad eundem quoque pertineat, ut populus instruatur de Deo atque voluntate ipsius, omnique virtutum ac vitiorum genere, Rectori autem civitatis curæ esse debeat, ut subditi Deum colant (§. 458.), sintque pii ac virtuti dediti, a vitio alieni (§. 456. 457.), ecquis dubitaverit eum imperare posse cultum divinum publicum & ut in eo populus instituatur de Deo & voluntate ipsius, de virtutibus colendis, vitiis autem fugiendis? Propterea tamen non sequitur jus circa sacra naturaliter Rectori civitatis competens extendi posse ultra eos limites, quos ejus dependentia ab imperio civili præscribit. Hactenus vero jus quoddam circa sacra Rectori civitatis denegari nequit (§. 945.). Inde in Rep. Hebræorum Reges pii, quamvis jus circa sacra summum penes Pontificem maximum esset, idololatricum cultum sustulerunt, tanquam lege divina prohibitum. Hactenus enim cultus divinus respectum ad Remp. habebat. Ceterum notandum, non jam quæstionem esse de eo, quid melius sit, sed unde jus circa sacra oriatur Rectori civitatis, & undenam hoc sit metiendum.

§. 956.

Si qua de jure circa sacra lege fundamentali disponuntur, tenent Rectorem civitatis. Rector enim civitatis tenetur ad legum fundamentalium observantiam (§. 77.). Quodsi ergo *De jure circa sacra lege fundamentali definito.*

ergo lege fundamentali disponatur de jure circa sacra, ea quoque observare tenetur Rector civitatis.

Ita si lege fundamentali cautum, ne alia religio, quam cui populus addictus est, introducatur, vel cultus publicus concedatur iis, qui aliam profitentur; Rector civitatis religionem aliam introducere nequit, neque etiam permittere a recepta alienis cultum divinum publicum potest. Si dictum sit, ut nihil in sacris & ecclesiasticis mutetur; nec quoad dies festos, aut ceremonias superior quicquam mutare potest, etiamsi ceteroquin jus circa sacra summum eidem competat.

§. 957.

De tolerantia diversarum religionum in Rep.

Si lex nulla fundamentalis obstet; superior quamcunque religionem tolerare potest in civitate, modo ea non sit statui civili adversa, & eam praescribere potest legem, sub qua tolerare velit. Etenim si de religione lex nulla fundamentalis prostet, superiori liberum est, utrum praeter eam, quam profitentur cives, aliam adhuc tolerare velit, nec ne, cum ipsius judicio relictum sit, quid expediat Reip. Quamobrem si ipsi ita visum fuerit, religionem quamcunque aliam profitentibus concedere potest, ut in terris suis domicilium sibi constituant, & libero religionis suae exercitio fruantur perinde ac cives reliqui, idemque intelligitur de civibus a religione, quam profitentur, deficientibus (§. 947. 948.), consequenter religionem quamcunque tolerare in civitate potest, si lex nulla fundamentalis obstet. *Quod erat unum.*

Enimvero si qui religionem quandam profitentur, foveant opiniones statui civili adversas, cum inde saluti Reip. periculum immineat, quae suprema in eadem lex est (§. 89.); per se patet, religionem istiusmodi tolerari in Rep. non posse. *Quod erat secundum.*

Quo-

Quoniam vero a superioris voluntate unice dependet, utrum religionem aliam, quam quam cives profitentur, tolerare velit, nec ne, si nulla lex fundamentalis prostet, *per demonstrata n. 1.* hi vero, quorum religio toleratur, non plus juris habere possunt, quam iis concedit superior; idem quoque legem præscribere potest, sub qua eam tolerare velit. *Quod erat tertium.*

Ita apud nos tolerantur Judæi, sed non permittitur ut sint opifices & ad officia publica sicuti cives admittantur. Diversam religionem profitentes tolerari possunt ea lege, ut exercitium publicum suæ religionis iisdem non permittatur, vel ut permittatur sive simpliciter, sive certo modo restrictum; ut prædia possidere possint, vel ut nequeant; ut officiorum publicorum ac dignitatum civilium sint capaces, vel incapaces & quæ sunt alia hisce gemina.

§. 958.

De jure circa sacra eorum, quorum religio toleratur.

Quoniam superior, si lex fundamentalis non obstet, quo minus aliam religionem, quam receptam in civitate toleret, eam legem præscribere potest, sub qua tolerare velit (§. 957.); *si diversam religionem ab ea, quæ recepta est, profitentes tolerare decrevit, per pacta cum iis definire potest jus circa sacra, quod sibi competere debet, nec ultra id, de quo conventum est, jus suum extendere potest, etsi eidem jus majus competat respectu ceterorum, qui receptæ religioni addicti sunt* (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*).

Ita si conventum fuerit, ne quid in ceremoniis, vel diebus festis immutare possit; nec quicquam juris quoad ceremonias, vel dies festos eidem competit. Per se autem patet, plus juris circa sacra tacite concessisse tolerandos præsumi non posse, quam per religionem, quam profitentur, habet ecclesia, cui sunt addicti. Ita Judæis, qui tolerantur, imperari nequit, ut non

non Sabbathum, sed diem dominicam celebrent, vel dies festos christianis proprios, veluti festum ascensionis dominicæ, vel festa Apostolorum, aut etiam festa Patriarcharum atque Mosis, nec catholicis, ut non celebrent festum corporis Christi aut ascensionis B. virginis, aut ex adverso ut celebrent cum Lutheranis festum reformationis seculare, vel, quod in Saxoñia receptum, annuum. Patet porro jus circa sacra extendi non posse ultra ea, quæ in cultu divino externo vi interni non uno modo se habere possunt (§. 949. 951.).

§. 959.

De religione Rectoris civitatis.

Si lege fundamentali cautum non sit, ut Rector civitatis eidem religioni addictus sit, quæ in civitate recepta; religionem aliam pro lubitu amplecti potest. Ast si dictum fuerit, ut regnum committatur mutata religione, vel ut successionis ea de causa fiat incapax successurus; in casu priori regnum amittit, in posteriori jus succedendi. Quoniam enim jus circa sacra, etiamsi Rectori civitatis competat (§. 946.), non extenditur ad ea, quæ ad cultum divinum internum spectant & indivulso nexu in externo cum illo cohærent, nisi quatenus provisionaliter controversia in Ecclesia orta decidenda, aut de ea certi quid constituendum (§. 948.), per se vero patet, eum in hoc uti debere consilio doctorum ecclesiæ, imperium autem civile, quod ex fine civitatis metiendum (§. 30.), cum jure circa sacra per se nihil habeat commune (§. 60. 945.); nil obstat, quo minus imperium civile exerceat, qui alii religioni addictus est, quam quam subditi profitentur. Quodsi ergo lege fundamentali cautum non sit, ut Rector civitatis eidem religioni addictus sit, quæ in civitate recepta; nihil obstat, quo minus aliam religionem amplectatur, salvo jure imperandi, consequenter amplecti eam potest pro lubitu, quam voluerit (§. 70. *Ontol.*). *Quod erat primum.*

Enim-

Enimvero si in lege fundamentali dictum fuerit, ut Rector civitatis mutata religione regnum committat; imperium sub hac conditione in ipsum translatum & ab eo acceptatum intelligitur, ut, si aliam religionem amplectatur, imperium penes ipsum non diutius manere debeat. Quamobrem cum lege fundamentali stare teneatur Rector civitatis (§. 77. 74.), & si religionem aliam amplectitur, conditionem adimpleat, sub qua imperium habere nequit; si in lege fundamentali dictum fuerit, ut mutata religione regnum committatur, Rector civitatis regnum amittit, quando religionem aliam amplectitur. *Quod erat secundum.*

Quodsi denique in lege fundamentali expresse dictum fuerit, ut in regnum succedere non possit, qui alii religioni addictus, quam quæ in Rep. introducta; eodem quo ante modo patet, quod qui spem succedendi habet, jus omne amittat, quamprimum religionem aliam amplectitur. *Quod erat tertium.*

Clausula commissi adjici potest legi fundamentali cuicunque. Legibus autem fundamentalibus prospicitur libertati populi, qui libertatem conscientiæ omnium maxime curæ cordique habet. Ac ea de causa conditur quoque lex fundamentalis, ut Rex addictus sit religioni in Rep. receptæ, immo fervor religionis adjici jubet clausulam commissi. Ea tamen tacite adjecta nunquam intelligitur, & quando adjicitur, nullum sibi jus arrogat populus in conscientiam ejus, cui imperium defertur, cum ipsi liberum sit, utrum id sub ea conditione accipere velit, nec ne. Quamdiu vero is est rerum status, ut populus leges fundamentales condere possit; de modo transferendi imperium pro lubitu quoque disponere potest. Equidem negari non potest, melius esse, si Rector civitatis & subditi universi eidem religioni addicti sint, cum dudum exploratum sit, quantum religio suadere possit malorum; id tamen quod melius est

eſt minime jus facit, nec per ſe repugnat, ut Rector civitatis bene imperet populo aliam religionem profitenti & ſubditi quoad religionem diviſi concordiam colant, cum charitas, naturale hominum vinculum, unire poſſit animos diverſa de modo colendi Deum ſentientium; ſicuti ex adverſo male quoque imperant, qui eandem cum populo religionem profitentur, & mutuis odiis ſe invicem proſequuntur, qui ejusdem eccleſiae membra ſunt. Nulla igitur ratio naturalis eſt, quæ urgeat neceſſitatem unius in Rep. religionis Rectori civitatis & univerſo populo communis. Ex principiis generalibus de jure ſacrorum demonſtratis haud difficulter deciduntur quæſtiones particulares, quæ de hac materia occurrunt. Sed cum nobis non liceat eſſe prolixioribus, ad earum diſcuſſionem in præſenti non digredimur.

§. 960.

Qualia jura ſint dominum & imperium eminens.

Dominium & imperium eminens ad jura majeſtatica pertinet. Etenim vi dominii eminentis de rebus civium (§. 111.), vi imperii eminentis de ipſa eorundem perſona ſalutis publicæ cauſa disponitur in caſu neceſſitatis (§. 114.), conſequenter ſine utroque jure imperium civile exerceri nequit ita, ut bonum publicum, quantum datur, promoveatur. Quamobrem cum jura majeſtatica ſint, ſine quibus imperium civile ita exerceri nequit, ut bonum publicum, quantum datur, promoveatur (§. 810.); dominium & imperium eminens ſunt jura majeſtatica.

Hactenus recenſuimus jura, quæ majeſtatica appellantur, ſeu imperio civili revera inſunt prætermiſſis tamen particularibus, quæ ſub ſingulis comprehenduntur & ex illis ſub iisdem comprehenſa intelliguntur, quæ prolixe de Rep. conſtituenda demonſtravimus, non alio fine, quam ut appareat, quænam ad imperii civilis exercitium requirantur, ac per conſequens quænam ſint jura ſub eo comprehenſa. Dividi vulgo

vulgo ſolent jura majeſtatica in majora & minora. Ad illa referuntur jus gladii, ſeu vitæ & necis, atque jus belli, jus condendi leges, jus tributa & vectigalia exigendi, ſeu onera civibus imponendi, jus pacem & foedera pangendi ac legatos mittendi, jus magiſtratus creandi, dominium denique eminens; ad minora vero jus creandi magiſtratus inferiores, nobiles, comites &c. & doctores, jus concedendi nundinas & ferias, jus diſpenſandi circa leges in utilitatem privatorum, veluti veniam ætatis minoribus, inducias debitoribus dando; jus monetæ cudendæ, bona in poenam confiſcandi, bona vacantia & res derelictas occupandi, jus venandi & quæ ſunt alia hujus generis. Sed parum refert, num jura alia majora, alia minora appellare malis, modo conſtet, quænam jura imperio civili inſint, ut ſine iis id ita exerceri nequeat, quemadmodum bonum publicum exigit. Quamobrem nec litem hanc noſtram facimus, num hoc, vel iſtud jus potius ad jura majeſtatica majora, quam ad minora vel contra referri debeat.

§. 961.

De jure eorum, per quos civitatem regit ſuperior.

Superior in eos, per quos civitatem regit, tantundem juris conferre tenetur, quantum functiones eorum exigunt; tantundem autem conferre poteſt, quantum placuerit, niſi lege fundamentali quadam ſint definita. Etenim ſuperior per alios civitatem regens certas exercitii imperii partes iisdem committit (§. 218. *part. 7. Jur. nat.*). Neceſſe igitur eſt, ut tantundem juris habeant, quantum exercere nomine ſuperioris debent, conſequenter is tantundem juris conferre tenetur, quantum functiones eorum exigunt. *Quod erat unum.*

Enimvero quoniam ſuperior ſolus per ſe civitatem regere nequit, ſed partim per alios regere tenetur (§. 883.), quatenus vero lege fundamentali non impeditur, ſeu libertas ejus in iis, quæ decernit, non reſtringitur (§. 74. 77. 78.),

 de-

de modo regendi civitatem prouti visum fuerit, statuere potest, in eos, per quos civitatem regit, tantundem juris conferre potest, quantum placuerit, nisi lege fundamentali quadam sint definita. *Quod erat alterum.*

Ii, per quos superior civitatem regit, jus suum ab eo habent, qui tantum conferre potest, quantum voluerit, quatenus imperium absolutum spectatur, tantum autem contulisse intelligitur, quantum functiones demandatæ exigunt. Quodsi vero intra tam arctos limites jus horum coërceri minime debeat; expresse voluntatem suam superior declarare tenetur, quantum ultra necessitatem absolutam juris iisdem concedere velit, ne in iis consensum ejus requirere, vel voluntatem scrutari teneantur. Per se autem patet, si qua de modo regendi per alios Remp. & de jure hisce competente lege fundamentali statuta sunt, ea tum a superiore, cujus jus absolutum non est, mutari minime posse.

§. 962.

De illius dependentia a jure superioris.

Jus eorum, per quos superior civitatem regit, dependens est a voluntate superioris. Etenim ii, per quos superior civitatem regit, jus eidem competens non proprio, sed ipsius nomine exercent: quod per se patet. Enimvero is, qui jus alteri competens ipsius nomine exercet, idem exercere nequit pro lubitu suo, sed quemadmodum alter vult, aut velle præsumitur, consequenter in exercendo jure a voluntate committentis dependet (§. 851. *Ontol.*). Jus igitur eorum, per quos superior civitatem regit, dependens est a voluntate superioris.

Magistratus jus suum a superiore habent, nec ipsis per se competit, consequenter absolutum esse nequit. Et quamvis per leges fundamentales & per privilegia a Rege confirmata ante homagii præstationem certa quædam jura certis magistra-

tibus

tibus competant; non tamen propterea exercitium horum jurium independens est a voluntate superioris, sed eidem omnino subest. Aliud enim est, num jus superioris quoad exercitium lege fundamentali restringatur aut limitetur; aliud vero est, si lege fundamentali, aut alio modo obligatorio determinetur, quale jus iis competere debeat, per quos ut civitas regatur, necesse est: per hoc enim non officitur summitati, quæ superiori salva manet, ac ideo non tollitur dependentia exercitii jurium magistratibus concessorum a jure superiori competente.

§. 963.

Quoniam *jus eorum, per quos superior civitatem regit,* dependens est a voluntate superioris (§. 962.); *quilibet* eorum *actus istiusmodi sunt, ut a superiore irriti reddi possunt,* consequenter *his, qui ipsorum juri subsunt, provocatio ad superiorem permissa, &, nisi obstent leges fundamentales, superior quoque per se facere potest, quæ per eas fieri debebant, quoties ipsi visum fuerit.* *Dependentia illius consequens.*

E. gr. ponamus magistratui concessum esse jus functiones quasdam leviores aliis committendi, vel eligendi pro lubitu eos, quorum ministerio indigent in executione eorum, quæ ipsi demandata sunt. Hoc non obstante superior functiones istas committere potest iis, quibus voluerit, quando ita fert occasio, vel etiam præcipere, ut in executione eorum, quæ magistratui demandata sunt, utantur hujus ministerio, quem ipse elegit. Similiter si in casu quodam ferre legem iis, quos juri magistratus subjecit, eidem concessit; legem istam irritam facere potest, si ea ipsi displicuerit. Ex propositione autem præsente intelligitur, quo sensu accipiendum sit, quod vulgo dicitur, jura majestatica incommunicabilia esse, nimirum non quod exercitium eorum committi possit non aliis, sed ut summitas semper maneat apud superiorem, qui jura quædam cum aliis communicat. Aliud nimirum est habere quid per

femet, aliud in poteſtate concedentis eſſe, quod habes. Dependentiæ juris, quod habes, a poteſtate concedentis effectus neceſſarius eſt, ut hic exercitium revocare poſſit, quoties lubet.

§. 964.

Idem ulterius expenditur.

Quoniam jus eorum, per quos civitatem regit ſuperior, dependens eſt ab ejus voluntate (§. 962.); *omnes iſti, per quos civitatem regit ſuperior*, quocunque demum nomine veniant, *ſubjecti ſunt juri ſuperioris*, conſequenter *in voluntate ejus acquieſcere ſemper tenentur* (§. 141. 142. *part. I. Jur. nat.*).

E. gr. ponamus magiſtratui conceſſum eſſe jus gladii ita ut poenam capitalem executioni dare poſſit ſine confirmatione ſuperioris, ſeu ejus, qui ſummam poteſtatem habet; hoc tamen non obſtante ſuperior, quoties voluerit, cauſas avocare, vel damnatis poenam remittere, ac pro lubitu eandem mitigare poteſt.

CAPUT V.

De Theoria naturali legum civilium.

§. 965.

Leges civiles quænam ſint.

Leges civiles dicuntur, qui a ſuperiore feruntur in civitate. Quamobrem cum quælibet lex ſit regula, juxta quam actiones noſtras determinare obligamur (§. 131. *part. I. Phil. pract. univ.*); *juxta leges civiles ſubditi actiones ſuas in civitate determinare tenentur*, & quoniam hæc obligatio dependet a voluntate ſuperioris, lex autem poſitiva humana eſt, cujus obligatio dependet a voluntate hominis, vel hominum plurium (§. 149. *part. I. Phil. univ.*); *leges civiles ſunt leges poſitivæ humanæ.*

Quamvis

Quamvis leges civiles condantur a superiore; absit tamen ut tibi persuadeas, in eo regnare merum arbitrium superioris. Jus enim naturæ quemadmodum regit omnes actus humanos; ita quoque regit voluntatem superioris in ferendis legibus. Ad Jus igitur naturæ pertinet, ut demonstretur, quomodo leges civiles legi naturæ convenienter sint condendæ. Dudum hoc observarunt veteres: unde *Ulpianus* l. 6. ff. de J. & J. cum aliquid ait, addimus, vel detrahimus Juri communi (per quod intelligitur Jus istud natura constitutum, & omnium gentium commune), jus civile efficimus, & jus civile definit, quod neque in totum a naturali vel gentium recedit, nec per omnia ei servit. Hic igitur nobis demonstrandum est, quid addendum sit legi naturali, ut ex ea fiat lex civilis. Sane quia leges naturales sunt veluti basis, cui innituntur civiles, ideo contingit leges alias esse æquas, alias vero iniquas, alias justas, alias vero injustas. Etenim si de eo judicium ferre velis, necesse est, ut sit legum civilium aliqua norma, quæ alia non est nisi lex naturæ, quatenus ad finem civitatis consequendum refertur (§. 30.). Quamvis vero lex naturæ omnes determinet actiones humanas, quatenus præcipiendo facit debitas, prohibendo illicitas, permittendo licitas (§. 163. & seqq. & §. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*); non tamen inde inferri potest, præter naturæ legem alia non esse opus in civitate: variæ enim dantur rationes, cur addendo, vel demendo ex naturali efficiatur civilis. In eas igitur jam nobis inquirendum erit.

§. 966.

Per *Theoriam naturalem legum civilium* intelligo eam, quæ tradit modum leges civiles ex naturalibus efficiendi. *Theoria legum civilium naturalis quid sit.*

Esse hanc partem Juris naturalis, ac in specie Juris publici universalis, haud difficulter intelligitur. Etenim legi naturæ subest exercitium totius potestatis legislatoriæ, qua invita ob immutabilitatem illius & necessitatem indispensabilem (§. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*), nihil constitui potest. Ipsa igitur docet,

docet, quid Juri naturæ addendum, vel demendum, ut ex eo fiat jus civile, consequenter modum præscribit leges civiles ex naturalibus efficiendi. Ac inde ostendendum est, utrum lex aliqua civilis recte sit statuta, nec ne, ac per consequens utrum ea sit æqua, an iniqua, utrum justa, an injusta. Sane nisi modum efficiendi legem civilem ex ipso Jure naturæ derives, ratio nulla est, cur non quidvis in civitate præcipi, prohiberi, vel permitti recte possit. Non licet provocare ad actiones per se indifferentes, quas determinari perinde sit in civitate: etenim hae ipsæ quoque propter determinationes accidentales, quæ extrinsecus superaccedunt, bonæ atque malæ fiunt (§. 61. *part. 1. Phil. pract. univ.*), & ad has omnino referendæ sunt, quæ a fine civitatis veniunt, ex quo sicuti omne imperium civile (§. 30. 32.), ita etiam potestas legislatoria metienda, tanquam suprema in Rep. lege (§. 86.), ipso naturali Jure constituta, cui convenienter civitates constitutæ sunt (§. 26.). Quodsi in condendis legibus civilibus theoriam naturalem legum civilium sequamur, tum demum omnis Juris scientia, quemadmodum fieri debere recte observavit *Cicero*, penitus ex intima philosophia hauritur, & ratio magistra est Juris civilis, quemadmodum naturalis (§. 259. *part. 1. Phil. pract. univ.*), utut illud absque voluntate superioris vim nullam acquirat.

§. 967.

Quinam teneantur lege civili.

Leges civiles non obligant nisi membra ejus civitatis, in qua feruntur. Etenim feruntur in civitate a superiore (§. 965.). Enimvero populus quilibet naturaliter liber est (§. 55.), consequenter populus nullus potestati alterius populi subjectus (§. 136. *part. 1. Jur. nat.*), nec ideo facere tenetur (§. 142. *part. 1. Jur. nat.*), quod vult populus alter, seu is, qui ejus jus habet, superior (§. 141. 28. 29.). Quamobrem leges civiles non obligant nisi membra ejus civitatis, in qua feruntur.

Ita

Ita leges civiles Hebræorum per Mosen latæ nos non obligant, nec obligant leges Romanæ. Ac ideo *Ulpianus* jus civile vocat Jus proprium l. 6. ff. de J. & J. quia est jus proprium eorum, qui ejusdem civitatis membra sunt, nec ad alios producendum, qui membra alterius civitatis sunt. Superior, cui competit potestas legislatoria (§. 813), vi hujus juris sibi competentis nonnisi subditis suis præscribere potest, quid facere, aut non facere debeant (§. 141.): obstat naturalis libertas ceterorum hominum, qui potestati illius sese non subjecerunt, quo minus actiones ipsorum dependeant ab ejusdem voluntate (§. 146. 152. *part. 1. Jur. nat.*). Et quamvis Deum agnoscamus autorem legum a Mose Hebræis latarum, hæ ipsæ tamen leges a Deo non datæ fuerunt universo generi humano, cui tanquam domino suo subjecti sunt homines omnes (§. 966. *part. 1. Theol. nat.*), sed tanquam a superiore Reip. Hebræorum, qui ipse ipsius Rector esse volebat 1. Sam. VIII. 7.

§. 968.

Unde vim accipiant leges peregrinæ in civitate receptæ.

Quoniam leges civiles non obligant nisi membra civitatis, in qua feruntur (§. 967.); *si leges peregrinæ recipiuntur, eæ non habent vim obligandi qua leges peregrinæ, sed quatenus superior vult eas esse leges in Rep. quam regit,* consequenter *non amplius spectantur tanquam leges peregrinæ, sed tanquam leges hujus civitatis.*

Ita si superior leges per Mosen Hebræis latas recipit, eædem subditos suos non obligant tanquam leges Mosaicæ, seu Hebræorum; sed tanquam leges ab ipso iisdem latæ. Similiter Jus Romanum in Germania non valet tanquam Jus Romanum, nec tanquam Jus Germanicum; sed tanquam Jus superioris, qui in suo territorio potestatem legislatoriam habet. Sine voluntate enim superioris, seu ejus, qui potestatem legislatoriam habet in civitate, seu territorio quodam, nulla concipitur lex civilis (§. 965.), quæ cum sint leges positivæ humanæ (§. *cit.*); aliunde quam a voluntate ipsius vim obligan-

di habere nequeunt (§. 149. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Unum idemque est, sive superior in condendis legibus utatur consilio ministrorum suorum, vel aliorum civium, sive extraneorum. Quando vero leges peregrinas recipit, perinde omnino est, ac si usus fuisset consilio extraneorum.

§. 969.

Quid proprie sint leges civiles. *Leges civiles præscribunt media, quibus bonum civitatis obtinetur.* Cum enim civitas societas sit (§. 4.), in qualibet autem societate leges præscribant media, quibus finis societatis obtinetur (§. 49. *part. 7. Jur. nat.*); leges etiam civiles media præscribere debent, quibus finis civitatis obtinetur. Enimvero commune bonum civitatis consistit in iis, quæ finis civitatis exigit (§. 9. & *seqq.*). Quamobrem leges civiles, quæ in civitate feruntur (§. 965.), media præscribere debent, quibus bonum commune civitatis promovetur.

Hinc clarissime elucescit, quod jam paulo ante annotavimus (*not.* §. 966.), quamvis leges civiles dependeant a voluntate superioris, non tamen perinde esse, quasnam leges ferat superior. Quodsi enim ferantur leges, quæ bono communi civitatis adversantur; nemo rerum intelligens eas approbabit, nec dici potest, superiorem potestate legislatoria recte uti (§. 813.), seu eo, quo fieri debebat, modo. Sicuti omne jus universorum in singulos, consequenter superioris (§. 141.), metiendum est ex fine civitatis (§. 30.); ita etiam jus condendi leges mensuram suam inde accipit, ut ideo superior eodem recte utatur, quamdiu leges præscribunt media bonum commune civitatis promovendi; minus recte autem, si eædem aliter sese habeant.

§. 970.

Quoniam leges civiles præscribere debent media, quibus bonum commune civitatis promovetur (§. 969.), a posteriori autem constat, quæ in una civitate prosunt, non æque prodesse in altera, seu alia quacunque promiscue; *leges peregrinæ non ante recipiendæ, quam demonstratum fuerit, per ea, quæ præscribunt, bonum commune hujus etiam civitatis promoveri posse.* ***De cautione, qua leges peregrinæ recipiendæ.***

Supponimus, quemadmodum in propositione præcedente, ita etiam hic, ea quæ lex præscribit, non esse illicita: neque enim mediis illicitis uti licet ad consequendum finem bonum, vel licitum (§. 154. *part. 7. Jur. nat.*). Quamobrem hic saltem attenditur aptitudo legum peregrinarum ad promovendum commune civitatis bonum.

§. 971.

Similiter quia *leges civiles* præscribere debent media, quibus bonum commune civitatis promovetur (§. 969.); *si mutato rerum statu media commune civitatis bonum promovendi esse desinant, abrogandæ sunt* (§. 817.). ***Quando leges abrogandæ.***

Nimirum quando leges mutato rerum statu desinunt esse media commune civitatis bonum promovendi, tum vel inutiles fiunt, vel prorsus nocuæ. In utroque casu datur ratio sufficiens, ut eædem abrogentur. Absurdum enim est habere leges nullius utilitatis, & iniquæ, vel prorsus injustæ sunt leges, quæ bono publico adversantur. Utræque abusui potestatis legislatoriæ tribuendæ & mali, aut saltem imprudentis regiminis indicium præbent. Propositionem præsentem illustrat hoc exemplum. Qualis olim in Germania erat rerum status, lex geradam filiabus, heergewettum filiis tribuens eidem conveniebat; ast cum præsens rerum status prorsus mutatus ab illo, ea eidem non amplius convenit. Quamobrem in multis

 locis,

locis, in quibus antea recepta erat, dudum recte abrogata, ut ne memoria quidem ejus superfit, & in iis, ubi adhuc in usu est, recte abrogaretur.

§. 972.

Alius casus. Ex eadem ratione quia *leges civiles* præscribere debent media, quibus bonum commune civitatis promovetur (§. 969.); *si per inscitiam temporum quædam latæ fuerint, quæ bono communi promovendo vel adversantur, vel non satis inserviunt, abroganda sunt, ubi lux major affulget* (§. 817.).

Absurda antiquitatis veneratio est, si ab iis, quæ a veteribus minus recte constituta sunt, ideo recedere nolimus, quod majores nostri jure isto fuerint usi. Scientiæ ideo excoluntur, ut rectius consulatur felicitati generis humani, nec ignorantia peccetur. Quodsi ergo veteres ex ignorantia invincibili a veritatis tramite recesserunt, quod condonandum ipsis erat (§. 550. *part. 1. Phil. pract. univ.*); ut nos eosdem sequamur, qui eadem ignorantia non amplius laboramus, excusationem minime habet (§. 549. *part. 1. Phil. pract. univ.*).

§. 973.

Leges civiles naturalibus contraria esse nequeunt. *Superior ferre nequit leges legi naturæ præceptivæ ac prohibitivæ contrarias, seu prohibere nequit, ne faciamus, quæ lege naturæ præcipiuntur, nec præcipere ut faciamus, quæ eadem prohibentur, immo nec dare jus ad illud non faciendum, vel ad hoc faciendum.* Leges enim naturæ & obligatio, quæ ab iisdem venit, necessariæ ac immutabiles sunt (§. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*), consequenter eas immutare & ab illarum obligatione subditos liberare ac huic contrariam iisdem imponere nequit superior. Quamobrem nec leges ferre potest legi naturæ præceptivæ ac prohibitivæ contrarias, ac ideo præcipere nequit, quæ lege naturæ prohibentur, nec prohibere,

bere, quæ eadem præcipiuntur, & per consequens dare nequit jus ad faciendum, quod lege naturæ prohibetur, aut ad non faciendum, quod eadem præcipitur.

Libertatem legislatoris restringit lex naturæ præceptiva ac prohibitiva, cum in præcipiendo & prohibendo, tum in permittendo, nec subditum excusat obedientia superiori debita, nec permissio ab eodem facta, si quid committit, quod legi naturæ adversatur, etiamsi conveniat legi civili. Ita homicidii reus est in foro conscientiæ, qui jussu principis innocentem occidit. Similiter peccat, qui ipsius jussu a cultu Dei, quem verum esse agnoscit, ad idololatricum deficit, vel etiam scortatur, quia lupanaria publica tolerat & meretrices in iisdem tuetur.

§. 974.

Quoniam debita sunt, quæ lege naturali præcipiuntur, & illicita, quæ eadem lege prohibentur (§. 163. 164. 170. *part. I. Phil. pract. univ.*), superior autem prohibere nequit, quod lege naturali præcipitur, nec præcipere potest, quod lege naturali prohibetur (§. 973.); *ex naturaliter debito facere nequit lege civili illicitum, nec ex illicito facere potest debitum.* *Naturaliter debitum lege positiva non posse fieri illicitum.*

Ita interfectio hominis innocentis fieri nequit debita, nec cultus verus Dei fieri potest illicitus: illa nimirum naturaliter illicita (§. 743. *part. I. Jur. nat.* & §. 170. *part. I. Phil. pract. univ.*); hic vero naturaliter debitus (§. 1123. *part. I. Jur. nat.* & §. 170. *part. I. Phil. pract. univ.*). Superiori itaque non competit jus ex illicito faciendi debitum, nec ex debito illicitum. Improbæ sunt leges, quæ alterutro vitio laborant, immo revera nullæ, cum nullo jure ferantur.

§. 975.

Neque illicitum fieri posse licitum. Similiter quia lege positiva dari nequit jus ad faciendum id, quod lege naturali prohibitum (§. 973.), naturaliter autem illicitum est, quod lege naturali prohibetur, licitum vero in genere id, ad quod agendum jus habemus (§. 170. *part. I. Phil. pract. univ.*); *Superior lege positiva ex illicito facere nequit licitum, sed si illicita permittit, tantummodo dat impunitatem agendi* (§. 418. *part. 3. Jur. nat.*).

Ita si lupanaria publica lege tolerantur, & meretrices in eodem defenduntur; scortatio propterea licita non est, sed saltem impune scortatur, qui vult, in lupanariis publicis. Similiter si polygamia lege civili permittitur, non licita efficitur; sed saltem impune uxores plures ducit, qui voluerit.

§. 976.

De effectu legis permissivæ. *Si quid superior lege civili permittit, etiamsi id naturaliter licitum non sit; ceteros omnes obligat, ne agentem vi impediant, quo minus faciat, quod permittit, & agenti dat jus non patiendi ut impediatur.* Etenim si superior lege civili quid permittit, omnino vult, ut qui hoc facit ab aliis non vi impediatur, quo minus faciat, consequenter prohibet, ne quis facientem vi impedire audeat, quo minus faciat (§. 985. *part. I. Theol. nat.* & §. 813. *h.*). Quamobrem cum lex prohibitiva obliget ad non agendum (§. 163. *part. I. Phil. pract. univ.*); si quid superior lege civili permittit, etiamsi naturaliter illicitum sit, ceteros omnes obligat, ne agentem vi impediant, quo minus faciat, quod permittitur. *Quod erat unum.*

Enimvero cum ex obligatione unius nascatur jus parti alteri (§. 23. *part. I. Jur. nat.*); si quis vi impedire velit, quo minus facias, quod lege civili permissum, tibi omnino

no est jus non patiendi, ut alter te impediat. *Quod erat alterum.*

E. gr. Si lege civili permittatur, ut sint certa lupanaria publica; nemo eum, cui habere permissum est, impedire potest, quo minus habeat, nec is pati tenetur, ut quis impedire audeat. Similiter quia in lupanari publico scortatio permissa, nemo scortari volentem vi impedire debet, quo minus ibidem scortetur, nec si quis impedire velit hoc pati tenetur. Non paradoxum videri debet, multo minus Juri naturæ adversum, quod lege positiva humana, qualis est lex omnis civilis (§. 965.), peccanti detur jus non patiendi, ut alter eum vi impediat, quo minus peccet. Etenim vi libertatis naturalis unius cujusque conscientiæ relinquendum, ut faciat, quod velit, quamdiu nil facit, quod est contra jus alterius (§. 157. *part 1. Jur. nat.*). Quamobrem si lege civili permittitur, quod in se illicitum; superior idem propterea non approbat, sed majoris mali evitandi causa tantummodo tolerat. Ita lupanaria publica tolerare potest, ut declinentur stupra & adulteria, & in stupratores atque adulteros ea de causa severius animadvertere potest, ubi nimiæ salacitati non facile mederi licet. Superior nil committit, nisi ut libertatem naturalem non restringat ultra id, quod fert finis civitatis.

§. 977.

Superior ex naturaliter licito lege civili debitum, vel illicitum; ex eo autem, quod imperfecte debetur, perfecte debitum, facere potest, prouti fini civitatis convenit. Etenim quod naturaliter licitum est, ad id agendum tantummodo jus dat lex naturæ, non vero obligat (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*), consequenter necesse non est, ut faciamus (§. 118. *part. 1. Phil. pract. univ.*), sed libertati nostræ naturali relictum est, ut faciamus, vel non faciamus, prouti ad satisfaciendum obligationi naturali consultius visum fuerit (§. 159. *part. 1. Phil. pract.*

Quomodo ex lege naturali permissiva & officiis humanitatis fiant leges civiles.

pract. univ. & §. 159. *part. 1. Jur. nat*), & in statu naturali permittendum, ut unusquisque in eo stet judicio suo, quamdiu nil facit, quod est contra jus alterius (§. 156 *part. 1. Jur. nat.*). Enimvero in civitate singulorum libertas restringitur quoad eas actiones, quæ ad bonum publicum promovendum faciunt (§. 47.), consequenter prouti finis civitatis exigit (§. 9. & *seqq.*). Quamobrem cum lege, qua obligatio introducitur (§. 131. *part. 1. Phil. pract. univ.*), consequenter necessitas agendi, vel non agendi imponitur (§. 118. *part. 1. Phil. pract. univ.*), libertas naturalis restringatur (§. 149. *part. 1. Phil. pract. univ.* & §. 153. *part. 1. Jur. nat.*), lege civili ex naturaliter licito fieri potest debitum, vel illicitum, prouti fini civitatis convenit. *Quod erat unum.*

Ad officia humanitatis alteri tantummodo imperfecte obligamur (§. 659. *part. 1. Jur. nat.*), consequenter unicuique equidem competit jus ea petendi (§. 903. *part. 1. Jur. nat.*), non vero alterum cogendi, vel vi adigendi ut faciat (§. 238. *part. 1. Phil. pract. univ.*), consequenter quæ per ea nobis debentur, nonnisi imperfecte debentur (§. 401. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem cum obligatio perfecta ad officia humanitatis repugnet libertati naturali (§. 660. *part. 1 Jur. nat.*), ea autem in civitate restringi possit, quantum exigit finis civitatis *per demonstrata;* lege utique civili ex eo, quod imperfecte debetur naturaliter, perfecte debitum effici potest, si finis civitatis exigat. *Quod erat alterum.*

Quando superior lege civili ex naturaliter licito facit debitum, vel illicitum, aut ex eo, quod imperfecte debetur, perfecte debitum; in eo nihil committit, nisi quod singuli per pacta quotidie faciunt, per quæ naturaliter licita fiunt debita, vel illicita, & quod imperfecte debebatur, in perfecte debitum convertitur, ut, quod antea erat voluntatis, vi pacti fit necessitatis.

necessitatis. Atque in eo pacta legibus assimilantur. Ea vis pactorum, qua licita in debitum, vel illicitum, & imperfecte debita in perfecte debita convertuntur, a libertate naturali venit, vi cujus unusquisque est actionum suarum arbiter (§. 156. 157. *part. 1. Jur. nat.*). Hæc ipsa autem libertas in civitate subjecta est juri superioris, quatenus finis civitatis id exigit (§. 9. & *seqq.*). Quamobrem quod singuli facere possunt per pacta, idem superior lege efficere potest. Quodsi ergo penitius rem consideres, vis legis civilis, qua naturaliter licitum in debitum, vel illicitum, aut imperfecte debitum in perfecte debitum convertitur, a libertate hominum naturali venit, quam pacto originario singuli in civitatem coëuntes in superiorem alienasse videntur, ut vi ejusdem jam facere possit, quod facere ipsi poterant. Atque inde est, quod in eo quoque standum sit judicio superioris, quemadmodum standum erat judicio singulorum, si libertatem naturalem integram sibi retinuissent, nec universis seu superiori sese subjecissent (§. 156. & *seqq. part. 1. Jur. nat.*). Jura, quæ hominibus natura tribuit, per civitatem non extincta sunt, sed saltem exercentur per alios, quatenus hoc velle debuerunt, qui in civitatem coiverunt. Quando autem civitates constitutæ, singuli in superiorem jus nullum transferre potuerunt, nisi quod natura ipsis tribuerat. Atque ideo patet, ex quo tandem fonte deducantur jura superioris, & quod status civilis intime perspici non possit, nisi ante intime perspiciatur status naturalis, qui determinatur per jura mere naturalia (§. 124. *part. 1. Jur. nat.*). Quæ hic annotamus, probe expendi merentur, ita enim demum intelligetur, quod dixit *Cicero*, penitus ex intima philosophia Juris Scientiam hauriendam esse. Sed demus exempla, quibus propositio præsens illustratur. Naturaliter capere & occidere licet fera animalia, quæ damnum dant frugibus & pecoribus, veluti passeres, lupos, vulpes. Superior præcipere potest rusticis, ut capiant & occidant, ut jam facere teneantur quod facere poterant, utrum vero facere vellent, nec ne, ipsis permittendum erat. Lege lata licitum efficitur debitum & quod erat voluntatis fit

neceſſitatis. Naturaliter rem, qua indiges, emere potes, a quo volueris; ſed ſuperior præcipere poteſt, ut ab hoc emas, non alio, atque ita ex licito certo reſpectu efficitur tam debitum, quam illicitum. Similiter naturaliter tibi licet frumentum tuum non vendere, ſi ita viſum fuerit. Sed ſuperior præcipere poteſt, ut qui frumento abundant idem vendant. Atque ita venditio fit debita, quæ vi dominii tantummodo erat licita. Naturaliter licitum eſt, ut agrum in piſcinam immutes, vi nempe dominii. Sed ſuperior prohibere poteſt, ne facias, atque ita quod erat licitum fit illicitum. Denique officium humanitatis eſt, ſeu imperfecte debitum, ut in reſtinguendo incendio, a quo periculum nullum tibi imminet, opem feras ei, cujus ædes ardent. Superior vero certis perſonis præcipere poteſt, ut, quamprimum oritur, ſtatim accurrant. Tum imperfecte debitum fit perfecte debitum, ita ut puniri poſſit, qui non facit.

§. 978.

De iis, qua non uno modo fieri poſſunt.

Quoniam *ſuperior* ex naturaliter licito lege civili debitum efficere poteſt (§. 977.); *ſi quid pluribus modis fieri poteſt, ut hoc vel illo modo fieri debeat, præcipere poteſt*, conſequenter *actus civiliter validus non eſt, niſi lege præſcripto modo fiat.*

E. gr. naturaliter ſervus manumittitur, ſi dominus quomodocunque declaret, ſe nolle, ut ſervus ſibi amplius obligatus ſit ad præſtandas operas pro alimentis (§. 1121. *part. 7. Jur. nat.*). Enimvero dominus voluntatem ſuam pluribus modis declarare poteſt. Lege igitur civili determinari poteſt, quomodo ea declarari, conſequenter manumiſſio fieri debeat. Quamobrem jam alias annotavimus, mere civilia eſſe, quæ de diverſis manumittendi modis traduntur in Jure Romano (*not. §. cit.*). Similiter naturaliter perficitur matrimonium mutuo maris ac foeminæ conſenſu ſufficienter declarato (§. 367. *part. 7. Jur. nat.*). Ut conſenſus iſte ſufficienter declaretur, non uno modo

do

do fieri potest. Lege igitur civili determinari potest modus, quo consensus declarari debet, ut matrimonium censeatur perfectum, veluti apud nos, ut publice declaretur in Ecclesia coram sacerdote, seu Ecclesiæ ministro, præsentibus testibus, & copula sacerdotali confirmetur.

§. 979.

Quomodo leges prohibitivæ naturales vertuntur in civiles.

Si legibus naturæ prohibitivis adduntur poenæ; ex naturali efficitur civilis. Quodsi enim legi naturæ prohibitivæ adjiciatur poena, sanctio poenalis ad eam accedit (§. 289. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum sanctione poenali introducatur obligatio positiva (§. 291. *part. 1. Phil. univ.*); ad obligationem naturalem positiva accedit. Quoniam itaque lex positiva humana, in casu præsenti civilis (§. 965.), est, cujus obligatio dependet a voluntate hominis (§. [illegible]9. *part. 1. Phil. pract. univ.*), in casu præsenti nimirum a voluntate superioris; si legibus naturæ prohibitivis adduntur poenæ, ex naturali efficitur civilis.

E. gr. Homicidium voluntarium, quod scilicet intentione sive directa, sive indirecta committitur (§. 1023. *part. 1. Jur. nat.*), lege naturali prohibitum (§. 1024. *part. 1. Jur. nat.*). Quodsi ergo, sicuti apud nos obtinet, in homicidam voluntarium, sive dolosum, lege statuatur poena gladii, lex naturæ, quæ poenam non determinat, in civilem abit. Idem intelligitur de legibus poenalibus quibuscunque aliis, quæ feruntur de eo, quod naturaliter illicitum. Quamvis enim naturaliter quoque cuilibet homini competat jus puniendi eum, qui ipsum læsit (§. 1061. *part. 4. Jur. nat.*): jus tamen hoc quatenus nimirum a privato in privatum exercendum, infinitum est (§. 1063. *part. 1. Jur. nat.*), ac per consequens eidem in genere non præscribi possunt limites, sed iidem præfiguntur ex circumstantiis præsentibus (§. 977. *part. 1. Jur. nat.*). Et quamvis juris naturalis sit, ut legibus addantur poenæ (§. 585.); eædem tamen determinatæ eodem jure non sunt, quip-

pe quo tales ac tantæ poenæ addi jubentur, quæ ad cohibendam legum transgressionem, quantum datur, sufficiunt (§. *cit.*). Poenæ igitur certæ lege naturali determinatæ non sunt, sed earum determinatio mere civilis est, seu juris positivi. Accedit, dari actus vitiosos, quos in statu naturali nemo punire potest, in civitate tamen punire potest superior (§. 653.). Quatenus itaque in committentes poenam decernit; legem prohibitivam naturalem in civilem vertit.

§. 980.

Quando lex præceptiva naturalis fiat civilis.

Si legi naturali præceptivæ accedit voluntate superioris auxilium in foro, ut scilicet judex ad præstandum id, quod per eam præstari debet, vi compellat præstare nolentem; lex naturalis abit in civilem. Etenim si a superiore cautum sit, ut judex præstare nolentem alteri, quod vi legis præceptivæ naturalis præstare debet, vi compellat ad præstandum; id ipsum motivum est, ut quis potius sponte præstet, quod debet, quam ut vi compellatur (§. 887. *Psych. empir.*). Quoniam itaque superior obligationem introducit, quando motivum cum actione conjungit (§. 118. *part. I. Phil. pract. univ.*), lex autem civilis est, quando obligatio venit a voluntate superioris (§. 149. *part. I. Phil. pract. univ.* & §. 965. *h.*); si legi naturali præceptivæ accedit voluntate superioris auxilium in foro, lex naturalis in civilem abit.

E. gr. Juris naturalis est, ut pacta servemus (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*), consequenter ut solvamus, quod ex pacto alteri debemus (§. 659. *part. 5.* & §. 430. *part. 3. Jur. nat.*). Quatenus vero judex vi adigere potest solvere nolentem ad solvendum, jus naturale abit in civile. Nimirum executione rei judicatæ non minus introducitur obligatio civilis, quam poenis. Hinc leges omnes, secundum quas judex sententiam ferre tenetur de eo, quod debetur, etiamsi a naturalibus non differant, eatenus tamen civiles existimantur, quatenus executionem

tionem civilem adjunctam habent. Quamobrem mirum non est tam multas leges Juris Romani, quæ agunt de jure privatorum, prorsus convenire cum Jure naturali, a quo recedendum non est absque sufficiente ratione.

§. 981.

Quoniam lex naturalis præceptiva abit in civilem, si auxilium in foro eidem accedit (§. 980.), hoc autem contingit, si actus naturaliter non validus a superiore irritus declaratur, vel rescindi a judice jubetur; *si lege a superiore lata actus naturaliter non validus efficitur irritus, vel rescindi jubetur, ex lege naturali efficitur civilis.*

De actibus, quos lex irritos efficit, vel rescindi jubet.

E. gr. Promissio errantis (§. 569. *part. 3. Jur. nat.*), vel vi & metu extorta valida non est (§. 576. *part. 3. Jur. nat.*). Quodsi ergo superior lege pacta errantis, vel vi & metu extorta irrita declarat, vel rescindi jubet; ex lege naturali efficitur civilis. Similiter jure naturali donationes & contractus minorum validi non sunt sine parentum consensu, aut ratihabitione (§. 770. *part. 7. Jur. nat.*), nec pupillorum, vel curandorum contractus validi sunt sine consensu tutoris, vel curatoris, si vergant in illorum detrimentum (§. 897. *part. 3. Jur. nat.*). Quando igitur superior illos rescindi jubet; lex naturalis in civilem abit.

§. 982.

Si superior determinat modum, quo obligationi naturali satisfieri potest, aut ab eo præcavetur, ne eidem adversa committantur; ex lege naturali, unde obligatio ista venit, civilem efficit. Quoniam enim in Rep. opera danda est, ut, qui ad legem naturæ servandam proni sunt, juventur, nec ab aliis impediantur, ceteri autem vi adigantur, ut minimum actus externos ad legem naturæ componant (§. 395.); superioris

De determinatione modi, quo obligationi naturali satisfit.

omnino est determinare modum, quo obligationi naturali satisfieri potest, vel etiam præcavetur, ne eidem adversa committantur. Quodsi ergo hanc determinationem adjicit legi naturali, unde obligatio ista venit, legem civilem efficit ex naturali

E. gr. parentes naturaliter obligantur ad omnem diligentiam adhibendam, ut liberi rerum cognitu sibi possibilium cognitionem acquirant (§. 648. *part. 7. Jur. nat.*) & tempestive ad rationis usum perducantur (§. 651. *part. 7. Jur. nat.*), virtutesque omnes tam intellectuales, quam morales consequantur (§. 655. *part. 7. Jur. nat.*). Quamobrem cum ea fini instituantur scholæ (§. 433.), & in iis constituantur præceptores, qui ea, quæ docere debent, probe callent, dono docendi instructi sunt, omnem in institutione diligentiam adhibent, ac moribus sese discentibus commendant (§. 436.); eo ipso modus, quo parentes officio suo satisfacere possunt, determinatur, &, dum parentes liberos suos in scholas mittere jubentur, modus hic satisfaciendi legi naturali, unde obligatio parentum venit, superadditur, ac ita ex lege naturali efficitur civilis. Similiter fraus omnis lege naturali prohibita (§. 148. *part. 5. Jur. nat.*) & ab omni pacto, seu contractu abesse debet (§. 149. *part. 5. Jur. nat.*). Quamobrem si superior determinat modum, quo v. gr. in contractu emtionis venditionis præcavetur, ne fraus committatur, veluti ne merces improbæ vendantur pro probis, aut etiam probæ pretio iniquo; modus hic legi naturali superadditus ex ea efficit civilem.

§. 983.

De exitu negotiorum & litium in civitate.

Omnia negotia in civitate & omnes lites in foro exitum habere debent, & curandum, ut habere possint. Etenim omne negotium, quod suscipitur, exitum habere debet, & ut habere possit curandum (§. 70. *part. 7. Jur. nat.*). Quamobrem etiam negotia omnia in civitate & per consequens lites

lites omnes in foro exitum habere debent, & ut habere possint curandum.

De litibus in foro idem specialius ostenditur hoc modo. In civitate constituendi sunt judices (§. 539.), ut causas in judicium deductas cognoscant, a cujusnam parte stet jus pronuncient, & victo injungant, ut præstet, quod debet, si vero sponte præstare nolit, ad præstandum eundem vi adigant (§. 540.). Quamobrem cum lis finiatur, & exitum habeat negotium litigantium, si sententia judicis vel sponte stetur, vel ea executioni detur (§. 543. 555.); lites in foro exitum habere debent, ac per consequens curandum, ut habere possint.

Litigatur in foro, ut pars una litigantium jus suum consequatur ab altera, quod ab eadem ipsi denegatur, vel in controversiam adducitur. Quando igitur lite sententia judicis decisa jus suum consequitur is, cui debetur; negotium litigantium in foro, aut, si mavis, lis in foro mota exitum habet. Superiori itaque incumbit ea constituere, ut habere possit. Similiter exitus studiorum in Academia est, ut iis scientiis imbuatur animus studiosorum, quibus in eo vitæ genere cui se destinarunt, opus habent. Superior itaque curare debet, ut studiosi finem hunc, cujus causa in Academiam proficiscuntur, consequi possint.

§. 984.

Quoniam curandum est, ut lites in foro exitum habeant (§. 983.), consequenter ut jus suum consequatur is, cui debetur (§. 69. *part. 7. Jur. nat.*), ac ideo omnis controversia inter litigantes terminetur; *cavendum* quoque *est, ne ex litibus nascantur lites.* *Quod cavendum, ne ex litibus nascantur lites.*

Successerunt judicia in locum belli privati in civitate (§. 561.),

561.), cujus evitandi gratia in civitatem coiverunt homines. Maxime igitur convenit fini Reip. præcavere, ne lites ex litibus nascantur, sed controversiæ ita decidantur, ut litis materia præscindatur, nec illarum decidendarum causa lites novæ oriantur, prouti in bello ex causis subnascentibus novæ resultant injuriæ belli justi causæ.

§. 985.

De litibus in foro non protrahendis. *Superior curæ habere debet, ne lites in foro protrahantur.* Etenim judices in civitate constituuntur (§. 539.), ut causa cognita illorum sententia condemnatus victori præstet, quod debet (§ 540. 545.), consequenter juris sui consequendi causa in foro litigatur. Quamobrem cum is, qui rem alterius in potestate habet, naturaliter obligetur omnem dare operam, ut in potestatem ipsius veniat (§. 466. *part. 2. Jur. nat.*), & debitor præcise eo die solvere teneatur, quo debet (§. 665. *part. 5. Jur. nat.*), consequenter sine ulla mora (§. 638. *part. 3. Jur. nat.*), superior autem operam dare debeat, ut minimum actus externi civium ad legem naturæ componantur (§. 395.); idem omnino curæ habere debet, ut quilibet in foro jus suum quantocyus consequatur, consequenter ne lites in foro protrahantur.

Quando in foro litigatur, in se certum est, cuinam parti res litigiosa debeatur, & naturaliter pars altera obligata est sine mora eam præstare alteri. Jus igitur partis illius, cui res debetur, violatur, si jure suo diutius carere debeat, quam necesse erat. Et ea de causa quantocyus lis decidenda, & quæ eam protrahere possunt, sollicite tollenda. Ita enim demum floret justitia in Rep. quemadmodum superiori curæ esse debet (§. 536.). Ceterum in Jure naturæ tantummodo expenduntur rationes litium in foro non protrahendarum, quæ a jure petuntur: rationes enim alias ab utilitate tam singulorum, quam universæ civitatis desumendas prudentia civilis suggerit. Quæ vero

vero de litibus non protrahendis & de cura superioris, ut lites in foro exitum habere possint, & ne lites ex litibus nascantur, demonstravimus, principia sunt in faciendo jure civili ex naturali attendenda, eaque de causa locum sibi hic vindicant.

§. 986.

De mutatione determinationum lege naturali contentarum in civili.

Si determinationes legi naturæ adjectæ fuerint probatu difficiles, vel prorsus impossibiles; ex lege naturali fit civilis, si in earum locum substituantur aliæ probatu faciles, quæ probabiliter, seu ut plurimum iisdem æquipollent. Etenim cum judex pronunciare debeat, a cujusnam parte litigantium jus stet (§. 540.); leges ad factum sufficienter cognitum applicare tenetur. Quoniam vero hoc fieri nequit, nisi determinationes singulæ, quas lex continet, fuerint sufficienter probatæ, ut constet, quænam lex ad factum præsens sit applicanda; si illæ probatu sunt impossibiles, is exitum in foro habere nequit, si vero probatu fuerint difficiles, ea nimium protrahitur & ex lite initio mota nascuntur lites aliæ. Quamobrem cum superior curæ habere debeat, ut lites in foro exitum habeant (§. 983.), & cavere, ne lites ex litibus nascantur (§. 984.) & ne protrahantur (§. 985.), ubi autem certitudo omnimoda haberi nequit, in probabilibus sit acquiescendum, ut negotium habere exitum possit; si determinationes legi naturæ adjectæ fuerint probatu difficiles, vel prorsus impossibiles, in locum earum surrogandæ sunt determinationes alias probatu faciles, quæ probabiliter, seu utplurimum istis æquipollent.

Exemplo quod hic demonstratur statim fit manifestum. Naturaliter minorennis est is, cui per ætatem nondum est adeo perfectum judicium, ut negotia sua per se rite curare norit (§. 768. *part.* 7. *Jur. nat.*). Quodsi in foro probanda minorennitas, facile patet, probationem fore si non prorsus im-

impossibilem, saltem admodum difficilem, & ex lite ab initio mota nascituram litem de minorennitate vix ac ne vix quidem terminandam, nisi in probabilibus acquiescatur. Romani igitur recte ex lege naturali effecerunt civilem, dum minorennitatem restrinxerunt ad annum ætatis vigesimum quintum, & similiter in Saxonia eadem restricta est ad annum vigesimum primum. Annum enim ætatis facilius ac certo probari posse, nemo ignorat, ut ideo verendum non sit, ne de ea lis nova oriatur, ac probabile est interea temporis, donec quis annum ætatis vigesimum quintum, vel etiam vigesimum primum attingat, eum judicium suum adeo perficere potuisse, ut negotia sua per se curare norit, nec ignoret, in re dubia consilium peritorum esse requirendum, ac per consequens culpa sua peccet, si minus recte gerat, & ideo id sibi imputare debeat, quod non cautius mercari didicerit. Experientia nimirum, optima rerum magistra, docet, quanam sint ætate, qui negotia sua per se rite curare incipiunt, siquidem diligentiam suam in acquirenda ista aptitudine desiderari minime passi fuerint. Facile autem patet, in determinando termino minorennitatis leges civiles differre posse. Nec minus liquet non invito Jure naturæ veniam ætatis impertiri posse a superiore.

§. 987.

De læsionibus exiguis non curandis.

Ob minimam quamcunque aut exiguam læsionem litibus in foro locus concedi nequit. Ponamus enim ob minimam quamque læsionem aut exiguam litibus in foro locum esse concedendum. Quoniam cupido lucri hominibus facile persuadet, ut in pactionibus se invicem circumveniant, & invidia ac mutua odia, atque vindictæ cupido eos ad nocendum aliis abripiat, præterea quoque non adeo sollicite, quemadmodum fieri debebat, culpa in agendo vitatur, qua alteri damnum, vel nocumentum quoddam affertur; ideo singulis fere momentis contingit, ut unus alterum circumveniat, aut

aut alio quodam modo lædat. Tot igitur in foro moverentur lites, quibus decidendis judices non sufficerent; cumque fieri non possit, ut sine omni sumtu litigetur in foro, sumtus plurimum excederent id, quod finita lite consequeretur victor, si ob exiguam quandam læsionem lis mota fuisset. Accedit, quod litibus istiusmodi foverentur odia civium mutua, quæ novis injurijs locum facerent; &, quantum datur, eradicanda sunt & avertenda (§. 624. *part. I. Jur. nat.* & §. 395.). E re igitur civitatis non est, ut ob minimam quamque, aut exiguam læsionem litibus in foro locus concedatur, consequenter nec concedi potest (§. 809.).

Non habent ideo cives, de quo conquerantur, si non ob minimam quamque læsionem auxilium ipsis præstatur in foro. Etenim si in statu naturali jus belli privati privatus per se exercere debet, sive ad consequendum suum, aut quod sibi debetur, sive ut injuriam sibi illatam vindicet; ob læsiones non magni momenti a bello abstinere jubet prudentia, vel charitas: immo haud raro injuriæ maximæ tolerandæ, damna haud levia devoranda, si viribus impar fueris lædenti. Recte igitur, quod vulgo dicitur, in statu quoque civili minima non curat prætor, nec id durum videtur, modo singula rite pensitaveris. Accedit, quod nec læsus ab omni semper culpa vacet, ut ideo iniquum non sit, si poenam quandam det culpæ suæ, & posthac cautius mercari discat.

§. 988.

Quoniam ob nimiam quamcunque aut exiguam læsionem litibus in foro locus concedi nequit (§. 887.), consequenter superior determinare tenetur, ob quamnam læsionem auxilium in foro judex denegare non debeat, & quænam in negotiis quotidianis culpa præstanda sit; *ex lege naturali efficitur civilis, si determinentur læsiones, ob quas auxi-* *De quantitate læsionis & gradu culpæ præstandæ lege civili determinandis.*

auxilium datur, vel denegatur in foro, & culpa, quæ pro diversitate negotiorum præstanda.

Jus naturæ nullam fert læsionem, nec in prohibendo inter enormem & enormi minorem, aut levem distinguit. Damnum omne sive dolo, sive culpa datum resarcire jubet, nec attenditur in resarciendo ejus quantitas (§. 580. *part. 2. Jur. nat.*). Similiter culpam quamvis simpliciter prohibet (§. 299. *part. 1. Jur. nat.*), nec inter latam, levem, levissimam distinguit, quod inventum Juris civilis esse alibi dudum monuimus (*not.* §. 756. 759. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Ac ideo quoque quamlibet culpam præstari jubet. Rigor autem Juris naturalis in statu civili observari nequit (§. 987.), præsertim cum in læsionibus minimis & culpa quoque probandis haud raro non exiguæ sese offerant difficultates, atque non desint rationes, ob quas culpa subinde condonanda. Rationes igitur prægnantes sunt, cur superior rigorem legum naturalium temperet, ac ita ex legibus naturalibus efficiat civiles. Exempla multa occurrunt in Jure Romano. Etenim illo jure non datur auxilium in foro nisi ob læsionem ultra dimidium, non quod læsiones infra dimidium approbentur, sed quod tolerentur, & quod leges velint, ut homines in contrahendo sint circumspecti, nec imprudentes. Similiter eodem Jure definitur, quænam culpa in hoc, vel isto negotio sit præstanda, non quod culpas non præstandas approbet aut perfecte permittat, sed quod eas condonandas esse judicet, cum leges civiles ferantur secundum infirmitatem humanam, quæ facilem habet ob rationes particulares in negotiis particularibus obvias excusationem. Et in alio negotio majorem diligentiam requirit, in alio minori indulget, prouti negotio insunt motiva majorem diligentiam adhibendi, vel rationes, ob quas minor diligentia adhibita excusatur, vel etiam parti alteri quodammodo imputari potest. Singula hæc exemplis illustrari poterant, nisi sua sponte sese offerrent iis, qui in Jure civili versati sunt, ac brevitati studendum esset. Hoc ipsum vero principium foecundum

dum eſt legum civilium ex naturalibus efficiendarum. Unum adhuc notandum, quod ſilentio præteriri nefas, non aliam ſcilicet eſſe rationem, quam quæ ex propoſitione præcedente petenda, quod Romani diſtinxerint inter contractus & pacta nuda, quæ differentia jure noſtro, hoc eſt, naturali nulla eſt (§. 794. *part. 3. Jur. nat.*). Quando enim Jure Romano nonniſi contractus producunt obligationem perfectam & parti alteri pariunt jus perfectum; id omnino inde eſt, quod nonniſi contractibus nominatis, quos vocarunt, lege civili tribuatur actio in foro, ſicuti probandæ perfectæ promiſſionis cauſa introducta erat ſtipulatio.

§. 989.

De legibus civilibus concordiæ cauſa faciendis.

Si legum civilium una concordia eſſe debet, admittenda etiam ſunt juri naturali non in totum conſona, quæ ex aliis legibus civilibus neceſſario conſequuntur. Ponamus enim non admittendum eſſe, quod ex lege aliqua neceſſario conſequitur, admittendum tunc utique erit, quod eidem contrariatur, ac per conſequens lex hæc repugnabit legi alteri, ex qua ipſius contrarium neceſſario ſequitur. Non igitur datur una legum civilium concordia: quod eſt contra hypotheſin.

Si legum una concordia, una conſonantia eſſe debet, neceſſe eſt ut legum aliarum ratio ex aliis reddi poſſit. Id autem fieri nequit, ſi pro lege accipiendum, non quod ex alia lege neceſſario conſequitur, ſed quod eidem contrariatur. Exempli loco eſſe poteſt, quod Jure Romano pacta adjecta contractui non habeant vim obligandi, niſi in continenti adjiciantur l. 5. §. 7. ff. de pactis. Cum enim iſto Jure pacta nuda non obligent per ſe, neceſſe eſt ut obligationem participent ab actu aliquo obligatorio, cui inſunt. Jam cum contractus obligationem civiliter perfectam producant, eidem vero inſint pacta, quæ in continenti, hoc eſt, quando contrahitur, adjiciuntur, cum a voluntate contrahentium dependeat, quomodo contrahere velint, non vero quæ contractui

antea jam perfecto ex intervallo adjiciuntur, quippe quæ nova & peculiaris quædam pactio est a contractu antea celebrato diversa; ex legibus Romanorum, juxta quas non datur actio ex pacto nudo, sed saltem ex contractu, omnino sequitur, pacta adjecta contractui non habere posse vim obligandi, nisi statim adjiciantur. Sane si jure Romano pacta ex intervallo, seu tempore quocunqe adjecta contractui vim obligandi habere deberent; id repugnaret legi, qua pactis nudis detrahitur validitas, & manifestam argueret antinomiam, sublata legum consonantia. Non igitur inanibus subtilitatibus in jure Romano accensendum, quod pacta contractui in continenti adjici debeant, ut vim obligandi habeant. Qui pactis nudis vim obligandi detrahit, pactis tamen ex intervallo adjectis contractui eandem tribuit, is utique sibimetipsi contradicit, quatenus affirmat, pacta nuda non obligare & eadem quoque obligare.

§. 990.

Quænam illorum sit ratio.

Quoniam admittenda etiam sunt juri naturali non in totum consona, quæ ex aliis legibus civilibus necessario consequuntur, si legum concordia una esse debet (§. 989.); *rationes, quæ sufficiunt, ut a rigore legum naturalium recedatur, dum ex iis fiunt leges civiles, sufficiunt etiam, ut admittantur juri naturali non in totum consona, quæ ex aliis legibus civilibus juri naturæ non in totum consonis necessario consequuntur.*

Nimirum leges, quæ fiunt per consequentiam, rationem suam habent in ea lege, ex qua necessario sequuntur. Ratio igitur legis, ex qua alia per consequentiam descendit, est ratio rationis hujus, consequenter ejusdem ratio remota. Sane omne jus naturæ rationem sufficientem habere dicimus in ipsa natura humana, etsi deducantur longa haud raro ambagum serie ex ea lege, quæ rationem proximam & immediatam in natura humana habet, nec illarum ratio immediate ex natura humana reddi possit. Ita ratio, propter quam pactis nudis denegarunt

negarunt actionem in foro Romani, ea ipsa etiam est, ob quam pactis in continenti non adjectis eandem subtraxerunt, etsi cum immediata non sit, nec proxima, sed remota, accesserit hæc altera, ne lex una alteri repugnaret, quia pacta nuda non obligant.

§. 991.

Unde desumenda sit ratio addendorum, vel subtrahendorum, ut ex lege naturali efficiatur civilis.

Ratio eorum, quæ legi naturali vel addenda, vel subtrahenda, ut ex ea efficiatur civilis, vel a statu civitatis in genere, vel hujus, in qua civilis fertur, in specie desumenda. Leges enim civiles præscribere debent media, quibus commune bonum, bonis civitatis (§. 9. & *seqq.*), obtinetur (§. 967.). Necesse igitur est, ut rationes earundem desumantur a statu civitatis, unde dijudicandum, num hoc, vel isto modo finis civitatis obtineri possit (§. 937. *Ontol.*). Quamobrem cum status civitatis omnis non prorsus idem sit, nec idem omni tempore ejusdem civitatis status, eadem quoque media non in omni civitate, nec omni tempore in eadem civitate apta sunt ad finem civitatis obtinendum. Quoniam itaque leges civiles contrariari nequeunt legibus naturæ, nec dare jus ad illicitum faciendum, aut debitum non faciendum (§. 913.), sed saltem ex naturaliter licito facere illicitum, vel debitum, aut etiam ex eo, quod imperfecte debetur, perfecte debitum (§. 977.), vel si quid non invito jure naturæ pluribus modis fieri potest, determinare modum, quo fieri debet (§. 978.); ratio eorum, quæ legi naturali vel addenda, vel subtrahenda, ut ex ea efficiatur civilis, vel a statu civitatis in genere, vel hujus, in qua civilis fertur, in specie desumenda.

Patet hinc, quomodo leges civiles sint condendæ. Nimirum primo quæritur, quid de eo, de quo lex ferri debet, definiat

finiat lex naturæ. Hoc ubi patet, porro quæritur, quid ſit addendum, vel ſubtrahendum, ut ex lege naturali efficiatur civilis. Quoniam in Rep. lex ſuprema eſt ſalus Reip. (§. 86.); quid ea addi, vel ſubtrahi jubet disquirendum. Tum vero animus advertendus eſt ad ſtatum Reip. qui primo in genere ſpectatur, deinde quoque in ſpecie, aut potius in ſingulari. Ac ita demum patebit, utrum lex recte efficiatur, nec ne, ita ut omnem effugiat reprehenſionem. Cum ipſa lege naturali ad recte agendum obligemur (§. 189. *part. 1. Phil. pract. univ.*). quin etiam ad recte condendum leges civiles, conſequenter ad obſervanda ea, quæ diximus, obligetur ſuperior, ſi poteſtate legislatoria recte uti voluerit, dubitandum non eſt. Si quis Jus Romanum diligentiſſime rimatus fuerit, is intelliget, quomodo legum Romanarum conditores ea obſervaverint, quæ hic dicuntur, quinam ſit illarum cum Jure naturæ conſenſus, vel diſſenſus, & quænam leges conveniant cuilibet civitati, quænam vero ſint Romanorum propriæ. Cum vero ad intimiorem Juris Romani, immo omnis Juris poſitivi, ſcientiam penetrare non detur, niſi præſcripto modo in leges ſingulas earumque rationes inquiras, non e re eſſe videtur, ut unum alterumque exemplum in medium proferamus. Jure naturali liber eſt, qui facere poteſt, quod ſalva obligatione ſua, naturali ſcilicet, facere libet (§. 138. *part. 1. Jur. nat.*), cum libertas non tollat obligationem naturalem. Spectatur autem hic libertas tanquam jus homini natura competens (§. 146. *part. 1. Jur. nat.*), quippe qui in ſtatu originario alterius cujusdam poteſtati ſubjectus non eſt (§. 143. *part. 1. Jur. nat.*). Libertas hæc naturalis in civitate reſtringitur quoad eas actiones, quæ ad bonum publicum promovendum faciunt (§. 47.), & legibus civilibus determinantur (§. 969.), ut jam facere non liceat, quod naturaliter licebat, & faciendum ſit, de quo naturaliter pro lubitu ſtatuere poteras (§. 977.). Ad obligationem itaque naturalem, quæ libertatem in agendo impedit, accedit civilis in ſtatu civili, & ita addendo ex jure naturali fit jus civile, ut ideo libertas fiat jus faciendi quod libet, niſi quatenus

tenus lege naturali ac civili impediris. Quemadmodum vero in ſtatu naturali vi libertatis naturalis unicuique permittendum eſt, ut faciat, quod ipſi viſum fuerit, modo nil faciat, quod eſt contra jus tuum (§. 156. 157. *part. 1. Jur. nat.*), adeoque ferendum, ut libertatem in licentiam vertat (§. 150. *part. 1. Jur. nat*); ita quoque in civitate, in qua nihil mutatur quoad eas actiones, quæ legi civili determinatæ non ſunt, ſed quilibet liber manet, quemadmodum erat in ſtatu naturali (§. 47.), permittendum eſt, ut quis faciat quod lubet, quando lege civili non impeditur, etiamſi libertatem in licentiam vertat. Quodſi ergo merum Jus civile ſpectes, in civitate liber eſt, qui poteſt facere quod libet, niſi ſi quid lege civili prohibetur: lex enim præceptiva continet prohibitivam contrarii (§. 722. *part. 1. Jur. nat.*), nimirum ſi hoc facere debet idem non facere minime licet. Ratio, quæ in Jure civili mutationem affert naturali quoad libertatem, a ſtatu civili in genere deſumitur, eaque de cauſa Jus civile quoad eandem omni civitati convenit. In Jure Romano *Florentinus* l. 4. ff. de ſtatu hom. libertatem definit per facultatem naturalem ejus, quod cuique facere libet, niſi ſi quid vi, aut jure prohibetur. Hæc definitio non differt ab iis, quæ modo dicta ſunt, niſi quod addatur, ſi quid vi prohibetur. Enimvero ſi libertas ſpectetur ut jus, quemadmodum ſpectanda eſt, vis non habenda ratio eſt, cum vi ſaltem impediatur actus, ac per conſequens exercitium juris, jus autem ſalvum maneat. Et quando *Florentinus* generis loco ponit facultatem naturalem, non moralem, quæ jus eſt (§. 156. *part. 1. Phil. pract. univ.*); libertatem voluntatis cum jure homini natura competente & in civitate fini ejuſdem convenienter reſtricto confudiſſe videtur: id quod tamen minime reprehendendum, quatenus obligatio civilis, quæ a lege civili venit, non tollit licentiam, in quam libertas naturalis tanquam jus ſpectatum abuſu vertitur. Ita ſcilicet libertas definitur, qualis obtinet in ſtatu civili, non qualis vi Juris naturæ eſſe debebat, ut ea ſimul includat licentiam in civitate tolerandam, quemadmodum toleranda quoque eſt in ſtatu naturali

turali. Sed demus etiam exemplum legis civilis, cujus ratio desumta est a statu Reip. Romanæ. Naturaliter testamentum validum est, si constet de voluntate defuncti expresse declarata (§. 994. *part. 7. Jur. nat.*): quod ubi per testes probari debet, naturaliter sufficit, ut voluntatem suam declaraverit coram duobus testibus, vel tot, quot libuerit. Lege civili numerus testium determinari potest, prouti visum fuerit superiori (§. 978.). Enimvero quod Jure Romano testes septem requirantur, rationem in statu civili Romanorum habet. Etenim olim Romæ testamenta in pace fiebant in comitiis calatis coram populo, quod existimarent non posse quem a lege de hæredibus ab intestato recedere, nisi nova lege in comitiis lata, quam ferre non poterat nisi totus populus in Rep. libera, seu statu populari. Hinc voluntatem suam declarans rogabat Quirites, ut eam ratam servarent. Enimvero cum in comitiis tantum bis in anno condi posset testamentum, modus alius testandi introductus, qui omni tempore fieri poterat, legi duodecim tabularum admodum convenienter, quæ facultatem testandi unicuique patrifamilias concedebat, nimirum modus testandi per æs & libram, seu imaginariam venditionem hæreditatis. Qui hæreditatem emebat, dicebatur familæ emtor, qui erat hæres & uno nummo hæreditatem emebat hisce solennibus verbis: Hanc ego familiam, quæ mihi emta est hoc ære, æneaque libra, jure Quiritum meam esse ajo, & ære libram percutiens id æs testatori tanquam venditori dabat. Præter familiæ emtorem itaque ac libripendem aderant quinque testes, qui quinque ordines populi Romani repræsentabant, in quos is erat divisus. Notandum nimirum veteres usos fuisse ære non signato, ac ideo pecuniam non numerasse, sed ponderasse. Quare venditio fieri non poterat sine libra. Et quia minime consultum videbatur, ut hæres nosset, se esse institutum, ne forte testatori insidiaretur, postea familiæ emtor imaginarius hæredem repræsentans adhibebatur. Modus hic testandi per ambages cum abrogaretur, numerus testium septenarius ex eo retentus. Manifestum itaque est, rationem numeri

numeri septenarii testium desumtam esse ex statu civili Romano, consequenter absque ratione sufficiente Jus Romanum in aliis civitatibus attendi. Quamvis enim consultum videatur, per plures testes probari voluntatem defuncti, non tamen ideo necesse est, ut sint præcise septem. Obiter observo, quatenus Jus Romanum rationem habet in statu Romanorum civili, ad idem penitus intelligendum requiri notitiam antiquitatum Romanarum: his enim ignoratis, latent rationes. Atque hinc patet, quinam & quando sit usus antiquitatum Romanarum in intelligendo Jure Romano, & quænam leges ex iis demonstrandæ veniant. In hisce autem demonstrationibus facta subeunt vicem principiorum, quæ sumuntur, & quod recte sumantur autoritate Historicorum probatur. Quæ vero ex legibus ita demonstratis consequuntur, ea ex iisdem tanquam principiis suis, prouti in scientiis moris est, porro demonstrantur.

§. 992.

De erroribus circa Jus naturæ in civili condendo vitandis.

Si leges civiles ex naturalibus fieri debent, cavendum est, ne errores quidam communes pro Jure naturæ sumantur. Quodsi enim pro Jure naturæ sumatur error quidam, cum ea, quæ Jure naturali determinantur, vel naturaliter licita, vel debita, vel illicita sint (§. 170. *part. I. Phil. pract. univ.*), lege autem civili ex naturaliter licito fieri possit debitum, vel illicitum, aut ex imperfecte debito perfecte debitum (§. 977.), fieri potest, ut, dum pro licito sumitur, quod debitum, vel illicitum (§. 623. *Leg.*), ut præcipiatur, quod illicitum, aut prohibeatur, quod debitum (§. 170. *part. I. Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum superior ferre nequeat leges legibus naturalibus præceptivis ac prohibitivis contrarias, seu prohibere non possit, quæ lege naturali præcipiuntur, nec præcipere, quæ eadem lege prohibentur (§. 973.); si leges civiles ex naturalibus fieri debent, cavendum est, ne errores quidam communes, quæ propterea, quod communes sunt, animum

ab eo, ad quod attendi debet, facillime avertunt, pro Jure naturæ sumantur.

Non desunt in Jure Romano leges complures, quæ hac labe infectæ sunt, nec ab ea prorsus purgatæ fuerunt, etiamsi successive iniquitas earundem temperata fuerit. Exemplo est patria potestas Romanorum, quæ communi quodam errore imperium parentibus in liberos educandos naturaliter competens (§. 662. *part. 7. Jur. nat.*) cum dominio confundit & patri soli tribuitur. Quemadmodum vero dato uno errore sequuntur plures; ita quoque in legibus Romanis ex erronea potestatis patriæ notione multa deducuntur iniqua atque injusta, quorum nonnulla etiam adhuc passim usu recepta sunt, ubi Jus Romanum introductum, etiamsi patria potestas Romanorum fuerit rejecta. Pertinet huc ususfructus in bonis liberorum patri ad dies vitæ competens, (*not.* §. 757. *part. 7. Jur. nat.*), ut alia brevitatis causa taceamus. A lege naturæ non præter necessitatem recedendum in civitate. Quamobrem edicta Prætorum propter æquitatem naturalem, quam secuti sunt, recte laudantur.

§. 993.

De emendatione legum civilium ob errorem in Jure naturæ factarum.

Quoniam cavendum est, ne errores quidam communes pro Jure naturæ sumantur, quando leges civiles ex naturalibus fieri debent (§. 992.); *si per inscitiam temporum errores quidam irrepserunt in leges civiles, aut quædam ex aliis hac labe infectis per consequentiam fuerint erutæ, eædem abrogandæ, vel veritati convenienter emendandæ sunt.*

Ita e. gr. ususfructus patri in bonis liberorum ad dies vitæ tributus restringendus est ad tempus educationis & matri quoque concedi potest (§. 757. 765. 766. *part. 7. Jur. nat.*), iniquum vero est, si parentibus concedatur ad dies vitæ, nec ulla ratio valida, quæ matris conditionem deteriorem facit conditione patris. Similiter recte apud nos abrogata fuit servitus,

quæ

quæ servos & ancillas in dominio domini constitutos æquiparat jumentis, nec pro personis, sed rebus habet. Potuisset tamen retineri, quatenus Juri naturæ consentanea per ea, quæ (*c. 6. part. 7. Jur. nat.*) a nobis demonstrata sunt: nec per se injusta sunt jura de hominibus propriis, quæ passim adhuc in Germania vigent, & de operis rusticorum dominis prædiorum equestrium præstandis, modo non ex accidente vitium quoddam in ea irrepat. Atque ex his, quæ de legibus civilibus hactenus a nobis demonstrata fuerunt, terminandæ sunt controversiæ, a multo tempore agitatæ, num & quatenus Jus Romanum apud nos recte recipi potuerit, atque dijudicandæ leges civiles diversorum populorum, ac per consequens legum antiquarum Germanicarum. Neque enim sequitur leges antiquas Germanorum moribus eorum hodiernis quoque convenire, etiamsi olim nihil iniquitatis in ipsis fuerit.

§. 994.

De eo, quod ex lege quadam sperari poterat, valide ademto.

Si actu quodam per leges valido alicui adimitur, quod ex alia lege sperare poterat; nulla ipsi fit injuria. Etenim si actus quidam per leges validus est, eodem nihil committitur, quod in se illicitum sit: id quod per se patet. Enimvero si contingat hoc actu alicui adimi, quod ex alia lege sperare poterat; tum perinde est, ac si nihil adesset, quod sperari posset, ac per consequens lex ista cessat. Quoniam itaque is, qui alias aliquid sperare potuisset, ad id, quod ipsi ademtum, jus perfectum adhuc non habet, injuria autem in violatione juris perfecti consistit (§. 859. *part. 1. Jur. nat.*); si actu quodam per leges valido alicui adimitur, quod ex alia lege sperare poterat, nulla ipsi fit injuria.

Ita venditione imaginaria Geradæ in foro Saxonico usitata nulla injuria fit foeminæ, quæ a morte venditricis eam expectabat. Etenim quamdiu foemina vivit, res suas quascunque pro lubitu vendere potest, cuique voluerit, ea etiam lege, ut

rerum venditarum usumfructum sibi reservet ad dies vitæ: immo vendi quoque possunt res futuræ. Venditione igitur ista nulla fit alteri cuidam injuria, quandō res venduntur. Quoniam lex de gerada non minuit dominium, ac per consequens nulla intelligitur, si post mortem foeminæ, quæ liberos sexus sequioris non habet, in bonis ab ea relictis nullæ extiterint res ad geradam spectantes; ex lege de gerada nihil quoque capere potest foemina, cui alias gerada debebatur, perinde ac is, cui lege debebatur successio in bonis defuncti, succedere nequit, si nulla ab eo relinquantur bona. Quamobrem si emtor geradæ res ad eam pertinentes post mortem venditricis accipit, nihil adimit foeminæ, cui lege gerada debebatur, sed quod suum est repetit, consequenter nec tum injuria ulla committitur. Idem tenendum est de venditione imaginaria *Heergewetti.* Negandum non est, leges de gerada & heergewetto rectius abrogandas esse: quamdiu tamen abrogatæ non sunt, venditio in judicio perfecta absurda dici nequit, nec rebus ludicris recte accensetur. Et hactenus quoque venditio vera dicitur, non simulata, & omnia observanda sunt, quæ ad venditionem veram per leges requiruntur & ad dominium per eam acquirendum, ne quis eam tanquam actum minime validum impugnare possit. Absit autem, ut tibi persuadeas, venditionem istam committi in fraudem legis, ne scilicet geradam, vel heergewettum acquirat persona, cui debetur. Id enim tum demum fieret, si gerada & hergewettum intelligerentur ante mortem personæ, a qua res ad illam vel hoc spectantes acquiruntur: tum vero rerum istarum alienatio prohiberi debebat, id quod æque absurdum foret, ac si hæreditatis causa rerum, quas quis habet, alienatio prohiberetur.

CAPUT

CAPUT VI.

De officio Superioris, sive Rectoris Civitatis, & Subditorum.

§. 995.

Officium generale Rectoris civitatis.

O*mnis Rector civitatis bene regere debet Remp.* Etenim in Rectorem civitatis imperium omne ea lege translatum intelligitur, ut non exerceatur, nisi saluti publicæ convenienter, sive absolutum fuerit atque summum, sive quocunque modo limitatum (§. 88.). Quamobrem cum is recte, seu bene imperet, seu civitatem regat, si ea facit, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur, male autem imperet, si ea facit, quæ bono publico adversantur (§. 85.); omnis Rector civitatis bene regere debet Remp.

Rector civitatis persona moralis est, quæ determinatur per jura & obligationes ipsius (§. 70. *part. 1. Jur. nat.*). Quemadmodum itaque jus imperium civile est, quo gaudet Rector civitatis, in ipsum translatum, ut id exerceat (§. 42.); ita obligatio, quæ in eundem cadit, est necessitas exercendi imperium, consequenter civitatem regendi (§. 218. *part. 7. Jur. nat.*). Et quoniam salus publica in civitate suprema lex est (§. 86.); ex ea quoque metienda est regendi obligatio. Quamobrem non regere debet Remp. pro lubitu, sed prouti salus publica exigit. Ita scilicet demum satisfacit officio suo.

§. 996.

Qualis esse debeat intellectus & voluntas Re-

Quoniam *Rector civitatis* bene regere debet Remp. (§. 995.), hoc vero fieri nequit, nisi & norit, quænam ad Remp. bene regendam requiruntur, & velit ea facere, in quibus bonum regimen consistit; ideo *instructus esse debet scientia*

ctoris civitatis. *scientia eorum, quæ ad bonum regimen requiruntur, & voluntatem habere constantem ac perpetuam nonnisi ea faciendi, quæ ad bonum regimen spectant.*

Non sufficit nosse, quomodo bene regatur Resp. sed necesse etiam est, ne desit bene regendi voluntas. Defectus intellectus in causa est, ut ex ignorantia male regatur; defectus voluntatis vero, ut male regatur ex proposito. Sane non alia de causa introductæ sunt monarchiæ & aristocratiæ, quam quod hoc pacto facilius præcaveri posse visum est, ne ex ignorantia male regatur civitas; Resp. autem mixtæ, quod hoc pacto facilius Reip. prospici posse visum est, ne defectu voluntatis jure suo abutatur superior & male civitatem regat.

§. 997.

De educatione eorum, qui ad regimen adspirare possunt. Cum Rector civitatis instructus esse debeat scientia eorùm, quæ ad bonum regimen requiruntur, & voluntatem habere constantem ac perpetuam nonnisi ea faciendi, quæ ad bonum regimen spectant (§. 996.); *in regno successorio qui spem succedendi habent, & in Aristocratia, qui ad regimen adspirare possunt, ita educandi sunt, ut scientia eorum, quæ ad bonum regimen requiruntur, acquirant, & voluntas non faciendi, nisi quod rectum est, constans & perpetua efficiatur,* consequenter *cura cordique esse debet Regibus in regnis successoriis & optimatibus in Aristocratia, ut illi, ad quos post fata eorum imperium civile, seu jus regendi civitatem devolvetur, bene educentur, hoc est ita, ut ad civitatem bene regendam evadant apti.*

Non sufficit, ut Rex præsens civitatem bene regat; sed idem curæ habere debet, ut etiam ea post fata sua bene regatur. Malum regimen successorum, si neglectus educationis in causa fuerit, recte imputatur iis, qui in præsenti civitatem regunt. Culpa enim non vacant, qui in educatione successorum diligentiam suam desiderari passi sunt. Immo non concipi

cipi potest voluntas constans & perpetua bene regendi Remp. qualis in Rectore civitatis requiritur (§. 996.), nisi idem velit, ut perpetuo floreat Resp. consequenter pro virili conferat, quicquid hac in parte a se proficisci potest.

§. 998.

Similiter cùm *Rector civitatis* instructus esse debeat scientia eorum, quæ ad bonum regimen requiruntur (§. 996.), fieri autem non possit, ut omnia negotia publica ac ea inprimis, quæ ad decernendum in præsenti, supponenda ipsi sint intime perspecta, prouti abunde patet ex iis, quæ de Rep. constituenda demonstrata sunt integro capite tertio admodum prolixo; ideo *uti debet relatione ac consilio virorum prudentum, quorum alii in hoc, alii in alio negotiorum genere excellunt.* *De consilio prudentum ad bonum regimen requisito.*

Ad bonum regimen non modo requiritur theoria, verum etiam praxis, quæ in theoriæ applicatione ad casus obvios consistit. Ita non sufficit nosse, judices constituendos esse legum peritos, viros bonos & impartiales (§. 541.); sed quando judex actu constituendus, constare etiam debet, num hæc, vel ista persona habeat prædictas qualitates. Quamobrem si vel maxime supponas, Rectorem civitatis omnem negotiorum publicorum theoriam animo comprehendisse; nondum tamen instructus est notitia singularium, sine qua veritates generales, quas theoria suppeditat, rite applicari nequeunt. Sine recta autem applicatione theoriæ fieri non potest, ut actu bene regatur. Accedit quod in causis dubiis & quando non uno modo quid fieri potest, oculi, quemadmodum dicitur, plus videant, quam oculus, & rationum in contrarias partes allatarum ponderatione rectius patefiat, quid utiliter decerni debeat. Quemadmodum itaque unusquisque in iis, quæ per se nosse nequit, aliorum consilio ac relatione uti debet; ita nihil singulare est, si idem facere tenetur Rector civitatis.

§. 999.

Consiliarii quinam sint. *Consiliarii* dicuntur, quorum relatione atque consilio Rector civitatis utitur in gubernanda Rep. Dividuntur in diversas species pro diversitate negotiorum, ad quæ consilium ipsorum adhibetur. Sed eam divisionem in præsenti insuper habemus. Generalis divisio est in actuales & titulares. *Consiliarius actualis* est, cujus consilio actu utitur Rector civitatis: *Titularis* autem *consiliarius* est, cui solum nomen consiliarii tributum augendæ dignitatis causa.

Quid de consiliariis titularibus tenendum sit, patet ex iis, quæ de dignitatibus civilibus supra demonstrata sunt (§. 766. & *seqq.*). Quid suadeat prudentia civilis, suo loco declarandum.

§. 1000.

Quales esse debeant consiliarii. Quoniam Rector civitatis relatione atque consilio consiliariorum uti debet in Rep. gubernanda (§. 999.), *necesse est ut consiliarii non modo negotia habeant perspecta, de quibus consilium dare debent, verum etiam ut fideliter omnia referant, quæ in casu præsenti attendenda sunt*, consequenter *esse debent rerum, ad quas adhibentur, periti, prudentes* (§. 257. *part. 1. Jur. nat.*), & *viri boni* (§. 967. *part. 5. Jur. nat.*), ac per consequens *veritatis amantes* (§. 971. *part. 5. Jur. nat.*).

Quemadmodum Rector civitatis Consiliariis carere nequit (§. 998.); ita quoque fieri nequit, ut bene gerat Remp. nisi consiliarii tales sint, quales esse debent, nimirum eorum, quæ ad bonum regimen requiruntur, intelligentes & salutis publicæ amantes. Inanem operam sumit, quicquid tandem moliatur, nisi consiliarii, vel in genere omnes, per quos regere tenetur Remp. eandem cum ipso habeant voluntatem & ad recte fungendum ministerio sint apti. Malum regimen magis consi-

consiliariis, atque ministris, quam Rectori civitatis imputandum, qui non modo animum Rectoris corrumpunt, verum etiam illæso animo Rectoris Remp. pessumdant.

§. 1001.

Quia consiliarii veritatis amantes esse debent (§. 1000.), & Rector civitatis relationi ipsorum fidem habere tenetur (§. 999.); *consiliarii nil quicquam celare, & ab omni adulatione procul abesse debent, ipse autem Rector civitatis neminem magis, quam adulatorem aversari debet* (§. 892. *part. 1. Jur. nat.*). *De ministrorum adulatione non ferenda.*

Adulatio nullibi frequentior, quam in aula: sed pestis revera Reip. est, quam cane & angue pejus fugere debet Rector civitatis, si salus publica ipsi curæ cordique est ac statum civitatis corrumpi nolit. Adulatores non suadent, nec dissuadent ex animi sui sententia, sed unum omnium officium, una contentio est, ut *Senecæ* verba lib. 6. de benef. c. 30. mea faciam, quis blandissime fallat.

§. 1002.

Cum *Rector civitatis* uti teneatur consilio aliorum in Rep. gubernanda (§. 999.), Remp. vero bene regere debeat (§. 995.); *sibi cavere debet, ne malum consilium sequatur,* consequenter *consilia, quæ dantur, probe discernere tenetur.* *De consiliis discernendis.*

Nec sibi, nec aliis nimium fidit Rector civitatis prudens. Quamvis enim alienæ sententiæ non indigens videatur; aliorum tamen consilium haud raro detegit ea, quæ tecta ipsi mansissent, ut rectius per se statuere possit. Non raro vero etiam contingit, ut fallantur & fallant, qui consilium dant. Ne igitur consilium eorum temere sequatur, non minus dispiciendum est, num forte fallantur, quam num fallant. Quomodo vero fieri possit, ut tam circumspectus sit in consiliis admittendis, ad prudentiam civilem pertinet.

§. 1003.

Rectorem civitatis omni virtute excellere debere.

Rector civitatis omni virtute excellere debet. Etenim Rectori civitatis curæ esse debet, ut subditi sint virtute præditi, ne a virtutis tramite ad vitia deflectant, & qui deflectunt a vitiis revocentur & in viam rectam reducantur (§. 456.). Enimvero exemplo nostro alios virtutes docere & ad earum studium incitare debemus (§. 639. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem etiam Rector civitatis exemplo suo subditos virtutes docere & ad earum studium incitare debet. Quoniam vero hoc fieri nequit, nisi ipse virtuti omni deditus sit (§. 250. *part. 2. Phil. pract. univ.*); Rector civitatis omni virtute præditus esse debet. Et quoniam exemplum tanto fortius incitat ad imitandum, quanto illustrius, Rector autem civitatis exemplo suo subditos ad virtutis studium incitare debet, *per demonstrata*; idem omnino omni virtute excellere debet.

Ostenditur etiam per indirectum hoc modo. Ponamus Rectorem civitatis vitiis esse deditum. Cum longa experientia dudum exploratum sit, non modo homines in agendo alios imitari, verum etiam subditos ad exemplum Rectoris civitatis componi, nec idem a ratione alienum sit, quia plerique hominum in actionibus suis empirici sunt, saltem maxima ex parte, ac per consequens alios imitantur (§. 205. *part. 2. Jur. nat.*), nec minus in propatulo sit, homines vitia sua aliorum, præsertim se superiorum, seu dignitate præcellentium exemplo tueri; subditi in vitia labentur, quibus Rectorem civitatis delectari norunt, & ejus exemplo eadem tuebuntur. Quoniam itaque Rectori civitatis curæ esse debet, ne sint vitiis, sed virtuti dediti (§. 456.); ipse quoque vitiis deditus esse non debet, sed virtuti.

Quam-

Quanta sit vis exempli Rectoris civitatis, ab antiquissimis temporibus observatum est. Hinc dudum invaluit illud pervulgatum: Regis ad exemplum totus componitur orbis. Et in proverbium abiit: Qualis Rex, talis grex. Si subditorum mores emendare velit superior, suos ante emendet necesse est. Maxime hoc urget *Confucius*, rerum civilium expertissimus & virtutis cultor sincerus ac strenuus. Si Rex odio prosequitur vitia, virtutem amet; qui ei placere student in aula statim a vitiis sibi temperabunt & virtuti studebunt. Fama virtutis regiæ & ejusdem in aula effectus extemplo strenue toto regno discurret ac ad imitationem trahet eos, qui officiis publicis funguntur. Horum deinde exemplum imitabuntur, qui hisce placere student, ac ei deinceps se addent ceteri, ut quos non amor virtutis, saltem verecundia arceat a vitiis. Cum maxime intersit Reip. subditos esse virtuosos & vitia odio prosequi; Rectori quoque civitatis maxime curæ cordique esse debet, ut in omni virtutum genere emineat. Et quemadmodum solæ virtutes sunt, quæ existimationem, laudem atque honorem verum pariunt (§. 549. *part. 1. Jur. nat.*); ita fama non solius regni ambitu contenta, sed ad exteras quoque nationes perlata apud omnes gentes in existimationem summam veniet Rector civitatis & ubivis terrarum maxima erit ejus autoritas. Exemplo in sacris literis est *Salomo*, 1. Reg. IV. 34. 2. Parap. IX. 1. *& seqq.* Virtutibus intellectualibus & moralibus verum Majestatis suæ splendorem obtinet Rector civitatis, quem pompa afferre nequit, eundem potius obscurans & inquinans, si vergat in detrimentum Reip. Abjecte nimis de majestate regia sentiunt, qui eam solo luxu metiuntur, in Rep. non tolerando (§. 733.).

§. 1004.

Quoniam Rector civitatis omni virtute excellere debet (§. 1003.), virtuosus autem virtutem amat (§. 351. *part. 1. Phil. pract. univ.*), vitium odit (§. 368. *part. 1. Phil. pract.* *De amore virtutis & odio vitiorum.*

pract. univ.); *Rector* quoque *civitatis virtutem omnem amare, vitium odisse debet*, consequenter *virtutibus eminentes præmiis decorare & quanti eos faciat occasione quavis oblata palam prodere debet.*

Præmia debentur virtuti & si iis virtus decoratur, signum amoris virtutis in dante sunt & liberalitatem ejus vere produnt (§. 119. 250. *part. 4. Jur. nat.*), ac ideo ad existimationem hominum dimanant, danti magis honorifica, quam accipienti. Ceterum non modo ideo virtutes omnes tam intellectuales, quam morales colere debet Rector civitatis, quia vitium unum virtutibus ceteris labem infert; verum etiam quia virtus nulla est, quæ non in bonum regimen influat, ad quod populo suo obligatur (§. 995.).

§. 1005.

De cura circa educationem Principum quoad virtutem.

Quoniam Rector civitatis omni virtute excellere debet (§. 1003.), *qui* vero *in regno succedendi spem habent, vel ad regimen civitatis adspirare possunt*, ita educandi sunt, ut ad bonum regimen sint apti (§. 997.); *a teneris virtuti omni assuefieri debent, omnique sollicitudine cavendum, ne ætas tenera vitio quodam contaminetur.*

Vera virtus, quæ non saltem speciem ejus mentitur, rara est, multoque rarius, ut omnes virtutes una uni insint, utut defectus unius non permittat ceteras esse omni suo numero absolutas. In fortuna regia constitutis plures insidiæ struuntur eidem, a quibus homines ceteri liberi sunt. Quamobrem necesse est, ut ea altiores in iis radices agat, quam in aliis. Hinc facile intelligitur, quanta animi sollicitudine opus sit in educatione Principum, ut fiant virtuosi.

§. 1006.

§. 1006.

Similiter quia Rector civitatis omni virtute excellere debet (§. 1003.), virtus autem facilius acquiratur & conservetur, si cum ea pietas conjungatur (§. 344. *part. 1. Phil. pract. univ.*), ac inprimis timor Dei virtutes omnes uno vinculo inter se jungat & copulet (§. 1177. *part. 1. Jur. nat.* & §. 321. 284. *part. 1. Phil. pract. univ.*); *Rector civitatis pietate excellere debet, ac inprimis Deum timere.* *De pietate Rectoris civitatis.*

Pietas instillat amorem virtutis ac ideo ejus scientiam supponit. Sed talia ex instituto enucleanda sunt in philosophia morali. Beata est Resp. quæ Regem habet virtuosum & pium.

§. 1007.

Rector civitatis sapiens ac prudens esse debet. Imperium enim civile ita exercere debet, ut bonum publicum, quantum fieri potest, promoveatur (§. 809.). Quamobrem bonum publicum finis est, ad quem tendere debent omnes actus ad imperii civilis exercitium spectantes (§. 932. *Ontol.*), & hi esse debent media, per quæ finis iste obtinetur (§. 937. *Ontol.*). Quamobrem cum sapientiæ sit eligere media ad finem ducentia & fines particulares ita sibi invicem subordinare, ut propiores fiant media remotiorum (§. 678. *Psych. rat.*); Rector civitatis sapiens esse debet. *Quod erat unum.* *De sapientia & prudentia Rectoris civitatis.*

Enimvero quoniam vix ullibi plures sese offerunt circumstantiæ, quarum in exequendis sapienter decretis habenda est ratio, quam in negotiis publicis, id quod a posteriori sumitur, prudentiæ autem est rationem habere circumstantiarum alienarum præsentium in exequendis iis, quæ sapienter decreta fuerunt (§. 257. *part. 1. Jur. nat.*); Rector civitatis prudens esse debet. *Quod erat alterum.*

Sapien-

Sapientia & prudentia ſunt virtutes intellectuales. Rector igitur civitatis cum omni virtute excellere debeat (§. 1003.), ſapientia quoque & prudentia excellere debet. Sed diſertius demonſtrandum erat, eundem ſapientem ac prudentem eſſe debere, ut tanto evidentior eſſet utriusque virtutis in eodem neceſſitas & cur neutra carere poſſit, ratio eſſet manifeſta. Sapientia atque prudentia maxime commendant Rectorem civitatis & ſplendorem dignitati ejus afferunt cum apud ſuos, tum apud exteros.

§. 1008.

De conſiliariorum ſapientia & prudentia.

Quoniam Rector civitatis ſapiens ac prudens eſſe (§. 1007.), in iis autem, ubi ſibi ſolus non ſufficit, conſilio virorum in negotiorum quovis genere excellentium uti (§. 998.) debet, hi vero conſiliarii ſunt (§. 999.); *Rector civitatis in quovis negotiorum genere conſiliarios habere debet ſapientes ac prudentes.*

Conſiliariorum ſapientia & prudentia Rectori civitatis accreſcit, ut perinde ſit ac ſi eam per ſe poſſideret. Et quoniam conſiliarii referre debent, quæ in caſu præſenti attendenda (§. 1000.), conſequenter facta, quæ in deliberando ac decernendo requiruntur, horum oculis ipſe videre tenetur; vix proderit eidem propria ſapientia atque prudentia, niſi illorum ſapientia & prudentia juvetur, ſaltem non ſufficit, ne ab itinere ſapientiæ atque prudentiæ ſubinde exorbitet.

§. 1009.

De amore populi.

Rector civitatis amare debet populum ſuum. Etenim Rector civitatis ea facere tenetur, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur, ea vero non facere, quæ eidem adverſantur (§. 84.). Quamobrem cum bonum publicum ſit commune bonum totius civitatis (§. 23.), ac ideo populi univerſi (§. 5.); ideo curæ habere debet, ne populo ſuo quod

quicquam desit bonum, & ne malo ullo affligatur. Quamobrem cum ex bono voluptatem (§. 558. *Psych. empir.*), ex malo tædium percipiamus (§. 569. *Psych. empir.*); voluptatem populi appetere, tædium vero ejus aversari debet. Quoniam itaque alterum amat, qui voluptatem ipsius appetit (§. 650. *Psych. empir.*), & per consequens tædium ejus aversatur, utpote voluptati contrarium (*not.* §. 518. *Psych. empir.*); Rector civitatis populum suum amare debet.

Superius jam ostendimus, Rectorem civitatis subditos amare ac diligere debere tanquam seipsum, sed ut homo æque homines (§. 276.); hic vero demonstrandum erat, eundem quoque tanquam Rectorem civitatis populum qua populum amare debere, ut tanquam officium ipsi proprium spectetur amor populi sui, quod locum haberet, etiamsi amor universalis omnium hominum nullus esset. Duplex igitur datur obligatio amandi subditos, quæ tanto fortior est, quanto plura motiva sunt amoris ex diverso fonte profluentia.

§. 1010.

Quoniam Rector civitatis populum suum, hoc est, subditos qua subditos amare debet (§. 1009.); qui vero alterum amat; ex ejus felicitate voluptatem percipit (§. 633. *Psych. empir.*); *Rector civitatis ex felicitate populi sui voluptatem percipere debet*, & quia qui alterum amat, ex ejus tædio ipsemet tædium percipit (§. 642. *Psych. empir.*) & eundem considerat tanquam seipsum (§. 659. *Psych. empir.*); *ex tædio populi sui tædium percipere ac eundem tanquam seipsum considerare*, consequenter *felicitatem suam felicitati populi sui non contradistinguere, sed tanquam unam communem considerare debet.* *Quomodo felicitatem spectare debeat.*

Amor populi ad bonum regimen maxime necessarius, & is demum Rector civitatis bonus est, qui populum suum amat: alias enim felicitatem populi parum curabit, nec volet eum es-

se salvum nisi propter se. Imperium ideo degenerabit in herile (§. 264.), & hoc in potestatem dominicam abibit, quæ subditos tanquam servos constituit in dominio superioris: id quod quam sit adversum bono regimini, nostrum in præsenti non est exponere disertius. Id unice adhuc observamus, jus superioris eminens in personam & res subditorum verti in ordinarium, nec ad necessitatem Reip. sed utilitatem superioris restringi, ita ut non amplius salus Reip. sed utilitas superioris suprema lex sit, quæ si ab illa separetur, Resp. florere nequit, sed sensim sensimque labefactatur.

§. 1011.

De non confundenda summitate imperii cum potestate arbitraria.

Rector civitatis summitatem imperii non debet confundere cum potestate arbitraria. Qui enim imperium summum habet, in exercitio imperii prorsus liber est, nec ulli hominum rationem reddere tenetur, quomodo imperio utatur (§. 46.). Enimvero cum imperium civile ita exerceri debeat, ut bonum publicum, quantum fieri potest, promoveatur (§. 809.); summitas imperii non dat jus sine ulla restrictione faciendi quod libet, consequenter licentiam regendi Remp. (§. 150. *part. I. Jur. nat.*), sed tantummodo judicio Rectoris civitatis relinquit, quomodo bonum publicum promoveatur (§. 89.). Quamobrem cum potestatem arbitrariam sibi arrogans, eam non metiatur ex fine civitatis, seu bono publico, sed independentem facit ab omni lege, consequenter etiam a salute publica, quæ suprema lex est (§. 86.); independentiam a voluntate alterius confundit cum independentia ab hac suprema lege. Rector igitur civitatis ad bene regendum Remp. obligatus (§. 995.); summitatem imperii cum potestate arbitraria confundere minime debet.

Alia omnino est independentia in agendo a voluntate alterius, alia independentia ab omni lege. Illa libertas est (§.

153.

153. *part. 1. Jur. nat.*); hæc licentia (§. 150. *part. 1. Jur. nat.*). Illa non tollit obligationem naturalem (§. 159. *part. 1. Jur. nat.*), consequenter nec legem naturæ, unde venit (§. 141. *part. 1. Phil. pract. univ.*); cum hac vero lex nulla consistit (§. 164. *part. 1. Jur. nat.*). Quemadmodum manifesta est differentia inter libertatem, quæ homini natura competit (§. 146. *part. 1. Jur. nat.*), & licentiam, quæ eum facit exlegem (§. 165. *part. 1. Jur. nat.*); ita quoque non minus manifesta est differentia inter summitatem imperii civilis & potestatem civilem arbitrariam. Neque enim ista nisi species quædam est libertatis; hæc vero species licentiæ. Quemadmodum vero esse exlegem repugnat essentiæ atque naturæ hominis (§. 167. *part. 1. Jur. nat.*), consequenter licentia eidem repugnat; ita etiam essentiæ Rectoris civitatis, quippe cujus persona determinatur per imperium civile atque obligationem idem exercendi (§. 70. *part. 1. Jur. nat.* & §. 42. 809. *h.*), repugnat potestas arbitraria. Quemadmodum vero libertas facile confunditur cum licentia, quia liber in agendo a sua, non vero ab aliena voluntate dependet, quia non attenditur voluntatem lege naturali regi; ita similiter summitas imperii facillime confunditur cum potestate arbitraria, quia imperium summum habens a sua, non alterius cujusdam voluntate dependet, quod non attendatur voluntatem regi lege suprema civitatis, quæ salus publica est (§. 86. 809.), & imperium metiendum esse ex fine ejusdem (§. 30. 32.), nec idem si vel maxime absolutum atque summum spectetur aliter alicui competere posse, nisi ut exerceatur saluti publicæ convenienter (§. 88.). Necesse igitur est, ne Rector civitatis in distinguenda potestate arbitraria a summitate imperii acumen suum desiderari patiatur. Qui hanc cum illa confundit, a boni regiminis tramite facillime deflectit & utilitati propriæ cum detrimento populi, seu subditorum inhians tandem & propriam convellit.

§. 1012.

De caufis hujus confufionis cognofcendis & evitandis.

Quoniam *Rector civitatis* fummitatem imperii non debet confundere cum poteftate arbitraria (§. 1011.); *neceffe eft, ut probe cognofcat ea, quæ ad confundendum imperii fummitatem cum poteftate arbitraria eum adducunt, & omni animi follicitudine ac contentione fcopulos hosce evitare ftudeat.*

Multo difficilius eft Principi evitare confufionem fummitatis imperii cum poteftate arbitraria, quam homini privato confufionem libertatis cum licentia, quia pluribus tentationibus expofitus, quæ partim ab ipfo, partim ab aliis veniunt. Quamobrem tanto magis eidem curæ cordique effe debet, ut in cognitionem caufarum iftius confufionis penetret, & impedimenta ifta boni regiminis removeat: nihil enim bono regimini magis adverfatur ifta confufione, a quo regimine vera Rectoris civitatis felicitas & ftabilia utilitatis fuæ fundamenta unice dependent. Enimvero in feductiones iftas inquirere & quomodo eas evitare poffit Rector civitatis oftendere, ad Politicam fpectat.

§. 1013.

De odio adulationis & amore finceritatis.

Quia Rector civitatis ea cognofcere debet, quæ ad confundendum imperii fummitatem cum poteftate arbitraria eum feducunt, & feductiones iftas ftudiofe evitare (§. 1012.), adulatorum vero maxime intereft, ut fummitas imperii cum poteftate arbitraria confundatur, cum fub prætextu ejus, quod Rectoris civitatis intereft propriæ utilitati ferviant cum detrimento fubditorum; *Rector civitatis adulatores ab hominibus finceris difcernere, nec quicquam magis quam adulationem odisfe, nil quicquam magis quam finceritatem amaffe debet.*

Oftendimus jam in fuperioribus, adulatores Rectori civitatis exofos effe debere (§. 1001.); fed cum hic nova emergat

gat ratio, ob quam id fieri debeat, id denuo inculcari non pro nuda repetitione antea jam dictorum habendum. Aliud nimirum est antea dicta repetere, aliud vero quæ jam demonstrata sunt aliter denuo demonstrare. Et id in moralibus inprimis utile est, ubi rationes plures non modo fortius movent voluntatem, ut facias, quod fieri debet, verum etiam una eandem determinat, quæ per alias determinari minime poterat.

§. 1014.

De necessitate cognitionis jurium majestaticorum.

Rectori civitatis jura majestatica probe perspecta esse debent. Exercere enim debet Imperium civile (§. 42.). Quamobrem cum jura majestatica sint, quæ ad imperium civile ejusque exercitium pertinent (§. 207.), nemo autem jus aliquod exercere possit, nisi quod ipsi fuerit cognitum; Rectori quoque civitatis jura majestatica cognita esse debent. Et quoniam summitatem imperii cum arbitraria potestate confundere minime debet (§. 1011.); jura majestatica eidem probe perspecta esse debent.

Facile patet, fieri haudquaquam posse, ut bene regat Remp. qui jura majestatica perspecta minime habet. Etenim si qua ignorat, ea negliget, quæ facere debebat: si vero plus sibi arrogat, quam convenit, faciet quæ facere non poterat, nec debebat. Et nisi jura singula intime fuerint perspecta, nunc non usu, nunc abusu jurium sibi competentium peccabit. Maxime igitur necessaria est Rectori civitatis jurium majestaticorum cognitio. Non sufficit habere animum bene imperandi; sed necesse etiam est, ut constet Rectori civitatis, quousque jus suum extendatur: alias sibi persuaderi patietur, ut ea faciat, vel non faciat, quæ intentioni suæ e diametro adversantur. Idem nimirum contingit, quod accidit illis, qui cum maxime dispositum possideant animum ad faciendum, quod bonum & rectum est, ignorantia legum naturalium ea faciunt, quæ lege naturali prohibentur, & omittunt, quæ eadem

dem præcipiuntur, vel religioni sibi ducunt facere, quod eadem lege permissum, immo alios damnant, qui faciunt quod rectum est, vel licitum. Boni Principis voluntate non magis abutuntur ministri parum fideles & adulatores, quam si ipse jura sua non sufficienter cognita atque perspecta habet. Nec ipsi proderit virtus sua, si cum ignorantia jurium suorum fuerit conjuncta, nec consilia recta a perversis discernet: id quod tamen quam maxime fieri debet.

§. 1015.

De cognitione jurium majestaticorum in consiliariis requisita.

Quoniam Rectori civitatis jura majestatica probe perspecta esse debent (§. 1014.), in gubernanda autem Rep. uti debet consilio virorum prudentum (§. 998.), quod sequi nequit, si fuerit juribus istis adversum; ideo *necesse est, ut* etiam his, hoc est, *Consiliariis* (§. 999.), *jura majestatica prope perspecta sint.*

Consilium alteri dare nequit, nisi qui jus, quo agere debet, habuerit perspectum: alias enim contingit jus converti in licentiam, & imperii summitatem in præsenti casu in potestatem arbitrariam, a qua tamen confusione sibi cavere debet Rector civitatis (§. 1012.). Jus itaque publicum universale, in quo jurium majestaticorum scientia traditur, ignorare nequit, qui Rectori civitatis a consiliis esse debet. Neque enim sufficit notitiam habere ejus tantummodo juris, ad cujus exercitium spectat negotium, de quo consilium datur, cum jura omnia inter se ita connexa sint, ut usus rectus unius pendeat ab aliis. Juribus singulis non ita utendum est, ut usu unius aliquid committatur, quod alteri cuidam adversatur. Sane qui non omnem jurium majestaticorum complexum intime perspexit, is jus unum, ad cujus exercitium præsens negotium spectat, inscius in potestatem arbitrariam convertit, ut juri tribuat, quod licentiæ erat tribuendum, nec ipsi proderit omnis virtus reliqua, quæ bonam efficit voluntatem, nec proderit

rit amor veritatis, si quid sit verum ignoretur. Qui ergo Rectori civitatis a consiliis esse vult in gubernanda Rep. is animum appellere debet ad scientiam Juris publici universalis certo persuasus, se sine ea omnes muneris sui partes recte adimplere minime posse.

§. 1016.

Si imperium civile legibus fundamentalibus fuerit circumscriptum; Rectori civitatis eadem probe perspecta esse debent. Rector enim civitatis in exercitio imperii adstringitur ad legum fundamentalium observantiam (§. 77.). Quamobrem cum leges observare non possit, nisi eas habeat perspectas, quod per se patet; si imperium civile legibus fundamentalibus fuerit circumscriptum, Rectori civitatis eædem probe perspectæ esse debent.

De cognitione legum fundamentalium quoque ad Rectorem civitatis.

Per leges fundamentales diminuitur Jus Rectoris civitatis, & ita oritur Jus publicum particulare huic civitati proprium, quippe quod ex Jure publico universali non absimili modo efficitur, quo antea jus civile ex naturali effici ostendimus. Finis autem Juris publici particularis est, ne Rector civitatis jure suo facile abutatur in præjudicium civium & ut facilius præcaveatur, ne imperii summitas cum potestate arbitraria confundatur, cum confusio ista facillime fiat tandemque in morem abeat.

§. 1017.

Quoniam Rectori civitatis leges fundamentales, si quæ dantur, probe perspectæ esse (§. 1016.), in gubernanda autem Rep. uti debet consilio virorum prudentum (§. 998.), quod sequi nequit, si illis fuerit adversum (§. *cit.*); ideo *necesse est, ut* etiam his, hoc est, *Consiliariis* (§. 999.), *leges fundamentales, si quæ dantur, probe sint perspectæ.*

De eadem quoad consiliarios.

Eadem necessitas, quæ urget scientiam Juris publici universalis

ſalis (*not.* §. 1015.), urget quoque notitiam Juris publici particularis. Enimvero non eſt, quod exiſtimes, minime opus eſſe, ut tam Rector civitatis, quam illi, quos ad conſilium adhibet, Jus publicum tam univerſale, quam particulare habeant cognitum atque perſpectum. Quodſi enim ponamus Rectori abunde conſtare, quale ſit jus ſuum & quousque pateat; ipſum conſilia eidem adverſa a conformibus diſcernere; ſi vero eadem notitia fuerit conſiliariis, eosdem conſilia ſua illi conformare poſſe. Sufficere itaque Juris publici univerſalis & particularis ſcientiam atque notitiam ex una ſaltem parte. Etenim Rector civitatis non coeco impetu ſequi debet conſilium, ut ejus fiducia faciat, quicquid facit (§. 1002.), & imprudentiæ eſt adhibere in conſilium eum, qui ad maturum dandum aptus non eſt. Rector civitatis, cui regimen bonum & rectum curæ cordique eſt, non ita fidit perſpicientia propria, ut contemnat alienam; nec ita acquieſcit in aliena, ut propriis oculis videre nolit. Si quid de negotiis publicis decernendum, prima de Jure conſultatio eſt, altera num expediat. Rectum conſilium utramque ſupponit, nec ſine utraque dari ac diſcerni poteſt. Sapientem & bonum virum requirit omnis deliberatio & conſultatio; ſapientia vero non minus juris, quam utilitatis ſcientiam exigit. Quamvis enim vulgo exigua ſapientia regi dicatur mundus, magna tamen regi debet, ne fortunæ ancipiti committatur, quod certa ratione expediendum.

§. 1018.

De providentia Rectoris civitatis circa habilitatem eorum, quibus officia

Rector civitatis providere debet, ne deſint ad quodvis officiorum publicorum genus habiles. Officium enim publicum nemini conferri debet, niſi qui habilis eſt (§. 890.). Quamobrem neceſſe eſt, ut, ſi quod vacet, non deſint ad idem recte curandum habiles. Quoniam itaque jus officia publica conferendi Rectori civitatis competit (§. 886.) & ipſe per eos, qui iisdem funguntur, civitatem regit (§. 885.); ipſius

ipsius omnino est providere, ne desint ad quodvis officiorum publicorum genus habiles. *publica conferenda.*

Rectoris civitatis est non modo curare præsentia, sed etiam providere futuris, ut & ipse, quamdiu Remp. administrat, præsentia rite curare possit, & idem facere valeant successores, qui ad vicem ejus, quando e vita emigravit, accedunt, quoniam quæ nunc futura sunt, aliquando præsentia erunt. Non igitur sufficit, ut ii, quibus in præsenti demandatum est officium aliquod publicum, ad idem recte curandum sint habiles, sed necesse est, ut eadem sit habilitas in successoribus. Quanta sit habilitatis hujus necessitas, patet per ea, quæ supra annotavimus (*not.* §. 890.).

§. 1019.

Rector civitatis magnam curam conferre debet in Academias, seu Universitates, atque scholas. Etenim providere debet, ne desint ad quodvis officiorum genus habiles (§. 1018.). Quamobrem cum ea, quæ ad officia publica rite curanda requiruntur, in universitatibus atque scholis sint addiscenda, & in scholis qui instituuntur ad studia academica præparentur (§. 433. 434.); Rector civitatis magnam curam conferre debet in Academias, seu universitates, atque scholas. *De cura a Rectore civitatis in academias & scholas conferenda.*

Dudum academiæ, seu universitates seminaria Reip. appellari sueverunt, & noto notius est, nisi in scholis bene præparati ad studia academica in academias veniant juvenes, eos oleum ac operam perdere. Plurimum itaque falluntur, qui in re scholastica & academica ne minimi quidem momenti ad Remp. recte administrandam esse existimant, ac ideo vix dignam censent, in quam multum curæ conferat Rector civitatis, nisi quatenus ejus interesse putant, ut peregrini locupletiores ad frequentandum academiam alliciantur. Decipit autem eos error haud parum nocens, quod animum non attendant ad

dependentiam eorum a se invicem, sine quo bonum regimen consistere nequit. Ad bonum regimen non sufficit, ut omnia recte fiant, quæ Rector civitatis per se facit adjutus consilio Ministrorum suorum; verum etiam opus est, ut omnia recte fiant, quæ facit per alios, consequenter ut quivis, qui officio publico fungitur, eodem recte fungatur. Academiæ vero non alio fine conduntur, quam ut in iis juvenibus doceantur ea, quæ scitu necessaria sunt, siquidem aliquando officio aliquo publico recte fungi debeant. Quodsi in Academiis ea non doceantur, culpa in Rectore civitatis hæret, vel in iis, quibus rerum academicarum curam is demandavit. Constitui enim debebant Professores, qui docere poterant (§. 436.), & curandum erat, ut iidem munere suo rite fungantur (§. 437.). In Remp. injurii sunt, qui indignos ad officia publica promovent, vel ad hoc, ut promoveantur quomodocunque concurrunt.

§. 1020.

De cura circa scientias & artes.

Rector civitatis scientias & artes amare, qui iis excelsunt eos præmiis & honoribus decorare & ad eas augendas atque propagandas subsidia subministrare debet. Curandum enim est in Rep. ut scientiæ & artes, quantum datur, nova indies capiant incrementa (§. 438.). Rector igitur civitatis nihil omittere debet, quicquid ad hoc conferre potest. Enimvero cum hoc ab eo sperari minime possit, nisi ex scientiis & artibus voluntatem percipiat, consequenter si eas amet (§. 657. *Psych. empir.*); scientias & artes amare debet. *Quod erat primum.*

Quodsi vero velit, scientias & artes coli, perfici ac propagari, necesse est ut excelsa ingenia incitet ad bene de scientiis atque artibus merendum. Quamobrem cum præmia sint motiva actionum committendarum (§. 296. *part. I. Phil.*

Phil. pract. univ.), & gloria sit stimulus ad præclara præstanda absque ulla spe lucri (§. 771. *Psych. empir.*); qui scientiis excellunt, eos præmiis & honoribus decorare debet, ut non modo ipsi in iis excolendis ulterius industriam suam defatigent, verum etiam alii exemplo illorum se addant. *Quod erat secundum.*

Denique cum non omnibus, qui præclari quidpiam in aliquo scientiarum, vel artium genere præstare possunt, suppetant sumtus necessarii, aut alia adminicula, quibus indigent, & ad quædam detegenda aut perficienda sumtus privati minime sufficiant, Rector autem civitatis curare debeat, ut scientiæ ac artes augeantur & propagentur (§. 438.); ideo ad eas augendas atque propagandas subsidia subministrare debet. *Quod erat tertium.*

Celebritatem nominis non consequitur gens, nisi in civitate floreant scientiæ atque artes. Et hæ ipsæ sunt, quæ existimationem ejus pariunt apud ceteras. Debet vero hoc Rector civitatis genti suæ, ut existimationi ejus consulat. Enimvero dum scientias amat, iis excellentes præmiis & honoribus decorat & ad eas augendas atque propagandas subsidia subministrat, immortalem ipse consequitur gloriam, quæ statim fines civitatis peragrat & toto orbe discurrit ac monumentis commendatur, ut omnis seculorum posteritas ejus non sit immemor. Quicquid præclari præstatur ab iis, qui scientias & artes colunt, id omne in gloriam Rectoris civitatis vertitur, qui dum eas promovet, non tantum genti suæ consulit, sed generi humano universo, nec in præsenti tantum, verum etiam in venturis seculis. Nihil igitur diutius duraturum facere, nec post fata sua generi humano prodesse in perpetuum potest, quam si in hoc officio nihil desiderari patiatur. Dudum vero observatum fuit, optimum quemque gloria maxime duci & honorem alere scientias atque artes.

§. 1021.

De sordidis eruditorum aliorum famæ detrahentium moribus non tolerandis.

Rector civitatis tolerare non debet sordidos eruditorum mores, qui aliorum famæ ac laudi detrahere student & per contemtum aliorum ad gloriam nituntur. Etenim lex naturæ prohibet, ne eruditus unus alterius famæ ac laudi, ne quidem immeritæ, detrahat (§. 893. *part. 6. Jur. nat.*), & ne per contemtum aliorum ad nominis gloriam contendat (§ 895. *part. 6. Jur. nat.*). Quamobrem cum operam dare non modo debeat, ut, qui a lege naturæ alienum habent animum, vi adigantur, ut minimum actus externos ad legem naturæ componant (§. 395.), & curæ habere, ut, qui bene de Rep. merentur, a ceteris honorentur (§. 761.), verum etiam ipse eos præmiis & honoribus decorare debeat, qui in scientiis atque artibus excellunt (§. 1020.); ideo tolerare non debet sordidos eruditorum mores, qui aliorum famæ ac laudi detrahere student & per contemtum aliorum ad gloriam nituntur.

Excellit gloria maxime is, qui virtute plurimum præstat, quemadmodum recte dixit *Cicero*, & juri naturæ apprime convenit (§. 550. *part. 1. Jur. nat.*). Nihil itaque absurdius est, quam si quis gloriam consequi studet, plebejis moribus inclarescendo. Quemadmodum vero scientiæ & artes pariunt existimationem gentis alicujus apud ceteras; ita plebeji eruditorum mores eandem dehonestant. Quamobrem cum Rector civitatis celebritatem nominis gentis suæ conservare debeat, prouti suo loco disertius expositurі sumus; tolerare utique nequit illius dehonestamentum. Haud equidem facile est, sententiam alterius ita impugnare, ut in verbis nihil comprehendatur, quod in contemtum ejus verti possit, supponit enim non modo dominium in affectus seu animi passiones & acre judicium in discernendis illis, quæ inde veniunt & alia dicturo verba suggerunt, quibus personæ labes quædam adspergitur; sed quo difficilior est hæc virtus excelsis ingeniis propria, tanto

to

to acriori studio in id enitendum, ut eam consequamur, & tanto magis gloriosum est genti, si eruditi ea virtute emineant. Ex adverso autem facillime evitari poterat, ne quis proderet accessum ad intimas latebras & recessus in animo suo, si sequeretur officium a *Cicerone* dudum inculcatum: Carere debet omni vitio, qui in alterum paratus est dicere, & verba, quæ veluti sponte sua succurrunt, trutinaret, antequam ea admitteret. Gloriam gentis non minus auget virtus, quam eruditio, per eruditos inprimis divulgandam, ut hi genti suæ opprobrio sint, & famam ejusdem inquinent, si apud exteros plebejis inclarescant moribus. Gloria gentis suæ ad famam exterorum profluit Rector civitatis & ejus regimen ad exterorum existimationem dimanat. Ejus itaque maxime interest, ut indoctos doctorum mores compescat, improbos & malignos prosternat. In civitate puniendi etiam actus vitiosi, unde malum quoddam derivatur in civitatem, etsi iisdem privatus non lædatur (§. 653.), multo magis itaque illi, quibus fama alterius læditur, vel læsio saltem intenditur.

§. 1022.

In quibus omnium minime isti tolerandi.

Quoniam *Rector civitatis* tolerare non debet eruditorum mores, qui aliorum famæ ac laudi detrahere student & per contemtum aliorum ad gloriam nituntur (§. 1021.), Professores autem & Præceptores in academiis & scholis sese discentibus commendare debent moribus (§. 436.); *multo minus* is *ferre debet, ut Professores & Præceptores in academiis & scholis convitiis inter se certent, unus alterius famæ insidias struat, & in censendis aliis, præsertim viris de scientiis præclare meritis, effrena libidine ingenii sui vires ostentent.*

Mores Professorum & Præceptorum corrumpunt mores juvenum, adolescentium & puerorum, quibus illi censura sunt, eaque perpetua, ad quam diriguntur, ad quam convertuntur: id quod tanto facilius accidit, quanto pronior ad perstringen-

dos & taxandos alios ætas ista esse solet. Quodsi ergo Resp. carere debet eruditis, qui plebejis istiusmodi delectantur moribus; principiis obstandum est, nec permittendum, ut ad eos educentur adolescentes ac juvenes, quos difficulter in ætate provecta deponent, ita ut etiam senes linguæ temperare nesciant & verbis petulantissimis alios lædant. Utinam ut, quod pueri didicere, qui proficit in literis & deficit in moribus, eum plus deficere, quam proficere, idem viri intelligerent, & mores mature emendarent! Sed qui per se sapere nolunt, eos, ut sapiant, cogere debet superior (§. 395.). Turpe autem est doctori alio indigere morum magistro, quem muneris sui ratio in officio retinere poterat, si vel maxime petulantia linguam sollicitaret. Equidem non dubito fore plurimos, qui existimaturi sunt, ea, quæ de moribus eruditorum in perstringendis aliis minime tolerandis diximus, leviora esse, quam ut eorum cura tangat Rectorem civitatis; sed hi erunt, qui de rebus per transennam conspectis judicium deproperant, & de iis sibi judicium sumunt, quæ intime nondum perspexerunt. Quo minus enim quis per ignorantiam intelligit id, de quo judicium sibi sumit, eo magis eidem fidit. Contrarium abunde patet per ea, quæ modo dicta sunt.

§. 1023.

Protectio scientiarum & artium quid sit.

Rector civitatis *protegere* dicitur *scientias & artes*, quatenus eas exuit impedimentis: ut ideo *Protectio scientiarum & artium* sit cura eas impedimentis exuendi.

Nulla relinquere debet impedimenta, qui scientias & artes protegere vult. Unde facile apparet, hominis privati non esse ut scientias & artes protegat, modo satis intelligat, quænam scientiarum & artium incremento ac propagationi impedimento sint.

§. 1024.

De protectione sci-

Rector civitatis scientias & artes protegere debet. Curæ enim

enim habere debet, ut scientiæ ac artes, quantum datur, nova indies capiant incrementa (§. 438.), & ut in academiis juvenes ad scientiam rerum scitu necessariarum ac utilium perducantur (§. 434. 1019.). Quamobrem cum id minime consequi possit, nisi impedimenta omnia tollantur (§. 727. *Ontol.*); ut ea tollantur curæ habere debet. Enimvero scientias atque artes protegit, quatenus eas exuit impedimentis (§. 1023.). Scientias igitur & artes protegere debet. *entiarum & artium.*

Officium Rectoris civitatis haud postremum in protectione scientiarum & artium consistit & Protectoris scientiarum atque artium gloriosum nomen est, quod summam ei existimationem parit. Equidem protectio scientiarum & artium in latiori significatu sumi vulgo videtur, ut etiam comprehendat omnia adjumenta & auxilia, quæ ad culturam illarum affert Rector civitatis; non tamen definitio, quam dedimus (§. 1023.), obstat, quo minus hoc fiat: adjumenta enim ista & auxilia si non omnia, certe pleraque talia sunt, ut ad tollenda impedimenta importentur. Qui ergo tollere debet impedimenta, is quoque obligatur importare adjumenta & afferre auxilia.

§. 1025.

De libertate philosophandi tuenda, licentia evertenda.

Quoniam civitatis Rector scientias protegere debet (§. 1024.), ac ideo eas exuere omnibus impedimentis (§. 1023.), nihil autem progressum scientiarum magis impedit, quam servitus philosophandi (§. 152. *Disc. præl.*), non aliter tollenda nisi libertate philosophandi (§. 151. *Disc. prælim.*); *Rector civitatis libertatem philosophandi tueri debet.* Quoniam tamen permittendum non est, ut publice disseminentur opiniones religioni & bonis moribus (§. 475.) atque fini civitatis, seu statui publico adversæ (§. 476.), consequenter ne libertas

libertas vertatur in licentiam (§. 150. *part. 1. Jur. nat.*); *Rector civitatis permittere minime debet philosophandi licentiam.*

Quemadmodum in genere licentia agendi consistit in potentia agendi sine ulla restrictione faciendi quodlibet (§. 150. *part. 1. Jur. nat.*); ita in specie *licentia philosophandi* consistit in permissione divulgandi opiniones quascunque sine ulla restrictione. Quomodo autem restringenda sit philosophandi libertas, ne abusu in licentiam vertatur, docent officia erga alios & Remp. quæ cum nitantur obligatione naturali (§. 225. 141. *part. 1. Phil. pract. univ.*), eam libertas philosophandi, sub libertate naturali contenta, minime tollit (§. 159. *part. 1. Jur. nat.*). Arduum omnino officium est recte tueri philosophandi libertatem, ne vel licentia velificetur, vel progressus scientiarum inhibeatur.

§. 1026.

De exteris in aliquo scientiarum genere excellentibus.

Rector civitatis præmiis decorare debet etiam exteros, qui aliquo scientiarum genere excellunt & præclare de eodem merentur. Etenim qui de scientiis præclare merentur, non solum civibus suis prosunt, sed universo generi humano: quod per se patet. Quamobrem si vel maxime in exterorum numero sit, qui in aliquo scientiarum genere excellit & in iis amplificandis industriam suam defatigat; non minus tamen ejus labore cives nostri juvantur, quam si & ipse noster esset. Qnoniam itaque Rector civitatis eos præmiis decorare debet, qui scientia excellunt (§. 1020.), cumque scientias amare debeat (§. *cit.*), ipsi perinde est, sive extraneus præclare de iisdem mereatur, sive civis quidam suus, & ubi exteros præclare de scientiis merentes præmiis decorat, iisdem æmulatio suorum excitatur, gloria vero ipsius amplificatur; præmiis omnino exteros quoque decorare debet, qui aliquo scientiarum genere excellunt & præclare de eodem merentur.

Officio

Officio huic tanto facilius satisfacere potest Rector civitatis, quo certius constat, præmia istiusmodi non æstimari ex intrinseco, quem habent valore, sed ex dignitate dantis & virtute ejus, ut quod danti leve est, magnum pondus addat non modo pretio affectionis, quod eidem statuit accipiens, verum etiam gloriæ ipsius accipientis, quæ ubivis celebratur in omni ævo. Accedit, quod hoc pacto exterorum animos sibi conciliet, ut alia taceamus, rectius forsan alio loco dicenda. Ceterum non ita æstimare debet Rector civitatis merita exterorum in scientiam, ut nihili facere videatur merita suorum. Quamvis enim videantur debita, non tamen propterea omittere debet ea, quibus suos ad studia incendit. Dona regia magnam vim habent in animos eorum, qui gloria ducuntur, & per consequens ad præclara præstanda parati sunt.

§. 1027.

De opibus atque divitiis subditorum augendis.

Rector civitatis curæ habere debet, ut opes atque divitias subditorum augeat. Etenim curæ habere debet, ne desit rerum ad victum, amictum, habitationem vitæque commoditatem ac jucunditatem necessariarum copia omnibus sufficiens (§. 420.) & ut res industriales atque artificiales multiplicentur (§. 421.): subditi autem onera Reip. tam ordinaria, quam extraordinaria ferre tenentur (§. 775. 780.), Rector tamen civitatis cavere debet, ne ipsi in paupertatem vel egestatem incidant, aut ad mendicitatem redigantur (§. 726.) & ne oneribus graventur (§. 778.). Quoniam itaque ea fieri nequeunt, nisi subditi opibus atque divitiis abundent, id quod vel obiter singula expendenti manifestum est; Rector civitatis curæ omnino habere debet, ut opes atque divitias subditorum augeat.

Rex duplicem gerit personam, moralem scilicet, quatenus spectatur tanquam Rex, & physicam, quatenus tanquam privatus spectatur. Quatenus tanquam Rex spectatur, dives est,

ſi ſubditos habeat divites ac locupletes, quemadmodum dudum obſervatum eſt a rerum civilium peritis. Omnia igitur adhibere debet media legitima, ut opes atque divitias ſubditorum augeat. Id fieri debere facillime proſpicitur, ſi conſideremus, Regem ſe habere ad populum ſuum, ſicuti ſe habet paterfamilias ad familiam ſuam: quo etiam fine antiquiſſimis jam temporibus Sinenſes ſedulo inculcarunt, ut Imperator in regendo populo imitetur modum, quo paterfamilias ſapiens ac prudens familiam ſuam regit, ac ideo ad regendum populum parum aptum pronunciat *Confucius* eum, qui familiam ſuam nondum regere didicit, ut omnes boni Patrisfamilias partes adimplere poſſit, ſicuti ad regendum familiam ineptum judicat, qui ſe ipſum nondum regere valet. Ecquis vero eſt qui neſciat, bonum patremfamilias omnes curas & cogitationes in conſervationem bonorum avitorum conferre, & omnem quoque animi contentionem iisdem amplificandis & ſplendori familiæ augendo adhibere. Suadet hoc amor, quo ex ſe natos & ex iis naſcituros proſequitur. Cum igitur Rex perinde populum ſuum amare debeat (§. 1009.); idem non ſinit eundem perdere, ſed potius impellit ad fortunam ejus augendam & amplificandam, inprimis cum optime norit, ab eadem unice pendere ſtabilitatem ſplendoris familiæ ſuæ. Hinc *Syrach* c. X. 3. Rex inſipiens, ait, perdet populum ſuum, & civitates inhabitabuntur per ſenſum prudentium. Regem bonum ad Dei imitationem ſe conferre civitatesque non ſolum omni bonorum genere cumulare, ſed etiam felicitatem, quantam poteſt, in unumquemque ſubditorum effundere debere, dudum obſervatum eſt a veteribus. Vid. *Syneſ.* de Reg. p. 9.

§. 1028.

De non tolerandis iis, quibus opes

Quoniam *Rector civitatis* curæ habere debet, ut opes atque divitias ſubditorum augeat (§. 1026.); *nihil tolerare debet in Rep. quo opes ac divitiæ ſubditorum minuuntur.*

In bono Principe eadem requiritur vigilantia, quæ in Patrefa-

treſamilias, qui provide ſaluti familiæ ſuæ providet. Et in eo quoque imitatur Deum, qui providentia regit mundum. Hinc in ſuperioribus jam oſtendimus, non eſſe in Rep. tolerandum luxum (§. 733.), nec permittendam eſſe uſurariam pravitatem (§. 748.), neque etiam ferendum, ut otio diffluant, quibus vires ad laborandum ſufficientes ſuppetunt (§. 422.). Et plura eam in rem dicenda ſunt in Politica. *ac divitiæ ſubditorum minuuntur.*

§. 1029.

Similiter quia Rector civitatis curæ habere debet, ut opes atque divitias ſubditorum augeat (§. 1027.), per commercia autem inter cives fortunæ ſingulorum conſulitur, per commercia cum exteris civitas efficitur locuples; *Rectori civitatis curæ eſſe debet, ut floreant commercia tum inter cives, tum cum exteris*, conſequenter *omnia ſollicite præcavere is tenetur, quæ commerciis obeſſe poſſunt.* *De commerciis protegendis.*

Non exigua ſapientia ac prudentia requiritur, ſi nihil committi debet, quod commerciis obſtet, & impediat, quo minus finem per ea intentum conſequaris. Sed cum hic tantummodo oſtendamus, quid ſit officii Regis, minime vero docere propoſitum, quomodo eidem ſatisfiat, id quod ad Politicam ſpectat; omnes iſtas cautiones ſilentio prætermimus, quæ circa commercia adhibendæ. Sufficit notaſſe errorem commerciis maxime nocuum pſeudopoliticorum, qui utilitatem commerciorum ex utilitate Principis præſenti metiuntur. Neque enim ſolum magno conatu nihil agunt; verum etiam florem commerciorum perdunt &, quem promovere volunt, impediunt, qui eo ſunt animo, ut lucrum privatorum vindicare velint Regi & commercia habeant pro medio reditus Regis inſigniter ac celeriter augendi. Quæ experientia abunde loquitur, ea rationibus ſtabiliri in præſenti non eſt opus.

§. 1030.

Quænam commercia non sint multiplicanda.

Commercia, quæ sine luxu civium consistere non possunt, multiplicanda non sunt. Luxus enim in Rep. tolerandus non est (§. 733.), nec tolerandum, ut cives bona sua dilapident (§. 751.). Quoniam tamen opera danda est, ut quilibet studio ac labore suo tantum acquirere possit, quantum ad res, si non utiles & voluptuarias, saltem necessarias sibi comparandum sufficit (§. 423.), & maxime cavendum, ne subditi in paupertatem, vel egestatem incidant, aut ad mendicitatem redigantur (§. 726.); commercia multiplicanda non sunt, quæ sine luxu civium consistere non possunt.

Qui usum commerciorum ex utilitate Rectoris civitatis privata metiuntur, ea non spectantes nisi tanquam medium augendi reditus ipsius; nullo discrimine commerciis locum faciunt in civitate & haud raro ea præferunt, quæ Reip. damnosa sunt aliis, quæ utilia forent. Quamobrem cum videant luxum, Reip. pestem, prohiberi non posse, nisi cum redituum regiorum decremento; ejus non modo tolerationem necessariam judicant, verum etiam omni modo promovent & Rectori civitatis persuadent, ut exemplo suo & aulæ suæ cives ad luxum invitet, quasi in pompa illa externa, quæ luxui debetur, majestatis regiæ splendor consistat, & ejus imitatione existimationi suæ consulant cives. Hinc vero contingit, ut iidem honesta sequantur, quamdiu spes lucri illis inest, in contrarium transituri, si plus scelera promittant. Tanto autem magis nocent istiusmodi commercia Reip. si pecunia ad exteros exportetur, & res artificiales eidem inservientes, quæ in civitate parantur, nonnisi a civibus comparentur. Difficile admodum est commerciis verum pretium statuere, ne quid committatur, quod in Reip. detrimentum vergat. Sed hæc uberius discutienda sunt in Politica.

§. 1031.

§. 1031.

Quoniam commercia, quæ sine luxu civium consistere nequeunt, multiplicanda non sunt (§. 1030.), luxui autem maxime inserviunt opera mechanica, quæ aurum & argumentum consumunt, consequenter pecuniam rariorem reddunt, quæ tamen est anima commerciorum, & sine qua civitas locuples esse nequit (§. 353. *part. 4. Jur. nat.*); *opera mechanica, quæ aurum & argentum consumunt, commerciorum causa provide ac caute instituenda in Rep.* *De operibus mechanicis, quæ aurum & argentum consumunt.*

Contradictoria omnino sunt, velle civitatem esse locupletem, & luxus causa multiplicare opera mechanica, quæ aurum atque argentum consumunt, unicam pecuniæ materiam. Non est, quod excipias, pecuniam non exportari in exteras regiones, si istiusmodi opera in civitate instituantur: id enim præcaveri potest, si, quemadmodum fieri debet, luxus non toleretur (§. 733.). Absurdum vero est, pecuniam retinere velle in civitate, & eam impendere rebus, quæ aurum & argentum ab exteris comparandum consumunt: id nimirum perinde est ac pecuniam perdendo servare velle. Quamvis hodierni mores rei hujus testimonia perhibeant, ut verbis opus non sit; adeo tamen coecutiunt, qui commercia curæ habent, ut quantum civitati noceant, cujus divitias amplificare debebant, non videant. Omnia, quæ ad salutem Reip. spectant & ad bonum regimen pertinent, perspecta habere debent, qui commercia curæ habent, ne lucrum in damnum vertant.

§. 1032.

Rector civitatis omnium maxime curare debet, ut agricultura, res pecuaria & omnis oeconomia ruralis floreat, & res artificiales parentur ex materia, quam hæc suppeditat. Etenim curæ habere debet, ut floreant commercia tum inter cives, tum cum exteris (§. 1029.), ut subditorum opes *De oeconomia rurali flore & rebus artificialibus ex materia ab*

 ac

illa suppeditata factis. ac divitiæ augeantur (§. 1027.). Quamobrem cum caveatur, ne pecunia in exteras regiones exportetur, & ex adverso pecunia ex aliis regionibus quæratur, si commerciis inserviunt res, quas agricultura, res pecuaria & omnis oeconomia ruralis magno numero suppeditat, atque res artificiales ex materia, quam eadem dat, paratæ; divitiæ civium tunc conservantur & augentur. Rector igitur civitatis omnium maxime curare debet, ut agricultura, res pecuaria & omnis oeconomia ruralis floreat & res artificiales parentur ex materia, quæ hæc suppeditat.

Nullum sane medium certius est civitatem locupletandi, quam si commercia oeconomia rurali nitantur. Nullum quoque medium tutius est, ne quid committatur, quod æquitati adversum. Dantur quoque officia lege naturali præscripta gentibus erga gentes, quæ violare velle lucri sui causa non minus turpe est ac honestati adversum, quam si privatus ex alieno damno lucrum facere velit, quod avertere debebat. Politica vero non adversatur philosophiæ morali, sed cum ea pulcherrime conspirat, & una utriusque concordia est, qua sublata societas illa magna, quam ipsa natura inter homines omnes instituit (§. 142. *part. 7. Jur. nat.*), ac per consequens inter gentes, subsistere nequit, & quemadmodum sine virtute felix esse nequit homo (§. 400. *part. 1. Phil. pract. univ.*), ita nec sine officiis, quæ gens una alteri debet, felix esse potest genus humanum. Bonus Rector civitatis is demum est, qui ita consulit saluti gentis suæ, ut simul prosit gentibus ceteris.

§. 1033.

De querelis de injustitia tollendis. *Rector civitatis cura habere debet, ne justæ sint civibus de injustitia querelæ.* Etenim querelæ de injustitia effunduntur, si quis auxilio judicis quod suum est aut sibi debetur consequi non potest, aut si aliter consequi nequit, nisi cum maximo

maximo sumtu ac nimis tarde, & si contra injurias aliorum non defenditur, tum etiam si crimina vel impunita maneant, vel non satis, vel nimis severe puniantur; id quod a posteriori satis notum sumitur. Quamobrem cum Rector civitatis curare debeat, ut in Rep. justitia floreat (§. 536.), ac judices constituere (§. 539.), qui unicuique jus suum tribui curent & unumquemque adversus injurias aliorum defendant (§. 538.); cum curare debeat, ut puniatur, qui alteri injuriam facit, quæ reparari non potest (§. 573.), vel Remp. lædit (§. 579.), seu crimen aliquod committit (§. 581.), aut scelus (§. 653. 655.), & delictorum atque criminum poenas rite determinare (§. 625. & *seqq.*), ne scilicet quis minus puniatur, vel magis, quam meretur; curæ omnino habere debet, ne justæ sint civibus de injustitia querelæ.

Maximum profecto malum est, quo civitas laborat, si ea justis de injustitia querelis compleatur, & male audit Rector civitatis, qui eas tollere negligit. Præcipua quædam ratio est, cur in civitatem coiverint homines, & cum essent liberi alterius juri se subjicere voluerint, ut jure suo quiete frui possent & ab injuria aliorum tuti essent (§. 4.), ac ideo tacite renunciarunt juri belli privati (§. 560.), quod natura ipsis competebat tum ad consequendum id, quod suum est, aut suum fieri debet (§. 1104. *part. 1. Jur. nat.*), tum ad se defendendum adversus lædentem (§. 1114. *part. 1. Jur. nat.*). Officio itaque suo maxime deest Rector civitatis, si in eo diligentiam suam desiderari patiatur. Qui enim curare debebat, ut justitia floreat (§. 536.), injustitiæ locum facit in civitate & intolerabile civibus injustitiam patiendi jugum imponit. Quemadmodum vero bis dat, qui cito dat; ita ex adverso omne suum consecutus dici nequit, qui non nisi longo, immo longissimo tempore id consequi potest. Multo autem clarius idem patet, si suum consequi non detur sine magno, immo maximo sumtu, quasi quod suum est ingenti demum pretio redimere

redimere teneretur, & justitia venalis esset. Utinam istiusmodi querelis vacaret Germania nostra, in cujus foris lites nimio sumtu tantum non in infinitum protrahuntur, earumque eventus haud raro non minus dubius est, quam eventus belli, ut de eo bene sperare nequeat is, penes quem jus est. Malo huic medelam afferre studet Rex Borussiæ, dominus noster indulgentissimus. Sed utinam quoque alii exemplo ejus se adderent, inprimis illi, quorum subditi oneribus Reip. ferendis vix amplius pares sunt, ut sumtu litium eos depauperari non demum sit opus! Bonus Princeps curam justitiæ a se nunquam abjicere debet, quasi eam omnem aliis demandare posset.

§. 1034.

De amore justitiæ.

Rector civitatis amare justitiam debet. Etenim curare debet, ut justitia floreat in civitate (§. 536.). Quodsi ergo omni animi impetu in eam ferri debet, necesse est, ut ex ea voluptatem percipiat (§. 591. *Psych. empir.*). Quamobrem cum id amemus, ex quo voluptatem percipimus (§. 657. *Psych. empir.*); Rector civitatis justitiam amare debet.

Amor justitiæ a bono Rectore civitatis inseparabilis est & gloriam ejus maxime intendit, quam immortalem nullum ævum adimit. Celebratur civitas, in qua justitia floret, sicuti ex adverso querelæ continuæ civium in causa sunt, ut male audiat. Amorem igitur justitiæ cum sibi, tum civitati debet Rector civitatis. Non urgemus plura, quæ dici poterant, sed ad Politicam proprie spectant.

§. 1035.

Quatenus Rectori civitatis imputandum facta judicum.

Rector civitatis tenetur de eo, quod faciunt judices, quatenus id præcavere poterat. Etenim curæ habere debet, ne justæ sint civibus de injustitia querelæ (§. 1033.). Quamobrem etsi necesse sit, ut curam justitiæ demandet judicibus, cum

cum ipse per se jus omnibus dicere nequeat (§. 538. 539.); non tamen ideo omnem abjicere debet, nec eum tenere debet fiducia judicum. Quodsi ergo judices faciunt, quod præcavere poterat; id recte eidem imputatur (§. 650. *part. I. Phil. pract. univ.*). Tenetur itaque de eo, quod faciunt judices, quatenus id præcavere poterat. *Dum judicum.*

Peccant judices vel imperitia, vel malo animo, vel negligentia. Ne imperitia, vel malo animo peccetur, præcavere potest Rector civitatis, si in constituendis judicibus suam non patiatur desiderari attentionem. Præcavere potest, ne negligentia, vel etiam malo animo peccent, si sedulo inquirat, quomodo in reddendo jure versentur, & modum præscribat atque leges, juxta quas jus dicere debent, ac ne latum unguem ab iisdem recedant permittat. Multo magis autem culpa omnis in eum redundat, si vel in condendo jure certo desit officio suo, vel modum litigandi in foro præscribat, quo lites in infinitum protrahuntur, nec sine magno sumtu finiuntur.

§. 1036.

Rector civitatis sibi cavere debet, ne facilem præbeat aurem iis, qui fronte gravi ac tristi supercilio utilitatibus fisci adsunt. Curæ enim habere debet, ne onera subditis imponantur, ultra, quam Reip. administratio & defensio (§. 778.), vel sustentatio sui atque familiæ suæ & splendor dignitatis regiæ exigit (§. 784.). Quamobrem cum plerumque illi, qui fronte gravi ac tristi supercilio utilitatibus fisci adsunt, sub zelo amplificandi reditus illius lucri sui cupidinem occultent, & obtentu utilitatis publicæ cum civium damno suis commodis utilitatique serviant; Rector civitatis sibi cavere debet, ne facilem illis præbeat aurem. *De facili aditu ad aures non concedendo iis, qui modos augendi reditus regios offerunt.*

Inimici civitatis funt istiusmodi homines amorem populi sui, quem habere debet Rector civitatis (§. 1009.), ab eo

ablaturi, & civitati haud raro magis nocent, quam hostes: id quod cum non uno modo, sed multiplici contingat, hic loci uberius explicari nequit. Ad boni itaque Principis aures iis obstructus esse debet aditus. Silebunt atque quiescent, nec qui suadeant erunt, postquam non est, cui suadeant. Non contemnenda equidem sunt, quæ utilitatis publicæ causa suadentur; ubi tamen vel minima suspicio adest, ne utilitatem publicam suæ obtendant, audiendi non sunt, qui non consulti consilium dare audent: id quod tanto magis fieri debet, si nulla adsit necessitas augendi reditus regios, cui parendum.

§. 1037.

De fiducia consiliariorum.

Rectorem civitatis tenere non debet fiducia consiliariorum suorum. Sibi enim cavere debet, ne mala consilia sequatur, sed quæ dantur, probe discernere (§. 1002.), consequenter non facere fiducia eorum, quæ per se facienda sunt, multo minus ea ipsis facienda se inconsulto demandare, sed propriis videre oculis. Quamobrem fiducia consiliariorum suorum ipsum tenere minime debet.

Non est, quod objicias, nil obstare, quo minus Rectorem civitatis teneat fiducia consiliariorum suorum, modo sint fideles, quales sibi adjungere debeat. Enimvero qui ita sentiunt non intelligunt, quantum requiratur ad fidelitatem Ministrorum, si tanta esse debet, ut Regi nunquam consilia & facta ipsorum suspecta sint. Longe aliter sensit *Diocletianus* Imperator, qui ideo nihil difficilius esse pronunciavit, quam bene imperare, quia fidem habere debet Ministris. Sane si nimia fiducia consiliariorum suorum tenet principem, Ministri regnant, dum ipse sibi videtur regnare, & bona ejus intentio effectu destituitur, cum longe aliud fiat, quam quod ipse fieri intenderat. Nemo libidini aliorum magis expositus est Principe. Arduus virtutis gradus est, eo pervenisse, ut nullus prorsus affectus, quo agitatur appetitus sensitivus, in rationalem influat.

influat. Influxus autem iste fidelitatem labefactat. Quodsi imperitia accedat, fidelis non est, qui se fidelem putat. Summa igitur vigilantia opus est Principi, ne fallatur & faciat, quod fieri non oportebat.

§. 1038.

De notitia status civitatis. *Princeps omnem operam dare debet, ut statum civitatis suæ intime perspectum habeat.* Etenim bene regere debet Remp. (§. 985.), consequenter ea facere, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur (§. 995.). Quamobrem cum id fieri minime possit, nisi status civitatis suæ intime ipsi fuerit perspectus, quod per se patet, fiducia autem consiliariorum suorum cum tenere non debeat (§. 1037.), ideoque quantum datur propriis potius oculis videat necesse sit; omnem quoque operam dare debet, ut statum civitatis suæ intime perspectum habeat.

Quomodo officio huic, quemadmodum & aliis, satisfieri possit, docere Politici est. Hic saltem annotamus, ad discernenda consilia, quæ ipsi dantur, & ad præcavendum, ne adeo facile fallatur ab iis, quibus fidere tenetur, maximum momentum afferre notitiam status Reip. Vix sperandum, ut bene imperet, si is eidem minime fuerit perspectus, nisi summa sit Ministrorum, quibus fidem habere cogitur, fidelitas, veritatis atque justitiæ amor, & sinceritas.

§. 1039.

De notitia habilitatis personarum in officio publico constitutarum, vel *Rectori civitatis cognita quoque esse debet habilitas personarum, quæ officiis publicis funguntur, aut data occasione ad aliquod admovendæ sunt.* Etenim per eos, qui officiis publicis funguntur, civitatem regit (§. 885.), consequenter necesse est, ut habilitatem eorum norit, qui data occasione ad officium aliquod publicum admovendi sunt, tum etiam eorum, qui

constituendam. qui officio aliquo jam funguntur, ut eos ad aliud promovere possit, quod merentur, si quando aliquod, cui obeundo pares sunt, vacaverit. Immo cum qui in officio publico constituti sunt, subinde etiam quædam Rectori civitatis per literas referre, aut quid fieri necesse, vel consultum sit, dicere teneantur, quantum autem iis fidere debeat non certus esse possit, nisi habilitate eorundem perspecta; eidem quoque hoc nomine eadem perspecta esse debet.

Interest Principis nosse suos, qui suo nomine faciunt, vel aliquando facturi sunt, quod faciunt, vel olim facturi sunt. Nemo privatus homini ignoto committet ea facere, quæ sui sunt officii. Arduum vero majus opus est bonum regimen Principis, cujus quandam partem hominibus ignotis committere magis periculosum eidem videbitur, ubi rem penitius perspexerit, quam vulgo fieri solet.

§. 1040.

De arte conjectandi hominum mores. *Rector civitatis instructus esse debet arte conjectandi hominum mores.* Etenim per se nosse nequit facta, quæ in deliberationibus sumuntur. Necesse igitur est, ut ea referentibus fidem habeat, consequenter certus sit, quod ipsi verum norint, & verum dicere velint (§. 613. *Log.*). Consilia, quæ dantur, discernere debet (§. 1002.), nec quenquam magis odisse, quam adulatorem (§. 1001.), consequenter necesse est, ut latitantes in animo affectus, qui in ea, quæ dicuntur, influunt, detegat. Quoniam itaque in hisce omnibus se satis circumspectum præbere nequit nisi eorum, quibus fidere tenetur, mores tam naturales, quam adventitios, seu dispositiones ac inclinationes & reclinationes naturales & habitus acquisitos habuerit perspectos, quod ex psychologia & philosophia practica universali abunde constat,

constat, ad ea autem cognoscenda opus est arte conjectandi hominum mores, prouti patet ex iis, quæ integro capite demonstravimus in Philosophia practica universali (§. 687. & *seqq. part. 2.*); Rector civitatis instructus esse debet arte conjectandi hominum mores.

Nihil difficilius est arte conjectandi hominum mores, quæ & semiotica moralis dicitur, nec in formam veræ artis adhuc redacta est. Quamvis itaque ea in Rectore civitatis apprime requiratur, ut bene imperet; quæ tamen hodie præsertim est institutio Principum, ut is eadem instructus sit fieri non potest. Sane quod ars ista deficit, *Diocletianus* judicavit, nihil esse difficilius, quam bene imperare. Colligunt se, inquit, quatuor vel quinque, atque unum consilium ad decipiendum Imperatorem capiunt: dicunt, quid probandum sit. Imperator, qui domi clausus est, vera non novit. Cogitur hoc tantum scire, quod illi loquuntur. Facit judices, quos fieri non oportet. Amovet a Rep. quos debeat obtinere. Quid multa? Bonus, cautus, optimus venditur Imperator. Vid. *Vopiscus* in Vita Aureliani Imperat. p. 282. Multo facilius fraudes istiusmodi committuntur, si Princeps uni saltem, vel duobus fidere tenetur. Committuntur vero etiam ab iis, qui & seipsos fideles putant, & quos minime suspectos habet Princeps. Plurimum adjumenti hac in re affert Logica probabilium ad artem conjectandi mores hominum applicata; sed nec hanc in formam artis adhuc redactam esse constat. Interest maxime generis humani, ut Philosophia moralis excolatur, quæ aditum facit ad latebras & recessus in animis hominum, si ex natura animæ a priori actionum externarum determinationes demonstrentur, quemadmodum fieri debebat. Quæ vero de Principe dicta sunt: ea quoque intelligenda de Ministris, qui non minus aliis fidem habere tenentur, quam Princeps ipsis habere tenetur. Quodsi ipsi recipiantur, bona fide quoque decipiunt Principem, ut perinde sit, ac si ipsimet non essent fideles. Quamobrem multis difficultatibus obsessa fiducia

fidelitatis Ministrorum, ac in genere omnium, qui Principi de negotio publico decreturo dicunt ea, quæ nosse debebat, nec ea adeo facile sumitur. Equidem in regimine principum fere locum sibi vindicat Logica probabilium; Logica tamen probabilium aulæ multo adhuc defectu laborat, ut hoc duce usus facilius aberret, quam metam contingat.

§. 1041.

De irresistibilitate imperii summi. *Imperium summum per se irresistibile est.* Etenim qui imperium summum habet, ejus actus a nemine hominum irriti reddi possunt (§. 45.), & ejus conscientiæ relinquendum, quomodo imperet, nec is ulli hominum rationem reddere tenetur, cur sic imperet, non aliter (§. 46.). Nemini igitur competit jus imperanti resistendi (§. 727. *Ontol.* & §. 156. *part. 1. Phil. pract. univ.*), & per consequens imperium summum per se irresistibile est.

Idem quoque ostenditur per indirectum hoc modo. Ponamus imperium summum esse resistibile. Quoniam qui resistit, impedit aut saltem impedire conatur, quo minus fiat, quod fieri vult imperans (§. 727. *Ontol.*); actus imperii irriti fieri possunt, aut saltem alicui hominum, aut certis hominibus competit jus eos irritos efficiendi. Imperium igitur non erit summum (§. 45.): quod cum sit contra hypothesin, absurdum est.

Irresistibilitas imperii summi adeo manifesta est, ut eam in dubium vocare, nedum negare velle nequeat, nisi qui contradictiones manifestas concoquere valet: qua sane nihil absurdius cogitari potest. Maximi autem momenti est omnemque attentionem ad se trahit, si de officiis civium erga superiorem rite statuendum. Hoc igitur cum jam nobis propositum sit, ea præmittenda erat. Nullo autem negotio terminabuntur controversiæ de jure populi adversus Rectorem civitatis, magno

gno haud raro animorum motu agitatæ, si irresistibilitas imperii summi oculis nostris semper oberrat, prouti ex sequentibus patet.

§. 1042.

Quoniam imperium summum per se irresistibile est (§. 1041.); *populus Rectori civitatis imperium summum habenti, vel, si imperium ejus per certas leges fundamentales restrictum est, & quando* cum in hisce, quæ arbitrio ejus subtracta sunt, aut quibus summitas demta est, ad observantiam legum fundamentalium obligetur (§. 77.), *in iis, in quibus summitatem imperii habet, populus resistere non debet.* *Imperanti resistere cur non liceat.*

Non minus contradictorium est, velle ut aliquis in imperando sit prorsus liber & suum in eo sequatur judicium, & tamen facere nolle, quæ is imperat, sed cogere imperantem, ut faciat, quod populo, qui imperium detulit, videtur, quam imperium esse summum & resistibile. Sane si populus sibi reservat jus in omnes actus imperantis, status popularis non mutatur (§. 164.), & Regis nonnisi nudum nomen erit. Qui Rex dicitur, revera erit nonnisi Magistratus (§. 162.), qui imperium exercere tenetur secundum voluntatem populi. Et tunc non tam exercitium imperii, quam executio ejus, quod populo videtur, ipsi demandata est. Populus in administranda Rep. ministerio saltem Principis utitur. Idem intelligitur, si optimatum juri singuli actus imperantis subsunt.

§. 1043.

Populus Rectori civitatis imperium summum habenti, vel, si imperium per certas leges fundamentales restrictum sit, in iis, in quibus summitatem imperii habet, obligatur ad obedientiam cum patientia, seu non modo bene, sed etiam male imperanti obedire tenetur. Etenim si Rector civitatis imperium summum habet, *De obedientia subditorum.*

bet, ſimpliciter imperanti reſiſtere populus non debet; ſi vero imperium per leges fundamentales fuerit reſtrictum, in iis, in quibus ſummitatem imperii habet, reſiſtere non debet (§. 1042.). Quamobrem facere debet, quæ jubet imperans; non facere, quæ vetat, & ipſius unice ſtandum judicio, ſive bene imperet, ſive male, conſequenter tam bene, quam male imperanti obedire tenetur (§. 205. *part. 7. Jur. nat.*), ac ideo ſi male imperent, cum id fortunæ adverſæ tribuendum ſit (§. 540. *part. 1. Theol. nat.*), quod mutari non poteſt, patienter ferendum (§. 593. *part. 1. Jur. nat.*). Populus itaque Rectori civitatis imperium ſummum habenti, vel, ſi imperium per certas leges fundamentales reſtrictum ſit, in iis, quibus ſummitatem imperii debet, ad obedientiam cum patientia obligatur.

Oſtenditur etiam hoc modo. Imperium transferri nequit ea lege, ut populus univerſus recte imperanti parere debeat, male autem imperanti reſiſtere eumque coërcere poſſit (§. 82.), nec id omni translationi ineſt per modum tacitæ exceptionis (§. 83.). Quamvis itaque ea lege translatum intelligatur, ſive abſolutum fuerit, atque ſummum, ſive quomodocunque limitatum, ut non exerceatur niſi ſaluti publicæ convenienter (§. 88.), ipſius tamen judicio relinquitur, quid e re civitatis ſit, & in eo ſe acquieſcere velle populus imperium deferens declarat, niſi quatenus in nonnullis ad certarum legum obſervantiam ſuperiorem adſtringit (§. 74.). Quamobrem ſi imperium ſummum habet Rector civitatis absque ulla limitatione & reſtrictione, in omnibus ſimpliciter, in caſu oppoſito in iis, in quibus ſummitatem imperii habet, absque ulla exceptione obediendum, ac per conſequens ſi male imperet id inter adverſa referendum,

quæ

quæ patienter ferenda, quia mutari non possunt (§. 539. *part. I. Jur. nat.*). Populus itaque summum imperium habenti simpliciter, limitatum vero habenti in iis, in quibus summitatem imperii habet, ad obedientiam cum patientia obligatur.

Durum equidem videtur nonnullis jugum hoc imponere velle populo; sed ut taceam, populum seipsum ad istiusmodi obedientiam sese obligasse, dum inter se convenerunt in civitatem coëuntes, quod parti majori visum fuerit, id habendum esse pro totius populi voluntate (§. 157.), consequenter etiam pro voluntate sua, quod visum fuerit ei, in quem imperium absolutum & summum transtulerunt, quæ dura videntur interventu meliorum compensantur. Neque enim multo acumine opus est, ut videas, præstare sub malo regimine vivere, quam in statu naturali, in quo singulis momentis res nostræ rapinis, & ipsa vita cædi exponuntur. Ceterum jus Regis, quale sit, si imperium seu potestas absoluta & summa in licentiam vertatur, Hebræis dudum inculcavit Samuel, cum Regem sibi constitui vellent 1. Sam. VIII. 11. & seqq. Alios, inquit, vestros tollet & ponet in curribus suis, facietque sibi equites, & præcursores quadrigarum suarum. Et constituet sibi tribunos & centuriones, & aratores agrorum suorum, & messores segetum, & fabros armorum & curruum suorum. Filias quoque vestras faciet sibi unguentarias & focarias, & panificas. Agros quoque vestros & vineas, & oliveta optima tollet, & dabit servis suis. Sed & segetes vestras & vinearum reditus addecimabit, ut det eunuchis & famulis suis: servos etiam vestros & ancillas, & juvenes optimos & asinos auferet, & ponet in opere suo. Greges quoque vestros addecimabit, vosque eritis ei servi. Describit vero etiam obedientiam cum patientia, qualis ea sit, dum addit: Clamabitis in die illa a facie Regis vestri, quem elegistis vobis. Considerandum præterea est, quam difficile sit bene imperare, & quando male imperatur, id non omne imputari posse Rectori civi-

tatis (*not.* §. 1040.), nec humano consilio evitari posse, quæ fortunæ potestati subsunt. Neque etiam certo affirmari potest, si male imperatur, alia forma regiminis incommoda omnia evitari potuisse. Dudum enim observatum est, non sine magna injuria ullam regi Remp. Is nimirum hominum mos est, ut incommoda quidem præsentis regiminis, quæ sentiunt, intueantur, animum vero avertant ab iis, quibus premerentur, si alia esset Reip. forma.

§. 1044.

Quando non sit obediendum.

Si superior imperat legi naturæ repugnantia; obediendum non est. Etenim obligatio, quæ a lege naturæ venit, immutabilis & necessaria est (§. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*), ac per consequens superior subditos ab ea liberare nequit, nec hi se eidem subjici potuerunt, nisi cum tacita hac exceptione, quod obedire nolint, si imperet, quæ legi naturæ repugnant. Quodsi ergo imperet legi naturæ repugnantia, obediendum non est.

Naturaliter obligamur ad non obediendum superiori, ea imperanti, quæ juri naturæ repugnant, neque eidem nos obligare potuimus ad obediendum (§. 494. 491. *part. 3. Jur. nat.*). Non est quod excipias, quod male imperare etiam sit legi naturæ adversum, vi cujus imperans ad bene imperandum, seu Remp. bene regendam obligatur (§. 995.). Aliud enim est facere legi naturæ adversa, aliud tolerare injuriam factam ab eo, qui legi naturæ adversa committit & cui resisti non potest. Injuriarum tolerantia non est contra jus naturæ, sed haud raro, sicuti & in præsenti casu eidem convenit.

§. 1045.

De poenis injustis.

Quoniam superiori legi naturæ repugnantia imperanti obediendum non est (§. 1044.); *si superior facere nolentem, quod lege naturali prohibitum, vel non facere recusantem, quod eadem*

lege

lege praeceptum, poenis afficere audeat, id cum ſit inter adverſa referendum, quæ mutari non poſſunt (§. 1042.), *patienter ferendum* (§. 593. *part. 1. Jur. nat.*).

Injuſtæ ſunt poenæ eorum, qui ideo puniuntur, quia peccare nolunt. Præſtat tamen poenam injuſtam pati, quam peccare, etſi pati durum ſit. Exemplo ſunt martyres, qui tormenta quævis & ipſum denique ultimum ſupplicium pati maluerunt, quam idolis ſacrificare. Fortunæ adverſæ tribuendum, ſi quis in has anguſtias adducitur, perinde ac ſi in manus prædonum atque latronum incidit, quorum vi injuſtæ reſiſtere nequit. Hic impotentia phyſica, ibi moralis, quæ in moralibus phyſicæ æquiparatur, neceſſitatem quævis mala patiendi imponit. Adverſus vim majorem vero non aliud datur præſidium quam patientia.

§. 1046.

Si impe- rentur legibus fundamentalibus adverſa.

Si ſuperior imperat legibus fundamentalibus adverſa; ſubditi obedire non obligantur; obedire tamen licet. Quoniam enim adſtringitur ad legem fundamentalium obſervantiam (§. 77.); imperium ipſi delatum eſt cum hac exceptione, quod populus obedire nolit, ſi quid imperet, quod legibus fundamentalibus ſit adverſum. Quare cum ſuperior populum ſibi obligare non poſſit ultra voluntatem ſuam (§. 43.); ſi imperat legibus fundamentalibus adverſa, ſubditi eidem obedire non obligantur. *Quod erat unum.*

Enimvero cum a populi voluntate unice dependeat, num imperium in ſuperiorem certa quadam lege transferre velit, an absque ulla lege (§. 38.); ſi ſub certa lege transtulit, ipſi jus eſt ad non obediendum, quando eidem adverſa imperat. Quoniam vero quilibet jus ſuum remittere poteſt (§. 117. *part. 1. Jur. nat.*), ad non obediendum non obli-

gatur (§. 118. *part. 1. Phil. pract. univ.*), consequenter ipsi liberum est obedire, vel non obedire, ac ideo obedire licet. *Quod erat alterum.*

Alia longe ratio est, si superior imperat legi naturæ, quam si imperat legi fundamentali adversa. Leges enim fundamentales voluntate populi constituuntur, non autem leges naturæ, quæ ipsa natura constituta sunt. Illas vel prorsus tollere, vel saltem quoad actum præsentem, id quod dispensationis speciem habet (§. 823.), arbitrii populi est; has vero non tollere non item. Quemadmodum vero multa sunt, quæ suadent, ut jure nostro non utamur; ita nec desunt causæ suasoriæ, cur imperanti ea, quæ contra leges fundamentales sunt, potius obediatur, quam non obediatur. Sed eæ expendendæ sunt in Politica.

§. 1047.

De superiore in jus populi involante.

Si superior involat in jus populo, vel optimatibus reservatum; injuriam populo facit, & illi resistere eumque coërcere licet. Etenim si populus certa quædam jura ad imperium spectantia sibi, vel optimatibus reservavit; superior in ea involans jus populi violat (§. 239. *part. 1. Phil. pract. univ.*), idque perfectum (§. 908. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum violatio juris perfecti alterius injuria sit (§. 859. *part. 1. Jur. nat.*); si superior involat in jus populo, vel optimatibus reservatum, injuriam populo facit. *Quod erat unum.*

Enimvero cum alterum lædat, qui quid facit quod est contra jus ipsius (§. 920. *part. 1. Jur. nat.*), homini autem competat jus non patiendi perfectum, ut alius ipsum lædat (§. 913. *part. 1. Jur. nat.*), consequenter jus ipsius violantem cogere potest, ne faciat (§. 235. *part. 1. Phil. pract. univ.*); si superior involat in jus populo, aut optimatibus reserva-

reservatum, injuriam populo facit, & illi resistere eumque coërcere potest. *Quod erat alterum.*

Si jus quoddam populus sibi, vel optimatibus reservat, quoad hoc jus Rector civitatis non est populo superior. Nulla igitur est exceptio, inferioris non esse cogere superiorem, sed qui alterum cogere possit superiorem eo esse debere: id quod fallere, etiam inde patet, quod in statu naturali homines omnes æquales sint (§. 81. *part. 1. Jur. nat.*), hoc tamen non obstante unus alterum cogere possit ad tribuendum sibi jus suum (§. 1101. *part. 1. Jur. nat.*), ut ideo cogere non semper sit superioris.

§. 1048.

Subditi Rectorem civitatis, seu superiorem magnifacere debent tantoque magis, si bene imperet. Quodsi ea perpendamus, quæ de Rep. constituenda uberrime dicta sunt, abunde patet, quantum de Rep. mereatur, qui eandem regit & regendo conservat, consequenter Rector civitatis (§. 42. *h.* & §. 218. *part. 7. Jur. nat.*). Immo non multo acumine opus est, ut perspicias, quod antea annotavimus (*not.* §. 1043.), præstare sub malo regimine vivere, quam in statu naturali, in quo singulis momentis res nostræ rapinis & ipsa vita cædi exponitur. Quamobrem cum unusquisque alterum tanti existimare debeat, quanti meretur (§. 647. *part. 1. Jur. nat.*), consequenter ob ista merita eundem aliis præferre, quorum non sunt ea merita, ac ideo magnifacere (§. 839. *part. 1. Jur. nat.*); subditi Rectorem civitatis, seu superiorem magnifacere debent, tantoque magis, si bene imperet.

De superiore magnifaciendo.

Resp. non demum hodie constituuntur, sed dudum constitutæ sunt. Unde in regimen Reip. multum influit ipsa ejus constitutio, ut, si vel male imperet Rector civitatis, hoc tamen non obstante non tollantur bona, quæ ex ipsa Reip. constitutio-

ſtitutione in ſingulos redundant. Accedit, quod Rector civitatis eandem contineat, ne dilabatur, & ſinguli incidant in ea mala, quorum evitandorum cauſa civitates primum conſtitutæ. Vix itaque ſuperior adeo male imperare poteſt, quin multis adhuc modis de ſubditis mereatur, niſi inſtar crudeliſſimi tyranni in propria viſcera ſæviat & internecionem populi intendat: qui tamen caſus rariſſime dabilis. Quamobrem nemo miretur, quod in genere dicamus, ſuperiorem magni eſſe faciendum, non attento diſcrimine inter bonum & malum regimen. Quemadmodum vero nemo negaverit, majoris eſſe faciendum eum, qui bene, quam qui male imperat; ita quoque probe conſiderandum, non omnia, quæ malo regimini tribuenda, ſuperiori imputari poſſe, cum longe plurima ſint, in quibus aliis fidere tenetur & vel ab iis circumvenitur, quos maxime fideles putat (*not.* §. 1040.). Hæc igitur minime obſtant, quo minus ipſum magnifaciamus, cujus optima voluntas parit exiſtimationem. Munus imperantis per ſe tale eſt, ob quod magni faciendus. Quodſi itaque eodem bene fungatur, duplici nomine magnifaciendus.

De reverentia ſuperiori debita.

§. 1049.

Quoniam magnificatio actibus externis declarata reverentia eſt (§. 1182. *part. I. Jur. nat.*), ſubditi vero Rectorem civitatis, ſeu ſuperiorem magnifacere debent (§. 1048.); *Subditi Rectori civitatis, ſeu ſuperiori reverentiam debent*, & quoniam actus externi, quibus magnificatio declaratur, ſunt ſigna actuum internorum in animo latentium, pro lubitu determinanda (§. 958. *Ontol.*), *in Rep. actus externi determinari debent, quibus reverentia ſuperiori debita exhibenda.*

Variant in eo gentium mores, prouti unaquæque exiſtimavit, tali modo optime ſignificari poſſe, quod agnoſcamus, quanto ſimus ipſo inferiores. Vulgus non capit, ob quod ſuperior magnifieri debet, atque ideo totum in cultu externo hæret, qui eidem exhibetur, & ex eo colligit ſuperioris ſupra omnes

omnes elationem ac ceterorum omnium submissionem, quamvis non intelligat, cur supra omnes efferratur ac ceteri omnes eidem submittantur. Externus itaque cultus iste, quo summa submissio declaratur, tantæ necessitatis est, ut gens nulla fuerit tam barbara, quæ de eodem non cogitaverit. Difficultatem facessere non debet universalitas propositionis præsentis, quod in statu populari populus universus sit superior (§. 142.): etenim in statu populari singuli quoque reverentiam debent universo populo, qua universo, etsi ea differat ab illa, quæ Principi, vel optimatibus in Aristocratia exhibetur, cum majestas, si sit penes unum, majorem dignitatem eidem conciliet, quam si ea pluribus conjunctim, aut universo prorsus populo competat (*not.* §. 208.).

§. 1050.

Supplicare dicitur, qui cum reverentia precatur, ut *Supplicare*
quid fiat, vel non fiat. Quoniam itaque motivis opus est, *quid signifi-*
ut quis facere velit, vel nolit (§. 889. *Psych. empir.*); *sup- cet.*
plicanti licet rationes, ob quas aliquid fieri, aut non fieri debeat, demisse exponere (§. 887. *Psych. empir.* & §. 1182. *part. I. Jur. nat.*).

Equidem reverentiam saltem definivimus (§. 1182. *part. I. Jur. nat.*), quam Deo exhibere debemus; quoniam tamen post Deum proximo loco sunt Rectores civitatis, quos ideo Scriptura sacra Deos appellat, significatus vocabuli facile ad illos extenditur, ut ideo non opus fuerit, reverentiam Rectori civitatis exhibendam denuo definire.

§. 1051.

Superiore imperante, quod nimis durum, vel iniquum vi- *Num subdi-*
detur, subditis supplicare & cur ita videatur demississime exponere li- tis supplica-
cet. Fieri enim potest, ut superior, vel ii, qui consilium *re liceat su-*
dant, non satis norint ea, ob quæ quod imperatur nimis du- *periore ni-*
rum *mis dura,*

vel iniqua imperante. rum, vel iniquum sit. Quamobrem cum bene regere debeat Remp. (§. 995.), & operam dare, ut statum civitatis intime perspectum habeat (§. 1038.), adeoque bene eandem regere velle præsumatur; velle non præsumitur, quod nimis durum, vel iniquum est, aliter decreturus, siquidem omnia ipsi satis cognita & perspecta essent. Quamobrem subditis competit jus precandi, cur quod fieri non debere, vel quod fieri debere imperat, non fieri, aut fieri debeat, cumque eidem a subditis reverentia debeatur (§. 1049.), iis non competit jus precandi nisi cum reverentia. Quoniam itaque supplicat, qui cum reverentia precatur, ut quid fiat, vel non fiat (§. 1050.), & supplicanti licet rationes, ob quas aliquid fieri, aut non fieri debeat, demisse exponere (§. *cit.*); superiore imperante, quod nimis durum, vel iniquum videtur, subditis supplicare & cur ita videatur demisse exponere licet.

Quoniam superior subditis obligatur ad Remp. bene regendam (§. 995.); inde nascitur jus supplicandi: quod ideo ipsis denegari citra injuriam non potest (§. 859. *part. 1. Jur. nat.*). Superioris autem judicio submittendum, utrum rationes, quæ allegantur, sint ad mutandum voluntatem suam sufficientes, nec ne (§. 46.).

§. 1052.

De supplicatione non attenta. *Si superior supplicantium precibus non annuat, etsi revera quod nimis durum, vel iniquum est imperet; subditi obedire tenentur.* Etenim subditi superiori obligantur ad obedientiam cum patientia (§. 1043.), consequenter si imperat, quod ipsis durum est, vel quod iniquum est, nec ad voluntatem suam mutandum precibus supplicantium adduci possit, quamvis satis informatus (§. 1050.), adhuc tamen obedire tenentur.

Bonus

Bonus Princeps faciles præbet ſupplicantibus aures, & excuſſis rationibus, quas allegant, non dubitat mutare voluntatem ſuam. Sane primi Sinenſium Imperatores, quibus nihil magis curæ cordique erat quam bonum regimen; in tabula publice propoſita a quolibet ſcribi permittebant, quid in regimine ſuo minus rectum videatur, ut Remp. bene conſtituerent. Cum Rector civitatis ſummitatem imperii non debeat confundere cum poteſtate arbitraria (§. 1011.); ſummitati ejus nihil detrahitur, ſi meliora edoctus voluntatem ſuam mutet. Vera ipſius gloria non a ſummitate imperii, ſed a bono regimine dependet, quod ſupponit, ut ſtatus civitatis ipſi intime ſit perſpectus, & ne fiducia conſiliariorum ſuorum, quæ ipſum tenet, eorum libidini exponatur. E. gr. ſi Princeps nova tributa imponit, quæ nimis gravant ſubditos; his ſupplicare licet, ut ab hoc onere liberentur. Quodſi tamen is hoc facere nolit, in voluntate ejuſdem acquieſcentibus onus hoc patienter ferendum, non ex neceſſitate, quatenus phyſice impoſſibile, ut vi majori reſiſtatur, ſed cum ſenſu officii, quatenus ad patientiam obligantur (§. 1043.).

§. 1053.

Magiſtratibus non competit jus reſiſtendi injuriis ejus, cujus ſummum eſt imperium; ſed ſaltem jus ſupplicandi. Etenim cum magiſtratibus partes ſaltem quædam imperii exercendæ committantur a ſuperiore (§. 162.), & in imperio adminiſtrando eorum miniſterio ſaltem utatur imperans (§. 163.); non plus juris habent, quam quod ipſis a ſuperiore conceſſum. Quamobrem cum omnis gubernandi facultas, quæ eſt in magiſtratibus, ſummæ poteſtati ita ſubjiciatur, ut ea quoad ſingulos actus dependeat a voluntate ſuperioris, cujus nomine faciunt, quicquid faciunt (§. 162.); nullum quoque ipſis competit jus reſiſtendi ſuperiori, ſed perinde ac illi, quibus præficiuntur, ad obedientiam cum patientia ob-

Quale jus competat Magiſtratibus, ſi male imperet ſuperior.

ligantur, ſiquidem male imperet (§. 1101.). Nullum itaque magiſtratibus competit jus reſiſtendi injuriis ejus, cujus ſummum eſt imperium. *Quod erat unum.*

Quoniam tamen ſuperiore imperante, quod nimis durum, vel iniquum videtur, ſubditis ſupplicare & cur ita videatur demiſſiſſime exponere licet (§. 1051.), magiſtratus autem curam gerere debent eorum, quibus a ſuperiore præficiuntur (§. 962. 995.); jus ſupplicandi horum nomine, ſeu pro his ipſis competit. *Quod erat alterum.*

Sunt qui exiſtimant, magiſtratibus competere jus tuesi jura eorum, quibus ſunt præfecti. Ac inde inferunt, iis competere jus reſiſtendi injuriis ejus, cujus ſummum eſt imperium. Enimvero hi confundunt, quæ a ſe invicem diſcernenda ſunt. Confundunt nimirum imperium ſummum cum limitato, quorum iſtud per ſe irreſiſtibile eſt (§. 1041.), hoc autem quoad certos actus, vel etiam jura populi, aut quorundam e populo voluntati ſubeſt (§. 1047.). Confundunt quoque magiſtratus ab eo conſtitutos, qui ſummum imperium habent, cum magiſtratibus per leges fundamentales conſtituendis, quibus per easdem competit jus tuendi jus populo, vel optimatibus reſervatum. Confundunt denique perſonas publicas, quæ tales ſunt reſpectu eorum, qui ipſis ſunt ſubjecti, privatæ autem manent reſpectu ejus, qui alios ipſis ſubjecit certa lege, cum perſonis publicis, quæ ſuperiorem ſupra ſe non habent, qualis eſt Rex in regno, & quales optimates ſunt in Ariſtocratia. Probe nimirum conſiderandum eſt, utrum qui magiſtratus audit habeat jus a voluntate Rectoris civitatis dependens, an vero jus ab eadem minime dependens, quale habere nequit, niſi certa jura, vel certi actus ad imperium civile ſpectantes populo ſint reſervati, aut ad certorum quorundam conſenſum reſtricti.

§. 1054.

§. 1054.

Si Principes, qui sub populo sunt, in leges fundamentales & Remp. peccant; populus iisdem vi resistere potest. Etenim si Principes sub populo sunt, summitas imperii non penes ipsos, sed penes populum est. Quamobrem cum ipsi imperium aliter exercere nequeant, nisi secundum leges fundamentales (§. 77.) & bono publico convenienter (§. 88); si in leges fundamentales & Remp. peccant, populus iisdem vi resistere potest. *De Principibus qui populo subsunt.*

Reges populo subsunt vel vigore primæ electionis, vel per pacta cum populo inita. In priori casu populus sibi reservavit jus in actus Regis, quod cum violatur, injuriæ sibi faciendæ (§ 859. *part. 1. Jur. nat.*) resistere & jus suum vi defendere potest. In casu posteriori jus in actus Regis ex pacto acquisivit populus, quod cum sit servandum (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*), perinde ac ante injuriæ resistere ac jus suum vi defendere populus potest. Exemplum subjectionis per pacta habemus in *Barcsajo*, Transsylvaniæ Principe, qui promittebat, se nec ab Ottomannica Porta, nec a quopiam auxilia solicitaturum, quin potius absolutis ab homagio sibi præstito universis regni statibus, quicquid illi in comitiis proxime celebrandis concluderent, se assensurum juramento confirmabat. Vid. *Betlenius* rerum Transsylv. lib. 3. sect. 12. Huc pertinet, quod olim Reges Scotorum morte, vinculis, exilio puniti, & Scoti eo jure sibi Reges creaverint, ut imperium populi suffragiis eis mandatum, si res posceret, eisdem suffragiis adimi posset. Vid. *Thuanus* lib. 50. p. 1044.

§. 1055.

Si Rector civitatis imperium abdicavit, in eum post id tempus omnia licent, quæ in privatum. Etenim si imperium abdicat, nihil amplius juris, quod Rectori civitatis compe- *De imperio abdicato.*

 tit,

tit, habet (§. 115. *part. 3. Jur. nat.*), consequenter cum a privatis non distinguatur nisi per jura majestatica (§ 70. *part. 1. Jur. nat.* & §. 810. *h.*), privatus & ipse fit. In eum igitur, postquam imperium abdicavit, omnia licent, quæ in privatum.

Nimirum qui imperium abdicavit, eidem vim inferenti resisti potest eodem modo, quo resistere licet privato alii cuicunque: neque enim inter ipsum & privatum alium ulla est differentia, quam solum fecerat imperium. Hinc apud *Justinum* lib. 16. c. 2. legitur: Pater regno publice tradito privatus officium Regi inter satellites faciebat.

§. 1056.

De regno derelicto. Quoniam perinde est, sive quis regnum abdicet, sive derelinquat, cum derelictio sit tacita abdicatio (§. 249. *part. 2.* & §. 115. *part. 3. Jur. nat.*), in eum autem, qui imperium abdicavit, post id tempus omnia licent, quæ in privatum (§. 1055.); *si Rector civitatis imperium derelinquit, in eum post id tempus omnia licent, quæ in privatum.*

Non est quod existimes, casum non esse dabilem, ut quis regnum derelinquat, quamvis regni derelictio inter ea referenda, quæ rarius contingunt. Exemplum habemus in *Henrico III*, qui audita morte fratris *Caroli IX.* clam Cracovia se subduxit A. 1574. Vid. *Thuanus* lib. 16. Bene tamen monet *Grotius* lib. I. c. 4. §. 9. qui imperium negligenter administrat, eum minime censendum esse id pro derelicto habere. Qui enim rem negligenter tractat, eam tamen adhuc vult esse suam.

§. 1057.

De regno patrimoniali alienato. Similiter cum perinde sit, sive Rex, qui regnum in patrimonio habet, idem abdicet, sive alienet, aut alii subjiciat,

ciat, cum in utroque casu regnum amittat, consequenter privatus fiat; si *Rex, qui regnum in patrimonio habet, idem alienet, aut alii subjiciat, in eum post id tempus omnia licent, quæ in privatum* (§. 1055. 1056.).

§. 1058.

De alienatione regni usufructuarii.

Si Rex usufructuarius imperium alienet; actus ipso jure nullus est: quodsi vero id tradere moliatur, eidem vi resisti potest. Quodsi enim regnum fuerit usufructuarium, Rex imperium saltem in usufructu habet (§. 155.), consequenter de ipso imperio, seu substantia ejus nihil prorsus disponere potest (§. 1420. *part. 5. Jur. nat.*). Quoniam itaque ipsi non competit jus regnum alienandi (§. 663. *part. 2. Jur. nat.*), si alienet, actus sine jure factus ipso jure nullus est. *Quod erat unum.*

Enimvero si hoc non obstante regnum tradere moliatur, in jus populi involat. Quamobrem cum superiori resistere liceat, si in jus populi involat (§. 1047.); si Rex usufructuarius regnum a se alienatum tradere moliatur, vi eidem resistere licet. *Quod erat alterum.*

Existere hic casus potest, si in regno electivo imperium tradere velit Rex filio, vel agnato, aut amico cuidam suo; vel si idem moliatur in regno successorio sive in præjudicium successoris legitimi, sive si fuerit ultimus in familia regia. Modus habendi imperium non continetur in imperio, quod etsi plenum, absolutum ac summum sit penes Regem, is tamen nihil de modo habendi imperium invito populo, vel contra leges fundamentales disponere, nec in eo quicquam mutare potest.

§. 1059.

De effectu alienationis istius.

Si Rex usufructuarius imperium alienet; ipse regnum non amittit. Etenim si imperium alienet, actus ipso jure nullus est (§. 1058.). Enimvero ex eo, quod quis inutiliter agat, minime sequitur, quod jus suum, quod alienare non potest, amittat. Quamobrem nec Rex usufructuarius imperium alienans regnum propterea amittit.

Ponamus e. gr. in Regno electivo Regem imperium alienare in filium, seu eum declarare successorem suum. Nulliter agit, & quamdiu regnum tradere filio non molitur, populus vi resistere nequit, quippe cui nascitur nullum præjudicium ex actu in se nullo, salvo manente jure electionis, quando post mortem Regis imperium in populum recidit (§. 314.). Nulla igitur ratio est, cur regnum amittere debeat Rex, nisi in delatione imperii expresse fuerit dictum, ut regnum committatur, si id alienare velit: id quod dictum esse hic non supponitur. Dubium, quod nonnulli ex Jure Romano urgent, mere civile est, nec hic attendi meretur.

§. 1060.

De Rege, qui in exitium totius populi animo hostili fertur.

Si Rex vere hostili animo in totius populi exitium feratur, regnum amittit & populus vi eidem resistere potest. Etenim omnis Rector civitatis, quacunque lege imperium in eum fuerit translatum, obligatur ad faciendum ea, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur, & ad non faciendum ea, quæ eidem adversantur (§. 84.). Quodsi ergo animo vere hostili in totius populi exitium feratur, personam Regis exuit (§. 70. *part. I. Jur. nat.*), ac propterea cum Rex non amplius censeatur regnum amittit, consequenter perinde ac Rex qui regnum abdicavit, vel dereliquit, privatus fit & in eum licent omnia, quæ in privatum (§. 1055. 1056.). Quamobrem cum natura homini competat jus

jus se defendendi (§. 973. *part. 1. Jur. nat.*), consequenter lædere intendenti aut conanti resistendi (§. 972. *part. 1. Jur. nat.*) & eum cogendi, ne faciat (§. 914. *part. 1. Jur. nat.*); si Rex vere hostili animo in totius populi exitium feratur, vi eidem resistere populus potest.

Sunt qui existimant in Rege mentis compote accidere non posse, ut is degeneret in manifestum populi hostem, mactando cives innocentes & populum ad incitas redigendo ex sola sæviendi libidine. Et ipse *Grotius* l. 1. c. 4. §. 11. casum hunc restringit ad Regem, qui pluribus populis imperat & in unius gratiam alterum perdere vult, ut colonias ibi faciat. Enimvero quamvis istiusmodi monstra sint rariora, immo rarissima; negari tamen non potest, impossibile non esse ut dentur. Exemplum habemus in *Nerone*, quem *Suetonio* referente, senatus hostem judicavit & puniendum decrevit. Recte autem legati Scotorum apud *Thuanum* lib. 50. monuerunt, non esse audiendos eos, qui tyrannorum castigatione bonorum Regum auctoritatem imminui, & majestatem vilescere juxta imprudenter & adulatorie blaterant. Nec per hoc tollitur obedientia cum patientia, ad quam subditi obligantur (§. 1043.). Aliud enim est male imperare, aliud populum perdere & ad incitas redigere velle ex sola sæviendi libidine. Qui male imperant, potestatem summam in potentiam arbitrariam convertentes suam utilitatem quærunt cum detrimento populi: ast propterea minime eundem extirpare aut prorsus perdere volunt. Neque enim ipsos sævitia propter seipsam delectat.

§. 1061.

Si regnum committatur sive ex felonia in eum, cujus est feudum, sive ex clausula in ipsa delatione imperii posita, ut, si Rex hoc aut hoc faciat, subditi omni obedientia vinculo solvantur; Rex in personam privatam recidit. Quacunque enim de causa Regnum amittit, Rex esse desinit (§. 70. *part. 1. Jur. nat.*), conse- *De regno felonia, vel clausula commissoria.*

consequenter privatus fit. Quamobrem si regnum amittat sive ex felonia, siquidem fuerit infeudatum, sive ex clausula commissoria in delatione imperii posita; in personam quoque privatam recidit.

Facile autem patet in casu priori non subditis competere jus sumendi arma, sed eos recurrere debere ad dominum feudi, cujus res agitur. Ast in casu posteriori populo jus est resistendi, qui clausulam commissoriam in delatione imperii posuit. Exemplum istiusmodi clausulæ commissoriæ adjectæ habemus in coronatione *Stephani* Polonorum Regis apud *Thuanum* lib. 62. qui refert *Stephanum* juramentum interposuisse de religiose servandis juribus, libertatibus & privilegiis a Regibus prædecessoribus sacramento confirmatis, addito, siquidem ea ulla in parte violaret, ut ab omni jure, quod in regno habet, excideret, & proceres a fide & obedientia, quam ei ut legitimo Regi debent, solverentur.

§. 1062.

De clausula, ut sub certo eventu resistere liceat.

Si in delatione imperii dictum sit, ut certo eventu resisti Regi possit; casu existente resistere licet. Quoniam enim pacta servanda sunt (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*); si populus in delatione imperii sibi reservavit jus certo eventu resistendi, eodem quoque casu existente uti potest, consequenter resistere licet.

Differt hoc a clausula commissoria, de qua dictum (§.1061.). Ibi enim supponitur factum Regis, in quod populus sibi jus reservat: hic vero intelligitur tum casus fortuitus, qui Regi accidit, vel negotium quoddam, quod quidem ab arbitrio ipsius pendet, per se tamen ad exercitium imperii non spectat. Exemplum in casu priori est, quod olim Burgundis fas erat rejicere principem, si eo regnante publica forsan calamitas ingrueret; in casu autem posteriori, si dicatur regnum amitti

amitti debere, ubi aliam, quam patriam religionem Rex amplectatur, vel si in conjugem accipiat Regis cujusdam externi filiam.

§. 1063.

De jurium majestaticorum inviolabilitate.

Nemo civium quicquam facere debet, quod est contra jura majestatica. Etenim nemo quicquam facere debet, quod est contra jus alterius (§. 910. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem nec quicquam faciendum est contra jus ejus, qui summum in civitate imperium habet. Quoniam itaque jura majestatica sunt, quæ ad summum imperium pertinent (§. 207.); nemo civium quicquam facere debet, quod est contra jura majestatica.

Obligatio hæc naturalis est, cum ex principiis Juris naturæ demonstretur. Qui ergo quid facere audet, quod est contra jura majestatica, is contra legem naturæ hoc facit.

§. 1064.

Specialius declaratur.

Quoniam nemo civium quicquam facere debet, quod est contra jura majestatica (§. 1063.), contra jus alterius vero fit id, quo idem vel tollitur, vel diminuitur, vel usus ejus quomodocunque impeditur (§. 239. *part. 1. Phil. pract. univ.*); *nemo civium quicquam committere, vel machinari debet adversus eum, qui jura majestatica in civitate, consequenter imperium summum habet* (§. 207.), *quo jus aliquod majestaticum, vel totum imperium summum, eidem vel aufertur, vel diminuitur, vel usus ejus quomodocunque impeditur,* ac per consequens *nihil moliri debet, quod ad Reip. eversionem & labefactationem ac Rectoris civitatis interitum tendit.*

Quoniam jura majestatica varia sunt, quemadmodum ex superioribus patet (§. 811. & *seqq.*); plurima quoque sunt

facta, quibus jura majestatica violantur, & per consequens injuria committitur in personam ejus, quæ eadem habet, seu Rectorem civitatis (§. 859. *part. 1. Jur. nat.*). Rectoris enim civitatis qua talis persona per jura majestica determinatur (§ 70. *part. 1. Jur. nat*), seu Rector civitatis ideo est, quia hæc sunt ipsius jura. Facta tamen ista omnia non sunt ejusdem valoris, sed alia aliis magis, alia minus injuria sunt. Injuriæ igitur Rectori civitatis qua tali illatæ non sunt ejusdem gradus. Facile autem patet, majorem ea concipi non posse, qua Rector civitatis vel vita, vel imperio privatur, cum hoc modo tollatur omne jus ejus.

§. 1065.

Crimen læsæ majestatis quid sit.

Crimen læsæ majestatis dicitur factum, quo quid adversus jura majestatica, & per consequens adversus personam ejus, qui imperium summum habet committitur. Unde patet, *crimen læsæ majestatis committi, si quis adversus eum, qui jura majestatica, vel imperium summum habet, quidpiam molitur, quo jus aliquod majestaticum, vel totum imperium summum eidem vel aufertur, vel diminuitur, vel usus ejus quomodocunque impeditur, ac* per consequens *quod ad eversionem atque labefactationem Reip. ac Rectoris civitatis interitum tendit.*

Dignitas ejus, penes quem summum imperium indivisum est, majestas dicitur (§. 206.). Lædit autem eandem, qui quid facit, quod est contra jus quoddam ad summum imperium pertinens (§. 920. *part. 1. Jur. nat.*). Quodsi imperium summum fuerit penes populum, eadem est populi universi dignitas, quæ monarchæ in monarchia, vel collegii optimatum in Aristocratia. Unde si quid fit contra jura majestatica in statu populari, vel aristocratico, non minus læditur majestas, quam si tale quid fit in statu monarchico. Ac idem patet in Rep. mixta, in quo summitas imperii totius, vel quoad omnes actus non est penes personam unam. Patet autem, ut ante

ante (*not.* §. 1064.), crimen læsæ majestatis omne non esse ejusdem valoris, sed aliud majus, aliud minus esse, maximum autem omnium, quo Rect r civitatis vel vita privatur, vel imperio exuitur, aut integræ Reip. eversio & exitium intenditur.

§. 1066.

Quoniam crimen læsæ majestatis committitur, si quis adversus eum, qui jura majestatica, vel imperium summum habet, quidpiam molitur, quo jus aliquod majestaticum, vel totum imperium summum, eidem vel aufertur, vel diminuitur, vel usus ejus quomodocunque impeditur, ac per consequens quod ad eversionem atque labefactationem Reip. ac Rectoris civitatis interitum tendit (§. 1065.), istiusmodi autem facta omnia lege naturali prohibita (§. 1064.); *crimen omne læsæ majestatis lege naturali prohibitum*, consequenter *contra jus naturæ est*, & quoniam universitati competit jus puniendi eum, qui ipsam læsit (§. 579.), consequenter quicquid facit, quod contra jura majestatica & imperium summum est (§. 920. *part. I. Jur. nat.*), *populo* quoque *originarie* (§. 33.) *&* *Rectori civitatis*, qui jus populi habet (§. 42.); *competit jus puniendi eum, qui crimen læsæ majestatis committit.* Quoniam tamen non omne crimen læsæ majestatis ejusdem gradus est (§. 625. 1065.), crimina autem graviora poenis quoque gravioribus coërcenda (§. 626.); *non omne crimen læsæ majestatis eodem modo puniri potest.* *An sit contra jus naturæ & de poena ejus.*

Poenæ lege naturæ determinatæ non sunt, sed ea saltem præscribit, quænam in ea determinanda sint observanda (§. 626. & seqq.). Civiles igitur cum sint, de iis in Jure naturæ nihil in specie definiendum. Apud omnes gentes, immo gentem eandem omni tempore eædem non sunt, nec esse possunt, prouti patet ex iis, quæ in genere lex naturæ præscribit.

§. 1067.

De crimine perduellionis.

Perduellio, seu *Crimen perduellionis* vocatur crimen læsæ majestatis, quod quis adversus ipsam personam Rectoris civitatis committit, vita vel imperio eundem privaturus, vel Remp. evertere, aut labefactare conatur. Idiomate patrio dicitur der Hochverrath. Unde *crimen perduellionis non minus in democratia, seu statu populari, aristocratia & quacunque Rep. mixta, quam in monarchia committi potest*.

Ab hoc crimine parum distat sævitia nimia Regis, qui vere hostili animo in totius populi exitium fertur (§. 1060.). Non est quod nomen Regis nebulam offundat menti. Etenim si hoc facit, Rex esse definit (§. *cit.*), ac per consequens in personam privatam ipse recidit, ac revera status fit popularis, in quo crimen perduellionis committi posse nemo est qui dubitet. Hinc Senatus Romanus *Neronem* hostem judicavit & quærendum esse, ut puniatur more majorum, prout refert *Suetonius* in Nerone c. 49.

§. 1068.

De ejusdem pœna.

Quoniam crimen perduellionis omnium criminum læsæ majestatis gravissimum (§. 1066. 1067.), crimina autem graviora gravioribus poenis coërcenda (§. 626.); *crimen perduellionis gravissimis poenis coërcendum.*

Hinc *Carolus V.* in Constitutione criminali art. 124. poenam hujus criminis determinat dissectionem in quatuor partes, quam etiam augeri vult, ut malefici trahæ impositi ad locum supplicii trahantur & in via forcipibus candentibus adurantur, & bona eorum confiscentur artic. 218.

§. 1069.

§. 1069.

An liberi & perduellium sint puniendi.

Perduellium liberi & cognati puniri non possunt; auferri tamen ipsis potest, in quod jus proprium non ipsis, sed populo, aut Regi est. Etenim liberi puniri non possunt ob malefacta parentum, nec cognati ob maleficia cognatorum (§. 665.). Quamobrem nec puniri possunt perduellium liberi & cognati ob crimen perduellionis a patre, vel cognato comissum. *Quod erat unum.*

Quoniam tamen ob crimen parentum liberis auferri potest id, in quod jus proprium non ipsis, sed populo aut Regi est (§. 667.), id autem fieri non debet nisi gravissima sint crimina (§. 668.), & crimen perduellionis gravissimum utique crimen sit (§. 1066. 1067.), idem denique etiam facile intelligitur de cognatis ejus, qui crimen admisit; liberis perduellium & cognatis auferri potest, in quod jus proprium non ipsis, sed populo, aut Regi est. *Quod erat alterum.*

Quænam talia sint, ut perduellium liberis & cognatis auferri possint in perduellium poenam, superius jam commemoravimus (*not.* §. 667.). Injusta erat lex Persarum & Macedonum, quæ non solum perduellium liberos, verum etiam propinquos occidi jubebat, quales leges abominandas merito vocat *Ammianus Marcellinus* l. 23. c. 3. Quod vero huc referri nequeat confiscatio bonorum, quæ juxta constitutionem quoque Carolinam (*not.* §. 1068.) poenæ perduellium accedit, supra jam demonstravimus.

§. 1070.

Unde venit obligatio crimen læsæ ma-

Obligatio ad crimen læsæ majestatis non committendum venit ex pacto, quo civitas constituta, & ex pacto, quo imperium in alium, vel alios translatum, a lege autem naturali vim suam

majestatis non committendi & vim suam accipiat.

accipit. Etenim civitates pacto constitutæ sunt (§. 4.) legi naturæ convenienter (§. 26.). Et quando imperium transfertur in alium, is promittere intelligitur, quod imperium exercere (§. 42.), consequenter Remp. regere velit (§. 218. *part.* 7. *Jur. nat.*) & populus idem transferens vicissim promittere, quod imperanti obedire velit (§. 1043.). Quamobrem cum pacta sint servanda (§. 789. *part.* 3. *Jur. nat.*), omne jus superioris & omnis obligatio civium seu subditorum, qua eidem tenentur, ex pacto nascitur, quo civitas constituta, & ex pacto, quo imperium in alium, vel alios translatum, consequenter inde etiam venit obligatio ad crimen læsæ majestatis non comittendum (§. 1063. & *seqq.*). *Quod erat unum.*

Enimvero obligatio servandi pacta a lege naturæ venit (§ 789. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem cum obligatio ad crimen læsæ majestatis non committendum veniat ex pacto, quo civitas constituta, & ex pacto, quo imperium in alium, vel alios translatum, *per demonstrata n.* 1. eadem vim suam accipit a lege naturali. *Quod erat alterum.*

Patet itaque, quamvis obligationem ad non committendum crimen læsæ majestatis ex pacto tanquam fonte suo derivare teneamur; hoc tamen non obstante crimen læsæ majestatis esse contra jus naturæ, quemadmodum paulo ante ostendimus (§. 1066.). Propositionem autem præsentem ideo hic apposuimus, ut paterent ea, quæ sequuntur.

§. 1071.

A quonam crimen læsæ majestatis committatur.

Quoniam obligatio ad crimen læsæ majestatis non committendum venit ex pacto, quo civitas constituta, & ex pacto, quo imperium in alium, vel alios translatum (§. 1070.), pactum autem utrumque ratihabent, qui civitati se associant,

associant, qui vero huic sese non associant, eos idem minime tangit, & illi quidem membra civitatis sunt, hi autem non sunt, quod per se patet; *crimen læsæ majestatis committi nequit, nisi ab eo, qui membrum civitatis, aut si mavis subditus est*, consequenter cum crimen perduellionis crimen læsæ majestatis sit (§. 1067.), *perduellionis crimen committi nequit nisi a subdito.*

Pactum, quo civitas constituta, una cum altero, quo imperium in alium, vel alios translatum, ratihabetur, dum qui in civium, vel subditorum numerum recipitur, jurato promittit, se imperanti fidelem futurum. Et pactum, quo imperium translatum fuit, renovatur, dum novo Rectori civitatis homagium præstatur: hoc autem renovari nequit, nisi quatenus simul pactum, quo civitas constituta, tacite ratihabeatur. Quamvis vero expressa ratihabitio pacti, quo civitas constituta, & renovatio pacti, quo imperium in Rectorem civitatis translatum non fieret; tacita tamen sufficeret ad producendam obligationem crimen læsæ majestatis non committendi. Expressa tamen præfertur, ut unusquisque sibi magis conscius sit obligationis suæ, eaque jurata, ut eidem satisfacere major sit religio: neque enim omnibus satis perspecta sunt, quæ tacite promittunt, & fidem juratam violare turpius est, quam non juratam, multoque turpius, quam tacitam eamque non satis apertam.

§. 1072.

De perfidia in crimine læsæ majestatis contenta.

Quoniam obligatio ad crimen læsæ majestatis non committendum ex pacto (§. 1070.), consequenter ex promissione venit (§. 788. *part. 3 Jur. nat.*), si autem promissor contrarium ejus facit, quod promisit, perfidus est (§. 768. *part. 3. Jur. nat.*); *Qui crimen læsæ majestatis committit, perfidus est.*

Hæc

Hæc perfidia cadere nequit in extraneum, seu peregrinum, qui fidem suam Rectori civitatis non adstrinxit de majestate ejus non lædenda. Turpitudo autem criminis læsæ majestatis ab hac potissimum perfidia est, nec sine ea hoc crimen concipitur. Quodsi fidem juratam fallit criminis hujus reus, simul perjurus est (§. 955. *part. 3. Jur. nat.*).

§. 1073.

Invasor imperii quid sit.

Invasor imperii dicitur, qui cum nullum jus ad imperium capessendum habeat, vi vel dolo id occupat. *Invasor* itaque *si Rector civitatis adsit, eundem possessione dejicit; si vero Rege mortuo imperium invadit, successorem legitimum ad possessionem non admittit, sed ab ea repellit.*

Non desunt exempla invasorum imperii cum in historia antiqua, tum in recentiori. Immo hodienum apud exteras gentes talia occurrunt. Non immerito igitur quæritur, quodnam populo jus competat in imperii invasores, quamdiu scilicet durat injuste possidendi causa.

§. 1074.

De jure in invasorem imperii, quamdiu in actu invadendi constituitur.

Si invasor imperii in actu invadendi constitutus, ei vi resistere, immo & si opus sit eundem occidere licet. Quoniam enim invasor imperii nullum jus ad imperium habet (§. 1073.), si vero nullus adsit, cui aliquod jus ad idem competit, populus id in eum transferre potest, quem voluerit, aut sibi retinere (§. 36.), legitimo autem Regi vel successori jus suum adimere nequit (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*); idcirco nec pati tenetur, ut id ab altero ipsi eripiatur. Quamobrem cum invasor imperii, quamdiu in actu invadendi constitutus, raptori æquiparetur (§. 505. *part. 2. Jur. nat.*), in raptorem autem tantundem liceat, quantum vi depellendæ sufficit (§. 695. *part. 2. Jur. nat.*), ita ut etiam interfici possit (§. 699.

(§. 699. *part.* 2. *Jur. nat.*); invasori imperii, quamdiu is in actu invadendi constituitur, vi resistere, immo &, si opus sit, eundem occidere licet.

Quilibet civis obligatur patriam defendere adversus vim injustam. Quamobrem unicuique uti licet mediis, quæ ad eam depellendam requiruntur.

§. 1075.

Si superior unicuique permittat, ut invasorem in actu invadendi constitutum interficiat; interficere licet. Etenim superior, sive is sit Rex, sive senatus, sive populus, jus se defendendi adversus invasorem habet, prouti ex demonstratione præcedente apparet. Quoniam itaque quivis jus suum exequi potest sive per se, sive per alium, quem voluerit, quod per se patet; jus quoque interficiendi invasorem concedere potest, cuicunque voluerit. Quodsi ergo unicuique, sive is subditus fuerit, sive peregrinus permittat, ut invasorem in actu invadendi constitutum interficiat; interficere licet. *De jure interficiendi invasorem a superiore concessum.*

Quamdiu invasor imperii in actu invadendi constitutus, id nihil difficultatis habet, cum etiam id facere liceat, si opus fuerit, absque permissione superioris (§. 1074.).

§. 1076.

Si invasor imperii, quod arripuit, possessionem sola vi retinet, neque pactio ulla secuta sit, aut fides illi data; cum vi dejicere & interficere licet. Etenim quamdiu sola vi possessio retinetur, neque pactio ulla secuta est, aut fides illi data; ad nihil quoque populus eidem obligatus est (§. 393. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem is adhuc est eorum status, qui erat, *De jure in invasorem, quamdiu possessio sola vi retinetur.*

erat, cum in actu invadendi constitueretur invasor. Quoniam itaque invasori vi resistere, eundemque, si opus sit, interficere licet, si in actu invadendi constitutus (§.1074.); eundem quoque, quamdiu possessio sola vi retinetur, nec pactio ulla secuta sit, aut fides illi data, vi dejicere ac interficere licet.

§. 1077.

Quando in invasorem imperii nihil machinari licet.

Si Rector civitatis in talem sit conjectus statum, ut subditos defendere non possit, nec civium tanta sint vires, ut invasori citra præsens exitium valeant resistere; cum eo pacisci, vel fidem ei dare licet, & post hac ei obedire tenentur, nec quicquam adversus eundem moliri licet, ut eum dejiciant, vel interficiant. Etenim si Rector civitatis in talem sit conjectus statum, ut subditos defendere nequeat, nec civium tantæ sint vires, ut invasori citra præsens exitium valeant resistere; impossibile est, ut ipsos regat is, qui imperium, vel jus ad idem habet, sed si se invasori subjicere nolint, ipsis pereundum est. Enimvero cum populus non aliter imperium in Rectorem civitatis transtulisse intelligatur, quam ut saluti publicæ convenienter exerceatur (§. 88.); non potest intelligi ita sese eidem subjecisse, ut, si is se defendere non possit, nec sibi tantæ sint vires, ut imperium invadenti resistere nequeat, interire potius malit, quam huic sese subjicere. Cumque Rector civitatis populum suum amare debeat (§. 1009. & ex tædio populi tædium percipere (§. 1010.); velle minime potest, ut juris sui conservandi causa, quod tamen conservare, nec ipse tueri potest, intereat potius, quam invasori sese subjiciat. Quamobrem populo cum invasore pacisci & ei fidem dare licet. *Quod erat unum.*

Quo-

Quoniam vero pacta servanda sunt (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*), nec fidem datam fallere licet (§. 765. *part. 3. Jur. nat.*); pactione cum invasore in hypothesi propositionis præsentis inita, aut fide data, eidem obediendum est, nec quicquam moliri licet, ut is dejiciatur, vel interficiatur. *Quod erat alterum.*

Equidem pactione ista non adimitur jus Regis ab invasore dejecti, vel ei, qui jus ad imperium habet; hoc tamen obstat, quo minus eodem salvo sese invasori subjicere possint, præsertim cum nemini competat dominium in vitam suam (§. 351. *part. 1. Jur. nat.*), ut in casu collisionis obligationis ad vitam conservandam (§. 350. *part. 1. Jur. nat.*) cum obligatione obediendi Rectori civitatis (§. 1043.) jus suum exercere minime valenti exceptio fieri non debeat pro obligatione sese suaque conservandi Nihil itaque in subjectione hac continetur, quod tanquam injustum reprehendi potest.

§. 1078.

Subditi obligantur præstare Rectori civitatis officia, quæ homo homini debet. Etenim per se patet, Rectorem civitatis non desinere esse hominem, propterea quod civitatem regit. Quamobrem quæ homo homini naturaliter debet, ea quoque ob immutabilitatem obligationis naturalis (§. 146. *part. 1. Phil. pract. univ.*) subditus quilibet Rectori civitatis debet, consequenter præstare obligatur officia, quæ homo homini debet (§. 224. *part. 1. Phil. pract. univ.*). *De officiis humanitatis Rectori civitatis præstandis.*

Rector civitatis duplici modo considerandus, cum tanquam Rector civitatis, quatenus Remp. regit, tum tanquam privatus, quatenus homo est. Priori respectu ea ipsi præstanda, ad

quæ subditus obligatur imperanti; posteriori autem respectu ea officia ipsi præstanda sunt, quæ homo homini debet.

§. 1079.

De amore naturali Rectoris civitatis.

Quoniam subditi obligantur præstare Rectori civitatis officia, quæ homo homini debet (§. 1078.), homo autem hominem quemcunque, ipsum etiam inimicum (§. 632. *part. 1. Jur. nat.*), amare debet tanquam seipsum (§. 619. *part. 1. Jur. nat.*), atque diligere (§. 618. *part. 1. Jur. nat.*) & ex felicitate ejus voluptatem percipere (§. 616. *part. 1. Jur. nat.*); *subditi* quoque *Rectorem civitatis amare atque diligere debent tanquam seipsum, si vel maxime male imperet, & ex felicitate ejus voluptatem percipere.*

Naturalis hic amor plurimum conducit ad obedientiam cum patientia, quæ a subditis Rectori civitatis debetur (§. 1043.) & metum servilem temperat, ne a filiali nimium recedat, patientiam vero ,qua toleranda etiam quæ dura & injusta videntur, juvat.

§. 1080.

De amore civili Rectoris civitatis.

Subditi Rectorem civitatis qua Rectorem civitatis amare debent. Etenim si ea perpendamus, quæ de Rep. constituenda uberrime dicta sunt, abunde patet, quantum boni in nos redundet ex cura Reip. quam gerit Rector civitatis, ut ea pro maximo beneficio habenda sit (§. 17. *part. 4. Jur. nat.*). Et quamvis male imperet, non tamen propterea tollitur omne bonum, ob quod status civilis præstat naturali, in quo singulis fere momentis quibuslibet injuriis corpus nostrum & res nostræ rapinis exponuntur. Quamobrem cum beneficiarius amare debeat benefactorem ob beneficia

sibi

ſibi tributa (§. 39. *part. 4. Jur. nat.*); ſubditi quoque Rectorem civitatis qua Rectorem civitatis amare debent.

Negari equidem non poteſt, majus multo eſſe beneficium, ſi Rector civitatis bene imperet, quam quod adhuc præſtatur, ſi imperet male; hoc tamen non obſtante, ob minus quoque beneficium amandus eſt. Civilis amor, qui Rectori civitatis qua tali debetur, contradiſtinctus naturali, de quo ante diximus (§. 1079.), non extinguitur, niſi quando imperans vere hoſtili animo in totius populi exitium fertur, ut Rectoris civitatis perſonam prorſus exuat: id quod rariſſime contingit & cur nonniſi rariſſime contingat ſuo tempore patebit, ubi in Politica in cauſas mali regiminis inquiſituri ſumus, quamvis quodammodo jam intelligatur ex iis, quæ ſuperius demonſtravimus de cauſis, cur finis civitatis obtineri non poſſit (§. 151.).

§. 1081.

De mutuo amore ſuperioris & ſubditorum.

Quoniam Rector civitatis amare debet populum ſuum (§. 1009.) & ſubditi viciſſim amare debent Rectorem civitatis qua talem (§. 1080.); *mutuus vigere debet amor Rectoris civitatis & populi.*

Beata eſt Resp. in qua mutuus iſte amor viget, quia non minus animus Rectoris civitatis in ſubditorum, quam ſubditorum animus in Rectoris civitatis felicitatem propendet. Dubium vero nullum ſupereſt, quin amor ſuperioris, quo ſubditos ſuos proſequitur, excitet amorem ſubditorum.

§. 1082.

De odio Rectoris civitatis.

Quoniam Rectorem civitatis amare debent ſubditi (§. 1080.), qui vero alterum amat, eum odiſſe nequit (§. 623.

623. *part. I. Jur. nat.*); *subditi Rectorem civitatis odio habere non debent.*

Non est quod excipias, malum regimen nobis non posse placere, nec improbandum esse, si displiceat, oriri autem odium, si quod nobis displicet in altero observamus (§. 674. *Psych. empir.*). Aliud enim est odisse malum regimen, aliud vero odisse eum, qui male regit. Illud naturale est, hoc autem rationi adversum. Quamvis itaque odium oriatur ob malum regimen in appetitu sensitivo, qui sedes affectuum est (§. 603. *Psych. empir.*), ratio tamen, quæ moderatur affectibus, odium ita coërcere debet, ne in personam extendatur. Qui secus faciunt, ii affectuum impetu se adhuc abripi patiuntur in transversum, unde eos arcet lex naturæ.

§. 1083.

De civium concordia.

Cives inter se concordes esse debent. Sunt enim membra civitatis (§. 6.), consequenter cum civitas societas sit (§. 4.), socii (§. 4. *part. 7. Jur. nat.*). Quoniam itaque socii concordes esse debent (§. 136. *part. 7. Jur. nat.*); cives quoque inter se concordes esse debet.

Concordia civium maxime necessaria in civitate, & ab ea pendet civitatis conservatio atque incrementum. Unde dudum observatum est, concordia res parvas crescere, discordia maximas dilabi: id quod monetæ aureæ Ordinum Belgii foederati inscribi solitum civium omnium animis firmiter infigi meretur. Ut vero intelligatur, in quonam consistat civium concordia, sequentia probe consideranda.

§. 1084.

De directione actionum

Quoniam cives concordes inter se esse debent (§. 1083.

1083.), concordes autem sunt socii, si legibus societatis sese subjiciunt (§. 134. *part.* 7. *Jur. nat.*), & in Rep. suprema lex sit salus Reip. (§. 86.), cujus obtinendæ media præscribunt leges civiles ceteræ (§. 969.); *cives actiones suas omnes ad salutem Reip. dirigere & leges civiles observare debent.* *civium ad salutem Reip. & legum observantiam.*

Nimirum si concordes esse debent, eadem omnium esse debet voluntas atque noluntas (§. 132. *part.* 7. *Jur. nat.*). Necesse igitur est, ut quod vult unus, idem etiam velit alter, & quod non vult unus, idem etiam nolit alter. Id ipsum vero contingit, si omnes actiones suas dirigant ad salutem Reip. tanquam ad eundem finem, & leges civiles observent, ut eadem via ad finem tendant.

§. 1085.

Simililiter quia cives concordes inter se esse debent (§. 1083.), consequenter eadem esse debet omnium voluntas atque noluntas (§. 132. *part.* 7. *Jur. nat.*); ad hoc autem sese sibi invicem obligasse intelliguntur, quod commune bonum promovere velint (§. 28.), nec bonum proprium promovere cum neglectu communis, vel in præjudicium communis (§. 21.); *civis quilibet in omnibus actionibus id spectare debet, ut concivibus suis prosit, nulli vero obsit.* *Quid civis spectare debeat in actionibus suis.*

In civitate nemo sibi vivit, sed concivibus. Unde actiones suas omnes ad ceteros referre tenetur civis bonus. Nemo qua civis agit, quod suum est, sed quod alterius; & utilem sese præbet Reip. Dum vero hoc facit, propriæ quoque saluti consulit. Multa hinc consequuntur in quolibet actionum genere, quæ tamen sigillatim persequi non est præsentis instituti.

§. 1086.

§. 1086.

Quamprimum quis ad legum civitatis observantiam obligetur.

Quamprimum quis in numerum civium recipitur, vel civitati se associat, ad legum civitatis observantiam obligatur. Etenim quamprimum quis in societatem recipitur, ad legum societatis observantiam obligatur (§. 60. *part.* 7. *Jur. nat.*). Quamobrem cum civitas sit societas (§. 4.); quamprimum quis in numerum civium recipitur, ad legum civitatis observantiam obligatur.

In numerum civium quis recipi potest vel expresso superioris aut magistratuum alicujus loci consensu, vel tacito, quatenus eidem permittitur, ut domicilium suum in territorio civitatis constituat, aut toleratur, ut in eo habitet ac res suas agat. Civis autem appellatio hic sumitur in significatu laxiori, qui convenit Juri naturæ, non attento significatu strictiori, qui mere civilis est.

Finis Partis VIII, sive ultimæ Juris Naturæ.

CON-

CONSPECTUS

PARTIS VIII.

JURIS NATURÆ

FINIS CONSPECTUS.

INDEX
VERBORUM ET RERUM PRÆCIPUARUM, IN QUO NUMERI PARAGRAPHOS DENOTANT.

A.

Æra-

Cives

 num

D.

Electionis

Qqq qq 3 *Jus*

N

FINIS INDICIS
&
JURIS NATURÆ UNIVERSI.